

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

**Fakulta stavební
Katedra architektury**

Železářny v Hrádku - Industriál na Klabavě

Ironworks in Hradek - Industrial Age in Klabava

DISERTAČNÍ PRÁCE

Ing. arch. Edita Sapíková

Doktorský studijní program: Architektura a stavitelství

Studijní obor: Trvale udržitelný rozvoj a průmyslové dědictví

Školitel: prof. Ing. arch. Michal Hlaváček

Praha, 2023

PROHLÁŠENÍ

Jméno doktoranda: Ing. arch. Edita Sapíková

Název disertační práce: Železářny v Hrádku - Industriál na Klabavě

Prohlašuji, že jsem uvedenou disertační práci vypracoval/a samostatně pod vedením školitele prof. Ing. arch. Michala Hlaváčka.

Použitou literaturu a další materiály uvádím v seznamu použité literatury.

Disertační práce vznikla v souvislosti s řešením projektu:

Studentské grantové soutěže ČVUT:

SGS17/033/OHK1/1T/11 - Železářny Hrádek v postindustriálním věku

SGS18/026/OHK1/1T/11 - Analýza současného stavu jednoúčelových
a víceúčelových staveb průmyslového dědictví
(ve spolupráci s Ing. Janem Bartoníčkem)

SGS19/019/OHK1/1T/11 - Přístupy k novému využití objektů a areálů železáren
v ČR a ve světě

SGS20/022/OHK1/1T/11 - Architektonické intervence v průmyslových areálech
železáren

SGS21/026/OHK1/1T/11 - Vliv hutnictví na umění a architekturu

SGS22/023/OHK1/1T/11 - Analýza bývalých metalurgických areálů v oblasti
Severního Porýní - Vestfálska

SGS23/024/OHK1/1T/11 - Analýza bývalých metalurgických areálů v oblasti
německého Sárska, francouzského Lotrinska
a jižního Lucemburska

V Praze dne 30.3.2023

.....
podpis

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala svému školiteli prof. Ing. arch. Michalu Hlaváčkovi za projevenou důvěru a odborné vedení během období zpracování disertační práce. Následně děkuji prof. Ing. arch. Tomáši Šenbergerovi za řadu připomínek a podnětů k disertační práci a jeho osobní a vstřícný přístup. Další poděkování patří Mgr. Viktoru Máchovi, industriálnímu fotografovi, za jeho ucelenou dokumentaci těžkého průmyslu, a cenné rady.

Děkuji výrobnímu řediteli železáren v Hrádku Ing. Martinu Korbášovi, PhD. a majiteli ocelářského holdingu Z-Group, a.s. JUDr. Ing. Zdeňku Zemkovi za udělený souhlas se vstupem do areálu a k pořízení fotodokumentace jednotlivých objektů. Následné poděkování patří pracovníkům železáren v Hrádku, především Josefu Brožíkovi za poskytnutí informací ohledně jednotlivých výrobních budov a technologického toku v areálu železáren, Ing. Františku Sýkorovi za provedení elektroocelárnou s popisem probíhající výroby a Ing. Petru Krocovi za prohlídku a seznámení s technologií ve válcovnách. Mé poděkování patří také pamětníkovi, bývalému bezpečnostnímu technikovi, Václavu Heřboltovi, za jeho vzácné vzpomínky z dob éry rozkvětu areálu.

Velké díky patří zástupcům města Hrádek, Ing. Stanislavu Jetonickému za zájem o průmyslové dědictví areálu železáren a starostce Mgr. Marcele Sobotkové za pohled a přístup města Hrádek.

V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za trpělivost při psaní této práce, především svému otci, který je pracovníkem v areálu železáren, za jeho ochotu při mých terénních průzkumech areálu a za doporučení kontaktů nezbytných k získání veškerých informací. Nemohu také opomenout poděkovat svým kolegyním Ing. arch. Stanislavě Šulcové a Ing. arch. Haně Boříkové za vzájemné motivování a diskuzi nad daným tématem.

ABSTRAKT

Disertační práce se zabývá rozsáhlým průmyslovým areálem nacházejícím se ve městě Hrádek, v blízkosti okresního města Rokycany v Plzeňském kraji. Více než sto let své historie byla obec Hrádek příslušenstvím výrobního procesu železáren. V době největšího rozmachu železárna zaměstnávala 2 750 osob. Železářny v Hrádku ještě nestihly vstoupit do postindustriálního věku. V současné době velká část výrobního areálu chátrá a výroba probíhá pouze v omezeném provozu v několika objektech. Cílem vědecké práce je zamezit nevratné likvidaci průmyslového kulturního dědictví společnosti. Práce shromažďuje a zpracovává historii železáren a rozvoje města Hrádek, hodnotí a vytipovává cenné objekty a artefakty průmyslové doby. Pro vybrané jedinečné objekty se snaží nalézt možná řešení nového funkčního využití na základě poznatků ze současných přístupů regenerací hutních areálů. Ty nejsou brány samostatně, ale v celkovém kontextu areálu a jeho okolí, napojení na silniční dopravu, železnici, a především na město a jeho funkce. Příklady řešení jsou nacházeny především z průmyslových oblastí západní Evropy, které se vyznačují podobnými urbanistickými faktory. Na těchto studiích je naznačena možnost řešení problému oblasti adaptability jednotlivých objektů a areálu železářny v Hrádku jako celku do domény veřejného prostoru. V návaznosti na aktuální stav areálu je vybráno a zmapováno i několik zastoupení drobnějších intervencí, stavebních a uměleckých zásahů, které ovlivňují a oživují veřejný prostor bývalých průmyslových areálů. Většinou se jedná o dočasné či stálé instalace vzbuzující zvědavost návštěvníků, uživatelů daného místa, a kladou řadu otázek. Získaná data mohou být využita v rámci tématu, jak přispět formou drobných intervencí k pozitivnímu vývoji brownfields, s ohledem na trvale udržitelný rozvoj a historickou hodnotu průmyslové architektury. Urbanistické studie či intervence do veřejného prostoru jsou častým tématem v diskuzích s místními obyvateli. Součástí práce je také sledování postupu rychle se rozvíjejících bývalých průmyslových čtvrtí a téma gentrifikace.

Klíčová slova: železářny, metalurgie, hutnictví, průmysl, průmyslové dědictví, brownfields, adaptace železáren, konverze železáren, železářny v Hrádku, trvale udržitelný rozvoj

ABSTRACT

The dissertation deals with a large industrial complex located in the town of Hrádek, near the district town of Rokycany in the Pilsen Region. For more than a hundred years of its history, the village of Hrádek was a part of the ironworks production process. At its peak, the ironworks employed 2,750 people. The ironworks in Hrádek had not yet entered the post-industrial age. Today, a large part of the production area is dilapidated and production takes place only in limited operation in a few buildings. The aim of the scientific work is to prevent the irreversible destruction of the industrial cultural heritage of the company. The thesis collects and processes the history of the ironworks and the development of Hrádek, evaluates and identifies valuable objects and artefacts of the industrial era. For the selected unique objects, it tries to find possible solutions for new function use based on the knowledge of current approaches to the regeneration of metallurgical sites. These are not considered in isolation, but in the overall context of the site and its surroundings, its connection to road transport, railways, and above all to the city and its functions. Examples of solutions are found mainly from the industrial areas of Western Europe, which are characterised by similar urban factors. These studies show the possibility of solving the problem of the adaptability of individual buildings and the Hrádek ironworks site as a whole to the public space domain. Following the current state of the site, several representations of smaller interventions, building and artistic interventions that influence and revitalize the public space of former industrial sites are selected and mapped. Most of these are temporary or permanent installations that arouse the curiosity of visitors, users of the site, and raise a number of questions. The collected data can be used within the theme of how to contribute in the form of small-scale interventions to the positive development of brownfields, taking into account sustainable development and the historical value of industrial architecture. Urban studies or interventions in the public space are a frequent topic in discussions with local residents. Tracking the progress of rapidly developing former industrial districts and the topic of gentrification is also part of the work.

Keywords: ironworks, metallurgy, steel industry, industrial heritage, brownfields, ironworks adaptation, ironworks conversion, ironworks in Hrádek, sustainable development

OBSAH

1	ÚVOD	11
1.1	Téma disertační práce	11
1.2	Cíle práce	12
1.3	Hypotézy	13
1.4	Metodika vědecké práce	14
2	HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	17
2.1	Vznik průmyslu	17
2.2	Průmyslové stavby	22
2.3	Členění průmyslových staveb a areálů	26
2.4	Technologický obor hutnictví	27
3	SOUČASNÝ STAV DANÉHO TÉMATU	43
3.1	Pojmy a definice	43
3.2	Zachování průmyslového dědictví	48
3.3	Památková ochrana	51
3.4	Organizace a databáze	53
3.5	Publikace zabývající se tématem	60
3.6	Současný stav problematiky na území České republiky	63
4	MĚSTO HRÁDEK U ROKYCAN	65
4.1	Historie lokality	66
4.2	Charakteristika území	76
4.3	Vstupní údaje nástrojů územního plánování	84
4.4	Urbanistické souvislosti – širší vztahy	87
4.5	SWOT analýza města – vnitřní vlivy	104
4.6	Dotazník – zhodnocení potřeb města	108
4.7	Interview	111
4.8	Dopady pro region při ztrátě železářny	124
4.9	Zhodnocení udržitelného rozvoje území	124
5	ANALÝZA STAVEBNÍHO VÝVOJE AREÁLU ŽELEZÁŘNY VČETNĚ EVIDENCE A HODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OBJEKTŮ	127
5.1	Zakladatel železářské huti v Hrádku	128
5.2	I. etapa výstavby v letech 1900–1923	134
5.3	II. etapa výstavby v letech 1924–1944	190
5.4	III. etapa výstavby v letech 1945–1955	200
5.5	IV. etapa výstavby v letech 1956–1960	224
5.6	V. etapa výstavby v letech 1961–1970	259
5.7	VI. etapa výstavby v letech 1971–1980	315
5.8	VII. etapa výstavby v letech 1981–1989	349
5.9	VIII. etapa výstavby v letech 1990–2022	371
5.10	Zhodnocení výstavby objektů žel. podle jednotlivých his. etap	391

6	ANALÝZA AREÁLU ŽELEZÁRNY	395
6.1	Původní architektonická koncepce	396
6.2	Typologie objektů v areálu	404
6.3	Současné využití jednotlivých objektů	406
6.4	Současný stav jednotlivých objektů	408
6.5	Hodnocení kulturního dědictví areálu železářny	411
6.6	Vyhodnocení analýzy průmyslového dědictví jednotlivých objektů	418
7	ANALÝZA ADAPTABILITY OBJEKTŮ	425
7.1	Ikonické objekty areálu železáren	428
7.2	Objekty areálu železáren doporučené k zachování a případné konverzi	446
7.3	Vyhodnocení analýzy adaptability objektů	461
8	STAV SOUČASNÝCH PŘÍSTUPŮ	467
8.1	Případové studie regenerací hutních areálů	467
8.2	Zhodnocení vybraných případových studií regenerací území	526
8.3	Případové studie uměleckých intervencí v hutních areálech	529
8.4	Zhodnocení intervencí ve vybraných areálech	539
9	FORMA MOŽNÉ REGENERACE AREÁLU	541
9.1	Všeobecné podmínky regenerace řešeného území	541
9.2	Možnosti území podle volby funkční struktury	544
9.3	Jak se k možnostem propracovat	547
9.4	Zhodnocení potencionálního přínosu regenerace pro město	548
10	ZÁVĚR	549
10.1	Hypotézy a jejich ověření	550
10.2	Přínosy práce	552
10.3	Možnosti dalšího výzkumu	552
11	O AUTORCE	553
12	PŘÍLOHY	557
12.1	Příloha č. 1 – 3D model areálu železářny	557
12.2	Příloha č. 2 – Výhledová studie	560
12.3	Příloha č. 3 – Tabulka identifikace objektů areálu železářny	562
12.4	Příloha č. 4 – Výkresy vybraných objektů	563
13	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	568
13.1	Literární zdroje	568
13.2	Internetové zdroje	572
14	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	578
14.1	Seznam obrázků	578
14.2	Seznam tabulek	587

1 ÚVOD

1.1 Téma disertační práce

Téma disertační práce zní: „**Železářny v Hrádku – Industriál na Klabavě**“. Práce se zabývá rozsáhlým průmyslovým areálem nacházejícím se ve městě Hrádek, v blízkosti okresního města Rokycany v Plzeňském kraji. Areál železářny má jedinečně zachovalý stavební charakter od vzniku na počátku 20. století s viditelnou modernizací za období socialistického realismu. Umístění areálu při obci s nízkým počtem obyvatel dělá železářny silně specifickými. Klíčovým aspektem je vztah areálu k městu Hrádek: na místě je zdůraznit, že zabírá téměř polovinu rozlohy samotného města a v minulosti v něm pracovala většina obyvatelstva. Také je na něm dobře viditelný vývoj a implementace nových technologií průmyslového odvětví hutnictví na území České republiky.

V současné době železářny ještě nestihly vstoupit do postindustriálního věku. Teze je následující: většina železáren tohoto typu napříč regionem střední a západní Evropy prochází stagnací a jejich provoz bude v blízké době ukončen. Bylo by nasnadě vytvořit takovou koncepci, která bude klíčová pro uchopení problému dosluhujících železáren a jejich odkazu pro majitele areálu a město. Tato práce by mohla být využita případně pro další města na periferii, která mají na svém území podobný typ průmyslového brownfieldu.

Obr. 1 – Fotografie areálu železářny a v pozadí města Hrádek, 2021. Zdroj: archiv autora

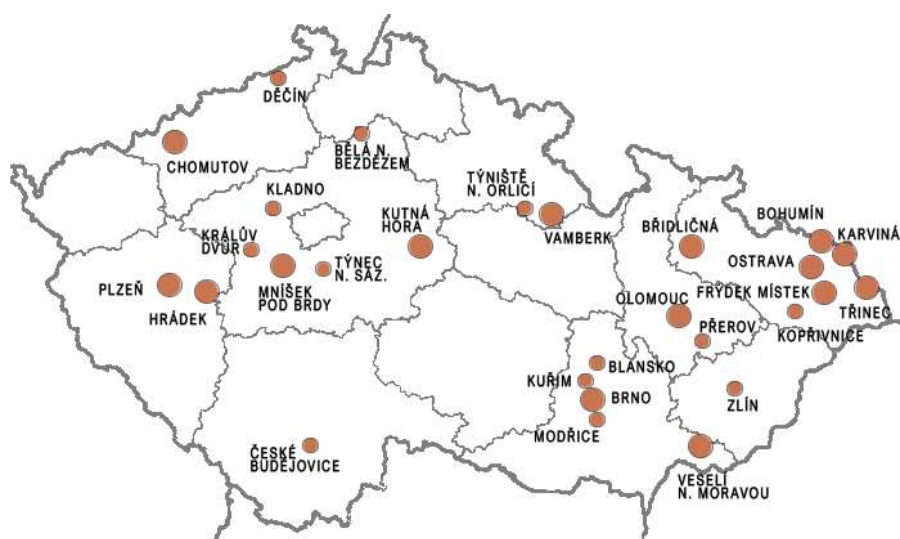
1.2 Cíle práce

Cílem disertační práce je analýza současného stavu průmyslového areálu železárny v Hrádku a jednotlivých objektů v něm, s nalezením budoucích možností pro jeho nové využití s důrazem na tradiční a specifické hodnoty jeho průmyslového dědictví a trvale udržitelný rozvoj. Práce by měla do budoucna zamezit pokračování současné likvidace výjimečného technického zařízení a připravit podklad pro prohlášení významných a jedinečných objektů za kulturní památky.

Výsledky práce a hodnocení by dále mohly sloužit jako podklad pro územně analytické podklady pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany a pro budoucí územní plán města Hrádek. Využití by jej mohla i podobná města na periferii, která mají na svém území dosluhující průmyslové areály.

Dílčím cílem práce je zpracování historického kontextu vzniku železárny s rozvojem města Hrádek a kategorizace jednotlivých objektů v areálu včetně jejich fotodokumentace. Dále rozhled v hutním průmyslu a průmyslové revoluci pro dostatečné vstupní pohledy na jedinečnost areálu.

V neposlední řadě má práce za cíl ukázat stav současných přístupů k regeneraci průmyslového dědictví u nás i v zahraničí, především na realizovaných projektech týkajících se tématu brownfieldů hutních areálů. Konkrétně byly vybrány již delší dobu fungující zahraniční regenerace z průmyslových oblastí Německa (Severního Porýní – Vestfálska a Sárska), Francie (Lotrinska) a Lucemburska. Na těchto případových studiích je cílem hledání vhodnosti jednotlivých funkcí pro adaptaci hutních areálů, přínosy a nové potenciály vzniklé pro daná území, a postupy, jak regenerace dosáhnout.

Obr. 2 – Podobná území hutnictví v České republice. Zdroj: archiv autora

1.3 Hypotézy

Areál hrádecké železářny je dominantní částí města Hrádek, množství zaměstnanců v období největší produkce bylo téměř totožné s počtem obyvatel obce. Jedná se o unikátní místo, které má velké šance na nový rozvoj.

Hlavní výzkumná hypotéza zní následovně:

„Areál železářny v Hrádku obsahuje hodnotné budovy, které jsou dokladem rozvoje a pokroku hutního průmyslu, proto by měly být dochovány a získat nová využití.“

Hrádecké železářny jsou zatím stále funkčním závodem. Otázkou však je, na jak dlouho. Za posledních 10 let výroba klesla na minimum. Už od vyřazení středojemné válcovny roku 2014 došlo k postupnému mizení kolejnic úzkokolejky a dalšího původního vybavení ze začátku 20. století, které nadobro zmizelo a bylo roztaveno v přilehlých obloukových pecích místní ocelárny. V červnu roku 2020 byla definitivně odstavena válcovací stolice a uzavřena hrubá válcovna. V roce 2022 začala likvidace cenného technologického zařízení Siemens Martinských pecí a otázkou je: „*Chystá se demolice celého objektu Siemens Martinské pece?*“. Předpokládá se, že podobný osud může potkat i následující objekty s cenným technologickým zařízením, dokládající průmyslovou éru tohoto území. V souvislosti s tím vzniká několik dalších výzkumných otázek:

„Jaké jsou základní hodnoty a potenciál místa?“

„Jaké jsou cesty k záchraně průmyslového dědictví areálu železáren?“

„Je nové využití formou adaptace vybraných objektů areálu způsobem k záchraně jejich průmyslového dědictví?“

„Které nově vložené funkce do území areálu (do jednotlivých objektů či krajiny), by byly pro město Hrádek největším přínosem?“

1.4 Metodika vědecké práce

Disertační práce byla v počátku zpracována pomocí **metody sondy**, pracující s archivními podklady ze všech dostupných pramenů k tématu práce. Byly navštíveny archivy a muzea, kde byly nacházeny informace o areálu železárny v Hrádku. Nejvíce podkladů bylo nalezeno ve Státním oblastním archivu v Plzni, v menší míře byly podklady nalezeny i ve Státním okresním archivu v Rokycanech, v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, které spadá pod Západočeské muzeum. A několik podkladů bylo nalezeno i v Národním technickém muzeu v Praze. Na základě těchto poznatků došlo k obeznámení s vývojem stavebních struktur a pochopení urbanistické vazby v území.

Následně práce pokračovala **metodou geografickou**, při které bylo použito porovnání současného stavu řešeného území s vývojem v průběhu let skrze veškeré dostupné kartografické materiály. Z nashromážděných informací získaných těmito metodami byla zpracována historie železáren a rozvoje města Hrádek. Od počátku vzniku hutnictví na Rokycansku a ekonomický rozmach přes období socialismu až po porevoluční stagnaci do současnosti. Každá z historických etap byla zprostředkována jak skrze klíčové události, tak i menšími dobovými událostmi a tajnými dokumenty.

Základem pro disertační práci byly **terénní průzkumy**, které byly prováděny mnohokrát v průběhu práce od roku 2016 do roku 2022. Docházelo k ohledání řešeného území s vazbami na okolí včetně pořízení fotodokumentace stavu území a objektů. Jednotlivé objekty areálu byly zpracovány pomocí **dokumentární analýzy** a v práci jsou prezentovány formou **kategorizace** včetně stavebně historického průzkumu se stanovením jejich hodnot průmyslového dědictví, které je posuzováno podle metodiky¹ Národního památkového ústavu, která hodnotí tradiční a specifické kategorie. V práci jsou použity historické snímky a reprodukce v ideálním případě z období vzniku ke konfrontaci se stávajícím stavem.

Mapování, poznání a určování prostorových vztahů a vlastností v dané lokalitě bylo zpracováno **urbánní syntaxí**, která je založena na lidských hodnotách. Urbánní syntaxe byla provedena na území celého města Hrádku a na jeho širších vztazích – k osídlení, krajině, dopravnímu napojení a sociální infrastruktuře. Prezentuje rozbor lokality, stanovení základních charakteristik v území, analýzu vztahu města a průmyslového areálu, a zároveň hodnocení proporcí celé oblasti. Zabývá se současným stavem, kde je poukazováno na postupný pád provozu železáren a jejich proměnu v uzavřený prostor vyčleněný z chodu města. Z těchto podkladů vyplývají hodnoty území a jeho limity využití. Vyhodnocení výsledků udržitelného rozvoje je provedeno z hlediska sociálně-ekonomického, urbanistického i environmentálního. Metoda urbánní syntaxe je doplněna o **SWOT analýzu**, která vyhodnocuje silné i slabé stránky a zároveň příležitosti i hrozby. V rámci práce bylo zpracováno **dotazníkové šetření**, kterého se zúčastnilo 150 respondentů – obyvatel

---

¹ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

města Hrádek, jimž je území a jeho problematika velmi dobře známa. Zajímavou kapitolou je **interview**, rozhovor s majitelem areálu, pracovníky, příslušnými úředníky dotčených správních orgánů a městskými zastupiteli, který představuje pohled na řešené téma z různých pozic.

Pro efektivní třídění poznatků, práce s nimi a zaznamenávání výsledků byla použita **graficko-analytická metoda, systematizace**. Na jejímž základě byla prováděna i přehledná fotodokumentace nejen jednotlivých objektů, ale i celého území, zaznamenaná pomocí dronu. Závěry jednotlivých kapitol jsou doplněny přehlednými schémata areálu se zaznamenanými informacemi, tabulkami prezentujícími výsledky analýzy a přehlednými grafy. Analýza a identifikace charakteristik v řešeném území proběhla **metodou klasifikace**.

Závěry vycházejí z **metody komparativní**, která pracuje s dílčími poznatky získanými z řešení podobných území a jejich tendencemi přístupů. V práci je nashromážděno a vyhodnoceno několik stávajících zkušeností v oblasti regenerací průmyslového dědictví u nás i v zahraničí, především případové studie týkající se tématu brownfieldů hutních areálů. Jejich komplexní analýza vede k nalezení nejlepší možné cesty pro využití areálu železáren v Hrádku. Na těchto studiích jsou naznačeny možnosti řešení problému oblasti převedením funkce železáren do domény veřejného prostoru, a možnosti adaptace objektů areálu železářny v Hrádku. Formování principů a poznatků pro možné přístupy k území a jeho funkčnímu využití jsou odvozovány **metodou dedukce**.

2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

2.1 Vznik průmyslu

2.1.1 Průmyslová revoluce a industrializace

Průmyslová revoluce nastala roku 1750 a byla jednorázovou událostí odehrávající se v Anglii. Vymezovaly ji 3 převratné okamžiky průmyslu:

- *vynález dvojčinnosti parního stroje (1765);*
- *mechanizace textilní výroby (1767–1779);*
- *použití koksu při výrobě železa (1709 objev; koksovací pece od r. 1760).²*

Následný proces modernizace v průmyslu v Evropě a ve světě je označován pojmem industrializace. Jedná se o aplikování prvků průmyslové revoluce do praxe.

Průběh průmyslové revoluce byl dramatický, ale jen několik dekád trvající komplexní proces nástupu a rozmachu továrního průmyslu, uskutečněný cestou zásadních technických a technologických vynálezů, převratů v ekonomice a výrobě a paralelních výrazných proměn v sociální struktuře.³ Průmyslová revoluce je chronologicky jen jedním z historických milníků procesu industrializace. Proces industrializace je dodnes v chodu tam, kde zintenzivňuje primární sektor a větší část lidských zdrojů míří do sektoru sekundárního a terciárního. S tímto jevem se mění i celá demografie: venkovské obyvatelstvo se stěhuje do měst, kde nachází lepší životní úroveň.

Průmyslová revoluce je považována společně s neolitickou revolucí za dvě nejdůležitější události lidských dějin. Neolitická revoluce přeměnila lovce a sběrače na zemědělce a pastevce, nomádský život se proměnil v sedentární, tedy vázaný na území, a technika produkce umožnila účinnější nadbytečnou výrobu pro spotřebu dalších lidí, díky které se rozmnožil lidský druh. Průmyslová revoluce přinesla nové odvětví lidské výroby. Bylo možné vyrábět nové druhy výrobků a vzrostlo množství potřebné práce. Průmysl odvedl velkou část pracovní síly od zemědělství a vyrobil nový historický druh člověka – proletariát. Efektivita práce a velikost výroby proměnila celou planetu. Znásobila se lidská populace, počet výrobků a předmětů

---

² PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

³ JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

a pod náporém těžby a výroby i environment. Část současných myslitelů toto období (odstartované buď vynálezem parního stroje, nebo jaderné bomby) označuje jako „antropocén“, neboli epochu, kdy člověk získal možnost ovlivnit osud celé planety a všech druhů na ní žijících. Pojem průmyslové revoluce je diskurzivně velmi obsáhlý a každé oddělení lidského vědění o něm uvažuje jinak. My si představíme vliv této revoluce na myšlení technickém, hospodářském a společenském.⁴

2.1.2 Nová technika

Techniku pojmáme jako souhrn všech artefaktů⁵, postupů a rovněž i všech úkonů, kterými člověk k dosažení určitého cíle tyto artefakty předem promyšleně navrhuje, vyrábí a užívá.⁶ Už od nepaměti člověka doprovází jím účelově vytvořené nástroje sloužící určitým cílům. Tyto nástroje jsou rozšířením lidských schopností a mají překonávat nebo zjednodušovat limity lidského těla. Nástroje jsou předem promyšlené a jsou zpředmětněním a znakem lidské práce. Člověk a technika vytvářejí dohromady asambláž neboli jednotu z nejednotných částí, které se propojují ve funkční stroj.⁷

Způsob výroby před průmyslovou revolucí byla převážně manufaktura. To znamená, že většina technických úkolů byla v režii pracujícího, opracovávajícího člověka. I když v historii docházelo k částečné mechanizaci výroby pomocí nástrojů, jako jsou hamerské kladivo, kolovrat, kolo na principu převodu elementární (vodní a větrné) nebo organické (lidská síla, zapřažený kůň) energie, jejich efektivita nesnesla srovnání s tím, co se odehrálo ve Velké Británii mezi léty 1760–1850, kdy můžeme poprvé mluvit o tovární masové výrobě. Nejdůležitějším jevem přechodu ke strojní technice bylo zavedení pracovních strojů pro tvarování.⁸ Tvarované látky se staly důležitou masově obchodovanou komoditou. Zavedení strojní výroby zefektivnilo práci a vyvolalo poptávku po vynálezech a vylepšení v klíčovách, nově vyvíjených odvětvích, např. pro **tvarování železa, kovu**, dřeva pomocí obráběcích strojů, tvarování ve válcovnách, efektivnější výrobu železa za pomoci kamenného uhlí, průmysl těžkých chemikálií. Například na zvýšenou poptávku po energii se zareagovalo využitím dvojčinného parního stroje s otáčivým pohybem poháněným uhlím jako zdrojem energie. Parní stroj byl taktéž zutilizován pro potřeby dopravy lidí a výrobků.

Klíčové vynálezy této epochy jsou parní stroj, tkalcovský stav, sběrač bavlny cotton gin, telegraf, telefon, elektřina, letadlo.

---

⁴ JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

⁵ Artefakt = umělý předmět; (z lat. arte factus, uměle udělaný) je termín, který poprvé použil Sir Julian Huxley a označuje libovolný objekt nebo proces, který vznikl lidskou aktivitou, na rozdíl od předmětů přírodních

⁶ PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. *Historie (ISV)*. ISBN 80-866-4202-X.

⁷ Tamtéž

⁸ Tamtéž

2.1.3 Vznik sekundárního sektoru

Z ekonomického hlediska došlo k institucionalizaci hospodářského růstu, kdy velký industriální boom přinesl nezvratný pokrok a dlouhodobě stabilní růst. Oproti tomu se agrární sektor, dominující složka ekonomiky feudálně organizované společnosti, vyznačoval velkým množstvím výkyvů a nízkým potenciálem. V období intenzivní industrializace byli hlavními zdroji ekonomického růstu městské živnosti, řemeslo a tovární průmysl. Součet veškeré této průmyslové činnosti dává sumu zvanou hrubý domácí produkt (HDP), který přepočtem na hlavu označuje hospodářskou výkonnost země a růst ve vztahu k populaci. Do „Velkého krachu“ (r. 1929) byl průměrný růst HDP v industrializovaných zemích vyšší než 1,6 % ročně. Průmyslová revoluce byla prudkým startem hospodářského růstu, technologické akcelerace a reorganizace společnosti.⁹

Samotný pojem průmyslové revoluce prošel mnohými revizemi. Jejich vývojem se zabývali např. J. Purš v publikaci *Průmyslová revoluce, Vývoj pojmu a koncepce* vydané v Praze 1973, nebo M. Myška v publikaci *Průmyslová revoluce z perspektivy 70 a 80. let*. Ze zahraničí pak Hans-Werner Hahn: *Die industrielle Revolution in Deutschland*. (Mnichov 1998) a Ákos Paulinyi: *Průmyslová revoluce. O původu moderní techniky* (2002). Obzvláště cenné bylo dříve Puršovo pojetí průmyslové revoluce. V současnosti však pro svůj marxismem ovlivněný schematismus nemůže obstát. Marxova teze, že průmyslově rozvinutější země jsou předobrazem a cílem zemí nerozvinutých, neobstojí proti historické zkušenosti, kdy lokální podmínky (přírodní zdroje a území, síť institucí, přítomnost kapitálu) byly směrodatné během procesu industrializace. Důležité místo ve studiích industrializačního procesu si vydobyl S. Pollard, se svou tezí o průmyslové revoluci jako decentralizovaném fenoménu na úrovni regionu a nikoli na úrovni státu. Na toto poukázal na určité rovině i N. T. Gross v publikaci *The Industrial Revolution in the Habsburg Monarchy, 1750-1914* (1972). Reformy Marie Terezie a jejích nástupců sice vytvořily prostředí pro živější obchod, vznik manufaktur a pracovního trhu, nicméně státní politika liberalismu nebyla s to odolat síle nacionalismu, který drobil habsburskou říši na etnický a nábožensky odlišné celky.¹⁰

Teorie amerického ekonoma S. Kuznetsa předkládá jisté předpoklady nutné pro přechod od feudální agrární společnosti ke kapitalistické průmyslové. Prvním z nich je dosažení adekvátní míry efektivity v neprůmyslových sektorech hospodářství, druhým je přiměřená nabídka pracovních sil a kapitálu pro budovaný průmyslový sektor, třetím je rozšíření trhu a obchodu, růst populace a urbanizace a vzrůst poptávky po průmyslových výrobcích. Posledním čtvrtým bodem je vznik nového typu podnikatelů schopných zorganizovat tovární výrobu, skládající se z velkých kapitálových investic, získání pracovní síly a inovování technologie výroby.¹¹

⁹ JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

¹⁰ PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

¹¹ Tamtéž

2.1.4 Proletariát

S novou dobou industrializace vznikla nová společenská třída námezdních pracujících, tzv. proletariát. Jeho protějškem se stalo měšťanstvo. Zásadním rozdílem mezi těmito třídami bylo vlastnictví výrobních prostředků: měšťané a kapitalisté vlastnili továrny a výrobní, ve kterých pracovali dělníci za mzdu. Zisk neboli hodnota, která se odečte od všech nákladů spojených s výrobou, končil v rukou vlastníků výrobních prostředků. Proletariát byl novým pojetím člověka, který doprovázel industrializaci. Žil a pracoval v nuzných podmínkách a rekrutoval se z krevní linie nevolníků. Feudalismus, dřívější organizační model společnosti, byl založen na generování zisku prostřednictvím územní hierarchie, na jejímž nejnižším konci byl rolník/vazal, který obdělával půdu pro obživu sebe a svých pánů. Tento systém nedokázal asimilovat dynamiku rodícího se kapitalismu vyžadujícího příliv nových dělníků nevázaných na půdu. Raný kapitalismus vyžadoval urbanizaci, venkovany cestující do nově vznikajících center výroby.¹²

Nová společenská organizace, která jako všechny ostatní předešlé přerozdělovala zisk podle nespravedlivého klíče, se brzy stala terčem kritiky. Největším kritikem dobového kapitalismu byl německý filosof a politický ekonom Karl Marx, který ovlivnil celé generace myslitelů napříč obory. Pro pochopení dělnické situace byl důležitý jeho spis *Odcizená práce* (1844)¹³, který byl fenomenologií dělnického života a zobrazoval různé stavy odcizení prostřednictvím práce. Kritika cílila na:

1. *vztah dělníka k jím vyhotovenému výrobku, jež mu nebyl symbolicky připisován, finanční a symbolický zisk končil v rukou kapitalisty (výrobek nenesl jméno dělníka, který jej vyhotovil, ale továrníka), dělník se stává komoditou, jednoduše kvantifikovatelnou;*
2. *způsob práce, pracovní podmínky a pracovní zkušenost dělníka. Dělník byl nucen vykonávat práci pro zajištění svého základního živobytí v jemu cizím prostředí industriálu;*
3. *rodové odcizení dělníka, kdy je člověk/dělník/součást přírody vyjmut z této přírody v rámci průmyslové výroby, která podle Marxe nemá protějšek v přírodě;*
4. *a také na způsoby, jakými odcizený dělník vnímal druhé dělníky stejně jako sebe jako zboží.*

Hlavní proponovanou myšlenkou Marxe a jeho blízkého přítele Friedricha Engelse byl komunismus. Ten vycházel z jejich ideologie materialistické dialektiky dějin a ukotvoval realitu v hospodářských zákonitostech a nikoli v transcendentnu (Bůh jako organizátor světa, příroda jako předobraz pro vztah silnějšího kapitalisty a slabšího dělníka atd.). Ekonomické vztahy nerovnosti jsou snadno spočítatelné a prokazatelné. Marxova etika rezonovala s proletariátem i částí intelektuálů

---

¹² JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

¹³ MARX, Karl. *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Svoboda, 1978. Knižnice marxismu-leninismu (Svoboda). ISBN ekonomicko-filozofické rukopisy.

a v historii pomohlo toto učení vyjednat např.: 8hodinovou pracovní dobu, víkend a obecně lepší podmínky.

V Rusku byla Leninem (silně ovlivněným Marxem) zosnována Velká říjnová revoluce (1917), která měla být emancipačním hnutím proti industrializaci. Ironicky se jednalo spíše o agrární hnutí. Rusko v této době nemělo tak významný podíl sekundárního sektoru. Hlavním reprezentantem lidu se stala komunistická strana, která prováděla čistky oponentů a konstitovala lid na základě participace na systému. Původně zamýšlené rozpuštění států a sociální stratifikace se neuskutečnilo. Sovětský svaz a celý východní blok se stal zónou ukázkového totalitarismu. Industrializace v těchto zemích probíhala až do devadesátých let dvacátého století.

2.1.5 Protoindustrializace

Zdá se, že každá velká singulární událost, každá revoluce, nachází své kořínky v malých a nepatrných tendencích, které jí předcházely. Událost má schopnost nejen přepisovat budoucnost, ale zároveň i minulost. Průmyslová revoluce tak našla svůj původ **v malých industriálních dílnách**, které svou tradicí sahaly až ke středověkým cechům (monopolní výroba) a později nákladnickému systému (trhem regulovaná výroba). Podle Franklina F. Mendelse¹⁴ spočívala jedinečnost průmyslové revoluce nejen v kumulaci historické potřeby po nových výrobcích, ale také spojení s dostupným kapitálem.

2.1.6 Industrializace v českých zemích

Industrializace se dá považovat za neukončený proces velké civilizační transformace agrární společnosti s převažujícím výskytem obyvatel na venkově, na společnost průmyslovou, konzumní, s většinovým výskytem obyvatelstva ve městech. Dochází ke zvýšení ekonomického růstu, kdy je hlavním zdrojem městská živnost a řemeslo s továrním průmyslem. Měřítkem ekonomického růstu je výrazné stoupaní hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele. Industrializaci lze tedy chápat jako první fázi razantního hospodářského růstu.¹⁵

¹⁴ MENDELS, Franklin F. *Proto-Industrialization: The First Phase of the Industrialization Process*. The Journal of Economic History 32, no. 1 (1972): 241-61. <http://www.jstor.org/stable/2117187>.

¹⁵ JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

2.2 Průmyslové stavby

Průmyslové stavby mají své počátky již v dávné historii. Jsou nalezeny archeologické prameny dokládající výrobu železa v Číně už v polovině třetího tisíciletí a v Indii tisíc let před naším letopočtem. Jednalo se o specifické stavby, jejichž forma vznikla z technologické funkce, v současné době jsou nazývány jako **jednúčelové průmyslové stavby**. Vývoj těchto staveb postupoval velmi dlouho a pomalu spolu s vývojem příslušné technologie.¹⁶

Druhou vývojovou linií jsou stavby, využívající pro zhotovení výrobku především práci lidí, nazývané jako **víceúčelové průmyslové stavby**. Tyto stavby jsou doloženy ke konci středověku a začátku novověku – **období cechovní výroby** – s novou fází technických objevů zvanou jako „etapa strojní výroby“. Pro každou vývojovou etapu průmyslových staveb není charakteristická pouze technická úroveň výrobních prostředků, ale také jejich organizace a společenské podmínky jejich využívání. Speciální zařízení vyžadovala především druhy výroby pro zpracování základních surovin (železa, skla, papíru), pro jejichž zpracování bylo potřeba jednoduchých strojů s lidským či zvířecím pohonem nebo s využitím přírodních sil, větru, vody. Železářské pece byly mezi prvními technologiemi, které se svou formou vymykaly od tradiční typologie staveb. Mezi první železářské stavby (u nás od 14. století) patří hamry¹⁷ a kusové (štyrské) pece.¹⁸

V 17. a 18. století vzniká ve střední Evropě nové období výrobní formy – **manufaktura**, která připravuje nástup kapitalistické velkovýroby. Základem výrobního systému manufaktury byla důsledná dělba práce. V začátcích prováděná rukodílnou technikou pomocí jednoduchých nástrojů tak, aby byl zachován plynulý tok a jednotný rytmus výroby. Jednalo se o významný historický vývojový stupeň mezi řemeslnou cechovní výrobou a výrobou strojovou kapitalistickou.¹⁹

Následuje období nástupu systematického zavádění strojů – **kapitalistická industrializace**, započatá průmyslovou revolucí, která je již stručně popsána v předešlé kapitole „2.1.1 Průmyslová revoluce a industrializace“. Výroba nabývá společenského charakteru, prudce stoupá produktivita, a s tím souvisí růst protikladu města a venkova a vytváření velkých průmyslových center. Během 19. století prudce stoupá výroba železa, u nás výrazně během 40.–50. let 20. století. Proměnu železářské manufaktury ve výkonnou průmyslovou výrobu umožnilo použití koksu (A. Darby – 1709). První vysoké pece u nás byly postaveny roku 1836–1838 ve Vítkovicích (Rudolfova huť), následovala stavba Vojtěšské huti na Kladně roku 1854, která rostla velmi rychle a roku 1860 měla šest vysokých pecí. Podobně zajímavý vývoj, od cechovní až po industriální fázi, měly i **železářny v Hrádku**

¹⁶ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 18.

¹⁷ Hamry – mechanická kladiva poháněná vodní silou

¹⁸ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 18 – 19.

¹⁹ Tamtéž, s. 19 -22

u Rokycan, které vznikly roku 1900 z původního hamru, o kterém jsou dochované písemnosti už z roku 1720.²⁰

Na architekturu dopadaly požadavky nové éry, které symbolizovaly ducha doby, tedy továrny, sklady, výstavní haly a dopravní stavby. Novost, rozsáhlost a složitost úkolů si vynutila specialisty na jednotlivé profese architekta a inženýra na stavbách, tím došlo ke ztrátě kontaktu architektury s vývojem její vlastní techniky. Do konce 18. století byl architekt zároveň konstruktérem i stavitelem svých projektů.

Po druhé polovině 19. století tovární výroba získala rozhodující postavení ve všech odvětvích průmyslové výroby. V období poslední třetiny století pokračoval rozvoj nové techniky a industrializace zvláště bouřlivě a byl charakterizován lavinovým množstvím důležitých vynálezů, které urychlily technický vývoj tak mimořádně, že bývá toto období označováno jako samostatná vývojová etapa – **technická revoluce**. V tomto období byly vynalezeny nové způsoby tavení oceli (H. Bessemer – 1856, W. Siemens – 1868), vyvolány rozvojem železnic a dopravy vůbec i potřebami ostatních odvětví, především strojírenství a stavebnictví. Tyto nové způsoby tavení oceli vyžadovaly, aby byla výroba převedena do velkých hutních a kovoobráběcích podniků. Těžký průmysl měl rozhodující postavení v průmyslové výrobě. V tomto období byla v popředí technická úroveň a novost úkolů, která potlačila úroveň průmyslové architektury. Jiná byla i situace stavebníka, který byl charakterizován kořistnickým individualismem a úpadkem kulturní úrovně nové podnikatelské třídy. V zájmu maximálního zisku a pod tlakem konkurence mizely ohledy k dělníkům, kteří v továrnách pracovali, ale i ke krajině a městu. Zároveň se ale dali najít i reprezentanti této doby, skupina stavebníků, kteří svou náročností na architektonické zpracování továrny odráželi moc buržoazie založené na rozvoji průmyslu. Oficiální architektura procházela v krátkých intervalech slohovými obdobími s hledáním formy – formová nezávislost na účelu. Dařilo se dobře zakrýt novou funkci převedením do výrazu, který byl z hlediska dobového cítění nejbližší základnímu tvaru budovy. Vysoké pece dostaly podobu středověkých pevnostních věží. Postupně přicházela progresivní východiska nové architektury. Byla to litina. Materiál, který už měl za sebou sto let historie profánních staveb. Dále hromadný způsob výroby jako produkt industriálního systému a inženýrská metoda – racionální způsob analytického myšlení. Zároveň uvnitř továren probíhal proces vývoje technologie.²¹

V tomto období převzal technickou i typologickou iniciativu **těžký průmysl** – doly, **hutě**, chemie. Jednouúčelová strojní zařízení a technologické aparatury začaly přesahovat rámec původních objektů a svými specifickými nároky vyvolávaly nové technické problémy (otřesy, dynamické účinky, koroze atd.) Tento vývoj jednoúčelových závodů byl významný nejen pro další vývoj průmyslových staveb, ale pro stavění vůbec. Především díky novým stavebním postupům, které reagovaly na výrazné funkční a technické nároky. Výsledek nebyl srovnatelný s kompozičními zásadami architektury, a tak mohly průmyslové stavby působit jako chmurné a nezdravé. Zároveň v jejich jednoduchosti, neúčelnější konstrukci a funkčnosti

²⁰ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 22–29.

²¹ Tamtéž s. 29–33

s přirozenými materiály se připravoval nástup nového architektonického myšlení. U těchto staveb nejlépe lze vycítit výraz odpovídající charakteru své doby, doplněný logikou, věcností a odvahou s nevyžadovanou elegancí.²²

Začátek 20. století je označován jako **období racionalizace**, kdy hospodářství jednotlivých zemí mělo výraznou monopolizaci průmyslu a koncentraci výroby v rámci státní ekonomiky i v mezinárodním měřítku, zásadní byl růst těžkého, především ocelářského průmyslu. Růst produktivity byl podpořen urychlením díky rozvoji komunikačních systémů různých forem (telefon, film, rádio, automobil, letadlo apod.). Pokrok se realizoval především v oblasti vědy a techniky. Vše, co nemělo vědecké opodstatnění, působilo jako přítěž, a tak proti sobě stála věda a umění. Pohyb a rychlost byly charakteristickým projevem tohoto období, který vzájemně sblížoval jednotlivé země, jejich techniku a kulturu. V umění a architektuře vznikaly nové směry, kubismus a futurismus, jejichž stoupenci se snažili novými výtvarnými způsoby vyjádřit pohybovou dobu. Novinkou v architektuře byla forma pravidelného rastru skeletové konstrukce u výškových budov (Chicagská škola – W. Le Baron Jenney a L. H. Sullivan). V Evropě vznikala hnutí odpůrců historismu, která povyšovala účel na hlavní komponent architektonického díla (O. Wagner, A. Loos, H. P. Berlage). Průmysl byl zdrojem inspirace funkcionalistické architektury – maximální zjednodušení architektury, dosažení nejvyššího účinku nejmenšími prostředky a vědecké poznání účelnosti – jsou formulované zásady Le Corbusierem. Dalším centrem moderní architektury byl Sovětský svaz, kde vznikl sovětský konstruktivismus. V československé meziválečné architektuře bylo zásadním funkcionalistickým východiskem to, že „*nová architektura musí odpovídat smyslu doby strojové*“. V 30. letech 20. století bylo charakteristické prostorové diferencování účelových nároků jednotlivých provozních částí odpovídající významu provozu – jejich půdorysná a výšková rozmanitost. Na rozsáhlých projektech průmyslových závodů pracovaly velké týmové projekční kanceláře, které věnovaly pozornost nejen architektuře, ale i technickým a ekonomickým otázkám výstavby.²³

Po druhé světové válce nastalo vývojové období průmyslu s dědictvím technického pokroku inspirovaného válečnými potřebami – **období vědeckotechnické revoluce**. Do industrializace byl zapojen rozvojový svět se soustředěním na materiál a kapacity výroby – nové hmoty a výrobky, výrobní, pohonné a přenosové prostředky a nové technologické, manipulační a řídicí postupy. Průmyslová výstavba byla racionální bez zvláštních architektonických ambicí, ale s jasnými funkčními a ekonomickými principy. Zásadní byla funkčnost a efektivnost provozu, rychlost a hospodárnost výstavby a flexibilita s možností rozšiřování. Vznikaly nové velké jednoúčelové průmyslové areály nebo se prudce rozvíjely ty stávající, v obou případech byla velká výrobní koncentrace s požadavkem na flexibilitu a blokování. Tento proces vedl k nové univerzální architektonické formě, která byla logická, odrážela tendence výrobního systému a racionální atmosféru doby, kdy dominovala hospodárnost a strohá funkčnost se zaujetím pro techniku. Nejznámějším představitelem byl M. van der Rohe. Přestože nepracoval na průmyslové architektuře, jeho obecné principy představovaly praktické i teoretické zásady, které průmyslová architektura

---

²² HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 32–33.

²³ Tamtéž s. 33–37

rychle přejala. V československých průmyslových centrech v tomto období probíhaly rozsáhlé akce obnovy. Často byly používány železobetonové skořepinové konstrukce, které procházely zlatým věkem svého rozvoje. Opojení technikou a technologií pronikalo do všech oblastí lidské činnosti a poznamenávalo kulturu doby.²⁴

V 60. letech byly pro rozvoj průmyslu zásadní dva požadavky: přizpůsobivost a možnosti rozšiřování. Vrcholu dosáhlo blokování s vysokou mírou univerzality. Začínaly se projevovat problémy lidské obsluhy a jejích mentálních možností (vysoká psychická zátěž, velká riziková odpovědnost a podrobování člověka výrobnímu traktu). V socialistických zemích byla rozvíjena teorie navrhování průmyslových staveb se zaměřením na architekturu a tvorbu pracovního prostředí. U nás byl zakladatelem tohoto oboru prof. O. Štěpánek. Na architektonickou úroveň závodů měla vliv také jejich konkurenceschopnost, vnější vzhled závodu měl tvořit reprezentaci firmy a předpoklad kvality jejích výrobků. Další vývojovou cestou nové architektury byl brutalismus, který pro průmyslovou architekturu přinesl následující podněty: koncept shluku v urbanismu, rozšíření materiálů a povrchových úprav, a pozornost upřel na psychické a formální složky. Následující vývojová cesta se orientovala na funkce – vnitřní, vnější a výrazové vlastnosti. Příznačné je rozčlenění funkcí a jim odpovídajících částí staveb na pevné a proměnné nebo na obsluhující a obsluhované. Z toho vyplynulo zdokonalení typu univerzálního halového objektu, promyšleného na vysoký stupeň přizpůsobivosti. V oblasti jednoúčelových závodů (v hutním, energetickém a chemickém průmyslu) se odehrál dramatický vývoj. Důraz byl kladen na zmenšení nákladů stavby, která se neustále zvětšovala s rostoucím objemem technologických jednotek, a tak došlo k omezení rozsahu stavby odkrytím strojního zařízení – přechodem na „**volné aparatury**“. U nově zakládaných projektů byl kladen důraz na racionální uspořádání generelu a objektů, blokování a flexibilitu. Sociální zařízení byla řešena na hranici nutné vybavenosti. Požadavky na architektonické řešení a úroveň pracovního prostředí vycházely z různých hledisek (umístění v blízkosti obytných částí města, zájem o kvalifikované pracovníky u speciální výroby, konkurenceschopnost). Typologicky převládaly jednopodlažní haly, u kterých bylo možné zvětšování půdorysných parametrů. Rychlé stavění a nedostatek oceli v Evropě vedly k rozmachu betonové prefabrikace. V architektonické formě byl kladen důraz na siluetu budovy, byl zájem o robustní tvar se snahou modelovat střechu s přirozeným horním osvětlením (šedy, lomenice, ploché klenby apod.). Fasáda byla tvořena souvislým nekonečným pláštěm.²⁵

Významným zlomem v historii byl přechod z analogových a mechanických technologií na technologie digitální. Toto období je označováno za **elektronickou (digitální) revoluci**. Elektronická technologie proniká skrze všechny obory a prudce akceleruje jejich vývoj. Člověk objevuje možnosti znásobovat míru své intelektuální energie pomocí digitálních technologií, které jsou využívány v oblasti vědy a řízení pracovních procesů. Elektronika změnila představu o postavení lidí ve výrobních systémech. Tato informační doba s sebou přinesla globalizaci a radikální ekonomické změny.²⁶

²⁴ HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 37–48.

²⁵ Tamtéž s. 39–44.

²⁶ Tamtéž s. 63–64.

2.3 Členění průmyslových staveb a areálů

Industriální architektura a její vizuální schránka je nejvíce závislá na své lokaci a na své výrobě, tedy typu průmyslu. Podle povahy výroby se vliv technologie projevuje v jednotlivých úrovních architektonického řešení – forma je tedy přímo uzpůsobena její náplni. Téměř každý druh výroby má své specifické požadavky, jimiž se odlišuje od ostatních. Lze tyto průmyslové objekty a areály rozčlenit do 3 důležitých skupin podle hlavních rysů charakteru jejich výroby:

2.3.1 Jednoúčelové stavby a areály

Jednoúčelové stavby a závody tvoří obálku budovy pro technologii základních druhů výroby (hutní, energetické, výroby stavebních hmot, základní chemie atd.), u které převládá zpracování výchozích surovin v základní formě. Stavba je tvořena nosnou konstrukcí, jednoduchým krytem strojního zařízení nebo v extrémním případě samotným výrobním zařízením, tzv. speciální stavby a volné aparatury. Výsledná forma stavby je výsledkem přesných funkčních nároků na prostor, v němž se odehrává příslušný technologický proces. Volné aparatury vznikly odstraněním pláště stavby pod tlakem vnitřního zařízení, které se tím osamostatnilo. Odkrytím se snáze reagovalo na požadavky přizpůsobivosti provozu změnám technologie, redukoval se tak obestavěný prostor a investiční náklady. Speciální stavby se v kompozici areálu umísťovaly významným až dominantním způsobem pro jejich velké měřítko – rozměry, výšku a objem. Areály byly založeny na organickém spojení staveb a strojů ve společný systém využívající technologii pro vědomý řád jejich prvků. Svoji roli v rámci areálu mají také dopravní a potrubní mosty, které svou tendencí podporují význam objektu, k němuž jsou vedeny. Pracovní prostředí v jednoúčelových stavbách má specifický ráz, soustřeďuje obsluhu do oddělených pracovišť, řídicích stanovišť (ovládacích a kontrolních kabin, dispozičně oddělených dozoren) v centru provozu. Na jednoúčelových stavbách a areálech je viditelné podrobení člověka strojům a technice, která zaplavuje jeho prostředí.²⁷

2.3.2 Víceúčelové stavby a areály

Víceúčelové stavby a areály obsahují lehký zpracovatelský průmysl (strojírenství, elektrotechniku, textilní výrobu, potravinářství atd.), jehož technologie je skladná, realizovaná množstvím relativně malých, lehkých a unifikovaných strojů. Stavby jsou flexibilní, variabilní a schopné přejímat časté změny technologií. Jsou řešeny racionálně, do základních tvarů pravidelného půdorysu a jednotné výšky s požadavkem na přizpůsobivost. Jejich princip je založen na univerzálnosti a typizaci

---

²⁷ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 104–114.

výrobních objektů, v nichž lze uskutečnit maximum požadovaných funkcí. Základním představitelem víceúčelové stavby jsou halové nebo etážové objekty. Víceúčelový areál je tvořen sestavou univerzálních forem příbuzných měřítek provozních prvků, jejímž základem je kompaktní jádro výrobní části. Výškové akcenty, pokud v areálu vůbec jsou, jsou zpravidla obsaženy v jiných zónách. Funkcí víceúčelové stavby je vytvoření optimálního pracovního prostředí lidí a strojů.²⁸

2.3.3 Přejídné typy staveb a areálů

Přejídné typy závodů pojímají technologie, které ze své podstaty spojují znaky jednoúčelové i víceúčelové klasifikace. Jedná se o technologie, které v první fázi upravují výchozí surovinu a v další fázi ji zpracovávají na rozmanité spotřební výrobky. Lze do této skupiny zařadit např. potravinářské závody, zpracovatelskou chemii, sklárny a porcelánky. Architektonická kompozice těchto areálů je většinou tvořena diferenciací výrobních prvků jedno a víceúčelové povahy (seskupení univerzální části a vyčlenění speciálních staveb a volných aparatur).²⁹

2.4 Technologický obor hutnictví

Dějiny lidstva se řadí do epoch v závislosti na hutnické technologii a jejím pokroku (doba bronzová, doba železná). To znamená, že pokroky hutnictví sehrály významnou roli v průmyslovém a společenském vývoji, po zavádění strojů na tvarování látek, vynálezu parního stroje a stavby nových dopravních cest a prostředků bylo potřeba nového materiálu, který by byl odolnější a mohl v mnoha případech nahradit dřevo. Tím materiálem bylo železo, resp. ocel. To se mohlo stát pouze za podmínky atraktivní ceny pro podnikatele a konstruktéry. Produkce železa v Anglii měla sice dlouhodobou tradici, ale před 18. stoletím nepatřila mezi vůdčí představitele hutnictví. Nejdůležitější technické novinky přicházely z hutnických center Evropy. Jednalo se o **vysokou pec, různé metody zkujňování a válcový řezací stroj ve tváření**. Produkce železa byla ovlivňována nejen růstem poptávky, ale také vodní silou, dostatkem či nedostatkem odborných sil a regionální cenou dřeva, resp. dřevěného uhlí. Britský hutní průmysl v 18. století nedokázal pokrýt veškerou poptávku po železářských produktech, docházelo tedy k dovozu ze zahraničí, převážně ze Švédska, Ruska a Španělska.

Nejvíce používaná výrobní zařízení v hutnictví byla vysoká pec, zkujňovací a vyhřívací výheň, dmychadlo pro jejich zásobení vzduchem, přetavovací pec jako plamenná nebo kupolní pec pro tvarování litím, hamr nebo válcovna pro tváření a další řada ručních nástrojů a nádob. Surové železo se získá díky procesu přeměny látky tavením železných rud ve vysoké peci, zároveň při tomto procesu vzniká vedlejší produkt –

²⁸ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 114–118.

²⁹ Tamtéž s. 118–120.

struska a plyny. Toto surové železo není kujné, změny jeho formy se dá docílit pouze v tekutém stavu litím, metodou prvotního tváření. Teprve druhým procesem přeměny látek, tzv. zkujňováním, kdy se docílí snížení obsahu uhlíku na 0,1 %, bylo vyrobeno železo kujné (dnes ocel). Zkujněné železo se dá za studena a za tepla tvářit kováním, válcováním či lisováním. Vrcholným výrobkem hutí byla kalitelná ocel, u které bylo docíleno zvýšení podílu uhlíku různými technikami ze zkujněného železa. Pro procesy přeměny látek bylo do 18. století používáno dřevěné uhlí jakožto jediná látka obsahující uhlík, jenž sloužil k dosažení teplot 1150–1600 °C, které jsou pro přeměnu látek nutné a v řadě chemických reakcí způsobují přeměnu železné rudy v surové železo, nebo přeměnu surového železa v železo kujné či ocel. Problémem při uplatnění kamenného uhlí, resp. koksu, byl kromě obsahu uhlíku také obsah síry, která v železe zůstávala během všech procesů a vlastnosti železa negativně ovlivňovala.³⁰

2.4.1 Zásadní objevy v hutnictví

Znalosti a zkušenosti hutníků byly jako dědictví předávány z generace na generaci. Synové hutníků používali stejné procesy jako jejich otcové a technologii nijak neměnili. Proto není náhodou, že většina velkých objevů byla vyvádána **nehutníky**. Jedním, ze zásadních objevitelů byl Abraham Darby (1677–1717), který si pronajal huť v Coalbrookdale a měl v úmyslu vyrábět slévárenské výrobky ze surového železa. Podařilo se mu přestavět tavící provoz na **koks** (roku 1709), za přidání vápna a delšího trvání procesu při vysokých teplotách vyřešil problém se sírou. Byl také prvním, kdo taval železo koksem ve vysoké peci v nepřetržitém provozu. Tento provoz byl do roku 1750 zaveden pouze ve spřátelených hutích. Průlom v použití **koksovacích pecí** nastal v 60. letech 18. století, kdy byly náklady na vytavení surového železa koksem zřetelně nižší než dřevěným uhlím. Vysoké pece byly tedy uzpůsobeny konstrukčně pro tavící proces za pomoci koksu, byly mnohem větší s jiným profilem a silnějším dmychadlem. Nejprůnosnější novinkou tedy bylo právě výkonné **dmychadlo**. Špičaté měchy byly nahrazeny dřevěnými truhlovými dmychadly, později mělo tvar válce a bylo vyrobeno z kovu. První vyrobil John Smeathon přibližně roku 1768 pro Carronovy závody ve Skotsku. Díky lepšímu dmychadlu bylo možné zvýšit obsah vysokých pecí, ovšem spotřeba uhlí na tunu železa taveného koksem byla v této době enormně vysoká. Dalším z významných objevitelů byl James Beaumont Neilson (1792–1865), který ve 30. letech 19. století snížil specifickou spotřebu uhlí pomocí dmýchání ohřívajícího větru, díky kterému dochází k získání vysoké teploty rychleji. Dalším krokem ke zlepšení bylo **využití odpadového tepla** vysoké pece pro ohřátí větru. Technikou ohřívání větru se urychlil celkový růst produkce vysokých pecí ve Velké Británii.

Britští hutní technici se zabývali otázkou, jak by se mohlo surové železo zkujnit kamenným uhlím. V prvním případě byla nahrazena zkujňovací výheň již známou

---

³⁰ PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

plamennou pecí, takže bylo odděleno ohniště na spalování kamenného uhlí od níštěje – pracovní prostor na zkujnění surového železa. Druhou možností bylo surové železo zkujnit vložením do **kelímků**, které byly dále v plamenné peci vyhřáty na provozní teplotu. Tímto kelímkovým způsobem bylo roku 1788 vyrobeno cca 50 % britského tyčového železa. Tato kelímková metoda byla známa jako „potting, stamping and potting“ nebo jako „shropshireská zkujňovací metoda“ a skládala se ze tří pracovních kroků, citováno z publikace Průmyslová revoluce – Ákoš Paulinyi³¹:

- 1) *Koksem bylo vytavené surové železo, bohaté na křemík, „obělováno“ v obyčejné zkujňovací výhni kamenným uhlím nebo koksem; postup, který byl také znám při dřevouhelném zkujňování tzv. šedého surového železa. Obělováním byl podstatně snížen obsah křemíku a nepatrně obsah uhlíku.*
- 2) *Obělované surové železo bylo rozkouskováno různými metodami – lití, granulování nebo pýchování (stamping) – a vloženo do kelímků (potting) za přidání strusky nebo vápna pro podporu odsíření a tvorby strusky.*
- 3) *Železo bylo v zavřených kelímcích v pálaci (pozn. plamenná) peci vyhřáté kamenným uhlím odsířeno a oduhličeno, tj. zkujněno. Následně byly kusy zkujněného železa vyjmuty z prasklých kelímků a vykovány do lup.*

Jednodušší řešení zkujňování bylo po několika pokusech hutníků ze Shropshire a Jižního Walesu roku 1784 objeveno Henry Cortem (1740–1800), které bylo nazváno **pudlování**. Metoda byla bez použití bělení, bez kelímků i bez dmyhadla. Na níštěji plamenné pece vytápěné kamenným uhlím byla vsázka surového železa roztavena a při regulování teploty dělníkem, pudlařem, prohrabávána struskou pokrytá těstovitá masa železa železnou tyčí. Tímto postupem se oxidací železo zbavovalo části uhlíku a hmota postupně tuhla. Z tohoto tuhnoucího železa pudlař formoval několik lup, které byly při svařovací teplotě vyjmuty z pece, a pod bucharem překovány na podélné hrubé tyče zvané sochory. Ty byly dále po zahřátí vyválcovány na tyče nebo plochá železa. Tato metoda byla ve světě v 19. století označována za anglickou metodu výroby tyčového železa. Pudlování bylo odvozeno od slova puddle, tedy hrabat, míchat. Pudlování se stalo na 100 let nejdůležitější metodou přeměny surového železa. Bylo však odkázáno na fyzickou výkonnost člověka – pudlaře. Nemohlo být tedy možné zvýšení produkce většími pecemi a vyššími vsázkami železa, ty mohly být jen tak velké, aby byl pudlař schopen hmotu na níštěji nástroji opracovat. Zvýšení produkce tedy mohlo být docíleno pouze větším počtem pecí a pracovníků, mnohdy však chyběli ti kvalifikovaní. Vzniklo několik projektů strojních škrabátek, které, jak se ukázalo, byly pouze iluzí. Konečný výrobek pudlování neměl nikdy stejnou kvalitu.³²

Zjednodušení bylo možné jen nahrazením pudlování postupem přeměny látek odpovídající kapacitě vysoké pece a válcovny velkopřůmyslovým postupem. Pokrok byl vyvinut v 50. letech 19. století Henry Bessemerem (1813–1899). Jednalo se o výrobu oceli **zkujňováním větrem** neboli **bessemerovacím postupem**, který byl prosazen až v 60. letech 19. století pouze pro bezfosforovité surové železo. Pudlování bylo zcela vytlačeno až adaptací bessemerovacího postupu rovněž pro přeměnu

³¹ PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

³² Tamtéž

železa obsahujícího fosfor provedenou Sidney Gilchristem Thomasem (1850–1885). Díky tomuto došlo k masové výrobě oceli.³³

Válcovací techniku pro tváření kujného železa můžeme najít už v německých a francouzských řezných válcovnách, kde se s hladkými válci tvářelo tyčové železo na ploché pláty a ty se dále řezaly řeznými válci do pásů a používaly se na výrobu hřebíků. Další technika je od 17. století doložena v Sasku a od 20. let 18. století v Anglii, oblast zavedení válcování bylo tváření železa na plech, na hladké a tenké pláty. Pro tváření kujného železa na různé čtyřhranné a kulaté průřezy se používalo válcování již od 18. století. Tyto kalibrové válce byly sice v Británii před Cortem již dvakrát patentovány, tradiční tváření bucharem však začaly vytlačovat zřejmě až s rozšířením pudlování. Válcovací stolice byly z velké části poháněny vodními koly, první parní stroje pro válcovnu zavedl John Wilkinson roku 1792. Další novinky postupně umožňovaly stavbu válcovacích tratí s většími válci a vyššími rychlostmi. Důležitým pokrokem byl Birkinshawův patent na válcování kolejnic v roce 1820. Dále se podařilo válcovat úhlové železo pro stavební konstrukce. Kování bylo nenahraditelné pro výrobu bloků na výrobu plechů nebo klikových hřídelí pro pohon lodí.³⁴

Od počátku 19. století až do roku 1890 byla Velká Británie největším výrobcem železa na světě s produkcí cca více než poloviny světové produkce surového železa. V hutích bylo zaměstnáno přes 40 % všech mužských pracovníků a pracovalo 25 % z parních strojů. **Hutnictví bylo tedy jedním z nejdůležitějších odvětví hospodářství.**³⁵

2.4.2 Vliv hutnictví na umění a architekturu

Hutnictví, jako technologický obor, zabývající se výrobou a zpracováním kovů do podoby polotovarů se svojí čtyři tisíce let dlouhou tradicí na našem území, lze jen ztěžka vnímat ve spojení s pojmem umění. Avšak pojem umění je tak široký, mnohotvárný a proměnlivý, že jej nelze zcela definovat a jeho hodnocení je subjektivní. Pokusy o definici vycházejí buď z vlastností uměleckých děl a činností samých (umění znázorňuje, vyjadřuje, esteticky působí), z jeho historie (původ z kultu a rituálu, společenský význam, umělecké instituce), a nebo jen tvrdí, že umění je to, co za ně určitá společnost pokládá (konstruktivismus).³⁶ Profesor filozofie, historie a vizuálního umění Larry Shiner, ve své knize „*Invention of Art*“ píše: „*Umění, jak ho obecně chápeme, je evropský vynález starý sotva dvě stě let. Jemu, ale předcházela širší, poněkud utilitárnější systém umění, který trval přes dva tisíce let, a následovat ho pravděpodobně bude třetí systém umění.*“ Umění se však od nepaměti vzájemně prolíná s architekturou – zatímco umělci pracují od skutečného k abstraktnímu, architekti musí pracovat od abstraktního ke skutečnému. Architektura, pod všemi svými omezeními v oblasti inženýrství, bezpečnosti, funkci, klimatu a ekonomiky,

³³ PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

³⁴ Tamtéž

³⁵ Tamtéž

³⁶ *The Definition of Art* [online]. 2007 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/art-definition/>

nás provází abstraktními designy v prostoru a světle.³⁷ Kritik a teoretik umění Karel Teige v „*Architektuře průmyslové doby*“ (1926) konstatuje: „*Rozprava o moderní průmyslové architektuře a jejích účelových stavbách se dotýká základních problémů veškeré nové mezinárodní architektury vůbec, přesně vzato, pro moderního architekta je každá stavba stavbou účelovou; dnes není již dekorativní a monumentální architektury v historickém smyslu, či alespoň nemá dnes taková architektura již oprávnění, je přežitkem a anachronismem - průmyslová architektura je vyplněním konkrétních stavebních úkolů a programů, nikoliv formovou hrou, uměním výtvarným.*“ Podle britského filozofa, estetiky a politologa Rogera Scrutona, je krása nezajímavá a může zahrnovat nejen kontemplaci uměleckých děl, ale i zájem o krásu každodenních věcí, které jsou často účelné. Snaží se hledat krásu aplikovanou na architekturu skrze minulost především z doby před průmyslovou revolucí.³⁸

Výroba a zpracování kovů patří k nejstarším řemeslným znalostem, které si člověk osvojil, proto můžeme vidět již znázornění této činnosti na prvních dílech: „*Slévárna antických soch*“, 5. st. př. Kr., „*Odlévání chrámových dveří ve starém Egyptě*“. Na naše území rozšířili železářství Keltové. Velký rozvoj nastal ve středověku za feudální éry od 14. století, kdy měchy a hamr hnalo vodní kolo. Zobrazení železářské pece z 16. st. „*Pece na baby*“ můžeme vidět v satirickém rukopisu, vydaném v Praze r. 1594. Propojení umění a průmyslu je krásně zobrazováno počátkem 19. století na industriálních krajinách. Příkladem je „*Dřevouhelná vysokopecní huť v Novém Jáchymově*“ z 1. třetiny 19. století.³⁹

Z rané etapy stojí za zmínku také obraz „*Železářny v Komárově*“ s letopočtem 1899 a emblémem zkříženého želízka a mlátku se stuhou. Jedná se o kolorovanou kresbu panoramatu železáren, orámovanou secesním ornamentem. V levém horním rohu je zobrazen znak knížecího rodu Hanau, v levém dolním rohu nápis Knížecí Hanauské železářny v Komárově a v pravém dolním rohu je výřez se zobrazením smaltovny. Obraz je vsazen do úzkého litinového rámu s akantovými listy v trojúhelníkově vystupujících rozích. Další obraz „*Vysoká pec v Komárově u Hořovic*“, zachycuje vysokou pec, která je znázorněna ve spojení se zavážecí věží můstkem, na kterém je zobrazen hutník tlačící vozík rudy. Tato vysoká pec zobrazená na olejomalbě byla zbořena roku 1923. Dalším obrazem ze sbírek Národního technického muzea v Praze je olej na plátně „*Vítkovice – vysoká pec*“, obraz je signován Leo Adler, Witkowitz, 1926. Dalším prvkem zobrazování jsou alegorie, jako příklad bych uvedla „*Triptych s alegorií hornictví a hutnictví*“ v obřadní síni radnice města Kladna (postavené roku 1898), od malíře a architekta Adolfa Liebschera. Alegorie nebyly zobrazovány jen v oboru malířství, ale také v sochařství, příklad můžeme najít v Praze na budově Ministerstva dopravy (nábřeží Ludvíka Svobody č. p. 1222), kde se na atice východního rizalitu nachází alegorické sousoší „*Hutnictví a Hornictví*“ (1927–1931) od sochaře Josefa Mařatky. Jedná se o dvojici mužských postav s obnaženou horní částí těla, levý muž je v klobouku a drží kladivo a pravý je v hornické kápi a drží kahan.⁴⁰

³⁷ Architecture. *Britannica* [online]. [cit. 2021-9-28]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/topic/architecture/Architectural-types>

³⁸ SCRUTON, Roger. *Krása*. Praha: OIKOYMENH, 2021, 181 s. ISBN 978-80-7298-529-6.

³⁹ LABOUTKOVÁ, Irena, Zdeněk RASL a Josef PETRIK. *Katalog expozice Hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2014. ISBN 978-80-7037-239-5.

⁴⁰ Alegorické sousoší Hutnictví a Hornictví. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/alegoricke-spousosi-hutnictvi-a-hornictvi-23215877>

Dalším příkladem jsou bronzové sochy nad průčelím Nové radnice v Ostravě (Prokešovo náměstí č. p. 1803) s názvem „*Alegorie hornictví, vědy, obchodu a hutnictví*“ od akademického sochaře Václava Macha. Socha hutnictví je ztvárněna jako muž opírající se o kovadlinu, který má za sebou ozubené kolo, na levém rameni svazek řetězů a v pravé ruce drží slévačskou lžici. Na budově Ostravské Nové radnice také můžeme vidět dvě bronzové pamětní desky od Josefa Axmanna, na první je text a po stranách postavy hutníka a ženy, držící v ruce štít se znakem Moravské Ostravy a na druhé je text s postavami horníka a ženy s dítětem.⁴¹

Obr. 3 – Triptych s alegorií hornictví a hutnictví v obřadní síni radnice města Kladna, Adolf Liebscher. Zdroj: archiv autora.

Při pohledu z druhé strany také můžeme posoudit hutnický um, tedy hutníky vyrobené drobné ozdobné předměty. Jak praví motto Johana Wolfganga Goethe: „...každému umění musí předcházet řemeslo...“ Jako příklady bych uvedla: „*Těžítka vysoké pece v Komárově*“, jedná se o model pamětního těžítka s nápisem: Za 40 let věrné práce, Kníže Vilém z Hanau (ten byl držitelem železáren r. 1889–1902); „*Oplatnice s motivem vysoké pece v Komárově*“, kde je zobrazeno 6 postav vykonávajících různé činnosti. Vyrobené oplatky byly určeny pro hutníky. Byla i druhá verze se sv. Barborou pro horníky. Z Třince se dochovalo také „*Těžítka tvaru zvonu sazební vysoké pece*“, což je pamětní odlitek u příležitosti zafoukání vysoké pece č. 3 z roku 1913. Příklady by mohlo být nespočetně od litinových kamen, stolní lampy, těžítka, stojánky, talíře, řetězy, náramky a náhrdelníky, knoflíky, medaile, reliéfy, plakety, busty až po vázy a další.

Vzájemným prolutím umění, průmyslové architektury a hutnictví se začala zabývat ocelářská společnost Alfreda Kruppa již v roce 1912, kdy v muzeu umění v Essenu připravila výstavu „*Průmysl ve výtvarném umění*“ (Die Industrie in der bildenden Kunst) na počest svého 100. výročí od založení. V roce 1952 proběhla v Düsseldorfu další výstava s názvem „*Umělecká výstava železa a oceli*“ (Kunstausstellung Eisen und Stahl). Účelem výstav bylo oslavit průmyslovou činnost a potlačit negativní vnímání německého těžkého průmyslu.⁴² Na rychlý nástup industrializace odkazují také

⁴¹ Nová radnice osmdesátiletá: Umělecká výzdoba. *Ostrava.cz* [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: https://amo.ostrava.cz/wp-content/uploads/2019/05/vystava_radnice_80.pdf

⁴² FÖHL, Axel. Průmyslové stavby a systémy jejich dekorace: Vpád do nezmapovaných oblastí. In: FÖHL, Axel, Lenka POPELOVÁ, Franziska BOLLEREY, Renata SKŘEBSKÁ, Inga KARLSTREMA, Patrick VIANE, Hanne ABILDGAAR a Daina GLAVOVČIC. *Industriál a umění*. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební: Česká technika, 2015, s. 7-16. ISBN 978-80-01-05811-4.

reakce v mnohých literárních dílech, později se připojuje i zobrazení na fotografiích či ve filmu.

Malířství

Umělci v 2. polovině 20. století začínají používat různé výtvarné techniky jako například kresbu, malbu nebo grafiku. Zároveň se prosazovaly nové umělecké směry jako abstraktní malířství, expresionismus a lyrická abstrakce, akční malba, informel, kinetické umění a op-art, minimalismus. Další – druhý směr se navrácí k zobrazování skutečností, sem zařazujeme novou figuraci, hyperrealismus a pop-art. Třetím směrem je konceptuální umění, kdy je rozhodující věcí idea a vytvořený předmět.⁴³

Zobrazení průmyslových budov, strojů i dělníků v průběhu 19. a 20. století vytvořili výtvarníci bezpočet. Jak popisuje ve svém příspěvku *„Umění a průmysl – odlišné oblasti – neočekávané přesahy“* Patrick Viaene: *„Od počátku byl vztah mezi uměním a průmyslem složitě propleten, a jak probíhaly jednotlivé fáze průmyslové revoluce, vzájemná závislost se stávala ještě složitější.“*

Jedním z nejlepších průmyslových malířů u nás byl Bedřich Augustin Tkaczyk (1900–1979), který působil v Ostravě jako malíř severní Moravy. Jako významné dílo industriální krajiny můžeme vyzdvihnout olej na desce *„Žofínská huť“* z roku 1947. Dalším představitelem spjatým především s tematikou Ostravska a tamním životem poznamenaným hornictvím a hutnictvím byl malíř, grafik a ilustrátor Vilém Wünsche (1900–1984), který je autorem obrazu *„Úvoz“*. V Ostravě také působil malíř Josef Drha (1912–2009), který mezi zobrazováním krajin z Beskyd a Slezska zachycoval tematiku ostravské industrializace a její přítomnost ve všednodennosti regionu, příkladem je obraz *„Důl Trojice“*. Na Kladně se narodil Cyril Bouda (1901–1984), malíř, grafik, ilustrátor a profesor na Karlově univerzitě, ukázkou jeho pojetí industriální krajiny je obraz *„Haldy“*. On a Vladimír Silovský (1891–1974), grafik a výtvarný pedagog, studovali u Maxe Švabinského, jednoho z nejvýznamnějších českých umělců dvacátého století. Silovský byl znám jako představitel sociální grafiky – *„Práce v hutí, Člověk v davu a Krajina“*, ukázkami od něj jsou obrazy *„Pod vysokými pecemi“* a *„Továrna za mostem“*. Dalším představitelem byl František Gross (1909–1985), český malíř a grafik, jeho tvorba vycházela z podnětů kubismu, které zpracovával v konstruktivním smyslu a spojoval imaginativní obsahovostí. Jeho znázornění industrie je na obraze *„Krajina s plynojemem“*. Také nelze zapomenout na Jana Máchu (1926–1984), malíře a grafika a jeho barevné litografie zobrazující hutě. Ikonické jsou také grafiky, např. dřevoryty *„Peklo práce“* a *„Odpich obloukové pece z cyklu Peklo práce“*, které vyryl Ferdiš Duša (1888–1958), umělec Moravskoslezského kraje. Jeho dílo je s ohledem na dobu vzniku (1923) nadčasové.

⁴³ *Umění druhé poloviny 20. století* [online], s. 55 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/phil/jaro2014/DU0109/epochy07.pdf>

Obr. 4 – Žofínská huť, olej na desce, Bedřich Augustin Tkaczyk, 1947. Zdroj: soukromá sbírka

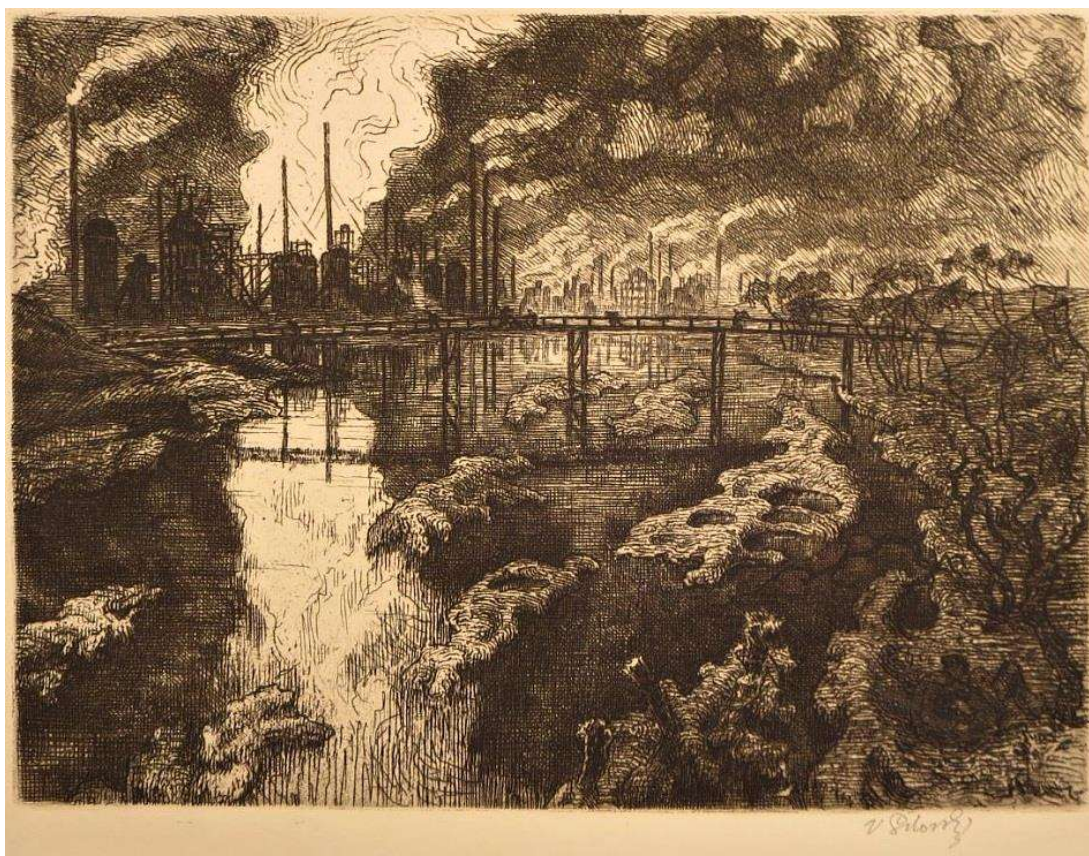
Obr. 5 – Úvoz, Vilém Wünsche. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 6 – Důl Trojice, Josef Drha. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 7 – Haldy, Cyril Bouda. Zdroj: soukromá sbírka

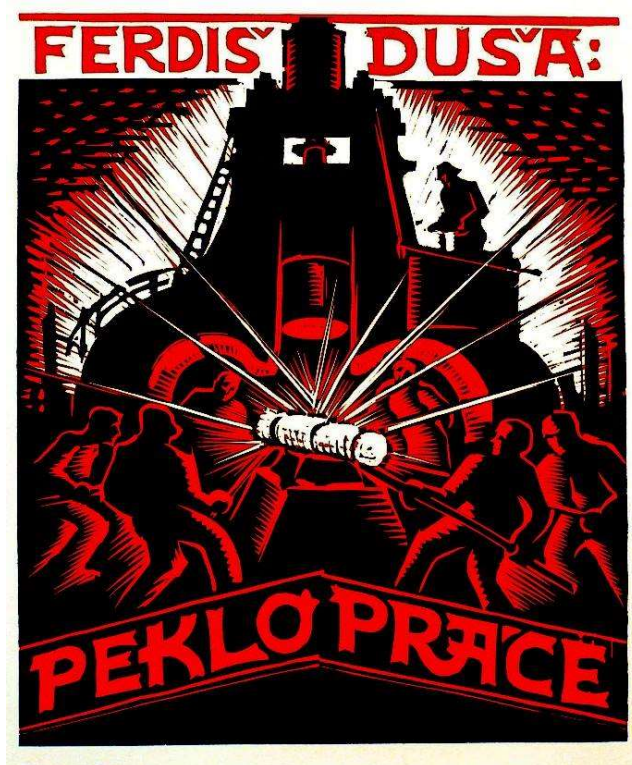
Obr. 8 – Továrna za mostem, Vladimír Silovský. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 9 – Krajina s plynojemem, František Gross. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 10 – Litografie s hutí, Jan Mácha. Zdroj: soukromá sbírka

Obr. 11 – Litografie s hutí, Jan Mácha. Zdroj: soukromá sbírka

Sochařství

Na začátku 2. poloviny 20. století vládne malířství, podoba nového sochařství se začíná dělit na dvě linie: 1) objemové – s řecko-římsko-renesanční tradicí; 2) lineární – nepracující s plnými objemy, ale s prázdným prostorem, odvozená nikoliv ze sochařství, ale z malby, zdůrazňuje impuls kubismu a koláže. Tento charakter moderní plastiky používá nové materiály (železo, ocel) a nové postupy, které umožňují redukci na lineární kostru, abstrahované tvary, odhmotněný prázdný prostor, který je součástí plastiky.⁴⁴

V sochařství s hutnickou tematikou bych zmínila dílo – sochu „*Hutníka*“, která společně se sochou „*Železničáře*“ zdobí po stranách schodiště ve vestibulu novorenesanční stavby plzeňského hlavního nádraží (postaveného roku 1902). Obě sochy od Ladislava Nováka představují sochařskou výzdobu z roku 1956.⁴⁵ V roce 2012 byla dokončena rekonstrukce nádražní budovy, při které byly sochy ošetřeny, a hutníkovi byla doplněna kdysi chybějící násada naběračky.⁴⁶ Další bronzová plastika „*Hutníka*“ se objevuje v parkovém prostoru obytného bloku v ulici Jablunkovská v Třinci, je z roku 1950 od malíře a sochaře Ivana Lošáka (1913–1999). Další sochu „*Hutníka*“ od stejného autora můžeme vidět i v Lhotě u Příbramě před vjezdem do areálu Kovohutí. Pískovcová skulptura „*Hutník*“ se nachází na Alšově náměstí v Ostravě a je od sochaře socialistického realismu Antonína Ivanského (1910–2000).

Obr. 12 – Socha hutníka, Plzeňské hlavní nádraží, Ladislav Novák, 1956. Zdroj: archiv autora

⁴⁴ Abstrakce a figurace v sochařství 20. století [online], s. 7 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2020/DU2318/ab_f7.abfigsoch.pdf

⁴⁵ KOŤÁTKOVÁ, Eva a Dominik LANG. 7. nádražní nebe: Plzeň hlavní nádraží. Zen Plzeň [online]. 30.9.2015 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <http://zen.plzne.cz/misto/7-nadrazni-nebe/>

⁴⁶ JAROŠOVÁ, Adriana. Výpravní budova hlavního nádraží v Plzni bude v lesku do 2,5 let. Město Plzeň [online]. 17.8.2021 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://www.plzen.eu/o-meste/aktuality/aktuality-z-mesta/vypravni-budova-hlavniho-nadrazi-v-plzni-bude-v-lesku-do-2-5-let.aspx>

Architektonický detail

Téma industrie se na fasádách architektury začalo zobrazovat figurativními plastikami během 19. století, především v meziválečném období. Tento výtvarný a symbolický detail zdobí především reprezentativní občanské stavby a promlouvá o průmyslovém vzepětí v období první republiky. Ideologická architektura z období socialistického realismu je charakteristická především plastikami se zobrazením práce.⁴⁷ Na budově bývalé Moravské banky v Praze na Novém Městě můžeme vidět reliéf s tematikou zpodobňující profese „*Hornictví, hutnictví, cukrovarnictví a sklářství*“. Pěkným příkladem zobrazení „*Hutnictví*“ je také plastika na zakončení štítu domu na fasádě v Poděbradech od Antonína Štrunce (1871–1947).

Obr. 13 – Plastika hutnictví, zakončení štítu domu na fasádě v Poděbradech, Antonín Štrunc. Zdroj: archiv Viktora Máchy

Fotografie

Němečtí manželé Hilla Becherová (1934–2015) a Bernd Becher (1931–2007) jsou mezinárodně uznávaní fotografové industriálních krajín, kteří používali čistý dokumentární styl se zaměřením na ideální formu. Jsou považováni za průkopníky konceptuální fotografie. V druhé polovině 20. století založili takzvanou Düsseldorfskou fotografickou školu. Měli mnoho výstav a vyšlo jim několik knih, příkladem jsou publikace: „*Basic Forms*“, „*Typologies of Industrial Buildings, Coal Mines and Steel Mills*“, „*Stonework and lime Kilns*“, „*Framework Houses*“, „*Grain Elevators*“. Dnes je k vidění například dlouhodobá instalace fotografií těžních věží a vysokých pecí v Landschaftsparku v Duisburgu.

V České republice je bezpochyby největší legendou české industriální fotografie architekt, spisovatel a fotograf Vladimír Hipman (1908–1976) a jeho dílo „*Práce je živá*“ z roku 1945. Jedná se o mimořádnost, kterou by měl mít každý fanoušek průmyslu v knihovně.

⁴⁷ POPELOVÁ, Lenka. Meziválečná pražská architektura s výtvarnými motivy industrie: východiska a užitá ikonografie. In: FÖHL, Axel, Lenka POPELOVÁ, Franziska BOLLEREY, Renata SKŘEBSKÁ, Inga KARLSTREMA, Patrick VIANE, Hanne ABILDGAAR a Daina GLAVOVČIC. *Industriál a umění. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební: Česká technika*, 2015, 31-52. ISBN 978-80-01-05811-4.

Současným významným industriálním fotografem a dokumentaristou těžkého průmyslu je Viktor Mácha (1984), který své fotografie a poznatky publikuje na svém webu.⁴⁸

Obr. 14 – Průčelí budovy Kraftzentrale, Landschaftspark Duisburg-Nord s výstavou fotografií Hilly a Bernda Becherových, 2021. Zdroj: archiv autora

Literatura

Skvělým příkladem z literatury po polovině 20. století je kniha „Železný Míťa“ (1961) od spisovatele, pedagoga, novináře a scénáristy Jiřího Marka (1914–1994). Vypráví příběh o malém chlapci, který se otci ztratí při návštěvě jeho pracoviště v železárně. Chlapec se postupně seznamuje s výrobou železa a o práci slévače a dalších dělníků v této továrně. Kniha je určena dětem a při její četbě si přijdou jako na exkurzi.

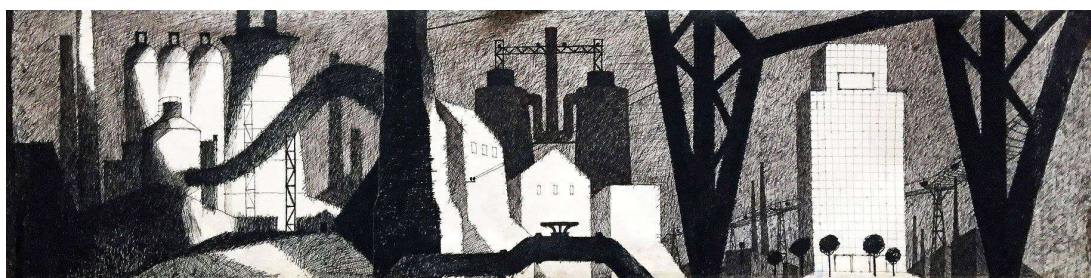
⁴⁸ MÁCHA, Viktor. *Viktor Mácha: dokumentace těžkého průmyslu* [online]. 2012 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.viktormacha.com//>

Film

Industriální krajinu můžeme zahlédnout ve filmu „*Skřiváci na niti*“, který natočil v roce 1969 Jiří Menzel (1938–2020) na motivy povídek z knihy Bohumila Hrabala (1914–1997) „*Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*“. Film byl však dvacet let ukryt v trezoru, protože vypovídal o realitě české společnosti padesátých let, která měla zůstat navždy skryta. Děj satirického filmu se odehrává na šrotišti kladenských oceláren, jež se stalo pracovním táborem pro ty, které komunistická společnost vyvrhla až na okraj a zde je hodlala převychovat k obrazu svému. Tento zakázaný film se do kin dostal až po jednadvaceti letech roku 1990, kdy na Berlin International Film Festival získal hlavní cenu Zlatého medvěda.⁴⁹

Jako zajímavost bych vyzdvihla krátký film „*O milionáři, který ukradl slunce*“ (1948), který nakreslil a zrežíroval Zdeněk Miler (1921–2011), tvůrce slavného Krtečka. Jedná se o jednu z jeho prvotin a jako od kladenského rodáka je věnována právě hutím. Film je natočen podle předlohy Jiřího Wolкера (1900–1924).

Obr. 15 – *O milionáři, který ukradl slunce*, Zdeněk Miler, 1948. Zdroj: soukromá sbírka

⁴⁹ *Skřiváci na niti*. CSFD [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/6669-skrivanci-na-niti/prehled/>

3 SOUČASNÝ STAV DANÉHO TÉMATU

Hledání nového využití pro zatížené oblasti těžkým průmyslem je aktuální téma pro mnoho industriálních měst nejen v České republice, ale i ve světě. Řešení takovýchto brownfieldových území proběhlo nejprve u centrálních oblastí s dobrým ekonomickým zázemím. Nyní je potřeba se zaměřit na menší města, která díky Evropským fondům mají možnost projít revitalizací a dosáhnout tak zvýšení ekonomické úrovně a zlepšení environmentu.

3.1 Pojmy a definice

3.1.1 Průmyslové dědictví

„Průmyslové dědictví sestává z pozůstatků průmyslové kultury, jež mají historickou, technickou, sociální, architektonickou a vědeckou hodnotu. Těmito pozůstatky mohou být budovy a strojní vybavení, dílny, továrny, doly a lokality, sloužící ke zpracování a zušlechťování surovin, sklady, místa, v nichž je vyráběna, přenášena a využívána energie, doprava a veškerá infrastruktura, právě tak jako místa společenských aktivit, spojených s průmyslem jako jsou bydlení, náboženství nebo vzdělávání.“⁵⁰

3.1.2 Průmyslová archeologie

„Industriální archeologie je mezioborové zkoumání veškerých dokladů hmotných i nehmotných, dokumentů, artefaktů, stratigrafií a struktur, lidských sídel a krajin, jež vznikly pro průmyslové procesy či jako jejich důsledek. Právě to umožňuje užití takových metod průzkumu, které jsou nejvhodnější pro porozumění průmyslové minulosti i přítomnosti. Historické období, které je hlavním předmětem zájmu, sahá od začátku průmyslové revoluce ve druhé polovině 18. století až po současnost, zkoumány jsou však i jeho ranější předindustriální a protoindustriální kořeny. Kromě toho zkoumá práci a pracovní techniky, zahrnuje také předmět dějin techniky.“⁵¹

---

⁵⁰ Charta průmyslového dědictví TICCIH. V Praze: České vysoké učení technické, Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury, 2013. ISBN 978-80-01-05235-8.

⁵¹ Tamtéž.

3.1.3 Brownfield

„Brownfield je nemovitost (území, areál, pozemek, objekt), která je nevyužívaná, zanedbaná a může být i kontaminovaná. Vzniká jako pozůstatek průmyslové, zemědělské, vojenské či jiné aktivity. Brownfield nelze vhodně a efektivně využívat, aniž by proběhl proces jeho regenerace.“⁵²

3.1.4 Regenerace a revitalizace

„Regenerace, revitalizace je proces, jehož realizací nemovitost nebo celá lokalita získává znovu možnost využití. Rozsah sanačních a stavebních prací závisí na míře poškozených ploch, objektů a zařízení a na potřebách úprav pro nové využití. Projekty regenerací brownfieldů mohou zahrnovat odstranění nebo rekonstrukci původních staveb, jejich dostavby a nástavby.“⁵³

První generace – regenerace velkých průmyslových brownfieldů

Prvními událostmi vzniku brownfieldů v Západní Evropě se stal dopad ropného šoku v roce 1973 a změny kombinující vysoké inflace a stagnace ekonomiky. Ve střední Evropě to byl roku 1989 pád Berlínské zdi. Další průmyslové brownfieldy měly počátek vzniku po útlumu těžby v Británii nebo po odchodu amerických a ruských vojsk. U textilního, cukrovarnického, sladovnického, důlního a těžkého průmyslu docházelo ke vzniku brownfieldů postupně. Hodnota těchto průmyslových nemovitostí byla velmi nízká, ve výši samotného pozemku, nebo i záporná. Pouze v centrálních částech měst měly tyto nemovitosti určitý potenciál, který se začal naplňovat v 80. letech 20. století vhodnou situací na trhu nemovitostí. Na počátku měla politika regenerací charakter centrálně řízených regionálních politik zaměřených na nezaměstnanost a hospodářský růst. Od 90. let 20. stol. se začínají prosazovat politiky městské se zaměřením na životní prostředí.⁵⁴

Druhá generace – regenerace městských území včetně obytných

Městské brownfieldy se začínají objevovat od 90. let 20. století. Jedná se o obytné čtvrti se sociálními a ekonomickými problémy. Politiky těchto regenerací jsou často organizačně a finančně náročnější. Tyto veřejné politiky regenerací reagují na měnící se životní styl s ohledem na životní prostředí a využití nových způsobů. Evropská integrace započala konferencí v Riu roku 1992 na téma trvale udržitelného rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj je postaven na 4 pilířích procesu regenerací: hospodářském, sociálním, územním a od roku 2000 kulturním. Do legislativ se také promítají

---

⁵² MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU A AGENTURA CZECHINVEST, MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Národní strategie regenerací brownfieldů 2019-2024. 2019, s. 3. Dostupné také z: <http://www.brownfieldy.eu/narodni-strategie-regenerace-brownfieldu/>

⁵³ Tamtéž s. 4

⁵⁴ DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN 978-80-86684-96-3.

evropské normy, ochrana hospodářské soutěže, principy – „znečišťovatel platí“ (v České republice se za znečištění brownfieldů a regenerace kontaminace přihlásil stát) a Listina lidských práv a svobod. Účinnost těchto regenerací je dána především jejich polohou a hustotou osídlení.⁵⁵

Součástí projektů regenerace, revitalizace mohou být následující aktivity:

- **rekultivace** – navrácení přírodních funkcí do území;
- **sanace** – odstranění závad (technických, kontaminace půdy a vody);
- **asanace** – odstranění nebo úpravy závadných staveb v území nebo sanace pozemků;
- **rekonstrukce** – obnovení původního stavu, z pohledu technického stavu budou objekty jako nové;
- **modernizace** – dosažení nového technického standardu, včetně dosažení vyššího standardu technické a dopravní infrastruktury.⁵⁶

3.1.5 Trvale udržitelný rozvoj

K pojmu trvale udržitelného rozvoje lze najít hned několik základních definic. Takto je definován v Zákoně č. 17/1992 Sb.: „*Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.*“⁵⁷

Následuje definice, oblíbená v akademickém prostředí: „*Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy.*“⁵⁸

Evropský parlament definoval udržitelný rozvoj takto: „*Udržitelný rozvoj znamená zlepšování životní úrovně a blahobytu lidí v mezích kapacity ekosystémů při zachování přírodních hodnot a biologické rozmanitosti pro současné a příští generace.*“⁵⁹

⁵⁵ DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN 978-80-86684-96-3.

⁵⁶ MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU A AGENTURA CZECHINVEST, MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Národní strategie regenerací brownfieldů 2019-2024*. 2019. Dostupné také z: <http://www.brownfielddy.eu/narodni-strategie-regenerace-brownfieldu/>

⁵⁷ Zákon č. 4/1992 Sb., o životním prostředí, Základní pojmy, §6 – Trvale udržitelný rozvoj. In: Praha, 1992. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17>

⁵⁸ VÁCLAV, Hála. Trvale udržitelný rozvoj: Definice a praxe. *Návrh strategie udržitelného rozvoje ČR* [online]. Český ekologický ústav, 2002 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://sustainable.cz/definiceapraxe.htm>

⁵⁹ Tamtéž

Obr. 16 – Principy a hlavní úkoly trvale udržitelného rozvoje. Zdroj: RNDr. Jana Skýbová, Ph.D., Dostupné v prezentaci: <https://dl1.cuni.cz>

3.1.6 Adaptace a nové využití

Jedná se o praxi ověřenou variantu zachování a ochrany průmyslového dědictví díky novému využití, nové funkci, která je do prázdných objektů vložena. Pro změnu využití objektů se u nás vžil pojem **konverze**, který je definován profesorem Šenbergerem jako: „Vložení nové, nejčastěji nevýrobní funkce do původní industriální stavby, a to spolu s nezbytnými architektonickými i stavebně technickými intervencemi. Z tohoto pohledu lépe vystihuje tendenci k šetrné, původní stavbě více přizpůsobené záchraně, aktuálně používaný termín **adaptive re-use**.“⁶⁰

Adaptabilita je hledání a nalézání vztahů původní budovy a nové funkce, tedy přizpůsobivost, která je klíčem k ohleduplným konverzím. Využití prázdné stavební schránky je nejen praktické, ale přináší i řadu dalších pozitiv, jako je ochrana kulturních hodnot, využití již vzniklého stavebního fondu a zachování kontinuálně vystavěného prostředí. Pro hodnocení architektury vedoucí k ochraně jejích hodnot je důležitý vztah stavební substance a účelu (formy a funkce). Vložení nových, často nevýrobních funkcí do industriálních objektů se považuje za výhodný způsob jejich záchranu.

⁶⁰ ŠENBERGER, Tomáš. Akceptace/intervence/destrukce: Úvahy o adaptabilitě industriální architektury. Fakulta stavební ČVUT,12, s. 1–2.

V obecné rovině lze uplatnit následující modely adaptací, které definoval prof. Tomáš Šenberger:

- **Akceptace**

Akceptace je vedena snahou o maximální přijetí stavby jako takové, a tak se jedná o nejméně agresivní formu konverze. Snaží se o eliminaci zásahů do stavební schránky, ponechání původní stavební a architektonické povahy budovy a potřebné úpravy jsou směřovány především k technickým vylepšením a k získání kvality vnitřního prostředí. Pro téměř jakoukoli novou funkci jsou ideálně adaptovatelné víceučelové stavby. V případě adaptace halových objektů je aktuálním trendem strukturování vytápěných a nevytápěných prostorů interiérů. V poslední době je velmi využívána forma okamžitého, nízkonákladového a téměř bezzásahového dočasného využití do doby, než bude rozhodnuto o budoucím osudu objektu ať už pozitivním (záchrana) nebo negativním (likvidace).⁶¹ *Příkladem takového dočasného řešení je využití bývalé továrny v Dělnické ulici na Praze 7, kde byly iniciativami pořádané různé výstavy a konference (Architektura a udržitelný rozvoj, 2018). Následně roku 2019 bylo rozhodnuto o jejím zbourání a výstavbě nového bytového domu s veřejnou vybaveností v parteru, která byla dokončena roku 2022. Záchrana formou akceptace je možná i u neadaptovatelných jednoúčelových staveb, které tvoří nejčastěji obálky strojních zařízení nebo volné aparatury. Jejich zachování je často v podobě architektonického či technického exponátu, bez vkládání nových nevýrobních funkcí. Také do této kategorie patří i výběr jedinečných staveb pro muzejní koncepci „posledního pracovního dne“.*⁶²

- **Intervence**

Intervence je vedena snahou o maximální využití původních kvalit industriální stavby v kombinaci s novým využitím a zachováním stop původní atmosféry místa. Jedná se o nejběžnější a oblíbený způsob adaptace. U objektů je využíváno univerzálnosti nebo naopak jedinečnosti, zvláštnosti využívaných prostor (nestandardní výšky, plošných rozměrů, pozůstatků výrobních technologií, odhalené části konstrukcí apod.), které určují kvalitu a charakter vnitřního prostoru a dobu svého vzniku. Známé jsou také nástavby na původních halových objektech např. ve formě „domu nad domem“. U adaptací industriálních staveb by měla být vhodně zvolena kombinace a doplnění novými, soudobými prostředky pro potřebné změny a modernizaci. Využití replik, či navrácení do původního stavu není žádoucí a je akceptovatelné jen v ojedinělých případech.⁶³

---

⁶¹ ŠENBERGER, Tomáš. Akceptace/intervence/destrukce: Úvahy o adaptabilitě industriální architektury. *Fakulta stavební ČVUT*, 12, s. 5–7.

⁶² Tamtéž

⁶³ Tamtéž s. 7–9

- **Destrukce**

Destrukce je krajní varianta, kdy dojde k odstranění industriální stavby a uvolnění pozemku pro budovu novou. Někdy je však možné nalezení otisků, stop původních budov, nebo u areálů zachování původní urbanistické koncepce 19. a 20. století (otisky vnitřních os, komunikací a vleček či vzrostlé zeleně). Při vzniku nového objektu tak může být využito těchto artefaktů k jejímu ozvláštňení a identifikaci s historií (zachování stavebních článků, ponechání zbytků technologie a další).⁶⁴

3.2 Zachování průmyslového dědictví

Z pohledu památkové péče je základem objektivní posouzení památkových hodnot, od kterých je odvozena míra možného budoucího zásahu. Úměra mezi novými zásahy a zachováním hodnoty památky je nepřímá (čím je hodnota vyšší, tím méně změn a zásahů by mělo být akceptováno a pečlivěji voleno nové využití; čím je míra památkových hodnot nižší, tím je prostor pro úpravy a změny širší).⁶⁵

3.2.1 Zachování původní funkce

Využití ponecháním původní funkce je jedna z variant, která je připouštěna metodikou hodnocení a ochrany průmyslového dědictví. Tato varianta je vhodná především pro dopravní stavby, energetiku nebo vodohospodářské objekty, které stále slouží svému původnímu účelu. Je však nutné brát ohledy na měnící se nároky na výkonnost a pokroky ve vývoji techniky a technologií. Lze počítat se stárnutím jednotlivých částí či celých technologických celků. Jejich přizpůsobení se novým podmínkám je závislé na míře zásahu, která může být od počátečních drobných úprav a oprav až přes zásadní modernizaci a rekonstrukci. Je nutné u objektů a technologií jednoznačně definovat hodnoty a vybrat ty, které zasluhují zachování. Obnova by pak měla navázat na architektonické kvality objektu a synteticky jej doplnit, či by měla vytvořit přiměřený kontrast.⁶⁶

---

⁶⁴ ŠENBERGER, Tomáš. Akceptace/intervence/destrukce: Úvahy o adaptabilitě industriální architektury. *Fakulta stavební ČVUT*, 12, s. 9.

⁶⁵ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 39

⁶⁶ Tamtéž s. 40–42

3.2.2 Zachování maximální autenticity

Zachování maximální autenticity, nazývané také jako „časová konzerva“ je další možností zachování průmyslového dědictví z koncepce památkové péče. Tato možná varianta zachování je zásadní pro zachování nejvýznamnějších dokladů vývoje industrializace především z hlavních výrobních odvětví – hornictví, hutnictví, dopravy a skladování. Důležité je zachovat jejich technické zařízení a objekty v autentické podobě na místě svého vzniku a provozu, což znamená zachovat jejich maximální vypovídající hodnoty. Příhodná je jejich transformace do muzejní instituce („muzealizace in situ“) s konceptem „posledního pracovního dne“. Díky tomuto řešení je dochována nejen hmotová a funkční podstata areálů, ale také jedinečná atmosféra místa. Příkladem zachování maximální autenticity je areál železáren Vöklingen (Vöklinger Hütte) v Německu, který prezentuje ucelený soubor technologického toku od koksování uhlí až po jeho využití pro výrobu železa. Areál je veřejnosti přístupný a nabízí svou autentickou podobu bez radikálních přestaveb a zásahů. V některých prostorách průmyslových hal je doplněna řada doprovodných akcí a výstav, kde je dán důraz na to, aby byl vykontrastován protiklad surového industriálního prostředí a nového, čistého vloženého mobiliáře a dalších prostředků pro prezentaci (výstavní panely, závěsná osvětlení, lavičky apod.). Dalším německým příkladem je LVR Industriearchäologischer Park v Oberhausenu, který prezentuje formou archeologické lokality rané fáze výroby železa datované od 40. let 18. století. Pro veřejnost byl tak zpřístupněn první park průmyslové archeologie, kde jsou k vidění pozůstatky vysoké pece, kuplovný a slévárny, které jsou doplňovány a ožívány 3D animacemi a vizualizacemi pro představu návštěvníků o uspořádání jednotlivých provozů a procesů v nich. Příkladem od nás je hornická lokalita ve Vinařicích u Kladna, kde je formou muzea s maximálním zachováním autenticity otevřen areál bývalého uhelného dolu Mayrau, který je dnes součástí Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně.⁶⁷

3.2.3 Transfer

Varianta transferu průmyslových památek představuje krajní řešení využívané jen v případě, že památce hrozí likvidace spojená s radikální přeměnou prostředí, ve kterém se nachází. Přestože dojde k zachránění památky, transferem ztratí část svých hodnot (vytržení z původního prostředí, na jehož utváření se podílela a kde sloužila svému původnímu účelu). Památky jsou umísťovány do záchranných depozitářů nebo muzejních sbírek, kde ilustrují a prezentují vývoj daného oboru a technologie. Koncepce záchrany průmyslového dědictví z pohledu muzejnictví je věnována samostatná metodika – Metoda ochrany průmyslového dědictví

⁶⁷ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostrava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 42–44

z pohledu muzejnictví od Petry Mertlové.⁶⁸ Příkladem využití transferu průmyslových památek je koncept svozového deponitáře strojů Vítkovických železáren v Ostravě, kde byly v provozech vytipovány jednotlivé stroje a zařízení významné technické hodnoty, které měly být po ukončení provozu dále zachovány. Byly vybrány takové stroje, které prezentovaly ucelený technologický tok hutnictví (ocelářství a tváření). Konkrétně se jednalo o elektrickou ocelářskou pec a jednotlivé stroje tváření (parní buchar, parohydraulický lis, válcovací stolice a stroje na válcování bežešvých trubek). Tyto technické památky byly uloženy do záchranného deponitáře v mechanických dílnách dolu Michal v Ostravě-Michálkovicích, který je ve správě Národního památkového ústavu.⁶⁹

3.2.4 Nové využití / konverze

Budovy, nejen průmyslové, které ztratily svou náplň, a pokud nebyly zlikvidovány, jsou často využívány k novým účelům. Snadné pojetí nové funkce je zejména u víceúčelových staveb, jejichž prostory jsou univerzální, proto není potřeba radikálních zásahů. Zároveň je známo několik úprav objektů původně jednoúčelových (železářských hutí nebo mlýnů), které nyní pojmají nové funkce. Postupný proces „de-industrializace“ a vzniku nových funkcí v třetím sektoru je svými důsledky srovnatelný s nástupem a rozvojem průmyslu. Netýká se jen architektury, hospodářství a ekonomiky, ale i oblasti společenské a sociální. Již první vlna konverzí v 70. a 80. letech 20. století otevřela otázky míry nových zásahů, které by se měly odvíjet od památkového hodnocení. Hodnocení je podmíněno důkladnou znalostí průmyslového fondu a mělo by vést k objektivnímu vybrání jedinečných objektů, které vyžadují citlivé zásahy, respektování původní autenticity a atmosféry místa. A objektů, které takovou pozornost nevyžadují, a tak není kladen takový důraz na přísné zachování autenticity. Celkově by nové zásahy měly respektovat původní provozní, technické i typologické znaky a neměly by hrát dominantní roli a snažit se překrýt původní charakter objektu. Bývalé průmyslové prostory jsou formou konverzí a architektonickými intervencemi povýšeny na nová atraktivní místa (např. zázemí pro kulturní společenské aktivity, galerie a muzea, městské haly a sportoviště, nákupní centra a další). Pěkným příkladem kvalitní konverze je přeměna původní Bessemerovy strojovny ve Vojtěšské huti v Kladně na reprezentativní halu firmy Jiko Metal.⁷⁰

---

⁶⁸ MERTOVIÁ, Petra. *Metodika ochrany průmyslového dědictví muzejními prostředky*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2019. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-88240-14-3.

⁶⁹ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 44–45

⁷⁰ Tamtéž, s. 45–48

3.3 Památková ochrana

Památková ochrana, jejíž součástí je ochrana průmyslového dědictví, je v současné době definována Zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, který zakládá rámec pro ochranu jednotlivostí a souborů (kulturní památky, národní kulturní památky) a také ochranu památkově hodnotných územních celků (památkové rezervace, památkové zóny). Průmyslové dědictví je specifické svou technickou podstatou, často též fyzickou velikostí objektů a areálů. Památková ochrana je pak určena skladbou hodnot a požadavků, které společně určí formu ochrany (případně její kombinace – památkové a muzejní) a připraví tak otázky nového využití při zachování památkové podstaty.⁷¹

- **Kulturní památka**

Je ve výše uvedeném zákoně z roku 1987 definována takto: *„Za kulturní památky podle tohoto zákona prohlašuje ministerstvo kultury České republiky ... nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.“*⁷² Tato definice umožňuje památkovou ochranu celku (areálu), ale i samostatně část většího celku (část stavby, stavební srostlice), případně pod ochranu zahrnout i méně hodnotné části, jsou-li pro celek podstatné (pro ucelenost technologického toku, urbanistické struktury, panoramatu). Zákon umožňuje podání návrhu na prohlášení za kulturní památku a iniciovat řízení o památkové ochraně nejen odborným institucím a výkonným orgánům památkové péče. Mezi kulturními památkami z technologického oboru hutnictví jsou například: Vítkovické železárny, železárna Stará huť u Adamova, bývalá železářská huť sv. Klimenta v Plasích, železárna č. p. 5 u Milov a Sněžné a další.

- **Národní kulturní památka**

*„Kulturní památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, prohlašuje vláda České republiky nařízením za národní kulturní památky a stanoví podmínky jejich ochrany.“*⁷³ Národní kulturní památky (dále NKP) jsou navrhovány k prohlášení ministerstvem kultury ČR a prohlášený nařízením vlády České republiky. V současnosti (v roce 2022) se na seznamu objevuje 362 NKP, mezi kterými jsou také zastoupeny jednotlivosti i soubory z technických staveb a průmyslového dědictví. Z hutních celků je to Stará huť v Adamově nebo provázaný komplex dolu Hlubina, koksovny a vysokých pecí Vítkovických železáren.

⁷¹ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 33

⁷² Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, Část první – Základní ustanovení, §2 - Kulturní památky. In: Praha, 1987. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>

⁷³ Tamtéž §4 – Národní kulturní památky

- **Plošná památková ochrana**

Podle míry zastoupení kulturních památek v daném území a jejich vlivu na utváření charakteru města nebo krajiny se odvozuje plošná památková ochrana, charakterizovaná jako:

- **Památková rezervace**

„Území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů.“⁷⁴

Památkovou rezervaci, stejně jako NKP prohlašuje vláda České republiky nařízením a stanovuje podmínky pro zabezpečení její ochrany. Mezi památkovými rezervacemi je zástupcem průmyslového dědictví Stará huť v Adamově, která byla vyhlášena roku 1971.

- **Památková zóna**

„Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty.“⁷⁵

Památkovou zónu může prohlásit opatřením obecné povahy Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem a určit podmínky její ochrany. Mezi památkovými zónami je vyhlášena Ostrava–Vítkovice, která zahrnuje nejen průmyslový areál, ale navazující městskou část Nové Vítkovice, která je spjata s průmyslovou činností a rozvojem. Tato památková zóna byla prohlášena roku 2003.

- **Ochranné pásmo**

Ochranné pásmo je nástrojem pro ochranu okolí kulturní památky, který může např. zamezit nežádoucím změnám exteriéru blízkých budov, nebo dbát o zachování výškové hladiny. Ochranné pásmo může být vyhlášeno obecním úřadem obce s rozšířenou působností nebo v případě národních kulturních památek, památkových rezervací a zón je vyhlášováno na návrh krajského úřadu. V obou případech je předem nutné vyjádření odborné organizace státní památkové péče, tedy Národního památkového ústavu.⁷⁶

Kulturní památky, národní kulturní památky, ale i plošně vymezená ochrana v památkových rezervacích a zónách nebo ochranných pásmech je zapisována do Ústředního seznamu kulturních památek (nemovitých i movitých), který je veřejně dálkově přístupný. Seznam je veden a upravován Národním památkovým ústavem na základě rozhodnutí Ministerstva kultury o jejich prohlášení.

Průmyslové dědictví je vnímáno jako součást široce pojatého kulturního dědictví. Obecně zažitý a používaný je termín technická památka, který je volným označením

---

⁷⁴ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, Část první – Základní ustanovení, §5 – Památkové rezervace. In: Praha, 1987. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>

⁷⁵ Tamtéž §6 – Památkové zóny

⁷⁶ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, Část druhá – Péče o kulturní památky, §17 – Ochranné pásmo. In: Praha, 1987. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>

pro památkový fond, jehož vznik a užívání byly spojeny s výrobou, dopravou nebo skladováním. Za technickou památku mohou být označeny i hospodářské či zemědělské stavby nebo i stavby vojenské. Celkem se na seznamu objevuje kolem 2500 objektů nebo souborů označovaných jako technické památky, ale pouze část lze považovat za průmyslové dědictví.⁷⁷

3.4 Organizace a databáze

3.4.1 TICCIH

The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage je mezinárodní organizace pro ochranu průmyslového dědictví a odborný poradce pro ICOMOS – Mezinárodní radu pro památky a sídla (*The International Council on Monuments and Sites*).

V roce 1973 vznikla Charta industriálního dědictví (*The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage*) jako mezinárodní úmluva po konferenci v Ironbridge. Charta definuje pojem průmyslového dědictví, charakterizuje jeho hodnoty a popisuje význam a důležitost identifikace, dokumentace a výzkumu pro uchování dalším generacím. Dále se věnuje právní ochraně, která by měla brát v potaz specifickou povahu tohoto kulturního dědictví a chránit nejen výrobní podnik, ale i jeho zařízení a industriální krajinu. Charta popisuje, jak je významné plně chránit industriální lokality a začlenit je do ekonomického rozvoje a do regionálního a národního plánování. Jako vhodný a finančně efektivní způsob může být správná a citlivá adaptace a nové využití. Důležité je stanovení přístupů, jak rychle reagovat na uzavření průmyslových lokalit, aby se předešlo odstranění či zničení důležitých prvků. Zásadní pro záchranu je poradenství odborných orgánů a zajištění spoluúčasti a konzultace s místními sdruženími, dobrovolníky a obyvateli. Cílem k zachování industriálního dědictví je udržení funkcí celistvosti, tedy ponechání strojních zařízení a jejich částí. Zachování lokality je podmíněno znalostí, zkoumáním a vyhodnocováním jejího účelu, výrobních procesů, které tam probíhaly, a jejich postupný historický vývoj. Nové využití by mělo nejen respektovat významné charakteristiky a udržet originální schéma provozu, ale i posilovat psychologickou stabilitu komunity, která na místě byla dlouhodobě zaměstnána. V chartě je zmíněno i vzdělání a výchova v industriální minulosti a jejího dědictví. Na závěr poukazuje na vytváření prezentace a výkladu k veřejnému zájmu o toto dědictví prostřednictvím publikací, výstav, televize, internetu a propagace turismu. Nabádá k vytvoření regionálních a mezinárodních stezek industriálního dědictví.⁷⁸

⁷⁷ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 33–38

⁷⁸ TICCIH: *Mezinárodní výbor pro ochranu průmyslového dědictví* [online]. 2022 [cit. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://ticcih.org/about/charter/>

Organizace TICCIH informuje o dění v oboru, prezentuje aktuální novinky a aktivity, pořádá tematické konference a vydává publikace. Tímto pomáhá členům se specifickými zájmy se setkávat, komunikovat, spolupracovat a podporovat se ve studiu pro zachování industriálního dědictví.

3.4.2 UNESCO

United Nations Education, Scientific and Cultural Organization je specializovaná organizace OSN (Organizace spojených národů) pro vzdělání, vědu a kulturu. Úmluva zajišťuje povinnost států označit, ochránit, zachovat a předat kulturní a přírodní dědictví budoucím generacím. Mezi těmito památkami jsou i průmyslové lokality. V Německu byl na Seznam UNESCO zapsán roku 1994 areál železáren Völklingen (Völklinger Hütte) v Sársku, kde se nyní nachází muzeum a vědecké centrum zaměřené na výrobu železa. Jedná se o příklad železáren o rozloze 6 ha, postavených a vybavených v 19. století, které zůstaly nedotčeny. Návštěvníci si mohou prohlédnout výrobní prostory a další výstavy pořádané ve velkých energetických halách.⁷⁹ Další příklad zapsání lokality zasažené těžkým průmyslem je z Německa – areál dolu a koksáren Zollverein (Zeche Zollverein) v Severním Porýní-Vestfálsku, přidáný na Seznam roku 2001. Ten sestává z kompletní infrastruktury historické uhelné těžby s mimořádnými architektonickými hodnotami a představuje tak materiální důkaz o vývoji a úpadku důležitého průmyslového odvětví za posledních 150 let.⁸⁰ Z České republiky byl na Seznam UNESCO v roce 2019 zapsán Hornický region Erzgebirge v Krušnohoří, který je tvořen z 22 součástí, z nichž 5 se nachází v české části Krušnohoří a zbylých 17 na území Saska. Společně dokládají, jaký vliv měla těžba a zpracování rud na pohoří, rozvoj hornictví a hutnictví po celém světě.⁸¹

3.4.3 European Heritage Label

European Heritage Label (ELH), neboli Evropské dědictví je iniciativa k podpoře a propagaci památek spojených s evropskou historií. Byla připravována od roku 2006 jako mezivládní iniciativa 17 evropských států. Přijata byla rozhodnutím Rady Evropy a Evropského parlamentu roku 2011. Cílem je zdůraznění symbolických evropských hodnot a významné role, kterou hrály v dějinách a kulturním vývoji Evropy. Definice pamětihodnosti zahrnuje přírodní, podvodní, archeologické, průmyslové nebo městské památky, kulturní krajiny, památná místa, kulturní statky a také nehmotné dědictví – významné události jež se váží k určitému místu. Každý členský stát může

---

⁷⁹ Völklingen Ironworks. *Unesco: World Heritage Convention* [online]. UNESCO World Heritage Centre, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/687/>

⁸⁰ Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen. *Unesco: World Heritage Convention* [online]. UNESCO World Heritage Centre, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/975/>

⁸¹ Hornický region Krušnohoří je památkou světového dědictví UNESCO. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA, 6.7.2019 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/44483-hornicky-region-krusnohori-je-pamatkou-svetoveho-dedictvi-unesco>

jednou za dva roky nominovat dvě pamětihodnosti a zaslat je Evropské komisi, která uskuteční konečný výběr.⁸²

Označení pamětihodnosti zatím získalo 60 oblastí a objektů. V letech 2006–2014 byl titul Evropské dědictví udělen Národní kulturní památce Dolu Hlubina, koksovňě a vysoké peci Vítkovice v Ostravě.⁸³

3.4.4 ERIH

European Route of Industrial Heritage je Evropská trasa průmyslového dědictví, která propojuje pomocí turistického ruchu společnou evropskou historii – historii evropského průmyslu, který utvářel tento kontinent. Projekt byl inspirován německou „Route Industriekultur“ otevřenou v roce 1999 v Porúří, a vznikl jako iniciativa INTERREG II C v severozápadě Evropy, v srdci průmyslové revoluce. V roce 2001 byl projekt INTERREG III B převeden do reality prostřednictvím akčního programu. Oficiální trasa ERIH byla spuštěna roku 2005 na konferenci v Ironbridge. Tato trasa představuje a láká turisty k návštěvě průmyslových památek a sdílí zkušenosti, vzdělávání a udržitelný rozvoj. Také se snaží napomáhat místním komunitám, které vkládají nový život zchátralým průmyslovým areálům a tvoří z nich rozvíjející se centra s ekonomickou činností. Pro udržitelnou identitu je důležitý rozvoj a regenerace založený na místní historii, tzn. „regenerace prostřednictvím dědictví“. Cílem ERIH je spolupráce s partnery na rozšíření dosavadní struktury dále po Evropě. Struktura je složena z „kotevních bodů“, to jsou nejzajímavější turistická místa průmyslové historie a tvoří páteř systému, a z „míst“, která mají menší důležitost. Spojnice kotevních bodů vytváří Regionální tematické trasy, které nabízí ucelené informace o historii hornictví, hutnictví a dalším průmyslu.⁸⁴

V České republice se zatím nenachází žádná ucelená trasa – pouze jednotlivé body. V blízkosti Rokycanska je v systému ERIH uveden hornický areál s muzeem v Příbrami a hornická expozice Chrustenice Šachta. Na hutnickou historii odkazuje huť v Adamově a areál Vítkovických železáren v Ostravě.⁸⁵

⁸² Označení Evropské dědictví. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/sluzby/european-heritage-label>

⁸³ Metodické centrum průmyslového dědictví. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

⁸⁴ EBERT, Wolfgang. ERIH – Evropská trasa průmyslového dědictví. FRAGNER, Benjamin, Lukáš BERAN a Vladislava VALCHÁŘOVÁ. *Průmyslové dědictví: [sborník příspěvků z mezinárodního bienále Industriální stopy] = Industrial heritage : [conference proceedings from the international biennial "Vestiges of Industry"]*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2008, s. 66-. ISBN 978-80-01-04067-6.

⁸⁵ ERIH – Evropská trasa průmyslového dědictví [online]. [cit. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://www.erih.net>

3.4.5 Národní památkový ústav

Národní památkový ústav je největší příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR. NPÚ jako instituce plní řadu odborných úkolů týkajících se státní památkové péče dle současných zákonů, zejména dle zákona památkového. Jednotlivé činnosti a témata se člení podle specializace – mezi těmi jsou i technické památky. Tvoří je řada dochovaných pozůstatků jak výrobních objektů, tak technologických zařízení, která jsou hodnocena dle typologické či technologické významnosti. V současné době je pod ochranou více než 2500 technických objektů a zařízení. Nejznámější technickou a průmyslovou národní kulturní památkou je Karlův most se sochařskou výzdobou. Dále je na seznamu např. Důl Michal v Ostravě, Důl Hlubina, vysoké pece a koksovna Vítkovických železáren v Ostravě a železárna Stará huť u Adamova.⁸⁶

K rozšíření oblasti výzkumu a k ochraně technického a průmyslového dědictví bylo zřízeno Metodické centrum průmyslového dědictví v Ostravě, které tento fond ve spolupráci s pracovišti NPÚ dokumentuje. Dokumentace probíhá formou systematických průzkumů (rešerší literatury, terénních a archivních průzkumů) významných a dosud opomíjených velkých průmyslových areálů, dopravních tahů a energetických systémů, které měly klíčový význam v procesu industrializace.⁸⁷

Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče

NPÚ v roce 2018 vydalo Metodiku hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Cílem metodiky bylo především odpovědět na základní otázky: co je průmyslové dědictví, proč jej chránit, jak k jeho správnému hodnocení dojít, a jak přistupovat k jeho zachování a novému využití. Publikace slouží jako rádce a nástroj pro odborné pracovníky památkové péče, pracovníky muzeí, správních orgánů, investorů, projektantů i vlastníků.

Metodika obsahuje v úvodu vymezení základních pojmů, jejich definice a význam. Fond technických památek a průmyslového dědictví se rozděluje podle třech období na:

- Předindustriální období, to má široké rozpětí od archeologických nálezů primitivních nástrojů až po nástup průmyslové revoluce ve 2. polovině 18. století. Nejčastěji souvisí s hutnictvím – budovy zaniklých železáren, hamrů a dřevouhelné vysoké pece. Příkladem je hamr v Dobřívě, nebo uhelna v Kovářské.
- Industriální období, které charakterizuje proměnu z řemeslné výroby na průmyslovou. Ta používá nové zdroje energie, nové výrobní metody a způsob organizace práce. V hutnictví došlo k typologickému vývoji zařízení k tavbě a zušlechťování železa, a tak i k vývoji nových typů staveb. Příkladem

⁸⁶ Technické památky. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/technicke-pamatky>

⁸⁷ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

jsou první vysoké pece na bázi uhlí v Coalbrookdale ve Velké Británii a u nás koksová vysoká pec Vojtěšské huti v Kladně.

- Brownfieldy, ty jsou pro svoji obtížnost a složitou definovatelnost hodnot nyní ve fázi neprobádaného fondu. Především pro ně vznikla tato metodika. Základem pro nakládání s brownfieldy je pojmenování konkrétních pozitivních a negativních hodnot prostřednictvím analýzy historického, typologického a technického vývoje.⁸⁸

Metodika proto popisuje hodnocení průmyslového dědictví dle kategorií:

- Tradiční hodnotící kategorie – architektonická, urbanistická (měřítko a forma – hutě, vápenky a těžní věže jako dominanty, které sehrály zásadní roli v přetváření měst a krajiny), uměleckohistorická a hodnota stáří.
- Specifické hodnotící kategorie – historická (pozitivní, negativní), typologická hodnota (dle četnosti dochování, s charakteristickým znakem či symbolem, sloužící jako vzor, model či modulový konstrukční systém), hodnotu technologického toku (od suroviny po finální výrobek, je důležité zachovat provázaný celek a ne pouze výtvarně nejzajímavější nebo nejstarší části), hodnotu systémových a technologických vazeb (vazba mezi surovinovými zdroji, jejich dopravou, výrobou a expedicí), hodnotu technickou (otisk původní technologie a dochovaného zařízení), hodnotu autenticity, hodnověrnosti (autenticita posledního pracovního dne, respektování stop lidí) a hodnotu atmosféry místa (která by neměla být zničena přehnanou snahou o upravenost a novost).

V další kapitole se metodika věnuje evidenci a dokumentaci jako nástrojům výběru a památkové ochrany. To začíná u formování povědomí o průmyslovém dědictví a jeho systematických průzkumech. Publikace informuje o významných historících, kteří pracovali na prezentaci, vedli odborné diskuze, hledali hodnoty a otázky k ochraně průmyslového dědictví. Je nutno zde zmínit prof. Miroslava Bašeho, který vedl průzkumy ostravské hornické a hutnické aglomerace, a prof. Emila Hlaváčka, který přispěl k formulování základních principů hodnocení a možnosti zachování průmyslového dědictví. Metodika dopodrobna popisuje postupné průzkumy památkové péče – plošný průzkum, základní dokumentace, katalogová dokumentace, návrhy na památkovou ochranu (s operativním nebo stavebně historickým průzkumem), oborový průzkum (systémové vazby a dopravní cesty – rozděleno do devíti oblastí), mezioborový průzkum (reflexe v umění – literární, výtvarná, filmová atd.)

Následně metodika zmiňuje institucionalizaci výběru formou památkové ochrany. Ta je již popsána v kapitole 3.3 Památková ochrana. A zachování průmyslového dědictví a jeho cíle, které jsou popsány v kapitole 3.2. Na závěr uvádí výběr pramenů a literatury.

⁸⁸ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>, s. 5–48

3.4.6 CzechInvest

CzechInvest je státní příspěvková organizace podřízená Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR. Byla založena v roce 1992. Agentura podporuje podnikání, investice a kultivace prostředí. Spojením regionálního, centrálního a mezinárodního působení zajišťuje služby a propojuje globální trendy s regionálními podmínkami v České republice. Organizace vytvořila Národní databázi brownfieldů, která je určena všem typům brownfieldů – soukromým i veřejným, průmyslovým, zemědělským, vojenským, občanské vybavenosti a dalším. V databázi eviduje brownfieldy určené k regeneraci a nabízí lokality připravené pro investory. Nyní je v databázi evidováno cca 5700 lokalit.⁸⁹

Pro nakládání s brownfieldy (BF) Agentura CzechInvest společně s Ministerstvem průmyslu a obchodu, Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem zemědělství a Ministerstvem životního prostředí vytvořila zastřešující dokument – Národní strategii regenerace brownfieldů (NSRBF), jejíž vizí je koordinovaný přístup pro regeneraci lokalit prostřednictvím státních politik, finančních programů a podmínek, za kterých najdou veřejně prospěšné využití. Cílem je snížení počtu brownfieldů a záborů zemědělské půdy, zlepšení kvality urbanizovaného prostředí, zvýšení socioekonomického rozvoje postižených regionů a využití veřejných prostředků pro podporu regenerace BF. Nyní je aktualizovaná NSRBF 2019–2024 vzata na vědomí vládou ČR dne 8. 6. 2019. Hlavní prioritou je institucionální podpora regenerací, další jsou finanční podpora, územní opatření a vzdělávání, výzkum a osvěta.⁹⁰

3.4.7 VCPD FA ČVUT

Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury Českého vysokého učení technického v Praze (dále jen „VCPD FA ČVUT“) bylo založeno v květnu roku 2002 a zabývá se systematickým mapováním průmyslového dědictví, památek techniky a průmyslu na území České republiky. Dále sleduje hlediska historie a teorie architektury, památkové péče a urbanismu, iniciuje alternativní projekty nového využití průmyslového dědictví, které mají odezvu v pedagogické činnosti FA. Mezioborovým zaměřením VCPD FA ČVUT usiluje o spolupráci širokého spektra institucí, připomíná historickou zkušenost i cíle udržitelného rozvoje, propojuje

---

⁸⁹ Regenerace brownfieldů. *CzechInvest* [online]. CzechInvest, 2002 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-municipality/Online-akademie-pro-starosty/Technicka-a-digitalni-infrastruktura/Regenerace-brownfieldu>

⁹⁰ Národní strategie regenerace brownfieldů 2019-2024. *Brownfieldy v České republice: Národní databáze brownfieldů* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.brownfieldy.eu/narodni-strategie-regenerace-brownfieldu/>

aktivity odborné veřejnosti i zaujatých dobrovolných nadšenců. VCPD FA ČVUT je členem mezinárodní organizace pro ochranu průmyslového dědictví TICCIH.⁹¹

V letech 2011–2014 byl zpracován výzkumný projekt „*Industriální topografie České republiky*“ v programu NAKI (národní a kulturní identity) Ministerstva kultury ČR. Jedná se o specializovanou mapu a databázi průmyslové architektury a technických staveb. Mapa a databáze jsou průběžně aktualizovány a doplňovány. Lze si v databázi dohledat daný objekt podle názvu, umístění na mapě, obci či dataci. Karta objektu obsahuje název, adresu, GPS souřadnice umístění, dataci, stručný historický vývoj a popis současného stavu a literaturu.⁹²

Na projekt Industriální topografie ČR přímo navazuje výzkumný projekt „*Industriální architektura. Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa*“, z let 2016–2020, podpořený opět v programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury České republiky (NAKI II). Ten využívá a rozvíjí původní databázi pro syntetizující a vyhodnocující výzkum, který poskytuje strukturovaný výběr památek průmyslového dědictví a jejich typických situací, a to opět v podobě specializované mapy s odborným obsahem. K výzkumu vznikaly doprovodné výstavy a vycházely monografické publikace. Výsledkem byla interpretace průmyslových budov či jejich souborů a formulace jejich obecně kulturní hodnoty.⁹³

3.4.8 Ostatní

Na zprávy o aktivitách, projektech a událostech na památky techniky a průmyslu v České republice i ve světě upozorňuje celostátní platforma „*Industriální stopy*“. Platforma také sdružuje síly pro jejich záchranu a zpřístupnění, inspiruje k dalšímu využití a propojuje zájem o průmyslové dědictví a industriální architekturu.⁹⁴

Pro prezentaci aktivit souvisejících s tématem průmyslového dědictví na Katedře architektury Fakulty stavební ČVUT byla založena mediální platforma vědeckého průmyslového dědictví „*Industrial Heritage 2.0*“.⁹⁵

⁹¹ FRAGER, Benjamin, Lukáš BERAN, Jan ZIKMUND, Jan ČERVINKA, Irena LEHKOŽIVOVÁ, Jakub POTŮČEK a Petr VORLÍK. Profil. *Výzkumné centrum průmyslového dědictví* [online]. Praha 6 -Dejvice [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://vcpd.cvut.cz/profil/>

⁹² *Industriální topografie* [online]. Praha: VCPD FA CVUT, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.industrialnitopografie.cz/index2.php>

⁹³ BERAN, Lukáš, Jan ZIKMUND, Benjamin FRAGNER, Irena LEHKOŽIVOVÁ, Jakub POTŮČEK, Petr VORLÍK a Magdalena TAYERLOVÁ. Industriální architektura. Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa. *Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT v Praze* [online]. Praha 6 -Dejvice, 17. 03. 2016 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://vcpd.cvut.cz/industrialni-architektura-pamatka-prumyslovehodectvi-jako-technicko-architektonicke-dilo-a-jako-identita-mista/>

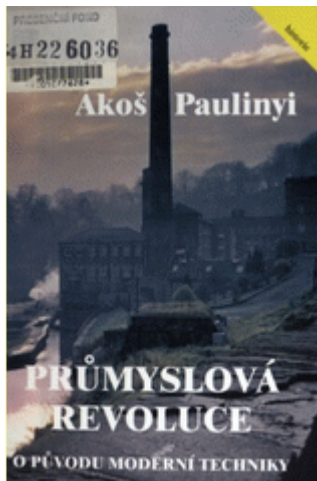
⁹⁴ FRAGNER, Benjamin, Svatopluk ZÍDEK, Eva DVOŘÁKOVÁ, Jan ZIKMUND a Lukáš BERAN. Profil. *Industriální stopy* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.industrialnistopy.cz/profil>

⁹⁵ POPELOVÁ, Lenka. Industrial Heritage 2.0. *Industrial Heritage 2.0* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://ih2.cz/>

3.5 Publikace zabývající se tématem

Téma průmyslového dědictví a trvale udržitelného rozvoje je velmi rozsáhlé, a tak bylo vydáno mnoho publikací, které se jím zabývají. Zde je výběr zásadních – na které práce navazuje, doplňuje je, či se jimi inspiruje.

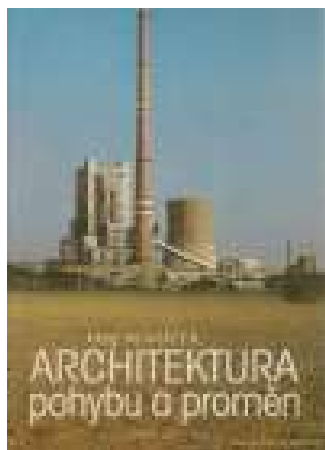
Výběr publikací z oblasti historie průmyslové revoluce a průmyslových staveb:

PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985.

Výběr publikací z oblasti regenerací brownfield:

DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN 978-80-86684-96-3.

Výběr publikací zabývajících se průmyslovým dědictvím:

DVOŘÁKOVÁ, Eva, Benjamin FRAGNER a Tomáš ŠENBERGER. *Industriál – paměť – východiska*. Praha: Titanic, 2007. ISBN 978-80-86652-33-7.

FRAGNER, Benjamin a Tomáš ŠENBERGER. Stavební fond průmyslového dědictví – potenciál udržitelného rozvoje. *Stavebnictví*. 2007, 11-12(11-12/07).

ŠENBERGER, Tomáš. *Rekonstrukce výrobně-technických staveb k novým účelům je v*. Praha: Národní technické muzeum, 1995. ISBN 80-7037-044-0.

ŠENBERGER, Tomáš. Akceptace/intervence/destrukce: Úvahy o adaptabilitě industriální architektury. Fakulta stavební ČVUT.

MARHOUNOVÁ, Monika. *Konverze průmyslových objektů jako platforma pro kulturní a umělecké využití*. Praha, 2009. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Viktor Pantůček.

Publikace zabývající se historií areálu železárny v Hrádku:

HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22.11.2001. Rokycany, 10/2002n. I.

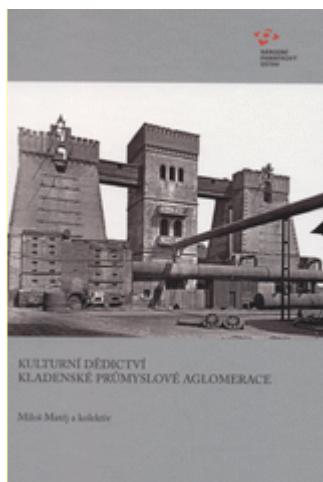
HUČKA, Jan a Petr KROC. Z historie válcoven v Hrádku u Rokycan. In: Z dějin hutnictví 42: K rozvoji válcovací techniky a kapitoly z dějin hutnictví. Praha: Národní technické muzeum v Praze, 2012, s. 27-36. ISBN 978-80-7037-212-8. ISSN 0035-9378.

HUDLICKÝ, Rudolf. *Rukopis: V upomínku na 50leté narozeniny*. Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železárny Hrádek, 1924.

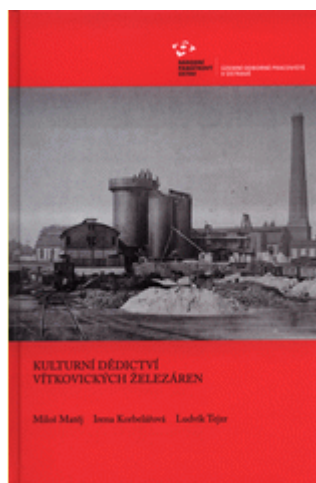
Metodika, podle které je práce zpracována:

MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018.

Výběr publikací z oblasti popisu konkrétního dědictví železáren ČR:

MATĚJ, Miloš a kolektiv. *Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2017. ISBN 978-80-85034-98-1.

MATĚJ, Miloš, Irena KORBELÁŘOVÁ a Ludvík TEJZR. *Kulturní dědictví Vítkovických železáren*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-85034-80-6.

3.6 Současný stav problematiky na území České republiky

Pojem brownfield se v České republice začal používat až od roku 2000 a začala vznikat poptávka po zahraničních zkušenostech a know-how. V Západní Evropě, souběžně s oblastí budoucí ČR, začala vznikat první generace brownfield v letech 1980–1990 restrukturalizací průmyslu provázenou rušením podniků. Na základě tržních mechanismů se brownfieldy rozdělily na atraktivní a problémové. I v zahraničí došlo nejprve ke konverzím v atraktivních lokalitách, a to na komerční nebo soukromé účely. Docházelo také k regeneracím s využíváním veřejných dotací.

První vlna revitalizace brownfieldů se týkala centrálních oblastí s významným ekonomickým zázemím. Brownfieldy v menších městech mají v budoucnu větší šanci projít revitalizací, a to jak zvyšující se ekonomickou úrovní na periferii, tak aktuálními debatami o ekologii a environmentu. Práce se věnuje problematice revitalizace a urbanizace části území v menším českém městě s malou populací kolem 3 tis. obyvatel.

Překážkou systematického řešení regenerací brownfields, mezi které se potenciálně Železářny Hrádek řadí, je, že v ČR není žádná instituce, která by se touto problematikou zabývala komplexně. Ministerstvu pro místní rozvoj náležely kompetence pro regenerace z hlediska územního i regionálního, ale koordinačně svůj úkol ne zcela zvládlo. Problematice brownfield se v České republice věnuje agentura CzechInvest, která vypracovala rozsáhlou databázi, ale má kompetence pouze pro zpracovatelský průmysl a figuruje pouze jako prostředník mezi státem a soukromými subjekty. Ministerstvo životního prostředí se soustředilo pouze na sanace.⁹⁶

Areál Železářny Hrádek není zanesen v Národní databázi brownfieldů, kterou spravuje agentura CzechInvest. Z rokycanského okresu se tam nachází pouze Sladovna Mýto a Kovohutě Rokycany.

Česká republika nebyla dostatečně rychle připravena přijmout a zahrnout do svého řádu instituce zabývající se problematikou brownfields ve formě, v jaké existovaly na západě Evropy po mnoho let. V Česku se vyvinuly subjekty řešící problematiku pouze v určitých aspektech. Veřejný sektor v postsocialistických zemích měl z ekonomických důvodů mizivý zájem o regeneraci brownfieldů. Státní sektor zase nesl břímě rozsáhlého množství brownfieldů, které vyvstalo po pádu opony a přeměně státní organizace společně se zánikem již nepotřebných institucí.⁹⁷

Železářny v Hrádku mají bohatou historii, která se ale ubírá ke svému konci. Jsou to železářny, které vyrostly vedle velmi malé obce a jsou silně spojeny s jejím rozvojem. Oblast Dolní Vítkovice v Ostravě a její regenerace rozšířila povědomí o průmyslovém dědictví a v českém prostředí definovala obor.

⁹⁶ DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN 978-80-86684-96-3.

⁹⁷ Národní strategie regenerace brownfieldů. *Ministerstvo průmyslu a obchodu*. Praha, 2008.

Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/data/files/strategie-regenerace-vlada-1079.pdf>

4 MĚSTO HRÁDEK U ROKYCAN

Město Hrádek, význačné svými železárnami, patří do populační aglomerace města Rokycany, od kterého je vzdáleno 4,5 km jihovýchodně. Leží v Západních Čechách ve východní části Plzeňského kraje ve Švihovské vrchovině.

Obr. 17 – Schéma ČR se zvýrazněním města Hrádek. Mapový podklad dostupný z: www.zemepis.com.

Město má spíše lokální význam a cca 3 000 obyvatel. Území města má rozlohu 605 ha. Nachází se na katastrálním území Hrádek u Rokycan a Nová huť. Leží na řece Klabavě a na železniční trati Rokycany – Nezvěstice, s dobrou dopravní dostupností dálnice D5. Od Rokycan až k Hrádku vede souvislá zástavba domů, v jejímž středu se nachází obec Kamenný Újezd.

Velkou část Hrádku tvoří průmyslová zóna výrobního areálu Železárny Hrádek, které stály za velkým rozvojem obce Hrádek a v době největšího rozmachu tvořily největší a nejdůležitější průmyslový závod v okrese.

4.1 Historie lokality

4.1.1 Historický vývoj města

Nejstarší dochovaná písemná zmínka o městě Hrádek se vyskytuje na darovací listině českého krále Jana Lucemburského ze dne 7. listopadu 1325, ve které daruje několik vesnic v Plzeňském kraji, mezi nimiž je Hrádek, Petrovi z Rožmberka za jeho věrné služby.⁹⁸ Hrádek leží v kotlině říčky Klabavy (dříve nazývané Padrtský potok či Černý potok) u severozápadního okraje brdského pohoří. Ves náležela ke staršímu osídlení Rokycanska a na její starší původ ukazuje i jméno, které bylo vázáno k opevněné lokalitě. Za Rožmberků byla ves obnovena a roku 1379 se v ní uvádí i hamr. Za období husitských válek ves opět zpusťla. Roku 1553 byl zde dvůr a víska Hradecko s mlýnem. Na Müllerově mapě z roku 1720 je zakreslen železný hamr, který byl situován mezi dnešním Hrádkem a Novou hutí, v místě železáren. S ním je spojen vznik osady Nové Huti mezi lety 1720–1757, která je tvořena krátkou ulicí severozápadně od železniční trati. Hrádecký hamr byl podnětem pro obnovu vsi Hrádek, která je opět zmíněna v Schallerově topografii z roku 1788 a skládala se ze tří oddělených částí. První byla podél cesty od hrádeckého mlýna k jihu tvořena drobnými domky v zahradách podél cesty. Další byla skupina domů podél příčné spojky na mirošovskou silnici. Třetí byla hnízdotá skupina pěti chalup na místě zrušeného Dvora Hrádek s mlýnem, v prostoru svíraném ze severu rybníkem, z jihu řekou Klabavou a ze západu strouhou.⁹⁹

V okolí vznikala řada kujných hutí a vodních hamrů. Z těchto hamrů se dochoval jediný z 16. století, nacházející se 4 km daleko v obci Dobřív.¹⁰⁰ Historie železářství je podrobněji popsána v následující kapitole. Po polovině 19. století Hrádek ani Nová Huť výrazně nerostly. Rozvoj je spojený až se založením železáren při hamru roku 1900.

Obr. 18 – Hrádek (Čechy, u Rokycan), mapa stabilního katastru z roku 1838, Zdroj: Hrádek. KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole. Praha: Libri, 1997, s. 293–295. ISBN 80-85983-14-1.

⁹⁸ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Svazek I.* Praha: Nakladatelství ČSAV, 1954, s. 742.

⁹⁹ Hrádek. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole.* Praha: Libri, 1997, s. 293-295. ISBN 80-85983-14-1.

¹⁰⁰ JOSIF, Jan. *Dějiny hutnictví železa v Československu. Technickoekonomický výzkumný ústav hutního průmyslu.* Řada pojednání z dějin československého hutnictví železa. Praha: Historia Magistra Vitae, 1985.

Mapa města Hrádek v historické podobě z roku 1838

Obr. 19 – Schéma osad Nové Hutě a Hrádku v historické podobě z roku 1838. Mapový podklad: Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru, dostupný z: www.geoportal.gov.cz.

4.1.2 Počátky hutnictví na Rokycansku

Oblast Rokycanska patřila ke středu bývalé podbrdské železářské aglomerace, o které se nacházejí nejstarší písemnosti již ze 14. století. Výskyt železné rudy, dostatek dřeva v oblasti a vodní zdroje znamenaly výborné podmínky pro vznik železářství. Na postupném zlepšení výroby železa a jeho zpracování měly vliv i okolní země a jejich zkušenosti donesené k nám prostřednictvím usazování cizích hutníků, v zápisech z roku 1426 jsou zmínky o několika hutnících. V dalších dochovaných zprávách z roku 1534 jsou informace o zpracování železné rudy v okolí Kamenného Újezdu, to může být počátkem rokycanské železné hutě na Padrťském potoce. V polovině 17. století byla postavena vysoká pec. Roku 1726 bylo mirošovské panství s hutí v Hrádku prodáno v exekuční dražbě královské komoře. V té době tam stály dvě vysoké pece a tři zkujňovací tyčové hamry.¹⁰¹

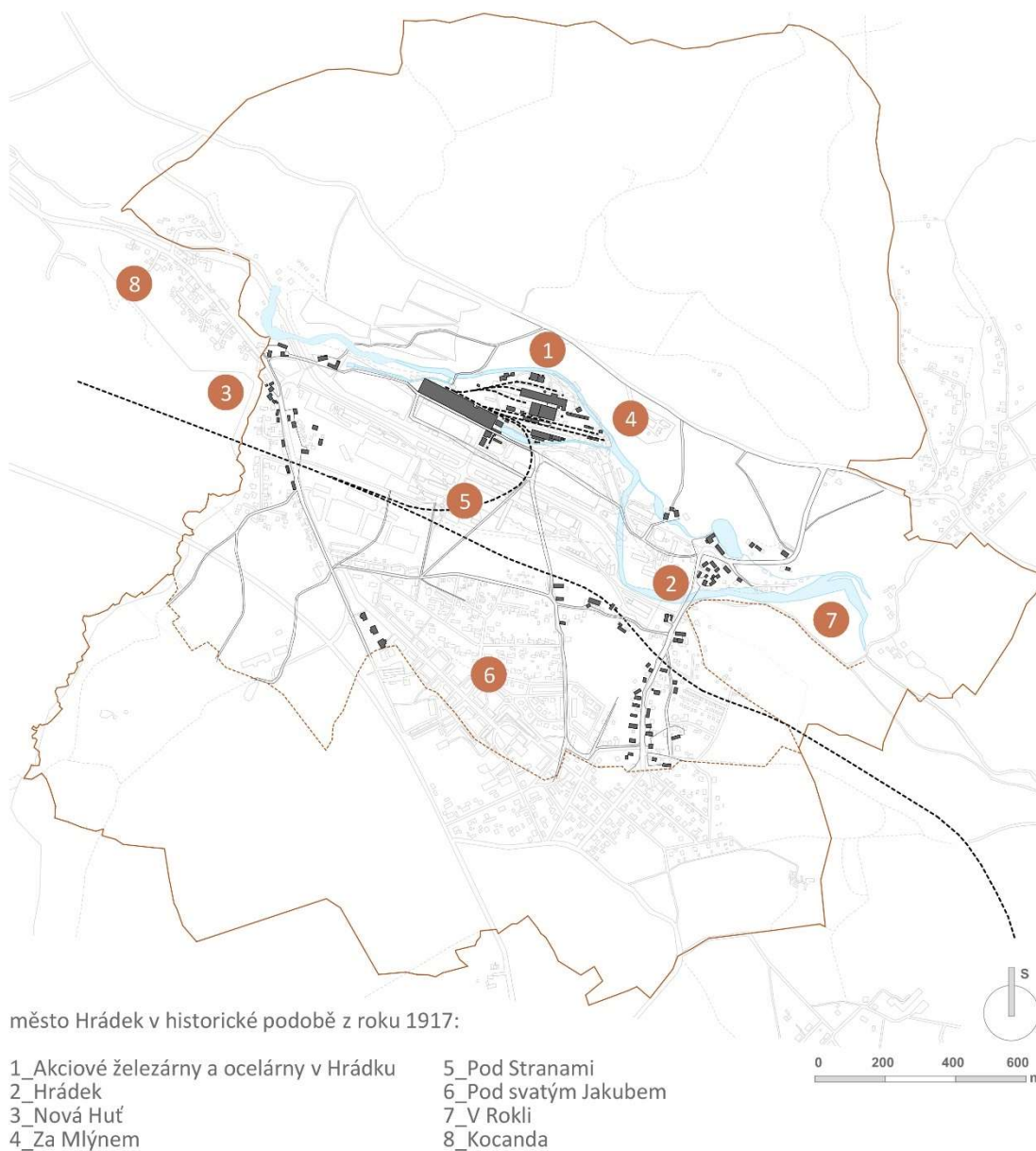
V polovině 18. století se v oblasti Rokycanska nacházelo 12 železných hutí, 29 železných hamrů a těžila se zde železná ruda. V Dobřívě se nacházela Dolejší a Hořejší huť, další huť byla ve Strašicích, tři hutě na Mirošovském panství a v Hrádku – Dolejší huť (zvaná jako Nová nebo Německá), Hořejší huť (tj. Hrádecká) a Prostřední huť (označovaná jako Andělova či Andělská). V té době se jednalo o většinu výroby v širší oblasti západních Čech. Ve dvacátých letech 19. století byly vysoké pece zrušeny a hrádecké železářství zaniklo. Na místě dnešních železáren zůstal staročeský vodní mlýn s malým hamrem na Padrťském potoce. Mlýn s hamrem několikrát změnil majitele, roku 1883 jej prodal kníže Colloredo-Mansfeld (majitel zbirožského panství) manželům Pechovým z Hrádku. Postupně započala etapa těžby černého uhlí v oblasti kolem Mirošova, která zaměstnala většinu obyvatelstva. Těžba vyvolala nutnost postavení železniční trati z Rokycan do Nezvěstic, došlo k tomu roku 1883. Ta vedla po severní straně střední části Hrádku. Uhelná pánev byla však v rychlosti vytěžena a v počátku 20. století došlo k uzavření těžby ve zdejších dolech.¹⁰²

---

¹⁰¹ BOHUSLAV, František. Železářství v Oseku u Rokycan. In: *Tradice a současnost železářské výroby II.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 29. - 30.10.1998*. Rokycany: Suppl.Historie, 1998, s. 3.

¹⁰² NTM Praha, NAD 791 Sběrka vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu (tzv. Klepova sbírka). HAHNER, Václav. *Železářny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan*. s.1–3. inv. č. 2086 (karton č. 292).

Mapa města Hrádek v historické podobě z roku 1917

Obr. 20 – Schéma osad Nové Hutě a Hrádku v historické podobě z roku 1917. Mapový podklad: Situace železářny a ocelárny v Hrádku, 1917, dostupné ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

4.1.3 Vývoj města spojený s vznikem železárny

Ve 20. letech 20. století zaznamenal Hrádek výrazný rozvoj, když byla jižně od ulicové části vsi postavena nová čtvrť Hamplov, kterou tvoří pravouhlý rastr ulic vybíhajících z hlavní osy zastavěný drobnými dvojdomky a v jihovýchodní části samostatnými domky. Nová čtvrť navazovala na skupinu domů Chylice, která vznikla v polovině 19. století severně od raně gotického kostela sv. Jakuba, který je jedinou vzpomínkou na zaniklou obec Chylice. Ve 30. letech 20. století tvořil Hrádek s Hamplovem a Chylicemi dělnickou aglomeraci navázanou na hrádecké železárny. Západně od železáren se začala tvořit souvislá aglomerace starší vsi Kamenného Újezdu, novodobé osady Kocanda a Nové Hutí, která se začala rozvíjet i za železnicí.¹⁰³ Před druhou světovou válkou vlastnil závod železáren pouze dvě starší budovy, kde žilo několik dělníků, a 3 prostorné vily, z nichž jednu obýval tehdejší ředitel Škodových závodů v Plzni Ing. Vladimír Stieber, další dvě obývali vedoucí úředníci. Vily navrhl Ludwig Tremmel a stavbu prováděla plzeňská firma Müller & Kapsa.¹⁰⁴

Za doby socialismu po roce 1950, kdy zažila výroba železa svůj vrchol, byly železárny výrazně rozšířeny. Začala probíhat modernizace průmyslového areálu a zároveň investice do infrastruktury, institucí a bydlení. Mezi Novou Hutí a střední částí Hrádku začalo vznikat nové dělnické sídliště. Nejstarší částí sídliště je severní zalomená ulice, vycházející ze spojovací silnice mezi Novou Hutí a Hrádkem. Byla obestavěna po obou stranách 25 dvojdomy – typu T40, obsahujících 50 bytových jednotek, a 9 finskými dřevěnými dvojdomky chatového typu. Ty byly postupně prodány do osobního vlastnictví. Zalomení ulice bylo podmíněno stávající skupinou starších rodinných domů po jižní straně silnice naproti škole. Tato etapa výstavby navazovala po urbanistické stránce na výstavbu za 1. republiky.¹⁰⁵

Až 2. polovina 50. let a 60. léta představovala zcela novou kvalitu výstavby. Na zbývajícím nezastavěném území mezi Novohuťskou kolonií, Hamplovem, Chylicemi a mirošovskou silnicí bylo vybudováno nové socialistické město, rozvíjející se v urbanisticky působivou kompozici kolem střední osy, ústící k dominantě kulturního domu na volně vymezeném pravouhlém náměstí. Celá osová kompozice je zajímavou aplikací sovětských vzorů. Činžovní domy typu T12 byly situovány podél nově vzniklých ulic Učňovské, Dlouhé a ulice 1. máje. Např. v roce 1961 bylo předáno do užívání 125 bytových jednotek a v roce 1974 měl podnik ve vlastnictví 46 domů s 617 byty. Podnik investoval nejen do bytové výstavby, ale i do veřejné vybavenosti. V roce 1949 proběhla rekonstrukce ředitelské vily na mateřskou školku, v další vile byly vybudovány jesle. Se zvyšováním počtu obyvatel byla v jednom z domů T12

¹⁰³ Hrádek. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole*. Praha: Libri, 1997, s. 293-295. ISBN 80-85983-14-1.

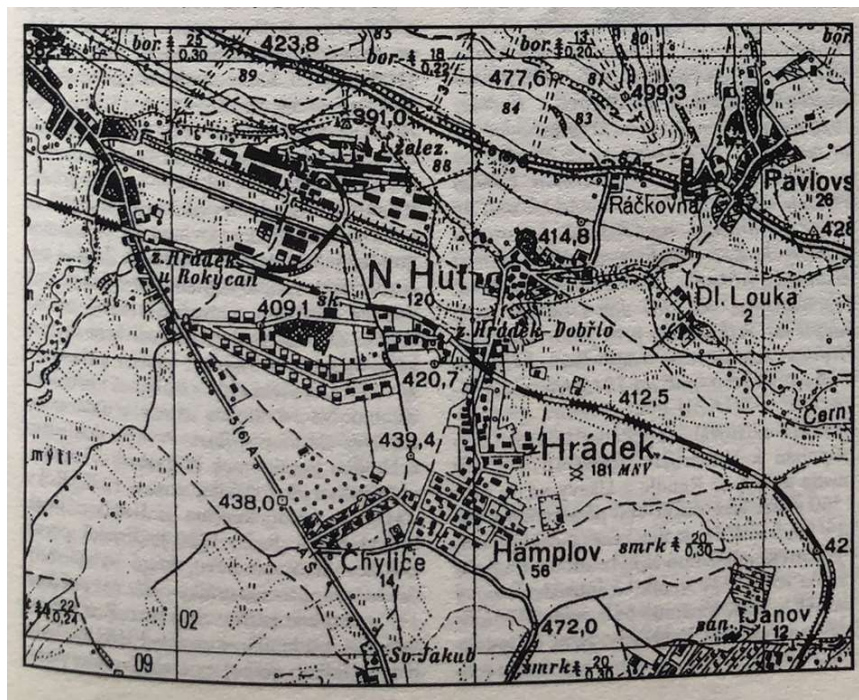
¹⁰⁴ NTM Praha, NAD 791 Sběrka vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu (tzv. Klepova sbírka). HAHNER, Václav. *Železárny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan*. s.1–3. inv. č. 2086 (karton č. 292).

¹⁰⁵ Hrádek. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole*. Praha: Libri, 1997, s. 293–295. ISBN 80-85983-14-1.

zřízena prodejna potravin, v roce 1966 byl v sídlišti postaven obchodní dům „Rozvoj“ a v roce 1973 byla postavena prodejna potravin „Pramen“.¹⁰⁶

V roce 1950 započala úprava lesního divadla s 1000 místy, kam se sjížděli lidé z širšího okolí. Na náměstí 8. května vznikl kulturní dům s kapacitou 500 sedadel a klubovny, který byl urbanisticky vyzdvižen na hlavní silnici sídliště. Hmotové a tvaroslovné řešení zástavby bylo poplatné období socialistického realismu, avšak půdorysná organizace měla značné urbanistické kvality díky zapojení do existující nesourodé aglomerace, která vznikala neobyčejně organicky. Tato maloměstská ulice zvaná 1. máje je centrem města dodnes. Sport byl podpořen hřišti na sídlišti a vznikem koupaliště s bazénem v roce 1974. Bohužel paradoxně nedošlo k přímému dopravnímu spojení sídliště s železárnami.¹⁰⁷

Moderní rozvoj obytné části Hrádku je neodmyslitelně spjat s místními železárnami, které byly vůdčím investorem po několik desítek let. Roku 1975 se Hrádek stal městem. Přestože celé nové sídlištní město leží na katastru osady Nová Huť, která byla roku 1880 jako osada připojena k obci Hrádek, přestože počet obyvatel Hrádku je pouhá pětina počtu obyvatel Nové Hutě. Vývoj Hrádku ve 20. století probíhal aditivně. Nové části aglomerace vznikaly vedle existujících struktur, které nebyly téměř dotčeny. Díky tomu lze celý urbanistický vývoj dobře sledovat, což je u nás u aglomerací tohoto typu spíše výjimečné. Ve vsi jsou dodnes dochované i roubené vesnické domy (č. p. 21 a 29), které navazují na jižní okraj sídliště.¹⁰⁸

Obr. 21 – Hrádek (Čechy, u Rokycan), topografická mapa, 50. léta 20. století, Zdroj: Hrádek. KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole. Praha: Libri, 1997, s. 293–295. ISBN 80-85983-14-1.

¹⁰⁶ Dle NTM Praha, NAD 791 Sběrka vzpomínek a rukopisům k dějinám techniky a průmyslu (tz. Klepova sbírka). Pokorný, Ladislav: Sociální a politická problematika národního podniku Železárny Bílá Cerkev v Hrádku u Rokycan za dobu od r. 1901-1974, s.44-47. inv. č. 2159 (karton č. 306).

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Hrádek. KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole. Praha: Libri, 1997, s. 293–295. ISBN 80-85983-14-1.

Mapa města Hrádek v historické podobě z roku 1961

Obr. 22 – Schéma obce Hrádek v historické podobě z roku 1961. Mapový podklad: Topografické mapování, dostupné z: www.geoportal.gov.cz.

Obr. 23 – Situace rozvoje závodu ŽBC Hrádek, 1958. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 1958, 217b1 TČ. 14c.

Z odevzdaných projektů v měsíci dubnu první místo patří úvodnímu projektu sídliště Hrádku u Rokycan, který zpracovalo středisko našeho ústavu v Plzni. Vedoucím projektantem úvodního projektu a odpovědným projektantem všech objektů je soudruh Ing. Zb. Tichý. Úvodní projekt komunikací zpracoval s. Ing. Nesnídal, kanalisace s. Ing. dr. Beyerle, vodovodu s. Ing. Kellner. Projekt po stránce úplnosti je správně dokumentován a technicky dobře zpracován. Tak jako u předchozích projektů podávám k úvaze i případné diskusi jeho posudek.

Vcelku lze hlavní architektonický koncept projektanta za daných podmínek považovat za správný, když usiluje o vytvoření hlavní nástupní osy a soustředění podél hlavní třídy a hlavního náměstí —

tekturu hlavního náměstí vcelku hodnotiti velmi kladně s ohledem na to, že vychází z krajové architektury.

V prostoru náměstí poněkud rušivě působí řešení tří různých hmotově odliš-

Model sídliště Hrádku u Rokycan.

u budoucího Kulturního domu. Perspektivní plán prokazuje, že tento záměr by vyžadoval kompozici dvou pylonů ještě zdůraznit architektonickým motivem středního dílu Kulturního domu zvýšenou atikou.

Měřítku sídliště by také lépe vyhovovala nástupní třída o jednom dopravním pásu, zvláště když v projektu elektrovodu střední zelený pás je využit pro postavení vrchního světelného rozvodu. Kromě toho navržené jednosměrné třímetrové pásy vozovky nemají v celé délce 600 m odstavné plochy pro vozidla. Musely by být vytvořeny na ukor středního zeleného pásu.

Hlavní architektonická myšlenka — vytvoření silné uliční osy — je oslabena vzhledem k umístění domů a vjezdů do této třídy, kde se u projektanta projevily zbytky funkcionalistického řešení, které by velmi nepříznivě kontrastovaly se zaměřením hlavní kompoziční osy, končící v prostoru náměstí. Motiv této osy je již pro měřítko sídliště poměrně mohutným architektonickým motivem, který žádá zmírnění parkovou úpravou začátku osy.

Členění zástavby podél hlavní osy je správné, i když navržená prostranství jsou pro předpokládaný rozsah městečka nadměrná. Hlavní náměstí má plochu $\frac{1}{4}$ ha, při čemž poměry výška k šířce a délce se pohybuje v hodnotě 1:7,5 a 1:10,5. Sovětské prameny (Bunin v „Architektonické kompozici měst“) udávají maximální příznivé poměry prostranství v poměrech 1:6 až 1:10, při stejném obvodovém zastavění. Větší poměry sice nejsou vylučovány, ale vyžadují zvláštní architektonické úpravy, ke kterým bytová zástavba nedává tolik možností, jako stavby vyššího společenského poslání. Nicméně je možno archi-

ných štítů, které zdůrazňují příčnou osu náměstí, která by se však neměla zvláště uplatňovat. Architektura objektů při hlavní nástupní ose vyžaduje ještě dořešení v technických projektech a to především v poměru členění soklu v celé stavbě, zapojení vstupů do řešení soklů, při řešení římsy a rámování oken. Vstupní bloky nevycházejí ze stejného architektonického základu jako objekty na náměstí.

Rozsah základního společenského vybavení je předimenzován a to u mateřské školy a jeslí. Vybavení prodejny je správně navrženo v prostoru náměstí. Ekonomie sídliště je v části hlavní třídy pod mezí našich ukazatelů. Hustota zastavění obytnými plochami se přibližuje 30 % a tím ostatní ukazatele — jako hustota obyvatel a hustota obytného fondu — nemůže dosáhnout v průměru našich ukazatelů. V části přízemního zastavění je hustota ještě nižší (10 %), protože plochy pozemků individuální zástavby jsou příliš velké (800 m²). Zhuštěním zástavby původního sídliště byla v kvartálu I. zlepšena ekonomie a hustoty se zde pohybují v mezích ukazatelů. Zmenšením rozsahu společného vybavení (jeslí), bude uvolněna další plocha ve prospěch bytových jednotek. V průvodce zastavovacího plánu vychází obytná plocha jednopokojového bytu na 39 m², dvoupokojového na 40,5 m², u třípokojového na 41,5 m². V prvních kategoriích je tedy příliš zvětšena proti našim cyklům, u kategorie poslední je zase snížena o 6 m².

Projekt byl technickým odborem našeho ústavu hodnocen jako velmi dobrý a zasluhuje pozornosti všech ostatních projekčních skupin.

Ing. MIROSLAV OLEXA,
dopisovatel.

Mapa města Hrádek v současné podobě z roku 2022

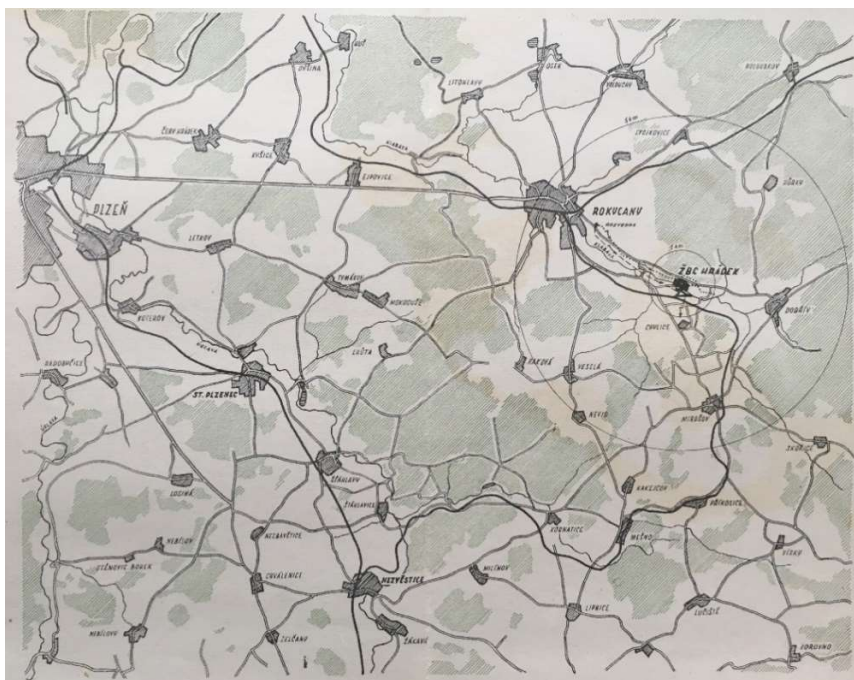

Obr. 25 – Schéma města Hrádek v současné podobě z roku 2022. Mapový podklad: www.mapy.cz

4.2 Charakteristika území

4.2.1 Geografická poloha

Město Hrádek se nachází v Plzeňském kraji, několik kilometrů od okresního města Rokycany. Hrádek se nachází v nadmořské výšce 440 m nad mořem a jeho zeměpisné souřadnice jsou 49°42'36" severní šířky a 13°39'15" východní délky. Na severní straně města Hrádek se nachází rozsáhlá lesní plocha s trojicí výrazných vrcholů Hrádeckého vrchu (547 m n. m.), Koukolovy hory (532 m n. m.) a vrchu Žďár (629 m n. m.), které tvoří okrajovou část Brd a oddělují Rokycansko od Hořovicka. V této lesní ploše se nachází Přírodní park Trhoň, kde jsou k vidění přirozené porosty acidofilních a bukových doubrav.¹⁰⁹ Z východní strany do města přitéká řeka Klabava. U jejího přítoku se nachází Přírodní památka Hrádecká bahna, jedná se o luční prostory v nivě řeky, kde se nacházejí vlhkomilná bylinná společenstva. Na jižní části města je otevřenější zvlněná krajina lemována lesní plochou s vrchem Svatý Vojtěch (514 m n. m.), pod kterým se nachází hřbitov s kostelem sv. Jakuba. Kousek dále za vrchem je Přírodní park Kamínky, ve kterém se nachází typický smrkový porost. Jihozápadní strana města je lemována zejména zemědělskou a ornou půdou, kde v dále dominuje kopec Kotel (575 m n. m.) a přechází do lesnatého pásma na rozvodí Klabavy a Úslavy. Hrádecká kotlina se rozevírá k severozápadu, k nedalekým Rokycanům.¹¹⁰

Obr. 26 – Mapa ŽBC Hrádek, Hutní projekt, 1955. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 1954-55, 68–90 Tč. 5.

¹⁰⁹ Informace o městě. *Město Hrádek* [online]. Galileo Corporation, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.mestohradek-ro.cz/mesto/informace-o-meste/>

¹¹⁰ Hrádek. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II.díl: H-Kole*. Praha: Libri, 1997, s. 293–295. ISBN 80-85983-14-1.

4.2.2 Hydrologické poměry

Městem, a přímo železárnou, protéká z východní strany vodní tok Klabava (někdy nazývaný Klabavka, dříve nazývaný Padrťský potok nebo Černý potok), který je pravostranným přítokem Berounky. Délka toku činí zhruba 51 km. Tok pramení v Brdech jihovýchodně od obce Teslíny s názvem Padrťský potok v nadmořské výšce 678 m. Z města Hrádek pokračuje skrze Rokycany do přehradní nádrže Klabava z roku 1957 s 15 m vysokou sypanou hrází, a dále do průtočného jezera Ejpovice, vzniklého v 60. letech 20. století zatopením povrchového lomu na železnou rudu. Tok ústí do řeky Berounky kousek u obce Chrást. Vodní tok reaguje na srážky v povodí a má značně rozkolísaný průtok.¹¹¹ Z jihovýchodní strany od obce Veselá přitéká podél Nové hutě Pekelský potok, který se vlévá do řeky Klabavy v Kamenném Újezdu. Ten tedy obtéká a míjí železářny v Hrádku. Údolní niva Klabavy a Pekelského potoka je ohrožena povodněmi.

4.2.3 Geomorfologické poměry

Město Hrádek se z hlediska geomorfologického členění nachází na území České vysočiny, ke které náleží 3/4 území České republiky. Podle podrobnějšího členění leží na území Poberounské subprovincie – Plzeňské pahorkatině – Švihovské vrchovině. Ta se rozkládá na jihozápadě Čech, konkrétně tvoří část okresu Plzeň-jih, jihozápad okresu Rokycany, jihovýchodní polovinu okresu Plzeň-město, severozápad okresu Klatovy a východní okraj okresu Domažlice. Švihovská vrchovina jako celek spadá do povodí řeky Berounky, která však jejím územím neprotéká. Z hlediska českého geomorfologického členění se Švihovská vrchovina dělí na pět podcelků a čtrnáct okrsků. Město Hrádek náleží do podcelku Rokycanské pahorkatiny a okrsku Rokycanské kotliny. Severozápadně sousedí s okrajem Brdské vrchoviny, nazývané také Brdy, které jsou jediným skutečným pohořím a oblastí oreofytika ve Středních Čechách. Podrobněji sousedí s územím Poberounské subprovincie – Brdy – Strašickou vrchovinou – Dobřívskou vrchovinou.¹¹²

Rokycanská kotlina je strukturně tektonická sníženina při řece Klabavě. Má ploše pahorkatinný reliéf na algonkických a ordovických břidlicích a drobách. Od roku 1786 byly na území mezi Hrádkem a Mirošovem těženy paleozoické (prvohorní) karbonské arkózy¹¹³, které se používaly k vyzdívám a stavbám vysokých pecí, jako mlýnské kameny, k výrobě kamenických nástrojů a pro sochařské práce. V roce 1834 byla v jílovcích a arkózách nalezena fosilní karbonská flóra v podobě přesliček a plavuní. Po roce 1855 byla nalezena první mocná sloj kvalitního černého uhlí v Horách

¹¹¹ Hydrologické údaje. Kamenný Újezd: Povodňový plán obce [online]. EDPP.cz, 2010–2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.edpp.cz/kuj_hydrologicke-udaje/

¹¹² DUDÁK, Vladislav a kolektiv. Plzeňsko – příroda, historie, život. Praha: Baset, 2008. ISBN 978-80-7340-100-9.

¹¹³ Arkóza = hornina podobná pískovci, která obsahuje více než 50 % živcových zrn, smetanově bílé až zažloutlé barvy

4.2.4 Klimatické poměry

Na území rokycanského okresu jsou značné klimatické rozdíly způsobené především různými nadmořskými výškami členitého povrchu a rozmanitým vegetačním krytem. Město Hrádek se nachází v klimatickém regionu mírně teplém a mírně vlhkém (MT2) a částečně v regionu mírně teplém a vlhkém (MT 4). Průměrná roční teplota je 7–8 °C a odpovídá průměrné roční teplotě Rokycanské kotliny. Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 550–750 mm. Průměrná délka vegetační doby, která se vyznačuje teplotou 10 °C, trvá 150 dní. Na území převažují západní a jihozápadní větry. Měření teploty vzduchu na území probíhá v nejbližších stanicích v Plzni, Příbrami a Rožmitálu pod Třemšínem.¹¹⁵

4.2.5 Životní prostředí

Životní prostředí je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem pro jeho další vývoj. Základními složkami je ovzduší, voda, horniny, půda, organizmy, ekosystémy a energie. Podle zákona ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, je rozlišováno 6 kategorií zvláště chráněných území: Národní parky (NP), Chráněné krajinné oblasti (CHKO), Národní přírodní rezervace (NPR), Přírodní rezervace (PR), Národní přírodní památka (NPP), Přírodní památka (PP).¹¹⁶ Na území města Hrádek se nachází pouze jedno zvláště chráněné území, a to Přírodní památka Hrádecká bahna.

Územní systém ekologické stability

Na území Hrádku je koeficient ekologické stability 1, jedná se o území intenzivně využívané, zejména výrobou a osídlením. V takovýchto územích dochází k oslabení autoregulačních pochodů, které v ekosystémech způsobují značnou ekologickou labilitu a vyžadují vysoké vklady dodatečné energie. V řešeném území města Hrádek nejsou vymezeny prvky nadregionálního a regionálního ÚSES. Pro lokální ÚSES byl v roce 2009 aktualizován generel lokálního ÚSES (GeoVision Plzeň, RNDr. Ing. Hájek, RNDr. Bílek). Ten vymezuje lokální systém hygromfilní a mezofilní.

Hygromfilní systém zahrnuje:

Biokoridor na toku Klabavy – RO 043-RO 071 a RO 071-RO 070, v průtoku Klabavy areálem železáren je biokoridor nefunkční. Lokální biocentrum RO 071 je vymezeno ve východní části území obce na Klabavě východně od zastavěného území (proti proudu). Toto biocentrum zahrnuje i přírodní památku Hrádecká bahna.

¹¹⁵ TOLASZ, Radim. *Atlas podnebí Česka: Climate atlas of Czechia*. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 2007. ISBN 978-80-244-1626-7.

¹¹⁶ *Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny*. In: . Praha, 1992. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>

Biokoridor na Pekelském potoce – RO 045-RO 046 a vložené biocentrum RO 046 na území sousední obce Mirošov. Toto biocentrum zasahuje menší částí na území města Hrádek obdobně jako biokoridor ležící na obou březích Pekelského potoka, přičemž pravý břeh je součástí území města Hrádek.

Mezofilní systém je tvořen lokálním biokoridorem RO 044-RO 072 a RO 072-RO 073 severně od zastavěného území města převážně v lesních masivech a na plochách ZPF¹¹⁷. Na koridoru jsou umístěna biocentra RO 072 Hrádecký vrch a biocentrum RO 044 na hranici Hrádku a Kamenného Újezdu, jehož převažující část leží na katastru Kamenného Újezdu. Jižní okraj území města zasahuje biokoridor RO 20 065-RO 066 na lesních pozemcích.

Systém skladebných prvků ÚSES je podpořen vymezenými interaktivními prvky zahrnující bývalé koryto Klabavy na severním okraji areálu železáren, na toku Pavlovského potoka a na bezejmenném pravostranném přítoku Pekelského potoka.¹¹⁸

Ekologická zátěž a odpady

Železářny Hrádek u Rokycan jsou označeny stupněm rizika extrémní lokální. Na severozápadní části území areálu železářny se nacházela stará skládka železárenského odpadu, která již byla sanována a nově využita pro fotovoltaickou výrobu elektřiny. V současné době se na severovýchodě území nachází menší část skládky (struskoviště), která je doposud provozována.

Nejvýznamnějším producentem odpadů v řešeném území města Hrádek je Borgers CS spol. s r.o., společnost zabývající se výrobou automobilových, především plastových součástek.

4.2.6 Obyvatelstvo

Počet obyvatel

V grafu a tabulkách počtu obyvatel z Českého statistického úřadu je viditelné, že největší nárůst počtu obyvatel byl mezi lety 1950 až 1961, kdy se celkový počet obyvatel města zdvojnásobil. Nárůst počtu obyvatel přímo navazuje na historii areálu železáren, na jeho samotný rozvoj a investice do rozvoje města a vzniku sídliště pro dělnictvo. V dalších 20 letech počet obyvatel postupně narůstal. Až po roce 1991 došlo k úbytku o cca 200 obyvatel. Tento údaj také přímo souvisí s pracovními příležitostmi ve městě a konkrétně v areálu železáren, v tomto období došlo k omezení výroby. V následných 30 letech dochází k úbytku o cca 100 obyvatel za každé desetiletí.

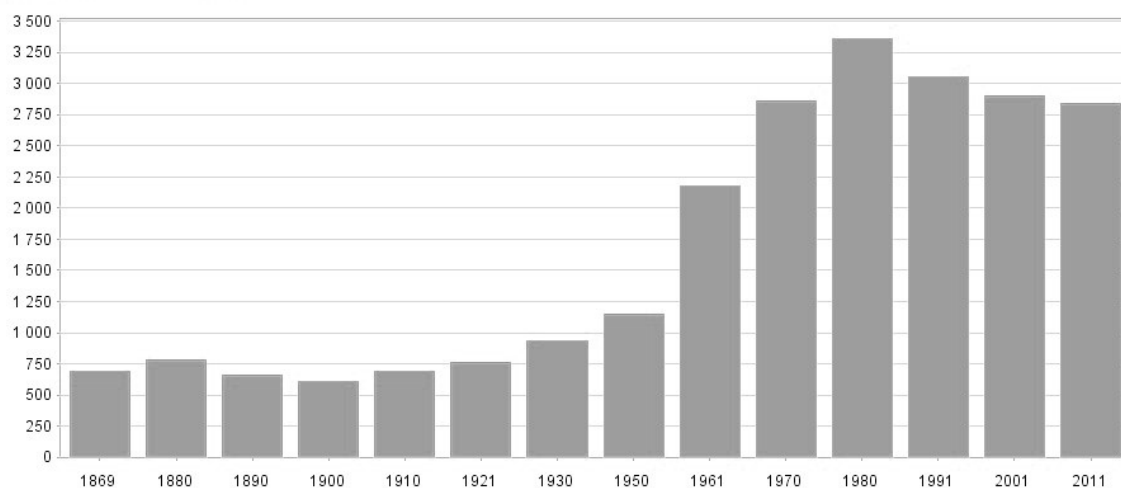
¹¹⁷ ZPF = zemědělský půdní fond

¹¹⁸ TAUŠ, Petr. *Územní plán Hrádek* [online], 2018, s. 1–30 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.mestohradek-ro.cz/modules/file_storage/download.php?file=eb45cb7e%7C130

Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869

přepočten na územní strukturu 2016

Kód: PU-DEM-OB4/1

Obr. 28 – Graf počtu obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015

Tab. 1 – Tabulka počtu obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869¹¹⁹

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950
Hrádek	691	780	660	612	689	758	933	1 147
Hrádek u Rokycan	510	537	448	400	444	482	641	722
Nová Huť	181	243	212	212	245	276	292	425

	1961	1970	1980	1991	2001	2011	2021
Hrádek	2 174	2 859	3 358	3 052	2 900	2 844	2 728
Hrádek u Rokycan	612	588	605	586	725	766	.
Nová Huť	1 562	2 271	2 753	2 466	2 175	2 078	.

¹¹⁹ Historický lexikon obcí České republiky - 1869-2011. Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015

Věková struktura

Z údajů v tabulkách věkové struktury města Hrádek od roku 1991 do roku 2021 je patrná tendence ke stárnutí. Věková struktura je dokladem usídlení silných populačních ročníků v éře rozvoje města po 2. polovině 20. století, kdy byl ve městě dostatek pracovních příležitostí s možností dalšího rozvoje ekonomické základny města v areálu železáren. V současné době je velikost města stabilizovaná, dle nového územního plánu z roku 2018 je plánováno s nárůstem velikosti města na 3200 obyvatel díky novým pracovním příležitostem v nově navržené výrobní zóně.

Tab. 2 – Tabulka věkové struktury obyvatel ¹²⁰

1991	<i>skupina</i>	<i>0–14</i>	<i>produktivní</i>	<i>poproduktivní</i>	<i>celkem</i>
	Počet absolutně	615	1993	508	3056
	Podíl v %	20,1	63,3	16,6	100
2001	<i>skupina</i>	<i>0–14</i>	<i>15–64</i>	<i>65 a více</i>	<i>celkem</i>
	Počet absolutně	492	2070	338	2900
	Podíl v %	17,0	71,4	11,6	100
2011	<i>skupina</i>	<i>0–14</i>	<i>15–64</i>	<i>65 a více</i>	<i>celkem</i>
	Počet absolutně	407	1927	498	2832
	Podíl v %	14,4	68,4	17,6	100
2021	<i>skupina</i>	<i>0–14</i>	<i>15–64</i>	<i>65 a více</i>	<i>celkem</i>
	Počet absolutně	408	1721	599	2731
	Podíl v %	14,9	63,0	21,9	100

¹²⁰ Veřejná databáze Hrádek (okres Rokycany). Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__559822

4.2.7 Bydlení

Struktura domovního fondu je ve městě Hrádek složena především z rodinných domů, i když jsou ve městě silně zastoupeny i bytové domy. Podle údajů Českého statistického úřadu a jejich tabulek můžeme vidět počet domů od roku 1869. Z tabulek je patrná tendence k trvalému zvětšování počtu bytů, které však není souměrné se zvětšováním počtu obyvatel. Důvodem je snižování obložnosti bytů spojené se zmenšováním cenovné domácnosti, zlepšování podmínek bydlení (např. nižší soužití rodičů s dětmi). Tato tendence v souvislosti se stárnutím populace bude v menší míře dále pokračovat.

Tab. 3 – Tabulka počtu domů podle výsledků sčítání od roku 1869¹²¹

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950
Hrádek	77	86	85	82	87	98	172	229
<i>Hrádek u Rokycan</i>	51	54	54	53	57	59	122	155
<i>Nová Huť</i>	26	32	31	29	30	39	50	74

	1961	1970	1980	1991	2001	2011	2021
Hrádek	319	342	376	412	437	486	512
<i>Hrádek u Rokycan</i>	319	170	181	210	234	248	.
<i>Nová Huť</i>	.	172	195	202	203	238	.

¹²¹ Historický lexikon obcí České republiky - 1869-2011. Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015

4.3 Vstupní údaje nástrojů územního plánování

4.3.1 Politika územního rozvoje

Politika územního rozvoje ČR byla schválena Vládou ČR dne 20. 7. 2009, č. usnesení 929 a aktualizována několika usneseními vlády, poslední je aktualizace č. 618 ze dne 12. 7. 2021. Stanovuje základní požadavky na rozvoj území ČR a koordinaci rozvojových záměrů na území ČR i ve vztahu k sousedním státům.

V Politice územního rozvoje je řešena jedna rozvojová oblast (OB5 Plzeň), která se týká Rokycanska. Oblast vymezuje území obcí z ORP Nýřany (bez obcí v severozápadní části), Plzeň, Přeštice (jen obce v severní a střední části), Rokycany (jen obce v západní části), Stod (bez obcí v jihozápadní a severozápadní části). Důvodem vymezení je území ovlivněné rozvojem dynamikou krajského města Plzně. Jedná se o silnou koncentraci obyvatelstva a ekonomických činností, z nichž značná část má mezinárodní význam; rozvoj podporuje poloha na dálnici D5 a na III. tranzitním železničním koridoru. Rozsah rozvojové oblasti byl upřesněn v zásadách územního rozvoje Plzeňského kraje. Území Hrádku dle tohoto dokumentu není součástí rozvojové oblasti Plzeň.

Mezi rozvojovými osami nás zajímá osa (OS1 Praha – Plzeň – hranice ČR / Německo – Nürnberg), ve které jsou vymezeny obce mimo rozvojové oblasti, s výraznou vazbou na významnou dopravní cestu, tj. dálnici D5 a část III. železniční trati v úseku Praha–Stříbro. Důvodem vymezení je území ovlivněné dálnicí D5, železniční tratí v úseku Praha–Stříbro a spolupůsobením center osídlení Hořovice, Rokycany, Stříbro a Tachov. Navazuje na rozvojovou osu v zahraničí. Vymezení rozvojové oblasti a osy bylo upřesněno v zásadách územního rozvoje Plzeňského kraje. Řešené území Hrádku leží mimo tuto rozvojovou osu.

Mezi dopravními koridory, koridory vysokorychlostní železnice byl uveden i úsek Plzeň – Praha, který je úsekem na Rýnsko – Dunajském a Česko – Slovenském koridoru – III. Železniční koridor, projíždějící městy Le Havre – Paris – Frankfurt a. M. – Cheb – Plzeň – Praha – Ostrava – Žilina – Košice – Lvov. Úsek mezi Plzní a Prahou je již po rekonstrukci, koridor prochází mimo řešené území Hrádku, ale i tak je pro dopravu do Hrádku důležitou tepnou. Koridory sítě technické infrastruktury nejsou na území obce ani v jejím bezprostředním sousedství vymezeny.¹²²

---

¹²² Politika územního rozvoje České republiky (ve znění závazném od 1.9.2021), Praha, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2021. Dostupné také z: <https://www.mmr.cz>

4.3.2 Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje

Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, vydané dne 2. 9. 2008 usnesením Zastupitelstva Plzeňského kraje (dále jen „ZPK“) č. 834/08, aktuální je ve znění Aktualizace č. 4, vydané dne 17. 12. 2018 usnesením ZPK č. 920/18, s účinností ode dne 24. 1. 2019. Vymezují rozvojová území a osy rozvoje. Zásadní je rozvojové území podél dálnice D5, které se vyznačuje dobrým dopravním napojením.

Řešené území města Hrádek leží v rozvojové oblasti RO3 Rokycany. Tato oblast je dlouhodobě kooperující s nejdůležitější oblastí kraje a ve výborné dopravní poloze. Dělbba funkcí s okolními regiony vytváří předpoklady dalšího vyváženého rozvoje území. Hlavním kritériem pro rozhodování o změnách v území je koordinace rozvoje zástavby s ohledem na funkční vazby rozvojové oblasti Plzeň. Je preferován rozvoj zástavby orientovaný na posílení obytných, výrobních a obslužných funkcí v území. Podnikatelské aktivity by měly být vnímány zásadním způsobem při lokalizaci vazeb na město Plzeň. I přes blízkost Plzně s řadou obslužných funkcí je žádoucí rozvoj města Rokycany jako komplexní regionální centrum osídlení. Město Hrádek tvoří kvalitní obytné zázemí pro město Plzeň a Rokycany.¹²³

4.3.3 Územně analytické podklady

Územně analytické podklady pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany pořídil dodavatel Městský úřad Rokycany v roce 2008, v říjnu roku 2021 byla vydána 5. úplná aktualizace, kterou zpracoval Ateliér Cihlář-Svoboda s.r.o. Pořízení Územně analytických podkladů (dále jen „ÚAP“) bylo podpořeno Evropskou unií, Evropským fondem pro regionální rozvoj v rámci Integrovaného operačního programu. ÚAP byly zpracovány na základě údajů o území, jejichž součástí byly údaje získané od poskytovatelů, kteří mají zákonem stanovenou povinnost poskytnout pro zpracování ÚP aktuální data. Podstatná část jevů byla zjištěna průzkumem v terénu, analýzou územně plánovací dokumentace a dalších podkladů a komunikací s představiteli obcí. Na závěru ÚAP je prezentováno vyhodnocení vyváženosti vztahu územních podmínek pro udržitelný rozvoj jednotlivých obcí.¹²⁴

Hrádek má v environmentálním pilíři vyhodnocen koeficient ekologické stability 1,0 s výskytem rizikových jevů (sesuvná území a poddolovaná, záplavová území a ekologická rizika). V území se nachází existence ekologické likvidace odpadních vod, ale také existence významného stacionárního zdroje znečištění ovzduší, kterým je závod železářny. V ekonomickém pilíři města Hrádek je mezi mínusovými položkami zaznamenán velmi malý počet registrovaných subjektů a existence chátrajících a nedostatečně využitých výrobních areálů (brownfields) – opět myšlen

¹²³ Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, Plzeň, Plzeňský kraj, 2008. Dostupné také z: <https://www.plzensky-kraj.cz>

¹²⁴ SVOBODA, Milan, Jan CIHLÁŘ, Simona MARHOUNOVÁ, Václav LUKEŠ, Radka DVORSKÁ a Šárka SVOBODOVÁ. 5. Úplná aktualizace územně analytických podkladů pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany: Textová část. 1. Beroun, 2021. s. 10

areál železářny. Kladem ekonomického pilíře je nízká míra nezaměstnanosti, existence zařízení pro výrobu a velmi dobrá dostupnost obce a její vnější spojení silnicí a železnicí. V sociálním pilíři je mezi mínusy stárnutí obyvatelstva a mezi klady základní vybavenost (ZŠ a MŠ) a dobrá obslužnost obce hromadnou dopravou.¹²⁵ Výsledky jsou prezentovány v tabulce Analýza pozitiv a negativ území:

Tab. 4 – Tabulka analýzy pozitiv a negativ území podle Územně analytických podkladů, 2021

Obec Hrádek	
Pozitiva	Negativa
<ul style="list-style-type: none"> - základní občanské vybavení - dopravní obslužnost veřejnou dopravou - nízká míra nezaměstnanosti - nadprůměrná lesnatost - vysoké KES 	<ul style="list-style-type: none"> - vysoký index stáří - stacionární zdroje znečištění (BORGERS CS spol. s r.o. - provozovna Hrádek, MONTEFERRO HRÁDEK a. s., PROMABYT, a.s. - kotelna sídliště Hrádek, Válcovny trub Chomutov, a.s.) - výskyt brownfieldu
Požadavky na využití potenciálů rozvoje území	Požadavky na odstranění nebo zmírnění vlivů negativ v území
<ul style="list-style-type: none"> - podpořit místní podnikatelské aktivity včetně aktivit zaměřených na osoby bez kvalifikace, rodiče s dětmi, osoby s omezenou pracovní schopností - rozvíjet občanskou vybavenost pro zvýšení atraktivity pro bydlení 	<ul style="list-style-type: none"> - využít plochu brownfield pro ekonomické aktivity

4.3.4 Územní plán města Hrádek

V roce 2018 byl pro město Hrádek zpracován nový územní plán od Ing. arch. Petra Tauše (UrbioProjekt, atelier urbanismu, architektury a ekologie). Územní plán předpokládá další rozvoj především ekonomické základny, která bude omezena limitujícími podmínkami a požadavky na kvalitu obytného prostředí. Dále je v územním plánu počítáno s bytovou výstavbou. Celkové zhodnocení územního plánu podle Ing. arch. Petra Tauše zní: „Při určení rozvojových předpokladů města byla zohledněna i skutečnost, že město je součástí širšího urbanizovaného území, ve kterém má společně s Rokycany nezastupitelnou funkci výrobní. Prioritně plní funkci obytnou ostatní menší sídla v širším území. Tato menší sídla venkovského charakteru nabízejí více prostoru pro výstavbu, kvalitnější obytné a přírodní prostředí, přitom ale stále příznivé podmínky pro dojíždění do zaměstnání.“

¹²⁵ SVOBODA, Milan, Jan CIHLÁŘ, Simona MARHOUNOVÁ, Václav LUKEŠ, Radka DVORSKÁ a Šárka SVOBODOVÁ. 5. Úplná aktualizace územně analytických podkladů pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany: Textová část. 1. Beroun, 2021. s. 202

4.4 Urbanistické souvislosti – širší vztahy

Urbanistické souvislosti areálu železářny v Hrádku jsou zaměřeny nejen na širší vztahy samotného hutního závodu, ale především na celé město Hrádek. Popisují vzájemný vztah areálu k osídlení, vztah města ke krajině a přírodním podmínkám. Zásadní je také dopravní napojení, kde jsou znázorněny pohyby lidí, cyklostezky a silniční a železniční doprava. Další podkapitola je věnována sociální infrastruktuře města a službám, které město poskytuje obyvatelům.

Kapitola zahrnuje také popis přírodních a kulturních hodnot území s urbanistickou koncepcí města a jeho dominant. Prezentuje typické výhledy a průhledy na areál železářny a město Hrádek. Na závěr jsou vypsány a znázorněny jednotlivé limity využití území.

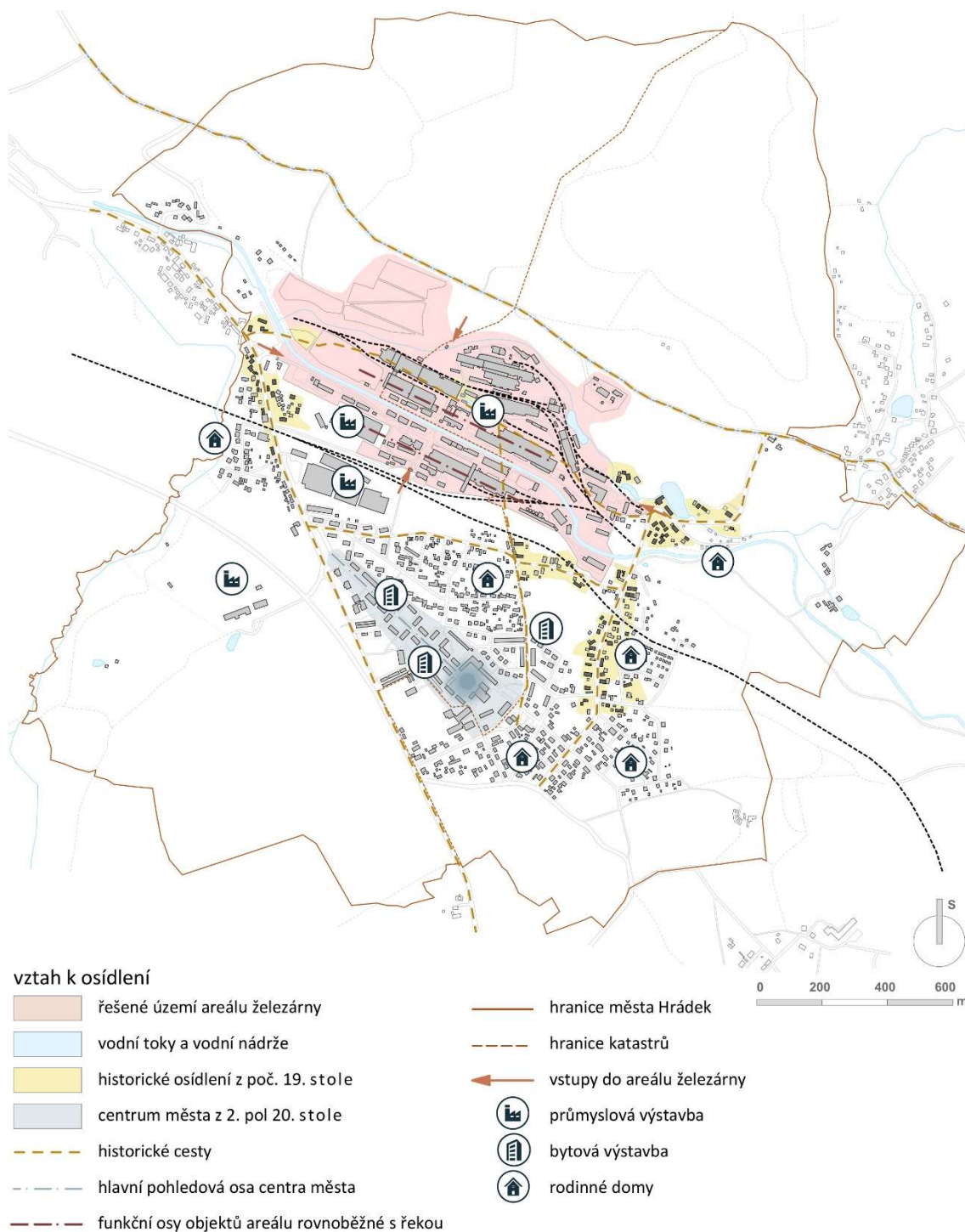
4.4.1 Vztah k osídlení

Dle urbanistické charakteristiky je areál železářny v Hrádku průmyslovým územím, tzn., že jednotlivé průmyslové objekty se svou výrobní infrastrukturou pro svůj provoz vyžadují velké plošné kapacity. Charakter umístění průmyslových pozemků je v kategorii nepravidelného (volného) umístění. Charakter uspořádání a obecné konfigurace umístění průmyslových objektů je kompaktní, v areálu nejsou žádné uzavřené bloky.

Z hlediska územních vztahů mezi průmyslem a osídlením by se dalo říci, že se jedná o souběžnou polohu osídlení a průmyslu dle řeky Klabavy, či se jedná o průmyslový obvod kolem osídlení. Charakter rozmístění průmyslových objektů v současné urbanistické struktuře města je na tzv. vnitřní hranici konurbace (srostlých měst, velkoměst nebo aglomerací). Jedná se o současnou situaci, kdy areál železářny spojuje Kamenný Újezd s Hrádkem a tvoří aglomeraci s městem Rokycany. Město Hrádek je specifické vysokým využitím jeho území, na poměrně malém území se nachází město o cca 3 000 obyvatelích a rozsáhlé území výrobních aktivit. Zůstává tak jen malá část volné krajiny, kterou je potřeba zachovat či rozšířit její stávající podíl.

Mapa vztahu areálu železářny k osídlení města Hrádek

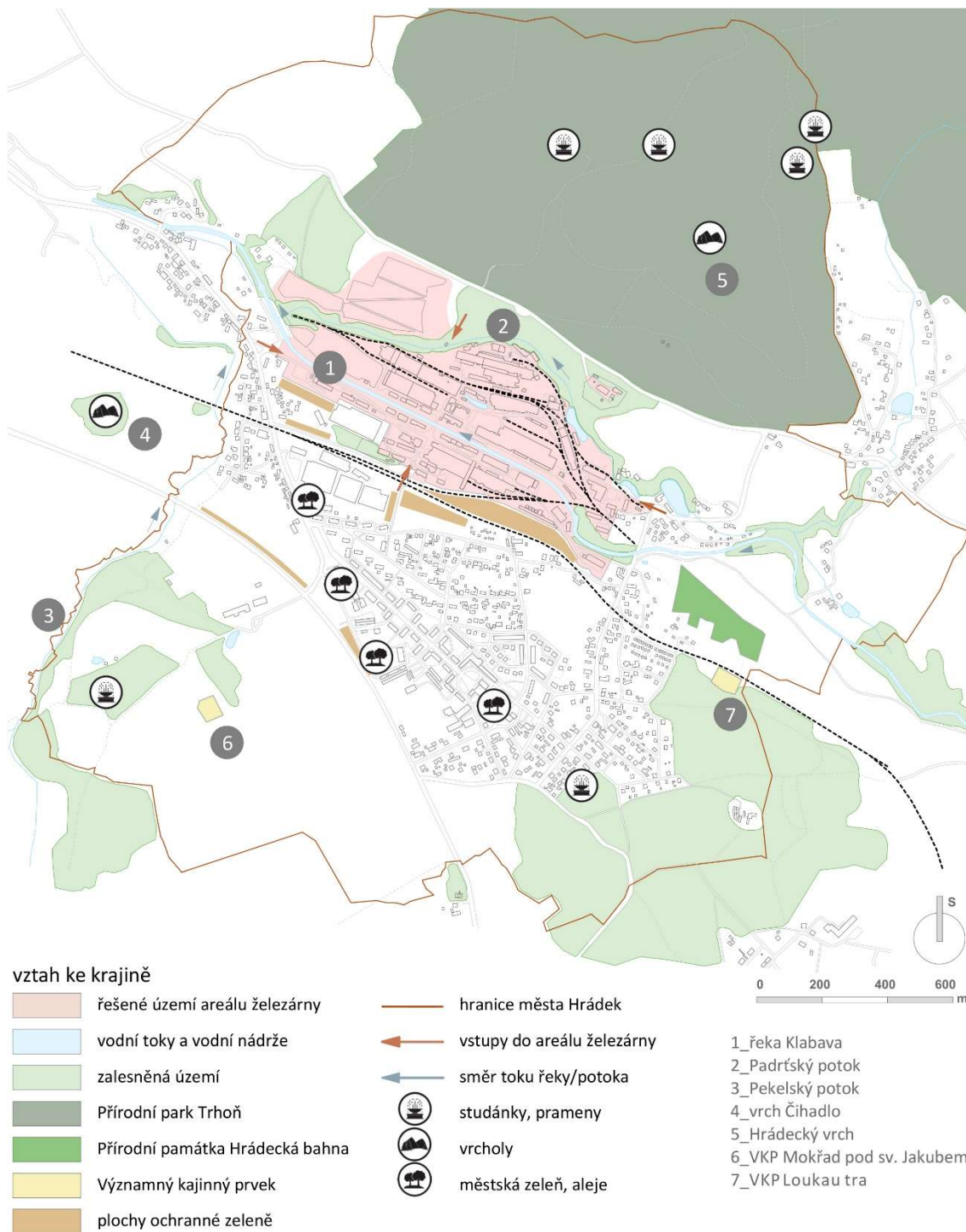
Obr. 29 – Schéma vztahu areálu železářny k osídlení města Hrádek

4.4.2 Vztah ke krajině

Areál železáren je tvarově charakterizován zašpičatělým protáhlým ostrovem, který je obklopen tokem Pádrťského potoka a řekou Klabavou, na jejímž druhém břehu pokračuje. Geograficky je areál umístěn v údolí, které se táhne od Rokycan proti toku řeky Klabavy a směrem na východ se rozšiřuje. Poloha areálu v údolí zamezuje možnosti rozšíření na sever, kde se nachází zalesněný svah, a na jih, kde bylo plánováno rozrůstání obce. Pádrťský potok byl limitem směrem na sever, kvůli svému korytu, ještě před zalesněnými svahy. Areál železářny je téměř ze tří stran obklopen zelení. Na jižní straně se nachází otevřená plocha, kde byla v minulosti plánována výstavba rodinných domů, rozšíření sídliště a vnější ochranná zeleň na jižním svahu pro utlumení hluku a prachu ze závodu směrem k sídlišti, která se nerealizovala. Uvnitř areálu jsou části ozeleněny a zatravněny, u vstupu byla osazena okrasná zeleň. Celkově závod a jeho okolí obsahuje cca 1/3 zelených ploch.

Nejhodnotnějšími přírodními částmi v okolí řešeného areálu je přírodní park Trhoň na okraji Brd, ve kterém se nachází zalesněný Hrádecký vrch. Chráněna je údolní niva Klabavy a Pekelského i Pavlovického potoka. Zvláště chráněnou částí přírody je přírodní památka Hrádecká bahna (NATURA 2000 – evropsky významná lokalita), registrovaný významně krajinný prvek Louka u trati a registrovaný významně krajinný prvek Mokřad pod sv. Jakubem. Z hlediska tvorby krajiny je tedy podstatná ochrana jejích nejhodnotnějších částí (lesní porosty, údolní nivy vodotečí, přírodní památka Hrádecká bahna a registrované významné krajinné prvky).

Mapa vztahu areálu železárny a města Hrádek ke krajině

Obr. 30 – Schéma vztahu areálu železárny a města Hrádek ke krajině

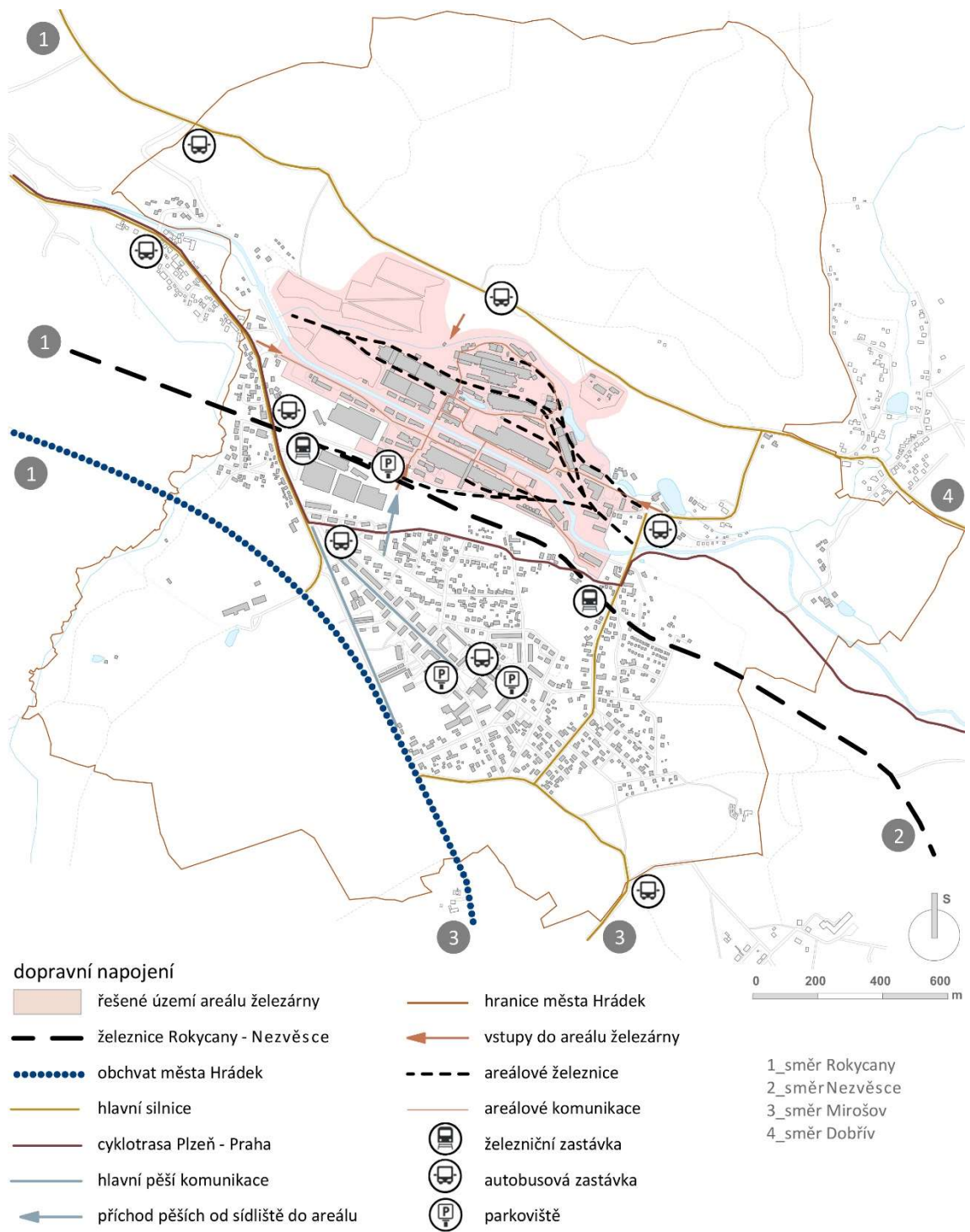
4.4.3 Dopravní napojení

Důležitým faktorem pro hodnocení vztahu průmyslového areálu v současné urbanistické struktuře města je jeho dostupnost z hlediska dopravy. Přímo městem prochází železniční trasa Rokycany–Nezvěstice, která má ve městě dvě zastávky s názvy Nová Huť a Hrádek u Rokycan. Z dopravních návazností je právě tato trasa zásadní pro napojení areálu železářny, do kterého vede kolejiště se třemi kolejemi v jihovýchodní části areálu.

Celková koncepce vnitřní dopravní infrastruktury města Hrádek vychází z historického vývoje vzniklé struktury. Hlavní vstup s příjezdovou komunikací do areálu železáren s parkovištěm je na jižní straně areálu u napojení kolejiště. U vstupu byla řešena hlavní vrátnice, kde se nacházela čekárna pro přijíždějící zaměstnance autobusem, úschovna kol, motorek a parkoviště pro automobily. Příhodné bylo umístění ze strany od sídliště, kde se nachází autobusová zastávka a státní silnice, a kde byl soustředěn všechen nástup zaměstnanců. Pro příchod zaměstnanců od sídliště byla přes kolejiště zřízena lávka. Podružný příjezd do závodu byl situován z východní strany po stávající veřejné silnici, která se postupně mění na komunikaci závodní. Tato trasa silnice procházející v podélné ose závodu od východu na západ tvořila jeho páteř, kde byl další vstup ze západní strany od Kocandy. Poslední vstup byl ze severu od zastávky meziměstských autobusů. Ve městě Hrádek je hned několik autobusových zastávek. Na trase Rokycany–Strašice je to zastávka Hrádek, nad záv. a na trase Rokycany–Borovno, či Blovice jsou to zastávky Hrádek, Nová huť; Hrádek, sídliště a Hrádek, kult. dům.

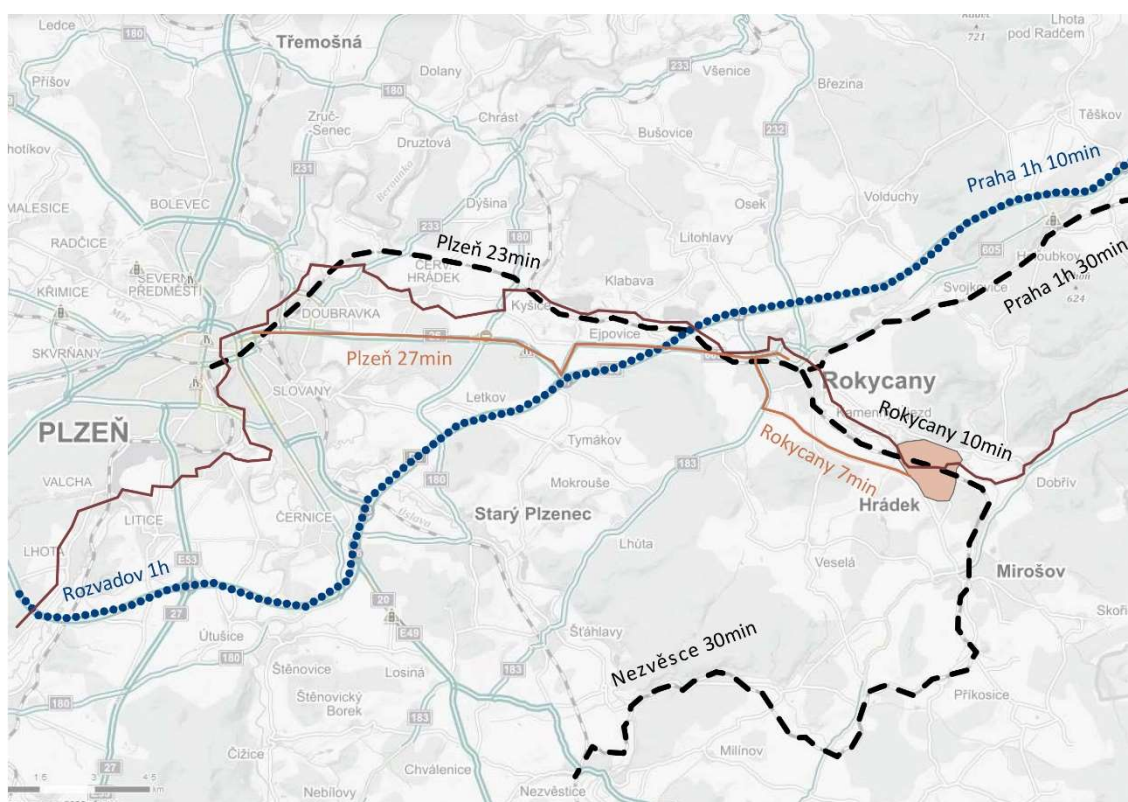
Další dopravní dostupnost je cyklotrasa č. 3. Jedná se o trasu Klubu českých turistů, která vede mezi Prahou, Plzní a Ovčím vrchem u České Kubice na hranicích s Německem. Tato cyklotrasa je součástí evropské dálkové trasy Eurovelo 4 a mezi Plzní a Prahou i Panoevropskou cyklostezkou. Cyklostezka vedoucí podél řeky Klabavy je v místě areálu odkloněna, a tak by bylo příhodné její pokračování skrze areál podél řeky.

Mapa dopravního napojení areálu železárny a města

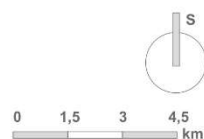
Obr. 31 – Schéma dopravního napojení areálu železárny a města

Území města je velmi dobře dopravně dostupné díky trase dálnice D5 a III. Železničnímu koridoru v Rokycanech. Tyto dopravní osy mají celostátní význam a spolu s přilehlým územím tvoří jednu z nejdůležitějších rozvojových os Česka. Dálnice, ani její sjezd, není v přímém kontaktu s městem Hrádek, a tak město není zatíženo negativním dopadem z hlediska vlivu na životní prostředí. Do Rokycan byl v roce 2019 dokončen obchvat, který úspěšně odklonil velkou část dopravy projíždějící skrze město Hrádek. První část úseku od Rokycan po Veselou byla dokončena již roku 2003. V místě křížení s Pekelským potokem byl vybudován dvouplový most.

dopravní napojení s časy dojezdu

- řešené území města Hrádek
- železnice
- hlavní silnice, obchvat Hrádku, přivaděč do Plzně
- dálnice D5
- cyklotrasa Plzeň - Praha

Obr. 32 – Schéma dopravního napojení areálu železárny a města s časy dojezdu. Mapový podklad: www.mapy.cz.

4.4.4 Sociální infrastruktura města

Město Hrádek prošlo rozsáhlou výstavbou v 2. polovině 20. století v souvislosti s rozvojem železáren. Nejhodnotnější je tedy výstavba realizovaná v duchu socialistického realismu, která tvoří ucelený soubor s centrálním prostorem náměstí a jasnou uliční strukturou.

Z kulturních staveb se ve městě Hrádek nachází veřejná knihovna a dvě kulturní zařízení. Vybavenost službami města je dostačující vůči jeho úrovni (LAU 2), nachází se zde městský úřad s úřední deskou, podatelnou, matrikou s evidencí obyvatel a s místem Czech POINT (Český podací ověřovací informační národní terminál). Vyšší úroveň úřadu je v obci s rozšířenou působností – v Rokycanech.¹²⁶

V Hrádku funguje jedna mateřská škola a jedna základní škola vyššího stupně (1-9 ročník). Okresní město Rokycany dále nabízí tři základní školy, jednu uměleckou školu, speciální školu, dvě odborné střední školy a gymnázium. Vzdělání je zde tedy omezené a funkci vzdělávacího centra přebírá především Plzeň, která zajišťuje i nejvyšší stupeň vzdělání.

Vybavenost Hrádku v oblasti zdravotní a sociální péče je nedostačující. Dle jednání s městem je v plánu nová stavba zdravotnického centra, na kterou byla v roce 2019 vypsaná architektonická soutěž. Nyní lze ze zdravotnictví navštívit samostatnou ordinaci praktického lékaře pro dospělé, samostatnou ordinaci praktického lékaře pro děti a dorost, samostatnou ordinaci praktického stomatologa, samostatnou ordinaci praktického lékaře gynekologa, dvě detašovaná pracoviště – samostatné ordinace lékaře specialisty. Ze sociální oblasti lze ve městě nalézt dům s pečovatelskou službou. Další potřebná zdravotní péče je dostupná v Rokycanské nemocnici, či v Plzni.

Sportovní aktivity je možné provozovat v řadě sportovních zařízení různého stupně vybavenosti. Ve městě se nachází tři hřiště s provozovatelem nebo správcem, jedna školní tělocvična a jeden otevřený stadion.

Komplexně vybaveným sídlem je okresní město Rokycany. Vybavenost odpovídá postavení sídla v hierarchii systému osídlení. Řada kvalitativně vyšších služeb je koncentrována v blízkém meziregionálním centru v Plzni. Nabídku služeb tedy ovlivňuje blízkost a velmi dobré spojení s Rokycany a Plzní. Také dosažitelnost dálnice D5 a možnost rychlého individuálního spojení s Prahou.

V areálu železáren a ve městě je dostatečné technické vybavení, jsou napojeny na elektrickou energii sítěmi o napětí 110 kV a 35 kV. Jsou zásobovány vodou a mají jednotnou kanalizaci ukončenou centrální čistírnou odpadních vod. Území je plynofikováno a pokryto signálem televizního a rozhlasového vysílání a signály operátorů sítí mobilních telefonů.

¹²⁶ *Územně analytické podklady pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany: Textová část.* In: Městský úřad Rokycany, 2016. Dostupné také z: <https://www.rokycany.cz/uzemne-analyticke-podklady-obce-s-rozsirenou-pusobnosti-rokycany/ds-30080>

Ekonomika v území

Počet ekonomických subjektů v rámci Plzeňského kraje je na Rokycansku velmi dobrý. Nejvíce je ekonomických subjektů ve správním centru Rokycany, poté ve Zbiroze, Břásích, a pak v Hrádku. Celkově převládá zaměření ekonomických subjektů do oblasti terciéru.¹²⁷ Ve městě je relativně silná ekonomická základna, kterou tvoří firmy Železářny Hrádek, Monteferro, Borgers a řada menších provozů živnostenského charakteru.

Cestovní ruch

Ve městě není téměř žádný cestovní ruch. Nacházejí se tam pouze tři možnosti ubytování, z toho dvě – Ubytování Rokycanská a hostel Promabyt, mají velmi špatné hodnocení a třetí ubytování jsou pionýrské chatky pro děti v lese směrem k Mirošovu.

Ve městě se nenachází žádný kostel či církevní objekt.

Z městského prostředí je jediným turistickým cílem Náměstí 8. května, kde je obchod, kulturní dům, úřad, knihovna a restaurace. Blízké okolí nabízí hned vícero cílů. Městem projíždí oblíbená cyklostezka z Rokycan do Dobříva (dále do Prahy). Město dále obklopuje několik turistických stezek. Ze severu z polesí Žďáru trasa na vrchol, kde je Skalní věž a vyhlídková skála v Přírodní rezervaci Žďár. Další stezka vede nedaleko pod vrcholem kolem Arboreta Žďár, přes Bouchalku do Přírodního parku Trhoň. Na západní straně od města vede turistická stezka na vrchol Kotle, kde se nachází rozhledna z roku 2014. Na jihovýchodě od města vede naučná stezka „Za černým diamantem“ kolem Mirošova a dále trasa pokračuje do Dobříva, k národní kulturní památce vodnímu hamru Dobřív.

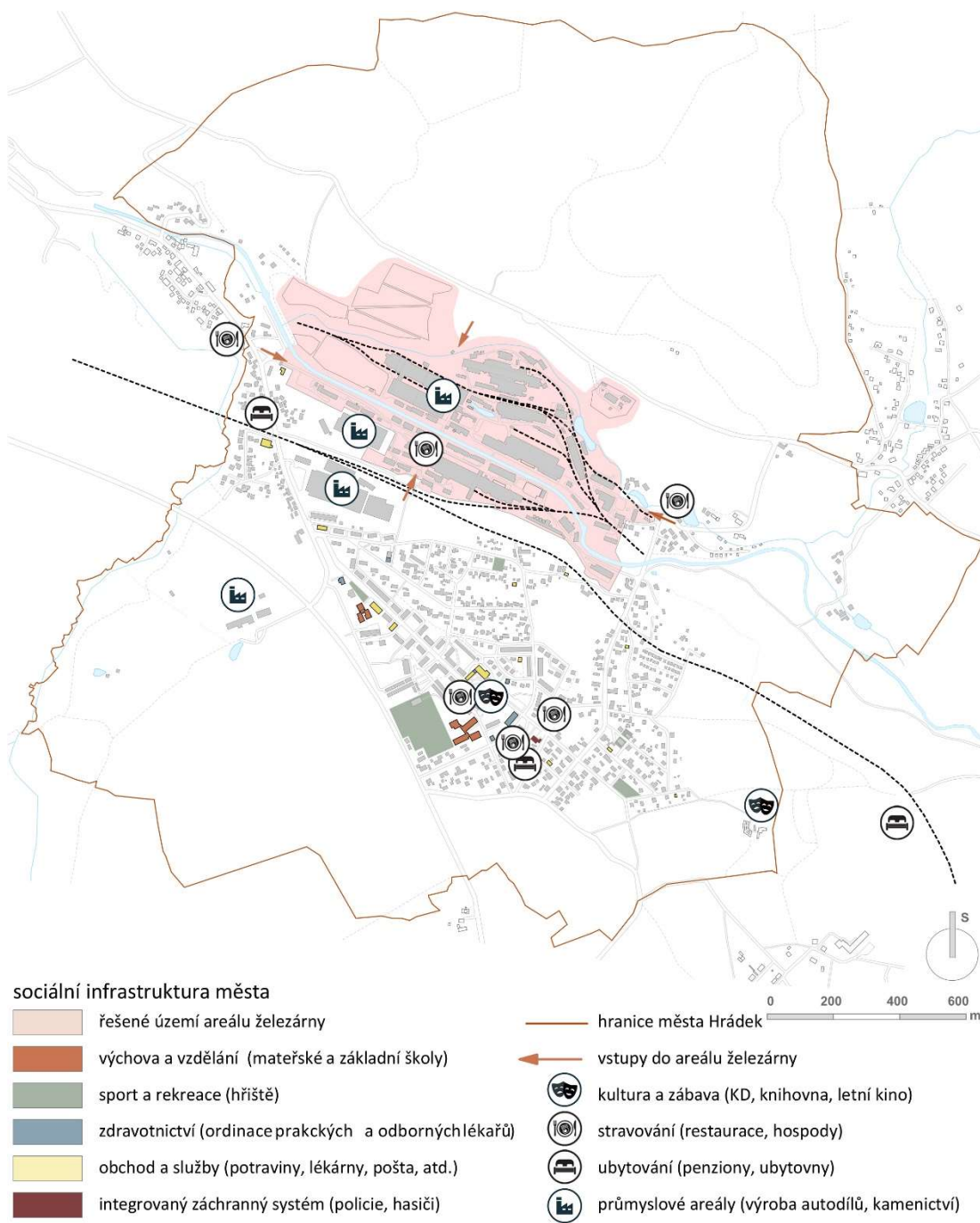
V širším okolí je velmi oblíbená bývalá oblast vojenského újezdu – chráněná krajinná oblast Brdy, se zaniklou osadou Padrť a Hořejším a Dolejším padrťským rybníkem, kolem kterých vedou naučné stezky. Dále je velmi oblíbený barokní zámek Mirošov, klasicistní lovecký zámek Kozel ve Štáhlavech a zřícenina hradu Radyně nacházející se u Starého Plzece.

---

¹²⁷ Ekonomické nebo také hospodářské sektory rozdělují ekonomické subjekty do několika menších částí dle jejich činnosti. Nejčastěji se používá tzv. třísektorový model, který popisuje sektor primární (získávání surovin), sektor sekundární (zpracování získaných surovin) a sektor terciární (služby). Ve 20. st. se rozhodlo, že terciární sektor by měl být rozlišován na kvartérní sektor (věda a výzkum) a kvintérní sektor (vědci, odborníci, vládní úředníci – lidé s vysokými pozicemi a širokými pravomocemi).

Mapa sociální infrastruktury areálu železární a města

Obr. 33 – Schéma sociální infrastruktury areálu železární a města

4.4.5 Hodnoty území

Přírodní hodnoty

Na území města se nachází cenná údolní niva řeky Klabavy a Pekelského i Pavlovického potoka. Zvláště chráněná území přírody jsou: přírodní památka Hrádecká bahna, registrovaný významně krajinný prvek Louka u trati a registrovaný významně krajinný prvek Mokřad pod sv. Jakubem. Přímo nad areálem železáren se nachází Přírodní park Trhoň. Všechny tyto přírodní hodnoty byly již popsány a zakresleny v kapitole 4.4.2 Vztah ke krajině, proto je následující mapa zaměřena především na hodnoty kulturní. Z hlediska tvorby krajiny je hodnotná vzrostlá zeleň ve městě a stromořadí lemující hlavní komunikační trasy.

Kulturní hodnoty

Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách o rozvoji města, nejrozsáhlejší výstavba vznikla v souvislosti s rozvojem železáren ve 2. polovině 20. století. A tak je v centru města nejhodnotnější ucelený soubor bytových domů s centrálním prostorem náměstí a jasnou uliční strukturou ve slohu socialistického realismu. Části původního osídlení Nové Hutě a Hrádku si uchovávají i nadále venkovský charakter lidové architektury.

Ve městě se nachází jedna nemovitá kulturní památka – **venkovský dům**, na adrese Hutnická č. ev. 20, zapsaná pod rejst. č. ÚSKP 46557/4-2480 s katalogovým číslem 1000159068 ve slohu lidové architektury a umění, která je památkově chráněná od 3. 5. 1958. Jedná se o přízemní chalupu pocházející z přelomu 18. a 19. stol., která představuje doklad regionální roubené zástavby s prostou (šikmo kladenou) lomenicí štítu.¹²⁸

Z památkového hlediska je možný výskyt archeologických nálezů ve třech lokalitách:

- ÚAN I. Hrádek u Rokycan – u školy, poř. č. SAS 12-33-25/3;
- ÚAN II. Hrádek u Rokycan – intravilán, poř.č. SAS 12-33-25/4;
- ÚAN I. ZSO Chýlice, poř. č. SAS 12-22-25/2.

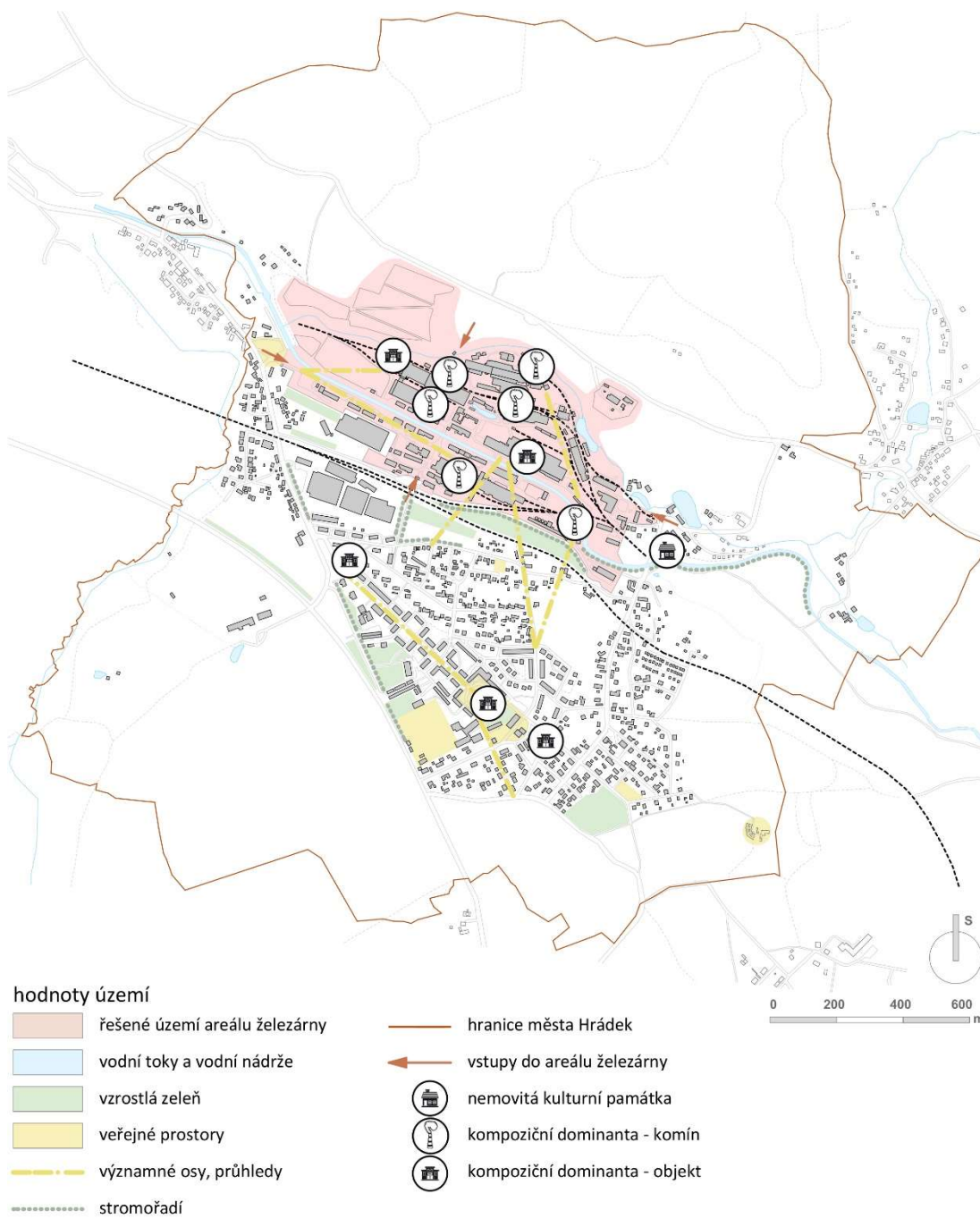
Urbanistická koncepce města

Urbanistická koncepce města je založena na hlavní pohledové ose ve středu sídliště, která nabízí průhled na kulturní dům s městským úřadem. Panorama města je dále závislé na průhledech k železárně, která panuje především dominantami jednotlivých komínů a velkých výrobních hal.

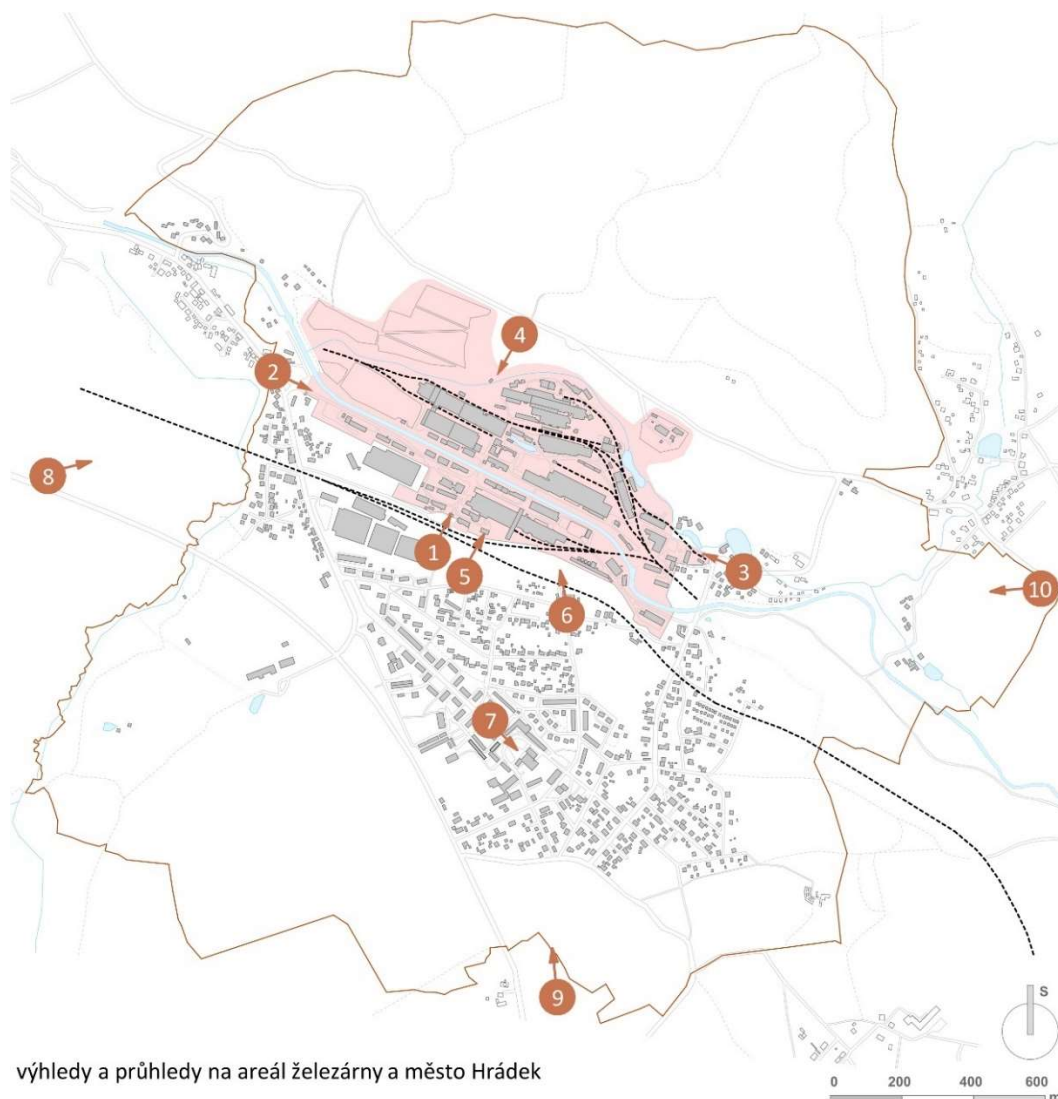
¹²⁸ Venkovský dům. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-18880951>

Mapa areálu železárny a města s vyznačenými hodnotami území

Obr. 34 – Schéma areálu železárny a města s vyznačenými hodnotami území

4.4.6 Výhledy a průhledy na areál železárny a město Hrádek

výhledy a průhledy na areál železárny a město Hrádek

Obr. 35 – Schéma výhledů a průhledů na areál železárny a město Hrádek

V mapě města jsou vyznačeny významné vyhlídkové body a pohledy na areál železáren a hlavní vstupy do něj, které jsou doplněny fotografiemi z archivu autorky:

- 1_pohled na hlavní vstup do areálu, foceno z vlaku 07/2022
- 2_pohled na řeku Klabavu vedle vstupu ze západu od obce Kamenný újezd, 01/2023
- 3_pohled na vstup z východu od obce Pavlovsko, 08/2022
- 4_pohled na vstup ze severu od hlavní silnice, 03/2021
- 5_pohled na areál z jižní strany od centra města, 08/2022
- 6_průhled na areál z městské komunikace, 08/2022
- 7_pohled na náměstí 8. května a kulturní dům, 08/2022
- 8_západní pohled na areál železáren a město z městského obchvatu, 01/2023
- 9_jižní pohled na město s areálem v pozadí, 08/2022
- 10_východní pohled na areál železáren a město, 11/2022

1_

_2

3_

_4

5_

_6

7_

_8

9_

_10

4.4.7 Limity využití území

Řešené území areálu a město Hrádek jsou ovlivňovány limity využití území, které lze rozdělit na dané ochranou přírody a krajiny a dané technickou infrastrukturou a dalšími civilizačními podmínkami.

Přírodní limity:

- Přírodní park Trhoň
- chráněné území přírody (přírodní památka „Hrádecká bahna“, významně krajinný prvek „Louka u trati“ a „Mokřad pod sv. Jakubem“)
- Územní systém ekologické stability:
  - o Hydrofilní systém (biokoridor na toku Klabavy, který je v průtoku areálem železáren nefunkční, a biokoridor na Pekelském potoce)
  - o Mezofilní systém (biocentrum Hrádecký vrch, biocentrum na hranici Hrádku a Kamenného Újezdu a biokoridor severně od zastavěného území města převážně v lesních masivech)
- významné krajinné veduty (na území obce zasahují v jižní části katastru u silnice do Mirošova vyvýšeniny tvořící pohledový uzávěr údolní nivy Klabavy – mezi Kotlem a Žďárem)
- ochranná pásma vodních zdrojů
- záplavové území Klabavy

Památkové limity:

- archeologická naleziště (lokalita na jižním okraji katastrálního území při silnici do Mirošova, ve středu Hrádku v okolí školy při téže silnici a na území původní osady Hrádek u východního vstupu do areálu železáren)

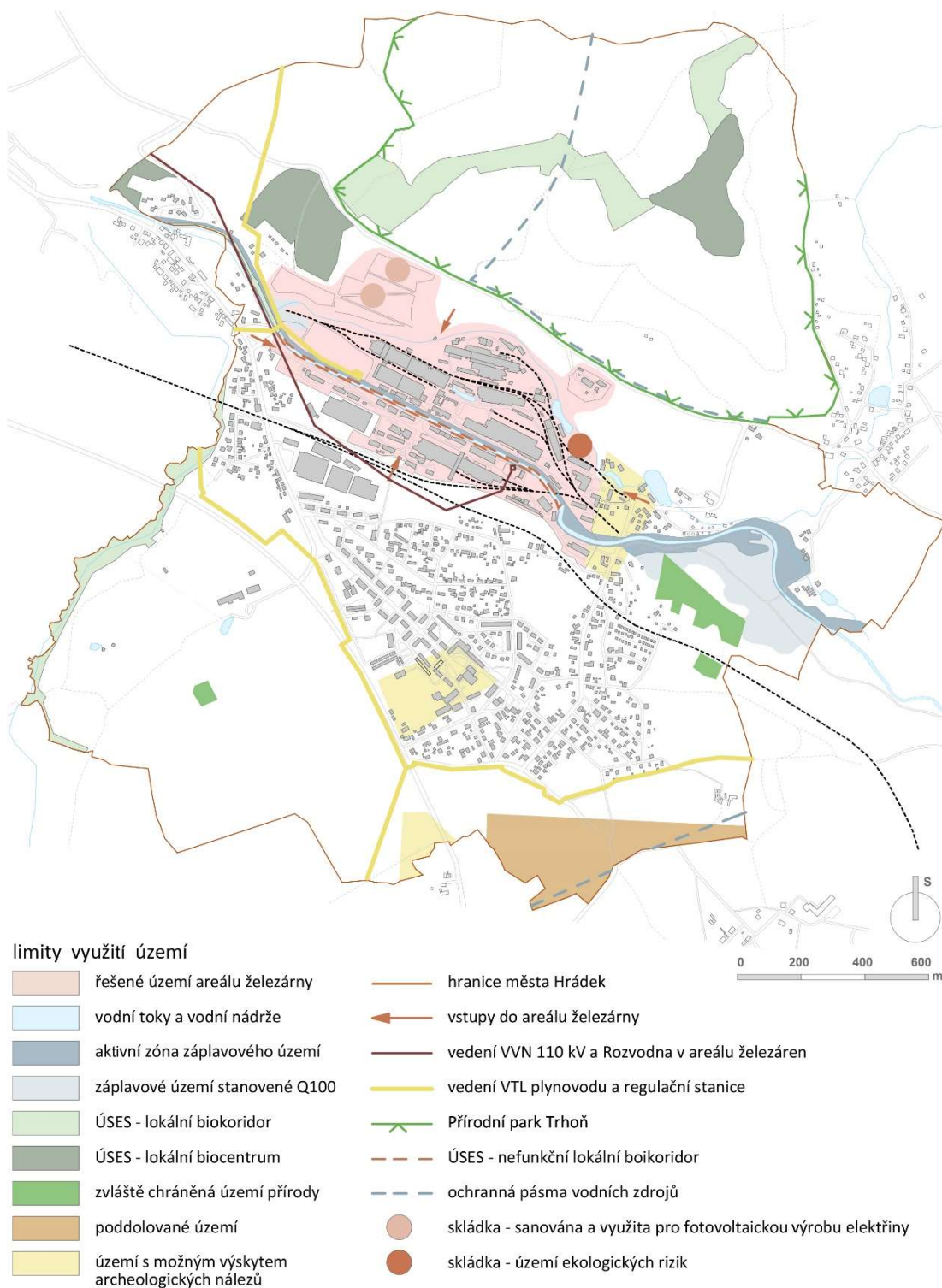
Limity technické infrastruktury:

- vedení VVN 110 kV a Rozvodna (v areálu železáren)
- vedení VTL plynovodu a regulační stanice (také v areálu železáren)

Ostatní limity:

- poddolované území (lokalita na jižním okraji katastrálního území)
- skládka odpadu (strusky z železáren, velká část na severozápadní straně byla již sanována a je využita pro fotovoltaickou výrobu elektřiny)

Mapa areálu železářny a města s vyznačenými limity využití území

Obr. 36 – Schéma areálu železářny a města s vyznačenými limity využití území

4.5 SWOT analýza města – vnitřní vlivy

SWOT analýza představuje vlastní rozbor udržitelného rozvoje území, který vyjadřuje hodnocení stavu a vývoje řešeného území města Hrádek. Obecně SWOT analýzy obsahují čtyři oblasti prezentující jednoduchá tvrzení vyjadřující:

- silné stránky, tedy pozitivní vnitřní a současné faktory;
- slabé stránky, tedy negativní vnitřní a současné faktory;
- příležitosti, což jsou vnější a budoucí faktory, které mohou pozitivně ovlivnit vývoj území;
- hrozby, což jsou vnější a budoucí faktory, které mohou negativně ovlivnit vývoj území.

Tato podkapitola se SWOT analýzou je zpracována na základě předchozích kapitol charakteristiky území a urbanistických souvislostí se širšími vztahy, a především hodnotami území a limity využití území. Zdrojem pro zpracování analýzy jsou také rozhovory s osobami výrazně působícími v řešeném území (majitel areálu Železářny Hrádek, a.s., ředitel a jeho zaměstnanci, starostka města Hrádek a další aktéři, zabývající se o rozvoj řešené lokality). Ve SWOT analýze jsou také brány na zřetel informace z jednotlivých nástrojů územního plánování, z Politiky územního rozvoje, ze Zásad územního rozvoje Plzeňského kraje, ve velké míře z Územně analytických podkladů, ale i z Územního plánu města Hrádek. Analýza je pro lepší přehlednost rozdělena do jednotlivých témat zabývajících se celým územím – horninovým prostředím a geologií, vodním režimem, životním prostředím, ochranou přírody a krajiny, zemědělským půdním fondem a pozemky k plnění funkce lesa, dopravní a technickou infrastrukturou, obyvatelstvem, bydlením, rekreací a hospodářskými podmínkami. Na tyto jednotlivá témata SWOT analýzy celého území města Hrádek navazuje specializovaná analýza zabývající se pouze územím železářny v Hrádku.

Tab. 5 – Tabulka SWOT analýzy města Hrádek

Horninové prostředí a geologie	
silné stránky	slabé stránky
- na území je velmi nízká náchylnost k sesuvům	- na jižní části katastrálního území se nachází poddolované území
- na území je nízká seismická aktivita	- mohou se vyskytovat vodní eroze v oblasti vodních toků
příležitosti	hrozby
- možnost využívání zdrojů nerostných surovin	- zranitelná oblast podzemních vod
- možný průzkum starých důlních děl na jižní části území	- možné propady poddolovaného území

Vodní režim	
silné stránky	slabé stránky
- řeka Klabava a cenná údolní niva	- možné vodní eroze na plochách orné půdy
- na území se nachází výrazné zastoupení vodních útvarů	- snižující se hladina podzemních vod
- četnost mokřadů	
- možnost rozlivu řeky Klabavy při povodních	

příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - zvýšení retenční kapacity krajiny vhodnou výsadbou vegetace - je možné řešení polderů a ploch pro rozliv vody 	<ul style="list-style-type: none"> - zhoršení jakosti vod vlivem nevhodného obhospodařování krajiny

Životní prostředí	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - kvalitní podzemní vody 	<ul style="list-style-type: none"> - znečištění ovzduší škodlivinou benzo(a)pyren podle mapy zatížení emisemi - ekologická zátěž s rizikem hodnocení jako extrémní na území areálu železáren - znečištění řeky Klabavy z hlediska jakostního ukazatele BSK a výskyt fosforu v ukazateli CHSK
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - sanace starých zátěží, rekultivace skládek - realizace protihlukových opatření podél hlavních komunikací 	<ul style="list-style-type: none"> - zhoršení jakosti vod působením starých ekologických zátěží - nebezpečí havarijních situací

Ochrana přírody a krajiny	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - přírodní park Trhoň - zastoupení prvku sítě NATURA 2000 evropsky významná lokalita Hrádecká bahna - významný krajinný prvek Mokřad pod sv. Jakubem, Louka u trati - blízkost CHKO Brdy 	<ul style="list-style-type: none"> - vzdálenost lesního masivu od sídla (oddělená areálem železáren) - ekologické zátěže - emisní zátěže
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - dobudování a realizace prvků ÚSES, zprovoznění jeho nefunkční části na řece Klabavě v místě průtoku areálem železáren - likvidace zátěží - doplnění veřejné zeleně 	<ul style="list-style-type: none"> - územní rozvoj bez ohledu na požadavky ochrany přírody a krajiny - ekologická nestabilita

Zemědělský půdní fond a pozemky určené k plnění funkce lesa	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - tradice zemědělství - obhospodařování ploch 	<ul style="list-style-type: none"> - fragmentace zemědělské půdy - vysoký podíl smrkových monokultur v zalesněném území - neexistence původních druhů dřevin
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - dotace na zatravnění a zalesňování krajiny - zvýšení podílu rozptýlené vegetace (např. stromořadí) 	<ul style="list-style-type: none"> - znehodnocení půdy vlivem eroze a chemických látek - opomíjení krajinnotvorné funkce zemědělství - ohrožení lesních monokultur kalamitami

Dopravní a technická infrastruktura	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - výborné dopravní napojení na dálnici D5 a na III. tranzitní železniční koridor - nový obchvat města – III/11724 - výborné dopravní spojení s hlavním městem Prahou, s krajským městem Plzní a okresním městem Rokycany - železniční trať vedoucí centrem města - dobrá dopravní dostupnost vyšších center - mezinárodní cyklotrasa č. 3 Regensburg – Plzeň – Praha - velmi dobrý rozvoj sítí technického vybavení (plyn, vodovod, kanalizace, ČOV) 	<ul style="list-style-type: none"> - přetížení komunikací ovlivňující jejich stav - fragmentace krajiny a bariérová funkce železnice
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - intenzifikace a zvyšování atraktivity veřejné hromadné dopravy - podpora alternativních a ekologických způsobů dopravy 	<ul style="list-style-type: none"> - zhoršující se stav komunikací v důsledku přetěžování a odkladu jejich rekonstrukce

Obyvatelstvo	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - dlouhodobý nárůst populace – kladné migrační saldo - dobrá občanská vybavenost mikroregionálního centra – Rokycany - příznivá vzdělanostní struktura obyvatelstva - dobrá dostupnost nabídky služeb krajského města Plzně - nízká nezaměstnanost 	<ul style="list-style-type: none"> - vyšší podíl obyvatel postproduktivního věku, stárnutí obyvatel
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - zlepšení občanské vybavenosti pro stabilizaci obyvatel - zvyšující se zájem o bydlení ve venkovských oblastech a s tím spojené rozšíření stávajících služeb - podpora vzdělávání, kultury a sportu 	<ul style="list-style-type: none"> - vyšší nároky na sociální služby v důsledku stárnutí obyvatelstva - odliv vzdělaných mladých lidí do měst za širším spektrem příležitostí - ztráta vazeb mladé generace k městu

Bydlení	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - bydlení v urbanizovaném území - průměrná úroveň bytové struktury - relativně nový domovní fond - vysoký podíl obydlených bytů a domů - dostupnost vzdělání a práce 	<ul style="list-style-type: none"> - bytové jednotky v bytových domech vyžadující nákladné rekonstrukce s cílem snížení energetické náročnosti - rozvoj výstavby limitován aktivními záplavovými územími v okolí Klabavy a Padrťského potoka
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - trvající zájem o bydlení v suburbánních zónách plzeňské aglomerace - stanovení regulativů výstavby v Územním plánu 	<ul style="list-style-type: none"> - ztráta atraktivity pro dlouhodobé bydlení - změna demografické struktury

Rekreace	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - možnost aktivní rekreace - fungující oddíly (sportovní, hasičské apod.) 	<ul style="list-style-type: none"> - nedobudovaná infrastruktura ČR (poskytování informací, gastronomie) - velmi omezené doplňkové služby - silně průmyslová oblast - neznámé území z hlediska cestovního ruchu (kromě blízkého Hamru v Dobřívě) - velmi málo a nekvalitní krátkodobé ubytování - velmi málo gastronomických provozů - nedostatek kulturních zařízení
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - zvýšení atraktivity území v závislosti na funkčnosti managementu území - rozšíření nabídky služeb ČR (agroturistika, ekoturistika) - využití lokalizačního potenciálu blízkosti přírodních parků CHKO Brdy pro rozvoj podnikatelských aktivit 	<ul style="list-style-type: none"> - žádná flexibilita a reakce nabídky na současné trendy trávení volného času - nedostatek finančních prostředků na zlepšení infrastruktury a služeb - nedostatek podpůrných služeb

Hospodářské podmínky	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - dlouhodobě nízká míra nezaměstnanosti - příznivá situace z hlediska počtu podnikatelských subjektů v poměru k počtu obyvatel - dostatek pracovních pozic v průmyslových zónách - město má vlastní potenciál rozvoje (areál Železářny Hrádek, Borgers), obyvatelé nemusí za prací dojíždět 	<ul style="list-style-type: none"> - orientace zaměstnavatelů na pracovníky s nižším vzděláním (sklady, jednoduché výroby)
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - nalezení nových možností hospodářského rozvoje - podpora služeb středního a malého podnikání - revitalizace brownfields - získání nových investorů 	<ul style="list-style-type: none"> - úzká specializace ekonomické činnosti (hutnictví a automobilový průmysl) – hrozba ztráty pracovních příležitostí - možné uzavření velkého podniku Železářny Hrádek, a.s.)

Řešené území železářny v Hrádku	
silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - cenná architektura s odkazem průmyslového dědictví z éry rozvoje hutnictví v České republice - průtok řeky Klabavy skrze řešené území - stávající napojení na infrastrukturu města 	<ul style="list-style-type: none"> - stávající oplocení areálu a tím jeho vyčlenění z městské struktury - možné ekologické zátěže
příležitosti	hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - vybudování trasy cyklostezky skrze areál - adaptování vybraných hodnotných objektů a regenerace celého území - možná nabídka nových služeb, kultury, vzdělání a sportu - vznik nových pracovních příležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatek podpůrných služeb

4.6 Dotazník – zhodnocení potřeb města

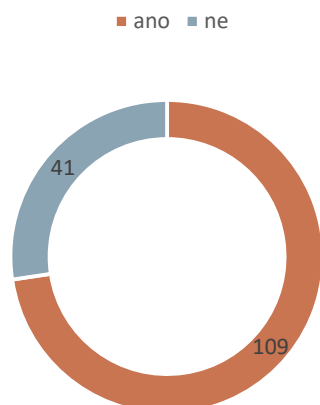
V rámci disertační práce byl připraven jednoduchý dotazník pro obyvatele města. Tohoto dotazníkového šetření se zúčastnilo na 150 respondentů (ženy 65,1 %, muži 34,9 %) široké věkové skupiny (s převahou produktivního věku 26–55 let – celkem 66,7 %). Převažujícími respondenty byly osoby s ukončeným středoškolským vzděláním (70,6 %). Ankety se tedy zúčastnilo široké spektrum respondentů, které poskytlo kvalitní výsledky a názory napříč všemi zúčastněnými generacemi různého vzdělání. Takto získaný vzorek odpovědí dokázal poskytnout přehledný postoj veřejnosti k řešenému území.

Železářny v Hrádku jsou velmi silně vnímány kladně, především jako vzpomínka na odkaz otců a dědů obyvatel města. Dále jsou také spojovány i se samotným rozvojem města (bydlením, kulturou, vzděláním a sportem). Současné oplocení areálu železářny a její vyčlenění z území vnímají lidé spíše pozitivně, a to z důvodu stále probíhající částečné výroby. Současný stav železářny obyvatelé hodnotí jako špatný až velmi špatný. Dle získaných odpovědí obyvatel je ve městě Hrádek zatím dostatečné povědomí o pojmu průmyslové dědictví, pojem konverze je ve městě o trochu méně rozšířený. Většina dotázaných by se ráda dozvěděla více informací o železárnách a jednotlivých objektech. Strhující většina (86,6 %) obyvatel by uvítala zpřístupnění některých objektů železářny či jejich adaptaci.

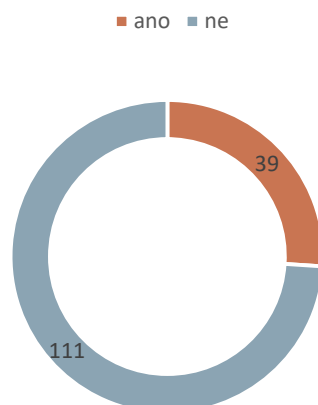
Z výsledků ankety vyplývá, že o dění ve městě Hrádek se zajímá široká skupina obyvatel, kterým chybí především nedostatečné pracovní příležitosti přímo ve městě, kultura a sport. Jako nedostatečné dále vnímají vzdělání. Velkým problémem ve městě jsou chybějící místa na setkávání, především restaurace a kavárny, ale také park s lavičkami a nedostatek akcí pro děti či koupaliště. Méně častou odpovědí je také lékařství.

Potenciál kladného vnímání areálu jako historické vzpomínky éry rozkvětu průmyslu a města by měl být využit pro vznik nového centra města, kde by se lidé mohli více setkávat. Ideálně by se ve městě měly vybudovat takové podmínky, aby tento pocit byl předán i mladé generaci obyvatel, která město Hrádek jako místo pro život a budoucnost zatím příliš nevnímá. Z uvedených odpovědí vyplývá, že Hrádek nemá generaci ve věku 15+ co nabídnout. Obyvatelé by velmi uvítali novou formu území areálu železářny jako nového kulturního centra města s naučným areálem s muzeem, galerií a přírodním parkem s odkazy na průmysl. Menší polovina dotázaných by areál využila i jako obnovenou průmyslovou zónu či jako administrativní centrum.

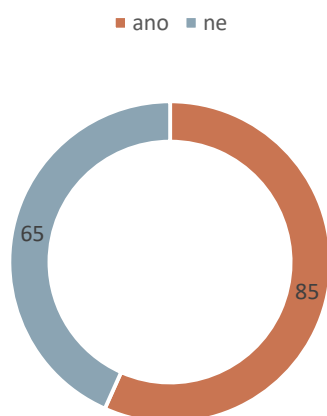
Znáte pojem průmyslové dědictví?

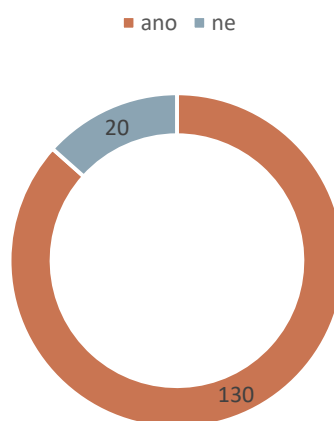
Vadí Vám oplocení areálu železárny a její vyčlenění z území?

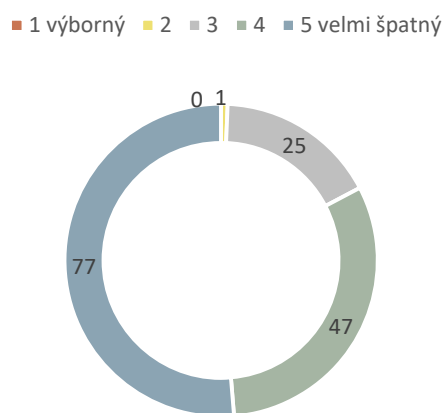
Znáte pojem konverze?

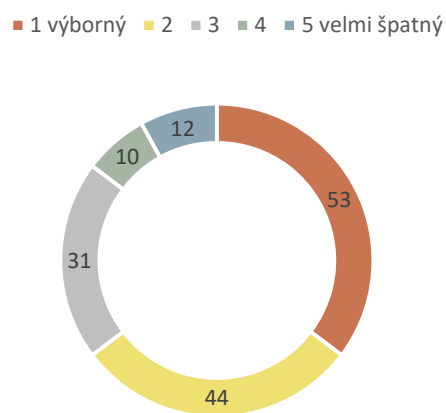
Uvítali byste zpřístupnění nějakých objektů železárny, či jejich konverzi?

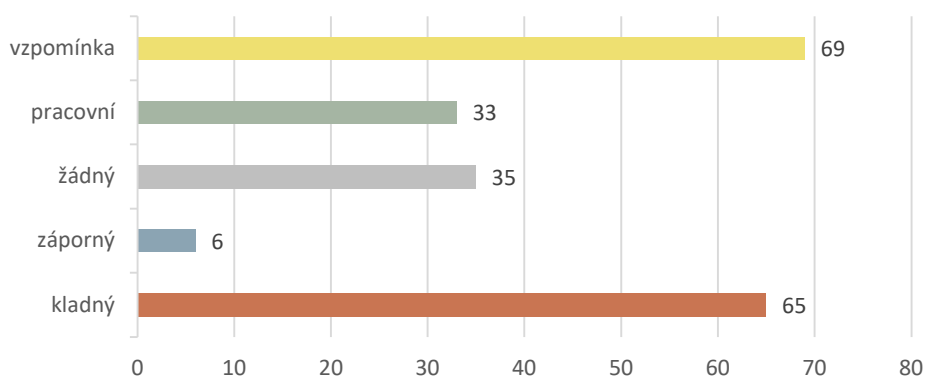
Jak hodnotíte stav železárny v Hrádku?

Chtěli byste se o železárně dozvědět více informací?

Jaký máte vztah k železářnám?

Doplnění odpovědí:

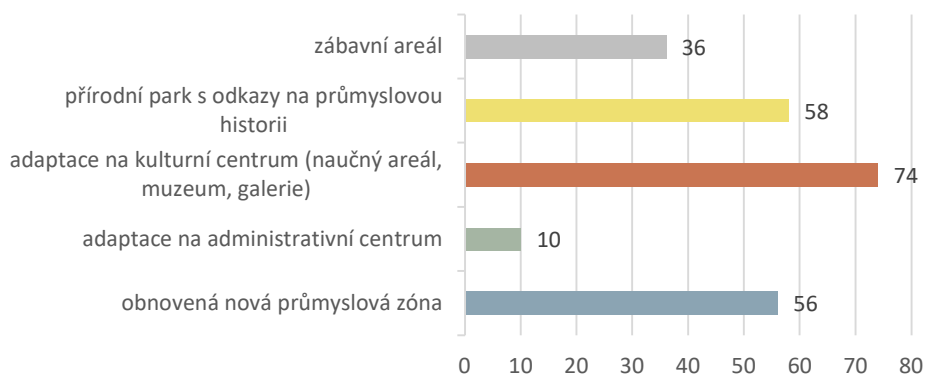
„Pracovali tam prarodiče a otec.“

„Odkaz našich otců a dědů. Nebyť železáren, nebylo by v našem městě nic (od sportovišť, školy, kulturního domu, předškolních zařízení, koupaliště).“

„Rodiče tam pracovali celý život.“

„Vadí mi hluk šířící se z fabriky, hlavně v noci.“

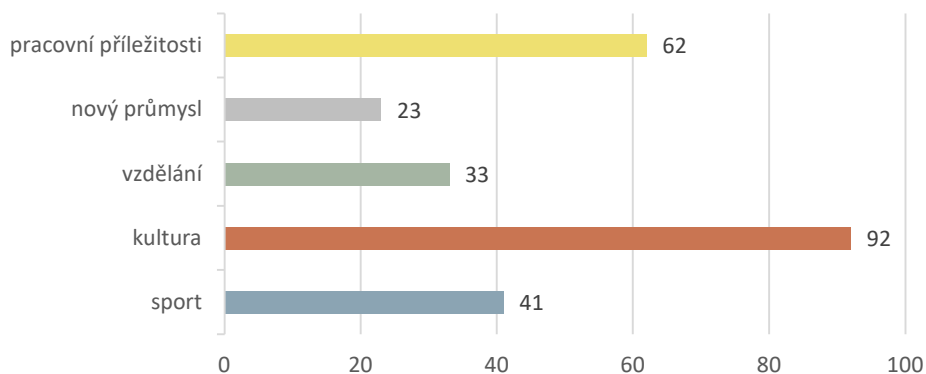
Jakou formu nového území byste uvítali nejraději?

Doplnění odpovědí:

„obnova železáren“; „hřiště pro děti a psy“; „restaurace a kavárna“

Co vám ve městě Hrádek chybí?

Doplnění odpovědí:

„akce pro děti“; „park s lavičkami, zeleň“; „restaurace, kavárna“ – doplněno vícekrát; „obchody s oblečením“; „koupaliště“; „lékař a bezpečnost“; „železářství, stavebniny“

4.7 Interview

V práci je věnován prostor pro záznam jednotlivých interview s vybranými osobami, které řešené území areálu železárny v Hrádku dobře znají, a dotýká se jich zájem na možné budoucí regeneraci území. Záznam byl zpracován během dokončování disertační práce v prosinci roku 2022. Jedná se konkrétně o deset různých rozhovorů, jejichž některé otázky se mohou shodovat. Dotazovanými osobami jsou:

- 1/ majitel areálu železárny v Hrádku – majitel ocelářského holdingu Z-Group, a.s. pan JUDr. Ing. Zdeněk Zemek, který neodpověděl na zaslané otázky;
- 2/ výrobní ředitel pan Ing. Martin Korbáš, Ph.D., který neodpověděl na zaslané otázky;
- 3/ pracovník železárny v Hrádku – vedoucí energetiky areálu pan Josef Brožík;
- 4/ pamětník, bývalý bezpečnostní technik pan Václav Heřbolt;
- 5/ starostka města Hrádek paní Mgr. Marcela Sobotková, která neodpověděla na zaslané otázky;
- 6/ obyvatel města pan Ing. Stanislav Jetonický;
- 7/ referentka památkové péče Rokycan paní Bc. Jana Cinkeová;
- 8/ kurátor muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech pan Jan Lehner;
- 9/ geolog a historik pan RNDr. Martin Lang;
- 10/ industriální fotograf a dokumentarista těžkého průmyslu pan Mgr. Viktor Mácha.

3/

Vážený pane Brožíku, jako vedoucí energetiky areálu Železárny Hrádek znáte současnou situaci areálu železárny a jednotlivých objektů a technologických zařízení v něm. Jak jste vnímal areál železárny v době, kdy jste nastoupil poprvé do práce a jak ho vnímáte dnes?

- *„Mým nástupem v prosinci 1989 jsem se ocitl v dění zavádění „revolučních změn“, a to v podniku snad nebyl objekt, který by nebyl využíván výrobním či nevýrobním provozem. Areál byl takové živé město, kde se střídalo na směnách v nepřetržitém provozu cca 2500 zaměstnanců s neuvěřitelným rozsahem profesí a činností.*

Když pominu hlavní výrobní objekty provozů oceláren, válcoven a druhovýroby, nacházejí se v areálu dnes již pozůstatky nevýrobních objektů, které by se v současných průmyslových zónách těžko hledaly, jako např. zdravotní středisko s rehabilitací, požární stanice, skleník, učňovské středisko, knihovna, novinový stánek, garáže lidová milice, kryty CO, kyslíkárna a jiné.

Dnešní stav areálu připomíná město duchů s cca 200 zaměstnanci, provoz a údržba výrobních objektů jsou omezeny pouze na objekty souvisejících především s výrobou elektroocelárny a část druhovýroby.

Areál byl již několikrát vyhledán filmaři pro natáčení v brownfieldovém prostředí, filmaři tu bohužel bývají nadšení, a to není moc příjemné.“

Máte nějakou výjimečnou vzpomínku z železárny?

- *„Možná účast energetiky při projektu chovu ryb při využití „odpadní“ teplé vody z pecí hrubé válcovny, kdy se ze skleníku se saláty pro místní jídelnu staly sádky na ryby. To by nikdo na začátku devadesátých let v železárnách nehledal.“*

Nachází se podle Vás v areálu železárny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Samozřejmě se nabízí objekt bývalé elektrárny, dnes již bohužel bez parního generátoru a budova siemens-martinské ocelárny.*

Z technologií mě osobně vždy fascinovaly válcovací stolice se strojovny s elektrickými pohony, které bohužel skončily sešrotováním.“

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železárny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Víceméně jsem na tom stejně jako Vy, když ještě navíc v opuštěných objektech narazíte na místa různých šaten, odpočíváren, velínů a kanceláří, kde je spousta osobních věcí a stop zanechaných bývalými zaměstnanci, nabývá atmosféra místa na síle. Takto specifickým prostorem jsou třeba válcovny.“*

Jaký je Váš názor na již proběhlé demolice v hrubé válcovně a současně probíhající demolice?

- *„Z pohledu technika vidím, že se nenávratně ztrácí část historie hutnictví nejen v tomto regionu, a to je škoda. Zmiňované stavby a technologie patřily k nejstarším v areálu a dá se říci, že po několik generací byly udržovány v provozuschopném stavu.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železářny?

- *„Potenciál vidím především v zachování průmyslové zóny s hutní a strojírenskou výrobou, a to z důvodu možnosti využití kapacit přívodů energií (elektřina, zemní plyn) a dopravní infrastruktury (železniční vlečka a dosah dálnice D5).“*

Uvítal byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

- *„Především u nevýrobních objektů v jižní části areálu se nabízí využití prostor jako např. ke skladování, ubytování, provozovny služeb či sportoviště.“*

4/

Vážený pane Heřbolte, jako bývalý bezpečnostní technik a pamětník areálu Železárny Hrádek znáte podrobně areál železárny a jednotlivé objekty a technologická zařízení v něm. Jak jste vnímal areál železárny v době, kdy jste nastoupil poprvé do práce, když jste z práce odcházel a jak vnímáte jeho dnešní situaci?

- *„Jako jeden z největších na Rokycansku. Při odchodu jsem pocítoval velké zklamání z postupné likvidace podniku, ze všech provozů nyní jede jen elektroocelárna, a to v nepravidelných intervalech.“*

Máte nějakou výjimečnou vzpomínku z železárny?

- *„Především na lidi, kteří v podniku pracovali – když přijeli na opravu strojů montéři z cizích podniků, tak nám říkali, že je to takový rodinný podnik. V té době se lidé uměli bavit – celé kolektivy i s rodinnými příslušníky chodily na různé akce.“*

Nachází se podle Vás v areálu železárny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Bohužel ne – tento názor mají i bývalí zaměstnanci, se kterými jsem se bavil. Tento podnik je nenávratně poškozen, není v naší moci nějak tento úpadek zastavit, přitom v podniku dělaly celé generace.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železárny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Hodně provozů je již zlikvidováno, zůstaly jen prázdné haly s dírami po likvidaci strojního zařízení.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železárny?

- *„Při dnešním stavu většiny budov (velké náklady na opravy) je nejspíš příhodnější zbourání a provedení asanace, a poté teprve možnosti řešení co s tímto prostorem do budoucna.“*

„Ještě mám připomínku, že za tento stav zodpovídá stát – u budov, kde bydlí občané a které jsou zařazeny do kolonky kulturní památka, se pomálu nesmí vyměnit ani okno, a v tomto případě, z historického hlediska jedinečných provozů si majitel může rozhodnout sám o jejich nenávratné likvidaci.“

6/

Vážený pane Jetonický, jako bývalý zastupitel města, občan města Hrádek a pořadatel besídek zaměřených na hutnickou historii území máte jistě povědomí o současné situaci areálu železárny. Jak jste vnímal areál železárny při nástupu do své funkce na úřadě a jak ho vnímáte dnes?

- *„Do politického života v Hrádku u Rokycan jsem naplno vstoupil v roce 2004 založením místního sdružení ODS. Od té doby by se dalo datovat mé detailnější vnímání situace kolem Železáren Hrádek, i když i dříve jsem tento podnik vnímal, a to již prakticky od dětství. Nelze tedy říci, kde je ten začátek vnímání, je to proces více méně kontinuální. Toto jsem se také snažil popsat v mnou pořádané výstavě s názvem: „1. výstava historie hutnictví v Hrádku u Rokycan“ konané v roce 2016. Pokud bych porovnal mé vnímání Železáren Hrádek v roce 2004 a v roce 2022, tak mohu bohužel konstatovat, že pokud v roce 2004 byly Železárny Hrádek pro mne podnikem, který, i když se výrazně „zhubl“ ve srovnání s lety před rokem 1989, tak ještě zde byly provozy, které vyrobenou ocel dále zpracovávaly, tak v roce 2022 vidím Železárny jako torzo původního podniku, kde probíhá téměř totální likvidace a je s velkým otazníkem, zdali vůbec zůstane zachována alespoň výroba oceli.“*

Je nějaká Vaše vzpomínka spjata s areálem železárny?

- *„Ano jistě, celé mé dětství a studium jsem často do podniku docházel za rodiči, kteří zde oba pracovali, v době studia na SŠ a VŠ jsem chodil do podniku na brigády, řadě občanů ve městě jsou asi ještě dodnes známy rekreace v Železné Rudě na chatě Engadin (dodnes vlastní odborová organizace), nebo letní tábor v Ostrovci. Celkově zejména před rokem 1989 podnik velmi výraznou měrou ovlivňoval život ve městě. Po roce 1989 si již nic zvláštního kromě neustálých diskuzí o míře útlumu a případných změnách majetkové struktury nevybavuji. Vlastně jedna událost byla velmi významná, a sice řešení bytové situace ve městě. Občané, žijící v nemálo nájemních podnikových bytech, mohli tyto byty za dobrých (viděno dnešní optikou) podmínek odkoupit a také celá řada občanů odkoupila. Zbylé (nezakoupené) byty pak začala spravovat dceřiná firma majitele železáren.“*

Nachází se podle Vás v areálu železárny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Jelikož nejsem odborník historické architektury, tak z diskuzí a zdrojů se ztotožňuji s tím, že velmi významnou stavbou byla stavba haly SM pecí s betonovými oblouky, což byla na tuto dobu revoluční technologie. Aktuálně je bohužel ale bourána. Dále se domnívám, že například hala, kde jsou umístěny elektrické obloukové pece, je velmi monumentální a její konstrukce je stroze industriální. Dále se možná v podniku ještě nacházejí původní budovy z doby založení železáren, ale tím si nejsem jistý.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železářny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Vždy mne osobně trochu více přitahovala lokalita podniku přilehlá k úpatí Hrádeckého vrchu, kde jsou staré budovy, asi ještě některé původní z doby založení železáren. Pak také, jak jsem již uvedl výše, prostor elektrických obloukových tavicích pecí, kde nejen z toho prostoru, ale i z vlastního typu výroby přímo tryská ta obrovská síla zkrocené energie. Také můj otec zde pracoval ve vedení, tak jsem tam skutečně poměrně často za ním docházel a výroba oceli byla posléze i můj obor na SŠ a VŠ.“*

Máte ponětí o tom, zda má město Hrádek nějakou vizi ohledně budoucnosti areálu železářny po jejím kompletním ukončení výroby?

- *„Momentálně nemám tyto informace zcela přesné. Víím, že probíhá komunikace mezi majitelem železáren a městem.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železářny?

- *„Zcela jistě se zde vytváří prostor, ve kterém jsou aktuálně demolovány technologie a objekty. Jak daleko to dojde, vědí asi jen sami majitelé, nebo nejužší vedení. Také není bez zajímavosti, že nedávno došlo ke změně v majetkové struktuře firmy provozující železářny. Takže možná i oni sami mají nějaký záměr, skutečně nevím. Jisté ale je, že díky průmyslové zátěži v tomto místě nebude jednoduchá rekultivace prostoru. Podle mého názoru by v tomto prostoru měl být zachován průmysl, a sice lehčího, případně živnostenského charakteru, a to také z toho důvodu, že plánovaná 50ha průmyslová zóna v Hrádku podél obchvatu města byla před několika lety v územním plánu zrušena.“*

Myslíte si, že je nasnadě integrování území železářny do městské struktury? Pokud ano, jakým způsobem?

- *„Této otázce asi přesně nerozumím. Nicméně pokud se jedná o prostor jako takový, tak jeho poloha je ohraničena na jedné straně tratí a na druhé straně úpatím Hrádeckého vrchu. Pokud se podaří tento prostor využít po rekultivaci jako zónu podnikání a lehkého průmyslu, budou tam pak moci být i nějaké bytové jednotky, ubytovny, hotel apod. a samovolně postupem času se struktura vytvoří sama – nazval bych to např. příměstskou industriální zónou, a hlavní ulice by se mohla jmenovat např. „Průmyslová“, nebo „Rudolfa Hudlického“. Zaslechl jsem i myšlenku, že by tam mohly být stavěny jen domy, byty s prakticky nulovým průmyslem. Nevím, zdali je ale vůbec možné prostor s tak vysokou průmyslovou zátěží uzpůsobit jako prostor pro bytovou výstavbu.“*

Uvítal byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

- *„Pokud by tam zůstaly některé z původních budov právě v zadní části areálu a byly v zachovalém stavu, dovedl bych si představit nějaké muzeum, pokud by někdy v budoucnu zůstala zachována hala elektroocelárny, tak prostor pro koncerty a další aktivity ve stylu plzeňské Techmanie. Možná trochu odvážné, že...?“*

Máte povědomí o tom, zda existuje, či právě vzniká nějaká iniciativa zabývající se problematikou areálu železáren?

- *„Bohužel, jak jsem uvedl výše, ne. A osobně doufám, že nezůstane jen u vytvoření památníku ve městě s využitím rekonstruované válcovací stolice, což je aktuálně v běhu.“*

7/

Vážená paní Cinkeová, jako památkářka na Městském úřadě v Rokycanech máte jistě povědomí o současné situaci areálu Železářny Hrádek. Jak jste vnímala areál železářny při nástupu do své pozice na úřadě a jak ho vnímáte dnes?

- *„V roce 1988 největší prosperující podnik v okrese, v dnešní době zanedbaný areál pouze částečně fungující.“*

Je nějaká Vaše vzpomínka spjata s areálem železářny?

- *„Vzhledem k tomu, že v areálu není nic památkově chráněného, pracovně jsem ho nenavštěvovala. Byl tam však až do roku 2005 zaměstnán manžel, takže jsem byla seznámena s chodem (uzavírání) jednotlivých provozů.“*

Nachází se podle Vás v areálu železářny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Zajímavá je budova bývalých válcoven, tažírny a ocelárny. Autorem ocelárny byl arch. Bechyně.“*

Myslíte si, že by byla vhodná nějaká forma památkové ochrany areálu železářny jako celku, či jednotlivých vybraných objektů nebo technologických zařízení?

- *„Jako celek si myslím, že ne – areál je přestavěn a mnoho starých budov je již strženo a technologie rozebrány. Zajímavé by však mohlo být navázání na hamr v Dobřívě, který byl po určité dobu ve vlastnictví železáren. Zároveň by bylo vhodné obecně zaměření na hutnictví Rokycanska a Zbirožska.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železářny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Zajímavý prostor je od areálu k mlýnu U Krajana, podél toku Padrtského potoka směrem k západu.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železářny? Uvítala byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

- *„Do budoucna zřejmě větší začlenění do struktury města, např. s využitím administrativních budov po přestavbě na byty, haly a dílny k drobnější výrobě, skladové prostory apod.“*

8/

Vážený pane Lehnere, jako kurátor a vedoucí oddělení historie v muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech máte jistě povědomí o současné situaci nedalekého areálu Železářny Hrádek u Rokycan. Jak jste vnímal areál železářny při nástupu na svou pozici vedoucího oddělení muzea a jak ho vnímáte dnes?

- *„Pohledově se areál příliš nezměnil, v období mého nástupu byl podnik po období socialistické správy již rozdělen mezi různé investory a nevnímám jsem, že by se do nově vzniklých firem zvláště investovalo. Vše působilo vždy zchátrale a zanedbaně.
V muzejních sbírkách jsou dochovány výrobky železáren včetně sekce válcovaných profilů z poslední tavby v martinských pecích, kdy byly železářny dne 30. května 2002 odstaveny.“*

Byl jste někdy navštívit areál železářny, případně je nějaká vaše vzpomínka spjata s tímto areálem?

- *„Byli jsme fotografovat strojovny a válcovny v roce 2020, kdy podstatná část válcovny byla roztavená v místních pecích.“*

Nachází se podle Vás v areálu železářny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Z podniku s tak dlouhou tradicí je zachování alespoň části technologie a architektury nutné. Bohužel ani památkový ústav nejeví dostatečnou pozornost zachování průmyslových objektů, viz demolice historické zástavby kovohutí v Rokycanech.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železářny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Železářny zprostředkovávají dojem vznešenosti elementární silou žáru a opracováním rozžhaveného železa. Na mě působí prostranství a infrastruktura až moc zanedbaně, na někoho dekadence může působit estetickým dojmem.“*

Uvítal byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

- *„Průmyslový park a kulturní středisko tak, jako již existují v bývalých objektech železáren a dolech v jiných evropských zemích i u nás.“*

9/

Vážený pane Langu, jako geolog, historik a bývalý vedoucí Muzea Středních Brd máte jistě povědomí o současné situaci areálu Železárny Hrádek. Jak jste vnímal areál železárny při nástupu na svou pozici vedoucího muzea a jak ho vnímáte dnes?

- *„Můj vztah k železárnám je mnohem delší, než je doba, která mě dělí od nástupu do vedení muzea. Ale budiž. Tehdy jsem vnímal železárny, které již dávno neplnily své někdejší funkce, jako určitou příležitost, jak zachovat alespoň malý zlomek historie kovoprůmyslu na severním Podbrdsku. Což však dnes neplatí. Až na marginální zbytky bylo vše podstatné bez možnosti náhrady zlikvidováno.“*

Byl jste někdy navštívit areál železárny, případně je nějaká Vaše vzpomínka spjata s tímto areálem?

- *„Ano, byl jsem tu opakovaně. Navíc mě k železárně pojí i osobní, dalo by se říci, že rodinné vzpomínky. Vlastně mezi lidmi úplně zapadla povědomost, že původní mlýn zakoupený od Coloredo-Mansfeldů, z něhož železárna povstala, měl sloužit jako další nový hamr v režii mého pradědečka Františka Pecha, rodáka, obchodníka a také emeritního starosty z Hrádku. Intrikou Rudolfa Hudlického, zakladatele Kujné huti Otto, se tak nakonec nestalo.“*

Nachází se podle Vás v areálu železárny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Všechno nejcennější je dnes pryč. Především siemens-martinské pece a válcovací tratě, loupárna, kalírna atd. Přístup současného majitele pokládám za barbarský. Zaplať Bůh aspoň za to, že současné vedení města Hrádku zachránilo alespoň jednu válcovací stolicí, kterou chce umístit na veřejném prostranství jako připomínku industriální historie města.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železárny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Genius loci železárny je neopakovatelný. I v současném „majestátu smrti“. Mé vnímání je zřejmě podobné či dokonce totožné s Vaším. Areál je podle mne cenný právě jako celek, včetně obrovské plochy někdejšího seřazovacího nádraží a tratí vnitrozávodní dopravy.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železárny?

- *„Už je zcela promarněná šance vytvořit zde průmyslový skanzen, třeba jako ve Vítkovicích. Bohužel, není to něčím ojedinělým. Připomeňme si třeba zničení areálu vysokých pecí v Králově dvoře u Berouna, demolici srdce rokycanských Kovohutí nebo skoro totální likvidaci pražské Tatry Smíchov – někdejšího*

Ringhofferova podniku. Ale řešení se nabízí i v závěru smutného příběhu zániku hrádeckého hutního areálu. Ještě dnes by mu bylo možno vdechnout nového ducha.“

Uvítal byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

- *„S radostí! Dnes přece umí urbanisti, architekti, projektanti a stavaři takovéto areály oživit a začlenit do stávající tváře města a vytvořit z nich moderní prostor pro bydlení, práci i relaxaci, a přitom do určité míry zachovat i jeho genius loci. Odkaz minulosti připomenout třeba jen minimem zachování původních technologií seskupených v jednom jediném objektu. Přitom bývalou železárnou propojit naučnou stezkou, nebo sítí několika, kde by veřejnost našla poučení o vývoji a významu celé fabriky. Nebo i pobavit – v této souvislosti mě napadá kdysi slavná „Stezka kutilů“, kudy se za socialismu vynášel nakradený materiál pro soukromé využití...“*

Máte povědomí o tom, zda existuje, či právě vzniká nějaká iniciativa zabývající se problematikou areálu železáren?

- *„Ano. Sleduji odborná i laická fóra, chodím na semináře. Moc bych si přál, aby alespoň část někdejší továrny potkal osud Huti Barbora v Jincích na Příbramsku. Jako muzejník, ale i jako řadový občan.“*

10/

Vážený pane Mácho, jako industriální fotograf a dokumentarista těžkého průmyslu máte jistě povědomí o současné situaci areálu Železářny Hrádek u Rokycan. Jak jste vnímal areál železářny při Vašich prvopočátcích fotografování a jak jej vnímáte dnes?

- *„Inu to máte tak – z mé nejoblíbenější huti ve Střední Evropě, kam jsem s chutí bral zahraniční návštěvy a ukazoval jim skutečné průmyslové muzeum v pohybu, se stal areál, do kterého budu mít problém znovu vkročit.“*

Navštívil jste již a fotografoval areál železářny, jednotlivé objekty a zařízení, či hutníky v něm?

- *„Tak jako v jiných hutích jsem se soustředil na jednotlivé kroky celého výrobního cyklu. Portréty dělníků jsem, žel, pořizoval jen velice zřídka. Teď toho hořce lituji, protože třeba na hrubé válcovně byly zcela nezapomenutelné postavy.“*

Pokud ano, máte na focení či návštěvu nějaké výjimečné vzpomínky?

- *„Každá návštěva byla mimořádná. Třeba hned ta první v roce 2009, kdy jsem se svého průvodce zeptal, co je v té staré hale se třemi komíny. „To je naše Martinka“, odpověděl. A ony tam ty martinské pece uvnitř vážně byly – takřka netknuté, v dokonalém stavu. Absolutně jsem nemohl věřit vlastním očím. Na to nikdy nezapomenu.“*

Nachází se podle Vás v areálu železářny hodnotná architektura, technologie, či další kulturní hodnoty, které by měly být zachovány pro další generace? Pokud ano, můžete některé z nich jmenovat, prosím?

- *„Už ne. Snad hala původní martinské ocelárny, ale bez komínů (zbourány dříve kvůli problémům se statikou) a bez pecí nemá její záchrana větší smysl.“*

Na mě velmi působí genius loci areálu, jeho hrubost, syrovost a čistě průmyslový charakter, původní objekty s jednotlivými detaily – mapami plnými rzi, oprýskanými nátěry na kovových pláštích a celkový vizuální dojem, který vnímám pozitivně jako doklad průmyslové éry. Jak vnímáte atmosféru místa železářny Vy? Je pro Vás v rámci areálu nějaký prostor specifický?

- *„Ano, Železářny Hrádek tento genius loci opravdu měly, podobně jako třeba Královská železářny, které dopadly podobně. Velice působivá byla středojemná válcovna. Když se zrovna válcovaly nějaké drobné profily, to byl hotový koncert.“*

Jaký je Váš názor na již proběhlé demolicе v hrubé válcovně a současně probíhající demolicе v siemens-martinské ocelárně?

- *„S ohledem na skutečnost, že společně s Hrádkem se v Evropě nacházely pouze poslední tři martinské ocelárny, jedná se o skutečný akt barbarství, který nám budoucí generace neodpustí. Ztráta válcoven je také bolestivá, ale podobných tratí přeci jen stále existuje víc. Co nedokážu pochopit, je naprostá pasivita ze strany památkových institucí.“*

Jaké potenciály podle Vás nabízí řešené území areálu železářny?

- „Obávám se, že jediný myslitelný potenciál je v současné době vedle výroby oceli filmařské využití.“

Uvítal byste novou náplň do již dosloužených objektů? Pokud ano, jaké funkce podle Vás připadají v úvahu?

„Bez dochovaných zařízení, nebo alespoň jejich symbolických fragmentů ani ne, nebo si takové nové využití nedokážu představit.“

Obr. 37 – Fotografie Mill Worker, Hrádek, Czech Republic, 2018. Zdroj: archiv Viktora Máchy.
Dostupné z: <https://www.viktormacha.com/klicova-slova/mill-worker-4011.html>

4.8 Dopady pro region při ztrátě železárny

Železárny v Hrádku byly v minulosti jedním z velkých podniků na Rokycansku, který dával práci až 2 850 zaměstnancům (doloženo v roce 1980). V současnosti se jedná o stále funkční závod, ale pouze s cca 150 zaměstnanci. Za posledních 20 let výroba klesla na minimum. V srpnu roku 2001 byla ukončena výroba oceli v siemens-martinské ocelárně, roku 2014 došlo k vyřazení středojemné válcovny. Další vlna omezování výroby nastala v červnu roku 2020, kdy byla definitivně odstavena válcovací stolice a uzavřena hrubá válcovna. Od poloviny roku 2022 je omezena úprava žíhání plynem z důvodu vysoké ceny plynu a tato úprava probíhá pouze v elektrických žíhacích pecích.

Z výsledků SWOT analýzy vyplývá, že míra nezaměstnanosti v Hrádku, i v regionu je velmi nízká. Při ztrátě pracovních míst nacházejících se nyní v železárně budou mít bývalí zaměstnanci možnost nacházet práci v rámci regionu v sekundárním sektoru u dalších ekonomických subjektů v Hrádku (Monteffero, Borgers), v Rokycanech, v Holoubkově, v Ejpovicích či v Oseku.

Z hlediska krajiny se při ztrátě železárny otevře příležitost pro sanace starých zátěží a rekultivace skládek, dojde ke zlepšení kvality ovzduší a kvality vod. Nabídne se možnost obnovy lokálního biokoridoru podél řeky Klabavy, který je v současné době nefunkční v průtoku areálem železárny. Dojde k ustálení ekologické stability.

Vhodným řešením nového využití bývalých objektů areálu může dojít ke zvýšenému zájmu o rekreaci v oblasti nejen pro obyvatele Hrádku, ale přilehlých obcí, také z aglomeračního centra Rokycan a Plzně, která je v dopravní dostupnosti do 20 minut.

4.9 Zhodnocení udržitelného rozvoje území

Město Hrádek je specifické svým průmyslovým charakterem – průmyslovou krajinou, její strukturou, systémovými vazbami, ohnisky a obrazem. Tato řešená průmyslová krajina formovaná v průběhu industrializace podle předpokladu brzy ztratí svou původní funkci a bude hledat novou náplň. Zásadní jsou v tuto chvíli důvody, které brání její nevratné likvidaci. Podle jednotlivých provedených analýz je patrné, že areál má urbanistické významy pro město – dokládá ohniska vývoje, představuje dominanty a má širší vazby v rámci sídla i krajiny. Areál také rozšiřuje o významy spojené s prostředím, zachovává jeho rozmanitost, zároveň však zažitou uspořádanost a jakousi zažitou a „zabydlenou“ formu. Z pohledu společenského vytváří různé pocity v místních obyvatelích. Možná plošná demolice a následná nová výstavba by zcela nahradila plastický obraz minulosti jednolitou vrstvou nové výstavby. Na rozdíl od toho nové využití areálu pro vhodné účely by přineslo

zachování struktury území a další vrstvu v postupném vývoji charakterizovaném promísením a překrytím časových vrstev.¹²⁹

Velmi výhodné je napojení města na železniční trať Rokycany – Nezvěstice a silniční obchvat Rokycany – Hrádek, který zajišťuje rychlé napojení na dálnici D5. Tyto dopravní spojnice zajišťují pro průmysl ve městě velmi dobrou infrastrukturu. Město Hrádek tvoří kvalitní obytné zázemí Rokycan a Plzně spojené s využíváním volného času a příležitostmi k relaxaci obyvatel v přírodním parku Trhoň, na sportovištích, hřištích, v kulturním domě či letním kině. Město má velmi dobré vazby na širší okolí (spojení s Rokycanami a dále Plzní).

Ve městě Hrádek se nenachází žádný kostel, či jiná církevní dominanta, které jsou velmi časté v českých městech a obcích. Významnou stavební dominantou města je kulturní dům s úřadem a knihovnou ve stylu socialistického realismu. Je umístěný jako cíl na ose ulice 1. máje. V části osídlení se nenachází žádná další významná osa mířící k dominantě. Z veřejných prostor se na území nachází dvě náměstí (před KD¹³⁰ a za KD), tři dětská hřiště, jeden městský park a jedno sportoviště. Vzrostlá zeleň se nachází v parku, za kulturním domem a podél cest a ulic. Za Kulturním domem jsou památníky připomínající významné události.

Z města jsou průhledy na areál železáren, ve kterém se nachází hned několik dominant. Nejvýraznější jsou komíny – nejvyšší je od kotelny, 90 m vysoký betonový, dále je tam několik cihlových u válcoven a oceláren. Kompoziční dominanty také tvoří některé výrobní haly, které jsou viditelné v průhledu z města, či ze západu od obce Kamenný Újezd. Velkým limitem je současná propustnost území areálu, který je oplocený. Pro město by bylo velmi příhodné odstranění oplocení a vytvoření tras skrze území. Velkým potenciálem je cyklotrasa Plzeň – Praha, která by mohla pokračovat podél řeky Klabavy, jako je tomu v obci Kamenný Újezd. Průchod z jihu od sídliště skrze areál železáreny do přírodního parku Trhoň. A také vytvoření nového moderního centra ve středu areálu železáren.

---

¹²⁹ ŠENBERGER, Tomáš. Rekonstrukce výrobně-technických staveb k novým účelům. Praha: Národní technické muzeum, 1995. ISBN 80-7037-044-0, s. 28–30.

¹³⁰ KD = kulturní dům

5 ANALÝZA STAVEBNÍHO VÝVOJE AREÁLU ŽELEZÁRNY VČETNĚ EVIDENCE A HODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OBJEKTŮ

Historický stavební vývoj areálu je zpracován od vzniku železné huti, s krátkým seznámením o jejím zakladateli Rudolfu L. Hudlickém, a dále postupně v jednotlivých historických etapách, které jsou časově rozděleny nejen podle období (vznik areálu, válečná éra, znárodnění atd.), ale také především podle zásadní výstavby nových výrobních objektů a růstu areálu železárny.

Objekty jsou zakresleny do schématu s podkladem celého areálu železáren a očíslovány od první stavby v železárnách a dále vzestupně dle data dokončení jednotlivých staveb. Pod celkovým popisem situace a výstavbě v dané historické etapě jsou zařazeny jednotlivé objekty.

Každý objekt má své číslo a identifikační kartu. Na kartě je název objektu a základní informace o jednotlivé stavbě a její návaznosti na areál. V horní části se nachází údaje o dataci, historické etapě, stavu objektu, jeho současném využití, zastavěné ploše objektu a parcelní číslo. Objekty se nacházejí v katastrálním území Nová Huť (647314) a Hrádek u Rokycan (647306). Terénní průzkumy a fotodokumentace objektů proběhly několikrát v letech 2016–2022, dále do větší podrobnosti v během března až září roku 2021 a 2022. Průzkumy byly prováděny částečně podle Metodiky stavebně historického průzkumu¹³¹ od Národního památkového ústavu.

Pod těmito základními údaji je stručně napsán architektonický popis dané stavby, od umístění v areálu, po architektonický ráz, stavební materiál, tvar a rozložení, barevnost a výrazné stavební prvky. Další kapitolou karty je popis konstrukčního systému. Pokud je známé či viditelné založení stavby a zemní konstrukce, popis svislých nosných konstrukcí, vodorovných nosných konstrukcí, zastřešení, schodiště a zajímavé konstrukční detaily. Následuje odstavec s popisem technologie a zařízení, který nastíní, k čemu byl identifikovaný objekt využíván a jaký metalurgický provoz v něm probíhal. Velikost a tvar výrobních objektů v hutnictví přímo navazuje

---

¹³¹ BERÁNEK, Jan a Petr MACEK. *Metodika stavebně historického průzkumu*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-037-5.

na technologický postup odehrávající se uvnitř, objekty tvoří tzv. skořápku pro technologii, proto je tato kapitola u výrobních objektů zásadní. V areálu se ale také nachází mnoho správních budov (jako např. administrativní budovy, vrátnice, jídelny a sociální zařízení), u kterých tato podkapitola není potřeba.

Poslední z informací na identifikační kartě objektu je hodnocení jeho průmyslového dědictví. Jedná se o osobní pohled autorky na daný objekt, vzhledem k jeho nastudování a stanovení si kritérií. Při rozhodování byl kladen důraz především na historickou stopu, architektonické zpracování, vnitřní prostory, velikost, současný stav objektu a jeho umístění v areálu. U nejvýznamnějších a nejhodnotnějších objektů je hodnocení podrobněji rozepsáno do tabulky, která je provedena podle specifických kritérií Metodiky hodnocení průmyslového dědictví¹³² od Národního památkového ústavu. U průměrných objektů jsou nacházeny a popsány významné jednotlivosti. U nevýznamných a historicky nezajímavých objektů (např. u přístavků či montovaných skladů), kde se hodnota nenachází, není tato podkapitola potřeba. Podle této podkapitoly může vzniknout představa o hodnotných budovách, které by bylo nasnadě zachránit, a těch, se kterými se již nemá smysl do budoucna zabírat.

5.1 Zakladatel železářské huti v Hrádku

Rudolf L. Hudlický se narodil 11. listopadu 1874 v Kamenném Újezdě u Nýřan v okrese Stříbro jako pátý ze sedmi sourozenců, mezi čtyřmi chlapci a třemi děvčaty. Jeho otec byl zaměstnán jako důlní v uhelných dolech v Nýřanech a pak na dole Concordia u Blatnice. V šesti letech byl Rudolf násilím odveden policistou do první třídy německé školy, kam ho rodiče nechtěli dát. Brzy na to byla zřízena obecná česká škola, kam ihned přestoupil a vychodil pět tříd. K dalšímu vzdělání byl poslán do měšťanské školy v Plzni s dalšími třemi sourozenci, což bylo pro rodiče velmi nákladné. Poté nastoupil do odborné Vyšší školy obchodní, kde získal vzdělání v obchodní vědě pro praktický život. Dále navštěvoval mnoho kurzů, např. strojnický a snažil se získat sebevzděláním co nejvíce vědomostí.

Protože mládí prožil na horách, měl často příležitost spolupracovat s dělníky, kteří ho se svými mistry zasvětili do práce v kovárně, zámečnické dílně, u kotlů i v truhlářské dílně. V 19 letech se připravoval na odchod z domova, chtěl jet do Ruska a pracovat se svým dávným přítelem v Moskvě, ale nedostal se tam. Svou první mzdu v životě získal jako komptoirista v jednom obchodě s koloniálním zbožím, železem, umělými hnojivy, obilím, cementem, dehtovým papírem a různými hospodářskými stroji. V obchodě byla také parní pekárna, ze které se chléb s pečivem roznášel po okolních dolech a pekl se chléb komisárek pro pěší pluk v Chebu. V obchodě obdivoval svého šéfa, který měl vědomosti všeho druhu z prodeje různých předmětů. Pracovní doba v obchodě byla od 6 ráno do 10 hodin večer a měsíční plat 20 zl., naučil se tam pracovat a rozumět obchodu.

---

¹³² MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostrava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>.

Další pracovní zkušenost byla z továrny na umělé mlýnské kameny v Plzni. Tam se vyráběly nejen pískovcové mlýnské kameny pro české a bavorské mlýny, ale i různý stavební materiál a záklenky pro pivovar na stavbu sklepů. Majitel závodu byl velmi nemocný, a tak mladý Rudolf Hudlický pracoval samostatně v jeho kanceláři, ale i v lomech a na úřadech jako odpovědný vedoucí. Byl ubytovaný přímo v závodě a do lomů a na stavby dojížděl v kočáru, který sám řídil. Po úmrtí svého vedoucího byl povolán do renomované firmy v kamenickém průmyslu do pobočky v Olomouci. V této firmě měl na starost 150 zaměstnanců – kameníků, pomocných dělníků, sochařů, leštičů apod. Na skladě měli různé cenné kameny a suroviny dováželi z 30 lomů nejen z Čech, Moravy a Slezska, ale i Švédska, Ruska, Uralu a jiných zemí. Z této práce byl ve 20 letech povolán k výkonu vojenské služby k 22. praporu polních myslivců se sídlem v Praze, Josefská kasárna, odkud po absolvování vojenských kurzů týkajících se proviantury a vojenského účetnictví po roce odešel do civilu.

Poté na přechodnou dobu nastoupil do firmy mědikovecké, mosaznické a pro armatury pivovarské, kde se vyráběly měděné svařované roury a parní trubky pro kotle na vysoký tlak. Následně mu byla nabídnuta práce korespondenta a byt v hamru v továrně na ocelové pily všech druhů, a kujné hutě ve Sv. Hypolitu. V práci mimo korespondence (překlad českých dopisů do němčiny) obstarával fakturování a další práce spojené s provozem továrny. V této práci si všiml, že český dělník pracoval za nejnižší plat a německý byl lépe honorován, z toho si odnesl, že je zdravé mít sebevědomí a být náročnější. Po nějaké době, jako osvědčená síla, dostal Rudolf Hudlický na starost správu hamru, který měla firma pronajatý od města. Hamr ležel na řece Breisen, která tekla z Alp a měla značný spád a její vodní síla byla stálá, takže vodní buchary rychle pracovaly. Ze zaměstnání odešel poté, co do města Sv. Hypolitu dorazil pruský štváč Wolf, který prohlašoval, že Češi musejí být vyhubeni. Za sebe našel na místo svého bývalého pomocníka, aby ho mohl šéf propustit.

Po návratu do Čech se dostal Rudolf Hudlický na místo báňského úředníka u Pražské železářské společnosti v Kladně. K žádosti o přijetí mu pomohlo to, že uvedl, že jeho otec pracoval 42 let jako důlní na uhelných dolech v Nýřanech. Ubytovaný byl u svých příbuzných v Kladně. Byl velmi šťastný, že nastoupil do tak rozsáhlého světového závodu, že po práci v kanceláři bloudil závodem a zajímal se o jednotlivé procesy a získával znalosti o železářské výrobě.

Už v této době bylo jeho ideálem mít svůj závod, kde by byli zaměstnání kováři. Ale neměl žádný kapitál do začátku, tak přemýšlel nad přáteli a kamarády ze školy, či vojny, kteří by s ním do toho mohli jít a mohli by být společníky. Jako obchodník věděl, že nestačí pouze peníze na mzdy, ale i na daně, na amortizaci strojů, staveb, na investice, opravy, na přikupování zničeného inventáře, lidumilné dary pro veřejnost, na nemocenskou, úrazovku a remuneraci zaměstnanců.

Obr. 38 – Rudolf L. Hudlický, zakladatel železáren v Hrádku, 1924. Zdroj: Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železářny Hrádek

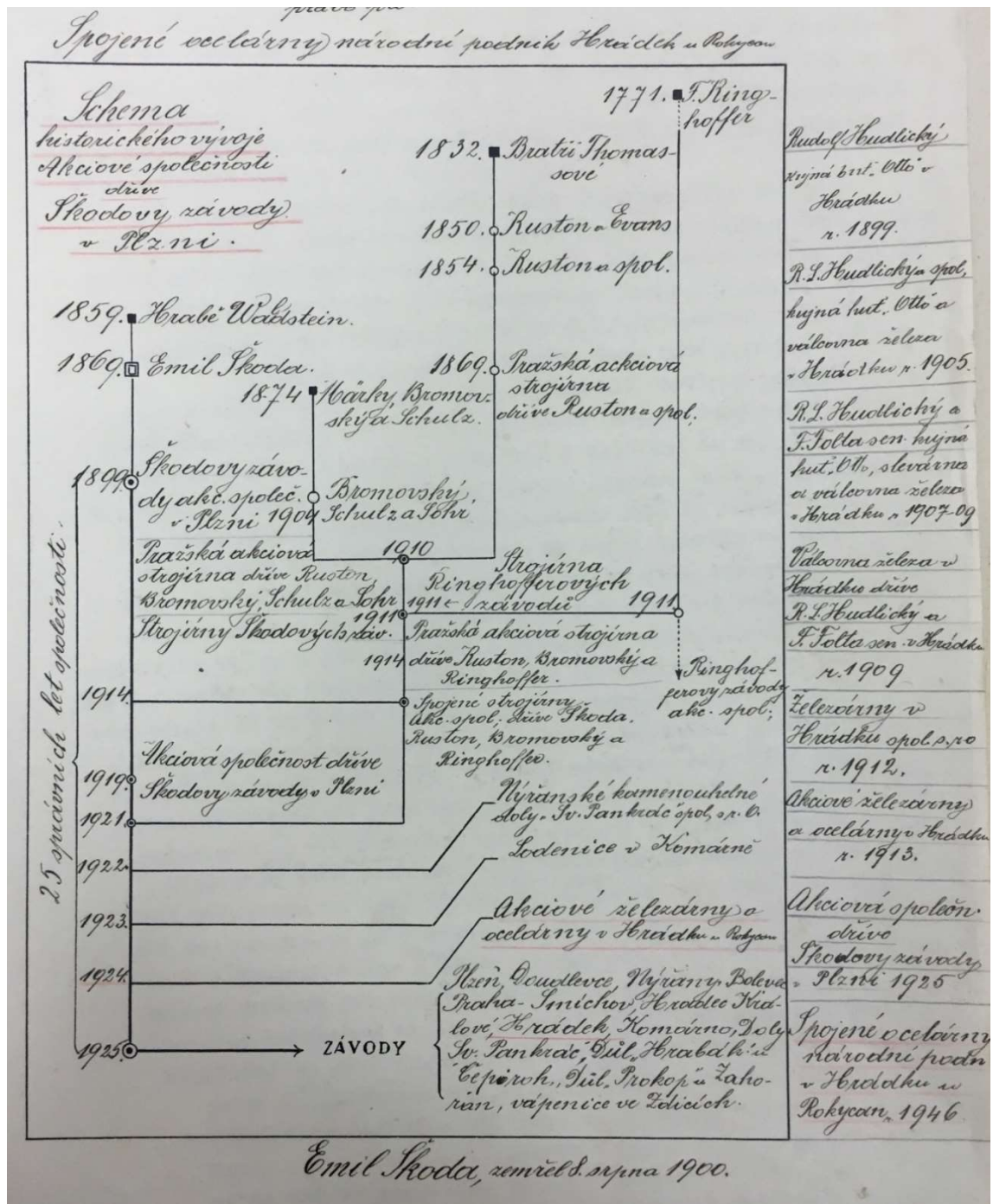
Když si po mnoha zkušenostech v různých podnicích připadal obchodně i výrobně vzdělaný, pokoušel se o to nejdůležitější – získání kapitálu. V 25 letech byl zdravý, plný ideálů a snahy jít za vysněnou samostatností. V rodině však neměl nikoho, kdo by ho mohl finančně zajistit. Myslel, že by mu mohlo pomoci věno nastávající manželky. Její poručník, známý pražský nakladatel by byl ale raději, kdyby Rudolf Hudlický zastupoval jeho nakladatelství. Nakonec dal pan Otto svolení k zakoupení hrádeckého hamru, který náležel manželům Pechovým z Hrádku. Pechův hamr s pozemky a vodním

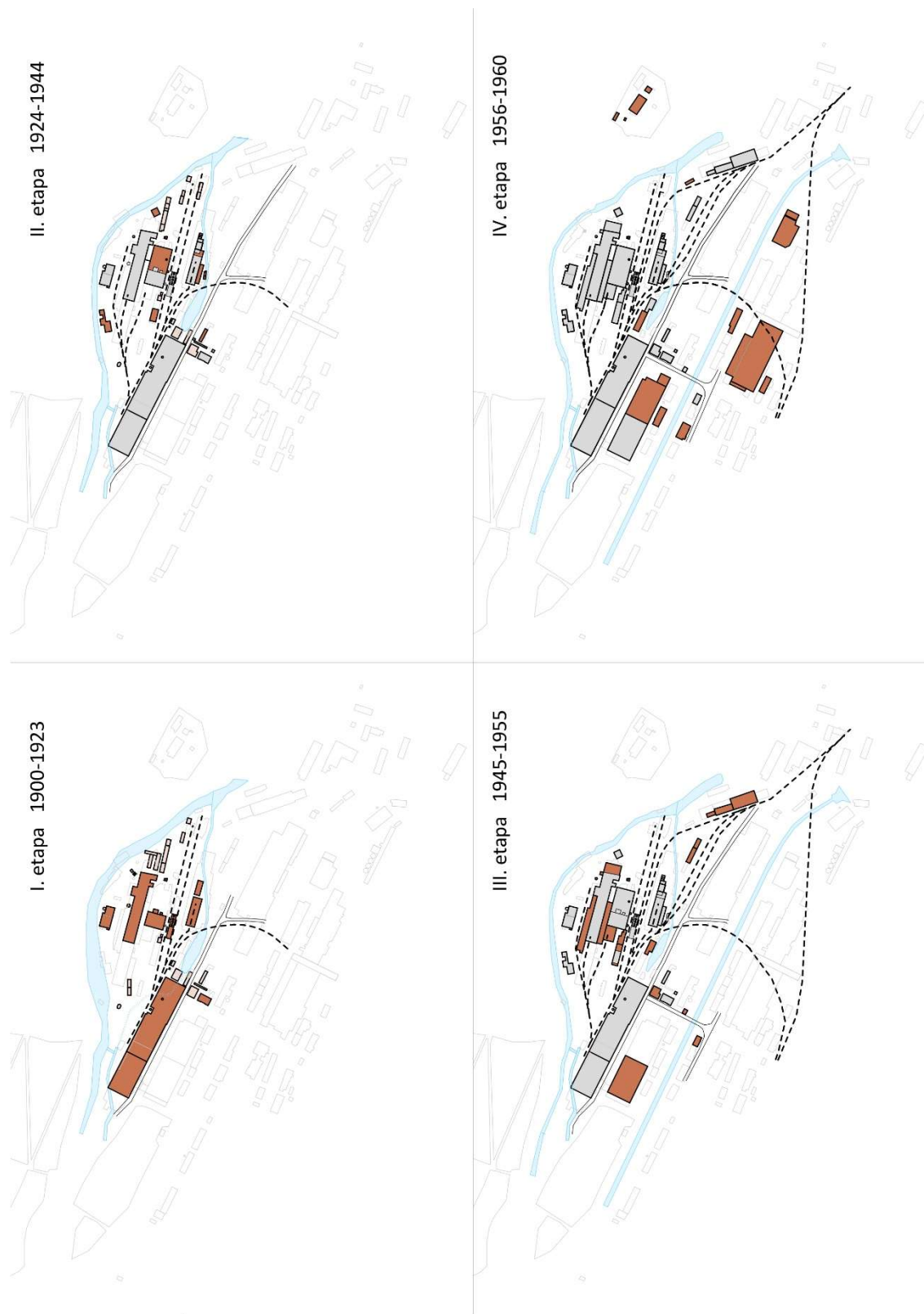
právem mu byl slíben za 16 000 Kč a poplatky a úroky. Dne 31. prosince 1900 zaplatil zálohu 8 000 Kč, které dostal od p. Otty věnem na zakoupení tohoto objektu, a podepsal smlouvu. Aby se mohl novému objektu naplno věnovat, požádal hutní ředitelství v Kladně o propuštění ze služeb v železárně. Místo propuštění získal pouze 3 dny dovolené. Ve svém vytouženém hamru se setkal se starým hutníkem Horníčkem, který zde bydlel se svou rodinou a ihned ho i se synem přijal za vedoucího hutníka hamru. Během dovolené onemocněl angínou a poslal lékařskou zprávu telegramem do Kladna, tam ale trvali na tom, aby opět nastoupil do práce. Jeho zdravotní stav mu to nedovoloval, a tak z hutního ředitelství obdržel telegramem výpověď.

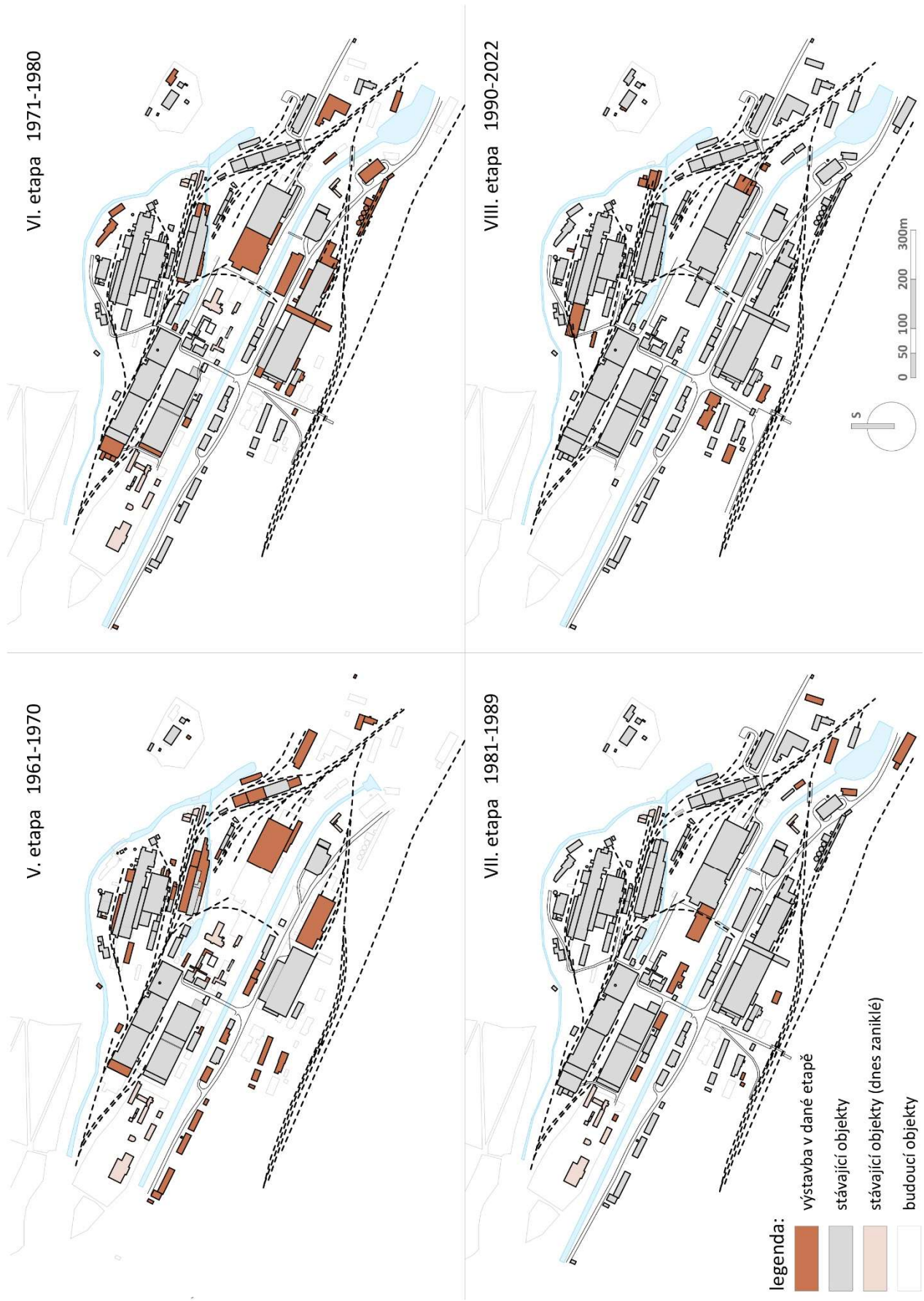
V hrádeckém hamru byla selská chalupa se čtyřmi místnostmi, skladiště a klenutá stáj pro pár koní. Hudlický se hned po Vánocích vrhl na vyklízení mlýna, boural, co se nehodilo, a stavěl potřebné. Před jarem měl vše připraveno pro provoz kujné huti. Natrvalo se odstěhoval z Kladna a usadil se v Hrádku. Pozval na prohlídku svého objektu bratra a strýce, který byl zkušeným důlním jako otec, oba prohlásili: „Kam tě sem čerti nesli, zde asi dávají lišky dobrou noc.“ S tímto posudkem Hudlický nebyl moc spokojený a odvolával se na stálou vodní sílu a dostatek vyškolených dělníků. Mnoho dělníků přišlo o práci při přestěhování válcovny z Dobříva do Rokycan a při zavírání uhelných dolů v Mirošově. Otec mu zpočátku také vytýkal rozhodnutí opustit Pražskou železářskou společnost a její jisté pracovní místo za vlastní nejistotu malého podniku, ale nakonec jej podpořil. Dne 3. července 1901 obdržel vyznamenání, že se stal členem společenstva smíšených živností v Mirošově od okresního hejtmanství.¹³³

¹³³ HUDLICKÝ, Rudolf. *Rukopis: V upomínku na 50leté narozeniny*. Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železářny Hrádek, 1924.

Obr. 39 – Schéma historického vývoje Spojené ocelárny národní podnik Hrádek u Rokycan. Zdroj: Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železáreny Hrádek

Obr. 40 – Schémata historických etap výstavby areálu železárny Hrádek, Zdroj: archiv autora

5.2 I. etapa výstavby v letech 1900–1923

Obr. 41 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1900-1923. Mapový podklad: Situace Akciové železárny a ocelárny v Hrádku z roku 1913, dostupná ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

Začátky hrádeckých železáren se datují do roku 1900, kdy úředník Pražské železářské společnosti Rudolf L. Hudlický zakoupil Pechův hamr a mlýn. Na zakoupení tohoto objektu s pozemky poskytl R. Hudlickému finanční pomoc pražský nakladatel J. Otto. Zařízení hamru mělo jen jeden buchar, zrušil mlýn a hamr doplnil o čtyři buchary poháněné vodními koly, výhni, pecí a dalším strojním zařízením, aby získal kujnou huť. Svoji firmu nazval „R. L. Hudlický, kujná huť Otto v Hrádku“. Nová huť pracovala od jara 1901 a zpracovávala staré železo. Vyráběla z něj především zemědělské a zahradnické ruční nářadí (radlice, brány, rýče, lopaty, sekery, motyky a krumpáče), ale také kamenické nářadí (kladiva a palice). Tento sortiment ještě doplňovalo nářadí lomařské, hornické, kovářské a další dle dodaných vzorů. V nepřetržitém provozu zde pracovalo 35 dělníků, jejich zručnost přispěla k tomu, že byl o nářadí velký zájem. Výrobky začaly úspěšně pronikat nejen na území Rakousko-Uherska, ale i do balkánských zemí a do carského Ruska.

Obr. 42 – První dělnictvo železáren v Hrádku fy. R. L. Hudlický roku 1906. Zdroj: Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železářny Hrádek

V roce 1905 Hudlický získal pro své podnikání společníka Ing. Jana Scholze z Kyjeva a podnik se přejmenoval na „R. L. Hudlický a spol., kujná huť Otto a válcovna železa v Hrádku u Rokycan“. S rostoucí poptávkou byla postavena první válcovna a později slévárna šedé litiny. V roce 1906 vyměnil Hudlický společníka za rokycanského městského radu F. Folta a název byl změněn na „R. L. Hudlický a Folta senior, kujná huť Otto a válcovna železa v Hrádku“. Poptávka dále stoupala a podnik se dále rozvíjel a procházel reorganizacemi. V roce 1909 Hudlický požádal Živnostenskou banku v Praze o úvěr, který by mohl umožnit výstavbu Siemens-Martinské pece. Název se změnil na „Válcovna železa v Hrádku, dříve R. L. Hudlický a Folta sen., společnost s ručením omezeným“. Roku 1912 byla založena nová firma pod názvem „Železářny v Hrádku u Rokycan, společnost s ručením omezeným“ a Rudolf Hudlický byl jmenován obchodním ředitelem. Kvůli neshodám se místa ředitele brzy vzdal a začal pracovat jako úředník železářského oddělení v Živnostenské bance.¹³⁴

Koncem roku 1912 bylo rozhodnuto o změně společnosti na akciovou, a tak roku 1913 vznikla nová společnost s názvem „Akciové železářny a ocelárny v Hrádku“. V tomto roce začala pracovat ocelárna vybavená Siemens-Martinskou pecí o obsahu 28 tun.¹³⁵ Dvoulodní železobetonovou budovu navrhl Ing. Stanislav Bechyně DrSc. (1887–1973) a postavilo ji podnikatelství betonových staveb Dr. Ing. K. Skorkovský.¹³⁶ Ocel se odlévala z pánve umístěné na licím voze, pojíždějícím po kolejích. Kokily byly umístěny v jámách podél kolejí. Se stavbou ocelárny byla postavena i generátorová stanice. V roce 1913 byly také postaveny mechanické dílny s malou slévárnou neželezných kovů a administrativní budova.

¹³⁴ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21.–22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ *Industriální topografie: Plzeňský kraj*. 1. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013, s. 112–113. ISBN 978-80-01-05396-6.

Za první světové války došlo k přechodnému zastavení výroby a pak ke změně výrobního programu na zbrojní výrobu. Koncem roku 1915 získaly většinu akcií Škodovy závody, jejichž šéfarchitekt Ludwig Tremmel (1875-1946) vyprojektoval pro ředitele hrádeckých železáren Vladimíra Stiebera roku 1916 vilu v ulici 1. máje č. p. 37. Je také nejspíš autorem i vedlejších dvou úřednických domů, stavbu všech tří budov prováděla plzeňská firma Müller & Kapsa.¹³⁷

V roce 1917 přibyla další Siemens-Martinská pec o obsahu 30 tun. Po válce roku 1919 byla postavena hrubá válcovna a centrála s parní turbínou. Poslední stavbou této etapy je tažirna lesklého železa s úpravnou válcovaných pluhových ostří z roku 1920.¹³⁸ V rámci reorganizace Živnostenská banka zrušila železářské oddělení a k řízení provozu železáren vytvořila samostatnou akciovou společnost pod firmou Živnoferum.¹³⁹ Ke konci roku 1922 byla výrobní kapacita využívána na 75 % a v areálu železáren pracovalo přibližně 400 dělníků.¹⁴⁰

Obr. 43 – Situace Akciové železárny a ocelárny v Hrádku, 1913. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

¹³⁷ *Industriální topografie: Plzeňský kraj*. 1. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013, s. 112–113. ISBN 978-80-01-05396-6.

¹³⁸ *tamtéž*

¹³⁹ HAHNER, Václav. Železárny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan. Cit. v pozn. 1, s.3–7.

¹⁴⁰ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21.–22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

Válcovna středojemná

1

Datace:	1905
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	7018 m ²
Parcelní číslo:	st. 18

Architektonický popis:

Válcovna je nejstarším dochovaným objektem v areálu, povolení ke stavbě bylo uděleno na žádost Rudolfa L. Hudlického (1874–1952) roku 1905. Roku 1956 proběhla rekonstrukce válcovny a její mechanizace podle projektu Ing. Hájka a Ing. Šaška.¹⁴¹ Objekt válcovny se nachází ve středu severní části areálu na místě původního hamru, o kterém jsou zmínky již z roku 1666. Jedná se o jednopodlažní objekt dvoulodní haly střední válcovny, jejíž podélné lodě přecházejí do jednolodní příčné haly jemné válcovny. V objektu jsou vestavěny zděné objekty motorovny, tlakové stanice a šaten. Válcovna střední se spolu s válcovnou jemnou nachází ve společném objektu, ve kterém je umístěna i tažirna. K hale jemné válcovny je přistaven zděný objekt soustružny válců, který má pultovou střechu s plechovou krytinou.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. Součástí je mostový jeřáb o nosnosti 12,5 t, který probíhá jak střední, tak jemnou částí válcovny až do exteriéru. Zastřešení je ocelovými příhradovými vazníky se sedlovou střechou s mírným spádem a plechovou krytinou s ocelovými světlíky. Stěny jsou vyzdívané z cihel. Podlaha je s betonovými základy pro technologické zařízení. Konstrukce přístavby je z ocelové skeletové konstrukce s dozdívkami z cihel. Objekt má 1 podlaží a výšku cca 13 m.

Popis technologie a zařízení:

První válcovna, která jako vsázku využívala také staré odpadové železo, které se před válcováním paketovalo a prokovalo pod bucharem. Později zpracovávala polotovary z hrubé válcovny. Nacházely se v ní dvě válcovací stolice. Jedna stolice je jako památka umístěna ve vodním hamru v Dobřívě. Válcovna produkovala tyče (kruhové, čtvercové, ploché a šestihřanné), pružinové pásy (s žebrem a drážkou a ploché), Hk profily a čtvercové sochory.

¹⁴¹ *Železářny Bílá Cerkev-Hrádek: Mechanizace střední válcovny.* 1956. Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

Střední válcovna se skládá z vlastní narážecí pece a válcovacích stolic. Narážecí pec střední válcovny o kapacitě ohřevu 13 t oceli / h, slouží k ohřevu sochorů vyrobených v hrubé válcovně, na válcovací teplotu. Ocelová konstrukce pece je tvořena z bočních stěn upevněných na sloupy, spojených příčnými nosníky. V bočních stěnách jsou dvířka pro čištění prostoru pece, které současně slouží jako nahlížecí otvory. Vstup a výstup z pece je osazen uzavíratelnými závěsnými dveřmi. Zavěšený strop na sloupech a nosnících je ze žáruvzdorné vyzdívky. Pec je vytápěna čtrnácti plynovými hořáky typu BLOOM 1430-0150, o výkonu 800 kW. Hořáky jsou umístěny horizontálně v bočních stěnách pece pod skluznicemi a šikmo na hořákové mezistěně a na výstupní stěně pece. Pec je rozdělena na tři zóny, sochory jsou posouvány po čtyřech vodou chlazených skluznicích, na výstupu spadávají na válečkový dopravník k válcovací trati. Hořáky jsou osazeny ve dvou regulačních zónách, pro rovnoměrné rozložení teploty jsou provozovány cyklicky. Odpadní plyny z pece o objemu max. 9 500 m³/h jsou odváděny odtahem umístěným u vstupní stěny pece a dále spalínovým kanálem přes rekuperátory, bez přečištění do výduchu. Teplo z rekuperace je využito pro ohřev spalovacího vzduchu. Ocelové sochory odvalené v hrubé válcovně jako polotovary jsou znovu ohřáté v narážecí peci, odkud jsou valníkem dopraveny k válcovací trati. Střední trať je tvořena pěti válcovacími stolicemi o $\varnothing$ válců 400 mm, pevnými a kyvnými stoly. Po odvalení na potřebný profil jsou ocelové tyče o průměru 33–68 mm, ploché o rozměru 40–110 mm x 5–40 mm kyvadlovými pilami zkráceny na potřebnou délku a dopraveny na chladicí rošt. Z chladicího roštu jsou tyče převáženy do úpravny k dokončení rovnáním, kontrolou a adjustáží.¹⁴²

Jemná válcovna se skládá z vlastní ohřívací narážecí pece a válcovacích stolic. Narážecí pec jemné válcovny o kapacitě ohřevu 12 t oceli / h, je určena k ohřevu na válcovací teplotu sochorů odvalených v hrubé válcovně. Ocelová konstrukce pece je složena z bočních stěn upevněných na sloupy, spojených příčnými nosníky. V bočních stěnách jsou dvířka pro čištění prostoru pece a pro nahlížení do pece. Vstup a výstup z pece je osazen uzavíratelnými závěsnými dveřmi. Klenutý strop je ze žáruvzdorné vyzdívky. Pec je vytápěna devíti plynovými hořáky typu BLOOM 1430-0150, o výkonu 800 kW. Hořáky jsou umístěny horizontálně v bočních stěnách a na výstupní stěně pece. Pec je rozdělena na tři zóny, sochory jsou posouvány po dvou vodou chlazených skluznicích, na výstupu jsou vytlačovány na válečkový dopravník k válcovací trati. Hořáky jsou osazeny ve dvou regulačních zónách, pro rovnoměrné rozložení teploty jsou provozovány cyklicky. Pec je dlouhodobě odstavena z provozu, z důvodu nízkého využívání kapacity válcoven, sochory pro jemnou válcovnu jsou ohřívány v peci střední válcovny. Ocelové sochory odvalené v hrubé válcovně a ohřáté v narážecí peci střední válcovny, jsou válečkovým dopravníkem dopraveny na předválcování v 1. pořadí tvořeném dvěma stolicemi trio, s válci o $\varnothing$ 415 mm a vlastním odvalením v 2. pořadí složeném z pěti stolic (čtyři tria + hotovní duo) s válci o $\varnothing$ 280 mm, pevným a kyvným stolem. Po odvalení na potřebný profil o rozměru průřezu 16–34 mm resp. ploché 5–25 x 22–50, jsou ocelové tyče kyvadlovými pilami zkráceny na potřebnou délku a dopraveny na chladicí rošt. Odtud

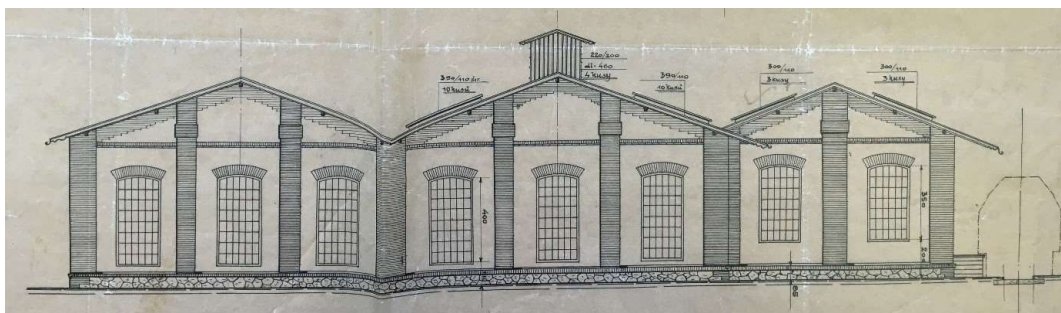
¹⁴² TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 12–13

jsou převáženy do úpravny, kde jsou tyče dokončeny rovnáním, kontrolou a adjustáží.¹⁴³

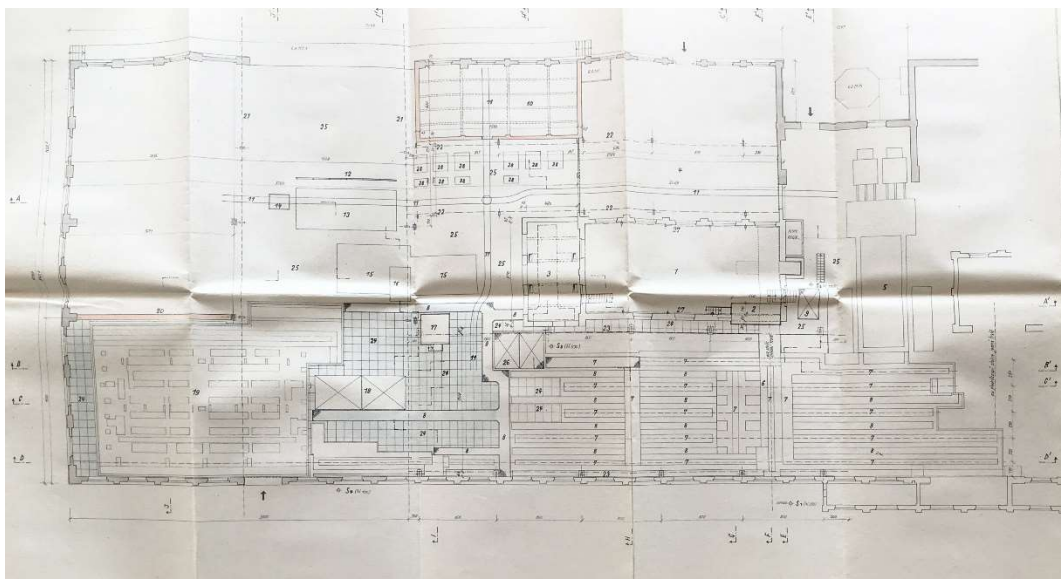
Hodnocení průmyslového dědictví objektu středojevné válcovny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Zděná průmyslová hala válcovny z počátku 20. století. - Symbolika je zvýrazněna továrním komínem. - Hala obsahuje původní detaily a povrchy s patinou doby.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Nové měřítko a jinakost formy jako novodobá dominanta. - Objekt ve středu severní části areálu.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecké a koncepčně promyšlené ztvárnění fasád zděné konstrukce, surový technologický interiér s jeřábovou dráhou.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Válcovna je nejstarší dochovaný objekt v areálu železáren.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Víceúčelová hala sloužící jako zastřešení pro umístění technologie válcování.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochované technologické vazby a materiálový tok od suroviny po finální výrobek. - Válcovna je zásadní výrobní objekt areálu.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby. - Od získání (skladu) surovinových zdrojů, jejich dopravy, výroby, úpravy až po expedici. - Návaznost na geografické podmínky okolí.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V hale se nacházely dvě válcovací stolice, jedna z nich je nyní jako památka ve vodním hamru v Dobřívě.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly. - Autenticita hutního výrobního postupu.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má původní detaily a povrchy s patinou doby.

¹⁴³ TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 14

Obr. 44 – Návrh přístavby Válcovny I., 1913, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

Obr. 45 – Půdorys mechanizace válcovny, 1956, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 158-160 T9.

Obr. 46 – Válcovna ze soudružské návštěvy, Zdroj: archiv Josefa Brožíka

Obr. 47 – Přístavba válcovny, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 48 – Středojemná válcovna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autorky

Datace:	1913
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	4828 m ² (s čist. ingotů)
Parcelní číslo:	st. 292

Architektonický popis:

Budova siemens-martinské ocelárny se nachází ve středu severní části areálu. Ocelárna byla postavena roku 1913 podle návrhu známého architekta a konstruktéra Ing. Stanislava Bechyně DrSc. Projekt byla jeho disertační práce. Stavbu postavilo podnikatelství betonových staveb Dr. Ing. K. Skorkovský, kde Stanislav Bechyně pracoval. Jedná se o dvoulodní železobetonovou budovu s obloukovou konstrukcí zastřešení. Objekt je dostatečně prosluněn jak bočními fasádami, tak střešním zasklením mezi železobetonovými oblouky.

Boční fasády jsou tvořeny betonovým skeletem se zděným opláštěním, mezi kterým jsou pravidelně rozmístěné okenní plochy s kovovými jednoduchými okny. Mezi skeletem tedy můžeme vidět zdola: vysoké hlavní okno zasklené průmyslově z pěti tabulek skla vodorovně a z šesti tabulek skla svisle. Po stranách tohoto okna je stejně vysoké, ale užší okno zasklené vodorovně třemi tabulkami skla a svisle také šesti. Nad touto sestavou oken se nachází další, navazující stejnou šířkou, zakončená společným obloukovým nadpražím, skládající se svisle ze čtyř tabulek skla. Nad touto sestavou a z vnitřní strany nad kolejnou dráhou se nachází další sestava oken korespondující šířkou s ostatními, je ale zakončena rovným nadpražím složená svisle ze čtyř tabulek skla. U Siemens-Martinské ocelárny byly původně umístěny dva komíny, v roce 1951 byla přistavena nová SM pec III., a k té třetí komín.

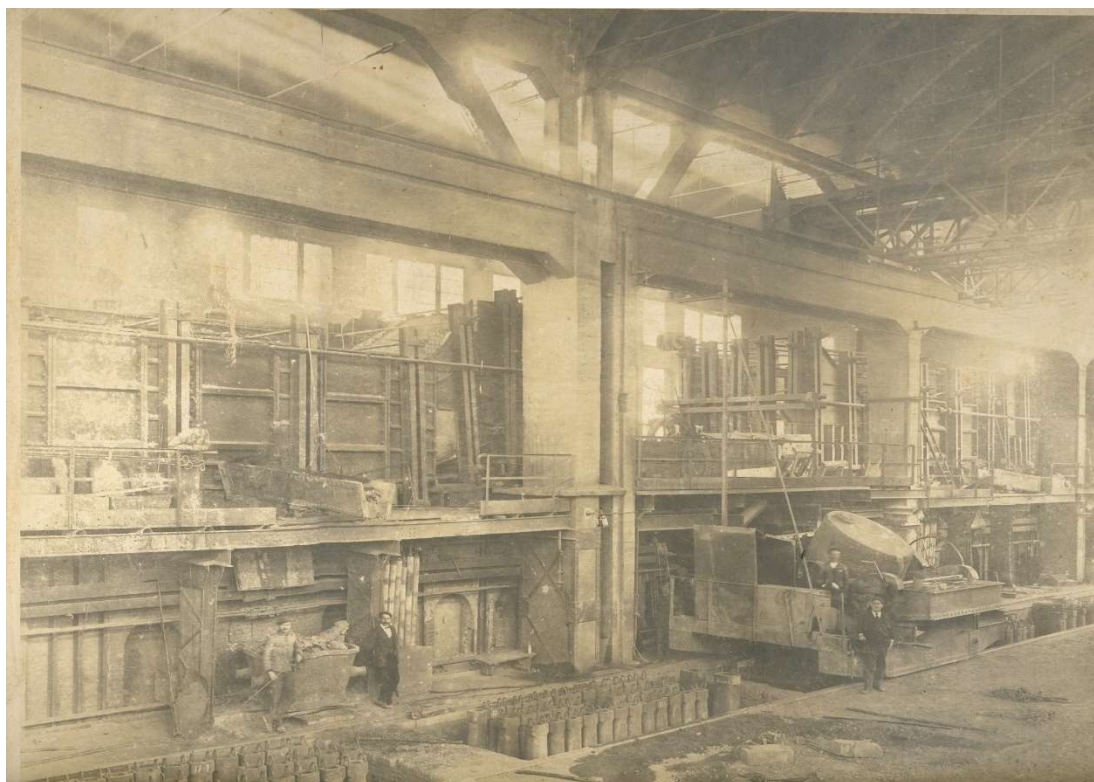
Jedná se o jedinečnou industriální architekturu, první svého druhu.

Konstrukční systém:

Konstrukční systémem je železobetonový skelet s jeřábovou dráhou. Budova má zděné opláštění. Zastřešení objektu je z železobetonových obloukových rámců. Podlaha je betonová.

Popis technologie a zařízení:

Budova byla vybavena siemens-martinskou pecí o obsahu 28 tun, později byla rozšířena a byly nainstalovány postupně tři tavící pece na plyn, poté na topný olej. Provoz ocelárny byl ukončen posledním odpichem 1. srpna 2001. Firma Z-Group a.s. se rozhodla technicky zastaralé pece s ekologicky závadným provozem nerekonstruovat kvůli vysoké finanční náročnosti. Kovové části zařízení měly být použity jako šrot a hala sloužit jako sklad.¹⁴⁴ V létě roku 2022 došlo k odstranění těchto kovových částí a ke kompletní demolici technologie siemens-martinských pecí.

Obr. 49 – Historická fotografie siemens-martinské pece, interiér. Zdroj: archiv Františka Sýkory

---

¹⁴⁴ Železářny Hrádek ukončily provoz Siemens-martinských pecí. *Ekolist.cz* [online]. 31.7.2001 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/zelezarny-hradek-ukoncily-provoz-siemens-martinskych-peci>

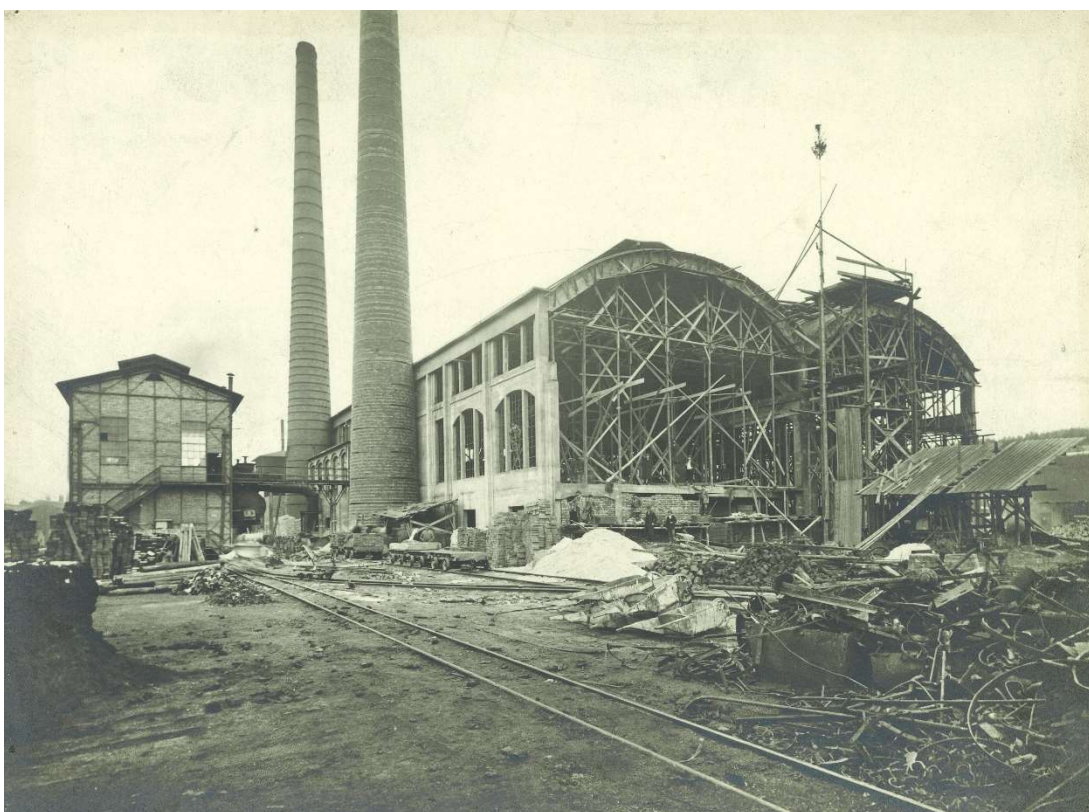
Hodnocení průmyslového dědictví objektu Siemens-Martinské ocelárny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedinečná železobetonová konstrukce s obloukovým zastřešením, první svého druhu v České republice. - Prosvětlení prostoru skrze střešní světlíky mezi nosným obloukovým zastřešením. - Členění bočních fasád symetricky umístěnými okenními sestavami mezi nosným skeletem haly. - Hala obsahuje původní detaily a povrchy s patinou doby.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Nové měřítko a jinakost formy jako novodobá dominanta. - Jeden z prvních objektů areálu železářny. - Objekt ve středu severní části areálu.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecké a koncepčně promyšlené ztvárnění fasád betonové konstrukce a prosvětlení haly skrze zastřešení.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Konstrukce první svého druhu od významného českého architekta a konstruktéra Ing. Stanislava Bechyně DrSc.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o unikát, jediný dochovaný zástupce daného typu základní výrobní jednotky v České republice - Symbolika je zvýrazněna třemi továrními komíny, které nejsou dochovány v celé výšce, ale postupně různě odbourané, nejmenší je ve výši stavby.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochované technologické vazby a materiálový tok od suroviny po finální výrobek. - Ocelárna je zásadní výrobní objekt areálu.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby. - Od získání (skladu) surovinových zdrojů, jejich dopravy, výroby, úpravy až po expedici. - Návaznost na geografické podmínky okolí.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Technologie siemens-martinské ocelárny byla mezi třemi posledními svého druhu ve střední Evropě. - dochované Siemens-Martinské pece s licím polem byly kompletně odstraněny v srpnu roku 2022.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly. - Autenticita první obloukově zastřešené betonové haly takovýchto rozměrů.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má původní detaily a povrchy s patinou doby - Hala má jedinečný genius loci.

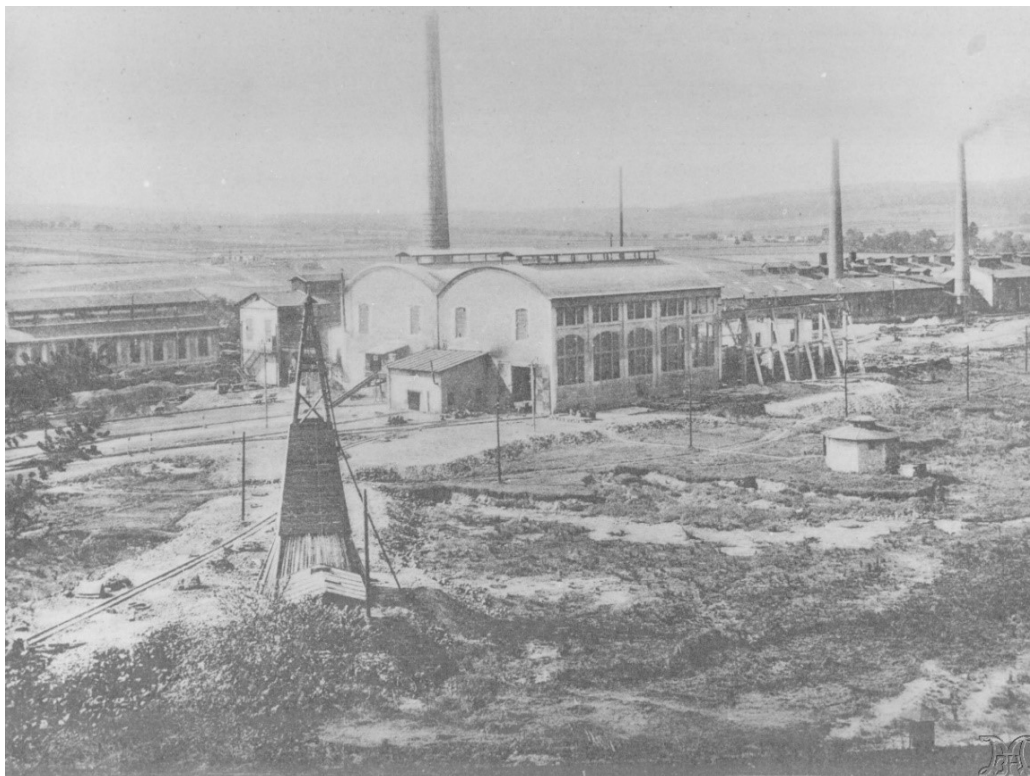

Obr. 50 – Fotografie stavby II. pece siemens-martinské ocelárny, 8.8.1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc., Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, 20160413084928_3a.

Obr. 51 – Fotografie stavby II. pece siemens-martinské ocelárny, 1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc., Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, 20160413084928_2a.

Obr. 52 – Fotografie, ŽBC Hrádek – výstavba siemens-martinské ocelárny, 1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc.,
Zdroj: Muzeum Dr. Horáka v Rokycanech, Inv. č. 017695/1

Obr. 53 – Fotografie, železářny Hrádek – SM ocelárna (= výroba oceli siemens-martinským způsobem), 20.stol.,
Zdroj: Muzeum Dr. Horáka v Rokycanech, Inv. č. 017692/3a

Obr. 54 – Siemens-martinská ocelárna, východní pohled, 2016. Zdroj: archiv autora

Obr. 55 – Siemens-martinská ocelárna, interiér, 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 56 – Detail siemens-martinských pecí, 2018. Zdroj: archiv autora

Obr. 57 – Detail váhy siemens-martinské ocelárny, 2018. Zdroj: archiv autora

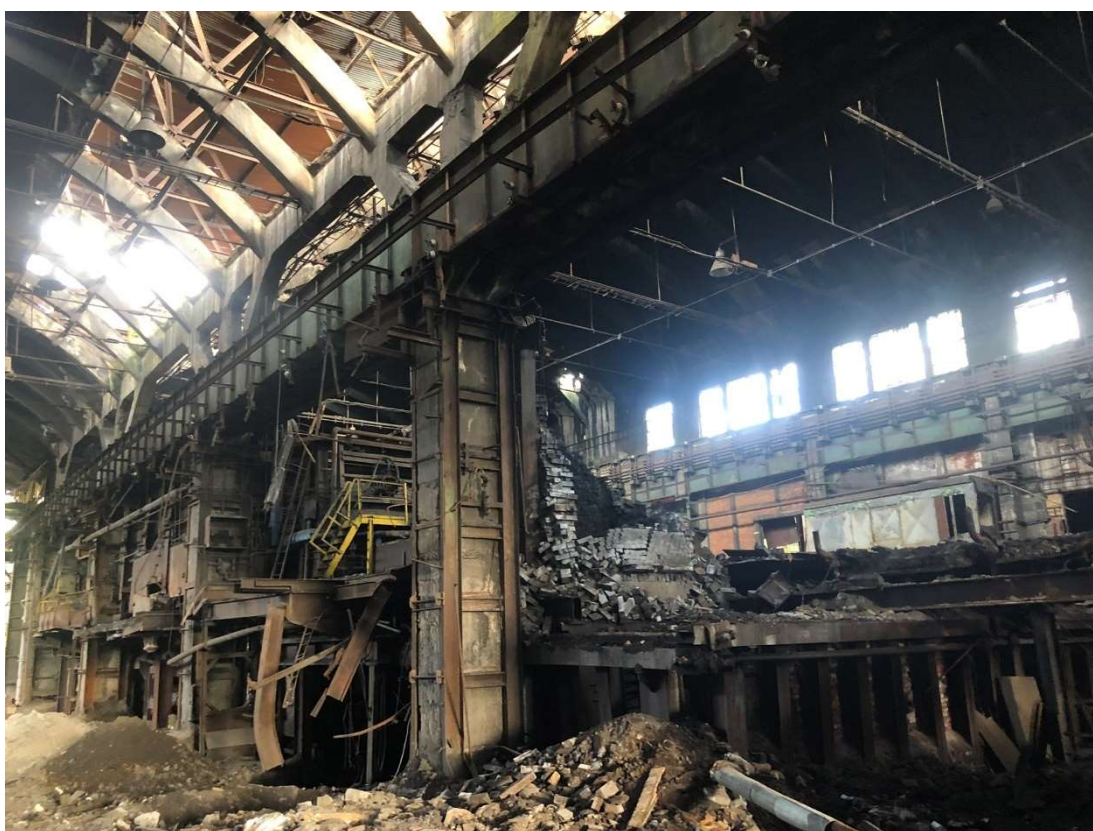
Obr. 58 – Siemens-martinská ocelárna, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autora

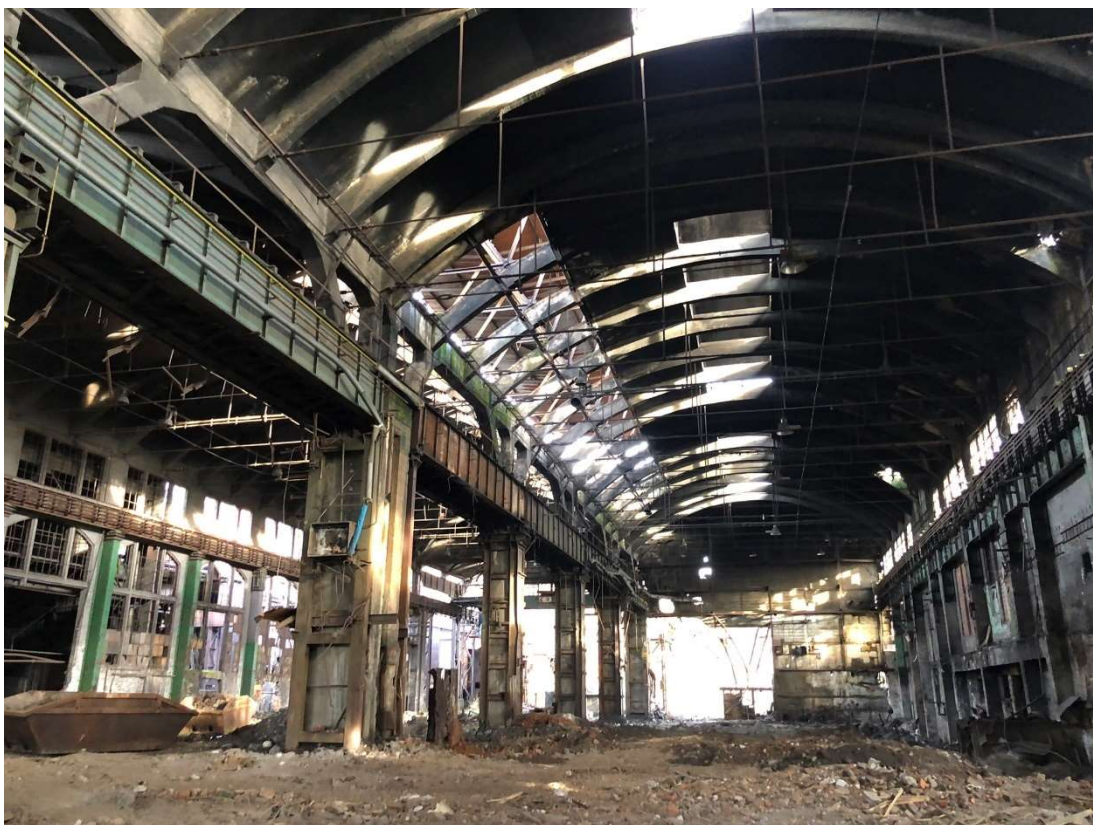
Obr. 59 – Siemens-martinská ocelárna, pohled do interiéru z východní strany, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 60 – Siemens-martinská ocelárna, interiér během demolice pecí, červenec 2022. Zdroj: archiv autora

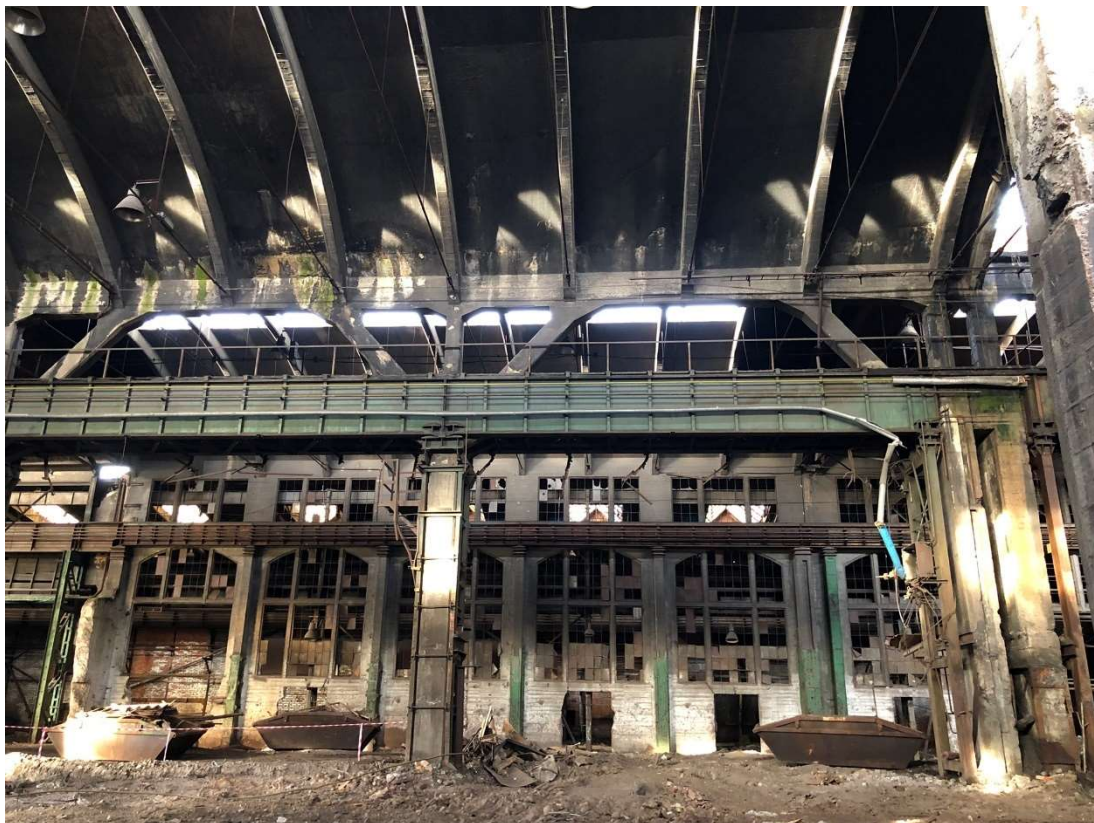
Obr. 61 – Siemens-martinská ocelárna, demolice pecí, červenec 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 62 – Siemens-martinská ocelárna, interiér po odstranění pecí, září 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 63 – Siemens-martinská ocelárna, jižní strana interiéru, září 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 64 – Siemens-martinská ocelárna, severní strana interiéru – po odstranění pecí, září 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 65 – Siemens-martinská ocelárna, jihovýchodní pohled, září 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 66 – Siemens-martinská ocelárna, východní pohled na fasádu, září 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 67 - Siemens-martinská ocelárna, západní pohled na fasádu, září 2022. Zdroj: archiv autora

Datace:	1913
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	525 m ²
Parcelní číslo:	st. 310

Architektonický popis:

Budova skladu elektromotorů je v objektu bývalé generátorové stanice z roku 1913. Nachází se ve středu severní části areálu železáren, rovnoběžně s objektem siemens-martinské ocelárny, ke které s malým odstupem přiléhá svou severní fasádou. Původně se jednalo o stavbu generátorové stanice pro výrobu generátorového plynu z hnědého uhlí pro pece válcoven a žíháren. V roce 1953 byla budova upravena na sklad elektromotorů. Je to jednopodlažní objekt jednolodní haly s jeřábovou dráhou. V části objektu je vloženo podlaží, kde se jeden čas nacházela učňovská dílna. U objektu převyšuje výška nad šířkou. Má sedlovou střechu s plechovou krytinou. Ze západní, severní a východní strany jsou plné fasády, na jižní straně je fasáda členěna prosklením z jednoduchých ocelových oken. Podlaha je betonová a v části s keramickou dlažbou a PVC.

Konstrukční systém:

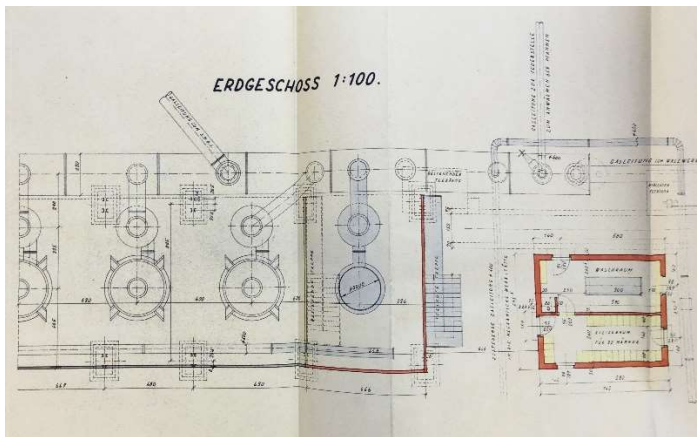
Konstrukce haly je z ocelového skeletu s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. V části objektu je vloženo podlaží. Hala má sedlovou střechu s plechovou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Výška objektu je cca 13 m.

Popis technologie a zařízení:

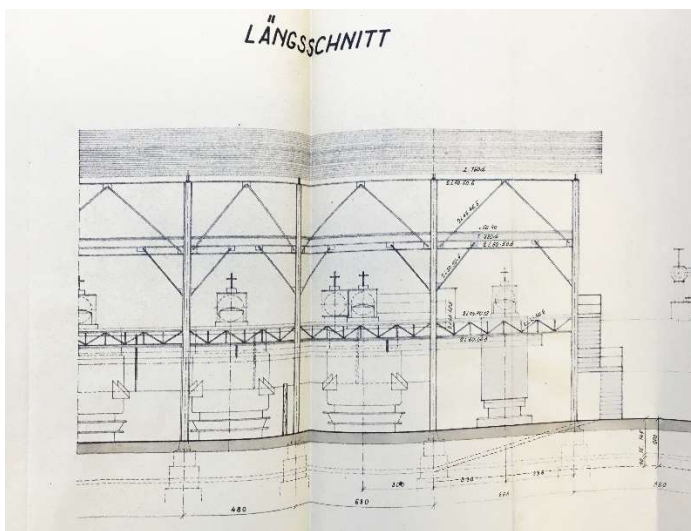
Původní budova generátorové stanice obsahovala technologii generátorů pro pece válcoven a žíháren. Nyní se v budově nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu skladu elektromotorů (bývalé generátorové stanice):

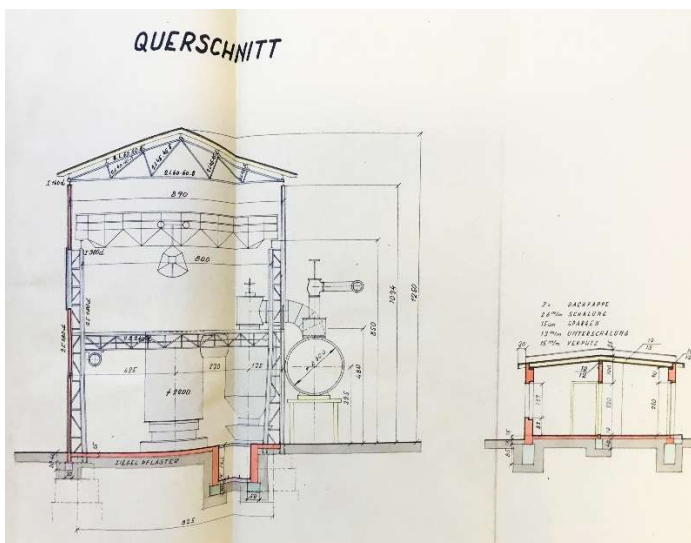
Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má na jednotlivých fasádách viditelnou hlavní nosnou konstrukci z ocelového skeletu, která je člení do pravidelného rastru. - Původní architektura je potlačena přístavbami a změnami v průběhu let.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Jeden z prvních objektů areálu železáren. - Objekt ve středu severní části areálu. - Objekt je umístěn rovnoběžně se SM ocelárnou, se kterou byl v minulosti propojen.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota byla z velké části zničena odstraněním původní technologie generátorů.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Původní hlavní nosná konstrukce zpracovaná z roku 1913 z ocelového skeletu.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek stavby tepelné energetiky, obálka budovy byla navržena podle generátorů, které se v ní původně nacházely.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochované technologické vazby a materiálový tok od suroviny po finální výrobek. - Generátorová stanice byla pomocným objektem pro okolní výrobní objekty.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby. - Od získání (skladu) surovinových zdrojů, jejich dopravy, výroby, úpravy až po expedici. - Návaznost na geografické podmínky okolí.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Budova dokládá svými proporlemi původní technickou hodnotu technologie, která se tam v dnešní době nenachází.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s patinou doby.

Obr. 68 – Půdorys generátorové haly, 1942, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.10.

Obr. 69 – Podélný řez generátorové haly, 1942, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.10.

Obr. 70 – Příčný řez generátorové haly, 1942, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.10.

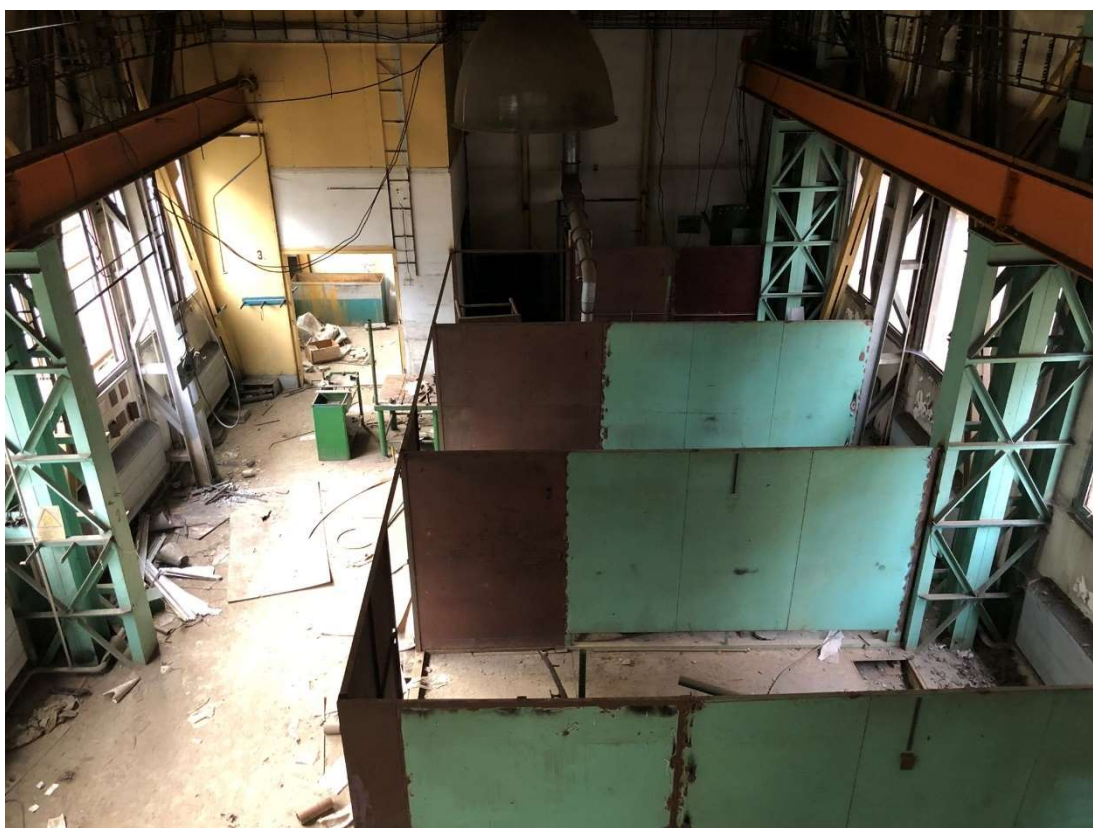
Obr. 71 – Generátorová stanice a komíny siemens-martinské ocelárny, 1916, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.32.

Obr. 72 – Sklad elektromotorů, jihovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 73 – Sklad elektromotorů, severovýchodní pohled, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 74 – Sklad elektromotorů, fotografie interiéru z vloženého podlaží, kde se nacházela učňovská dílna , 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1913
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	6115 m ²
Parcelní číslo:	st. 68

Architektonický popis:

Mechanické dílny se nacházejí ve středu severní části areálu rovnoběžně se skladem elektromotorů a nad elektroocelárnou. Budova je štítovými stěnami orientována na západ a východ. Na místě dnešních mechanických dílen stály dílny již v roce 1913, jako jeden z prvních objektů R. Hudlického. Původně se v objektu nacházely jak mechanická dílna, tak kovárna, brousírna, slévárna, nákladovna, zámečnická dílna, elektrikářská dílna, truhlářská dílna, šatny, sklady a kanceláře.

Dnešní největší jednopodlažní objekt dvoulodní haly je z roku 1968. Je z ocelového skeletu s jeřábovými dráhami, se zděným opláštěním a zastřešením z ocelových vazníků s deskami Calofrig a živičnou krytinou. Dílna má prosvětlené fasády kovovými okny s dvojsklem a s okny ze sklobetonu. Další prosvětlení je střešními ocelovými světlíky. Podlahy v hale jsou betonové a v místě okolo strojů dřevěné špalíčkové. Schody jsou kovové. Dílny byly roku 1969 prodlouženy směrem na východ ve stejné konstrukci o část elektrodílen a truhlárny. Východní fasáda je, stejně jako západní, s dvěma velkými vraty. Na tuto část navazuje na severní fasádě vícepodlažní zděná budova sociálního zázemí, která je také z roku 1969. Budova má plochou střechu s živičnou krytinou. Její fasáda není omítnutá, na severní a východní straně má pravidelně rozmístěná zdvojená okna.

V roce 1972 byl na západní fasádu přistaven jednopodlažní objekt haly, který tvoří vjezd do haly. Má konstrukci z ocelového skeletu se zděnou vyzdívkou a zastřešení z příhradových vazníků s pultovou střechou.

Na jižní straně budovy jsou přístavby a vstupy do jednotlivých dílen a skladů. Tvořeny jsou ze třech jednopodlažních budov s plochou střechou a plechovou krytinou. Mají zdvojená okna, hladké dveře a kovová vrata. Nachází se tam strojní údržba, sociální zařízení a dílny instalatérů. Objekty jsou nejspíše z let 1953–1974. Na jižní fasádě se také nachází přístavby skladů z roku 1976. Jeden je zděný s železobetonovými stropy a pultovou střechou s plechovou krytinou. Fasádu má s hladkou vápennou omítkou, jednoduchými okny a hladkými dveřmi. Druhý sklad je ocelový s jednostranným plechovým opláštěním a pultovou střechou, podél celé jižní fasády má plechová vrata. Poslední přístavba je dvoupodlažní zděná budova kanceláří

a šaten z roku 1988. Nachází se také na jižní fasádě u komunikace. Má fasádu z hladké vápenné omítky s pravidelně rozmístěnými zdvojenými okny. Vstup je hladkými dveřmi a kovovými vraty. V přízemí se nachází šatny a sociální zázemí a v patře jsou kanceláře se sociálním zázemím.

V současné době se v objektu nachází firma InterStroj, která provádí výrobu ND strojů.

Konstrukční systém:

Nosná konstrukce jednopodlažního objektu dvoulodní haly je z ocelového skeletu s jeřábovými dráhami. Součástí objektu jsou tři mostové jeřáby o nosnosti 12,5 t a 5 t. Hala je zastřešena ocelovými vazníky s deskami Calofrig. Stěny mají zděné opláštění.

Budova sociálního zázemí je dvoupodlažní zděná s železobetonovými stropy a plochou střechou.

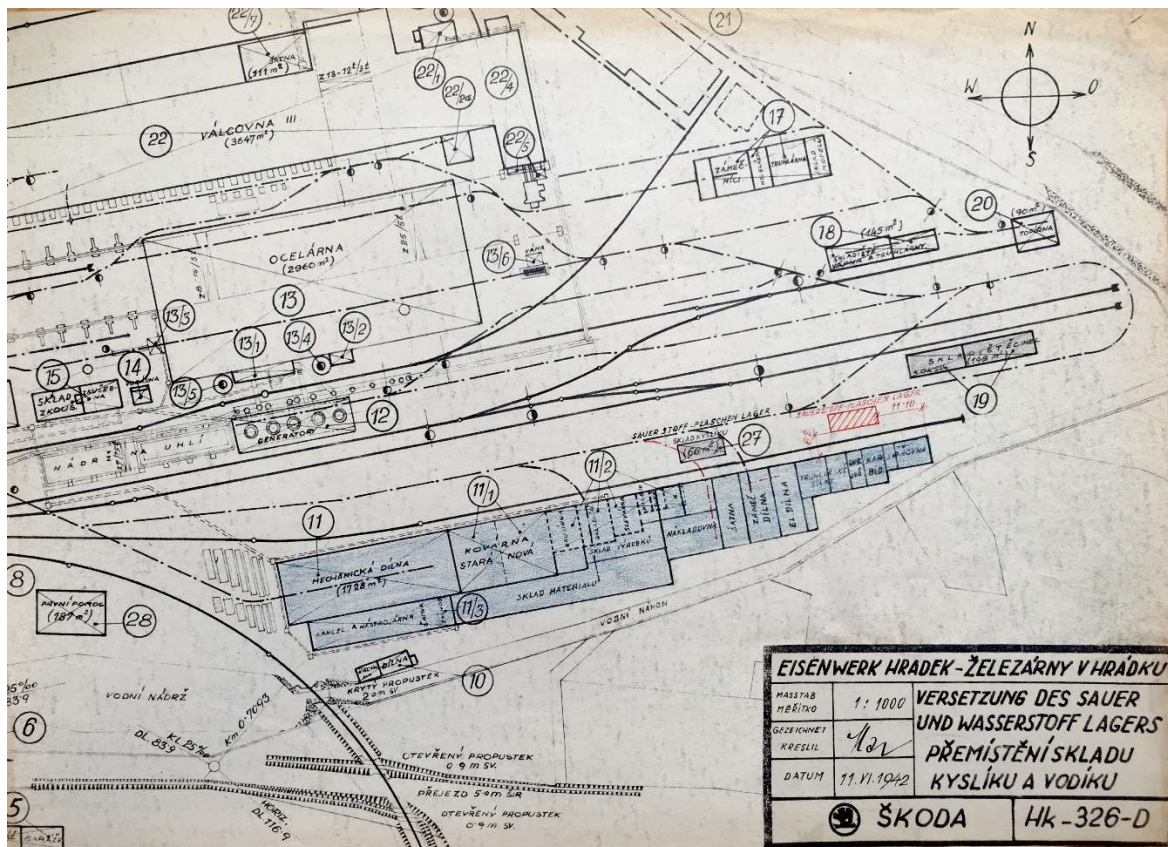
Popis technologie a zařízení:

Mechanické dílny slouží pro údržbu areálu, nacházejí se tam kovářské a obráběcí stroje a náhradní díly pro veškerá zařízení.

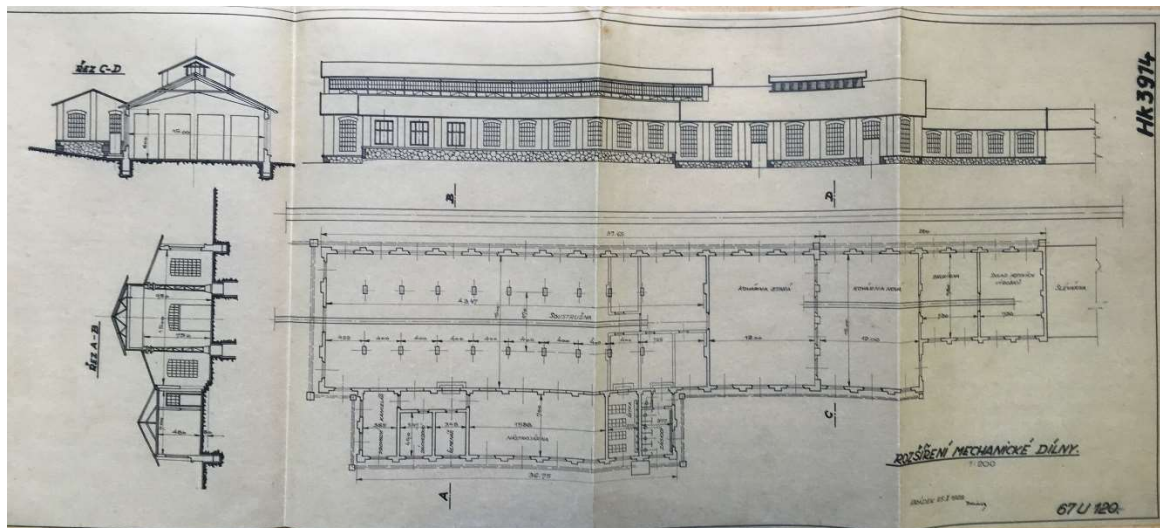

Hodnocení průmyslového dědictví objektu mechanické dílny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Dvoulodní hala z ocelového skeletu s dozdvídkami - Původní architektura je potlačena přístavbami a změnami v průběhu let.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt ve středu severní části areálu. - Objekt je umístěn rovnoběžně se SM ocelárnou a bývalou generátorovou stanicí.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota je vyšší u technických zařízení a strojů uvnitř budovy než v obálce samotné, která je doplněna přístavbami a změnami během let.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní dvoulodní halu, která není ničím specifická.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - Tento objekt nemá návaznost na hlavní technologický tok výroby, probíhala v něm spíše přidružená výroba a opravy hlavních technologických zařízení.
systemových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Tento objekt nemá speciální návaznost na systémové a technologické vazby. - Strojní zařízení sloužilo pro opravy výrobních zařízení umístěných v okolních halách.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Technická hodnota je ve velkém množství jednotlivých strojů.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochované původní stroje.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s patinou doby, původní atmosféra působí především z hrubé podlahy z dřevěných špalíčků, ocelové konstrukce haly s oloupanými nátěry a stěnami polepenými starými plakáty a hesly.

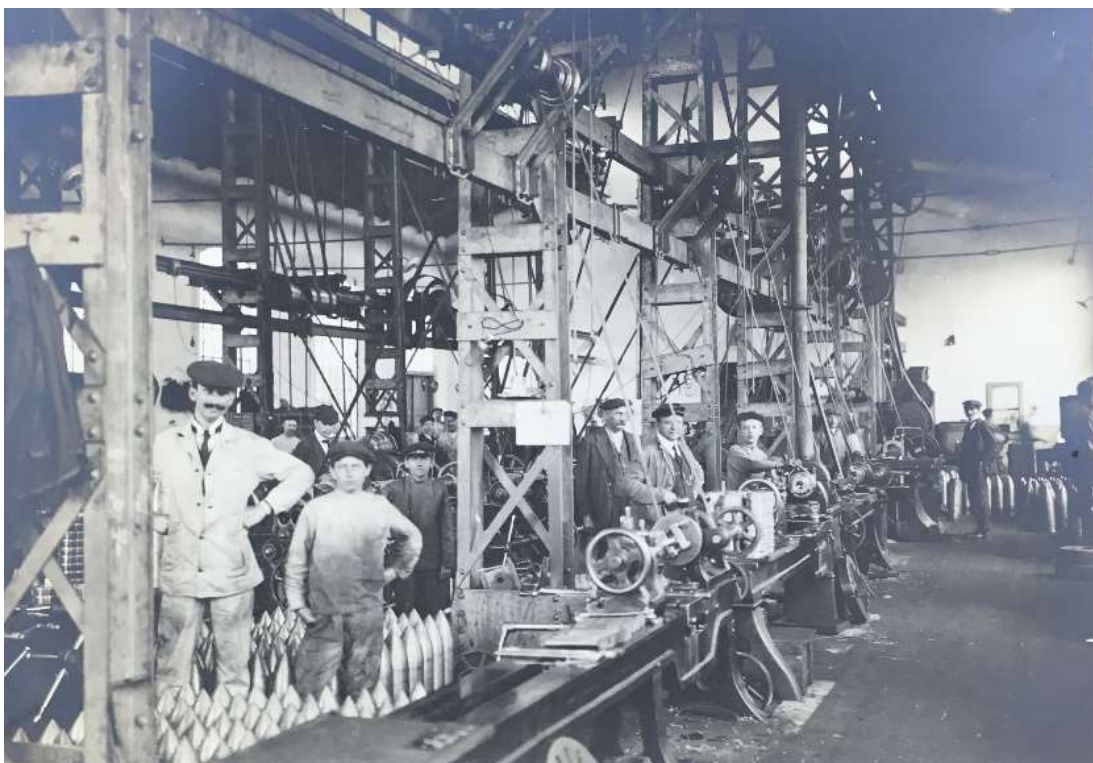
Obr. 75 – Situace s umístěním mechanické dílny, 1942, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.10.

Obr. 76 – Půdorys, řez a pohledy rozšíření mechanické dílny, 1928, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.11.

Obr. 77 – Historická fotografie mechanické dílny. Zdroj: archiv Františka Sýkory

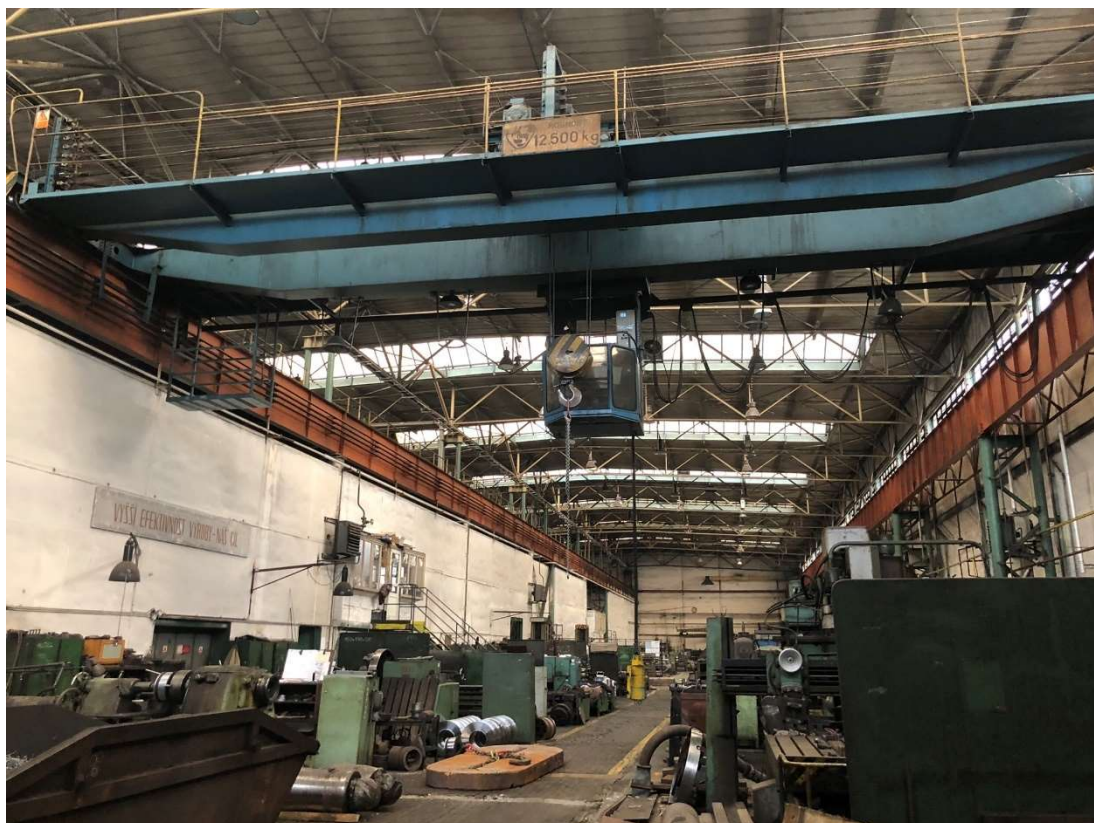
Obr. 78 – Interiér mechanické dílny, 1916, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.32.

Obr. 79 – Mechanické dílny, západní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 80 – Mechanické dílny, severní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 81 – Mechanické dílny, interiér jižní lodi haly s jeřábovou dráhou, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 82 – Mechanické dílny, interiér severní lodi haly s velínem, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1913
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	sociálně – administr.
Stav objektu:	havarijný stav
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	455 m ²
Parcelní číslo:	st. 554

Architektonický popis:

Budova staré administrativní budovy se nachází v centru severní části areálu hned pod objektem staré jídelny. Jedná se o objekt z první etapy výstavby. Administrativní budova bývalého ředitelství je dvoupodlažní zděná s podkrovím. Fasáda je z šedé vápenné hladké omítky. Střecha je sedlová s polovalbou a krytinou z tašek. Hlavní vstup má hladkými dveřmi na severní fasádě, ze zatáčky komunikace u válcovny. Na západní a severní fasádě jsou rovnoměrně rozmístěna zdvojená okna ve všech podlažích. Podlahy jsou z PVC a keramické dlažby a schodiště jsou teracové a z keramické dlažby. Ve všech třech podlažích se nachází kanceláře a sociální zařízení. Objekt je v současné době v dezolátním stavu. Budova je majitelem určena k demolici.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní vyzdívaný objekt, bez podsklepení, s podkrovím. Má dřevěné stropy a sedlovou střechu s polovalbou a taškovou krytinou. Výška budovy je cca 8 m.

Popis technologie a zařízení:

V administrativní budově se nenachází žádná technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není stará administrativní budova v tradičních ani specifických kategoriích nijak výjimečná.

Obr. 83 – Stará administrativní budova – ředitelství, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 84 – Stará administrativní budova – ředitelství, pohled severovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1919
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	6559 m ² (s obj. 8)
Parcelní číslo:	st. 288

Architektonický popis:

Průmyslová hala hrubé válcovny je z roku 1919. Nachází se v severní části areálu. Trakt obsahující technologie je volně otevřený v západní příčné straně objektu a volně navazuje na rovnací linku – hladičku. Hrubá válcovna je součástí jednopodlažního objektu vícelodní haly. Dispozičně se v objektu nachází žihací pece, hrubá válcovna, tažárna ingotů, dílna a příslušenství. K samotné hale hrubé válcovny je ze severu připojena úpravna hrubé válcovny – pískovna z roku 1953, která je popsána na své identifikační kartě. V roce 1963 došlo k prodloužení haly hrubé válcovny. V roce 1964 byla k objektu hrubé válcovny přistavěna jednopodlažní zděná budova zámečnické dílny s pultovou střechou, sklobetonovými okny a hladkými dveřmi. Roku 1972 byly navázány na loď hrubé válcovny dílny a strojovna z konstrukce z ocelového skeletu se zděnou vyzdívkou zastřešeny ocelovými příhradovými vazníky s plechovou krytinou. Později v roce 1982 došlo k rozšíření hrubé válcovny a v roce 1986 byla k hrubé válcovně přistavěna jednopodlažní zděná budova skladu s pultovou střechou. Výroba hrubé válcovny byla odstavena roku 2020.

Konstrukční systém:

Hlavní konstrukční systém je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a velkým rozpětím dodávající volný prostor veškerým technologiím. Stěny mají zděnou vyzdívkou s jednoduchými okny. Zastřešení je ocelovými příhradovými vazníky s plechovou krytinou, pozinkovaným oplechováním a ocelovými světlíky. Podlaha je betonová a schody kovové s plechovými stupni. Hala má výšku 15,5 m ve štítu a 14 m k okapu střechy.

Popis technologie a zařízení:

Hrubá válcovna používala na válcovací stolicí ingoty z ocelárny, především ingot 365 V, o hmotnosti 1,2 tuny nebo nakupované bloky.

Technologii válcovny hrubé tvoří dvě narážecí ohřívací pece, OP1 o výkonu 22,5 t/h a OP2 o výkonu 20 t/h a hrubá profilová válcovací trať. V pecích jsou ohřívány ingoty před hrubým válcováním na válcovacích stolicích. Provoz pecí a válcovny může být nepřetržitý s trvalou obsluhou. Teplota uvnitř pecí dosahuje cca 1200 °C,

což je teplota potřebná pro tepelné zpracování ingotů, jejichž ohřev musí být postupný, v určeném rytmu a rychlosti proto, aby nebyly ingoty poškozeny svařením nebo zhoršením kvality oceli. Pece jsou rozděleny na zónu předehřívací, ve které jsou ingoty předehřívány spaliny odváděnými z druhé vytápěné zóny osazené šestnácti hořáky ve čtyřech sekcích. Pece jsou vyzděny ze šamotového a magnezitového materiálu, odolného požadovaným teplotám. Odstrkávače zajišťující usměrnění protlačovaných ingotů, stejně jako skluznice, po kterých jsou ingoty posouvány a další litinové a ocelové části umístěné uvnitř pecí jsou chlazeny vodou. Válcovací trať hrubé válcovny navazuje technologicky i umístěním na narážecí pece a skládá se ze zařízení pro přemísťování ingotů, předních válcovacích stolů, hrubé válcovací trati se čtyřmi stolicemi a zadními válcovacími stoly. Na halu hrubé válcovny navazuje úpravna, ve které jsou odvalené sochory před expedicí upravovány (zkracováním a rovnáním) a chladícími loži chlazeny. Kovové zbytky jsou odváženy jako vratný materiál do vsázky v ocelárně. Narážecí pece a válcovací trať hrubé válcovny jsou chlazeny vodou, odebíranou z distribučního okruhu průmyslové vody.¹⁴⁵

V červenci 2020 došlo k ukončení výroby na hrubé válcovně. V roce 2022 začaly být rozebírány technologie válcovacích stolic a železné díly roztavovány v obloukových pecích elektroocelárny.

---

¹⁴⁵ TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 11–12

Hodnocení průmyslového dědictví objektu hrubé válcovny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Průmyslová jednolodní hala z roku 1919. - Hala obsahuje původní detaily a povrchy s patinou doby.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Největší objekt na okraji severní části areálu. - Dominantu utváří výrobní komín, který je situován severovýchodně u haly.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá v dochované technologii žíhacích pecí, válcovací stolice byly již demontovány a roztaveny.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Bez kompletního vybavení technologickým zařízením není samotná hala válcovny nijak historicky významná.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní halu, která v rámci ČR není nijak významná. - Symbolika výroby je zvýrazněna továrním komínem, který je dochován v celé výšce.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochované technologické vazby a materiálový tok od suroviny po finální výrobek. - Hrubá válcovna je základní výrobní objekt areálu.
systemových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby. - Od získání (skladu) surovinových zdrojů, jejich dopravy, výroby, úpravy až po expedici. - Návaznost na geografické podmínky okolí.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Technologie válcovacích stolic byla kompletně odstraněna v lednu roku 2022.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly. - Autenticita staré výrobní haly sloužící pro těžký průmysl.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má původní detaily a povrchy s patinou doby. - Hala má jedinečný genius loci.

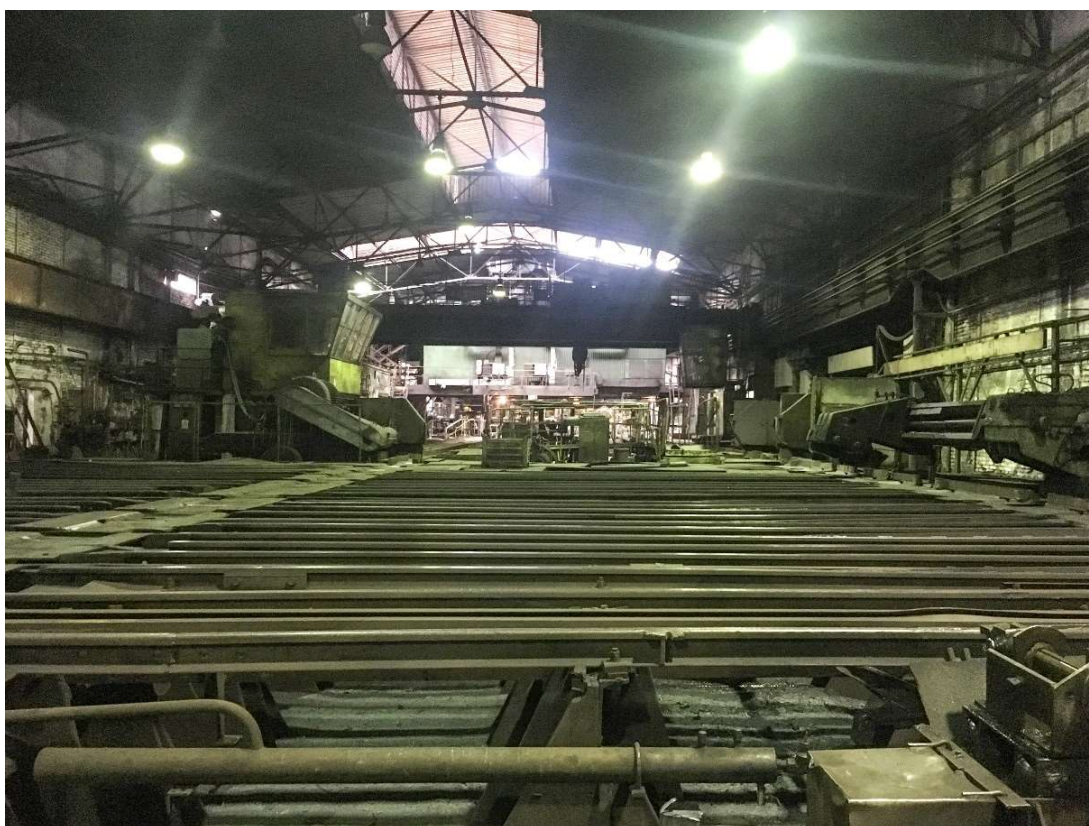
Obr. 85 – Hrubá válcovna, pohled východní, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 86 – Hrubá válcovna, interiér s narážecími pecemi, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 87 – Hrubá válcovna, interiér za chodu výroby, 18. 3. 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 88 – Hrubá válcovna, interiér s funkční výrobou a válcovacími stolicemi, které se tam dnes už nenachází, 18. 3. 2018, Zdroj: archiv autora

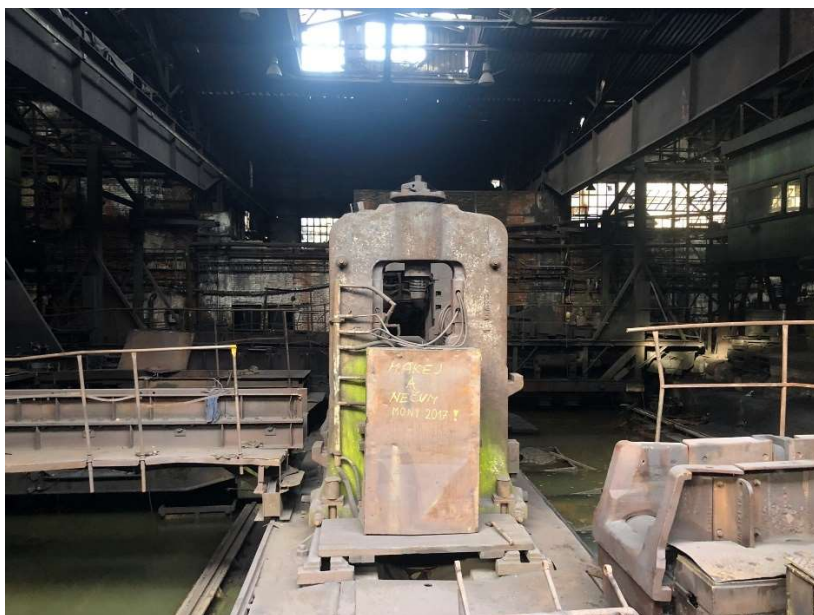
Obr. 89 – Hrubá válcovna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 90 – Hrubá válcovna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 91 – Hrubá válcovna, východní část interiéru, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 92 – Hrubá válcovna, východní část interiéru, 2022, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1919
Historická etapa:	I.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	zámečnická dílna
Zastavěná plocha:	919 m ²
Parcelní číslo:	st. 287

Architektonický popis:

Centrála neboli čerpací stanice a bývalá kotelna, se nachází v severní části areálu. Je složena ze dvou samostatných objektů. Levá část je jednopodlažní objekt jednodílné zděné haly čerpací stanice, orientované štítem na jižní a severní stranu. Pravá část je dvoupodlažní zděná budova bývalé kotelny s jeřábovou dráhou. Ta je pootočená se štítem orientovaným na východ a západ. Hlavní vstup je na jižní fasádě od hrubé válcovny. Levá část objektu má dostatek prosklených částí s industriálním zasklením. Pravá část má na fasádě viditelné lizény a dle dochovaného výkresu z roku 1919 je patrné, že došlo k jeho proměně během socialismu. Fasáda je ze stříkaného břizolitu, okna jednoduchá a vrata plechová. Podlaha v objektech je betonová.

Konstrukční systém:

Objekt čerpací stanice je jednodílné zděná hala s jeřábovou dráhou a sedlovou střechou s plechovou krytinou. Objekt bývalé centrály je dvoupodlažní zděný s částečným podsklepením. Součástí objektu je jeřábová dráha s nosností 3 t. Má železobetonové stropy a sedlovou střechu s plechovou krytinou.

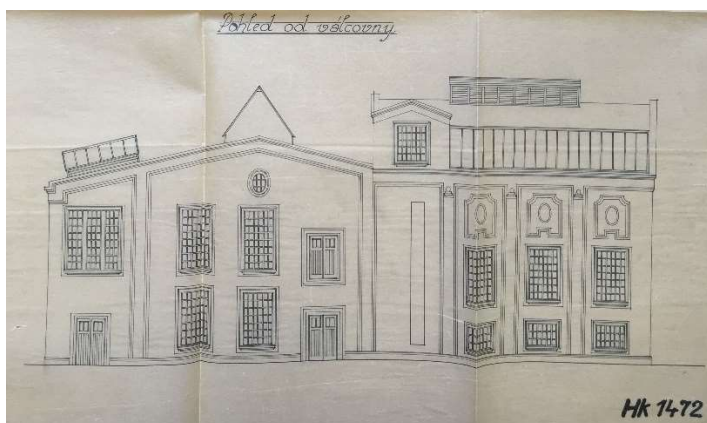
Popis technologie a zařízení:

V centrále se nacházela historická parní turbína s generátorem na výrobu elektrické energie. Dnes je tam pouze elektrická rozvodna s čerpadly na užitkovou vodu. V části objektu je zámečnická dílna.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu centrály:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Hlavní část objektu má původní dochované fasády s původními okny. - Interiér haly je jedinečný s částečným přestropením, které je ukotveno na subtilních vysokých sloupech, přístupné po původním schodišti včetně původního jednoduchého kovového zábradlí se zdobnými detaily kuliček.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Jeden z prvních objektů areálu železáren. - Objekt na konci severní části areálu u Padrťského potoka, ze kterého přečerpával vodu. - Objekt je umístěn rovnoběžně s hrubou válcovnou.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota je jedinečná. - Na stěně s řídicími panely jsou původní keramické obklady s litinovými rámy pro kontrolu a ovládání jednotlivých strojních zařízení s vysokou kvalitou uměleckého zpracování. - Také podlaha a sloupy mají původní dlažby a obklady se zdobnými pruhy dlažby s vlnou.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Původní hlavní nosná konstrukce je zděná z roku 1913.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný stavební prvek tepelné a vodní energetiky.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochované technologické vazby a materiálový tok od suroviny po finální výrobek. - V budově se nachází elektrická rozvodna s čerpadly na užitkovou vodu, bývalá parní turbína s generátorem tam již není.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby. - Od získání (skladu) surovinových zdrojů, jejich dopravy, výroby, úpravy až po expedici.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Technicky významná a jedinečná je dodnes funkční jeřábová dráha s řetízovým ručním ovládním.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Centrála je dochovaná v původní architektonické a autentické podobě.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt centrály má jedinečnou atmosféru místa s povrchy dokládajícími dobu svého vzniku.

Obr. 93 – Návrh budovy centrály., 1919, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

Obr. 94 – Centrála, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 95 – Centrála, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 96 – Centrála, fotografie interiéru – vlevo nahoře pohled do budovy od hlavního vstupu, vpravo nahoře technologie přečerpání vody z Padrtského potoka, vlevo dole schodiště do 2. NP, vpravo dole interiér 2. NP s jeřábovou dráhou ovládanou ručně řetězem, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 97 – Centrála, interiér 2. NP, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 98 – Centrála, detail stěny s řídicími panely s litinovými rámy, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 99— Centrála, detail funkční jeřábové dráhy s řetězovým ručním ovládním, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1920
Historická etapa:	I. a II.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	funkční, výroba tažného materiálu
Zastavěná plocha:	5900 m ²
Parcelní číslo:	st. 558

Architektonický popis:

Cihelná budova tažírny je z roku 1920, kdy byly železářny akciovou společností škodových závodů, a byla přistavěna východní stěnou k válcovně. Tažírna je jednopodlažní objekt dvoulodní haly, jednotlivé lodě jsou spojeny spojovacím krčkem, ve kterém je umístěna mořirna. Tažírna je umístěna podélně na jižní a severní stranu. Fasády jsou členěny pilastry, mezi kterými jsou umístěna industriálně členěná okna s obloukovým nadpražím. Vstupy do budovy jsou na jižní a severní fasádě vraty. Do objektu byly v roce 1962 vestavěny sociální objekty a příslušenství. Další stavební úpravy byly v letech 1975 a 1980. Na budovu tažírny je nalepena východní fasádou jednodílná hala žíhární, do které byla roku 1939 vestavěna žíhárna s elektrickou žíhací pecí. Hala žíhární je z ocelového příhradového skeletu se zděným opláštěním a fasádou z vápenné hladké omítky. Na budovu žíhární navazuje jednodílná hala úpravny tažírny. Její orientace průčelí je na jih a sever, a tak je vůči budově tažírny orientována kolmo. Jižní fasáda je členěna pravidelně šesti pilastry, mezi kterými je umístěno pět industriálně členěných oken s obloukovým nadpražím. Krajní levé okno bylo v průběhu let změněno, je vyšší a má rovné nadpraží, jak je vidět na fotografiích. Severní fasáda je hladká, členěná také pěti okny s obloukovým nadpražím a v horní části štítu ještě třemi menšími okny.

V pozdějších letech byly dále přistaveny: sklad tažírny (1962); sklad lesklého materiálu (1980) a dílny úpravny (1980). Objekty jsou osově stejně orientovány jako tažírna.

Konstrukční systém:

Konstrukce tažírny je ocelový skelet s jeřábovými dráhami a zděným opláštěním. Součástí objektu jsou dva mostové jeřáby o nosnosti 5 t a 8 t. Objekt má příhradový ocelový krov a sedlovou střechu s mírným spádem s plechovou krytinou, která je po rekonstrukci z roku 2007. Ve střeše jsou ocelové světlíky. Výška budovy je cca 8,5 m. Podlaha v tažírně je betonová.

Objekt žíhární má konstrukci z ocelového příhradového skeletu s jeřábovou dráhou a s dozdívkami z cihel. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 8 t. Objekt

je zastřešený také příhradovými vazníky se sedlovou střechou a plechovou krytinou. Podlaha v žíhárně je také betonová.

Objekt úpravny tažírny je z železobetonového skeletu s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 5 t. Objekt je zastřešený příhradovým ocelovým krovem se sedlovou střechou s mírným spádem a plechovou krytinou také po rekonstrukci. Podlaha v úpravně je betonová.

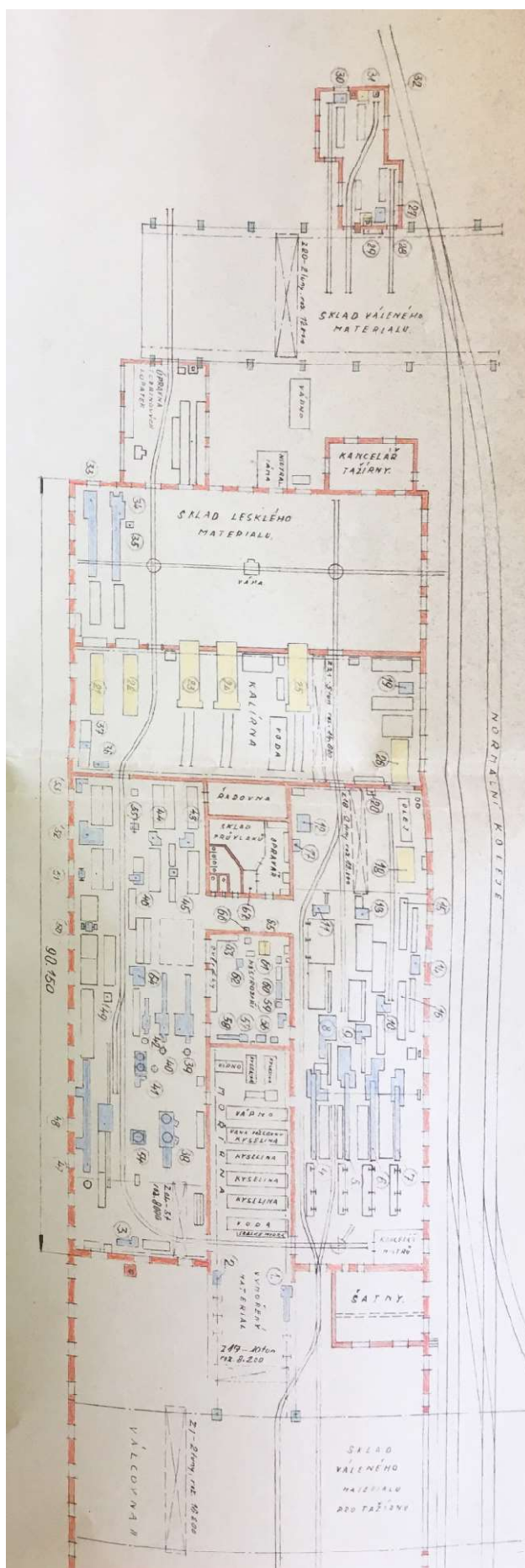
Popis technologie a zařízení:

V úseku tažírny je používána technologie finalizace – dokončování výroby ocelových tyčí určených k dalšímu zušlechťování nebo dokončování (polotovary). Odvalky – tyče ze střední a jemné válcovny, případně žíhané tyče z žíhárny, určené k dalším úpravám, jsou obráběcími stroji obrobena nebo povrchově a tvarově upraveny v tažárně. Tažárna produkovala tyče kruhové, čtvercové, ploché a šestihřanné – tažené za studena, kruhové loupané, broušené a Hk profily. Tažení za studena bylo uzavřeno roku 2005.

Žíhárna je technologické zařízení na tepelnou úpravu ocelových tyčí odvalených na střední a jemné válcovně. Žíhání je proces, kterým se ohřevem odstraňuje vnitřní pnutí ve vyválcovaných tyčích z oceli třídy č. 11–17 a vybraných třídy 19. Žíhárna má vozové žíhací pece pro tepelné zpracování oceli, v této žíhárně jsou pece vytápěny elektrickou energií. V zadní části objektu se nachází kalírna pro ochlazování oceli.

Hodnocení průmyslového dědictví objektů tažírny, žihárny a úpravny tažírny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt tažírny a úpravny tažírny má původní cenné fasády s pravidelným členěním nosného vyzdívávaného skeletu a industriálními okny členěnými na tabulky s obloukovým vyzdíváním nadpražím. - Původní architektura je na severní fasádě potlačena dozdvíváním některých okenních otvorů a drobnými přístavbami.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Jeden z prvních objektů areálu železáren, který přímo navazuje na úplně první objekt válcovny středojemné. - Objekt je umístěn rovnoběžně s dalším blokem výrobních hal (úpravnou válcovny středojemné a plynovou žihárnou) a vzájemně mezi nimi vzniká příjemný prostor, jímž prochází kolejiště.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota je vysoká, protože je objekt v současné době stále funkční a nachází se v něm původní technologická zařízení.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Historická hodnota je dána původností konstrukce haly z roku 1920 i dochovaným technologickým zařízením.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie pro tažení. - Interiér tažírny je situován podélně do dvou výrobních traktů u fasád a ve středu haly se nacházejí kanceláře – velíny. - V části kalírny je orientována opačně – příčně, a technologie na kalení je v jednotlivých řadách za sebou.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s patinou doby, na stěnách elektrické žihárny je stále viditelné ohoření od plamenů z února 2007.

Obr. 100 – Půdorys tážirny s vybavením, 1948, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.PN ŽBC 1.

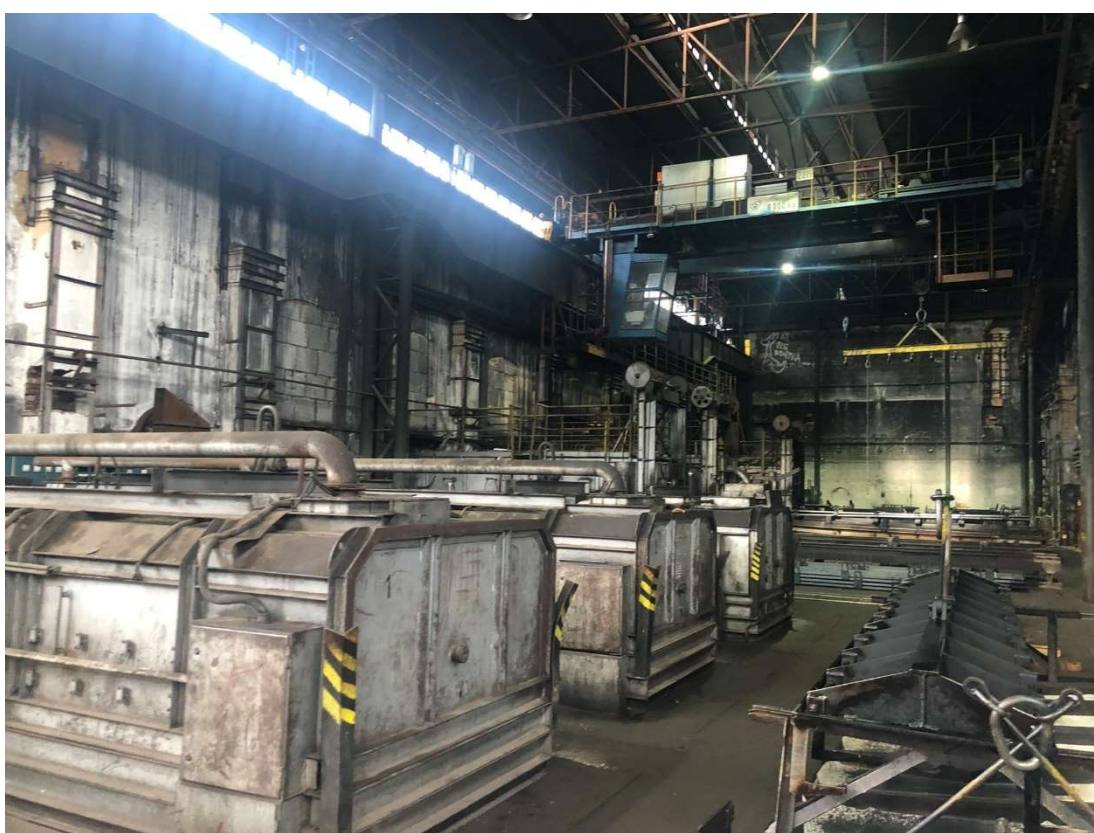
Obr. 101 – Tažirna, severní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 102 – Tažirna, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 103 – Tažirna, interiér, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 104 – Část žihárny s elektrickými žihacími pecemi, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 105 – Část žíhárny – interiér kalírny, 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 106 – Část žíhárny, detail elektrické žíhací pece, 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 107 – Část žihárny, pohled do tažírny, 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 108 – Část žihárny, interiér s technologií a ohořelými stěnami z roku 2007, 2022. Zdroj: archiv autora

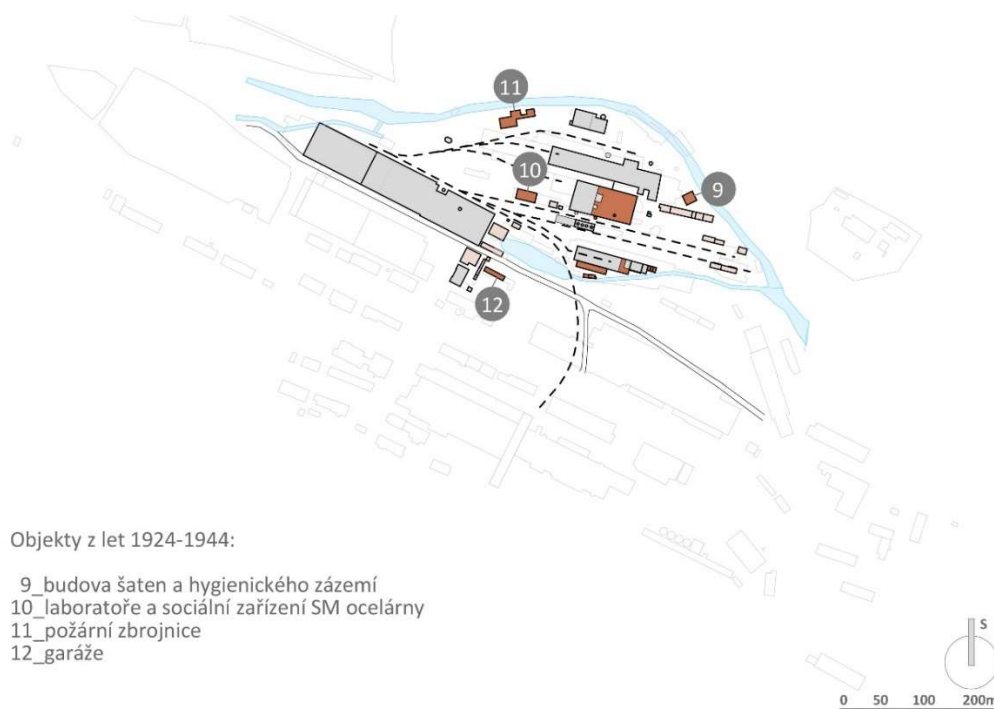

Obr. 109 – Úpravna tažírny, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 110 – Úpravna tažírny, interiér – pohled na severní stěnu, 2022, Zdroj: archiv autorky

5.3 II. etapa výstavby v letech 1924–1944

Objekty z let 1924-1944:

- 9_budova šaten a hygienického zázemí
- 10_laboratoře a sociální zařízení SM ocelárny
- 11_požární zbrojnice
- 12_garáže

Obr. 111 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1924–1944. Mapový podklad: Situace Akciové společnosti dř. Škodovy závody v Plzni – závod v Hrádku z roku 1940, dostupný ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

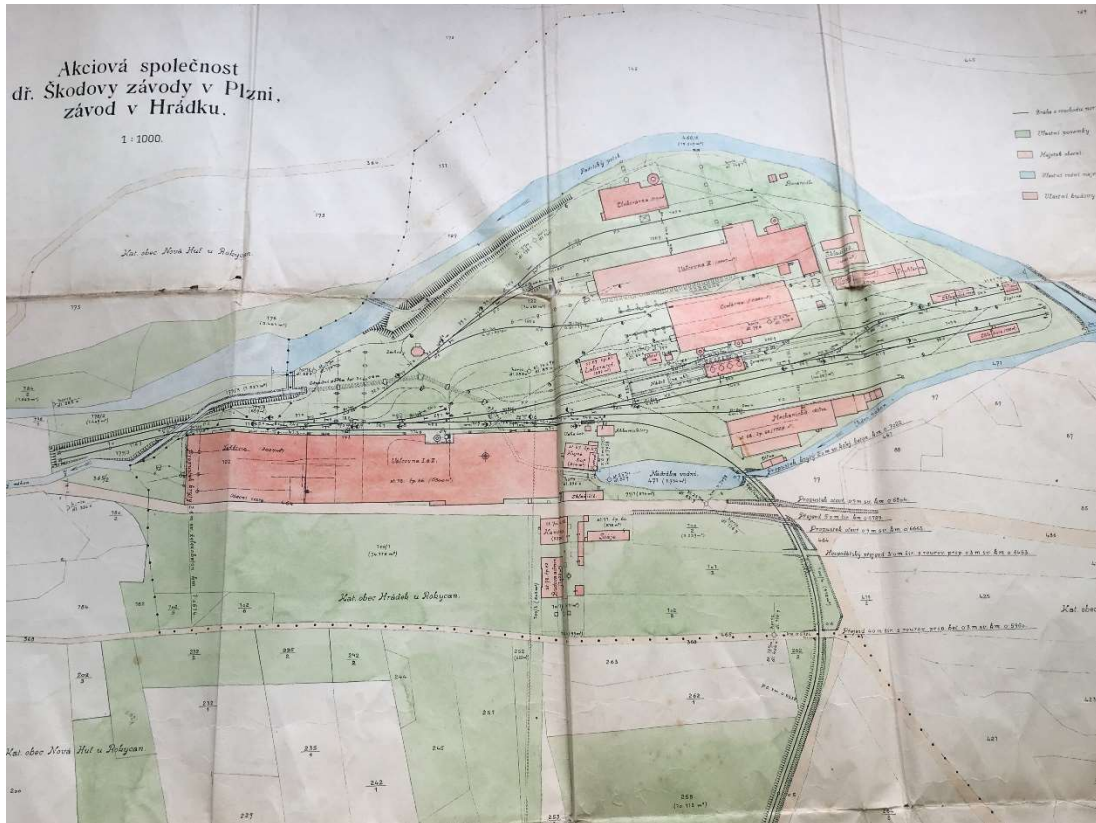
Dvacátá léta byla příznačná vznikáním průmyslových koncernů spojováním menších společností, které neminulo železárny v Hrádku. Ty se staly v roce 1924 součástí akciové společnosti Škodových závodů v Plzni jako jeden z jejich závodů s označením „Železárny Hrádek“. V této době bylo v podniku zaměstnáno 591 dělníků a byl tvořen 54 objekty, 193 stroji a závodními vlečkami. V závodě se vyráběly tyče a profily různých jakostí a tvarů, válcované polotovary, lesklá tažená ocel, transmisní hřídele, pluhová ostří z tvrdé oceli, součásti oracího nářadí, kladiva, palice, krumpáče, motyky, pilotové hroty aj. Výrobky byly určeny především pro Škodovy závody.¹⁴⁶

V roce 1926 byla za hrubou válcovnou postavena budova šaten a hygienického zázemí. Poté stavební činnost pokračovala v roce 1938 rozšířením laboratoří a sociálním zařízením siemens-martinské ocelárny od Jaroslava Zoura, architekta z Rokycan, rozšíření třetí válcovny od plzeňského architekta Václava Harmáčka.¹⁴⁷ Po roce 1939 byl závod opět zapojen do válečné výroby, během války se počet pracovníků zvýšil až na 1500. Podnik zůstal včleněn do koncernu akciové společnosti Škodových závodů až do znárodnění v roce 1945.¹⁴⁸

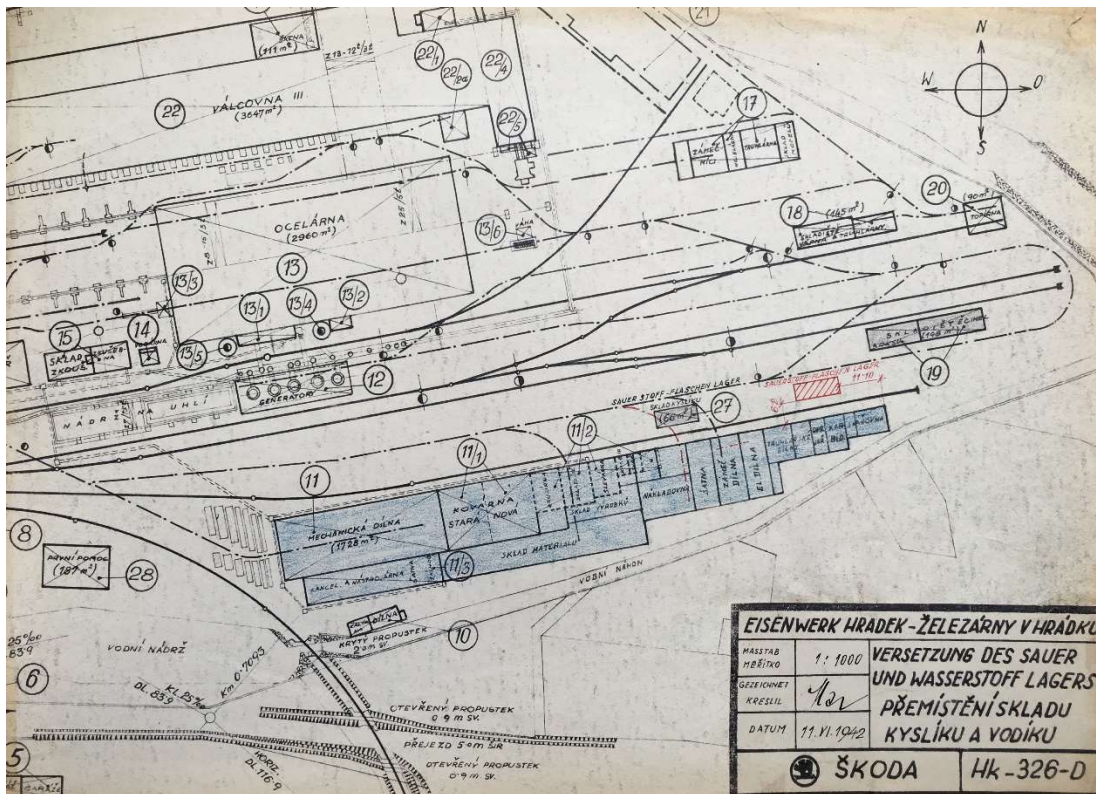
¹⁴⁶ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

¹⁴⁷ *Industriální topografie: Plzeňský kraj*. 1. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013, s. 112–113. ISBN 978-80-01-05396-6.

¹⁴⁸ POKORNÝ, Jan. *Stručná historie železáren Bílá Cerkev v Hrádku u Rokycan*. In: *Z dějin českého železářství*. Praha, 1962, s. 87–93.

Obr. 112 – Situace Akciové společnosti dř. Škodovy závody v Plzni, závod v Hrádku, 1940. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

Obr. 113 – Situace mechanické dílny, 1942. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.10.

Datace:	1926
Historická etapa:	II.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	287 m ²
Parcelní číslo:	st. 295

Architektonický popis:

Budova šaten a hygienického zázemí se nachází v severní části areálu za halou hrubé válcovny. Objekt sloužil jako šatny a sociální zázemí pro výměňáře. Jedná se o dvoupodlažní cihlový objekt se sedlovou střechou a plechovou krtinou. Vstup do objektu je umístěný na jižní štítové stěně, přístupný po několika schodech. Fasáda objektu je neomítnutá z cihel plných. Podlahy jsou z keramické dlažby a PVC. V současné době je budova v havarijním stavu s propadlou střechou a stropy. Budova je dlouhá léta mimo provoz a majitelem je určena k demolici. K severní fasádě budovy šaten byl v roce 1972 přistaven jednopodlažní plechový sklad s pultovou střechou z vlnitého plechu.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní cihlový objekt, bez podsklepení s dřevěným trémovým stropem a sedlovou střechou.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je budova šaten a hygienického zázemí podle tradičních kategorií zajímavě architektonicky zpracovaná jako samostatný objekt z cihel se symetrickým průčelím. V hodnocení specifických kategoriích budova není nijak výjimečná.

Obr. 114 – Objekt šaten a hygienického zázemí, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 115 – Detail vstupu do objektu šaten, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1938
Historická etapa:	II.
Stavební prvek:	sociálně administrativní
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	814 m ²
Parcelní číslo:	st. 552

Architektonický popis:

Podlouhlý dvoupodlažní objekt budovy laboratoří a sociálního zařízení siemens–martinské ocelárny je přímo navázaný na západní fasádu ocelárny. V roce 1916 na jeho místě byl jednopodlažní objekt skladu a zkušebny. V roce 1938 při rekonstrukci závodu zde byl postaven dvoupodlažní cihlový objekt s šatnami, kantýnou a hygienickým zázemím pro dělníky ocelárny. Objekt má pultovou střechu, dřevěná dvojitá okna, hladké dveře a podlahy dle účelu jednotlivých místností (betonové, z PVC a z keramické dlažby). V přízemí se nachází sklady a laboratoře. V patře vede dlouhá chodba objektem, kde jsou za sebou postupně řazeny místnosti kanceláří, šaten, sprch, toalet a kantýna. Chodba ústí přímo do haly ocelárny.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je podélný stěnový, zděný z cihel plných. Objekt má dvě podlaží, železobetonové stropy, pultovou střechu s plechovou krytinou a výšku cca 8 m. V objektu se nacházejí dvouramenná schodiště.

Popis technologie a zařízení:

V tomto objektu se nenachází žádné technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je budova laboratoří a sociálního zařízení SM ocelárny podle tradičních kategorií zajímavě typologicky navázána a propojena přímo s výrobní halou siemens–martinské ocelárny dlouhým traktem chodby, ze které se vchází do jednotlivých šaten. V hodnocení specifických kategorií budova není nijak výjimečná.

Obr. 116 – Budova laboratoří a sociálního zařízení SM ocelárny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 117 – Interiér sociálního zařízení SM ocelárny, místnost bývalé kantýny, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1938
Historická etapa:	II.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	497 m ²
Parcelní číslo:	st. 284

Architektonický popis:

Objekty požární zbrojnice se nacházejí v severní části areálu. Na levé straně je hlavní jednopodlažní zděný objekt garáží s vjezdem z východní strany, v rohu je napojen na nižší objekt skladu. Je zastřešen pultovou střechou. Má fasádu z bílé vápenné hladké omítky a stříkaného břízlitu. Na fasádě jsou dřevěná dvojitá okna a plechová vrata. Z pravé strany je další objekt garáží s vjezdem z jižní strany. Podlahy jsou dle účelu jednotlivých místností: betonové, s PVC a z keramické dlažby. Mezi garážemi se nachází ocelová konstrukce věže. Objekt je dlouhou dobu bez využití a současným majitelem určen k demolici.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém objektů je cihlový zděný. Jsou zastřešeny pultovou střechou s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je budova požární zbrojnice podle tradičních kategorií zajímavým a jedinečným typologickým prvkem v areálu železáren, který sloužil pro bezpečnost. V hodnocení specifických kategorií budova není nijak výjimečná.

Obr. 118 – Požární zbrojnice 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 119 – Požární zbrojnice, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1938, 1953, 1971
Historická etapa:	II.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	106 m ² ; 322 m ²
Parcelní číslo:	st. 286; st. 553

Architektonický popis:

Objekty starých garáží se nacházejí ve středu severní části areálu železáren. Jedná se o dva trakty garáží proti sobě s komunikací uprostřed. Severní trakt garáží je z roku 1971, má vjezdy z jihu a za sebou vodní nádrž. Nachází se na místě, kde v roce 1909 stávaly dílny. Jižní trakt garáží má vjezdy ze severu a za sebou budovu vodního hospodářství. Na tomto místě kolem roku 1920 stávaly stáje pro koně. Severní trakt garáží je ucelený cihlový objekt s pultovou střechou, v současné době bez omítky, ve velmi dezolátním stavu. Na fasádě se střídají vrata s malým oknem v horní části. Jižní trakt garáží je složen ze tří objektů, největší je cihlový s valbovou střechou z roku 1953, další dva jsou příčně umístěné jednotlivé garáže se sedlovou střechou a štítem umístěným ke komunikaci z roku 1938. Jedna část je nyní v dezolátním stavu a bez střechy. Objekty jsou dlouhá léta bez využití a majitelem určeny k demolicí.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní objekty s podélným konstrukčním systémem. Garáže na jižní straně jsou zastřešeny polovalbovou střechou, garáže na severní straně mají pultovou střechu.

Popis technologie a zařízení:

V garážích se nenacházejí žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou garáže v tradičních ani specifických kategoriích nijak výjimečné.

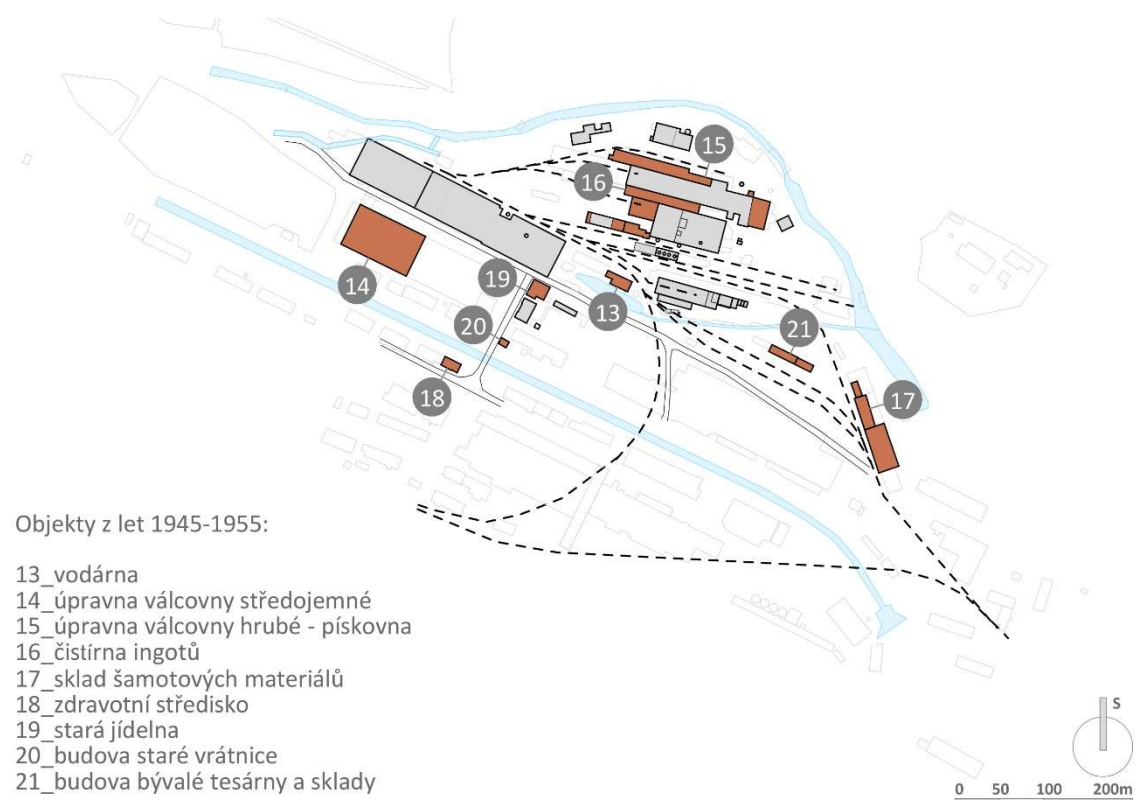

Obr. 120 – Garáže umístěné na jihu, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 121 – Garáže umístěné na severu, 2021, Zdroj: archiv autora

5.4 III. etapa výstavby v letech 1945–1955

Obr. 122 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1945–1955. Mapový podklad: Situace Železářny Bílá Cerkev z roku 1955 dostupná ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1954-55, 68–90 Tč. 5.

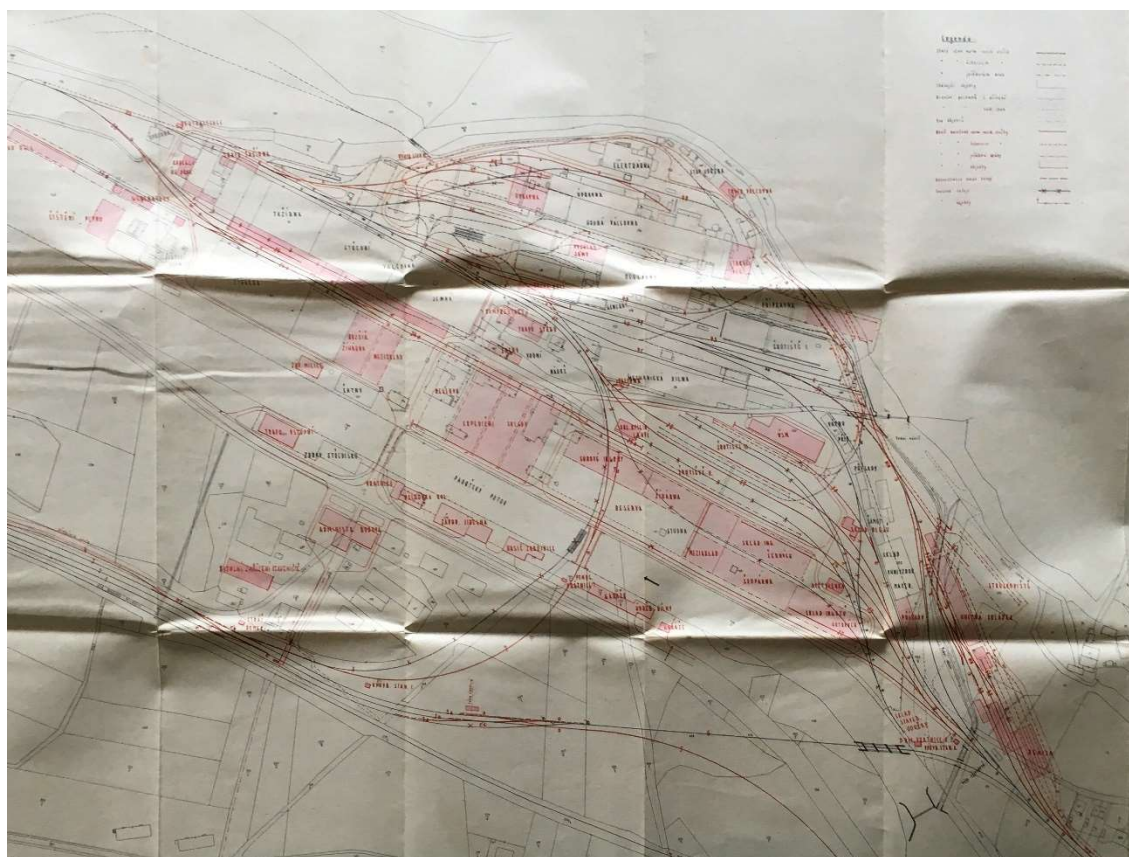
Dne 24. října 1945 na základě dekretu prezidenta republiky o znárodnění byly vytvořeny „Spojené ocelárny, národní podnik, Hrádek u Rokycan“, které byly součástí n. p. Spojené ocelárny Kladno. V této době byl již podnik značně zastaralý, protože od jeho začlenění do Škodových závodů se udělalo velmi málo pro jeho modernizaci. Z těchto důvodů se vyskytly i návrhy, aby výroba v Hrádku byla zastavena, protože náklady na rekonstrukci by byly nadměrné (celkové výlohy by přesahovaly částku 73 milionů Kčs). Tento závod, který měl být zastaven, byl největším průmyslovým komplexem v okrese. V roce 1945 zahrnoval výrobní program železáren tyčovou ocel válcovanou, taženou i loupanou. Z jakostního sortimentu bylo pokračováno ve výrobě zbrojního materiálu, zemědělského nářadí, lomařského nářadí aj. V této době měly železářny 988 zaměstnanců, z toho 869 dělníků, 33 mistrů a 86 technických a administrativních zaměstnanců. V dalších letech postupně docházelo ke zvyšování výroby i počtu zaměstnanců, s tímto rozvojem souviselo i zrušení původní kujné hutě a modernizace válcoven.¹⁴⁹

¹⁴⁹ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke století historie železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

V roce 1949 došlo k přejmenování na „Železárny Bílá Cerkev v Hrádku u Rokycan“. Na jaře roku 1949 došlo k záplavám a zatopení severní části areálu železáren, proto bylo následně vybudováno nové koryto Padrťského potoka. V srpnu téhož roku byly do železáren začleněny i železárny Dobřív s 86 zaměstnanci a výrobním provozem na výrobu kamen, žehliček, masových strojků a různého náčiní a nářadí.¹⁵⁰ V období kolem roku 1950 dochází postupně k rozvoji výroby a současně i k rozvoji zkoušení materiálů, díky tomu dochází k zvyšování kvalit dodávaného materiálu.¹⁵¹

Od začátku roku 1951 se železárny ŽBC Hrádek staly samostatným podnikem a došlo k další etapě vývoje výrobního programu. Vznikaly koncepční návrhy ke změně orientace na výrobu ušlechtilých ocelí. V tomto roce byla instalována třetí siemens-martinská pec o obsahu 45 tun. V roce 1952 byla postavena vodárna. V roce 1953 vznikla u hrubé válcovny úpravna – pískovna, čistírna ingotů sklad šamotových materiálů a do střední válcovny byla umístěna nová ohřívací pec. V letech 1954–55 došlo k prodloužení haly ocelárny včetně jeřábové dráhy a byla dokončena stavba zdravotního střediska pro zaměstnance železárny.

Obr. 123 – Situace Železárny Bílá Cerkev, 1955. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1954-55, 68–90 Tč. 5.

¹⁵⁰ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

¹⁵¹ HAHNER, Václav. Železárny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan. Cit. v pozn. 1, s.3–7.

Datace:	1952
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	čerpací stanice
Zastavěná plocha:	696 m ² (spol s obj. 24)
Parcelní číslo:	st. 285

Architektonický popis:

Vodárna se nachází přímo ve středu severní části areálu železáren. Ze severní strany má před sebou volný prostor, jižní stranou je přilehlá k vodní nádrži a východní stranou je o kousek pootočena vůči objektu mechanických dílen. Její západní fasáda přímo navazuje na objekt trafa střed a ten je přes komunikaci v přímce s halou válcovny VS a VJ. Vchod do objektu se nachází na severní straně, kde jsou také umístěna dvě okna. Další prosklení je na východní straně. Budova má volný, mírně zapuštěný interiér s vodními čerpadly a elektromotory.

Konstrukční systém:

Vodárna má stěnový podélný nosný systém. Jedná se o drobný vyzdívaný objekt v porovnání s ostatními v areálu. Výška budovy je cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve vodárně se nacházejí čtyři čerpadla a elektromotory jako součást chladicího systému pro technologie v areálu. Voda je přečerpávána do zásobních vodojemů 4 x 1000 m³, umístěných nad areálem a dále samospádem používána v jednotlivých objektech.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova vodárny podle tradičních kategorií nijak výjimečná. Podle specifických kategorií je jedinečná svým technologickým zařízením, které přečerpávalo vodu z řeky Klabavy a odvádělo ji do zásobníkových vodojemů, ze kterých byla voda dále využívána po areálu.

Obr. 124 – Vodní nádrž s vodárnou, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 125 – Vodárna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1953
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	8597 m ² (s obj. 5)
Parcelní číslo:	st. 279

Architektonický popis:

Úpravna válcovny středojemné se nachází ve středu areálu, je umístěna jižně a rovnoběžně pod válcovnou. Jedná se o jednopodlažní třílodní výrobní halu s kolejnou dráhou. Fasáda je dostatečně prosvětlená velkými průmyslovými okny a střešními světlíky. Z jižní strany je na části fasády propasáno vložené podlaží s kanceláři a velínem. Ze severní části je fasáda pravidelná.

Konstrukční systém:

Objekt má železobetonový skelet v kombinaci s ocelovým s náběhy na jeřábovou dráhu. Stěny jsou vyzdívané z cihel plných a z lehčených tvárnic s velkým podílem průmyslového zasklení. Střešní konstrukce je z ocelových příhradových vazníků, se sedlovou střechou s mírným spádem. Krytina je plechová a na střeše se pravidelně střídá se skleněnými světlíky. Podlaha je betonová, vnitřní omítky vápenné hrubé. Součástí objektu jsou tři mostové jeřáby o nosnosti 5 t.

Popis technologie a zařízení:

Úpravna je u výběhu z tratě. Upravovala výrobky do konečné fáze, včetně nařezání a zabalení.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu úpravny válcovny středojemné:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt úpravny válcovny středojemné je třílodní otevřená hala s nosnou konstrukcí z ocelového skeletu a příhradových vazníků. - Fasády jsou původní, členěné v pravidelném rastru nosného skeletu a velkých prosklených ploch, které prosvětlují prostor do celé hloubky.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt úpravny byl po znárodnění areálu a jeho modernizaci doplněn rovnoběžně s první stavbou válcovny středojemné (a halou tažírny, žíhárny a skladů, které jsou na ni navázány) a vzájemně byl mezi nimi vytvořen prostor, jímž prochází kolejiště. - Na druhé straně byl objekt v rovnoběžnosti s nově upraveným korytem řeky.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota je vysoká, protože je objekt v současné době stále funkční a nachází se v něm původní technologická zařízení.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o první halu postavenou po znárodnění podniku v roce 1953.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie. - Interiér úpravny válcovny středojemné je situován podélně do tří výrobních traktů, kde jsou za sebou umístěny jednotlivé stroje technologie. - Na jižní fasádě je umístěn velín výroby.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 126 – Úpravna válcovny středojemné, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 127 – Úpravna válcovny středojemné, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 128 – Úpravna válcovny středojemné, interiér s technologií, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 129 – Úpravna válcovny středojemné, interiér s technologií, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1953
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	6559 m ² (s obj. 8)
Parcelní číslo:	st. 288

Architektonický popis:

Průmyslová hala úpravny – pískovny byla roku 1953 přistavěna k severní fasádě lodi hrubé válcovny. Nachází se v severní části areálu. Jedná se o jednopodlažní objekt jednodolní haly. Fasádu má z hrubé vápenné omítky. Vstup je na západní průčelní fasádě zelenými plechovými vraty. Okna jsou jednoduchá. V 60. letech 20. století byly k severní fasádě haly doplněny přístavby se sociálním zařízením a šatnami, které jsou popsány na vlastní identifikační kartě.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je ocelový skelet a jeřábovou dráhou. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 5 t. Stěny mají zděnou vyzdívkou. Zastřešení je příhradovými ocelovými vazníky s plechovou krytinou a dřevěným podbitím, ve středu je dlouhý podélný ocelový světlík. Podlaha je betonová.

Popis technologie a zařízení:

Hrubá válcovna používala na válcovací stolici ingoty z ocelárny, především ingot 365 V, o hmotnosti 1,2 tuny nebo nakupované bloky. V červenci 2020 došlo k ukončení výroby na hrubé válcovně. V roce 2022 bylo rozebráno technologické zařízení a roztaveno k dalšímu použití v obloukové peci elektroocelárny.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu úpravny hrubé válcovny – pískovny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt úpravny hrubé válcovny se z exteriéru prezentuje pouze svým halovým průčelím, na kterém je viditelné členění nosné ocelové konstrukce. - Zastřešení je pomocí velmi subtilní příhradové konstrukce, která je v interiéru podpořena zavěšeným osvětlením. - Původní architektura je potlačena přístavbami sociálně-administrativních objektů na severní fasádě, jižní podélnou fasádou přiléhá k hrubé válcovně, se kterou utváří výrobní celek.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt doplněn do severní nejstarší části areálu mezi centrálu a hrubou válcovnu.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota je nízká, protože v hale není již dochována původní technologie.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o jednu z prvních hal, které byly postaveny po znárodnění podniku v roce 1953.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologická hodnota je standardní, jedná se o výrobní stavební prvek, halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie pískování. - Interiér úpravny obsahoval podélně umístěná technologická zařízení, podél nichž vedly koleje pro odvážení hotového produktu.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu nejsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jako celku jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby, v tomto objektu se ale již nenachází.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má jedinečnou atmosféru místa – haly s původním oprýskaným dřevěným podbitím zastřešení a příhradovými vazníky z tenkých profilů, které působí velmi lehce, nosná konstrukce jeřábové dráhy je stále natřena původní zelenou barvou.

Obr. 130 – Úpravna hrubé válcovny, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 131 – Úpravna hrubé válcovny, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1953
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	4828 m ² (se SM ocelárnou)
Parcelní číslo:	st. 292

Architektonický popis:

Čistírna ingotů se nachází v severní části areálu. Jedná se pouze o zastřešení prostoru mezi siemens-martinskou ocelárnou z jihu a hrubou válcovnou ze severu. Dále je tam umístěna ocelová konstrukce jeřábové dráhy. Hala je tvořena zastřešením prostoru mezi dvěma provozy, ze západní a východní strany je otevřená. Je osvětlena z volných stran a skrze světlíky v zastřešení. Hala sloužila pro čištění ingotů vyrobených v siemens-martinské ocelárně.

Konstrukční systém:

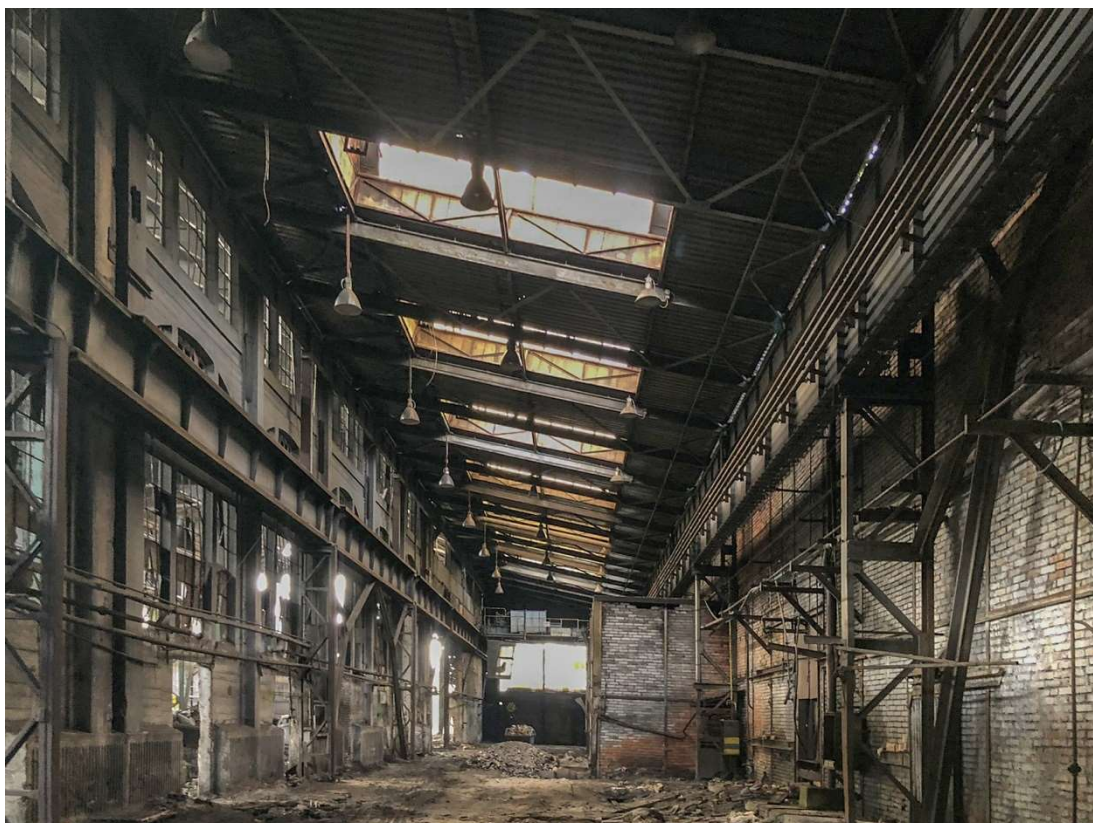
Ocelová skeletová konstrukce s jeřábovou dráhou. Zastřešena příhradovým ocelovým krovem a pultovou střechou s plechovou krytinou a ocelovými světlíky.

Popis technologie a zařízení:

V čistírně ingotů se nacházely koleje pro železniční dopravu a jeřábová dráha.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova čistírny ingotů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná. Svou polohou se nachází mezi dvěma zajímavějšími objekty – siemens-martinskou ocelárnou a hrubou válcovnou, bylo by příhodné odstranění jejího zastřešení, které z části zasahuje do téměř poloviny SM ocelárny, aby došlo k odkrytí architektury ocelárny a jejího obloukového zastřešení.

Obr. 132 – Čistírna ingotů, interiér – vlevo stěna siemens-martinské ocelárny a vpravo stěna hrubé válcovny, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 133 – Hromada ingotů, 2021, Zdroj: archiv autora

Sklad šamotových materiálů

17

Datace:	1953, 1983
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad šamot. mat.
Zastavěná plocha:	2487 m ²
Parcelní číslo:	st. 304

Architektonický popis:

Sklad šamotových materiálů se nachází ve východní části areálu za halou elektroocelárny. Sklad je složen ze dvou částí. Severozápadní část skladu je jednopodlažní budova z ocelové konstrukce s jednostranným opláštěním z plechu. Má sedlovou střechu s plechovou krytinou. Podlaha je betonová. V roce 1983 byla doplněna jihovýchodní část, která je dřevěná jednopodlažní budova, postavená na betonové desce s rampou. Hala je zastřešena vaznicovým krovem s ležatou stolicí, střecha je z dřevěných prken s živičnou krytinou. Jižní fasáda je otevřená, ostatní fasády jsou pobité prkny, která jsou už v dezolátním stavu a místy chybí. Vstup do haly je na jižní otevřené fasádě.

Konstrukční systém:

Severozápadní část je z ocelové konstrukce se zastřešením vazníky s krytinou z plechu. Jihovýchodní část je jednopodlažní trojlodní dřevěná hala postavená na betonové desce s rampou, bez podsklepení. Nosnou konstrukci tvoří dřevěný sloupový systém. Hala je zastřešena vaznicovým krovem s ležatou stolicí o přibližné výšce 5 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu se nenachází žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova skladu šamotových materiálů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 134 – Sklad šamotových materiálů, západní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 135 – Sklad šamotových materiálů, východní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1954
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	536 m ² ; 65 m ²
Parcelní číslo:	st. 533/1; st. 533/2

Architektonický popis:

Zdravotní středisko se nachází v jihozápadní části areálu železářny. Na severu od střediska se nachází řeka Klabava, na jihu je hlavní komunikace a za ní budova jídelny. Zdravotní středisko je postaveno ve stylu socialistického realismu. Budova má tři části. Hlavní část je umístěna ve středu, je dvoupodlažní s podsklepením a valbovou střechou. Nacházely se v ní ordinace lékařů, kanceláře a čekárna. Vedlejší budova na západní straně je jednopodlažní s valbovou střechou. V této části se nacházely bazény, lázně a rehabilitace. Vedlejší budova na východní straně je dvoupodlažní s valbovou střechou a nacházely se v ní kanceláře. Budova je v současné době mimo provoz a určena k demolici.

Konstrukční systém:

Budova zdravotního střediska má konstrukční podélný stěnový systém z cihel pálených. Hlavní střední část má jedno podzemní a dvě nadzemní podlaží, ve druhém nadzemním podlaží se na jižní fasádě nachází balkon. Budova má valbovou střechu a výšku cca 7 m. Východní část je jednopodlažní, bez podsklepení a také s valbovou střechou s výškou cca 4 m. Západní část je dvoupodlažní, bez podsklepení, také s valbovou střechou a výškou cca 6 m.

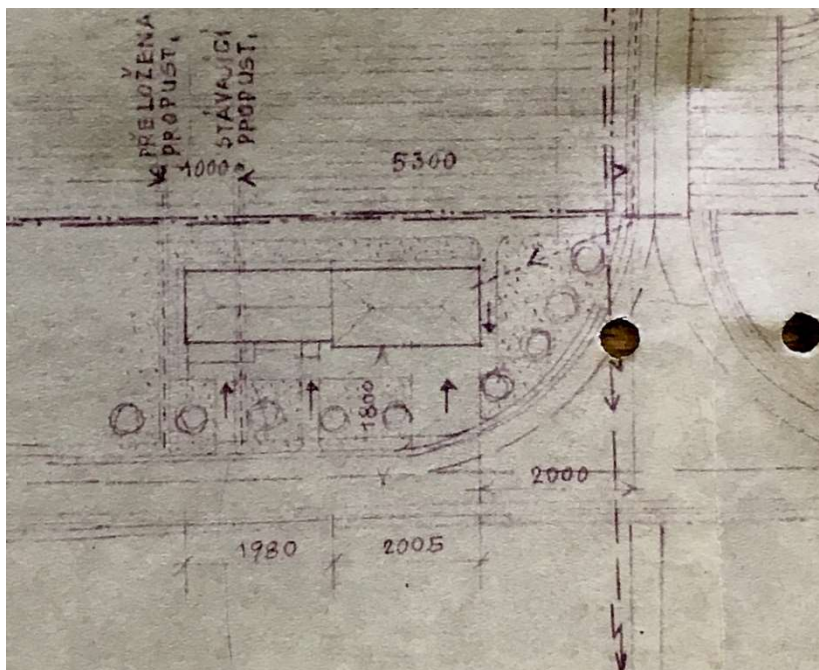
Popis technologie a zařízení:

V objektu zdravotního střediska se nenachází žádná technologická zařízení.

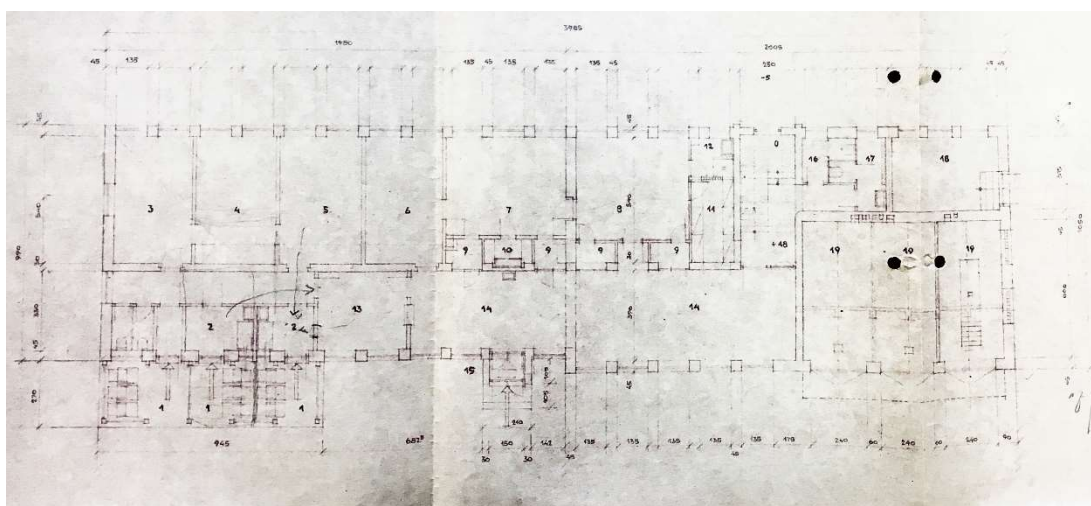
Hodnocení průmyslového dědictví objektu zdravotního střediska:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt zdravotního střediska je postavený ve stylu socialistického realismu. - Architektonická forma zpracování je původní bez úprav a přístaveb.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Z urbanistického hlediska je objekt výjimečný v tom, že byl jako první objekt v rámci areálu umístěn na druhém břehu řeky než ostatní výrobní a pomocné objekty.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o první zdravotnický objekt v areálu, postavený v roce 1954.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o sociálně-administrativní stavební prvek, první svého druhu v tomto areálu, který měl za úkol zvýšení zdraví pracovníků. - V části objektu se nacházely bazény, lázně a místnosti pro rehabilitace. - Zpracování interiéru odpovídá stylu socialistického realismu.
technologického toku, systémových a technologických vazeb a technická	<ul style="list-style-type: none"> - Nejedná se o průmyslový objekt, nejsou tedy k nalezení žádné technologické hodnoty.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Původní autenticita je zachována.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Atmosféra místa je původní, v budově je ponecháno veškeré vybavení, včetně nábytku, ale i kancelářských potřeb a jednotlivých dokumentů o pracovnících z areálu.

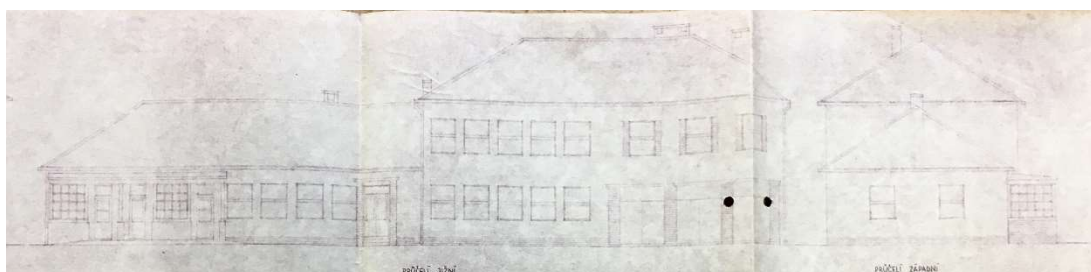

Obr. 136 – Situace zdravotního střediska, 1952, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1-21 č.1.

Obr. 137 – Půdorys zdravotního střediska, 1952, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1-21 č.1.

Obr. 138 – Pohledy zdravotního střediska, 1952, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1-21 č.1.

Obr. 139 – Budova zdravotního střediska, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 140 – Budova zdravotního střediska, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1955
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	400 m ²
Parcelní číslo:	st. 70

Architektonický popis:

Budova staré jídelny se nachází ve středu severní části areálu. Severní stranou je umístěná naproti válcovně, západní stranou je u plynové žíhárny, jižní stranou je vedle staré administrativní budovy a východní stranou je za starými garážemi. Budova se nachází na místě původní kantýny z roku 1905. Jídelna je dvoupodlažní zděná s částečným podsklepením. Fasáda budovy je z břizolitu. Jídelna je zastřešena sedlovou střechou. Hlavní vstup má na severní fasádě, ze zatáčky komunikace u válcovny. Na západní a severní fasádě jsou rovnoměrně rozmístěna dřevěná dvojitá okna v obou podlažích. Podlahy v budově jsou z betonové a keramické dlažby. Schodiště je teracové. V suterénu se nachází sklepní prostory, v přízemí je závodní jídelna a sociální zařízení a v patře je také závodní jídelna se sociálním zařízením. Objekt je v současné době v dezolátním stavu. Budova je majitelem určena k demolici.

Konstrukční systém:

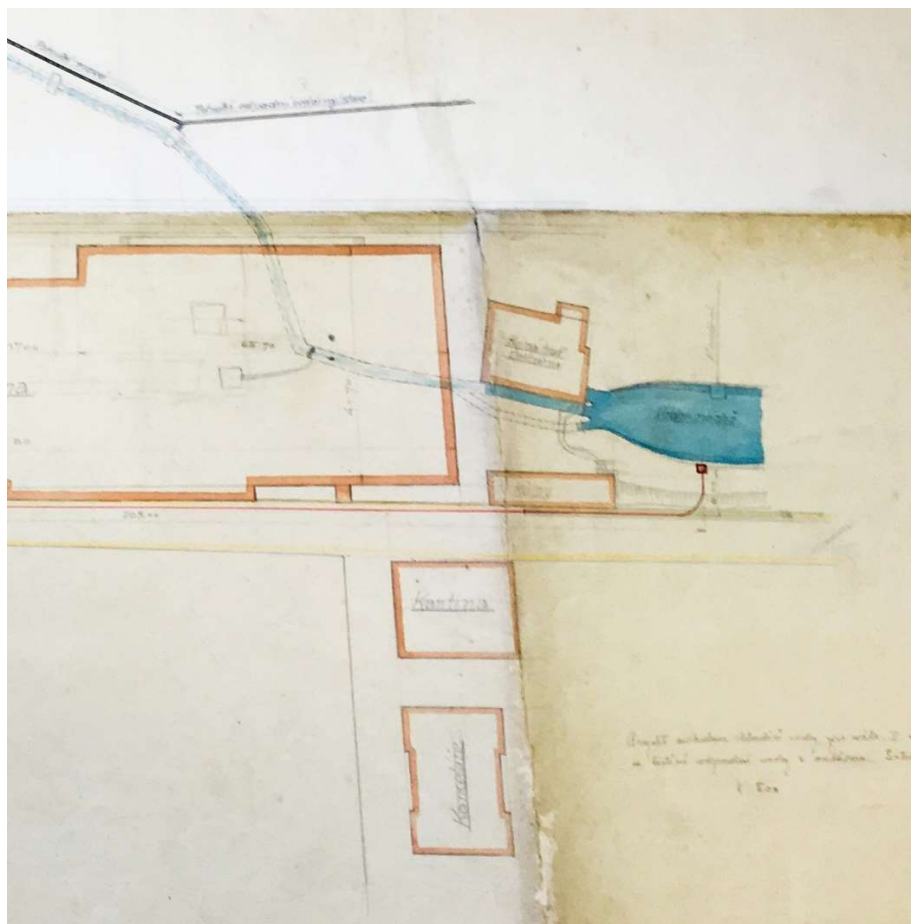
Stará jídelna je dvoupodlažní s částečným podsklepením. Je to zděná budova s železobetonovými stropy. Má sedlovou střechu s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Výška budovy je cca 10 m.

Popis technologie a zařízení:

V budově jídelny se nenachází žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova staré jídelny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 141 – Situace umístění válcovny, kujné huti, dílny, kantýny a kanceláří, 1905, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.11.

Obr. 142 – Stará jídelna, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv Josefa Brožíka

Budova staré vrátnice

20

Datace:	1955
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	73 m ²
Parcelní číslo:	st. 289

Architektonický popis:

Budova staré vrátnice se nachází za mostem k žíhárnám ve středu areálu železáren. Je to jednopodlažní zděná budova s loubím u vchodu a sedlovou střechou s mírným sklonem. Fasádu má z hrubé vápenné omítky. Okna jsou dvojitá a dveře hladké. Podlahy jsou betonové. Majitelem je objekt určen k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt se stropy s rovnými podhledy. Má sedlovou střechu s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova staré vrátnice podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 143 – Budova bývalé vrátnice, v pozadí odkalovací věž vodního hospodářství, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1955
Historická etapa:	III.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	sklad řeziva
Zastavěná plocha:	566 m ²
Parcelní číslo:	st. 309

Architektonický popis:

Budova bývalé tesárny a skladu se nachází v severovýchodní části areálu železářny. Bývalá tesárna je zděná budova se sedlovou střechou a živičnou krytinou. Fasáda tesárny je bez omítnutí se zdvojenými okny a hladkými dveřmi. Podlahy jsou betonové. Sklady byly k tesárně přistaveny roku 1985. Jsou to plechové objekty se sedlovou střechou postavené v jedné rovině s tesárnou. Mezi objekty je volný prostor. Jeden plechový sklad je natřený modrou barvou a druhý červenou – barevné řešení nemá žádný speciální význam. Severní fasády objektů jsou u komunikace a nacházejí se tam vstupy. Jižní fasáda je u prostoru, kde dochází k čištění ingotů z elektroocelárny.

Konstrukční systém:

Všechny tři objekty jsou bez podsklepení se sedlovou střechou o nízkém sklonu s výškou cca 3,5 m. Bývalá tesárna je cihlová. Sklady jsou montované z ocelových sloupů a vazníků s opláštěním a krytinou z vlnitého plechu.

Popis technologie a zařízení:

V objektech není žádná technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova bývalé tesárny a skladu podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

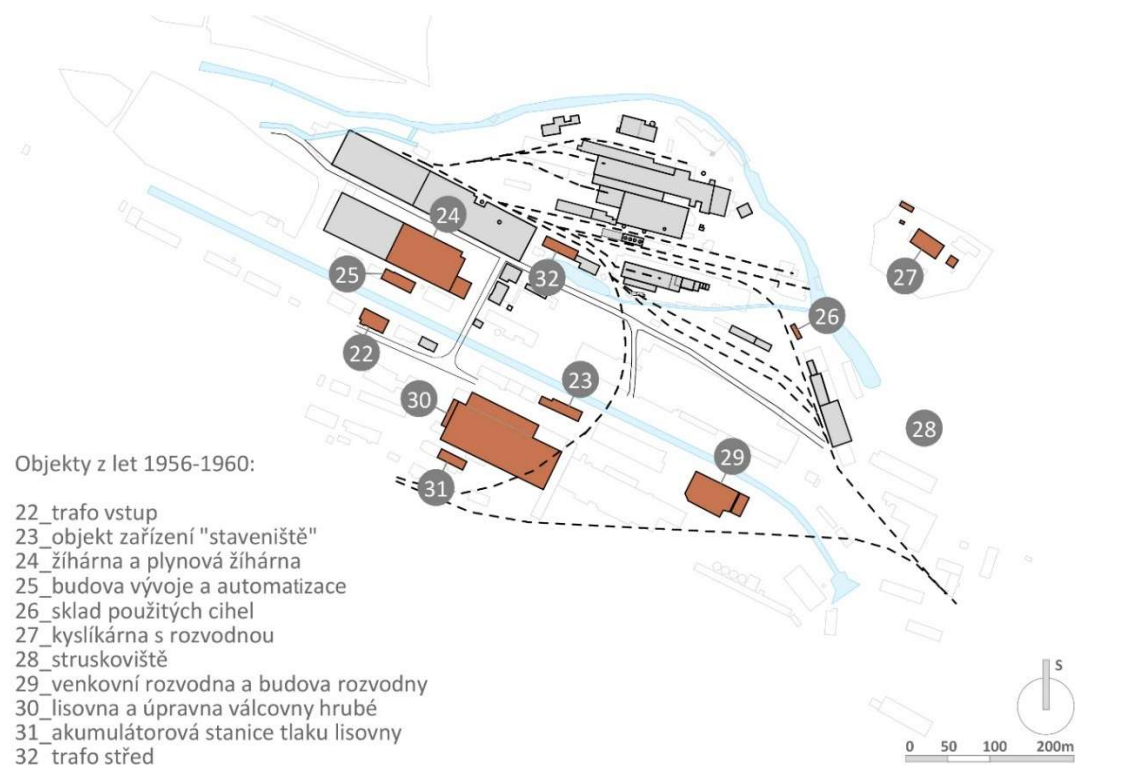

Obr. 144 – Budova bývalé tesárny, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 145 – Sklad tesárny, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

5.5 IV. etapa výstavby v letech 1956–1960

Obr. 146 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1956–1960. Mapový podklad: Situace Železárny Bílá Cerkev z roku 1960 dostupná ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1956-60, Tč. 7.

V roce 1956 byla postavena budova vstupního trafu s přívodní linkou 22kV. V letech 1957–58 bylo zřízeno zařízení staveniště pro následující výstavbu v podniku. Byla postavena žihárna s jeřábovou dráhou a plynová žihárna II., budova vývoje a automatizace, sklad použitých cihel, trafo rozvodna na severu areálu, rozšířena tažirna, instalováno vychlazovací lože v hrubé válcovně a ohřívací pec jemné válcovny. Ke zvýšení výkonu siemens-martinských pecí bylo od roku 1958 zavedeno jejich přitápění dehtem.¹⁵²

Od dubna 1958 byly železárny začleněny do „Výrobní hospodářské jednotky (VHJ) Válcovny trub a železárny Chomutov“ jako pobočný podnik. V té době měly železárny 2239 zaměstnanců, z toho 1966 dělníků. Následně vznikla nová koncepce, které dominovala výstavba elektroocelárny, návrh nové středojemné válcovny a lisovny pro další nárůst výroby. V roce 1959 bylo zavedeno struskoviště a postavena venkovní rozvodna 110kV a lisovna. Dále byly v ocelárně zavedeny exotermické zásypy hlav ingotů ke zvýšení využití oceli. V letech 1959–60 byla provedena rekonstrukce mořírny, instalovány 4 nové tažné stroje do tažírny, provedena přístavba generátorové stanice a rekonstrukce jemné válcovny s novou ohřívací pecí, dopravníky a vychlazovací lože.¹⁵³

¹⁵² HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

¹⁵³ Tamtéž.

Datace:	1956
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	trafostanice a rozvodna
Zastavěná plocha:	264 m ² ; 298 m ²
Parcelní číslo:	st. 532/1; st. 532/2

Architektonický popis:

Budova trafostanice s označením „u vstupu“ se nachází v jihozápadní části areálu u hlavní komunikace od vrátnice č. 2. Jedná se o dvoupodlažní objekt ve stylu socialistického realismu. Hlavní vstup do objektu se nachází na východní fasádě, kde jsou i pravidelně rozmístěna okna z luxfer. Jižní fasáda, nacházející se u hlavní komunikace, je také členěna v obou podlažích okny z luxfer, v přízemí mají čtvercový rozměr a v patře výrazně převyšuje jejich výška, která jde přes dvě podlaží. V levé, mírně vystupující části jižní fasády, se v patře nachází balkon. Na západní fasádě ve vystupující části jsou opět dvě řady oken z luxfer. Na severní fasádě u řeky se nachází dvoje velká vrata k rozvaděčům a po stranách okenní otvory. V budově jsou místnosti s trafostanicí a dispečinkem.

Konstrukční systém:

Jedná se o dvoupodlažní zděný objekt se stěnovým konstrukčním systémem. Hmoty hlavní části mírně převyšuje hmoty bočních částí. Budova má plochou střechu s odtokem vody do okapů. Výška budovy je cca 10 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nachází trafostanice 22/3kV a dispečerský velín lokální distribuční sítě.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je budova vstupního trafa architektonicky zajímavá svým členěním fasád s okny z luxfer, které prezentuje energetický objekt. Urbanisticky je objekt umístěný nedaleko od západního vstupu do areálu a rovnoběžně na ose se sociálně administrativními objekty umístěnými podél řeky Klabavy. Podle specifických kategorií se jedná o typického zástupce typologicky energetické budovy obsahující zařízení pro přenos elektrické energie.

Obr. 147 – Budova trafostanice u vstupu, pohled jihozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 148 – Budova trafostanice u vstupu, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 149 – Budova trafostanice u vstupu, pohled východní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1957
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	578 m ²
Parcelní číslo:	st. 543

Architektonický popis:

Bývalý objekt pro zařízení stavenišť se nachází v jižní části areálu železáren. Jedná se o podlouhlý jednopodlažní cihlový objekt se sedlovou střechou mírného sklonu. Jižní fasádou přiléhá k volnému prostranství a navazuje na hlavní komunikaci areálu. Severní stranou je rovnoběžný s korytem řeky Klabavy. Vstupy i okna jsou nepravidelně rozmístěny na jižní podélné fasádě. V současné době slouží část jako garáž. Jinak je dlouhodobě mimo provoz a majitelem určeno k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt podélného konstrukčního systému se sedlovou střechou výšky cca 4 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova zařízení „staveniště“ podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 150 – Objekt zařízení „stavenišť“, severozápadní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 151 – Objekt zařízení „stavenišť“, severovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1958, 1979
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	funkční
Zastavěná plocha:	8597 m ² (s obj. 4)
Parcelní číslo:	st. 279

Architektonický popis:

Průmyslová hala plynové žihárny plynule navazuje na halu úpravny válcovny, společně tvoří dlouhý trakt rovnoběžný s první stavbou železáren v Hrádku s válcovnou I. a II. Objekt žihárny má fasádu z hrubé vápenné omítky, část přístavby z roku 1979 má fasádu ze zeleného profilovaného plechu, z jihu s velkou prosklenou plochou a z východu s okny nad terénem a pod střešní římsou.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní objekt dvoulodní haly s konstrukcí z železobetonového skeletu v kombinaci s ocelovým. Hala má jeřábovou dráhu se dvěma mostovými jeřáby o nosnosti 5 t a zděné opláštění. Na hale je příhradový krov se sedlovou střechou s mírným sklonem. Krytina je plechová s pozinkovaným oplechováním. Přístavba novější části žihárny je jednopodlažní ocelová montovaná hala s opláštěním z profilovaného plechu. Má také příhradový ocelový krov, sedlovou střechu s mírným spádem, plechovou krytinu s pozinkovaným oplechováním a výšku 16 m. Podlaha je v obou částech objektu betonová.

Popis technologie a zařízení:

Žihárna je technologické zařízení na tepelnou úpravu ocelových tyčí odvalených na střední a jemné válcovně. Žihání je proces, kterým se ohřevem odstraňuje vnitřní pnutí ve vyválcovaných tyčích z oceli třídy č. 11–17 a vybraných třídy 19. Podnik měl velké zkušenosti s tepelným zpracováním a jako první z hutních podniků zavedl žihání ložiskové oceli dle norem GOST, jakož i speciální druhy tepelného zpracování podle požadavků odběratelů, např. u materiálů určených pro energetický průmysl a jiné. Žihárna obsahuje vozové žihací pece pro tepelné zpracování oceli. Režimem řízené teploty dochází k dosažení mechanických vlastností oceli, k vnitřní struktuře materiálu pro zvýšení pevnosti.

Žihárna I. a II. se skládá z devíti komorových žihacích pecí, ze kterých je provozováno sedm pecí, pece č. 8 a č. 9 jsou dlouhodobě mimo provoz. Do jednotlivých komorových žihacích pecí jsou tyče k žihání o max. hmotnosti 12 t zaváženy jednostranně dvěma

sázecími vozy. Pece jsou vytápěny krátkými injektorovými hořáky S 25 KF 108 293 výrobce Škoda Klatovy o jednotlivém výkonu 25 kW, na spalování zemního plynu. Tyto hořáky v počtu 40 ks jsou umístěny společně se 40 ks stabilizačními hořáky ve dvou rovinách s rozložením do šesti regulačních zón, pro rovnoměrné rozložení teploty v celém prostoru pece. Vizuální kontrola je umožněna kukátkami umístěnými v zadní stěně a vratech. Průběh teplot je sledován na zapisovačích umístěných na měřicím panelu, teplota v pracovním prostoru dosahuje max. 1 000 °C. Regulace hořáků, tj. teplot, je prováděna manuálně, nebo automaticky elektrickými regulačními servoventily dle režimu zvoleného obsluhou. Tlak a spotřeba paliva je sledována tlakoměry a plynoměry na přívodním potrubí každé pece. Komínové hradítko v kouřovém kanálu je ovládáno ručně nebo automaticky v závislosti na tlaku v peci. Odpadní plyny o objemu 4 200 m³/h jsou do vnějšího ovzduší vypouštěny komínem o výšce 34 m.¹⁵⁴

Od roku 1981 je součástí žíhářny technologické zařízení průběžné pece. Průběžnou pecí jsou kontinuálně posouvány žíhané tyče i ve více vrstvách pomocí dopravních válečků. Vytápěná část je rozdělena do 12 regulovaných zón, ovládaných automaticky z velínu pece. Pec je vytápěna 22 ks vysokorychlostních hořáků typu Unisil 63 Ex a 62 ks typu Unisil 25 Ex, výrobce ÚVP Brno, o celkovém výkonu 2,936 MW. Spalovací vzduch o objemu 3 600 m³/h je vháněn ventilátorem RVA 800-1, vzduch do chladicí komory o objemu 10 800 m³/h je vháněn ventilátorem RVE 800-5N-L. Provoz hořáků je ionizačně sledován a ovládán pomocí řídicích skříněk na bocích pece. Proces žíhání je řízen systémem měření a regulace SLC 500 Allen Bradley, s programovatelnými numerickými regulátory Ascom MS pro řízení hořáků. Průměrný výkon pece je 1,2 t/h, maximální 2,8 t/h. Odpadní plyny o objemu 4 200 m³/h, jsou vypouštěny do vnějšího ovzduší komínem o výšce 28 m.¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 17–18.

¹⁵⁵ Tamtéž s. 18

Hodnocení průmyslového dědictví objektu žihárny a plynové žihárny:

Hodnota	Popis
architektonická	- Architektonickou formou objekt žihárny přímo navazuje na halu úpravny válcovny středojemné, plynová žihárna je svým zpracováním kontrastní – je z ocelového skeletu s pláštěm ze zeleného profilovaného plechu s velkými prosklenými plochami, také vyčnívá svou výškou, kterou architektonicky zakončuje blok hal.
urbanistická	- Objekt žihárny byl navázán na halu úpravny válcovny středojemné z roku 1953. - Uzavírá rovnoběžný blok k původním halám – válcovny středojemné z roku 1905, tažírny, žihárny a skladům, které jsou na ni navázány.
umělecko-historická	- Umělecko-historická hodnota je vysoká, protože je objekt v současné době stále funkční a nachází se v něm původní technologická zařízení se speciální průběžnou pecí, kde jsou kontinuálně posouvány tyče pomocí dopravních válečků.
historická	- Jedná se o halu žihárny z roku 1958 a dostavby plynové žihárny z roku 1979.
typologická	- Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie. - Interiér žihárny je situován příčně a obsahuje devět samostatných komorových žihacích pecí, které jsou umístěny ve dvou řadách za sebou. - Podél jižní fasády se nachází dlouhá průběžná pec.
technologického toku	- V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	- V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční, ale již nepoužívané.
technická	- V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	- Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	- Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 152 – Plynová žihárna, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 153 – Prostor před plynovou žihárnou, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 154 – Plynová žíhárna, interiér s komorovými žíhacími pecemi, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 155 – Plynová žíhárna, detail komorové žíhací pece, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 156 – Plynová žihárna, detail jiného typu komorové žihací pece, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 157 – Plynová žihárna, průběžná plynová žihací pec, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1958
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	1305 m ² (s obj. č. 31)
Parcelní číslo:	st. 281

Architektonický popis:

Budova vývoje a automatizace se nachází mezi halou plynové žihárny ze severní strany a řekou Klabavou z jižní strany. Na východní straně je navázána na bývalou kotelnu se skladem z roku 1954 a na západní straně navazuje na dílny úpravny válcovny VS a VJ z roku 1975. Jedná se o dvoupodlažní panelový objekt. Hlavní vstup je ze severní strany ve středu objektu. Vstup je zapuštěný a nad ním je lodžie z druhého podlaží. Zapuštěná část fasády je vyzděná z luxfer, zbytek severní fasády je hladký s pravidelným členěním oken v obou podlažích, s dalším zapuštěným vstupem ve 2/3 fasády. Mezi hlavním a dalším vstupem je na fasádě viditelný pás luxfer, za kterým je patrné dvouramenné schodiště. Ze západní strany se objevuje další vstup a krček, který navazuje na sociální objekt. Budova je omítnuta šedou vápennou hladkou omítkou, která je místy velmi poničena. Vnitřní omítky jsou štukové. Okna jsou dvojí a zdvojená, dveře jsou hladké. Podlahy v budově jsou z PVC a keramické dlažby. Budova je dlouhá léta mimo provoz a majitelem je určena k demolicí.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní panelový objekt montovaný z panelů ZRUP se železobetonovými stropy. Objekt je bez podsklepení. Střecha je plochá s živičnou krytinou s pozinkovaným oplechováním. Objekt má výšku cca 7 m.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví má budova zajímavě architektonicky členěné fasády s pravidelně umístěnými okny ve vertikále a následně rozdělené vstupem se zapuštěnou lodžii nad ním, dále pokračují otvory z luxfer. Fasáda odpovídá vnitřnímu členění. Urbanisticky je objekt zařazen na ose přilehlých objektů v rovnoběžné rovině s řekou na jedné straně a výrobními halami na straně druhé. Podle specifických kategorií není budova vývoje a automatizace nijak výjimečná.

Obr. 158 – Budova vývoje a automatizace, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 159 – Budova vývoje a automatizace, detail fasády, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1958
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad cihel
Zastavěná plocha:	100 m ²
Parcelní číslo:	st. 301

Architektonický popis:

Sklad odpadových šamotových cihel se nachází v severovýchodním cípu areálu. Jedná se o lehký montovaný přístřešek, otevřený ze severní strany. Ze strany západní, východní a jižní je opláštěný vlnitým plechem. Střecha je pultová s krytinou z plechu. Podlaha je betonová. Sklad má 3 kóje, do kterých se odvázejí použité šamotové cihly z elektroocelárny.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní budova z ocelové konstrukce zastřešená ocelovými vazníky tvořící pultovou střechu s krytinou z plechu. Má tři příčné trakty a výšku 3 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu nejsou žádné technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není objekt skladu použitých cihel podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 160 – Sklad použitých cihel, severní pohled, 2021,
Zdroj: archiv autora

Datace:	1958, 1960, 1977
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné, pouze rozvodna v provozu
Zastavěná plocha:	747; 115; 44; 44; 92; 15; 370 m ²
Parcelní číslo:	st. 262; 263; 264; 265; 266; 267; 353

Architektonický popis:

Budovy kyslíkárny, kompresorovny, rozvodny a dalších okolních objektů se nachází v severovýchodní části zalesněné stráni areálu železářny. Objekty jsou v oploceném areálu železáren a zároveň za dalším samostatným oplocením.

Budova kyslíkárny je v části dílny jednopodlažní jednolodní hala a v části kyslíkárny samotné má vestavěné částečné druhé podlaží. Byla postavena roku 1960. Má železobetonový skelet se zděným opláštěním. Střechu má sedlovou s mírným spádem a živičnou krytinou. Fasády jsou z hladké omítky. Vstup do kyslíkárny se nachází na severní fasádě, která je dále pravidelně členěna okenními otvory s jednoduchými okny. Na jižní fasádě má čtyři velké prosklené plochy převyšující výškou nad šířkou s pravidelným rastrem. Dispozičně se budova skládá z haly s kompresorovnou a nižší části, ve které se nachází dílna, sociální zařízení a sklad.

Budova kompresorovny je jednopodlažní, z železobetonového montovaného skeletu se zděným opláštěním a nachází se severovýchodně od kyslíkárny. Byla postavena roku 1977. Má sedlovou střechu s malým spádem a živičnou krytinou. Fasády jsou z omítky vápenné hrubé. Vstup do budovy je z jižní stany od komunikace. Jižní fasáda je členěna zděnými pilastry a jednoduchými okny mezi nimi. I tato okna mají dominantní výšku proti šířce.

Budova trafa a rozvodny je zděná jednopodlažní, nacházející se jihovýchodně od kyslíkárny, pod kompresorovnou. Byla postavena roku 1958. Má sedlovou střechu s mírným spádem a živičnou krytinou. Fasády jsou omítnuty vápennou hrubou omítkou. Okna jsou jednoduchá a vrata a dveře plechové. Vstupy do rozvodných skříní jsou ze západní strany u komunikace.

Skupinku objektů doplňuje jednopodlažní zděná budova vrátnice s plochou střechou s živičnou krytinou z roku 1958. Tento rok byla ještě postavena jednopodlažní zděná částečně podsklepená budova čerpací stanice. Budova má pultovou střechu s mírným spádem, fasády z omítky vápenné hladké s jednoduchými okny a plechovými dveřmi. Dále jednopodlažní panelová budova skladu u vrátnice se sedlovou střechou s plechovou krytinou a krovu z ocelových vazníků, která je z roku 1959. Roku 1965 byla do areálu doplněna chladič věž, jejíž konstrukce je tvořena ocelovým rámem a opláštěním

z vlnitého plechu. Roku 1966 byl do areálu kyslíkárny postaven přístřešek multikár z ocelového rámu se zděným opláštěním ze dvou stran a střešní krytinou z vlnitého plechu. Poslední doplněná stavba do areálu kyslíkárny je z roku 1994. Je to drobný přístřešek z ocelových sloupů a opláštění z vlnitého plechu s plochou střechou také z vlnitého plechu. Tento přístřešek přímo navazuje na jižní stranu budovy kyslíkárny.

Konstrukční systém:

Budova kyslíkárny je jednodílná hala z železobetonového skeletu se zděným opláštěním. Zastřešena je sedlovou střechou s mírným spádem. Konstrukce zastřešení je ze železobetonových vazníků a desek Calofrig. Budova je složena ze dvou výškových úrovní, hlavní část má výšku cca 7 m, boční cca 4,5 m.

Budova kompresorovny má konstrukci z železobetonového montovaného skeletu se zděným opláštěním. Zastřešení je sedlovou střechou s malým spádem z železobetonových vazníků. Výška budovy je cca 4,5 m.

Budova rozvodny je jednopodlažní zděná se železobetonovými stropy. Zastřešena je sedlovou střechou s mírným spádem. Výšku má cca 3,5 m.

Popis technologie a zařízení:

Kyslíkárna byla funkční do roku 1998. Probíhala v ní výroba kyslíku a dusíku pro elektroocelárnu, nyní jsou tyto plyny dodávány do ocelárny ze zásobníků kapalných plynů a odpařovací stanice. V kompresorovně se nachází staré pískové kompresory poháněné elektromotory z ČKD, v současné době jsou stále zachovalé, ale nahrazené novou technologií. Rozvodna byla vysokonapěťová z 22 kV na 3 kV pro technologie kyslíkárny a kompresorovny.

Hodnocení průmyslového dědictví objektů kyslíkárny s kompresorovnou a rozvodnou:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Architektonická hodnota je u budovy kyslíkárny, která je především v části dvoupodlažního prostoru kyslíkárny samotné. Jedná se o unikátní prostor tvořený železobetonovou konstrukcí s velkým prosvětlením z jižní a severní strany, vložené patro je pouze částečné s jednoramenným schodištěm a žlutým technickým zábradlím.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt kyslíkárny je umístěn v samostatném oploceném areálu společně s kompresorovnou, rozvodnou a zásobníkem, zároveň se nachází v rámci areálu železářny. - Situovaný je v zalesněném severním svahu a přístupný je po hlavní komunikaci na trase Rokycany – Dobřív a po pěšině z areálu železářny.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá v unikátní původní funkci objektu pro výrobu kyslíku a dusíku, který se používá při výrobě oceli. - V objektu se již nenachází technologie pro výrobu kyslíku a dusíku.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o železobetonový objekt z roku 1960.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek, jehož obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie a zároveň měla určitou architektonickou formu přívětivou a reprezentativní pro obsluhu technologie. - Prostor je rozdělen vloženým podlažím, které bylo v úrovni vrchní části technologického zařízení pro jeho lepší kontrolu.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu nyní nejsou zachovány technologické vazby, ale je dokladem samostatné výroby potřebné suroviny pro výrobu hlavní.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu technologie nejsou funkční, a jsou nahrazeny zásobníky s kapalnou formou kyslíku a dusíku.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu kyslíkárny nejsou zachovány technické zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly s jednotlivými detaily – původní keramické dlažby, původní nátěry.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 161 – Budova kyslíkárny, pohled jihozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

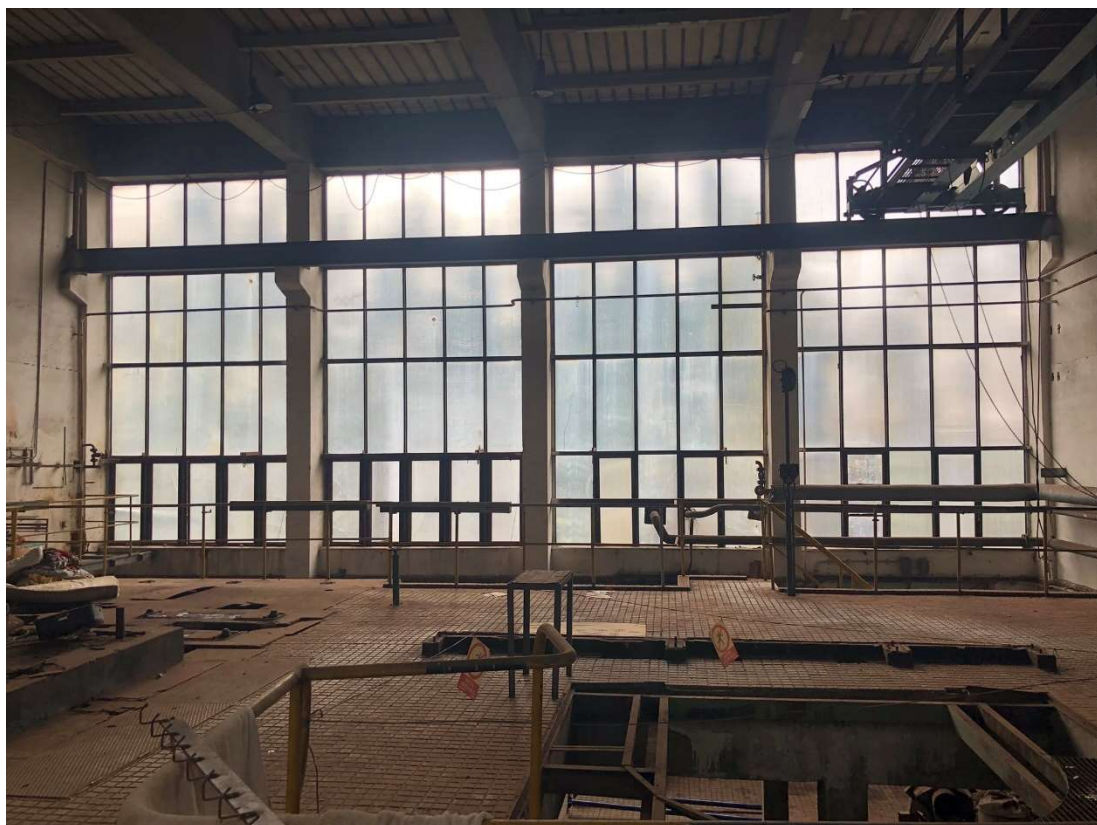
Obr. 162 – Budova kyslíkárny – část s dílnou a sociálním zařízením, pohled severní, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 163 – Budova kyslíkárny, interiér části s dílnou, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 164 – Budova kyslíkárny, interiér 1.NP – pohled na východní stěnu, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 165 – Budova kyslíkárny, interiér 2.NP – pohled na jižní stěnu, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 166 – Budova kyslíkárny, historická fotka interiéru s technologií, Zdroj: archiv autora

Obr. 167 – Budova kompresorovny, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 168 – Budova rozvodny v pozadí s objektem kompresorovny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 169 – Budova rozvodny, interiér, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 170 – Nádrže na kyslík, nahrazující původní technologii v budově kyslíkárny, 2022. Zdroj: archiv autora

Datace:	1959
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	zpracování ocel. strusky
Výměra:	3915 m ³
Parcelní číslo:	32

Architektonický popis:

Plocha struskoviště se nachází na severu východní části areálu železáren. Je umístěná za elektroocelárnou a za jednotlivými sklady materiálů a přísad. Nad plochou struskoviště se nachází jeřábová dráha. Plocha struskoviště je otevřená, na jižní straně přiléhá ke komunikaci, a objektu skladu přísad, na straně severní je zalesněná část.

Konstrukční systém:

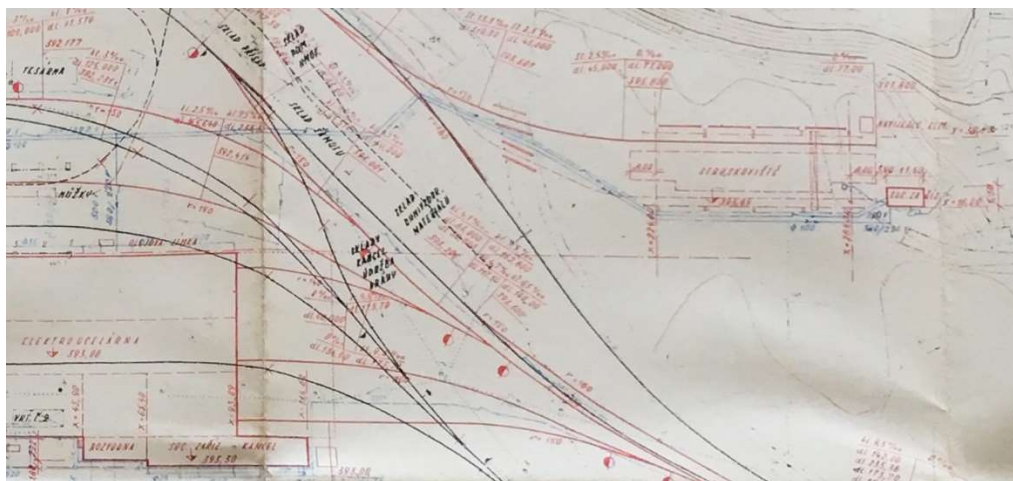
Nad struskovištěm je pouze konstrukce jeřábové dráhy.

Popis technologie a zařízení:

Vedlejší produkt - struska je vyvážena z ocelárny na struskoviště, odkud po oddělení kovových příměsí, které se vrací do vsázky, je převážena do prostoru skládky k drcení a roztřídění na 3 velikostní frakce a následně jako stavební materiál prodávána odběratelům.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není plocha struskoviště podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná. Do budoucna lze využít volnou jeřábovou dráhu jako prvek v krajině.

Obr. 171 – Situace struskoviště a železniční napojení na elektroocelárnu, 1958, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 214-216 T13.

Obr. 172 – Struskoviště s jeřábovou dráhou, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 173 – Struskoviště, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1959 (venkovní)
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	trafostanice a rozvodna
Zastavěná plocha:	305 m ²
Parcelní číslo:	st. 410

Architektonický popis:

Budova rozvodny se nachází v jižní části areálu železářny. Severní fasádou přiléhá k řece Klabavě, na druhém břehu řeky je rovnoběžně umístěná elektroocelárna. Budova rozvodny je ve tvaru kvádrů s plochou střechou. Vstup do rozvodny je umístěn na východní fasádě, kde jsou i otvory vyplněné luxferami pro prosvětlení. Budova má tři podlaží, první podlaží je částečně zapuštěné, a proto vstup na východní fasádě je do podlaží druhého. Na jižní fasádě je také prosvětlení okny z luxfer a další vstup, tentokrát do přízemí. Západní fasáda je z poloviny hladká a u severu má čtyři otvory s luxferami. K této fasádě přiléhá část venkovní rozvodny. Budova je nyní v dobrém stavu a natřena lososovou barvou.

Konstrukční systém:

Rozvodna je třípodlažní objekt se stěnovým konstrukčním systémem a plochou střechou s výškou cca 9 m.

Popis technologie a zařízení:

Venkovní rozvodna R110 je předávacím místem mezi distribuční sítí ČEZ a lokální distribuční sítí v areálu Hrádek. Areál je napájen dvěma linkami VVN 110 kV – V 1223 a V 1224. Rozvodna slouží pro transformaci z venkovní rozvodny 110 kV – 22 kV.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou venkovní rozvodna 110 kV ani objekt rozvodny 22kV podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 174 – Venkovní rozvodna 110kV, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 175 – Rozvodna R24 22 kV, východní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1959
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	lisovna a úpravna
Zastavěná plocha:	11433 m ² ; 552 m ²
Parcelní číslo:	st. 544; st. 820

Architektonický popis:

Hala lisovny a úpravny válcovny hrubé se nachází v jižní části areálu železářny. Hala je podélně orientována u hlavní komunikace, která vede rovně od vrátnice č. 2 a je rovnoběžně umístěna s budovami knihovny, IT a vedení druhovýroby. Na severozápadním okraji lisovny se nachází energetické části pro pohon zařízení objektu. Samotná hala lisovny je půdorysného rozměru 150x67 m. Hala je železobetonová skeletová s vazníkovým zastřešením, kde jsou příčně umístěné trojúhelníkové světlíky. Hlavní vstup do haly je přes centrální část, která propojuje lisovnu a loupárnu a dále z ní do obou objektů. Další vstup je na severní fasádě, která je ve velkém poměru prosklená. Prosklení je tvořeno pravidelně členěnými vysokými tabulemi skla až po střechu, pouze nad zemí je vyzdívaný sokl. Na jižní fasádě je prosklení orámované dle traktů.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní železobetonová skeletová hala s dozdívkami a vazníkovým zastřešením o výšce cca 10 m. Na halu lisovny je navázán kolmý trakt skladu vyrobeného materiálu. Na severní straně haly lisovny se nachází přístavba budovy druhovýroby, pod kterou se nachází protiletceový kryt.

Popis technologie a zařízení:

Výroba lisovaných profilů a úpravna. Obsahuje lis na lisování trubek za tepla protlačováním.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu lisovny a úpravny válcovny hrubé:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o železobetonovou velkorozponovou skeletovou konstrukci haly sloužící pro krytí technologického zařízení. - Hala utváří velmi vzdušný a prosvětlený prostor – velkými zasklenými plochami na jižní straně a pravidelně rozmístěnými velkými pásovými světlíky na střeše.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt byl do urbanistické struktury areálu železárny doplněn roku 1959 jako první výrobní hala na jižní straně koryta řeky, se kterým je v rovnoběžné orientaci.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá především v dochované a zatím používané a funkční technologii lisovacích strojů. - Unikátní je velký stroj v jihozápadní části haly sloužící na protlačování trubek za tepla.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu lisovny a úpravny válcovny hrubé z roku 1959, která svou konstrukcí odpovídá době vzniku.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie. - Interiér lisovny je situován podélně a obsahuje lisovací stroje řazené za sebou.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční, a používané (ale pro práci s nakoupeným materiálem, ne s materiálem vyrobeným v areálu, protože již není funkční hrubá válcovna, která vytvářela zde zpracovávaný produkt).
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 176 – Lisovna, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 177 – Lisovna, pohled jižní, Zdroj: archiv autora

Obr. 178 – Sklad lisovny, střední část mezi lisovnou a loupárnou, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 179 – Lisovna, interiér – speciální lis na protlačování trubek za tepla, Zdroj: archiv autora

Obr. 180 – Lisovna, interiér – speciální lis na protlačování trubek za tepla, Zdroj: archiv autora

Obr. 181 – Lisovna, interiér – s technologickým zařízením, Zdroj: archiv autora

Obr. 182 – Lisovna, interiér – s technologickým zařízením, Zdroj: archiv autora

Datace:	1960
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	dílna a akum. tlaku
Zastavěná plocha:	297 m ² ; 515 m ²
Parcelní číslo:	st. 582; st. 545

Architektonický popis:

Zámečnická dílna lisovny a akumulátorová stanice tlaku lisovny se nachází v jižní části areálu železárny. Objekt je umístěn mezi halou lisovny na severní straně a administrativní budovou vedení na jižní straně. Jedná se o dva cihelné objekty řazené za sebou. Budova dílen je dvoupodlažní s plochou střechou. Hlavní vstup do dílny i akumulátorové stanice je vraty na jižní fasádě. Budova zámečnických dílen je členěna dvěma řadami pravidelně rozmístěných oken. Budova akumulátorové stanice tlaku lisovny je navázána na východní stranu dílen. Jedná se o jednopodlažní objekt s vysokými plochami prosklení z luxfer. Obě budovy mají světle šedou omítku.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní objekt zámečnických dílen má konstrukční systém podélný, zděný z cihel. Je zastřešený plochou střechou a má výšku 6 m. Jednopodlažní objekt akumulátorové stanice tlaku lisovny má konstrukční systém podélný zděný a sedlovou střechu s velmi malým sklonem.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nacházejí akumulátory tlaku pro lisovnu.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou dílny a akumulátorová stanice tlaku lisovny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 183 – Budova zámečnické dílny lisovny, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 184 – Budova akumulátorové stanice tlaku lisovny, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1960
Historická etapa:	IV.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	trafostanice a rozvodna
Zastavěná plocha:	696 (spol s obj. 23)
Parcelní číslo:	st. 285

Architektonický popis:

Dvoupodlažní zděná budova trafostanice se nachází ve středu severní části areálu železáren. Východní fasádou přímo navazuje na objekt vodárny, který viditelně převyšuje. Fasádu má z bříazolitu, vnitřní omítky štukové. Hlavní vchod do trafostanice je na severní straně, kde jsou umístěny hladké dveře a na vystupující nižší části fasády objektu patery kovová vrata. Budova se skládá ze dvou částí, na západní straně je objekt nižší a na východní části vyšší, na severní straně je viditelné vzájemné prolnutí a na straně jižní od vodní nádrže, to vypadá jako dva samostatné objekty. Jižní strana má na nižší části podélné obdélníkové prosklení okny zdvojenými a na vyšší části svislé obdélníkové prosklení luxferami. Podlahy jsou z PVC, z keramické dlažby a cementového potěru. Schodiště je kovové. V přízemí se nachází trafostanice, rozvodna, kompresorovna, akustanice, kondenzátorovna, dílna a sklady. V patře jsou kanceláře, sklad a rozvodna 22 kV.

Konstrukční systém:

Nosný konstrukční systém trafostanice je podélný stěnový se dvěma trakty. Budova má železobetonové stropy a plochou střechu s živичnou krytinou. Nižší část objektu má výšku cca 6 m, vyšší část má výšku cca 8 m.

Popis technologie a zařízení:

Jedná se o rozvodnu s napájecí trafostanicí pro technologie. Je součástí lokální distribuční sítě areálu.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je budova trafa střed podle tradičních kategorií zajímavě architektonicky řešená svojí jižní fasádou umístěnou k vodní nádrži, která je členěná svislým obdélníkovým prosklením luxferami. Urbanisticky je objekt umístěný v centru severní části areálu železáren. Podle specifických kategorií se jedná o typického zástupce typologicky energetické budovy obsahující zařízení pro přenos elektrické energie.

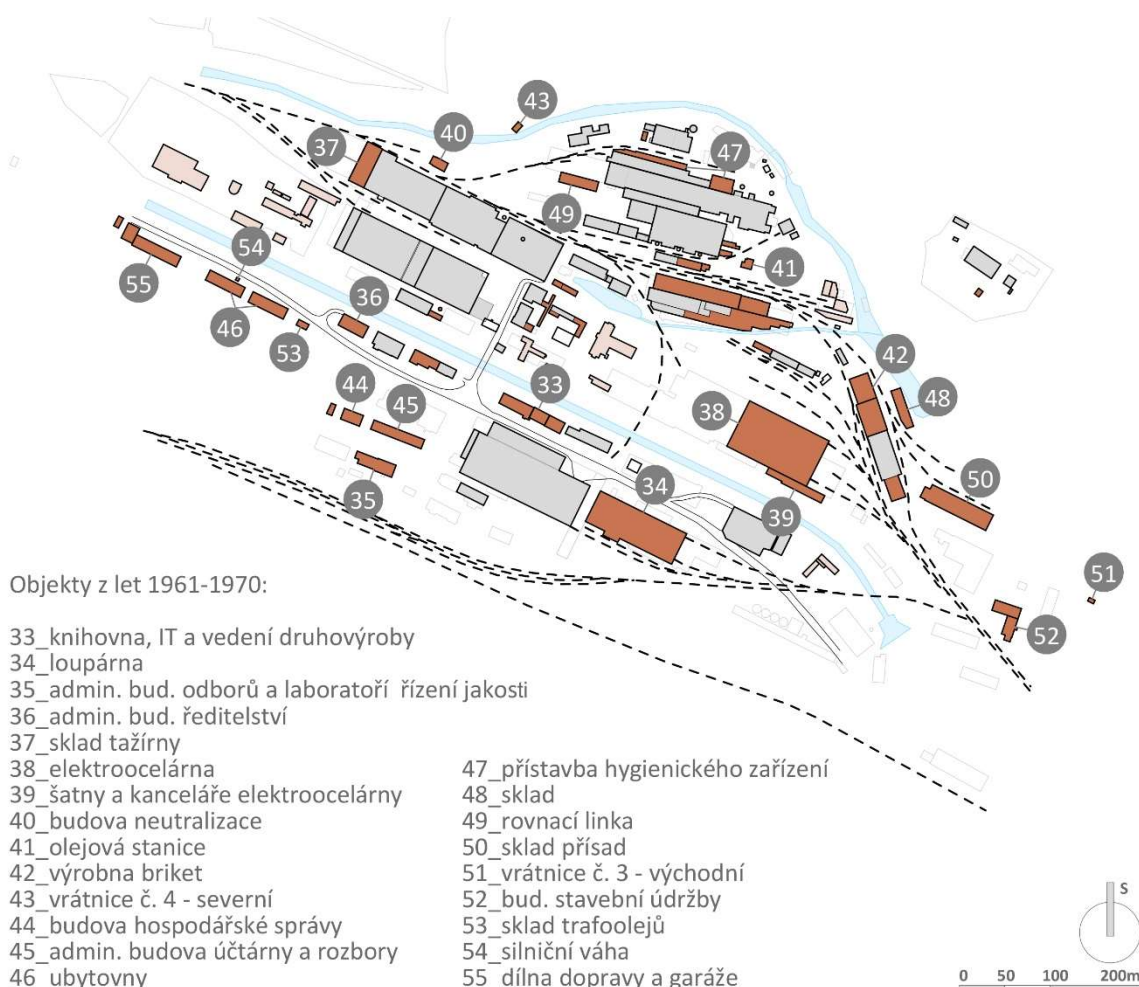

Obr. 185 – Vodní nádrž s budovou traťa, jižní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 186 – Trafo střed, severní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

5.6 V. etapa výstavby v letech 1961–1970

Obr. 187 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1961–1970. Mapový podklad: Situace Železářny Bílá Cerekev z roku 1965, dostupná ve Státním oblastním archivu v Plzni – Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1965, 361–367 Tč. 37.

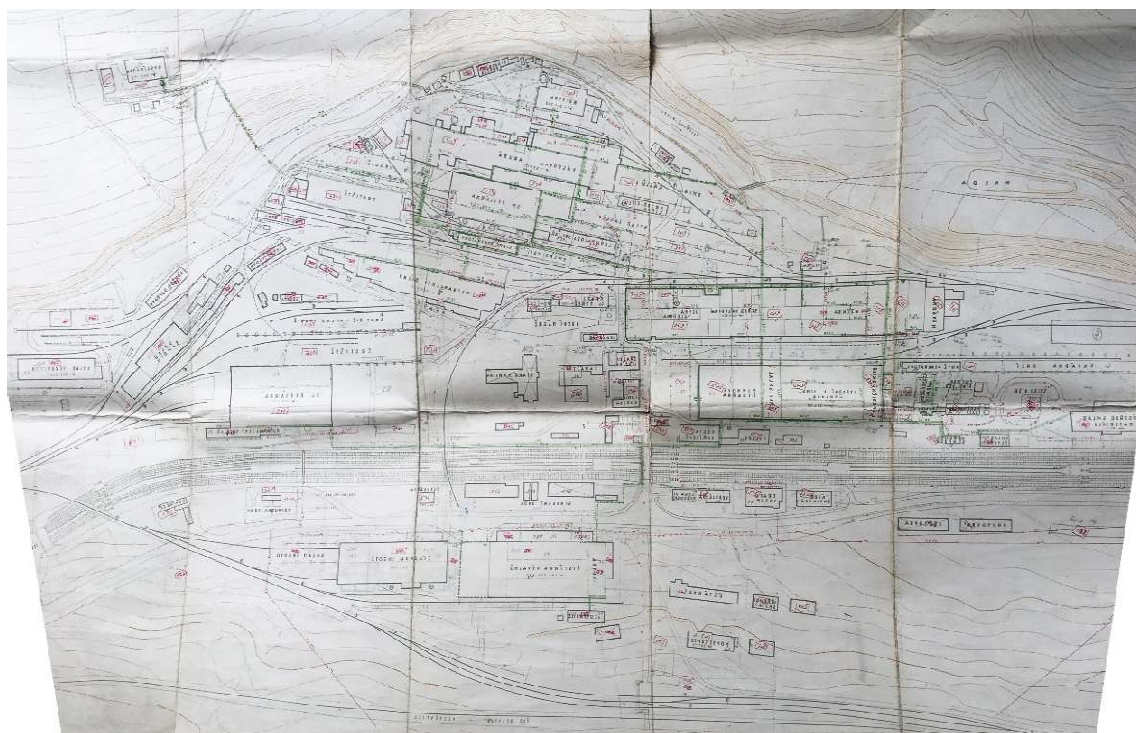
Realizace výstavby elektroocelárny byla zahájena už v roce 1959 a měla 4 etapy – vlastní elektroocelárnu, přidružené provozy, žíhárnu s hrubovnou a zajištění výroby ložiskové oceli. Tato rozsáhlá investiční výstavba zahájila novou etapu rozvoje podniku ve výrobě legovaných ocelí a zásadně změnila celkový ráz podniku, při kterém došlo k jeho rozšíření v různých směrech.¹⁵⁶ Nové objekty byly již prostornější, světlejší a lépe vyhovovaly náročným podmínkám hutní výroby. Objekt elektroocelárny byl tvořen polem pecním, licím polem ingotů a vnitřním i vnějším šrotištěm. V roce 1962 byly spuštěny první dvě sklopné obloukové pece o obsahu 30 t a třetí byla zprovozněna v roce 1968.

V roce 1961 bylo postaveno několik administrativních objektů – budova ředitelství, budova odborů a laboratoří řízení jakosti a trojice spojených budov – knihovna, budova počítačové technologie a vedení druhovýroby. Na severu areálu železáren byla postavena kyslíkárna. Z výrobních objektů přibyla stavba loupárny. V letech 1961–62

¹⁵⁶ HAHNER, Václav. *Železářny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan*. Cit. v pozn. 1, s.9–18.

byly v nové plynové žíhárně instalovány 4 pece k žíhání ingotů a do tažírny dodány tři nové loupací stroje. V roce 1963 byla odstraněna nejstarší siemens-martinská pec a postavena budova neutralizace, olejová stanice a výrobní briket. Od dubna 1963 byla zrušena částečná samostatnost ŽBC Hrádek, pobočný podnik byl změněn na závod v podřízenosti na „Válcovny trub a železárny, národní podnik, Chomutov“.¹⁵⁷ V letech 1964–66 byly v hrubé válcovně postaveny vychlazovací jámy a doplněny další administrativní objekty – budovy účtárny a rozborů, budova hospodářské správy a severní vrátnice. V období 1966–67 byly ve střední válcovně zavedeny kyvné stoly a přetahovače předvalků, postavena přístavba šaten a hygienického zařízení u hrubé válcovny a dva likusové objekty ubytovny. V následujícím roce 1969 byla postavena rovnací linka – hladička, ohřívací pec hrubé válcovny, sklad přísad, vodojemy, čerpací stanice a rozšíření mechanické dílny. V roce 1970 byla dokončena stavba dílny dopravy, garáží, silniční váhy, budovy stavební údržby a vznikla nová východní vrátnice.

Začátkem roku 1969 se staly Železárny Bílá Cerkev opět samostatným podnikem. V tomto období výrobní program zahrnoval ocel válcovanou, taženou, loupanou a broušenou a rozšířený sortiment legované oceli ložiskové, cementační a pružinové.

Obr. 188 – Situace Železárny Bílá Cerkev, 1965. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 1965, 361–367 Tč. 37.

¹⁵⁷ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke století historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

Datace:	1961
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	736 m ² ; 259 m ²
Parcelní číslo:	st. 584; st. 580

Architektonický popis:

Budovy knihovny, IT a vedení druhovýroby se nachází v jižní části areálu na křižovatce komunikací od vrátnice č. 1 a vrátnice č. 2. Jedná se o hlavní administrativní objekty v areálu železářny. Společně objekty gradují svojí výškou do centra areálu železářny. Budovy jsou ve stylu socialistického realismu. Vstupy do objektů se nacházejí na jižní fasádě od komunikace. Severní fasáda přiléhá ke korytu řeky Klabavy. Zleva začíná objekt knihovny, který je jednopodlažní s lehkým obvodovým pláštěm a s plochou střechou s přesahem. Uprostřed je budova IT, která je dvoupodlažní s fasádou z lehkého obvodového pláště, kde se střídají plné a prosklené panely a má plochou střechu. Na pravé straně je budova vedení druhovýroby, která je třípodlažní, také s fasádou z lehkého obvodového pláště a s plochou střechou. Boční fasády na západní a východní straně jsou plné z tvárnic. Na vstupní fasádě se propisuje, kde se nachází schodiště, velkým prosklením.

Konstrukční systém:

Jedná se o tři na sebe navazující objekty. Zleva jednopodlažní knihovna s plochou střechou, dále dvoupodlažní IT budova a poslední třípodlažní budova vedení druhovýroby. Konstrukční systém je stěnový příčný, zděný z tvárnic. Severní a jižní fasády jsou tvořeny lehkými obvodovými plášti.

Popis technologie a zařízení:

V objektech se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Trojice budov – knihovny, budovy IT a budovy vedení druhovýroby jsou postaveny ve stylu socialistického realismu. Architektonická forma zpracování je původní bez úprav a přístaveb. Urbanisticky je souvislá řada objektů umístěná rovnoběžně s tokem řeky Klabavy v jižní části areálu železářny. Podle specifických kategorií budovy nejsou nijak výjimečné.

Obr. 189 – V popředí budova knihovny, za ní objekt IT serveru a v pozadí objekt vedení druhovýroby, pohled jihozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 190 – Střední objekt IT serveru a jeho navázání na okolní objekty, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1961
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	dělrna a loupárna
Zastavěná plocha:	4516 m ² ; 1526 m ²
Parcelní číslo:	st. 548; st. 409

Architektonický popis:

Hala loupárny a dělrny materiálu se nachází v jižní části areálu železářny a je přímo navázána spojovacím traktem na halu lisovny. Severní fasádou přiléhá ke komunikaci. Hala loupárny je také montovaná ocelová se zastřešením z vazníků s příčnými světlíky. U východní části severní fasády se nachází dvoupodlažní zděná přístavba s kanceláři. Vstup do kancelářské části je ze západní strany vedle severního vchodu do haly loupárny. Kancelářská budova má fasádu pravidelně členěnou dvoukřídlími okny. Hala loupárny má vysoký sokl na tři panely a nad ním pás se třemi řadami oken, zakončený posledním plným panelem u římsy střechy. K jižní fasádě přiléhají dva ocelové komíny.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní ocelová montovaná hala s vazníkovým zastřešením o výšce cca 10 m. Na halu loupárny je navázán kolmý trakt skladu vyrobeného materiálu a hala lisovny. Dvoupodlažní kancelářská část je zděná s plochou střešou a výškou cca 9 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nachází loupací stroje, které nyní pracují s nakupovaným materiálem.

Hodnocení průmyslového dědictví objektu loupárny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o ocelovou montovanou, velkorozponovou konstrukci haly sloužící pro krytí technologického zařízení. - Hala utváří velmi vzdušný a prosvětlený prostor – velkými zasklenými plochami na jižní a severní straně a pravidelně rozmístěnými velkými pásovými světlíky na střeše.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt byl do urbanistické struktury areálu železářny doplněn roku 1961. - Hala plynně navazuje na podélnou halu lisovny z roku 1959, tyto haly jsou společně propojeny příčným traktem skladu materiálu.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá především v dochované a zatím používané a funkční technologii loupacích strojů.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu loupárny z roku 1961, která svou konstrukcí odpovídá době vzniku.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie. - Interiér loupárny je situován podélně a obsahuje jednotlivé loupací stroje.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční, a používané (ale pro práci s nakoupeným materiálem, ne s materiálem vyrobeným v areálu, protože již nejsou funkční válcovny, které vytvářely zde zpracovávaný produkt).
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 191 – Loupárna, budova řízení jakosti, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 192 – Loupárna, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 193 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 194 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 195 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 196 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1961
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	kanceláře
Zastavěná plocha:	1339 m ²
Parcelní číslo:	st. 538

Architektonický popis:

Administrativní budovy odborů a laboratoří řízení jakosti jsou umístěné v jižní části areálu severozápadním směrem od vrátnice č. 1. Budovy jsou dvě, nalepené k sobě příčnou fasádou. Jedná se o dvoupodlažní podsklepené objekty se sedlovou střechou s velmi nízkým sklonem. Dispozice je chodbová s kanceláři umístěnými na severní a jižní straně. Tyto fasády jsou tedy členěny pravidelně umístěnými okny. Přestože na sebe budovy přímo navazují, mají rozdílnou barvu fasády a členění oken. Na západní straně je přilehlá garáž na osobní automobil s vjezdem ze severu.

Konstrukční systém:

Administrativní budova odborů a laboratoře řízení jakosti jsou třípodlažní (se suterénem) zděné objekty, podélného konstrukčního systému se sedlovou střechou mírného sklonu a výškou 8 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není administrativní budova odborů a laboratoří řízení jakosti podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná, jedná se o typického zástupce sociálně-administrativního stavebního prvku.

Obr. 197 – Budova odborů a laboratoří řízení jakosti, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 198 – Detail vstupu do budovy odborů a laboratoří řízení jakosti, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1961
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	436 m ²
Parcelní číslo:	st. 531

Architektonický popis:

Administrativní budova ředitelství se nachází v jihozápadní části areálu železářny. Jedná se o čtyřpodlažní zděný objekt bez podsklepení s plochou střechou ve stylu socialistického realismu. Hlavní vstup do budovy se nachází na východní fasádě, za vstupem je umístěno schodiště. Dispozice objektu je chodbová, ve středu se nachází chodba přes celou délku objektu a na jižní a severní straně jsou umístěny kanceláře. V přízemí je kancelář expedice a telefonní ústředna. Ve 3. NP byly umístěny dvě učebny pro školení a kanceláře právníků. Vnitřní dispozice je propsána na fasádu, kde jsou na jihu a severu pravidelně rozmístěna okna ve čtyřech řadách. Okna v přízemí jsou částečně tvořena z luxfer. V současné době je budova mimo provoz a současným majitelem je určena k demolici.

Konstrukční systém:

Čtyřpodlažní vyzdívaný objekt podélného stěnového konstrukčního systému s plochou střechou a výškou cca 11 m.

Popis technologie a zařízení:

V administrativní budově ředitelství se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není administrativní budova ředitelství podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná, jedná se o typického zástupce sociálně-administrativního stavebního prvku.

Obr. 199 – Administrativní budova ředitelství, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 200 – Administrativní budova ředitelství, hlavní vstup, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1962
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad
Zastavěná plocha:	5900 m ²
Parcelní číslo:	st. 558

Architektonický popis:

Jednolodní hala skladu tažírny je umístěna svoji východní fasádou na západní fasádu haly úpravny tažírny. Štítové průčelí má stejně jako úpravna na jižní a severní stranu. Na fasádě jižního průčelí se objevuje pásové okno v horní části objektu a pod ním velká vrata umístěná ve 2/3 stěny, na fasádě severního průčelí je pouze stejné pásové okno v horní části. Na západní fasádu haly navazuje hala skladu lesklého materiálu přistavěná roku 1980.

Konstrukční systém:

Konstrukce skladu tažírny je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a zděným opláštěním. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 5 t. Objekt má příhradový ocelový krov a sedlovou střechu s mírným spádem s plechovou krytinou. Podlaha v tažírně je betonová.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu tažírny se nenachází žádné technologické zařízení, pouze mostový jeřáb.

Hodnocení průmyslového dědictví skladu tažírny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o ocelovou skeletovou konstrukci haly navázanou přímo na tažírnu a elektrickou žihárnu. - Hala svou formou reaguje na vedlejší původní objekt tažírny, je také orientována podélně a ke komunikaci je umístěna štítovou stěnou. - Zajímavé je architektonické členění pásu oken na severní fasádě, který vybíhá ze základní hmoty objektu ven a „sbírá“ světlo z východu.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt umístěn v severozápadní části areálu v řadě mezi dalšími budovami, kde je zřetelně patrná doba jejich vzniku a postupné rozšiřování a doplňování.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá ve vzájemné urbanistické provázanosti mezi výrobním objektem a tímto skladem.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu skladu z roku 1962, který tvoří v rámci řady objektů další stavební vrstvu z nového období rozkvětu, a společně tvoří rozmanitý stavební fond.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí vyrobeného materiálu. - Interiér skladu tažírny je situován jako vedlejší výrobní hala příčně.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádné technologie, pouze jím probíhají koleje.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jako celku jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádná technická hodnota.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 201 – Sklad tažírny a sklad lesklého materiálu, severní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 202 – Sklad tažírny, interiér, 2022, Zdroj: archiv autorky

Obr. 203 – Sklad lesklého materiálu, interiér – pohled na severní stěnu, 2022, Zdroj: archiv autorky

Obr. 204 – Sklad lesklého materiálu, interiér – pohled na jižní stěnu, 2022, Zdroj: archiv autorky

Datace:	1962
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	elektroocelárna
Zastavěná plocha:	14614 m ² (s č.37)
Parcelní číslo:	st. 299

Architektonický popis:

Elektroocelárna je největší budovou areálu železáren Hrádek. První část elektroocelárny byla dokončena roku 1962. Jedná se o jednopodlažní objekt třílodní haly, která se nachází ve východním středu areálu severně od řeky Klabavy. Ocelárna byla navržena jako ocelový skelet s jeřábovými dráhami. Dispozičně se skládá ze dvou lodí vlastní elektroocelárny, ve které je umístěna elektrorozvodna, sklad a dílna. Ve střední lodi haly je umístěno technologické zařízení složené ze dvou tavicích elektrických obloukových pecí (E1 a E3) a jedné pánvové elektrické obloukové pece E2. V postranní lodi se nachází šrotiště, ve kterém je dovážený kovový šrot tříděn a připravován jako základ vsázky, vlastní příprava vsázky s dávkováním základních komponentů tvořících vsázku. A dále se tam nachází licí pole, systém vodního chlazení pecí a odsávání. Hala má zděné opláštění převážně ze škvárobetonových tvárnic a zastřešení z ocelových vazníků se sedlovou střechou s mírným spádem. V části šrotiště je zastřešení pultovými ocelovými vazníky. V hale je betonová podlaha a kovové schodiště s plechovými stupni a ochozy podél haly. Halu elektroocelárny doplňují zděné objekty šaten a kanceláří (podrobně popsány na vlastní kartě), dvoupodlažní zděné rozvodny, s podsklepením, a dvoupodlažní zděné budovy elektrodílen, podsklepené z jedné třetiny.

V roce 1973 byla elektroocelárna v celé šíři třech lodí rozšířena směrem na západ a v roce 1986 dále v šíři jedné lodi prodloužena o halu HZPO. Tato hala je z části opláštěna z nezateplených košických plechů a z části z typového systému NHKG Hustopeče. Zastřešena je z ocelových sedlových vazníků s plechovou krytinou. Na fasádě jsou okna jednoduchá typu WEMA, dveře a vrata jsou kovové. Hala slouží pro horizontální zařízení plynulého odlévání a kontilití. Na jižní fasádu této haly navazuje třípodlažní zděná podsklepená budova elektroobjektu HZPO také z roku 1986. Budova má prefabrikované PDZ stropy a plochou střechu s živičnou fasádou. Fasáda je neomítnutá s kovovými a dřevěnými zdvojenými okny, a vstupy plechovými dveřmi a vraty. Dispozičně se objekt skládá z kabelových a schodišťových prostor. V 1. NP se nachází rozvodna, stykovna a místnost trafa, ve 2. NP se nachází stykovna, místnost areace a výměníků, sociální zázemí a chodba se schodištěm, ve 2. NP se nacházejí kanceláře a sociální zázemí.

Na západní straně tedy nejvíce vystupuje fasáda části této lící haly, která je plechová s velkými kovovými vraty a prosklením. Za ní v pozadí je světle šedá, členěná fasáda přípravné a pecní haly, před kterými vystupuje nízká cihelná přístavba.

V roce 1991 došlo k prodloužení dvoulodní haly na východní straně původní části elektroocelárny. Severní a jižní fasády elektroocelárny jsou hladké s jednoduchým zasklením ve výšce horní třetiny objektu, v roce 2021 došlo k osazení protihlukových panelů přes skleněné plochy z důvodu hluku šířícího se do města Hrádek. Jižní fasáda má před sebou zděné přístavby. Severní fasáda je hladká, v jedné rovině s plechovým opláštěním a okny v horní třetině.

Konstrukční systém:

Konstrukce elektroocelárny je z ocelového skeletu s jeřábovými dráhami. Součástí objektu jsou tři mostové jeřáby o nosnosti 12,5 t. Hala má zděné opláštění. Prodloužení dvoulodní haly na východní straně má opláštění z hliníkového plechu. Zastřešení nad dvoulodní částí je z ocelových sedlových vazníků a v části šrotiště z vazníků pultových s plechovou krytinou. Podlahy v elektroocelárně jsou betonové a schodiště kovové s plechovými stupni.

Popis technologie a zařízení:

V elektroocelárně probíhá výroba oceli na obloukových pecích a další zpracování v pánvi na rafinaci. Prvním stupněm výroby je pánvová pec, kde probíhá dohotovení oceli z hlediska čistoty a příprava na její lící teplotu. Druhým stupněm je vakuové zpracování oceli, VD proces, kdy se pánev uzavře do kesonu za hlubokého vakua a dojde ke snížení plynů a čistotě oceli. V hale se nacházejí dvě pece. Poté probíhá lití ingotů do kokil až do velikosti 30 tun, formy jsou z Plzně a Vítkovic, jedná se o téměř jediné v České republice.

Do pecí E1 a E3 je vkládána vsázka pomocí sázecích košů a sázecího jeřábu. Vsázka tavby 1 pece je tvořená náplní 2–4 košů pro výrobu 45 t tekuté oceli, je vysypána z košů do nístěje, která vyjede mimo portál pece. Pomocí kontejnerů jsou do vsázky vloženy kovové i nekovové přísady. Po najetí nístěje zpět pod kryt pece, je provedeno během cca 120 min. roztavení vsázky na odpichovou teplotu 1 600 °C. Tavení vsázky je provedeno elektrickým obloukem mezi elektrodami a kovovou vsázkou. Pro vytvoření oblouku je pec E1 opatřena transformátorem 10 MW (po rekonstrukci 16 MW) a pec E3 je osazena transformátorem 16 MW. Oblouk je ovládán řízeným posuvem elektrod. Následně je tekutý kov upravován oxidací, tj. dmýcháním kyslíku do taveniny, pro snížení obsahu křemíku, manganu, uhlíku, síry, fosforu, nekovových vměstků a plynného vodíku a dusíku. Před odpichem je prováděno částečné legování – zušlechťování oceli přidáváním legujících kovů. K intenzifikaci tavicího procesu v peci E3 slouží průmyslový hořák Oxipyr-P o výkonu 3,5 MW na spalování zemního plynu. Provoz pecí je nepřetržitý, probíhá v etapách sázení, tavení, oxidace, redukce a odpich. Mezi tavbami jsou provedeny opravy pecí, na základě výsledků prohlídky. Po natavení kovu a dosažení chemického složení požadovaného pro tuto fázi výroby, je proveden odpich, tj. vypuštění tekutého kovu do rafinační pánve přistavené pod odpichový žlab. Během

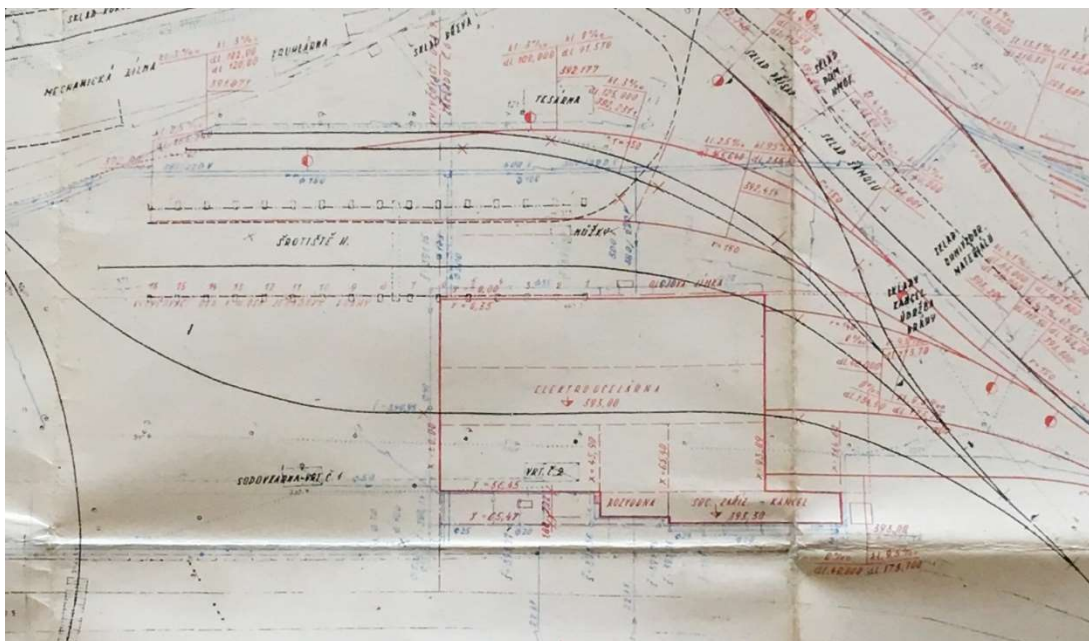
odpichu jsou pro dosažení potřebné kvality kovu, přidávány do tavby další legury a struskotvorné přísady, tj. prvky jako hliník, chrom, křemík, vanad, fluor, nikl, molybden, titan, bor, síra, vápník a nauhličovadlo uhlíku. Méně než 5 % natavené oceli z pecí E1 a E3 není na pánvové peci rafinováno, ale je z pánve odlito přímo do kokil. V pánvové peci E2 je prováděna rafinace jako sekundární metalurgie, představující konečnou úpravu, homogenizaci chemického složení, odsíření a snížení kovových i nekovových nečistot. Pánev naplněná tekutou ocelí je jeřábem uložena na převážecí vůz a tím dopravena do pánvové pece E2, kde probíhá po dobu cca 45 min rafinace oceli za účelem snížení obsahu síry pod předepsanou hranici a snížení obsahu nekovových vměstků, a konečná úprava chemického složení, chemická a teplotní homogenizace dmýcháním argonu (příp. dusíku) a ohřevem na výstupní licí teplotu (cca 1570 °C). Po poslední zkoušce složení tavby je provedeno odlití cca 42–44 t oceli do kokil, které určují tvar a velikost ingotů danou požadavky dalšího zpracování a úprav oceli ve vztahu k její kvalitě. Válcové ingoty určené k expedici a ingoty o rozměrech průřezu 365 x 365 mm určené ke zpracování v hrubé válcovně, jsou očištěny a upraveny v prostoru u šrotiště navazujícím na ocelárnu. Pro sušení a ohřev rafinačních pánví je ocelárna vybavena dvěma vertikálními a dvěma horizontálními ohřevy. Každý „ohřev“ je osazen impulsním hořákem RHK – 1 o výkonu 0,8 MW a stabilizačním hořákem SH – 2 o výkonu 0,01 MW. Každý hořák je vybaven ventilátorem pro vhánění spalovacího vzduchu, kontrolními, řídicími a zabezpečovacími prvky, zajišťujícími bezpečný automatický provoz. Palivem je zemní plyn a spaliny z hořáků jsou odváděny spolu s odpadními plyny z pecí sekundárním odsávacím systémem. Odpadní plyny z každé ze tří pecí jsou odsávány otvorem ve víku pece přes dospalovací zařízení, což je přerušení odsávacího potrubí. Vzniklou štěrbinou dané velikosti je přisáván atmosférický vzduch potřebný na dospalování CO. Odsávacím sběrným potrubím, které je chlazeno vodou systému chlazení pecí, jsou odpadní plyny odváděny do primární filtrační jednotky se šestnácti komorami a celkovou plochou textilních filtrů 2 250 m². Přechištěné odpadní plyny z primárního odsávání jsou vypouštěny výduchem – ocelovým komínem o výšce 30 m a ploše v koruně 2 m². Části pecí, které jsou vystaveny vysoké teplotě, jsou chlazeny vodou, která odvádí nadbytečné teplo mimo ocelárnu. Z pecí E1 a E3 je chladicí voda odváděna do nádrže a odtud zpět do okruhu, pouze část této vody je z nádrže vypouštěna do řeky Klabavy.¹⁵⁸

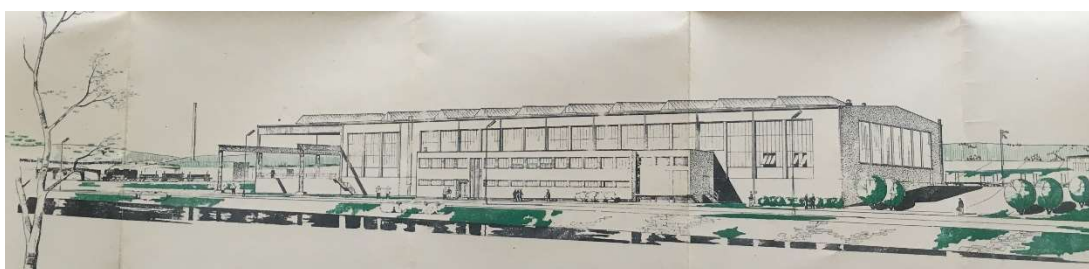
¹⁵⁸ TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 9–10

Hodnocení průmyslového dědictví objektu elektroocelárny:

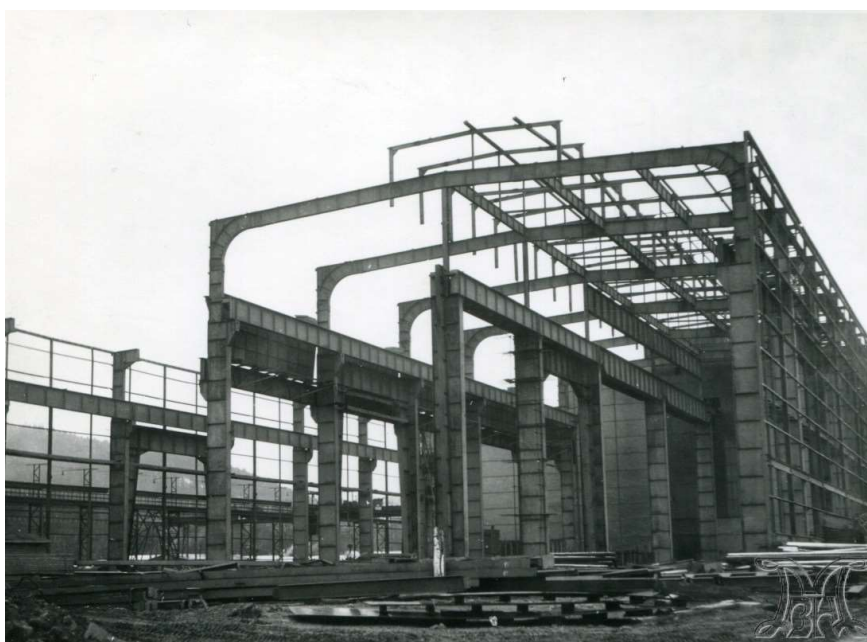
Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o ocelovou montovanou, velkorozponovou konstrukci haly sloužící pro krytí technologického zařízení obloukových pecí. - Architektura výrobní haly je strohá a funkční s prosvětlením na podélných fasádách ve výšce nad bočními objekty. - Skleněné plochy na jižní fasádě byly roku 2021 doplněny o protihlukové panely z důvodu šíření hluku do Hrádku.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt výrobní haly byl do urbanistické struktury areálu železárny doplněn roku 1962. - Jedná se o největší objekt areálu a o urbanistickou dominantu viditelnou z města i vzdálenějšího okolí.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá především v dochované a zatím používané a funkční technologii výroby oceli.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu elektroocelárny z roku 1962, která byla následně prodloužena a doplněna o další přidružené provozy. - Historická hodnota spočívá v zachované funkční technologii.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o výrobní stavební prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí výrobní technologie. - Interiér elektroocelárny je situován podélně a členěn do jednotlivých lodí haly, hala je propojena s budovou šaten a kanceláří.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou zachovány původní technologické vazby.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby v tomto objektu dosud funkční a používané.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu jsou dochována všechna technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 205 – Situace elektroocelárny, 1958, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 214-216 T13.

Obr. 206 – Perspektivní pohled na elektroocelárnu, 1958, Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN 1-21.

Obr. 207 – Fotografie výstavby elektroocelárny, 1959, Zdroj: Západočeské muzeum v Plzni, příspěvková organizace, Muzeum Dr. Horáka v Rokycanech, 017695/6b.

Obr. 208 – Pohled na elektroocelárnu, 1983. Zdroj: archiv Františka Sýkory

Obr. 209 – Elektroocelárna, jižní pohled, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 210 – Elektroocelárna s licí halou HZPO, západní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

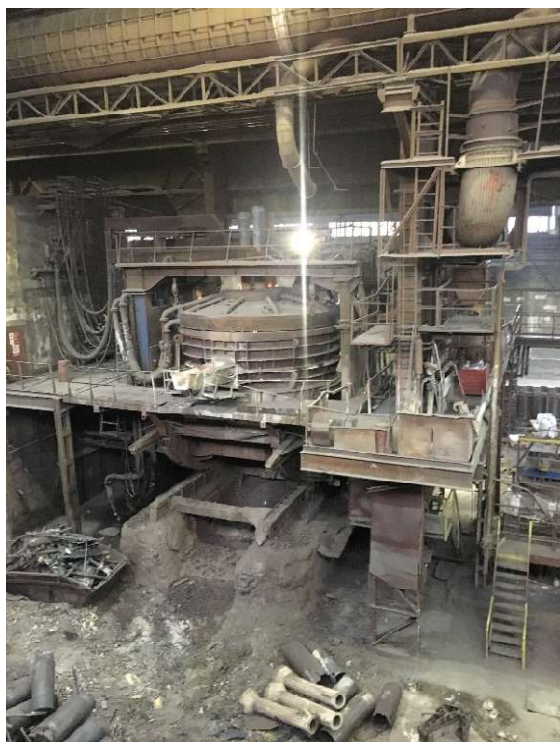
Obr. 211 – Elektroocelárna, v popředí s rozvodnou, dále elektrodílnou a v pozadí s elektroobjektem HZPO, jižní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 212 – Elektroocelárna, interiér výrobní haly, vpravo jsou umístěné obloukové pece, 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 213 – Elektroocelárna, interiér výrobní haly, kontrolní lávka, ze které je přístup do kanceláří, 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 214 – Elektroocelárna, fotografie obloukové pece s odpichem oceli do pánve, 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 215 – Elektroocelárna, fotografie odlévání ingotů, 2018, Zdroj: archiv autora

Obr. 216 – Fotografie z instalace vakuovacího zařízení VD. Zdroj: archiv Františka Sýkory

Obr. 217 – Elektroocelárna, detail víka obloukové pece.2018. Zdroj: archiv autora

Datace:	1962
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	šatny a kanceláře
Zastavěná plocha:	14614 m ² (s č. 36)
Parcelní číslo:	st. 299

Architektonický popis:

Budova šaten a kanceláří elektroocelárny je zadní (severní) stěnou přímo nalepena na halu elektroocelárny. Nachází se tedy na jižní straně elektroocelárny u příjezdové komunikace a řeky Klabavy. Budova má tři nadzemní a jedno podzemní podlaží a plochou střechu s živičnou krytinou. Jižní fasáda je téměř symetrická se dvěma hlavními vstupy u stran. Za vstupy se nachází schodiště. Na fasádě je nad vchody prosklení luxferami přes všechna podlaží. Dále je fasáda členěna pravidelně stejně velkými okenními otvory se zdvojenými okny umístěnými ve všech třech podlažích nad sebou. Fasáda je ze stříkaného břizolitu. Vnitřní omítky jsou hladké vápenné a podlahy dle účelu jednotlivých místností z teraca, PVC a keramické dlažby. Dispozice je chodbová, s chodbou u severní stěny a jednotlivými šatnami, sociálním zařízením a kancelářemi řazenými za sebou na jihu. Šatny s technickým a sociálním zařízením jsou v podzemí, přízemí a prvním patře. Kanceláře jsou částečně v prvním patře a přes celé druhé patro.

Konstrukční systém:

Třípodlažní zděný objekt s železobetonovými stropy. Objekt je v celém rozsahu podsklepený a nachází se pod ním protiatomový kryt. Má plochou střechou a výšku cca 10 m. Nosný systém je stěnový podélný se dvěma trakty. U stěny sousedící s halou elektroocelárny prochází dlouhá chodba a na ni navazuje trakt šaten a kanceláří.

Popis technologie a zařízení:

V administrativní budově se nenacházejí žádné technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova šaten a kanceláří elektroocelárny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná, jedná se o typického zástupce sociálně-administrativního stavebního prvku. Je však součástí a příslušenstvím výrobní haly, a z tohoto pohledu je hodnocena společně s elektroocelárnou jako jeden celek.

Obr. 218 – Šatny a kanceláře elektroocelárny, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 219 – Šatny a kanceláře elektroocelárny, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1963
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	neutralizace mořírenských vod
Zastavěná plocha:	184 m ²
Parcelní číslo:	st. 559

Architektonický popis:

Budova neutralizace se nachází v severozápadní části areálu. Jedná se o cihlový jednopodlažní objekt s fasádou z omítky vápenné hrubé a s luxferovými okny ze sklobetonu. Zastřešena je sedlovou střechou s mírným spádem. Vchod do objektu je z jižní strany naproti válcovně VS a VJ. K objektu přiléhá vodní nádrž tvaru velkého železného sudu.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je zděný s železobetonovými stropy. Zastřešený je sedlovou střechou s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním.

Popis technologie a zařízení:

Budova neutralizace přísluší k tažárně. V budově bývaly roztoky kyseliny sírové a neutralizace vápnem.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova neutralizace podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná, jedná se o drobnou stavbu pomocného stavebního prvku.

Obr. 220 – Objekt neutralizace, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1963
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	113 m ²
Parcelní číslo:	st. 419

Architektonický popis:

Budova olejové stanice se nachází ve středu severní části areálu východně od siemens-martinské ocelárny. Jedná se o jednopodlažní zděnou budovu a přilehlou nádrž na oleje. Budova má plochou střechu. Vstup do objektu je ze západní strany plechovými vraty od ocelárny. Fasáda je ze stříkaného břizolitu. V současné době je budova v dezolátním stavu a zarostlá stromy a křovinami. Majitelem je určena k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt, který je bez podsklepení s plochou střechou a výškou cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

V olejové stanici se nacházejí nádrže na oleje s čerpací stanicí.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova olejové stanice s nádrží podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná, jedná se o drobnou stavbu pomocného stavebního prvku.

Obr. 221 – Olejová stanice, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 222 – Nádrž na oleje, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1963
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	sklad
Zastavěná plocha:	629 m ²
Parcelní číslo:	st. 302

Architektonický popis:

Výrobna briket se nachází ve východní části areálu a navazuje jihovýchodní fasádou na sklad šamotového materiálu, který je za halou elektroocelárny. Je to jednopodlažní budova s jednostranným opláštěním ze sklolaminátu a sedlovou střechou z eternitu. Má okna z drátkoskla a plechová vrata. Podlaha je betonová.

Konstrukční systém:

Konstrukce jednopodlažní budovy je ocelová se sedlovou střechou a zastřešením ocelovými vazníky s krytinou z eternitu.

Popis technologie a zařízení:

Ve výrobně se nenachází žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova výroby briket podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 223 – Budova skladu (vlevo) a výrobna briket (vpravo), severozápadní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1965
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	-
Parcelní číslo:	nemá

Architektonický popis:

Vrátnice č. 4 na severní straně areálu sloužila pro příchod zaměstnanců od zastávky autobusu. Jedná se o malý objekt (stavební buňku), s „píchačkami“ u vstupu.

Konstrukční systém:

Ocelová konstrukce stavební buňky s dřevěným obkladem. Objekt má pouze jedno podlaží a výšku cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova vrátnice podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 224 – Vlevo pohled na vrátnici č. 4; vpravo pohled na příchod k vrátnici č. 4, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1965
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	75 m ²
Parcelní číslo:	st. 534

Architektonický popis:

Budova bývalé hospodářské správy se nachází na západní straně areálu železárny. Jedná se o jednopodlažní zděný objekt se sedlovou střechou. Hlavní vstup je z východní štítové fasády od komunikace, na pravé straně od vstupu je umístěno jedno okno. Další okna jsou umístěna na jižní a severní fasádě. Fasáda je natřena žlutou barvou. Štítové stěny jsou od vrcholu po patu střechy obloženy tmavě hnědými prkny. V současné době je budova mimo provoz a majitelem určena k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt se sedlovou střechou výšky 3,5 m.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova hospodářské správy podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 225 – Budova hospodářské správy, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1965
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	283 m ² ; 653 m ²
Parcelní číslo:	st. 535; st. 536

Architektonický popis:

Bývalé administrativní budovy účtárny a rozbory se nacházejí v jihozápadní části areálu železářny, vedle budovy hospodářské správy a rovnoběžně s administrativní budovou odborů a laboratoří řízení jakosti. Jedná se o dva stejné jednopodlažní objekty se sedlovou střechou s velmi mírným sklonem. Hlavní vstupy do objektů jsou ze severní strany. Jižní a severní podélné fasády jsou pravidelně členěné dvoukřídlými a trojkřídlými okny. Východní a západní fasáda má v místě sklonu střechy pobití prkny. Budovy jsou mimo provoz a majitelem určeny k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlové objekty podélného konstrukčního systému se sedlovou střechou a výškou 3,5 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektech se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není administrativní budova účtárny a rozbory podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 226 – Administrativní budova účtárny a personální, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 227 – Administrativní budova účtárny a personální, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1966
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	532 m ² ; 526 m ²
Parcelní číslo:	st. 529; st. 530

Architektonický popis:

Dva likusové objekty se nacházejí v jihozápadní části areálu za vrátnicí č. 2. Název likusové nesou po stavebním materiálu, ze kterého jsou postaveny. Jedná se o montované dřevostavby s výplní z izolačního materiálu z likusových desek z kukuřičných oklasků, které byly běžně používány za dob reálného socialismu. Budovy jsou jednopodlažní se sedlovou střechou. Vstup do objektů je ze štítové stěny na východní a západní fasádě. Jižní a severní fasáda je pravidelně členěna dvoukřídlými okny. V jedné budově se nacházely kanceláře dopravy a v druhé byla částečně umístěna ubytovna se společnými záchody a šatnami. Momentálně jsou objekty v dezolátním stavu, mimo provoz a majitelem určeny k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montované dřevostavby z likusových desek a sedlovou střechou o mírném sklonu, výška objektů je cca 4 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektech se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou likusové objekty podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 228 – Likusový objekt, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 229 – Likusový objekt, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Přístavba šaten a hygienického zařízení

47

Datace:	1967, 1972
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administrativní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	6559 m ² (dohromady s hr. válč.)
Parcelní číslo:	st. 288

Architektonický popis:

Jedná se o objekty přistavěné na severní straně haly úpravny hrubé válcovny. Od západu na halu navazuje dvoupodlažní zděná budova hygienického zařízení z roku 1967, kde se nacházejí šatny dělníků, toalety a sprchy. Budova má suterén, kde se nachází technické zázemí. Budova má pultovou střechu. Nyní je ve velmi dezolátním stavu, bez omítky. Budova má zdvojená okna a hladké dveře. Podlahy jsou s keramickou dlažbou a PVC.

Za touto přístavbou přímo navazuje třípodlažní přístavba zděné budovy šaten z roku 1972. Tato budova má plochou střechu a fasádu upravenou omítkou ze stříkaného břízlolitu. Vstupní podlaží je s několika vchody – dveřmi a vraty. Horní podlaží jsou pravidelně členěná dřevěnými zdvojenými okny. Podlahy jsou s keramickou dlažbou a betonové.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém objektů je podélný stěnový z cihel pálených. Trakt sociálního zařízení má dvě podlaží a přibližnou výšku 10 m. Objekt má železobetonové stropy a pultovou střechu s plechovou krytinou. Objekt šaten má tři podlaží, stropy nespalné s rovným podhledem, plochou střechu s živičnou krytinou a výšku přibližně 13 m. V objektu jsou dvouramenná schodiště.

Popis technologie a zařízení:

Přístavba šaten a hygienického zařízení neobsahuje žádnou technologii. V lednu 2020 došlo k ukončení výroby na hrubé válcovně a k využívání těchto prostor.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou přístavby šaten a hygienického zázemí podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné. Avšak byly administrativně-sociálním stavebním prvkem, který byl příslušenstvím výrobní haly hrubé válcovny, a společně tvořily celek pro zaměstnance. V šatnách působí atmosféra místa, jsou opuštěné po posledním pracovním dni a ve skříňkách se stále nacházejí některé osobní věci pracujících.

Obr. 230 – Přístavba budovy hygienického zařízení z roku 1967, na severní straně úpravny hrubé válcovny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 231 – Přístavba budovy šáten z roku 1972, na severní straně úpravny hrubé válcovny, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1968
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	481 m ²
Parcelní číslo:	st. 418

Architektonický popis:

Sklad nacházející se v severovýchodní části areálu je rovnoběžně umístěný se skladem šamotových materiálů. Jedná se o cihelný zděný objekt se sedlovou střechou o mírném sklonu a plechovou krytinou. Fasáda není omítnuta. Vstup do skladu je dvěma vraty umístěnými na jižní podélné fasádě. Ve středu této fasády se také nachází prosvětlení interiéru haly luxferami. Na jižní části haly je zratelná kratší dostavba, která má nižší vrchol střechy. Podlahy ve skladu jsou betonové. Sklad je nyní mimo provoz a majitelem určen k demolici.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt bez podsklepení se sedlovou střechou o výšce cca 4,5 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu se nenachází žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova vrátnice podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 232 – Sklad, jihozápadní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 233 – Sklad, jihovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1969
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	výrobní
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	447 m ²
Parcelní číslo:	st. 319

Architektonický popis:

Rovnáč linka je jednopodlažní objekt jednodílné haly s jeřábovou dráhou. Má sedlovou střechu s mírným spádem a plechovou krytinou. Na fasádě jsou okna s dvojsklem a plechová vrata. Vedle rovnací linky byla roku 1992 přistavěna ocelová skeletová jednodílná hala expedice válcovny hrubé, která je popsána na vlastní identifikační kartě.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou s plechovým opláštěním. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 5 t. Zastřešení je příhradovým ocelovým krovem se střešními deskami Calofrig. Střecha je sedlová s mírným spádem a s plechovou krytinou.

Popis technologie a zařízení:

Rovnáč linka obsahovala rovnací lis.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není rovnací linka, kde již není dochována technologie rovnacího lisu podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 234 – Rovnáci linka, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 235 – Expedice (vlevo) a rovnací linka (vpravo), pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1969
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad legujících přísad
Zastavěná plocha:	1523 m ²
Parcelní číslo:	st. 303

Architektonický popis:

Sklad přísad – koksů a vápna se nachází na severu východní části areálu železářny pod plochou struskoviště. Jižní fasádou přiléhá k hlavní příjezdové komunikaci od vrátnice č. 3. Jedná se o jednopodlažní objekt jednodílné ocelové haly s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. Má sedlovou střechu s mírným spádem a živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Hala skladu přísad má prosklené obě podélné stěny v horní části výšky jednoduchými kovovými okny. Další prosklení je vrcholovým světlíkem v celé délce haly. Dispozičně je vlastní hala přísad doplněna o vestavěný dvoupodlažní objekt, ve kterém se v přízemí nachází rozvodna, strojovna, chodba a kancelář mistra. V patře je pak umístěna šatna, kuchyňka a sklad. Na západní straně betonové haly se nachází sociální přístavek, který je podél západního štítu propojen s vestavěným objektem v hale. Přístavek má dvě podlaží, ale celkovou výškou je nižší než samotný halový sklad. Tento objekt je zděný se stropy z panelů, s betonovým schodištěm a s fasádou z břizolitu. Vstup do budovy je z jižní strany a na straně západní se nacházejí dvě řady stejně umístěných zdvojených oken a vertikální prosklení v místě schodiště. V sociálním přístavku se nachází denní místnost, šatny, WC, chodba a umývárna. Na východní stranu byla roku 1975 dostavěna zastřešená rampa s konstrukcí z ocelových sloupků a pultovou střechou, zastřešenou ocelovými příhradovými vazníky s krytinou z vlnitého plechu. Na jižní straně skladu u komunikace byl roku 1982 doplněn přístřešek také z ocelových sloupků s pultovou střechou, zastřešenou ocelovými příhradovými vazníky s krytinou z vlnitého plechu. Pod přístřeškem je umístěný další materiál a kokily.

Konstrukční systém:

Nosná konstrukce haly je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 8 t. Hala má konstrukci zastřešení z příhradových ocelových vazníků s žebrovými deskami SZD, se sedlovou střechou a živičnou krytinou. Hala je bez podsklepení, podlaha je betonová deska s kolejemi. Výška haly je 12 m. Vestavba a přístavba sociální budovy na západní fasádě haly je dvoupodlažní cihelný objekt s pultovou střechou a výškou 9 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu přísad a sociální budově se nenachází žádné technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví skladu přísad:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o ocelovou skeletovou konstrukci haly s jeřábovou dráhou a zděnou vyzdívkou. - Hala má jednoduchou formu v základním tvaru podélného kvádru se zastřešením pomocí ocelových příhradových vazníků. - Prosvětlení haly je na podélných stěnách z jižní a severní strany a vrcholovým světlíkem.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt umístěn v severovýchodní části areálu v území mezi dalšími sklady, objekt je přilehlý k příjezdové komunikaci do areálu z východní strany od vrátnice č. 3.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu skladu z roku 1969, z historického hlediska není hala nijak významná.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí potřebných surovin a přísad k výrobě oceli.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádné technologie, pouze jím probíhají koleje a součástí objektu je jeřábová dráha.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádná technická hodnota.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 236 – Sklad přísad, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 237 – Interiér skladu přísad, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1970
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	-
Parcelní číslo:	-

Architektonický popis:

Vrátnice číslo 3 je plechová stavební buňka. Je umístěna u východního vjezdu do areálu železáren. Vstup a okno jsou umístěny ke komunikaci na severní straně. Další okenní otvor je z jihu.

Konstrukční systém:

Jedná se o stavební buňku.

Popis technologie a zařízení:

Neobsahuje technologii.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není buňka vrátnice podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 238 – Dvě fotografie vrátnice č. 3 na východní straně areálu, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1970
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	669 m ²
Parcelní číslo:	st. 416

Architektonický popis:

Budova stavební údržby se nachází ve východní části areálu, východní fasádou je nalepena na okraj areálu a přímo sousedí s výstavbou rodinných domů ve městě Hrádek. Budova je složena ze dvou částí – na severu je dvoupodlažní s šatnami a umývárny pro pracovníky, na jihu je jednopodlažní s halou skladu stavební údržby. Vstup do dvoupodlažní budovy je z výklenku na východní fasádě. Budova je členěna pravidelně rozmístěnými okenními otvory se zdvojenými okny v obou podlažích. Zastřešená je plochou střechou s živičnou krytinou. Jednopodlažní část provozu stavební údržby má vstup na východní fasádě a vrata na severní fasádě směrem k prostranství a ke kolmo umístěné budově garáží. Objekt je dlouhodobě mimo provoz a majitelem určen k demolici.

Konstrukční systém:

Jedná se o dva přilehlé objekty montované z panelů ZRUD. Jedna část je dvoupodlažní s plochou střechou a výškou cca 6 m. Druhá část je jednopodlažní s plochou střechou a výškou cca 4,5 m.

Popis technologie a zařízení:

V budovách stavební údržby nejsou umístěny žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova stavební údržby podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 239 – Budova stavební údržby, východní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 240 – Budova stavební údržby, severovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1970
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad trafoolejů
Zastavěná plocha:	83 m ²
Parcelní číslo:	st. 614

Architektonický popis:

Sklad trafoolejů se nachází v západní části areálu. Jedná se o jednopodlažní zděný objekt se vstupem ze západní strany. Na severní a jižní fasádě se nacházejí tři okna. Východní fasáda je hladká bez otvorů. Budova je omítnuta světle šedou omítkou.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt s plochou střechou a výškou cca 4 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova skladu trafoolejů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 241 – Sklad trafoolejů, vlevo pohled severozápadní, vpravo pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1970
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	silniční váha
Zastavěná plocha:	11 m ²
Parcelní číslo:	st. 819

Architektonický popis:

Silniční váha se nachází na hlavní komunikaci v areálu od vrátnice č. 2. Jedná se o dopravní stavbu vedle komunikace. Pro zaměstnance je u váhy malá zděná budova kanceláře. Vstup do objektu je z východní strany. Na severní a západní fasádě, směrem k váze, je prosklení přes roh.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt s plochou střechou a výškou cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není silniční váha podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 242 – Silniční váha, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1970
Historická etapa:	V.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	dílny a garáže
Zastavěná plocha:	968 m ²
Parcelní číslo:	st. 528

Architektonický popis:

Dílna dopravy a garáže se nacházejí na západním konci areálu, hned za vrátnicí č. 2. Jedná se o jednopodlažní objekt umístěný podél hlavní příjezdové komunikace do areálu. Z hlavní hmoty garáží vystupuje a je kolmo umístěná část dílny dopravy s kanceláří. Do té se vstupuje z východní strany. Dlouhá podélná fasáda na severní straně je členěna zelenými velkými vraty. Budova má tři výškové úrovně atiky a její fasáda je omítnuta bříazolitem.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt podélného konstrukčního systému s plochou střechou a výškou cca 5,5 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou dílny dopravy a garáže podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

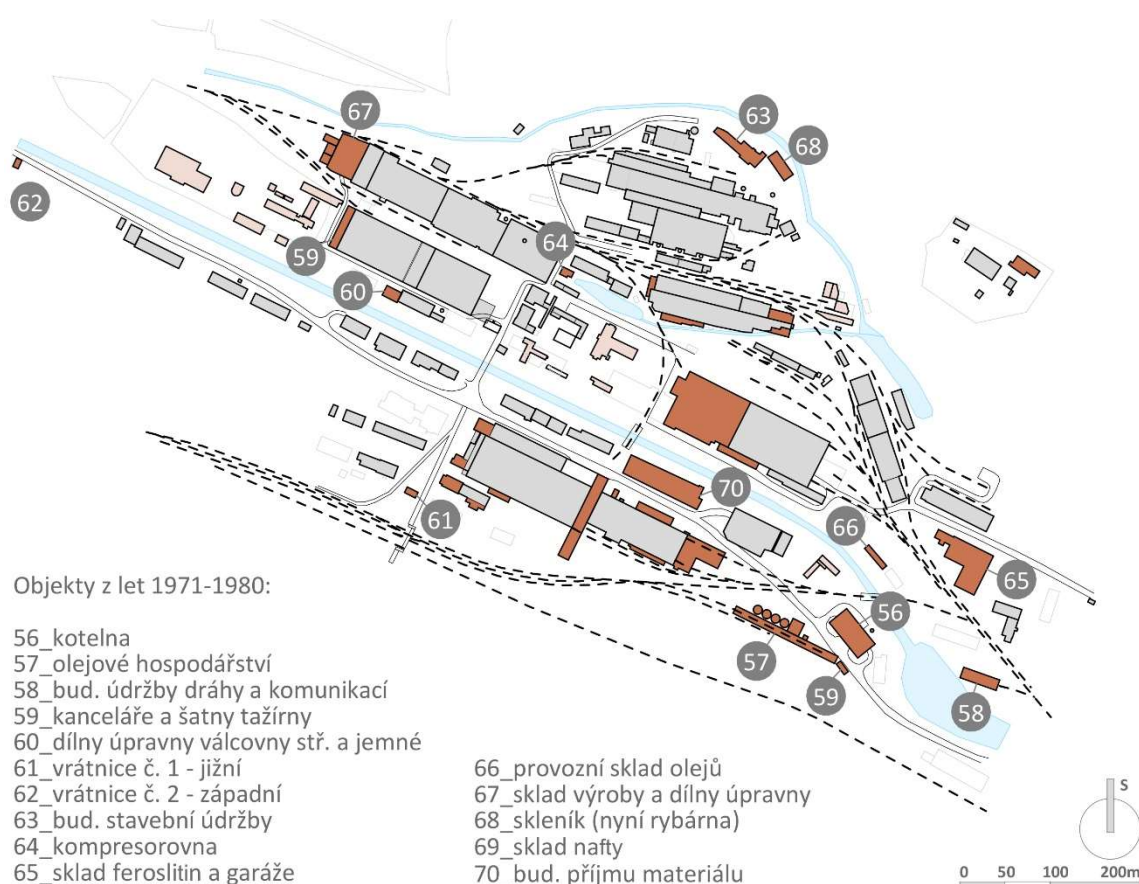

Obr. 243 – Garáže, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 244 – Dílna dopravy a garáže, pohled východní 2021, Zdroj: archiv autora

5.7 VI. etapa výstavby v letech 1971–1980

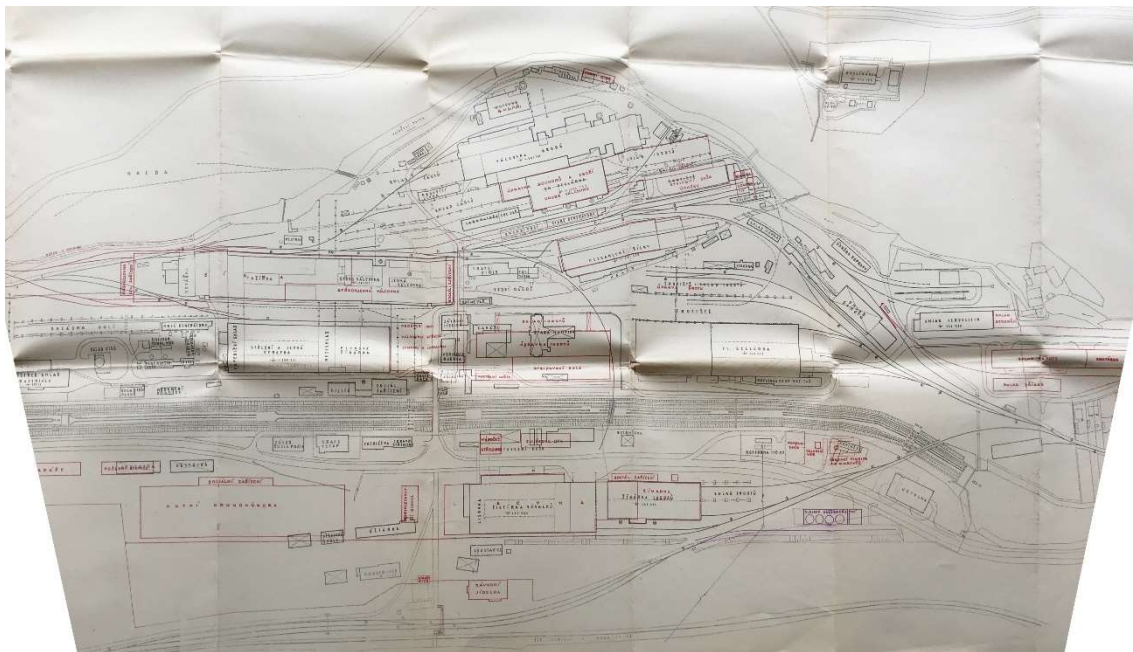
Obr. 245 - Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1971–1980. Mapový podklad: Situace Železářny Bílá Cerkev z roku 1971, dostupná ve Státním oblastním archivu v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart. TN ŽBC 1970-71, 426–472 Tč. 44.

Důležitou stavbou této etapy byla výstavba nové olejové kotelny s dominujícím komínem vysokým 94 m, která byla uvedena do provozu roku 1973. Kotelna měla dva kotle na těžký otopný olej a zajišťovala potřebnou technologickou i otopnou páru. Souběžně s ní bylo postaveno olejové hospodářství pro přechod siemens-martinských pecí a hrubé válcovny na vytápění olejem. Díky tomu mohla být odstavena stará generátorová stanice, která začala sloužit jako sklad elektromotorů. Obě zbylé pece SM ocelárny byly rekonstruovány na vytápění olejem a zvětšeny na obsah 60 t. Také byla vybudována potrubní pošta pro zasílání tavebních vzorků do laboratoře a instalovány broušící linky v jemné a hrubé válcovně. V letech 1973–75 probíhala rekonstrukce obloukových pecí elektroocelárny na zvětšený obsah 40 t a byly postaveny objekty údržby dráhy a komunikací, kanceláře a šatny tažírny, přístavba dílen k válcovně střední a jemné a dvě nové vrátnice na jižní a západní straně areálu. Roku 1975 bylo otevřeno nové výpočetní středisko s počítačem EC 1021.¹⁵⁹ V dalším roce byla dokončena modernizace lisovny s přípravnou vsázkou a novou ohřívací indukční pecí s inertní

¹⁵⁹ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

atmosférou a úpravárenským zařízením. V roce 1978 přibýly budovy stavební údržby, šatny za hrubou válcovnou, kompresorovna, sklad feroslitin a garáže a provozní sklad olejů. V roce 1980 byl na severu areálu vybudován skleník na zeleninu, který využíval odpadní teplo z výroby.

Železářny procházely rekonstrukcí prakticky až do 80. let, většinu stavebních prací zajišťoval plzeňský závod Armabetonu Praha.¹⁶⁰ Nejen, že došlo k prudké výstavbě průmyslových objektů, jednotlivých agregátů, ale souběžně s tím se budovala i sociální, hygienická, kulturní a další zařízení směřující k zvýšení péče o zaměstnance.

Obr. 246 – Situace Železářny Bílá Cerkev, 1971. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 1970-71, 426–472 Tč. 44.

¹⁶⁰ *Industriální topografie: Plzeňský kraj. 1.* Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013, s.112–113. ISBN 978-80-01-05396-6.

Datace:	1972
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	1227 m ²
Parcelní číslo:	st. 305

Architektonický popis:

Budova bývalé kotelny se nachází v jihovýchodní části areálu železáren. Kotelna se skládá ze dvou částí. Hala s kotly a zařízením je na východní straně a na západní straně na ni navazuje část kancelářské budovy. Hala má vstupní vrata z východní a severní strany. Západní fasádou je spojena s kancelářskou částí, zbylé fasády jsou ve větším poměru prosklené. K severní fasádě haly kotelny je napojen komín. Na západní straně je kancelářská část, která je třípodlažní a vstupy má na jižní a severní fasádě. Západní fasáda je pravidelně členěna okny. Před kancelářskou částí je jednopodlažní administrativní přístavba s vraty na severní straně a stejným členěním oken na straně západní. Budova je dlouhodobě mimo provoz a současným majitelem určena k demolicí.

Konstrukční systém:

Kotelna je složena ze dvou částí. Východní část je velkoprostorová hala z montovaného skeletu s vazníkovým zastřešením. Západní část je zděná cihlová, třípodlažní, bez podsklepení. Kancelářská část má plochou střechu a výšku cca 9 m. Hala s kotly má výšku cca 7 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu kotelny byl uzavřený provoz. Parní kotelna byla základním zdrojem pro vytápění areálu a pohon zařízení železářny v Hrádku. Skládá se z parního plynového kotle K1 typu BGK 200 o jmenovitém výkonu 16,2 MW a parního olejového kotle K4 typu OKP 25 o jmenovitém výkonu 18,5 MW. Kotel K1 spaloval zemní plyn a byl vybaven ekonomizérem, a proto dosahoval účinnosti 91 %. Kotel bylo možné provozovat v rozmezí výkonu 5–22 t páry/h. Kotel K4 spaloval hnědouhelný generátorový dehet (HGD) vyrobený destilací hnědého uhlí a byl vybaven 2 hořáky typu MH 1000 PA o výkonu 9,98 MW jednotlivě. Účinnost kotle dosahovala 82 % a jeho výkon je možné regulovat od 10 do 25 t páry/h. Topný olej byl do zařízení dodáván železniční dopravou, ukládán do skladovacího zásobníku v olejovém hospodářství o objemu 830 m³ a dále byl přečerpáván do denního zásobníku v kotelně o objemu 25 m³. Před spalováním byl olej ohříván na teplotu 40 °C. Kotel K4 je od roku 2003 mimo provoz. Odpadní plyny z obou kotlů byly odváděny kouřovody do společného zděného komína o výšce 90 m a ploše

6,0 m². Max. tok odpadních plynů je z K1 18 300 m³/s a z K4 18 150 m³/s. Provoz kotelny byl omezován z důvodů ekonomických, podle konceptu decentralizace vytápění provozů zařízení a v souladu se závěry energetického auditu.¹⁶¹

Hodnocení průmyslového dědictví budovy kotelny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Architektonická hodnota budovy je v části velkoprostorové haly z montovaného skeletu, která je částečně rozdělená vloženým podlažím, pod kterým se nacházejí jednotlivé řídicí místnosti. - Zajímavé je architektonické řešení prosklených ploch, nad středem haly vystupuje prosklená hmota, v níž je v interiéru umístěná technologie vytápění.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt umístěn v jihovýchodní části areálu u toku řeky Klabavy, vůči ostatním objektům je kotelna mírně pootočena, rovnoběžně se směrem toku řeky v tomto místě. - Urbanistickou dominantu utváří především přilehlý 90 m vysoký komín.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá v kompletní zachované technologii pro vytápění areálu.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o budovu kotelny z roku 1972, která prezentuje centrální technologii vytápění takto rozsáhlého průmyslového komplexu.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí otopné technologie - Interiér odpovídá rozmístění technologického zařízení po objektu.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - Budova obsahuje původní technologie, které již nejsou využívány pro vytápění.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nachází původní technické vybavení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly včetně technologie.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má zachované původní povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

¹⁶¹ TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 19–21

Obr. 247 – Kotelna, jihovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 248 – Kotelna, severozápadní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 249 – Kotelna, severozápadní pohled, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 250 – Kotelna, detail na rozvodné potrubí z kotelny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 251 – Kotelna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 252 – Kotelna, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 253 – Kotelna, interiér – technologické zařízení kotelny, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 254 – Kotelna, interiér – technologické zařízení kotelny, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1972
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	1107 m ²
Parcelní číslo:	st. 306

Architektonický popis:

Nádrže olejového hospodářství pro skladování těžkých topných olejů se nachází v jihovýchodní části areálu železáren. Jedná se o čtyři válcové nádrže o obsahu 4 x 830 m³ natřené sytě žlutou až oranžovou barvou. Na jižní straně k nim přiléhá kolejová dráha pro stáčení železničních cisteren. Dráha je zastřešena ocelovým přístřeškem se střechou z vlnitého plechu. Olejové hospodářství je nyní mimo provoz a majitelem určeno k demolici.

Konstrukční systém:

Jedná se o čtyři válcové nádrže a ocelový přístřešek s vlnitým plechem nad kolejovou dráhou. Výška nádrží je cca 5 m.

Popis technologie a zařízení:

Topný olej byl do zařízení dodáván železniční dopravou, ukládán do skladovacího zásobníku v olejovém hospodářství o objemu 830 m³ a dále byl přečerpáván do denního zásobníku v kotelně o objemu 25 m³. U nádrží se nenachází žádné speciální technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není olejové hospodářství podle tradičních kategorií nijak výjimečné. Podle specifických kategorií vytváří určitou atmosféru místa svým umístěním podél kolejiště a objekty vysokých nádrží, které mají velké rozměry a sytě žlutou až oranžovou barvu a tak, utvářejí viditelný a jedinečný prvek v krajině.

Obr. 255 – Pohled na nádrže olejového hospodářství, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 256 – Jižní pohled na olejové hospodářství, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1973
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	údržba dráhy a kom.
Zastavěná plocha:	510 m ²
Parcelní číslo:	st. 307

Architektonický popis:

Jednopodlažní budova údržby dráhy a komunikací se nachází ve východní části areálu a jižní fasádou přiléhá přímo ke korytu řeky Klabavy. Jedná se o dva spojené objekty v jednom traktu s různými výškami. Budova má ploché střechy s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Vstupy do objektu jsou ze severní fasády od volného prostranství. Ve východní vyšší části je vstup dvěma vraty. V západní nižší části je vstup dveřmi. Fasáda je ze severní strany z velké části tvořena okenními otvory se zdvojenými okny. Podlahy jsou z PVC, keramické dlažby a cementového potěru. Dispozičně se jedná o trojtakt se střední chodbou. Po stranách se nacházejí kanceláře, dílny, šatny a sociální zařízení.

Konstrukční systém:

Jedná se o jednopodlažní montovaný objekt z panelů ZRUD. Objekt je složen ze dvou částí o různé výšce, východní s výškou cca 4 m a západní s výškou cca 3 m. Obě části mají plochou střechu.

Popis technologie a zařízení:

Budova údržby dráhy a komunikací nemá žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou budovy údržby dráhy a komunikací podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 257 – Budova údržby dráhy a komunikací, severní pohled 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 258 – Budova údržby dráhy a komunikací, severní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1975
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	239 m ² , 107 m ²
Parcelní číslo:	st. 620, st. 619

Architektonický popis:

Objekt kanceláří a šaten tažírny se nachází v severozápadní části areálu a východní stěnou přímo navazuje na halu úpravny středojemné válcovny. Jedná se o třípodlažní zděnou budovu s fasádou ze stříkaného břizolitu. Má plochou střechu s živичnou krytinou. Vstup do objektu je ze západní strany. Na západní a severní fasádě jsou rovnoměrně rozmístěny dva druhy zdvojených oken. Na jižní straně se nachází stěnový ocelový žebřík s ochranným košem pro vstup na střechu. Budova je částečně podsklepená, v suterénu se nachází provozní prostory. Ve všech nadzemních podlažích jsou umístěny šatny, kanceláře a sociální zázemí. Podlahy jsou dle účelu jednotlivých místností – většinou z keramické dlažby.

Konstrukční systém:

Budova má konstrukční systém stěnový podélný, z cihel plných. Objekt má tři podlaží a je částečně podsklepený s plochou střechu a celkovou výškou cca 9 m.

Popis technologie a zařízení:

V tomto objektu se nenachází žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova kanceláří a šaten tažírny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná. Avšak svým umístěním doplňuje a přímo přiléhá k výrobní hale úpravny válcovny středojemné.

Obr. 259 – Kanceláře a šatny tažírny, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 260 – Propojení budovy kanceláří s tažírnou a žihárnou, 2021, Zdroj: archiv autorky

Datace:	1975
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	220 m ²
Parcelní číslo:	st. 280

Architektonický popis:

Dva objekty dílen úpravny válcovny VS a VJ přímo navazují na objekt vývoje a automatizace. Nacházejí se v řadě objektů, které jsou umístěny rovnoběžně mezi halou plynové žíhárny a řekou Klabavou. Na západní straně se nachází dvoupodlažní část, která má hlavní vstup vraty z komunikace na severní straně. Nad vraty je umístěno stejně široké okno, stejná okna jsou i na západní fasádě v přízemí i prvním podlaží. Na východní straně se nachází jednopodlažní část, která má vstup taktéž z komunikace na severní straně. Nižší objekt má pouze pásová okna umístěná pod rovinou střechy. Budova je dlouhá léta mimo provoz a majitelem je určena k demolici.

Konstrukční systém:

Objekty jsou z montovaných panelů s plochými střechami s živičnou krytinou. Dvoupodlažní část má výšku cca 6 m a jednopodlažní cca 3,5 m. Podlahy jsou betonové a s keramickou dlažbou.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenacházejí žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou dílny úpravny válcovny středoječné a jemné podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 261 – Dílny úpravny válcovny VS a VJ, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1975
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	94 m ²
Parcelní číslo:	st. 539

Architektonický popis:

Vrátnice č. 1 se nachází na jihu areálu železáren. Jedná se o hlavní vrátnici do areálu, je umístěná směrem k městu Hrádek a nedaleko vlakové zastávky Hrádek – Nová huť. Před vrátnicí se nachází parkoviště a hned za ním je železniční trať, přes kterou je naproti vrátnici udělán nadchod (ten je v současné době v dezolátním stavu). Budova vrátnice je jednopodlažní zděná s plochou střechou s přesahem. Budova má na jižní a severní fasádě symetrické členění, uprostřed se nachází prosklený vchod se čtyřmi dvoukřídlými dveřmi. Po stranách jsou trojkřídlá okna. V interiéru se nachází píchačky. Vrátnice je v současné době nefunkční, nyní se v areálu používá pouze vrátnice č. 2 u hlavní komunikace ze směru na Kamenný Újezd.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt s plochou střechou s přesahem a výškou 3,5 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve vrátnici se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je podle tradičních kategorií budova jižní vrátnice č. 1 skvěle urbanisticky umístěná pro příchod zaměstnanců od sídliště města Hrádek a od vlakové zastávky Hrádek – Nová huť. Podle specifických kategorií je jedinečná díky vzpomínkám místních, kteří tímto prostorem denně docházeli do zaměstnání a setkávali se zde, na místě je tedy původní atmosféra místa jako v poslední den příchodu zaměstnanců do práce.

Obr. 262 – Vrátnice č. 1, pohled severní, z areálu ven, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 263 – Vrátnice č. 1, interiér a píchačky, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1975
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	vrátnice
Zastavěná plocha:	67 m ²
Parcelní číslo:	st. 527

Architektonický popis:

Vrátnice č. 2 se nachází v západním cípu areálu železáren. Tato vrátnice je hlavní pro silniční dopravu. Je napojena na hlavní komunikaci z Kamenného Újezdu do Hrádku. V současné době je to jediná plně funkční vrátnice. Jedná se o jednopodlažní zděný objekt s plochou střechou. Dispozice budovy je propsána na fasádu. Od vstupu vně areálu je na levé straně průchod pro zaměstnance a návštěvníky, na pravé straně je kancelář vrátného. Fasáda je z kombinace cihel a břizolitu narůžovělé barvy.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní cihlový objekt s plochou střechou a výškou cca 3,5 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova západní vrátnice č. 2 podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 264 – Budova vrátnice č. 2, pohled západní, vně areálu, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 265 – Budova vrátnice č. 2, pohled východní, uvnitř areálu, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1978
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	destruovaný
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	756 m ²
Parcelní číslo:	st. 294

Architektonický popis:

Budova stavební údržby a šaten se nachází na okraji areálu na severní straně. Drobná stavba na západní straně je jednopodlažní zděná budova se sedlovou střechou staré stavební údržby. Východní fasádou navazuje na dvoupodlažní zděnou budovu šaten, která má pultovou střechu. Střechy mají živičnou krytinu. Fasády jsou z omítky hladké vápenné s dřevěnými dvojitými okny, hladkými dveřmi a plechovými vraty. V přízemí se nacházela stavební údržba, kanceláře a sociální zařízení. V podlaží byly pouze kanceláře a sociální zařízení. Objekt je neuváděn od roku 1995 a tak je ve velmi dezolátním stavu. Majitelem je určen k demolici. V současné době je propadlá střecha nad středem objektu.

Konstrukční systém:

V západní části se jedná o jednopodlažní zděnou budovu se sedlovou střechou o výšce cca 3 m s podélným stěnovým konstrukčním systémem. Ve východní části se jedná o dvoupodlažní budovu s pultovou střechou o výšce cca 5 m, také s podélným stěnovým konstrukčním systémem. Budovy jsou vyzdívané z cihel plných.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova stavební údržby podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 266 – Stará stavební údržba a šatny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 267 – Detail vchodu do budovy staré stavební údržby a šaten, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1978
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	kompresorovna
Zastavěná plocha:	106 m ²
Parcelní číslo:	st. 406

Architektonický popis:

Budova kompresorovny se nachází ve středu severní části areálu hned za prvním objektem železáren – za válcovnou. Ze severu se nad objektem nachází objekt trafostanice a vodárny, z východu k ní přiléhá vodní nádrž. Budova je jednopodlažní zděná s fasádou z bříazolitu a plochou střechou. Vstup plechovými vraty se nachází na západní fasádě u komunikace. Na jižní fasádě se v levé dolní části nacházejí čtyři stejná protihluková okna. Podlaha je betonová.

Konstrukční systém:

Budova je jednopodlažní zděná s železobetonovým stropem. Má plochou střechu s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Výška je cca 6 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu je nový systém se třemi šroubovými kompresory Kaeser z roku 2008.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova kompresorovny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 268 – Kompresorovna Kaeser, 2021,
Zdroj: archiv autora

Obr. 269 – Kompresorovna Kaeser, interiér,
Zdroj: archiv Josefa Brožika

Datace:	1978
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad dinasů, elektrod, garáže
Zastavěná plocha:	1980 m ²
Parcelní číslo:	st. 415

Architektonický popis:

Sklad feroslitin a přístavba garáží se nachází ve východní části areálu železářny a přiléhají k hlavní komunikaci od vrátnice č. 3. Jednopodlažní objekt třílodní haly skladu má půdorysný tvar L. Jedná se o montovanou ocelovou konstrukci s opláštěním z vlnitého plechu. Hala je zastřešena sedlovými ocelovými vazníky s mírným sklonem a s několika řadami příčně umístěných světlíků. Vjezdy do haly jsou umístěny na severní a jižní fasádě. Ve střední části L půdorysu jsou na fasádách kovová jednoduchá okna, členěná na tři tabulky svisle a třináct tabulek vodorovně. Na západní fasádu skladu přiléhá nižší objekt jednopodlažní zděné budovy se třemi garážemi. Je zastřešený pultovou střechou s živičnou krytinou. Fasádu má z vápenné hrubé omítky s ocelovými vraty ze severu. Garáže jsou postaveny ve stejném roce jako sklad.

Konstrukční systém:

Sklad feroslitin je třílodní montovaná hala z ocelového skeletu. Konstrukce je o rozpětí 2 x 24 m, v modulu 6 m systému NHKG Hustopeče. Má jednostranné opláštění z plechu, zděné do úrovně 180 cm a nad 180 cm zasklení WEMA. Krov je z ocelových vazníků a konstrukce střechy z I-profilů a desek Calofrig s živičnou krytinou. Výška haly je cca 10 m. Na halu navazuje montovaná část garáží s výškou 5 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu ani v garážích nejsou žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou sklad feroslitin a garáže podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 270 – Budova skladu feroslitin, pohled jihozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 271 – Budova skladu feroslitin a v popředí garáže, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1978
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad olejů
Zastavěná plocha:	185 m ²
Parcelní číslo:	st. 411

Architektonický popis:

Provozní sklad olejů EO se nachází za elektroocelárnou ve východní části areálu železáren. Jedná se o drobný plechový sklad z vlnitého plechu hnědé barvy. Vstup do skladu je na západní straně. Podlaha je betonová.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montovaný sklad se sedlovou střechou o mírném sklonu a výškou cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu není žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není provozní sklad olejů EO podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 272 – Plechová hala provozního skladu olejů, západní pohled 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1980
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad
Zastavěná plocha:	5900 m ²
Parcelní číslo:	st. 558

Architektonický popis:

Jednopodlažní objekt jednodlní haly skladu lesklého materiálu je přistaven svoji východní fasádou k hale skladu tažírny. Má sedlovou střechou s velmi mírným spádem. Fasáda haly je z omítky vápenné hladké. Jižní fasáda je téměř celá prosklená z jednoduchých oken. V horní části je objekt prosklený ze všech čtyř stran. Dále je hala osvětlena ocelovými světlíky. Na západní fasádě jsou nižší objekty přistavěné v průběhu let. Na severní fasádě je objekt v horní části o cca 1 m překonzolovaný.

K objektu haly skladu je nelepena budova dílen úpravny, která je jednopodlažní a zděná. Má pultovou střechu. Vstup do dílen je přes sklad materiálu.

Konstrukční systém:

Konstrukce haly skladu lesklého materiálu je ocelový skelet s jeřábovou dráhou a zděným opláštěním. Součástí objektu je mostový jeřáb o nosnosti 5 t. Objekt má příhradový ocelový krov a sedlovou střechu s mírným spádem s plechovou krytinou. Ve střeše jsou ocelové světlíky. Podlaha v hale je betonová.

Konstrukce budovy dílny je zděná s železobetonovými stropy, zastřešená pultovou střechou s živičnou krytinou.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu tažírny se nenachází žádné technologické zařízení, pouze mostový jeřáb.

Hodnocení průmyslového dědictví skladu lesklého materiálu a dílny úpravny:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o ocelovou skeletovou konstrukci haly navázanou přímo na sklad tažírny. - Hala svou formou reaguje na vedlejší řadu objektů příslušných k tažírně a hmotovým řešením je uzavírá. - Zajímavé je architektonické řešení prosklených ploch na vysunuté části jižní fasády a prosklení na západní straně ve výšce nad přístavbou dílny.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt umístěn v severozápadní části areálu v řadě s dalšími budovami, kde je zřetelně patrná doba jejich vzniku a postupné rozšiřování a doplňování.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá ve vzájemné urbanistické provázanosti mezi výrobním objektem a sklady.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o halu skladu z roku 1980, který tvoří v rámci řady objektů další stavební vrstvu z nového období rozkvětu a společně tvoří rozmanitý stavební fond.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologicky se jedná o pomocný prvek – halu, jejíž obálka byla navržena pro ukrytí vyrobeného materiálu. - Interiér skladu tažírny je situován příčně jako vedlejší sklad a výrobní hala.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádné technologie, pouze jím probíhají koleje.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby, v tomto objektu ale nejsou.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádná technická hodnota.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce haly.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt má povrchy s viditelným opotřebením a patinou doby.

Obr. 273 – Sklad lesklého materiálu a dílny úpravny, jižní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autorky

Obr. 274 – Sklad lesklého materiálu a dílny úpravny, západní fasáda, 2021, Zdroj: archiv autorky

Datace:	1980
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	322 m ²
Parcelní číslo:	st. 390

Architektonický popis:

Budova rybárny se nachází na severním okraji areálu železáren. Stavba byla původně vytápěným skleníkem pro pěstování zeleniny, určené k stravování, s využitím oteplené odpadní vody z pece válcovny hrubé. Od roku 1990 byl přestavěn na sádky pro chov ryb. Je to hala obdélníkového půdorysu z montované konstrukce se sedlovou střechou a vrcholovým světlíkem. Fasáda haly je z vlnitého plechu zelené barvy, která je v současné době velmi oprýskaná. Vstup se nachází z jižní strany, kde jsou dvoje velká vrata. Prosvětlení objektu je střechou skrze světlík a dvěma malými okny v západní části jižní fasády. Nyní je objekt ve vlastnictví společnosti Rybářství Klatovy.

Konstrukční systém:

Montovaná jednodílná hala z plechu a skla o jednom podlaží a výšce cca 5 m.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví podle tradičních kategorií není budova rybárny nijak výjimečná. Podle specifických kategorií je důležité zmínit technologický tok, kdy bylo využíváno odpadní teplé vody z pecí hrubé válcovny pro vyhřívání původního skleníku.

Obr. 275 – Rybárna, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 276 – Okolí rybárny, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1980
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad nafty
Zastavěná plocha:	82 m ²
Parcelní číslo:	st. 413

Architektonický popis:

Sklad nafty se nachází ve východní části areálu. Jedná se o montovaný přístřešek se zásobníkem nafty a čerpací stanicí. Přístřešek je otevřený směrem ke komunikaci na severní straně. Ostatní strany jsou vyplněny vlnitým plechem. Část čerpací stanice je vyzdívaná s prosvětlením z luxfer.

Konstrukční systém:

Plechový přístřešek se zděnou vestavbou čerpací stanice. Je zastřešen pultovou střechou.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu není žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není sklad nafty podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 277 – Dvě fotografie skladu nafty s čerpací stanicí, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1980
Historická etapa:	VI.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	příjem mat. a sklad
Zastavěná plocha:	2023 m ²
Parcelní číslo:	st. 581

Architektonický popis:

Budova příjmu materiálu se skladem pracovních oděvů se nachází v jižní části areálu železáren. Je rovnoběžně umístěna na severní straně s řekou Klabavou a nad ní s elektroocelárnou a na jižní straně s loupárnou. Budova příjmu materiálu je podlouhlá ocelová montovaná hala s vyzdívkami z tvárnic. Hlavní vstup a příjem materiálu je ze západní strany od komunikace. Další vstupy jsou i na jižní fasádě. Jižní fasáda je z velké části nepravidelně prosklená velkými tabulovými okny. Hala je zastřešena vazníky s vrcholovým světlíkem.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montovaná hala s vyzdívkami z tvárnic. Zastřešena je vazníky s vrcholovým světlíkem a výškou cca 6 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou budova příjmu materiálu a sklad pracovních oděvů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

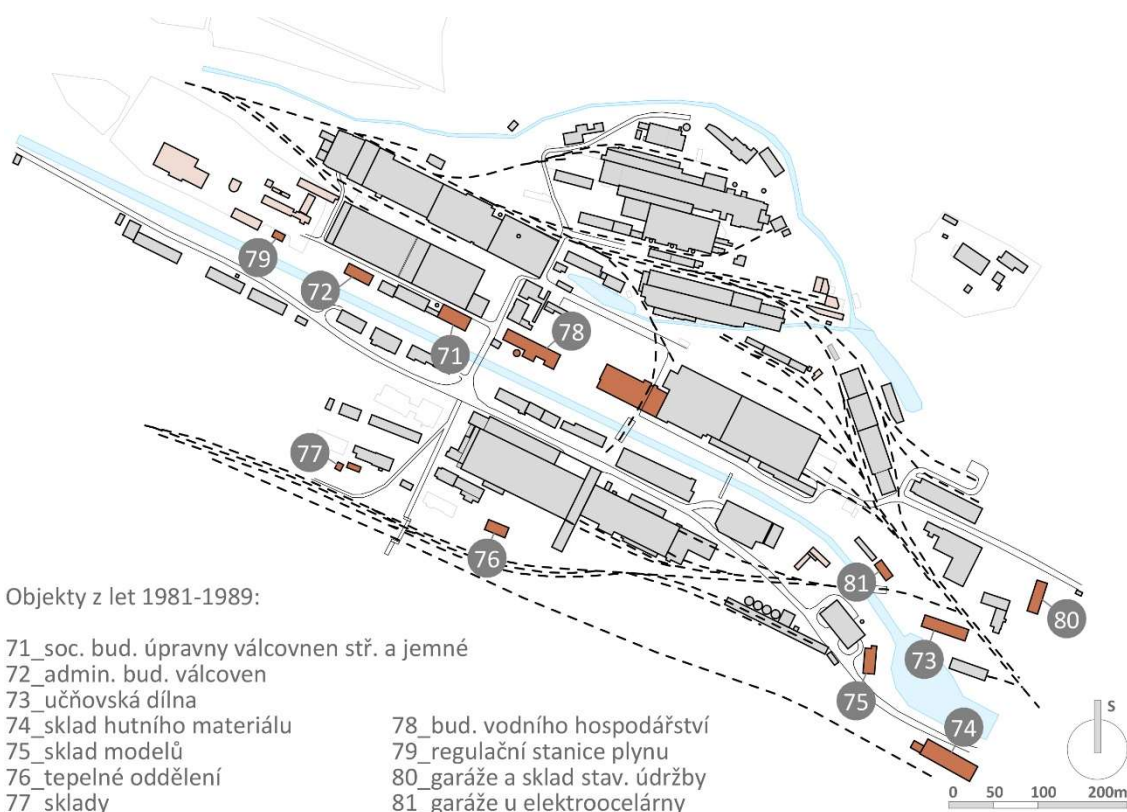

Obr. 278 – Budova příjmu materiálu, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 279 – Budova příjmu materiálu, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

5.8 VII. etapa výstavby v letech 1981–1989

Obr. 280 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1981–1989. Mapový podklad z tohoto období nebyl dohledán.

Tato etapa nebyla zaměřena na neustálé zvyšování rozsahu výroby, ale na zlepšování technické úrovně výrobků. Tomu také odpovídal charakter modernizačních opatření. Ke zvýšení úrovně tepelného zpracování ložiskových ocelí byla dána do provozu v roce 1981 průběžná plynová žíhací pec. Také byla v tomto roce doplněna sociální budova s šatnami pro úpravnu střední a jemné válcovny. V roce 1982 bylo instalováno zařízení k válcování trubek za studena do lisovny. V letech 1984–85 proběhla modernizace kavných stolů hrubé válcovny a byla dokončena stavba administrativní budovy válcoven, nová učňovská dílna, tepelné oddělení za lisovnou a několik skladů. Roku 1986 byly dokončeny stavby budovy vodního hospodářství, regulační stanice plynu, garáže a doplněna druhá loupací linka.

Od roku 1983 bylo zkoušeno horizontální plynulé odlévání oceli. Rozsah výroby se stabilizoval od pol. 70. let po celá 80. léta. Počet pracovníků byl stabilní, průměrně kolem 2750 z nichž bylo 2270 dělníků. Výroba byla stabilizovaná a smluvená pro dlouholeté trvalé obchodní partnery z tuzemska i ze zahraničí.¹⁶²

¹⁶² HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

Datace:	1981
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	v pronájmu
Zastavěná plocha:	1305 m ² (s obj. č. 32)
Parcelní číslo:	st. 281

Architektonický popis:

Sociální budova úpravny VS a VJ se nachází v severní části areálu v pásu objektů postavených podél úpravny válcovny, plynové žíhárny a po druhé straně rovnoběžně s korytem řeky Klabavy. Jedná se o jednopodlažní cihlový objekt s šedou vápennou hladkou omítkou a sedlovou střechou. Vnitřní omítky jsou štukové a podlahy jsou z PVC a keramické dlažby. Vstup do sociální budovy se nachází na východní štítové fasádě u prostranství naproti původní vrátnici u mostu k žíhárnám. Vstup je mírně zapuštěný do objektu. Šatny jsou osvětleny pásem oken s vyšším parapetem a nadpražím pod rovinou střechy.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt podélného konstrukčního systému s železobetonovými stropy. Objekt má sedlovou střechu s mírným spádem a plechovou krytinou. Výška objektu je 4 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není sociální budova úpravny válcovny středoemné a jemné podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 281 – Sociální budova úpravny VS a VJ, pohled severovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 282 – Sociální budova úpravny VS a VJ, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1984
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	371 m ²
Parcelní číslo:	st. 403

Architektonický popis:

Budova administrativy válcoven je umístěna rovnoběžně mezi halou úpravny válcovny ze severní strany a řekou Klabavou z jižní strany. Budova je panelová, bez podsklepení, má dvě podlaží a plochou střechu. Tvarově je jednoduchá, postavená na obdélníkovém půdorysu. Omítnutá je béžovou barvou omítky s lizénami z lišt mezi okny. Okna jsou rozmístěna pravidelně nad sebou. Hlavní vstup do objektu je ze severní strany, kde jsou také umístěna troje vrata do garáží.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní panelový objekt z montovaných panelů ZRUP s železobetonovými stropy. Objekt je bez podsklepení. Má plochou střechu s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Výška objektu je cca 6 m. V objektu je umístěno dvouramenné schodiště.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není administrativní budova válcoven podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 283 – Budova administrativy válcoven, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1984
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	skladiště
Zastavěná plocha:	682 m ²
Parcelní číslo:	st. 300

Architektonický popis:

Budova bývalé učňovské dílny se nachází ve východní části areálu. Jedná se o jednopodlažní objekt jednodlní montované haly s fasádou z vlnitého plechu natřenou modrou barvou. Zastřešen je sedlovou střechou s krytinou z plechu. Na východní fasádě ve štítové stěně jsou umístěna plechová vrata a vstup plechovými dveřmi do objektu. Na bočních fasádách z jižní a severní strany jsou od východu pravidelně rozmístěna zdvojená okna, v západní polovině je fasáda bez oken. Na severní fasádě v západní polovině se nachází ještě čtveřice plechových vrat do dílen.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní objekt jednodlní haly z ocelového skeletu s jednostranným opláštěním z plechu. Zastřešen je ocelovými vazníky s krytinou z plechu a podhledem z košických plechů. Má výšku cca 6 m.

Popis technologie a zařízení:

Budova neobsahuje žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova bývalé učňovské dílny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 284 – Bývalá učňovská dílna, východní pohled 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 285 – Bývalá učňovská dílna, severní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1985
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	sklad materiálu
Zastavěná plocha:	1311 m ²
Parcelní číslo:	st. 354

Architektonický popis:

Budova skladu hutního materiálu firmy Ferrum Plzeň s.r.o. se nachází na konci východní části areálu železáren pod řekou Klabavou. Budova je ocelová montovaná jednopodlažní hala s pláštěm z vlnitého plechu stříbrné barvy. Jednotlivá vrata do haly se nachází na všech fasádách. K hale přiléhá menší zděný objekt. Jedná se o základní firemní sklad v jedné hale s plochou cca 1200 m². Uvnitř je umístěn univerzální sortiment – trubky bezešvé hladké a otevřené jaklové profily C, U a L.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montovaný sklad se sedlovou střechou o mírném sklonu a výškou cca 8 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu není žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není sklad hutního materiálu podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 286 – Sklad hutního materiálu Ferrum Plzeň s.r.o., 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 287 – Sklad hutního materiálu Ferrum Plzeň s.r.o., 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1985
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad
Zastavěná plocha:	380 m ²
Parcelní číslo:	st. 414

Architektonický popis:

Sklad modelů se nachází ve východní části areálu pod řekou Klabavou. Jedná se o dvě drobnější montované haly z vlnitého plechu. Vstupy jsou vraty ve štítových stěnách na jižní straně. Před sklady se nachází odpařovací stanice na argon.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montované sklady se sedlovou střechou o mírném sklonu a výškou cca 3 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladu není žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není sklad modelů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 288 – Budovy skladu modelů, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 289 – Odpařovací stanice na argon, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1985
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	firma GATOS
Zastavěná plocha:	296 m ²
Parcelní číslo:	st. 624

Architektonický popis:

Bývalý objekt tepelného oddělení se nachází na jižním okraji areálu železárny. Hned za objektem se nachází oplocení areálu. Severní fasádou přiléhá k vedlejší komunikaci a k hale lisovny. Jedná se o dvoupodlažní montovaný objekt z ocelové konstrukce a cementotřískových desek. Konstrukce se propisuje na fasádě. Vstup se nachází u komunikace na severu, vedle vstupu je řada oken, v druhém podlaží je řada oken delší až nad vstup. Fasáda objektu je natřena na béžovo-oranžovou barvu. V současné době je objekt v pronájmu firmě GATOS, která vyrábí okna.

Konstrukční systém:

Dvoupodlažní montovaný objekt z ocelové konstrukce a cementotřískových desek. Objekt má plochou střechu a atiku na východní a západní straně. Výška objektu je cca 6 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova tepelného oddělení podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 290 – Bývalý objekt tepelného oddělení, dnes budova v pronájmu firmy GATOS, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 291 – Bývalý objekt tepelného oddělení, dnes budova v pronájmu firmy GATOS, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datec:	1985
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklady
Zastavěná plocha:	56 m ² ; 93 m ²
Parcelní číslo:	st. 622; st. 623

Architektonický popis:

Plechové sklady nacházející se na jihu areálu železářny Hrádek, jeden slouží pro ukládání nebezpečných odpadů a druhý je v současné době bez využití. Jedná se o montovanou drobnou halu s pláštěm z vlnitého plechu a sedlovou stříškou mírného sklonu. Vchody mají umístěné na jedné ze štítových stěn otvíracími vraty z plechu. Sklady jsou vzájemně pootočené o 90°. Západní sklad má vrata na severní straně a východní sklad má vrata na západní straně.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montované plechové sklady se sedlovou střechou s mírným sklonem a výškou 3 m.

Popis technologie a zařízení:

Ve skladech se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou sklady podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 292 – Vlevo sklad a vpravo sklad nebezpečných odpadů, severní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 293 – Detail označení skladu nebezpečných odpadů, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1986
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	čerpací a filtrační stanice
Zastavěná plocha:	1017 m ² ; 47 m ²
Parcelní číslo:	st. 407; st. 408

Architektonický popis:

Budova vodního hospodářství se nachází ve středu areálu železáren nad řekou Klabavou. Je orientována rovnoběžně s válcovnou, starou jídelnou a administrativní budovou. Budova je jednopodlažní s podsklepením. Stěny jsou z betonových panelů a střecha je plochá z železobetonových stropů. Fasáda je z omítek vápenných hrubých a hladkých. Hlavní vstup má plechovými dveřmi ze severní strany. Osvětlena je jednoduchými okny ve výšce pod rovinou střechy. K objektu vodního hospodářství přísluší odkalovací věž, která je umístěna na jižní straně v plechové nádrži a tři chladicí věže.

Konstrukční systém:

Jedná se o jednopodlažní betonový panelový objekt s podsklepením. Stropy jsou železobetonové. Střecha je plochá s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Podlahy jsou betonové.

Popis technologie a zařízení:

Vodní hospodářství sloužilo původně pro technologii kontilití ocelárny. Po přestavbě pro filtraci technologické vody pro tratě válcovny středojemné a nyní jako čerpací stanice pro uzavřený okruh technologické vody s chladicími věžemi pro elektroocelárnu. Voda jde potrubím po energomostech. V ocelárně slouží pro ochlazování víka pece EOP1 a LF pánvové pece.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví podle tradičních kategorií není budova vodního hospodářství nijak výjimečná. Podle specifických kategorií je zajímavé původní technické zařízení pro technologii kontilití oceláren a současná technologie vedení vody pro elektroocelárnu.

Obr. 294 – Budova vodního hospodářství, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1986
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	regulační stanice plynu
Zastavěná plocha:	325 m ²
Parcelní číslo:	st. 553

Architektonický popis:

Budova regulační stanice plynu se nachází v nejzápadnější části areálu a je umístěna mezi fotovoltaickými panely. Jedná se o cihlový objekt tvaru kvádrů, je kompaktní bez přesahů. Vstup do objektu je ze severní strany, ze stran vchodu se nachází po každé straně jedno okno a řada oken je pod střechou. Z jižní strany jsou dvě prosvětlující okna z luxfer a z východní strany jedno okno z luxfer. Objekt má bílou omítku z části poškozenou. Střecha je plochá, na východní straně se nachází výlez na střechu na fasádě.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní zděný objekt bez podsklepení s plochou střechou o výšce cca 5 m.

Popis technologie a zařízení:

V regulační stanici plynu dochází k přívodu vysokotlaku z distribuce. Jedná se o předávací místo.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není budova regulační stanice plynu podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 295 – Regulační stanice plynu, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 296 – Regulační stanice plynu, pohled severovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1986
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	garáže a st. údržba
Zastavěná plocha:	444 m ²
Parcelní číslo:	st. 417

Architektonický popis:

Garáže se skladem stavební údržby se nachází ve východní části areálu a jedná se o první objekt za vrátnicí č. 3. Za východní fasádou garáží je oplocení areálu a před západní fasádou s vraty garáží je volné betonové prostranství. Budova má jednoduchý půdorys kvádrů se sedlovou střechou s mírným sklonem. Fasády jsou omítnuté z hrubé vápenné omítky, pouze západní je členěná zelenými plechovými vraty v celé výšce stěny. Podlahy jsou betonové.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní objekt z ocelového skeletu se zděným opláštěním. Má sedlovou střechu z příhradových ocelových vazníků a plechovou krytinou a oplechováním z pozinku. Výška objektu je cca 7 m.

Popis technologie a zařízení:

V garážích a skladu stavební údržby se nenachází žádné technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou budovy garáží a skladu stavební údržby podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

Obr. 297 – Garáže u vrátnice č. 3, západní pohled 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 298 – Garáže u vrátnice č. 3, severozápadní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Garáže u elektroocelárny

81

Datace:	1989
Historická etapa:	VII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	garáže
Zastavěná plocha:	212 m ²
Parcelní číslo:	st. 412

Architektonický popis:

Garáže u elektroocelárny se nachází ve východním cípu areálu železáren. Jedná se o plechový montovaný objekt hnědé barvy se třemi stříbrnými vraty na severní fasádě. V současné době jsou v garáži zaparkované vysokozdvížné vozíky.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montovaná garážová hala se sedlovou střechou o mírném sklonu a výškou cca 5 m.

Popis technologie a zařízení:

V garážích není žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví nejsou garáže u elektroocelárny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečné.

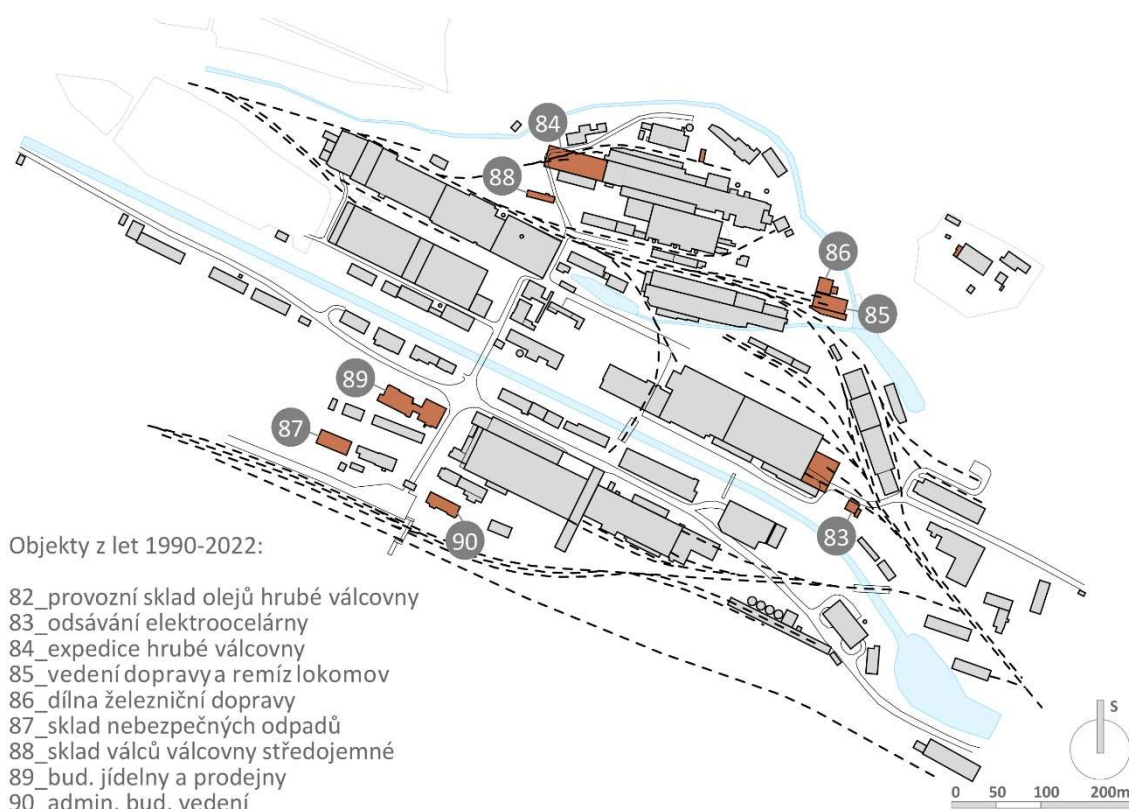

Obr. 299 – Garáže u elektroocelárny, severozápadní pohled 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 300 – Garáže u elektroocelárny, severovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

5.9 VIII. etapa výstavby v letech 1990–2022

Obr. 301 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1990–2022. Mapový podklad: www.sginahliznidokn.cuzk.cz

Dnem 1. 4. 1990 vstoupil v platnost nový zákon o státním podniku a postupně začalo docházet k privatizaci a dalším změnám.¹⁶³ V tomto období vznikaly nové objekty, v roce 1992 expedice hrubé válcovny, vedení dopravy a remíz lokomotiv, dílna železniční dopravy a sklady. V roce 1995 sklad válců válcovny středojemné.

Podnik byl finálně privatizován v roce 1996, kdy došlo ke sdružení do skupiny Z-Group Steel holding.¹⁶⁴ Poslední výstavbou byla v roce 1997 nová budova jídelny a prodejny a v roce 2000 nová administrativní budova vedení. Postupně začalo docházet k uzavírání několika nevyhovujících provozů. V roce 2001 byly pro vysoké emise odstaveny siemens-martinské pece a v roce 2013 zbourány jejich komíny.¹⁶⁵ Výroba hrubé válcovny byla odstavena roku 2020 a postupně zmizelo technologické zařízení jako šrot do obloukových pecí elektroocelárny. V létě v roce 2022 byla rozebrána jedna ze siemens-martinských pecí.

¹⁶³ HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21. - 22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002, s. 97–115. ISSN 0862-5387.

¹⁶⁴ Historie výrobních závodů. Z-Group Steel Holding [online]. [cit. 2017-01-10]. Dostupné z: <http://www.steel-holding.cz/index.php/cs/steel-holding-cz/history-cz>

¹⁶⁵ Industriální topografie: Plzeňský kraj. 1. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013, s.112–113. ISBN 978-80-01-05396-6.

Datace:	1991
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	mírně zanedbaná údržba
Současné využití:	sklad olejů
Zastavěná plocha:	-
Parcelní číslo:	p. č. 1894

Architektonický popis:

Provozní sklad olejů se nachází v severní části areálu nad hrubou válcovnou. Jedná se o plechový přístřešek s opláštěním z vlnitého plechu. Sloužil pro nádrže s oleji.

Konstrukční systém:

Jedná se o montovanou železnou konstrukci sloupků a trámků, které jsou obaleny plechy a pletivem.

Popis technologie a zařízení:

V přístřešku se nenachází žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není provozní sklad olejů hrubé válcovny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 302 – Provozní sklad olejů, 2021, Zdroj: archiv autora

Odsávání elektroocelárny

83

Datace:	1991
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	odsávání elektroocelárny
Zastavěná plocha:	40 m ²
Parcelní číslo:	st. 311

Architektonický popis:

Odsávání elektroocelárny je umístěno na východní straně za elektroocelárnou a je napojeno k její příčné východní fasádě. Jedná se o čistě technologický objekt. Sací potrubí napojené na elektroocelárnu se rozvětjuje a jde do výšky, kde probíhá filtrace a chlazení.

Konstrukční systém:

Technologie tvoří konstrukci.

Popis technologie a zařízení:

Odsávání se skládá z chladiče, filtrace a sacího potrubí.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví je odsávání elektroocelárny jedinečnou volnou aparaturou a dominantou v návaznosti na halu elektroocelárny. Urbanisticky se nachází u východní fasády haly elektroocelárny, na kterou je napojeno sacím potrubím. Další hodnota spočívá v technologické návaznosti spojené s výrobou v ocelárně.

Obr. 303 – Napojení sacího potrubí na elektroocelárnu, východní fasáda ocelárny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 304 – Odsávání elektroocelárny, 2022, Zdroj: archiv autora

Obr. 305 – Odsávání elektroocelárny, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 306 – Odsávání elektroocelárny, 2022, Zdroj: archiv autora

Datace:	1992
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	2111 m ²
Parcelní číslo:	st. 560

Architektonický popis:

Jednoduchá hala expedice je pouze průmyslové halové zastřešení o rozpětí 22 m, které plynule navazuje na halu hrubé válcovny. Má obvodové stěny z ocelové kostry s jednostranným částečným opláštěním. Podlaha je z betonové mazaniny.

Konstrukční systém:

Konstrukční systém je ocelový skelet s velkým rozpětím, dodávající volný prostor veškerým technologiím. Zastřešení je ocelovými vazníky s plechovou krytinou, která se střídá s příčně řazenými světlíky. Hala má výšku 15,5 m ve štítu a 14 m k okapu střechy.

Popis technologie a zařízení:

V hale expedice se nenachází žádné technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není hala expedice hrubé válcovny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 307 – Expedice, pohled jižní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 308 – Expedice, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1992
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	doprava
Zastavěná plocha:	824 m ²
Parcelní číslo:	st. 297

Architektonický popis:

Vedení dopravy a remíz lokomotiv se nachází v severovýchodní části areálu železárny. Jedná se o dvě na sebe navazující budovy, jednopodlažní depo lokomotiv a dvoupodlažní zděný kancelářský objekt vedení dopravy. Depo lokomotiv má hlavní vstup a vjezd vraty na západní fasádě, prosklení se nachází na východní fasádě, fasády jižní a severní jsou plné. Kancelářská část má hlavní vstup také ze západní fasády, kde je objekt velmi úzký. Směrem na východ se objekt postupně rozšiřuje, na východní fasádě jsou luxfery a za nimi je schodiště. Na jižní fasádě jsou pravidelně rozmístěná okna. V remízu lokomotiv jsou umístěny dvě koleje a jeřábová dráha, i v současné době tam probíhá údržba lokomotiv. Sousední dvoupodlažní kancelářská budova má v přízemí místnost pro školení, sklad materiálu a kuchyňku se společenskou místností. V suterénu se nachází pouze místnost s plynovou kotelnou. V prvním podlaží se nacházejí kanceláře a šatny pro dispečery dopravy.

Konstrukční systém:

Jedná se o dvě budovy, první je depo lokomotiv, které je jednopodlažní objekt jednolodní haly s jeřábovou dráhou. Konstrukce depa je montovaná z velkoplošných prvků systému VSO. Střecha je s mírným spádem, živičnou krytinou a s vrcholovým ocelovým světlíkem o celkové výšce 8 m. Druhá je dvoupodlažní zděná budova s částečným podsklepením pro plynovou kotelnou. Má stropy MIAKO a plochou střechu s živičnou krytinou, výška této části je cca 6 m.

Popis technologie a zařízení:

V budově se nenachází žádné speciální technologické zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví budovy vedení dopravy a remíz lokomotiv:

Hodnota	Popis
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o montovanou halu depa z velkoplošných systémů VSO, která je prosvětlena vrcholovým vazníkem a okny na východní fasádě. - Hala utváří zajímavý interiér pro odstavení lokomotiv.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanisticky je objekt umístěn v severovýchodním konci areálu na závodním kolejišti.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Umělecko-historická hodnota spočívá ve vzájemné urbanistické provázanosti a návaznosti na kolejový systém dopravy areálu.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o budovu a halu z roku 1992, která nahradila bývalou již nevyhovující remízou.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Remíza je typologicky pomocný prvek – hala, jejíž obálka byla navržena k odstavení lokomotivy. - Interiér haly navazuje na kolejiště.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nenachází žádné výrobní technologie, pouze stroje k údržbě lokomotiv.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu jsou částečně dochovány systémové a technologické vazby, v tomto objektu ale nejsou.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektu se nachází stroje k údržbě lokomotiv.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Dochovaná původní konstrukce kancelářské budovy a haly remíz lokomotiv.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Objekt nepůsobí nijak výjimečnou atmosférou místa.

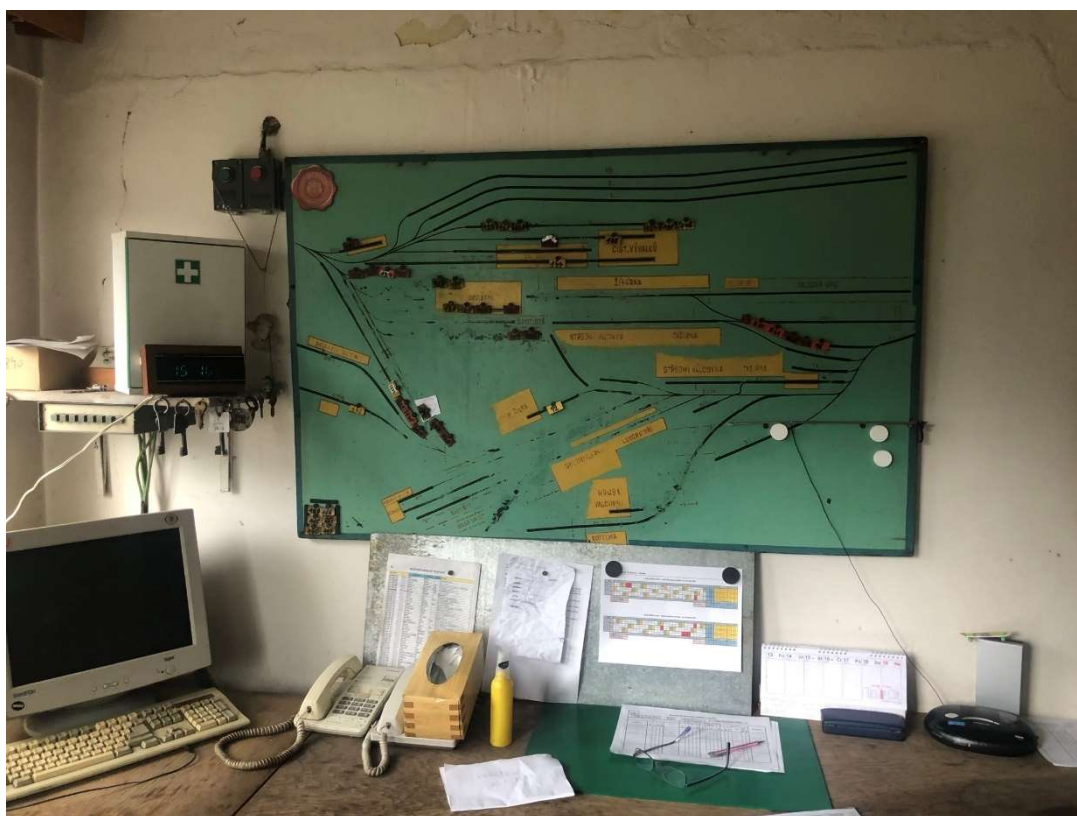
Obr. 309 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, pohled jihovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 310 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, pohled západní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 311 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, interiér, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 312 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, interiér pracovny dispečera dopravy, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1992
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	havarijní
Současné využití:	žádné
Zastavěná plocha:	321 m ²
Parcelní číslo:	st. 296

Architektonický popis:

Dílna železniční dopravy se nachází v severovýchodní části areálu železářny. Jedná se o objekt složený ze dvou budov a přístavku. Budovy jsou postavené z cihel pálených a jsou bez omítnutí. Vstupy do obou částí jsou vraty ze severní strany. Levá část je zámečnická dílna s náhradními díly pro opravy lokomotiv. Tato budova je jednopodlažní se sedlovou střechou, na východní straně má přístavek s pultovou střechou. Druhá část budovy byla zámečnickou dílnou s náhradními díly pro siemens-martinskou ocelárnu. Tato budova je dvoupodlažní s pultovou střechou.

Konstrukční systém:

Jedná se o dvě hlavní budovy a jeden přístavek se stěnovým konstrukčním systémem z cihel pálených. Zleva se nachází přístavek s pultovou střechou, následuje jednopodlažní část se sedlovou střechou a výškou cca 4,5 m, na ní navazuje dvoupodlažní část s pultovou střechou s výškou cca 5 m. Stropy jsou z panelů PZD. Střechy jsou s živičnou krytinou a pozinkovaným oplechováním. Podlahy jsou betonové.

Popis technologie a zařízení:

V dílně železniční dopravy se nenachází žádné technologie ani zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví podle tradičních hodnotících kategorií je dílna vlevo architektonicky zajímavá svým industriálně pojatým průčelím, kde se nachází vchod umístěný na osu se zvonem a po stranách jsou umístěna okna členěná na tabulky a nad nimi jsou umístěny kulaté průduchy. Podle specifických kategorií nejsou dílny nijak výjimečné.

Obr. 313 – Dílna železniční dopravy, pohled severní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 314 – Dílna železniční dopravy, pohled severozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

---

Datace:	1992
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	sklad neb. odpadů
Zastavěná plocha:	574 m ²
Parcelní číslo:	st. 537

Architektonický popis:

Velký sklad nebezpečných materiálů se nachází na jihozápadním konci areálu železářny. Jedná se o plechovou montovanou halu s plochou střechou. Fasády jsou z vlnitého plechu, po obvodu je vysunutá střešní atika tvořená také vlnitým plechem. Na jižní a severní fasádě jsou umístěná pásová okna, a ze severu je také hlavní vstup do skladu garážovými vraty.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní montovaný plechový objekt s plochou střechou a výškou 4 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není velký sklad nebezpečných odpadů podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 315 – Budova skladu nebezpečných odpadů, pohled severní, Zdroj: archiv autora

Obr. 316 – Sklad nebezpečných odpadů, jihovýchodní pohled, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1995
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	pomocný
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	sklad
Zastavěná plocha:	227 m ²
Parcelní číslo:	st. 452

Architektonický popis:

Sklad válců se nachází mezi rovníčnou linkou ze severu a válcovnou VS a VJ z jihu. Je to montovaný plechový jednopodlažní sklad s pultovou střechou. Na jižní straně má jednoduchá kovová okna a na východní straně velká vrata přes celou šířku půdorysu.

Konstrukční systém:

Jednopodlažní objekt s konstrukcí z ocelového skeletu s jeřábovou dráhou a plechovým opláštěním. Objekt má pultovou střechu s plechovou krytinou. Výška objektu je cca 5 m.

Popis technologie a zařízení:

V tomto objektu se nenachází žádná technologie.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není sklad válců válcovny středojemné podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečný.

Obr. 317 – Sklad válců válcovny středojemné, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	1997
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	silně zanedbaná údržba
Současné využití:	jídlna
Zastavěná plocha:	916 m ² ; 556 m ²
Parcelní číslo:	st. 583/1; st. 583/2

Architektonický popis:

Budova jídelny a prodejny se nachází v jihozápadní části areálu u křižovatky hlavních komunikací od vrátnice č. 1 a vrátnice č. 2. Budova je ve stylu reálného socialismu, složená ze dvou hmot propojených spojovacím jednopodlažním traktem. Hlavní část budovy s jídelnou, kuchyní a sklady je se třemi nadzemními a jedním podzemním podlažím. Fasáda je pravidelně členěná okny a pilastry z keramického obkladu tmavě hnědé barvy. V místě okenního okolí je fasáda natřena žlutou barvou. Druhá část objektu je dvoupodlažní, na severu jsou obě podlaží nadzemní a z jihu je jedno zapuštěné. Vstup do prodejny byl po schodišti a terase na východní straně, kde jsou vitrínová prosklení. Severní fasáda je plná a jižní s pravidelným členěním okny. Severní fasáda je členěna keramickým obkladem, ostatní fasády jsou omítnuty břízlitem. Část kuchyně a jídelny je funkční. V části, kde se dříve nacházela prodejna je nyní v pronájmu firma Gatos.

Konstrukční systém:

Budova je složena ze dvou částí spojených krčkem. Část jídelny a kuchyně je se třemi nadzemními a jedním podzemním podlažím s plochou střechou. Část prodejny je dvoupodlažní také s plochou střechou. Budova je v nejvyšší části vysoká 12 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není nová budova jídelny a prodejny podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 318 – Budova jídelny, pohled severovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 319 – Budova jídelny, hlavní vstup, pohled východní, 2021, Zdroj: archiv autora

Datace:	2000
Historická etapa:	VIII.
Stavební prvek:	sociálně administr.
Stav objektu:	dobrý
Současné využití:	firma Ferra
Zastavěná plocha:	500 m ²
Parcelní číslo:	st. 660

Architektonický popis:

Nová administrativní budova vedení železáren v Hrádku se nachází na jižním okraji areálu hned vedle vrátnice č. 1. Oplocení areálu je napojeno na jižní fasádu objektu. Hlavní vstup je tedy mimo areál železáreny od vnější komunikace pod železniční tratí Rokycany – Příkosice. Jedná se o třípodlažní zděný administrativní objekt se sedlovou střechou. Severní a západní fasády jsou hladké s pravidelným členěním okenních otvorů ve třech stejných řadách. Západní štítová fasáda je s výklenkem z půdorysu v plné výšce objektu a pravidelně umístěnými okny v pravé polovině. Jižní fasáda je s dvěma výklenky v celé výšce objektu zakončenými sedlovými střechami, tvoří tedy na fasádě dva malé štíty a ty jsou kolmé na hlavní sedlovou střechu objektu. Nad vstupem je velký přístřešek.

Konstrukční systém:

Třípodlažní cihlový objekt podélného konstrukčního systému se sedlovou střechou výšky cca 10 m.

Popis technologie a zařízení:

V objektu se nenachází žádná technologická zařízení.

Hodnocení průmyslového dědictví:

Z pohledu hodnocení průmyslového dědictví není nová administrativní budova vedení podle tradičních a specifických kategorií nijak výjimečná.

Obr. 320 – Nová administrativní budova vedení, dnes firma Ferra, pohled jihozápadní, 2021, Zdroj: archiv autora

Obr. 321 – Nová administrativní budova vedení, dnes firma Ferra, pohled severovýchodní, 2021, Zdroj: archiv autora

5.10 Zhodnocení výstavby objektů železárny podle jednotlivých historických etap

Areál železárny založený roku 1900, se rozrostl o základní výrobní objekty kolem roku 1913. Následně ve dvacátých letech probíhalo období příznačné vznikáním průmyslových koncernů vzniklých spojováním menších společností a dlouhé meziválečné období, během kterého se téměř neuskutečňovaly investice do výstavby, pouze rozšíření kolem siemens-martinské ocelárny. Třetí historická etapa je prezentací znárodnění železárny a vytvoření národního podniku. Stávající objekty a technologie byly v této době již zastaralé, proto v tomto období probíhaly úvahy nad zastavením podniku. Nakonec byla zvolena cesta modernizace a rozvoje. Zásadní bylo vybudování nového koryta Padrťského potoka. Z výstavby bylo doplněno několik hal úpraven a několik sociálně-administrativních objektů. Další etapa pokračovala v rozvoji podle připravených návrhů socialistických pětiletých plánů. Bylo postaveno několik výrobních objektů a mnoho objektů pomocných. Také probíhaly různé koncepce na rozšíření areálu. Nejvíce realizací proběhlo během páté historické etapy, kdy bylo během těchto 10 let postaveno 23 nových objektů ze všech kategorií typologie – výrobní, sociálně-administrativní i pomocné. Z těch výrobních prvků je důležité zmínit elektroocelárnu, která je v provozu do současnosti. I v šesté historické etapě pokračovala realizace nových objektů, především pomocných – různých skladů surovin a materiálů. Zároveň proběhla i modernizace některých výrobních zařízení. Sedmá historická etapa byla zaměřena především na neustálé zvyšování rozsahu výroby a zlepšování technické úrovně výrobků. Z výstavby bylo doplněno opět nejvíce pomocných objektů, především ke skladování, ale i objekty pro úpravu vody a regulaci plynu. Poslední historická etapa se odehrává od změny ze státního podniku na privatizovaný areál sdružený do skupiny Z-Group Steel Holding. Během prvních 10 let této etapy, která probíhá do současnosti, byly postaveny pouze dva sociálně-administrativní objekty a několik objektů pomocných. Tato etapa je příznačná postupným uzavíráním nevyhovujících provozů a ukončováním některých druhů výroby. Také je to etapa demolice západní části areálu železárny, kde se nyní nachází fotovoltaická elektrárna, a postupné likvidace cenného technologického zařízení z výrobních provozů.

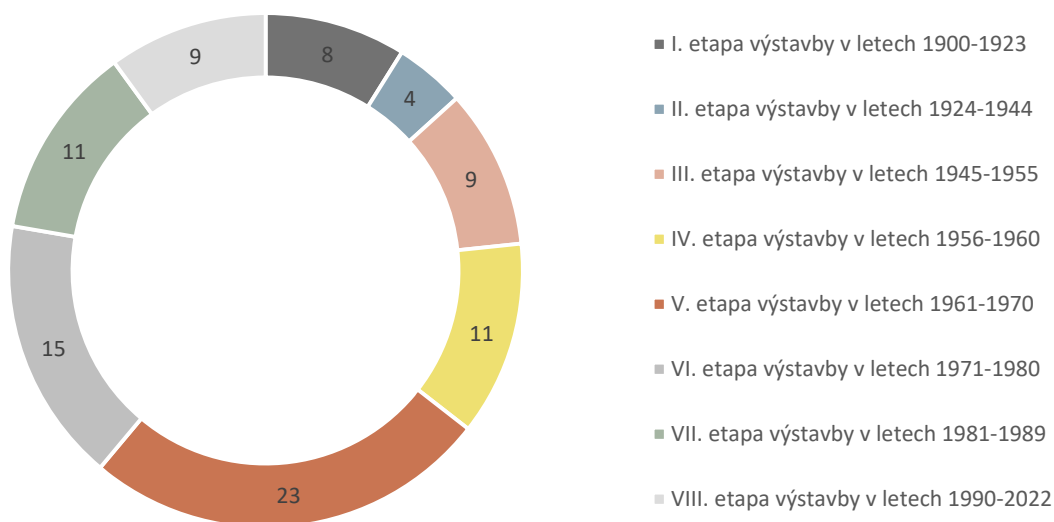
Zajímavostí areálu jsou například původně tři protiletectké kryty. Jeden z nich se nacházel na místě pod bývalou budovou hlavního skladu, která je v současnosti po demolici a na jejím místě se nachází fotovoltaická elektrárna. Další je stále funkční pod administrativní budovou elektroocelárny a poslední se nachází pod budovou druhovýroby, která je přistavena severně u budovy lisovny. V areálu je do dnešní doby funkční potrubní pošta, která se využívá mezi elektroocelárnou a kvantometrem (budovou u vrátnice č. 1) k přepravě vzorků taveniny za účelem provedení analýz. V minulosti byla na potrubní poštu napojena i hala siemens-martinské ocelárny. Zajímavostí je také odběr průmyslové vody pro výrobu, která je z části čerpána z řeky Klabavy a skladována ve čtyřech zásobnících na vodu s obsahem 1000 m³ umístěných na sever mimo areál podniku, v lese nad silnicí Rokycany – Strašice. Po procesu výroby je odpadní voda opět vypouštěna na určených místech zpět do řeky, kde je prokázáno znečištění a její zhoršená kvalita.

Zhodnocení výstavby objektů železářny je doplněno pro lepší přehlednost také tabulkou znázorňující jednotlivé historické etapy, jejich rozmezí dané datací, počet postavených objektů a také procentuální poměr. Tyto stejné hodnoty jsou dále znázorněny i v grafu.

Historická výstavba v jednotlivých etapách

Tab. 6 - Historické etapy výstavby areálu železářny v Hrádku, jejich datace a počet postavených objektů

historické etapy	datace	počet postavených objektů	%
I.	1900 – 1923	8	8,9
II.	1924 – 1944	4	4,4
III.	1945 – 1955	9	10,0
IV.	1956 – 1960	11	12,2
V.	1961 – 1970	23	25,6
VI.	1971 – 1980	15	16,7
VII.	1981 – 1989	11	12,2
VIII.	1990 – 2022	9	10

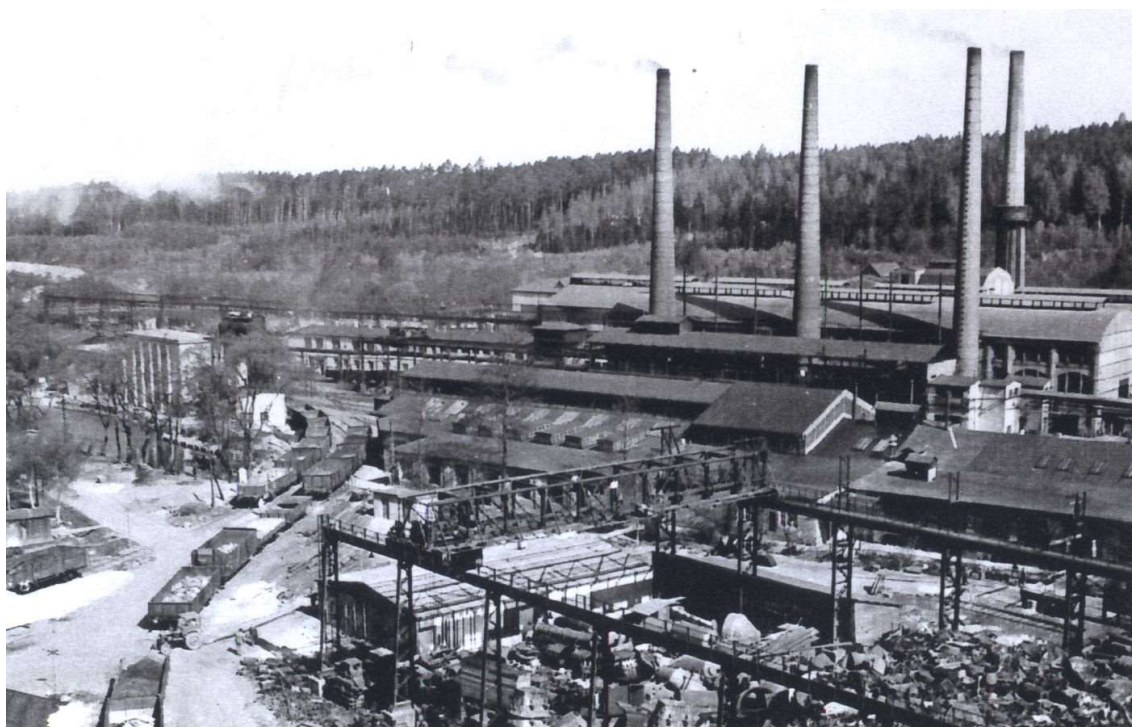

Obr. 322 - Graf historických etap výstavby areálu železářny v Hrádku

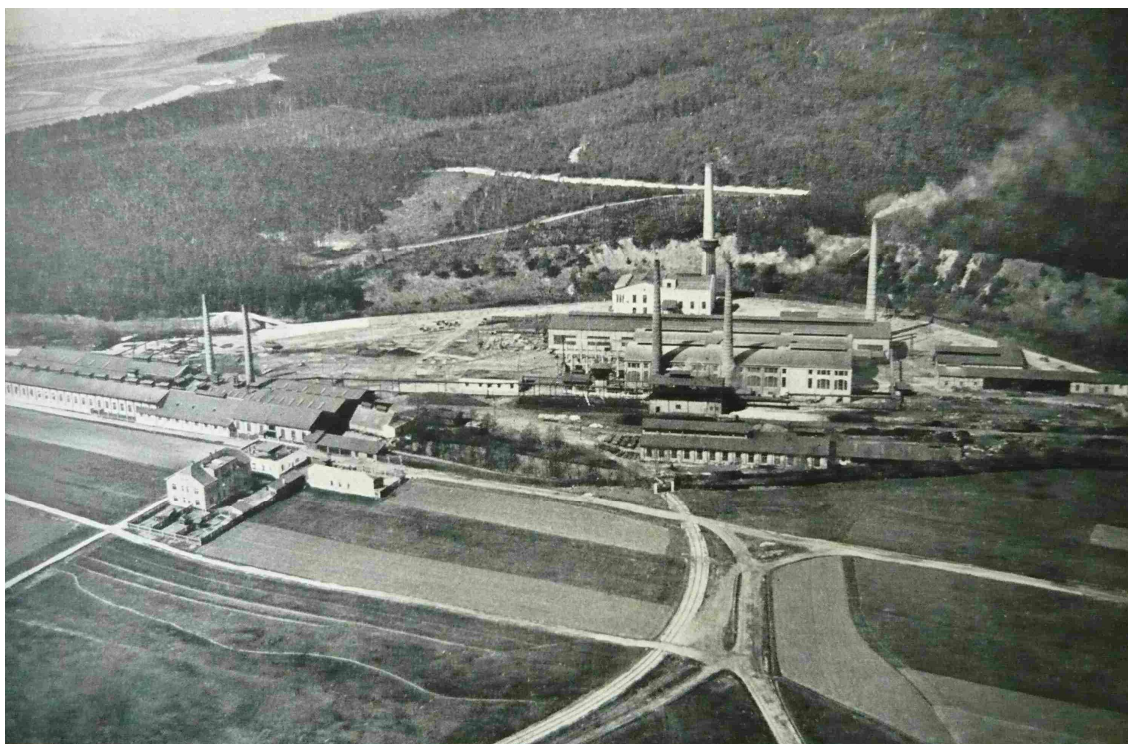

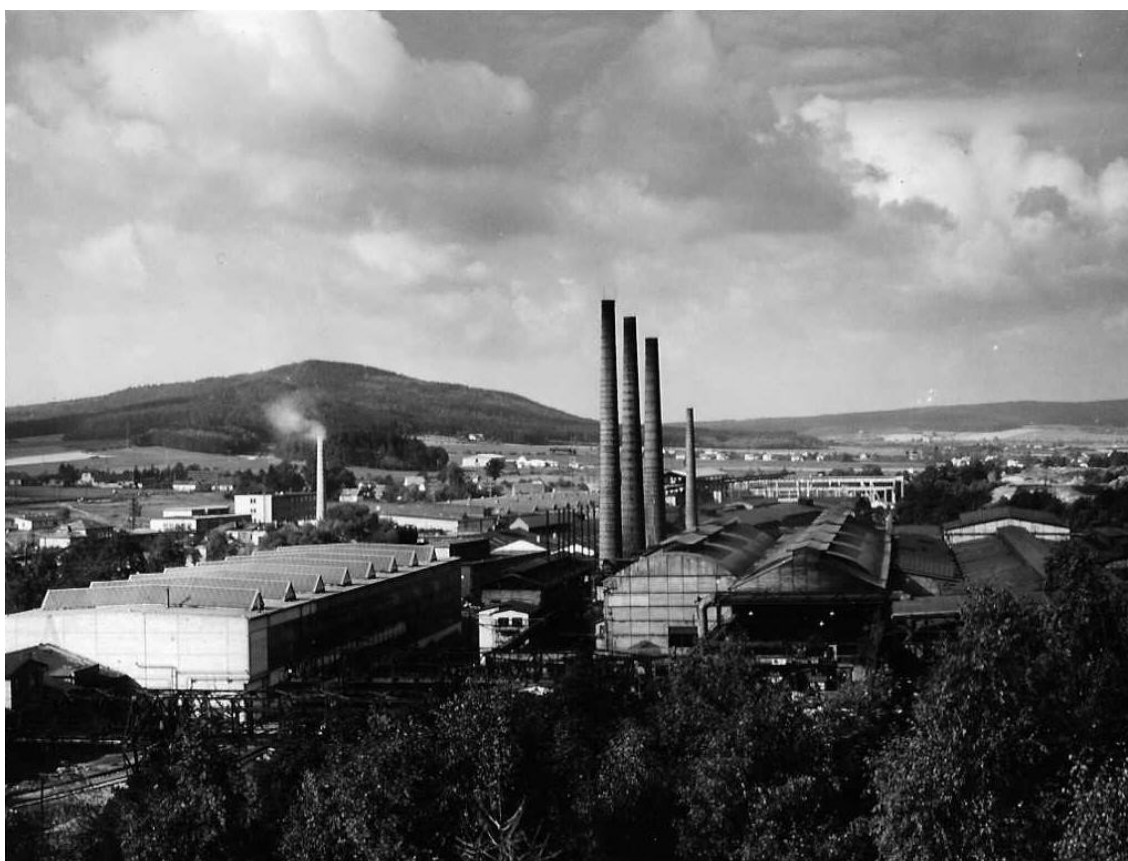
Obr. 323 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1910. Zdroj: archiv Františka Sýkory

Obr. 324 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1924. Zdroj: archiv Františka Sýkory

Obr. 325 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1929. Zdroj: archiv Františka Sýkory

Obr. 326 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1973. Zdroj: archiv Františka Sýkory

6 ANALÝZA AREÁLU ŽELEZÁRNY

Analýza areálu železářny navazuje na stavební vývoj areálu a hodnocení jednotlivých objektů a zkoumá do větší podrobnosti jednotlivé vazby v areálu. Nejprve popisuje původní architektonickou koncepci, dále rozebírá typologické druhy objektů v areálu a jejich současné využití. Následně hodnotí jejich současný stav. Také je analyzováno hodnocení kulturního dědictví celého areálu železářny, na jehož základě a na základě hodnocení průmyslového dědictví jednotlivých objektů je zpracováno vyhodnocení, které navrhuje a doporučuje konkrétní objekty – které jsou ikonické, které jsou vhodné k zachování a případné konverzi, které jsou nezajímavé, ale možná využitelné dle situace a také které jsou určeny k demolici.

6.1 Původní architektonická koncepce

Areál železářny v Hrádku je realizací společenské objednávky výroby určitého produktu, jehož základním úkolem je tedy vyrábět. Architektonická koncepce generelu areálu spočívá v souvislosti se základními funkcemi, danými: prostředím, ve kterém se nachází, volbou typu budov, systémem zastavění, řešením půdorysného a výškového rozvrhu s pohledem na potřeby hlavních složek výrobního systému, kterými je člověk a technologie.

Hlavní roli v urbanistické koncepci areálu železářny hraje přírodní prvek – voda – řeka Klabava. Areál je orientovaný podél toku řeky ze západu na východ, obklopuje oba její břehy a je na ní přímo závislý. Hlavní funkční osy, vyjadřující průběh hlavních provozních proudů hmoty, lidí, energií a služeb jsou umístěné rovnoběžně s jejím korytem. Kompoziční uspořádání a vyjádření je založeno na organizaci a hierarchizaci. Tyto větve os se prolínají v jádru sestavy (budova elektroocelárny), kde probíhá hlavní výroba a setkává se tam proud suroviny (v hutním areálu dominující) s větví lidí. Funkční osy jsou vyjadřovány řazením jednotlivých objektů, ale i sledem vnějších a vnitřních prostorů a mají svůj úvod, gradaci a závěr. Díky tomuto systému funkčních os je architektonické řešení areálu kompozičně přehledné a nese podstatné rysy jednoúčelového závodu. Cestu osy hmoty vyznačují charakteristické metalurgické objekty a technologická zařízení, propojená profily potrubí. Funkční osa lidí vede větev od vstupních prostor vrátnic nejkratší cestou do těžiště výroby a je organizována tak, aby poskytovala pestrou nabídku prostorových vjemů (zajímavé průhledy skrze areál) a je oživena zařízeními pro ně (knihovnou, jídelnou, obchodem apod.) Průběh funkční osy lidí reaguje i na širší vztahy, vyvede je z areálu na předzávodní prostor a navazuje na městské komunikace. Areál měl od doby svého vzniku do rozvoje průmyslu vhodnou územní rezervu, které mu umožnily postupné rozšiřování a etapizaci. Měřítkem je areál střední velikosti. V době rozkvětu po 50. letech 20. století se jednalo o národní podnik střední velikosti (např. větší byly Vítkovické železářny v Ostravě, či železářská a ocelářská aglomerace Vojtěšské huti a Poldi v Kladně).

Areál železářny reaguje na širší i vnitřní vztahy svého území. Jeho skladba objektů je v celku rozmístěná asymetricky, avšak se dají nalézt části – objekty, které spolu vzájemně působí symetricky. Symetrická skladba objektů se nachází v novější – jižní části areálu. Konkrétně se jedná především o výrobní haly lisovny a loupárny, ale v menším měřítku jsou to i sociálně-administrativní drobnější objekty umístěné kolem těchto hal.

Z analýzy vyplývá, že generel areálu železářny byl ovlivňován faktory základní roviny determinant:

- požadavky hutního programu (použité technologie, kapacity, energie, doprava, požární a bezpečnostní podmínky atd.);
- podmínky lidí a jejich pracovního prostředí, sociální vybavení;
- surovinová základna v území;
- napojení na železniční a silniční dopravu;
- územní podmínky (terén, klima, charakter místa, urbanistické souvislosti atd.);
- faktory socialistického životního stylu (protože zásadní rozvoj proběhl v době socialistického realismu);

- faktory výrobní (úroveň, dynamika) a stavební techniky (materiály, konstrukční systémy, technologie);
- faktory ekonomické (investiční prostředky, materiály, energie apod.);
- faktory ekologické (limity životního prostředí);
- faktory kulturní (tradice, výtvarný názor).¹⁶⁶

Současná koncepce areálu železářny vychází z hlediska dynamického rozvoje průmyslu a přejímá univerzální schémata, která umožňují lineární rozvoj funkčních složek závodu – rovnoběžné zónování, které odpovídá rozvoji areálu v jednotlivých historických etapách. Areál je možné rozdělit do následujících zón:

- nejstarší **severní část** pod Padrťským potokem, která vznikla roku 1900;
- **severozápadní část**, která navázala na původní budovu válcovny kolem roku 1950 a byla urbanisticky umístěna v rovnoběžné ose s novým korytem řeky Klabavy;
- **severovýchodní část**, která navázala na původní halu mechanické dílny kolem roku 1960 a jejíž dominantou je hala elektroocelárny
- **jihozápadní část**, která se nachází pod tokem řeky Klabavy, kam se areál rozrostl stavbou zdravotního střediska roku 1954 a v níž se nacházejí pouze sociálně-administrativní a pomocné objekty;
- a **jihovýchodní část** areálu, kam se závod rozrostl výrobní halou lisovny roku 1959.

Areál železáren v Hrádku se postupně proměňoval během historických období, která jsou již popsána v předešlé kapitole. Zásadní je nejen vznik na počátku 20. století Rudolfem L. Hudlickým, ale především rozvoj za socialistického realismu, kdy byly stavby plánovány v pětiletých intervalech a návrhy zpracovávány organizovaným projekčním týmem – **Hutní projekt** – který obsáhl všechny složky díla. Pohledové dominanty tvoří především průmyslové komíny výrobních hal a kotelny.

Na architektuře areálu je viditelné, že přejímá materiální a technické prostředky průmyslu, včetně jeho koncepčních metod a technologických postupů. Objekty vzniklé během první etapy výstavby mají architektonickou hodnotu v pevnosti, účelnosti, hospodárnosti a průmyslové ladnosti (velké prosvětlení vnitřního prostoru, vhodný poměr obálky budovy vůči strojní technologii atd.). Jednotlivé objekty z 50.–80. let 20. století mají univerzální architektonickou formu, která je logická, a odráží tendence výrobního systému, ale i obecnou racionální atmosféru doby, v níž dominovala hospodárnost a strohá funkčnost se zaujetím pro techniku a její prostředky. Areál prezentuje typy objektů, způsob zastavění a prostorové řazení do dispozic, které odpovídá kapacitním nárokům hutního programu a železářské výroby. Architektonické řešení reaguje na investiční a provozně ekonomické nároky své výroby, dosažitelnosti zdrojů surovin, toku materiálu, energií a proudění lidí. Svými prostředky vytváří scénu, na níž se odehrával výrobní proces doprovázený vztahem člověka a technologie. Výrobní objekty tvoří stavební obal pro dané technologie.

---

¹⁶⁶ Popsáno podle kapitoly Metoda architektonického návrhu závodu. In: HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985, s. 78–80. ISBN 01-519-85.

Komplexní výrobní cyklus hutní technologie probíhal v pásnu **generelu 50,34 ha**, dlouhém 1,35 km, širokém 0,62 km vně obsluhovaném železniční a silniční dopravou, zevnitř 1,8 km dlouhou vnitrozávodní kolejovou vlečkou a soustavou komunikací, doprovázený byl sociálně administrativními a pomocnými provozy.

Obr. 327 – Areál železářny v Hrádku, severozápadní pohled na celý areál a v pozadí město Hrádek, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 328 – Areál železářny v Hrádku, západní pohled – vlevo na fotografii se nachází haly úpravní válcovny středojemné a žíhárny, v pozadí severní část areálu, uprostřed fotografie je vidět koryto řeky Klabavy, vlevo na fotografii se nachází administrativní objekty a v pozadí hala lisovny a loupárny, vzadu na fotografii je vidět komín kotelny, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 329 – Areál železářny v Hrádku, jihozápadní pohled na severozápadní část areálu s halami – úpravní válcovny středojemné, žíhárny, tažírny a válcovny středojemné, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 330 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na severovýchodní část areálu s elektroocelárnou ve středu fotografie, vlevo je vidět komín kotelny, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 331 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na severní část areálu – ve středu fotografie se nachází hala mechanické dílny, vpravo od ní siemens-martinská ocelárna a hrubá válcovna s výrobním komínem v popředí, vpravo v zalesněné části je vidět objekt centrály, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 332 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na střed areálu s vodní nádrží vlevo dole na fotografii, ve středu fotografie se nachází haly – válcovny střeďojemné, tažírny, žihárny a úpravny válcovny střeďojemné, vpravo na fotografii je zachycena část expedice haly hrubé válcovny, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 333 – Areál železářny v Hrádku, západní pohled ze středu areálu, vlevo hala elektroocelárny, uprostřed řeka Klabava, vpravo hala loupárny a komín s kotelnou, v horním rohu fotografie je viditelná návaznost na město Hrádek, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 334 – Areál železářny v Hrádku, východní pohled na halu elektroocelárny a její napojení na odsávání, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 335 – Areál železářny v Hrádku, východní pohled nad halou mechanické dílny, vpravo fotografie je vidět severní část areálu se siemens-martinskou ocelárnou a hrubou válcovnou, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 336 – Areál železářny v Hrádku, severní pohled nad halou hrubé válcovny, za kterou je postupně vidět siemens-martinská ocelárna, generátorová stanice, mechanická dílna a elektroocelárna, za kterou je komín kotelny a haly lisovny a loupárny, v pozadí fotografie je město Hrádek, 2021. Zdroj: archiv autora

6.2 Typologie objektů v areálu

Architektonická a urbanistická koncepce průmyslového areálu železářny pracuje na jednotlivých úrovních s prvky různé typologické a technické povahy. Tyto prvky nabývají různého významu v souvislosti se svým rozměrem, charakterem, tvarem, měřítkem a dalšími vlastnostmi. Na úrovni generelu areálu železářny jsou stavební prvky rozděleny podle objektů různého účelu, podlažnosti, konstrukce a výrazových předpokladů na:

- **Výrobní objekty** – haly oceláren, válcoven, úpraven, loupáren, žíháren a lisoven. Tyto objekty představují těžiště a dominantní část areálu a určují jeho specifický výraz. Jejich výraz, rozměr a měřítko jsou dány strojně technologickými prvky.
- **Sociálně-administrativní objekty** – vrátnice, správní budovy, šatny, kuchyně, jídelny, zdravotní střediska, výpočetní centra, laboratoře, knihovny a kancelářské budovy. Jedná se o objekty typologicky blízké občanským stavbám, které zprostředkovávají provozně urbanistický přechod vnějšího prostředí do měřítka závodu. Jejich výraz, rozměr a měřítko je předurčeno charakterem provozu, kde převládá lidská složka.
- **Pomocné objekty** – sklady, dopravní budovy, energetické budovy, garáže, remízy, požární zbrojnice, kotelny, trafostanice, rozvodny, kompresorovny, čistící, chladicí a neutralizační stanice, kyslíkárny apod. To jsou objekty takzvaného třetího plánu, které jsou funkčně, technicky a objemově pestrá charakteristikou.¹⁶⁷

Urbanistickou koncepcí areálu doplňují strojně-technologické prvky, jedná se o zařízení a objekty technologické, dopravní, manipulační, energetického zásobování a technického zařízení. Strojně-technologické prvky jsou z velké míry součástí provozních interiérů výrobních objektů, ale jsou instalovány i ve volném prostoru jako tzv. volné aparatury. Jejich funkce je určena k aktivní účasti na výrobním procesu (turbína, transformátor). Dále jsou to také speciální stavby, které mají pomocnou účast na výrobním procesu (zásobníky, chladicí věže).

Podíl zastoupení jednotlivých stavebních prvků je viditelný na přiložené tabulce, schématu a grafu.

Tab. 7 – Stavební prvky areálu železářny v Hrádku, jejich počet a procentuální zastoupení

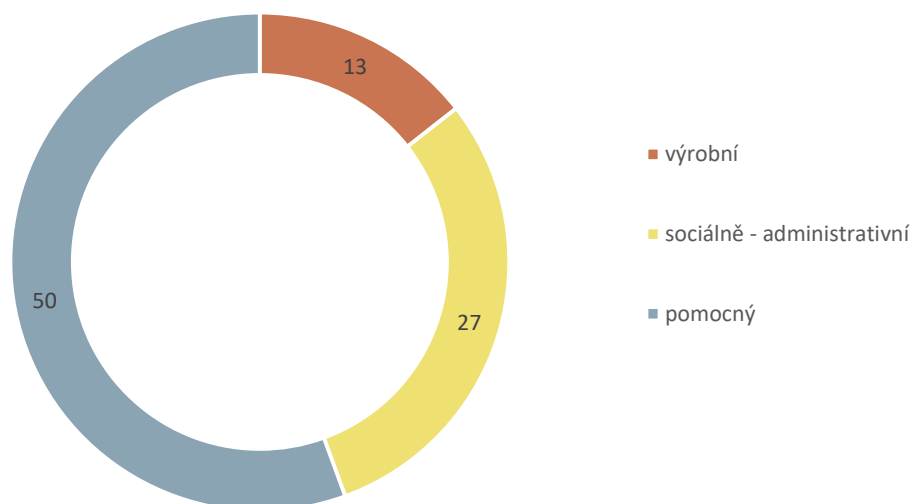
stavební prvky	počet	%
výrobní	13	14,4
sociálně administrativní	27	30,0
pomocné	50	55,6

¹⁶⁷ Popsáno podle kapitoly Prvky architektonické koncepce závodu. In: HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985, s. 78–80. ISBN 01-519-85.

Areál železářny – schéma typologického rozdělení objektů

Obr. 337 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením typologického rozdělení objektů

Obr. 338 – Graf zobrazující zastoupení poměru typologického rozdělení objektů v areálu železářny v Hrádku

6.3 Současné využití jednotlivých objektů

V současné době je areál železářny oplocený a veřejně nepřístupný pro obyvatele města. Vstupy do areálu pro zaměstnance a dopravce se nacházejí na okraji každé světové strany skrze vrátnice. Ze severu od zastávky autobusu (pouze pro pěší); z jihu od města, sídliště a vlakové a autobusové zastávky; z východu od Pavlovska a ze západu od Kamenného Újezdu. Nyní je však používán pouze vstup a vjezd ze západní strany, kde je vrátný. Severní cesta pro pěší k areálu je v současnosti kompletně zarostlá lesem. Jižní cesta od sídliště Hrádku je z betonových panelů, lemována stromořadím z každé strany a v současnosti také velmi zarostlá. Cesta je ukončena nadchodem nad železniční tratí Rokycany – Nezvěstice, který je v dezolátním stavu, z kovové konstrukce se zkorodovanými plechovými nášlapy.

Od roku 2000 začalo docházet k postupnému snižování výroby a uzavírání nevyhovujících provozů. V severozápadní části areálu bylo zbouráno několik objektů a provedena dekontaminace území po struskovišti. Na této ploše byla roku 2010 osazena a zprovozněna fotovoltaická elektrárna FVE ŽH-SUN, s.r.o. Elektrárna se nachází na mírném jižním svahu a je viditelná i ze vzdáleného okolí. Tvoří tedy negativní dominantu v zalesněném území nad železářnou.

V současné situaci využití objektů je z výrobních hal funkční a nadále používaná elektroocelárna, žíhárna, tažárna, loupárna a lisovna. Využívané haly jsou urbanisticky umístěné na obou březích řeky a po celé ploše areálu mezi objekty v pronájmu, sklady a objekty nevyužívanými. Při rozdělení areálu na pět uchopitelných částí se budou nacházet funkční haly ve čtyřech z nich. Kompletně nevyužívaná plocha s objekty je pouze v severním cípu areálu, kde byla roku 2020 ukončena výroba hrubé válcovny a nachází se tam siemens-martinská ocelárna.

Současné využití jednotlivých objektů je rozděleno do 4 kategorií a znázorněno v příložené tabulce, schématu a grafu.

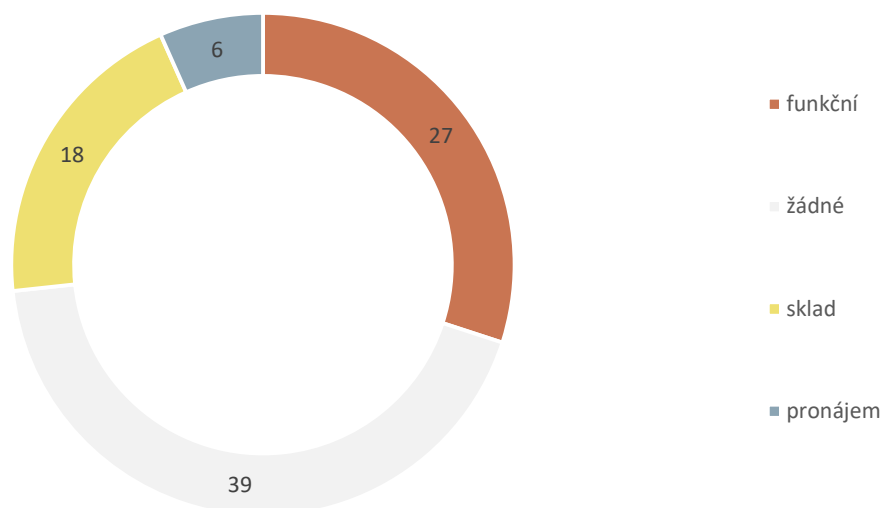
Tab. 8 – Současné využití jednotlivých objektů areálu železářny v Hrádku, počet v jednotlivých kategoriích a procentuální zastoupení

současné využití	počet	%
funkční	27	30,0
žádné	39	43,3
sklad	18	20,0
pronájem	6	6,7

Areál železářny – schéma současného využití objektů

Obr. 339 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením současného využití objektů

Obr. 340 – Graf zobrazující zastoupení poměru současného využití jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku

6.4 Současný stav jednotlivých objektů

Současný stav jednotlivých objektů areálu železářny v Hrádku byl posouzen podle „Zatřídovací tabulky stavu památky“ z metodiky¹⁶⁸ Národního památkového ústavu, kterou ministerstvo kultury doporučuje pro využití při ochraně kulturního dědictví.

Zatřídovací tabulka stavu památky rozděluje objekty do kategorií:

I. Objekty v dobrém stavu

- **dobrý stav** – objekt nevyžaduje bezprostřední zásahy
  - na exteriéru byla prováděna běžná údržba; stavební konstrukce jsou nepoškozené; objekt je beze stop degradace
  - interiér je udržovaný a bez poškození; výmalba, nátěry a další povrchové úpravy jsou nenarušené
- **mírně zanedbaná údržba** – objekt vyžaduje podstatněji základní údržbu
  - na exteriéru jsou dožilé nátěry (fasád, klempířských, zámečnických a truhlářských prvků); drobné poruchy omítek; zvýšený výskyt nižších druhů rostlin (mechy, lišejníky)
  - v interiéru je zanedbaný úklid; neudržované podlahy; poškozené vestavěné truhlářské a zámečnické prvky; lokálně poškozené povrchové úpravy stěn, stropů; dožilé nátěry

II. Objekty se zanedbanou údržbou

- **silně zanedbaná údržba** – objekt je lokálně ohrožen až narušen
  - na exteriéru je poškozená střešní krytina; do objektu místy zatéká; místy jsou nefunkční okapy a svody; zkorodované oplechování střech, říms, parapetů apod.; vznikají zemní vlhkosti; omítky jsou silně degradované; lokální rozrušení obvodového zdiva; objevuje se náletová zeleň; zámečnické prvky jsou napadeny korozi; režné zdivo má místy poškozené spárování, ojediněle povrchově degradující kameny nebo cihly; místy vytlučená skla oken
  - v interiéru se místy vyskytují biotičtí škůdci (plísně, houby, dřevokazný hmyz); dřevěné a jiné konstrukce jsou v počátečním stádiu rozpadu; nefunkční kanalizace, netěsnící vodovodní rozvody; narušené povrchové úpravy; drobné trhliny

III. Objekty ohrožené

- **havarijný stav** – objekt je ohrožen ve své podstatě
  - exteriér – do objektu dlouhodobě zatéká; chybí dveřní a okenní výplně; chybí oplechování střech, říms, parapetů apod.; zámečnické prvky jsou do hloubky poškozeny korozi; omítky silně zdegradovány až opadány; obvodové zdivo hloubkově rozrušené, hrozí lokální zřícení

---

¹⁶⁸ PODROUŽEK, Kamil, Renata KUPROVÁ, David SKALICKÝ, Jan HORÁK a Michal TRNĚNÝ. Metodika dokumentace lidové architektury. Ústí nad Labem: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-85036-58-9.

- objekt vykazuje známky statického narušení – trhliny ve zdivu; základy a nosná konstrukce narušeny kořeny stromů; vyklonění zdiva; deformace krovu

- do interiéru intenzivně zatéká; hojně se vyskytují biotičtí škůdci (plísňe, houby, dřevokazný hmyz); silně poškozené dřevěné a jiné konstrukce; rozsáhlá degradace omítek; chybějící současné vybavení včetně prvků konstrukce; lokální destrukce stropů; zaniklé povrchové úpravy; vytrhaná ostění

- **destruovaný stav** – objekt částečně nebo plně destruovaný
  - exteriér – střecha nefunkční nebo chybějící; značná část nosných konstrukcí je destruována; dochované konstrukci hrozí zřícení; většina omítek destruována; destruována většina horizontálních konstrukcí
  - v interiéru chybí většina podlah a původních povrchů; výplňové prvky a další doplňky z většiny chybí

Současný stav jednotlivých objektů areálu je rozdělen do 5 kategorií a znázorněn v příložené tabulce, schématu a grafu.

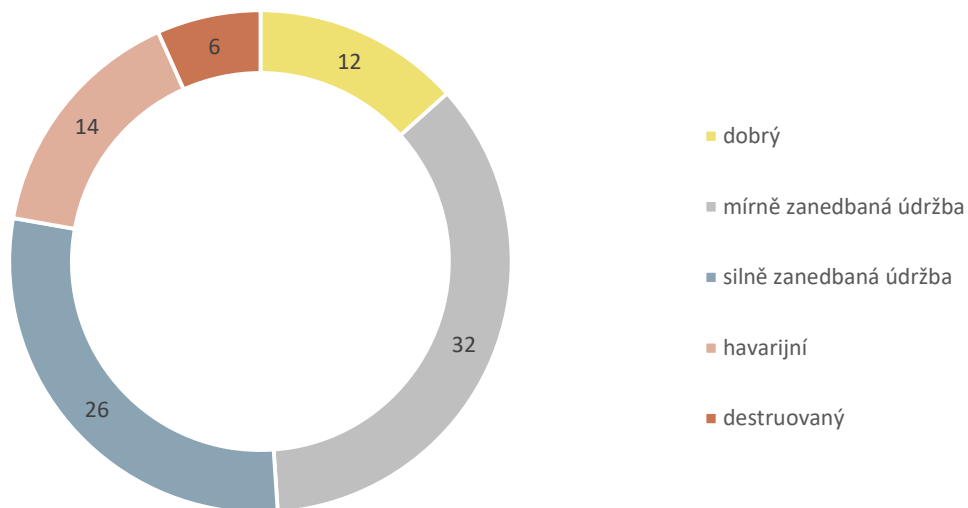
Tab. 9 – Současný stav jednotlivých objektů areálu železářny v Hrádku, počet v jednotlivých kategoriích a procentuální zastoupení

stav objektu	počet	%
dobrý	12	13,3
mírně zanedbaná údržba	32	35,6
silně zanedbaná údržba	26	28,8
havarijní	14	15,6
destruovaný	6	6,7

Areál železárny – schéma současného stavu objektů

Obr. 341 – Schéma areálu železárny v Hrádku se zobrazením současného stavu objektů

Obr. 342 – Graf zobrazující zastoupení poměru kategorií současného stavu jednotlivých objektů v areálu železárny v Hrádku

6.5 Hodnocení kulturního dědictví areálu železářny

Železářny poskytují „výklad“ o prostorovém, geografickém, hospodářském a sociálním rámci, ve kterém území Hrádku nachází svou dnešní formu a otevírají nové šance do budoucna. Funkcí formy architektonické stavby je dát obsahu viditelnou podobu, z toho vyplývá názor, že forma je závislá na funkci. Forma zprostředkovává obsah díla a zároveň odkrývá podmínky, za kterých dílo vzniklo a poskytuje tak pro daný okamžik obraz stavebníka i společnosti, která jej zformovala a umožnila jeho realizaci. Forma architektury je primárně určena její hlavní funkcí, v případě průmyslové architektury se jedná o technologii výroby. Racionální požadavky, faktory místa, doby realizace a technicko-ekonomické podmínky jsou základy, které určují objemové představy formy. Průmysl je inspirátorem tvaru i metody výstavby. Stavba má také plnit základní užitkové funkce, jako je odolnost vůči působení vnějších vlivů, vymezení vnitřních prostor a zajišťování odpovídajících podmínek pro funkce probíhající uvnitř.

Objekty znázorňují a prezentují tendence a možnosti své doby vzniklé za určitých principů, kterými jsou:

- princip souladu účelu – konstrukce – formy, pro výběr vhodné konstrukční struktury pro daný typ objektu;
- princip ekonomie, snažící se dosáhnout co nejlepší kvality promyšlenou vyvážeností prostředků;
- princip jednoty, který nalézá takovou prostorovou strukturu, aby bylo řešení stavby komplexní ve všech úrovních, od celku až po detail, a mělo jednotný výraz;
- princip logiky a pravdivosti, jehož forma přímo určuje charakter, funkce a společenský kontext vzniku, tento princip by měl být také obsažen v celku i detailu stavby, je založen na pochopení výrobního systému;
- princip čitelnosti, souladu se skutečnými hodnotami stavby, které vyjadřují jeho podstatu, či přímé vyjádření konstrukční struktury a použití materiálů k pochopení technické funkce systému.¹⁶⁹

Vzhled jednotlivých staveb pravdivě a srozumitelně promítá jejich podstatu. Určující je také, jakou míru má na estetické působivosti stavby výrazová síla konstrukce a do jaké míry je zvolený konstrukční systém zřetelný v jejím výrazu. Estetická stránka jednotlivých objektů je vlastností všech materiálně technických složek pracovního prostředí lidí a je součástí kulturní užitné hodnoty. Průmyslová výstavba je jednou z technologicky nejpokročilejších své doby, je důsledkem stálého tlaku na úspornost a rychlost realizace a důsledkem používání náročných konstrukcí. Hlavními konstrukčními materiály objektů v areálu jsou ocel a beton díky svým vlastnostem – rychlosti, hospodárnosti a technické efektivnosti stavění. Tyto materiály jsou ideální pro charakteristické požadavky průmyslu – normalizaci a typizaci prvků, snadnost, rychlost a produktivitu montáže, možnost rektifikace, úpravy či zesilování, přesnost, světlost a vzdušnost konstrukce, schopnost velkých rozponů a prostorovou přizpůsobivost atd. Architektura areálu působí svou vzhledovou stránkou celku i jednotlivostí jako zdroj informací o hutním

¹⁶⁹ HLAVÁČEK, Emil. Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85, s. 92–102.

průmyslu. Vnější forma sémanticky zprostředkovává vnitřní a vnější významy objektů – určité ideje, které inspirovaly jeho vznik, účel i konstrukci. Budoucí přestavba prostředí by neměla zcela zrušit materiální projevy, aby nedošlo k hmotnému a duchovnímu ochuzení společnosti. Naopak by měla udržet kontinuální orientační funkci vypovídající o kulturní úrovni společnosti, vytvořit rovnováhu a upřímný vztah mezi průmyslovým dědictvím a novým komerčním využitím.

Pro zhodnocení výrobně technické stránky staveb, konstrukce, výtvarného a dobového zařazení, sociálně historického významu a prostorově urbanistické kvality jsou jednotlivé objekty areálu hodnoceny klasifikací hodnot jejich průmyslového dědictví, která nastíní oprávnění k zachování vybraných objektů z areálu železárny. Hodnocení architektury je provedeno individuální schopností ji vnímat jako specifický umělecký projev. Všeobecně by architektura měla vychovávat, provokovat k odhalování nových interpretací a přispívat k povýšení všeobecné kulturní úrovně. Jednotlivé objekty areálu nejsou čitelné bezesbytku okamžitě. Záleží na různé motivaci pozorovatele nebo uživatele a na jeho individuálních přístupech, od rychlého konstatování základních významů po složité ověřování z různých stran v různém čase. Pro vypovídající vstupní údaje pro analýzu bylo nutné provést terénní průzkum areálu a jednotlivých objektů mnohokrát a v různých ročních obdobích se zaměřením na kontakt s jednotlivými částmi areálu, konfrontaci s interiérem a vícenásobné zažití. Při každé návštěvě je objevena, „přečtena“ určitá informace a dochází k porozumění určitému záměru a uvědomění si čitelnosti stavby, jejího logického řešení a zpracování. U jednoúčelových forem jsou snadno nalezeny charakteristické významy odkazující na svou specifickou funkci. Je u nich patrné podléhání stálému vývoji, i podmínky jejich vzniku. Záleží také na stanovišti, pozorovacím místě, ze kterého je stavba vnímána. Z různých míst, vzdáleností a prostor odpovídá jiná podrobnost informace a s ní prohloubení vnímání formálně estetické úrovně. Technické parametry – kapacita produkce, výkon, rozměry – zobrazují limity dané technologií technického řešení.

Hodnocení průmyslového dědictví areálu železárny bylo zpracováno podle metodiky¹⁷⁰ Národního památkového ústavu, která hodnotí tradiční a specifické kategorie:

1. Hodnota architektonická

Je hlavní hodnotou, na jejímž základě získala ochranu většina kulturních památek. V případě areálu železárny Hrádek zůstává dosud nedocněna tvorba a vliv jednoho z nejvýznamnějších českých konstruktérů počátku 20. století, stavitele, statika a vysokoškolského pedagoga Ing. Stanislava Bechyně, DrSc. Ten jako jeden z prvních konstruktérů dokázal ocenit vlastnosti železobetonu a ty následně používal s dávkou invence ve svých projektech. Díky tomu vznikla v hrádeckém areálu jedinečná budova ocelárny, která byla jeho doktorskou disertační prací. Další hodnotnou budovou z areálu železáren je dosud autorsky nedoložená a architektonicky značně pozměněná hala válcovny středojemné, v jejíž části se nyní nachází tažírna.

---

¹⁷⁰ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostrava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

Mezi další objekty, které by z hlediska architektonické hodnoty a svého autora, architekta Ludwiga Tremmela měly mít památkovou ochranu, patří vila pro ředitele Akciových železáren a oceláren ve městě Hrádek.

2. Hodnota urbanistická

Nové měřítko a forma přisoudila hutím roli novodobé dominanty, která sehrála zásadní roli v přetváření města a krajiny. Areál svými komunikacemi i jednotlivými objekty urbanisticky navazuje na město a svým rozvojem je s ním neoddělitelně spjat. Pozitivním prvkem areálu je protékající řeka Klabava, která utváří osu území, ze které vychází další členění areálu. Jeho výrobní objekty s komíny tvoří zásadní dominantu pro město Hrádek a širší okolí.

3. Hodnota uměleckohistorická

Uměleckohistorická hodnota technických památek je skryta především v dochovaných reliktech – fyzických pozůstatcích objektů, fragmentů technického zařízení, terénních prvků apod.

4. Hodnota historická

Historická hodnota se vztahuje zpravidla na počátek určité činnosti, v tomto případě hutnictví, kde jsou hmotně doložitelné první realizace ztotožněné s typologií a významem v místě činnosti a velikosti a obsahem produkce. Pozitivní historická hodnota spočívá v doložení stupně technického vývoje železářství na Rokycansku i v jedinečnosti dochovaných fragmentů staveb a technického zařízení. Zde je potřeba vnímat význam areálu železářny spjatý s rozvojem města Hrádek. Areál byl v polovině 50. let 20. století vybrán jako hutnický zástupce v rokycanském okrese vhodný pro velký rozvoj a modernizaci. Jednalo se o podnik světového měřítka zavádějící řadu technických a technologických inovací. Negativní hodnotou je znečištění území struskou a odpady z hutní výroby, nestálý terén a kontaminace půdy.

5. Hodnota typologická

Typologická hodnota je dána specifickou škálou typologické významnosti průmyslového odvětví hutnictví v České republice. Pro její posouzení je nutné sestavení typologického vývoje daného oboru a určení zlomových momentů vývoje konkrétní technologie, aby byly vybrány skutečně ty nejvýznamnější, tedy ty, které představují typické nebo naopak zlomové, výjimečné řešení v aplikované technologii. Podle četnosti dochování by se mělo jednat o charakteristického zástupce určitého typu hutního výrobního areálu z většího počtu dochovaných příkladů. Pro hutnictví železa jsou specifické základní výrobní jednotky – vysoké pece, případně ocelářské pece a související objekty oceláren. V areálu železářny v Hrádku se nachází soubor výrobních objektů, které jsou podle svého konkrétního hodnocení – v tabulce u popisu objektu v kapitole „Analýza stavebního vývoje areálu železářny včetně dokumentace a hodnocení jednotlivých objektů“ charakteristické pro řešený obor. U objektů jsou zohledněny technické parametry (kapacita produkce, rozměry a další), jejichž význam je důležitý pro porovnání s parametry dané technologií a technickým řešením. Typologická hodnota vy měla být důvodem

k památkové ochraně objektů – válcovny středojemné; souboru na sebe navazujících budov tažírny, žíhářny a úpravny žíhářny; úpravny válcovny středojemné a elektroocelárny. Budova siemens-martinské ocelárny typologickou hodnotu částečně ztratila po odstranění železných konstrukcí vloženého podlaží s výrobní technologií pecí a systému vsázky. Objekt je i nadále jedinečný svou architektonickou hodnotou a autorem, který byl zmiňován již výše.

Pod typologickou hodnotu také spadá:

a. Znak a symbol

Průmyslové objekty byly svým typologickým vývojem formovány funkcí tak výrazně, že se charakteristické uspořádání provozů a specifické konstrukce staly zástupným znakem k jejich rozpoznání. Významnou obrazotvornou roli areálu železářny plní komíny oceláren, válcoven a kotelen.

Symbolika byla užívána i pro znaky demonstrující příslušnost společnosti. Například znak a vlajka města Hrádek zobrazující trojici nástrojů na zeleném podkladu jsou spojeny s hutní výrobou v oblasti. Také název původní obce a dnes katastrálního území odkazuje na hutnictví – Nová Huť.

Znak železářny za doby socialismu (Železářny Bílá Cerkev) byl na drobných předmětech jako na odznaku, vlaječce učňovského střediska, zápalkách a dalších.

b. Vzory, modely, moduly

Stavební nebo technická řešení mohou vytvářet vzorové příklady pro opakované použití v obdobných podmínkách a provozech, které jsou uplatňovány jako osvědčené provozní, technické a architektonické řešení nebo modulový konstrukční systém.

V historických podkladech bylo nalezeno, že sídliště a centrum města Hrádek spojené s rozvojem areálu železářny podle projektu Ing. Z. Tichého se stalo vzorovým díky hlavní architektonické myšlence – vytvoření silné uliční osy zakončené prostorem náměstí s kulturním domem.¹⁷¹

6. Hodnota technologického toku

Ucelený dochovaný technologický tok – od základní suroviny po finální výrobek – může mít hodnotu jako celek, přestože jednotlivosti, které jej spoluutvářejí, nemusejí samy o sobě památkovou hodnotu vykazovat. Dílčí zařízení může nabýt památkové hodnoty v rámci svého postavení v technologickém toku, a proto je nutné posuzovat technická zařízení v širším kontextu. Při zachování pouze výtvarně nejzajímavější nebo nejstarší části a odstranění zbytku areálu, dochází k fragmentaci původně logicky provázaného celku na torzo bez vypovídající hodnoty technologického

---

¹⁷¹ OLEXA, Miroslav. Plzeňský vzorný projekt: Model sídliště Hrádku u Rokycan. *Stavoprojekt*. Ostrava, 1953, II.(8), 1.

kontextu. Zásadní je výběr klíčových výrobních objektů a technického zařízení, které stanovuje jeho provoz.

Hodnoty areálu železářny jsou definovány – její kontinuitou výroby trvající 120 let a nyní v omezené míře stále pokračující; uceleností technologického toku surovina – železo – výsledný produkt; architektonická a technická hodnota jednotlivostí spoluvytvářejících technologický tok. Areál železářny určují výrobní objekty především siemens-martinské ocelárny (která je po demolici pecí), elektroocelárny a dalších výrobních hal pro úpravu výrobků – válcovny, úpravny, žíhárny, tažírny a další. Ze zachovalých technických zařízení se jedná o obloukové pece, licí pánve, válcovací stolice, žíhací pece, lisovací stroje, loupací stroje a další. Mimo objekty a zařízení přímo související s produkcí je nezbytnou součástí také energetické zázemí tvořené bývalou centrálou, kotelnou s dochovaným veškerým technickým zařízením, kyslíkárnou, rozvodnou a kompresorovou.

7. Hodnota systémových a technologických vazeb

Systémové a technologické vazby představují spojení mezi výrobní operací a historicky danými či vzniklými geografickými podmínkami dopravních systémů a institucí zajišťujících sociální stabilitu.

Hodnota systémových a technologických vazeb v případě areálu železářny reprezentuje obor hutnictví a uzlové body technologického toku – výrobní a energetické objekty výše zmíněné. S nimi je spojená historická zkušenost místních obyvatel a místní tradice, která utváří pozitivní hodnotu. Prudce rostoucí potřeba pracovních sil závodu železářny (té doby nazvané „Železářny Bílá Cerkev“) po rozsáhlé modernizaci výroby a dostavby objektů v 2. polovině 50. let 20. století si vyžádala výstavbu nových bytů. Začalo vznikat nové dělnické sídliště vycházející ze spojovací silnice mezi Novou Hutí a Hrádkem. Také bylo založeno náměstí, kolem kterého byly soustředěny důležité budovy (kulturní dům, prodejny).

8. Hodnota technická

Průmyslové stavby jsou vázány k technickému zařízení. V současné době se nachází mnoho průmyslových staveb bez těchto zařízení a tvoří pouze stavební schránku s otiskem původní technologie. Dochované technické zařízení spojené s původní funkční náplní má památkovou hodnotu závislou na třech faktorech: zda reprezentuje celkový postup výroby navazující do technologického toku; zda je zachováno včetně vazby ke zdroji energie nezbytné k jeho provozu a zda je dochováno ve stavu schopném provozu.

Technická zařízení, která již ztratila svoji funkci, mohou být zachována na místě provozu (in-situ), přemístěna na jiné chráněné místo v původním prostředí nebo převezeny do muzejních sbírek a záchranných depozitářů.

V areálu železářny se nachází několik již nefunkčních technických zařízení (narážecí pece hrubé válcovny) a mnoho technických zařízení, která stále plní svoji funkci a bylo by příhodné je památkově ochránit (elektrické žíhací pece, komorové plynové žíhací pece, průběžná plynová žíhací pec, zařízení na tažení, speciální lis na protlačování trubek za tepla, lisovací zařízení,

stroje na loupání, jeřábová dráha s řetízkovým ručním ovládáním v budově centrály a další), aby po ukončení svého provozu nebyly odstraněny, jako se již u některých stalo (např. siemens-martinské pece, válcovací stolice hrubé, střední a jemné válcovny, zařízení kyslíkárny).

9. Hodnota autenticity, hodnověrnosti

Hodnota autenticity průmyslového dědictví se může týkat hmoty, formy, funkce, autenticity místa a prostředí nebo tradičního a výrobního postupu.¹⁷² Nejvyšším stupněm autenticity je zachování staveb a technického zařízení v původním stavu a nejnižším stupněm je prezentace pouze fragmentu nebo jen historickou informací.

V areálu železářny může být autenticita vztahována k různým fázím vývoje a současný stav tak vnímán jako sled kvalitativně hodnotných proměn a úprav, které dokládají technický vývoj daného oboru a technologie. Je důležité u zvažovaného zásahu a stanovení památky formulovat míru a charakter autenticity památky, takto budou v následující kapitole popsány jednotlivé vybrané objekty doporučené k zachování a případné konverzi. V areálu se nacházejí především objekty víceúčelových hal, které jsou snadněji adaptovatelné k novému využití, které může přinést podstatné zásahy hmotné podstaty autenticity. Nový zásah by měl původní kvalitu objektu doplnit novou vrstvou ve vývoji památky. Nová funkce by neměla být připuštěna při nahrazení původní hmoty i formy, při které by mohlo dojít k nevratné likvidaci autenticity a degradaci památkových hodnot objektu.

Jedním ze specifických metodologických přístupů v souvislosti se zachováním průmyslového dědictví a technických památek je:

Autenticita posledního pracovního dne

Z hlediska autenticity areálu je nutné posouzení celého kontextu jeho vývoje a zvážení, zda jednotlivé stavební etapy mají charakter záměrných architektonických proměn a technických změn a zlepšení. Areálu nelze upřít hodnoty objektů, technických zařízení a hmotovou i formální autenticitu, která je spojena s plněním určité funkce v rámci daného původního provozního řešení. Autenticita posledního pracovního dne představuje v plynutí času konečný stav, kdy objekty a celý areál přestal plnit svou funkci, pro kterou byl určen.

Bylo by příhodné v části areálu železářny či v určitém objektu zvážit zachování všech stop, které dokládají funkčnost provozu a hovoří o lidech, kteří zde pracovali. Stopy jejich přítomnosti je možné nalézat v různých podobách – v drobných známkách opotřebení dokládajících každodenní život, v jejich skříňkách či šatnách, na prošlapaných schodech, v okolí strojů, nápisy na pracovišti, plakáty či obrázky na stěnách atd. Je důležité

---

¹⁷² ŠTULC, Josef. Autenticita památky a problém její rekonstrukce (několik poznámek k věčně aktuálnímu tématu památkové péče). *Zprávy památkové péče*. 2021, 61(8), s. 242–247.

respektovat nejen technické stránky a architektonické či výtvarné řešení, ale i stopy lidí, bez kterých by památka nemohla sloužit svému účelu. Autenticita posledního pracovního dne by mohla být aplikována po ukončení výroby v budově elektroocelárny, mechanické dílny, tažírny nebo žíhárny.

10. Hodnota atmosféry místa

Atmosféra místa tvoří důležitou součást pro zachování specifické identity místa a podstaty průmyslového dědictví. Při hledání nových funkcí objektů je nutné volit nové prvky a materiály pečlivě, aby nedošlo k narušení původních historických odkazů například potlačením přílišnou snahou o upravenost a novost, likvidací patiny stáří, změnou původních prvků nebo detailu.

Areál železárny v Hrádku představuje jedinečné prostředí, genius loci a atmosféru místa. Areál působí svým syrovým industriálním prostředím tvořeným kontrastem velkých staveb a drobných přístaveb, doplňků a úprav, sevřeností a složitostí.

6.6 Vyhodnocení analýzy průmyslového dědictví jednotlivých objektů

Hodnocení průmyslového dědictví jednotlivých objektů v železárně je popsáno u jednotlivých objektů analyzovaných v historických etapách stavebního vývoje areálu železářny a stejně jako u celého areálu je zpracováno podle metodiky Národního památkového ústavu¹⁷³, která hodnotí tradiční hodnoty (architektonickou, urbanistickou a uměleckohistorickou) a dále specifické hodnoty (historickou, typologickou, technologického toku, systémových a technologických vazeb, technickou, autenticity, hodnověrnosti a atmosféry místa).

Všechny objekty v areálu železářny (90 objektů) byly posuzovány v tabulce podle jednotlivých tradičních a specifických hodnot. Objekty jsou očíslovány chronologicky podle data výstavby, se stejnými čísly jako v kapitole stavebních etap. Škála určující míru hodnoty objektů je znázorněna body následovně:

- míra hodnoty je 100 %
- míra hodnoty je více než 50 %
- míra hodnoty je méně než 50 %
- míra hodnoty není

Na základě kvality hodnocení jsou objekty rozděleny na několik skupin:

- a. ikonické
- b. k zachování a případné konverzi
- c. nezajímavé, ale využitelné dle situace
- d. k demolici

Pro přehlednost a orientaci, který objekt se skrývá pod jakým číslem je před hodnotící tabulkou vložena mapa situace areálu obsahující čísla a názvy objektů a tabulka představující legendu objektů.

---

¹⁷³ MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

Legenda objektů:

číslo	název objektu	číslo	název objektu
1	Válcovna středojemná	46	Dva likusové objekty
2	Siemens-martinská ocelárna	47	Přístavba šaten a hyg. zařízení
3	Sklad elektromotorů	48	Sklad
4	Mechanické dílny	49	Rovnácí linka–hladička
5	Stará administrační budova	50	Sklad přísad
6	Hrubá válcovna	51	Vrátnice č. 3 - východní
7	Centrála	52	Budova stavební údržby
8	Tažírna, žíhárna a úpravna tažírny	53	Sklad trafoolejů
9	Budova šaten a hygienického zázemí	54	Silniční váha
10	Laboratoře a soc. zař. SM ocelárny	55	Dílna dopravy a garáže
11	Požární zbrojnice	56	Kotelna
12	Garáže	57	Olejové hospodářství
13	Vodárna	58	Budova údržby dráhy a komunikací
14	Úpravna válcovny středojemné	59	Kanceláře a šatny tažírny
15	Úpravna hrubé válcovny–pískovna	60	Dílny úpravny válcovny VS a VJ
16	Čistírna ingotů	61	Vrátnice č. 1 - jižní
17	Sklad šamotových materiálů	62	Vrátnice č. 2 - západní
18	Zdravotní středisko	63	Budova stavební údržby a šaten
19	Stará jídelna	64	Kompresorovna
20	Budova staré vrátnice	65	Sklad feroslitin a garáže
21	Budova bývalé tesárny a sklady	66	Provozní sklad olejů EO
22	Trafo vstup	67	Hala pro sklad výroby a dílny úpravny
23	Objekt zařízení staveniště	68	Rybárna
24	Žíhárna a plynová žíhárna	69	Sklad nafty
25	Budova vývoje a automatizace	70	Budova příjmu materiálu a sklad oděvů
26	Sklad použitých cihel	71	Sociální budova úpravny VS a VJ
27	Kyslíkárna s kompresorovnou a rozvodnou	72	Administrativní budova válcoven
28	Struskoviště	73	Bývalá učňovská dílna
29	Venk. rozvodna 110kV a rozv. 22kV	74	Sklad hutního materiálu
30	Lisovna a úpravna válcovny hrubé	75	Sklad modelů
31	Dílny a akumul. stanice tlaku lisovny	76	Tepelné oddělení
32	Trafo střed	77	Sklady
33	Knihovna, IT a vedení druhovýroby	78	Budova vodního hospodářství
34	Loupárna	79	Regulační stanice plynu
35	Budova odborů a lab. řízení jakosti	80	Garáže a sklad stavební údržby
36	Administrativní budova ředitelství	81	Garáže u elektroocelárny
37	Sklad tažírny	82	Prov. sklad olejů hrubé válcovny
38	Elektroocelárna	83	Odsávání elektroocelárny
39	Šatny a kanceláře elektroocelárny	84	Expedice hrubé válcovny
40	Budova neutralizace	85	Vedení dopravy a remíz lokomotiv
41	Olejová stanice	86	Dílna železniční dopravy
42	Výrobní briket	87	Velký sklad nebezpečných odpadů
43	Vrátnice č. 4 - severní	88	Sklad válců válcovny středojemné
44	Budova hospodářské správy	89	Nová budova jídelny a prodejny
45	Admin. budovy účtárny a rozborů	90	Nová admin. budova vedení

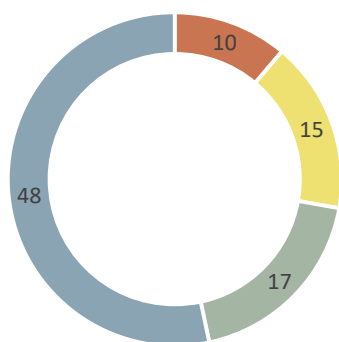
Tab. 10 – Tabulka hodnotící míru průmyslového dědictví u jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku

ČÍSLO OBJEKTU	architektonická	urbanistická	uměleckohistorická	historická	typologická	technologického toku	systémových a technolog. vazeb	technická	autenticity a hodnověrnosti	atmosféry místa	NÁVRH
1	●	●	○	●	●	●	●	●	●	●	a
2	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	a
3	○	●	○	○	●	●	●	●	○	○	b
4	○	○	○	○	○	●	○	●	●	○	b
5	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
6	●	●	○	●	●	●	●	●	●	●	a
7	●	●	○	●	●	○	●	●	○	○	a
8	●	○	○	○	●	●	○	○	●	○	b
9	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
10	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
11	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
12	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
13	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
14	○	○	○	○	●	●	○	○	●	○	b
15	●	●	○	●	●	●	●	●	○	○	a
16	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
17	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
18	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	b
19	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
20	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
21	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
22	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
23	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
24	○	○	○	○	●	○	○	●	○	○	b
25	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
26	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
27	○	○	○	○	●	○	○	○	●	●	b
28	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
29	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
30	●	○	○	○	○	●	○	●	●	○	b
31	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
32	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
33	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
34	●	○	○	○	○	●	○	●	●	○	b
35	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
36	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
37	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	b
38	●	●	○	●	●	●	●	●	●	●	a
39	○	○	○	○	○	○	○	○	●	○	a
40	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d

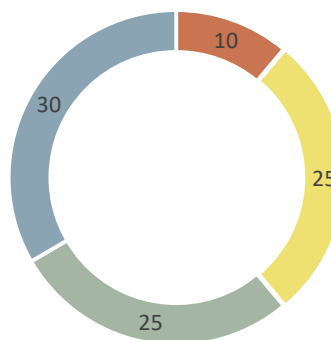
ČÍSLO OBJEKTU	architektonická	urbanistická	uměleckohistorická	historická	typologická	technologického toku	systémových a technolog. vazeb	technická	autenticity a hodnověrnosti	atmosféry místa	NÁVRH
41	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
42	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
43	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
44	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
45	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
46	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
47	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
48	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
49	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
50	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	b
51	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
52	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
53	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
54	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
55	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
56	●	●	○	○	●	●	●	●	●	●	a
57	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
58	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
59	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
60	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
61	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
62	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
63	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
64	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
65	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
66	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
67	○	●	○	○	○	○	○	○	○	○	b
68	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
69	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
70	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
71	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
72	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
73	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
74	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
75	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
76	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
77	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
78	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
79	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
80	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
81	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
82	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d

ČÍSLO OBJEKTU	architektonická	urbanistická	uměleckohistorická	historická	typologická	technologického toku	systémových a technolog. vazeb	technická	autenticity a hodnověrnosti	atmosféry místa	NÁVRH
83	○	○	○	○	○	○	●	●	○	○	b
84	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
85	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	a
86	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
87	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
88	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	d
89	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c
90	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	c

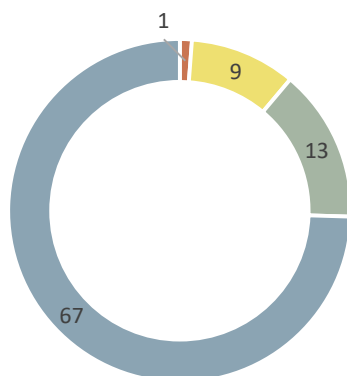
hodnota architektonická

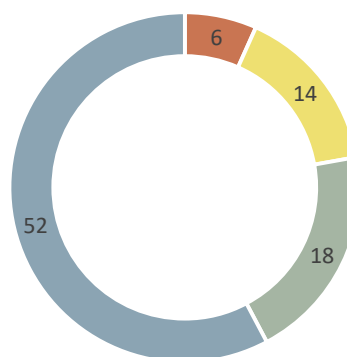
hodnota urbanistická

hodnota uměleckohistorická

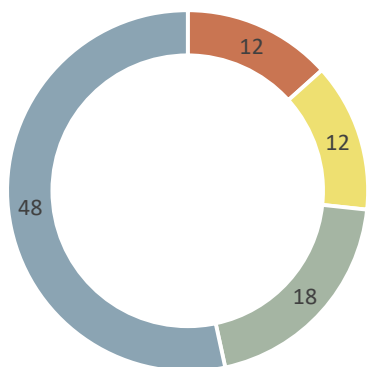

hodnota historická

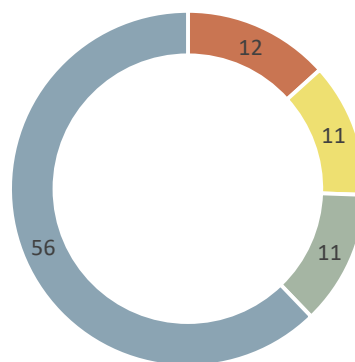

■ míra hodnoty je 100 % ■ míra hodnoty je více než 50 % ■ míra hodnoty je méně než 50 % ■ míra hodnoty není

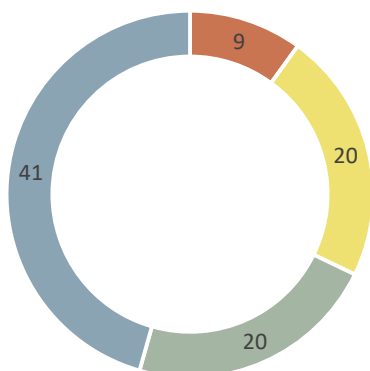
hodnota typologická

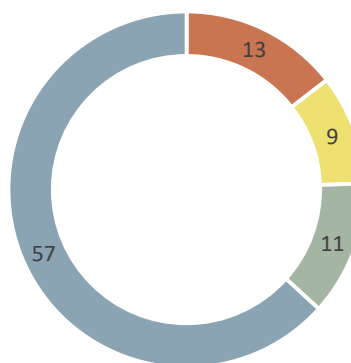
hodnota technologického toku

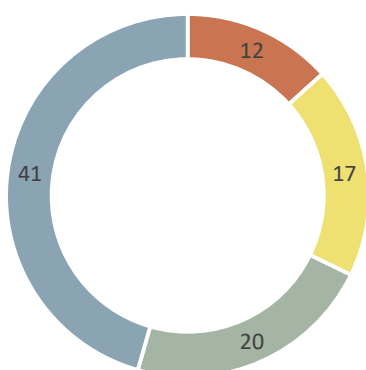
hodnota systémových a technolog. vazeb

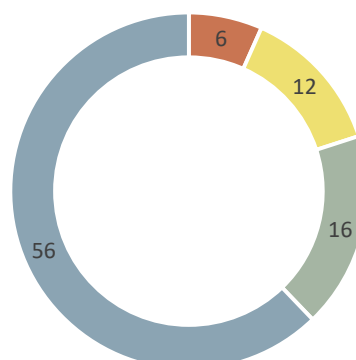
hodnota technická

hodnota autenticity a hodnověrnosti

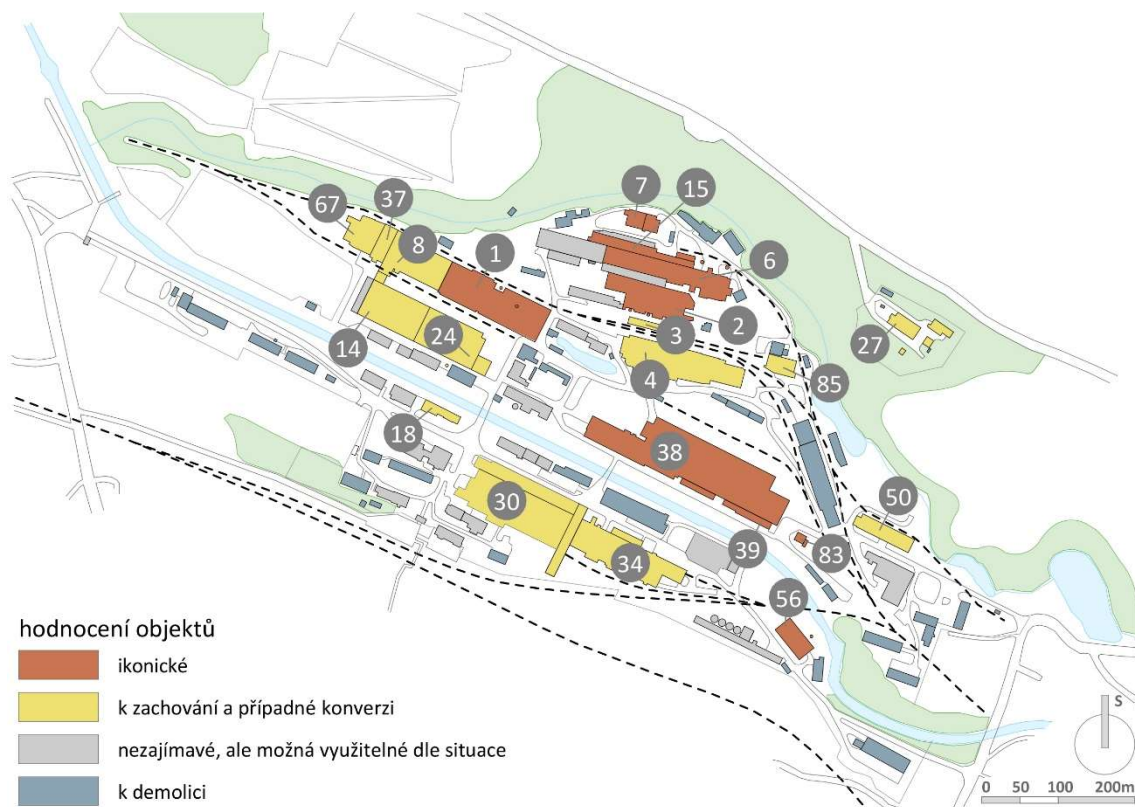
hodnota atmosféry místa

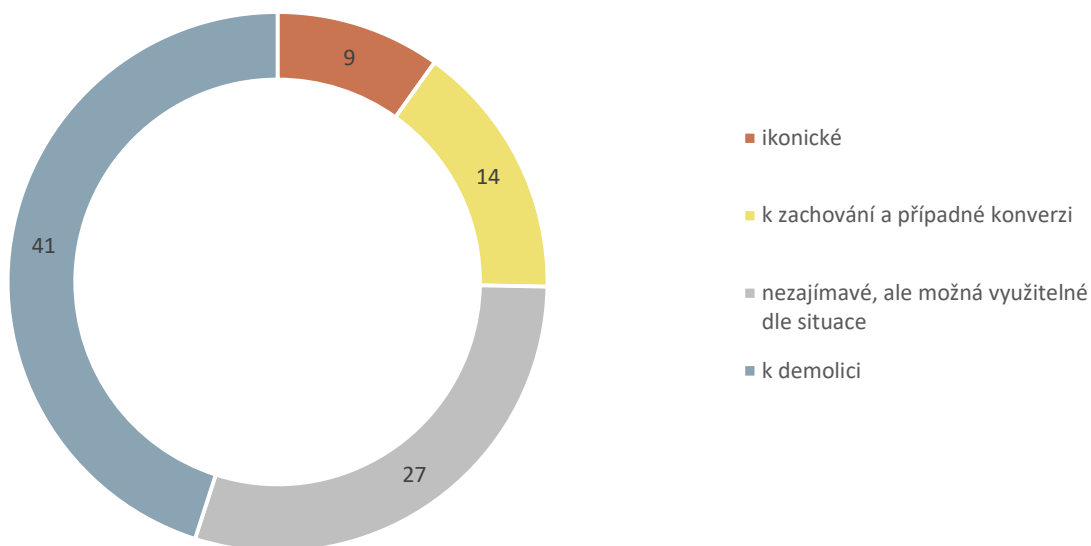
■ míra hodnoty je 100 % ■ míra hodnoty je více než 50 % ■ míra hodnoty je méně než 50 % ■ míra hodnoty není

Obr. 343 – Grafy zobrazující míru zastoupení jednotlivých tradičních a specifických hodnot průmyslového dědictví nacházejících se v areálu železářny v Hrádku

Areál železářny – schéma návrhu rozdělení objektů podle vyhodnocení průmyslového dědictví

Obr. 344 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením návrhu rozdělení objektů podle vyhodnocení hodnot jejich průmyslového dědictví

Obr. 345 – Graf zobrazující zastoupení poměru rozdělení jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku

7 ANALÝZA ADAPTABILITY OBJEKTŮ

Jednotlivé objekty areálu železářny byly rozděleny do skupin podle kvality hodnocení hodnot jejich průmyslového dědictví. Přes jejich případné hodnoty však lze očekávat, že nebudou zachovány ty, které ztratily a již nenašly novou společenskou funkci, která by zdůvodnila jejich další existenci. Proto na analýzu hodnot navazuje analýza nového využití neboli adaptability objektů. Nové využití je možná podmínka a záruka pro zachování objektů, jedná se o výslednici posouzení individuálních předpokladů objektu a volbě jeho vhodného nového účelu.

V následující analýze jsou hodnoceny objekty ze skupiny **a. ikonické** a skupiny **b. objekty k zachování a případné konverzi**. U objektů jsou posuzovány především prostorové možnosti interiéru, variabilita prostoru a jeho členitost pro představu o univerzálnosti organizace vnitřních prostor a míry budoucího potenciálu využití. Následuje zhodnocení dochované technologie, která může být cenným dokladem industriální éry a technického pokroku. Zásadní je také posouzení cennosti nosné konstrukce a fasád objektů.

Míra adaptability objektů bude navržena a posouzena ve třech stupních dle míry možného zásahu do objektu:

- **Akceptace** je přijmutí stavby jako takové, u návrhu jsou eliminovány zásahy do konstrukce stavby a architektonické podoby.
- **Intervence**, nové zásahy v kombinaci s maximálním využitím původních kvalit stavby.
- **Destrukce**, neboli radikální a nevratné zásahy. Případně zbourání stavby a ponechání stop.

V návaznosti na posouzení hodnot a možností adaptability jednotlivých objektů naváže analýza zkoumající míru vhodnosti integrity nových základních funkcí do jednotlivých objektů.

Funkční skladba pro posouzení nových možností adaptability byla rozdělena do relevantních skupin funkcí, které tvoří současný systém občanského vybavení a soudobé trendy rozvoje společnosti. Funkce byly rozděleny do dvanácti klíčových skupin:

- **Správa a administrativa**, která je základní součástí života obyvatelstva v moderních městech. Dnes jsou nejvíce vyžadovány objekty pro administrativu tvořené kancelářskými objekty s širokou nabídkou vybavenosti. Dále se jedná o objekty sloužící pro orgány veřejné správy.
- **Ubytování**, které je vzhledem k řešenému území v bývalém areálu těžkého průmyslu navrhováno pouze jako dočasné či krátkodobé, formou různých hromadných ubytovacích zařízení (hotely, hostely, studentské koleje)
- **Kultura a zábava**, která je nedílnou součástí kvalitního života a vývoje moderní společnosti a relaxace obyvatelstva. V současné době je důležitá přístupnost kulturních zařízení v oborech výtvarného umění, hudby, literatury, kinematografie a dalších, pro které slouží objekty jako galerie a muzea, divadla, knihovny, kulturní domy, shromažďovací prostory, dětské herny, hudební kluby, kina, amfiteátry atd.
- **Výchova, vzdělání a výzkum**, které jsou dílčí povinností městského obyvatelstva. Jedná se o následující typy školských, vzdělávacích a výzkumných zařízení – mateřské školy, základní, střední školy, univerzity, výzkumné instituce, vzdělávací centra, konferenční a přednáškové sály, zájmové kroužky a další.
- **Zdravotnictví**, které poskytuje obyvatelstvu zdravotní péči a je nedílnou funkční složkou města. Zdravotnictví je definováno objekty – nemocnice, polikliniky, ordinace lékařů, zdravotnické záchranné služby, hygienické služby, specializovaných léčebných ústavů, laboratoří, lékárny, či lázní.
- **Sport a rekreace**, jsou dvě rozdílné funkce zaměřené na tělo. Jedna složka je zaměřena na tělesnou výchovu a základní pohybové vzdělání pro zlepšení zdraví a fyzické kondice. To nabízí běžná sportovní zařízení jako např. posilovny, tělocvičny, gymnastická studia, venkovní sportoviště, ale i specializovaná zařízení jako tenisové areály, plavecké bazény, atletická zařízení, horolezecké stěny a další. Druhá složka rekreace je zaměřena na aktivní či pasivní odpočinek, kterému slouží například parky, promenády či rozhledny.
- **Cestovní ruch**, který nabízí široké spektrum způsobů využití a je potřebný pro zachování objektů průmyslového dědictví. Využití cestovním ruchem je možné v různých formách a pro různé účely. Nejčastější je turistické informační centrum či samotné průmyslové objekty jako památky nebo turistické body.
- **Stravování** ve veřejných stravovacích zařízeních je nedílnou součástí života moderní společnosti. Jedná se nejen o objekty pro stravování a podporu zdraví jako jsou restaurace, jídelny, bufety, ale také o místa setkávání lidí a trávení volného času, jako jsou kavárny, cukrárny, bary a hospody.

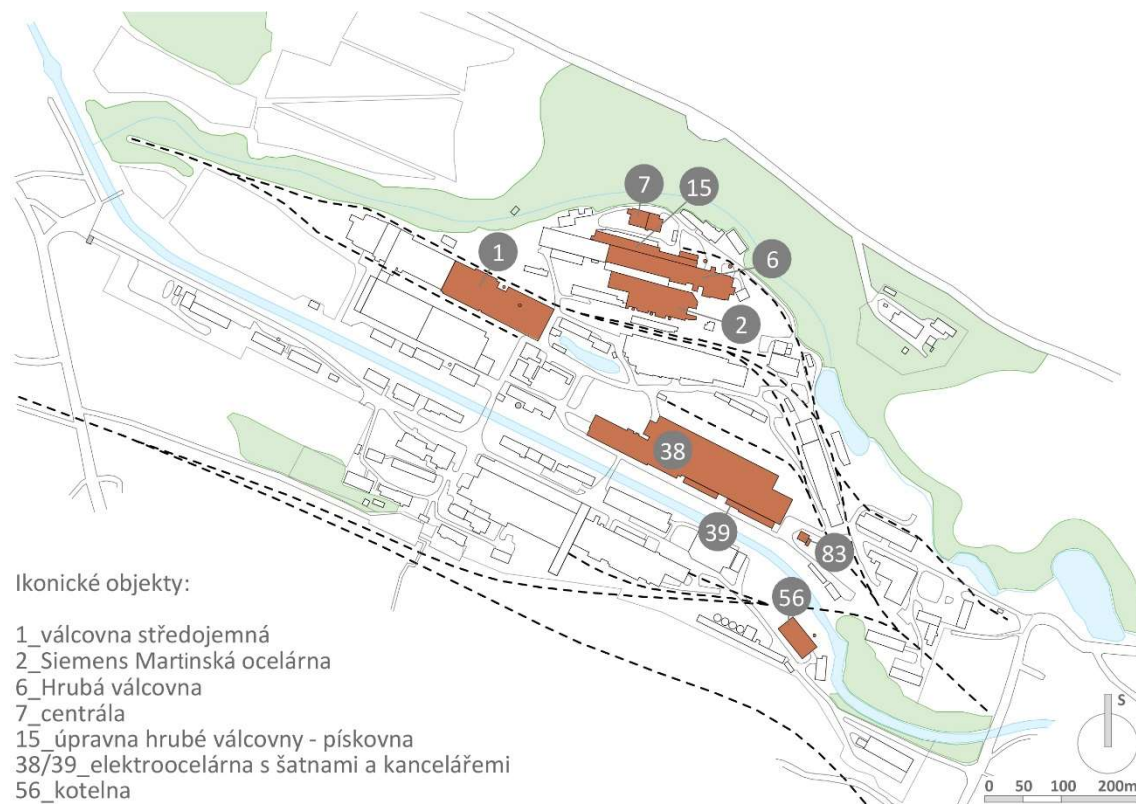
- **Obchod**, který vytváří jednu ze základních potřeb. Jedná se především o prodejny s pevným stanovištěm, které definují zařízení jako obchodní centra, hypermarkety, supermarkety, tržiště, či specializované prodejny např. s textilem, obuví atd.
- **Služby**, které navazují a doplňují obchod rozmanitou činností pro uspokojení určité potřeby obyvatel, pro zlepšení jejich kvality života a zajištění určitého komfortu. Definují je zařízení pro krásu, módu a styl (např. kadeřnictví, nehtové salony, piercingové a tetovací salony, wellness a masáže) a drobné spotřebitelské služby jako opravny a výroby.
- **Sakrální**, které vytváří pro obyvatele města duchovní a náboženské centrum a nabízí místo pro setkávání. Může se jednat o kostel, kapli či památné místo.
- **Alternativní funkce**, které jsou v současné době novým trendem alternativního využití stávajících prostorů a opuštěných objektů, kterým postupně navracejí život. Jedná se např. o coworkingové prostory, produkční objekty, víceúčelové objekty, ateliéry, kde se setkává více funkcí.

7.1 Ikonické objekty areálu železáren

Jedná se o objekty areálu železárny v Hrádku, které byly vyhodnocené podle tradičních a specifických hodnotících kategorií dle metodiky hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Vybrané objekty v tomto hodnocení dosáhly maximálních hodnot v jednotlivých kategoriích. Většina z těchto objektů jsou výrobní haly s technologickým zařízením, které jsou ikonické pro hutní závody.

V železárnách se nachází jak architektonické, tak technologické skvosty a byla by velká škoda, kdyby se tyto průmyslové památky dokládající důležitou éru rozkvětu závodu a formování obce vytratily. Jedná se především o siemens-martinskou ocelárnu postavenou roku 1913 inženýrem Stanislavem Bechyně obj. č. 2, která ukončila výrobu roku 2001, roku 2013 přišla o komíny a roku 2022 ztratila svoji technologii. První objekt zrodu areálu železárny – válcovna středoječná, hala hrubé válcovny a její úpravna. Ikonické jsou také pomocné energetické objekty, bez kterých by funkčnost technologií nebyla možná (historická centrála z poč. 20. stol. a kotelna z 60. let 20. století). Ikonická je také největší výrobní hala areálu železárny, která utváří dominantu území – elektroocelárna s dvojicí obloukových pecí a jednou pánvovou pecí, která je dodnes v provozu.

Pro lepší přehlednost jsou objekty nejprve zobrazeny na schématu areálu a prezentovány v souhrnné tabulce s vybranými základními informacemi a fotografií.

Obr. 346 – Schéma areálu železáren v Hrádku se zobrazením návrhu ikonických objektů

Tab. 11 – Tabulka prezentující jednotlivé objekty areálu železářny, které jsou podle hodnocení průmyslového dědictví navrženy jako ikonické

č.	informace	fotografie
1	<p>Válcovna středojemná severozápadní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1905 ○ 2014 	
2	<p>Siemens-martinská ocelárna severní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1913 ○ 2001 	
6	<p>Hrubá válcovna severní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1919 ○ 2020 	
7	<p>Centrála severní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1919 ○ 1972 	

č.	informace	fotografie
15	Úpravna hrubé válcovny – pískovna severní část areálu stavební prvek výrobní <ul style="list-style-type: none"> ● 1953 ○ 2020	
38 39 83	Elektroocelárna s šatnami a kanceláři severovýchodní část areálu stavební prvek výrobní <ul style="list-style-type: none"> ● 1962 ○ v provozu	
56	Kotelna jihovýchodní část areálu stavební prvek pomocný <ul style="list-style-type: none"> ● 1972 ○ 2007	

Legenda:

● dokončení stavby/uvedení do provozu

○ ukončení provozu

foto autora 2021

- 1 **Válcovna středojemná**
severozápadní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1905
  - 2014

Hodnocení adaptability objektu:

Válcovna středojemná se nachází v dlouhém traktu budov společně s tažírnou, žíhárnou, úpravnou tažírny a jejími sklady. Jedná se o nejstarší objekt areálu železárny. Hala válcovny středojemné nabízí velké prostorové možnosti včetně variability prostoru na celkovém půdorysu s délkou 150 m a šířkou 45 m, poskytuje plochu cca 6750 m². Její konstrukční systém je z ocelového skeletu se zděnou vyzdívkou. Hala má dvě lodě, které sloužily pro válcovnu střední a na ně navazuje jedna příčná loď, ve které byla umístěna válcovna jemná. V objektu jsou vestavěny zděné objekty motorovny, tlakové stanice a šaten. V objektu se již nenachází původní výrobní technologie (válcovací stolice), ty byly odstraněny po uzavření výroby kolem roku 2014. Původní konstrukce a fasády jsou cenným dokladem historie, postupem času byly ale upravovány a měněny. Válcovna má zachovaný tovární komín v celé původní výšce.

Návrh a doporučení:

Hala válcovny středojemné je umístěna v severní části areálu na místě původního hamru, ze kterého železárna vznikla. Vzhledem k tomu, že interiéry haly jsou nyní bez technologie a technických strojů, nabízí volný prostor pro nová využití. Hala a její konstrukce dokládá historii železářství oblasti, její fasády byly několikrát pozměněny (zazděna původní okna, přistavěny přístavky), a tak by bylo příhodné provést úpravu do původní podoby, která je patrná z historických fotografií. Objekt válcovny by společně s dalšími vybranými objekty zasloužil památkovou ochranu jako technická kulturní památka odkazující na výrobu železa od počátku 20. století.

Obr. 347 – Válcovna ze soudružské návštěvy,
Zdroj: archiv Josefa Brožíka

Příklady řešení:

The First Station, centrum pouliční kultury, Jeruzalém, Izrael

Příkladem typologicky odlišné, přesto v určitých bodech podobné průmyslové stavby může být konverze první stanice v Jeruzalémě, která nyní slouží jako veřejný, otevřený, živý a dýchající prostor pro zábavu a živou hudbu. Jedná se o současné centrum pouliční kultury, výstav, veletrhů a barevných trhů. „První zastávka“, jak zní její současný název, obohacuje kvalitu života obyvatel Jeruzaléma i návštěvníků. Konverzi komplexu budov na přední kulturní a turistické centrum ve městě inicioval Jeruzalémský magistrát a Jeruzalémský rozvojový úřad.

Obr. 348 – Dvě fotografie The First Station v Jeruzalémě, nahoře vstupní fasáda bývalé nádražní budovy, dole nové tržiště na místě půdního kolejiště, 2018. Zdroj: archiv autora

Schalthaus, kreativní zóna – Phoenix West, Dortmund, Německo

Stará ústředna je jeden z nově adaptovaných objektů na území regenerované oblasti bývalé železárny Phoenix West v Dortmundu. Ústředna zatím neprošla žádnou konverzí, její interiér je pouze vyčištěný a využíván jako moderní kreativní zóna sloužící pro různé akce a případně k pronájmu jako jednotlivé box-in-boxy pro umělce. Budova je památkově chráněna.

Obr. 349 – Schalthaus – kreativní zóna, interiér, Phoenix West v Dortmundu, 2021. Zdroj: archiv autora

Jahrhunderthalle, Bochum, Německo

Jahrhunderthalle byla původně montovaná hala z osmi obloukových vazníků postavená roku 1902 jako výstavní pavilon pro průmyslovou a obchodní výstavu v Düsseldorfu. Poté byla převezena do města Bochum, kde sloužila jako čerpací stanice. Dnes je hala současným centrem kultury, obchodu, zábavy a také příkladem průmyslové kulturní změny.

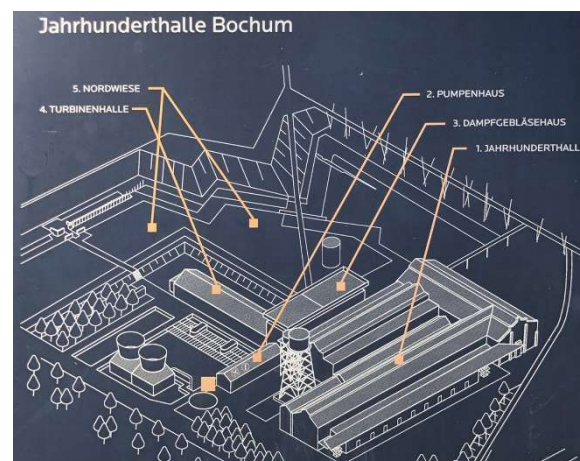
Představuje průmyslovou památku, která byla adaptována na jedno z nejpozoruhodnějších festivalových sálů v Evropě. Nabízí prostor možností, který je jedinečný svou architekturou a atmosférou. Je využíván pro slavnostní předávání cen, festivaly, galavečery, koncerty a veletrhy. Hala měří 130 m a nabízí plochu cca 3300 m².

Obr. 350 - Dvě fotografie Jahrhunderthalle, Bochum, nahoře fotografie průčelí haly, dole fotografie nové prosklené vstupní části haly, 2021. Zdroj: archiv autora

Turbínová hala (další objekt z areálu Jahrhunderthalle) je bývalým parním centrem Bochumer Verein, která nyní nabízí multifunkční prostory až pro 600 osob. U haly je zachováno zvýraznění turbín, které harmonicky splývají s krajinou a dávají místu původní atmosféru.

Obr. 351 – Fotografie Turbinenhalle, Bochum, 2021. Zdroj: archiv autora

Obr. 352 – Schéma areálu Jahrhunderthalle Bochum, 2021. Zdroj: archiv autora

- 2 **Siemens-martinská ocelárna**
severní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1913
  - 2001

Hodnocení adaptability objektu:

Hala ocelárny nabízí velké prostorové možnosti s různou variabilitou prostoru, protože se jedná o prázdnou, vyčištěnou skořápku haly bez vnitřních technologií. Technologie siemens-martinských pecí byla definitivně odstraněna a použita jako šrot pro výrobu oceli v srpnu roku 2022. Hala má půdorysné rozměry 80 m x 37 m, které poskytují plochu cca 3000 m². Nosná konstrukce a fasády haly jsou velmi cenné, vzhledem k autorovi objektu, již několikrát zmiňovanému Ing. Stanislavu Bechyně DrSc. Jedná se o železobetonovou skeletovou konstrukci s obloukovou konstrukcí zastřešení, která je vzhledem k době svého vzniku roku 1913 unikátní.

Z posouzení hodnot určujícího míru adaptability objektu je vhodný návrh akceptace nebo intervence s maximálním využitím původní kvality stavby v kombinaci s novými zásahy.

Návrh a doporučení:

V současné době je budova mimo provoz a současným majitelem určena k demolici. Pro své specifické hodnoty by měla být siemens-martinská ocelárna novým velmi atraktivním bodem v území společně s dalšími ikonickými objekty, které nabídnou autentický doklad historie lokality a zároveň klidné místo s neobvyklou atmosférou a jedinečným geniem loci. Originální jsou nejen industriální fasády s rozsáhlým prosklením, ale i obloukové zastřešení betonovou konstrukcí.

Siemens-martinská ocelárna by zasloužila památkovou ochranu jako technická kulturní památka a měla by se stát základem celé regenerace území areálu železářny. Urbanisticky je umístěná v severním historickém „jádro“ areálu železářny, kde by mohl vzniknout příjemný veřejný prostor s novým (druhým) centrem města. Bylo by příhodné halu doporučit pro adaptaci ke kulturnímu využití jako společenský sál pro pořádání různých koncertů, divadel, výstav a dalších akcí. Při adaptaci haly by měl být kladen důraz na zachování původních nosných konstrukcí a detailů fasády (členění a tvar oken), které jsou ikonické a z pohledu průmyslového dědictví jedinečné. Její interiérová úprava by měla zachovat v rozumném rozsahu čitelnost původní funkce a zároveň soudobým způsobem vyčistit vnitřní prostor.

Příklady řešení:

Gebläsehalle, společenský sál – Altes Hüttenareal, Neunkirchen, Německo

Bývalá hala dmychadel v železářské huti v Neunkirchen byla roku 1999 adaptována na multifunkční divadelní a konferenční sál, který pojme až 1000 návštěvníků na sezení a 2000 návštěvníků ke stání. Tato adaptace zachovala industriální charakter objektu, který byl doplněn o moderní technické vybavení.

Obr. 353 – Dvě fotografie Gebläsehalle v Neunkirchen, nahoře fotografie průčelí haly, dole vstupní foyer, 2022. Zdroj: archiv autora

Strojovna Bessemerovy ocelárny, multifunkční sál – Vojtěšská huť, Kladno, ČR

Strojovna Bessemerovy ocelárny nyní s názvem Hala Strojovna představuje ideální příklad konverze starého průmyslového objektu v jedinečný prostor pro konání různých kulturních akcí a zároveň její soukromá část a kanceláře slouží pro reprezentativní účely firmy Jiko metal, s.r.o.

Obr. 354 – Strojovna Bessemerovy ocelárny, hlavní průčelí haly, 2021. Zdroj: archiv autora

- 6 **Hrubá válcovna**
severní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1919
  - 2020

- 15 **Úpravna hrubé válcovny – pískovna**
severní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1953
  - 2020

Hodnocení adaptability objektu:

Hala hrubé válcovny a k ní přidružená hala její úpravny – pískovny nabízí podobně jako další výrobní haly volné prostorové možnosti s budoucí různorodou variabilitou prostoru. Půdorysný rozměr hlavní haly hrubé válcovny je o délce 100 m a šířce 20 m, s nosnou konstrukcí pouze kolem obálky budovy. Vnitřní prostor tedy není nijak členitý. Ve východní části objektu se nachází vestavba velínu pracovníků. Za tímto velínem se nachází původní pece. Technologie válcovacích stolic byla roku 2020 odstraněna, a tak hala nabízí rozsáhlý volný prostor k novému využití. Nosná konstrukce haly – ocelový skelet doplněný jeřábovou dráhou není z hlediska průmyslového dědictví nijak významně cenný. Stěny jsou doplněny zděnou vyzdívkou s jednoduchými okny. Zastřešení je ocelovými příhradovými vazníky s plechovou krytinou a světlíky. Hala úpravny hrubé válcovny nabízí zcela volný prostor rozměrů 80 x 15 m. Její nosná konstrukce je také z ocelového skeletu s jeřábovou dráhou. Zastřešení je příhradovými ocelovými vazníky s plechovou krytinou a dřevěným podbitím.

Návrh a doporučení:

Hala hrubé válcovny z roku 1919 a její úpravna doplněná roku 1953 jsou umístěny v severním konci areálu, kde tvoří největší objekt s dominantou výrobního komínu. Hlavní hodnota objektu spočívá v dochované technologii narážecích pecí, které jsou umístěny ve východním konci haly. Za zmínění také stojí autenticita této staré výrobní haly, která má původní povrchy doplněné patinou doby a jedinečný genius loci. Z pohledu památkové péče je doporučena pouze památková ochrana technologie narážecích pecí.

Hala díky svému volnému velkorysému prostoru nabízí mnoho možností pro nové využití, které se může odehrávat na ploše cca 2000 m². Důležité je ponechání technologie narážecích pecí pro zachování autenticity místa. Doporučené vhodné funkční využití prostor haly hrubé válcovny a celé haly úpravny je pro kulturu a zábavu, sport a rekreaci či pro alternativní funkce.

Příklady řešení:

Budovy dolu Zollern, průmyslové museum, Dortmund, Německo

Bývalý důl Zollern v Dortmundu se stal sídlem ředitelství a ústřední konzervátorské dílny Vestfálského muzea průmyslu LWL-Industriemuseum, které bylo založeno roku 1979 s úkolem památkově chránit průmyslové areály, představovat je a nacházet pro ně nová využití. Důl Zollern je první muzeum průmyslu založené v Německu, které začalo spolupracovat s bývalými pracovníky (po uzavření dolu nezaměstnanými), kteří nastoupili do muzea jako nové pracovní síly se znalostmi a zkušenostmi.

V secesní strojovně dolu, která je zapsaná kulturní památka, se dochovala část původního strojního zařízení, které bylo postupně opravováno, konzervováno a restaurováno, aby tam bylo následně vystaveno a tím uchováno pro další generace.

Obr. 355 – Fotografie budov dolu Zollern (LWL-Industriemuseum), vlevo hala šatny a umývárny s výstavou hornictví a nahoře zavěšenými fáračkami na řetízkách, vpravo interiér strojovny, 2021. Zdroj: archiv autora

7

Centrála

severní část areálu

stavební prvek pomocný

- 1919
- 1972

Hodnocení adaptability objektu:

Budova centrály je specifická svým vnitřním prostorem, který je na výšku rozdělený vloženým patrem, které je uloženo na subtilních betonových sloupech. Nenabízí tedy prostorové možnosti a variabilitu prostoru jako předchozí výrobní haly, ale díky členitosti prostoru utváří jedinečný interiér blízky měřítku člověka a příjemný pro pobývání. V centrále se nenachází původní technologie parního stroje, pouze novodobá čerpadla pro přečerpání vody. Nosný systém budovy je stěnový zděný se zastřešením z ocelových subtilních příhradových vazníků. V interiéru se nacházejí cenné detaily z pohledu průmyslového dědictví. Jedná se především o původní jeřábovou dráhu, která je určena k ručnímu ovládání pomocí řetězu, dále o stěnu s keramickým obkladem a s řídicími panely v litinových rámech. Detaily a genius loci této budovy jsou jedinečné, centrála působí jako „chrám“ průmyslu.

Návrh a doporučení:

Vzhledem k dochovaným původním fasádám a interiérovým detailům je budova doporučena k památkové ochraně jako technická kulturní památka. Budova se nachází na konci severní části a „ukončuje“ areál železářny. Nad ní se nachází zalesněný svah. Vzhledem k formě objektu, která působí jako průmyslový „chrám“, by mohlo být příhodné nové využití pro sakrální funkci. Ve městě Hrádek se nenachází žádný kostel či kaple, a tento prostor by mohl být jedinečnou příležitostí doplnění této duchovní funkce do struktury města. Mohl by tak vzniknout jedinečný prostor pro konání mší a dalších doprovodných akcí či svateb.

Dalším méně specifickým využitím by mohly být funkce kultury, zábavy, cestovního ruchu – jako návštěvnické centrum oblasti železářny, stravování formou kavárny, bistra nebo restaurace.

Příklady řešení:

Schaugiesserei, museum
– Henrichshütte, Hattingen, Německo

Dvě dílenské haly přidružené k lici hale (Schaugiesserei) v areálu hutnického muzea LWL-industriemuseum nyní slouží jako volné prostory využívané k instalaci aktuálních výstav.

Obr. 356 - LWL-industriemuseum Henrichshütte Hattingen, budova Schaugiessel sloužící pro výstavy, 2021. Zdroj: archiv autora

Café Umwalzer a Bistro B4, u vstupu do muzea – Völklinger Hütte, Volklingen, Německo

V bývalé dílenské hale železářny Völklinger se nyní nachází kavárna a bistro v jedinečném původním industriálním stylu. Prostor kavárny je menší s přilehlou místností s krbem a prostor bistra v dílenském sálu je až pro 120 osob. V letních měsících je možnost posezení i na pивní zahrádce, která nabízí prostor až pro 300 hostů. Café Umwalzer je ideální i pro soukromé oslavy všeho druhu.

Obr. 357 - Pohled na Café Umwalzer, které se nachází před vstupem do areálu železářny Völklinger, 2022. Zdroj: archiv autora

- 38
39
83
- Elektroocelárna s šatnami a kanceláři**
severovýchodní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1962
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Elektroocelárna představuje největší objekt areálu železářny v Hrádku a nabízí velké prostorové možnosti s variabilitou prostoru na půdorysu rozměrů 200 x 55 m a ploše cca 1,1 ha. Vnitřní prostor je členěn do dvou hlavních lodí s technologií elektroocelárny a jedné postranní lodi, kde se nachází šrotiště. Protože je budova elektroocelárny stále funkční a používaná ke své původní funkci, nachází se v ní kompletní technologické zařízení složené ze dvou tavicích elektrických obloukových pecí (E1 a E3) a jedné pánvové elektrické obloukové pece E2. Součástí technologie je lící pole, systém vodního chlazení pecí a odsávání. Na západní straně se nachází technologie horizontálního zařízení pro plynulé odlévání a kontilití.

Konstrukce haly je z ocelového skeletu s jeřábovými dráhami. Součástí objektu jsou tři mostové jeřáby o nosnosti 12,5 t. Hala má zděné opláštění převážně ze škvárobetonových tvárnic a zastřešení z ocelových vazníků se sedlovou střechou s mírným spádem. Konstrukce haly z hlediska průmyslového dědictví představuje typického zástupce halového montovaného systému z 60. let 20. století. Fasády jsou hladké s jednoduchým zasklením ve výšce horní třetiny objektu, v roce 2021 došlo k osazení protihlukových panelů na jižní fasádu přes skleněné plochy. Také jsou na jižní straně vystupující objekty doplňkových budov – šaten s kanceláři, rozvodny a elektrodílen.

Návrh a doporučení:

Elektroocelárna utváří svojí hmotou zásadní dominantu mezi výrobními objekty, která je viditelná ze vzdáleného okolí. Vzhledem k tomu, že je objekt stále funkční a nachází se v něm veškerá dochovaná technologie, původní od doby prvního odpichu, je doporučena památková ochrana objektu včetně technologických zařízení. Ta by měla zabránit tomu, aby nedošlo k odstranění pecí jako u siemens-martinské ocelárny. Objekt by v budoucnu mohl prezentovat hutnický um, který je tradiční v podbrdské oblasti a být adaptován na vzdělávací muzeum hutnictví. Do objektu elektroocelárny by mohly být případně umístěny i další dochované stroje z ostatních výrobních objektů, ve kterých již ztratí své uplatnění. Budova šaten a kanceláří by mohla být využita pro kanceláře spojené se správou muzea případně celé regenerované oblasti areálu.

*Příklady řešení:*Gebläsehalle, museum – Henrichshütte, Hattingen, Německo

Bývalá hala dmychadel v muzejním areálu Henrichshütte je v současnosti z poloviny adaptována na vstupní prostory muzea s novým velkým společenským sálem k pořádání koncertů, výstav, veletrhů nebo firemních akcí. Druhá část haly je výstavním prostorem s trvale uloženými exponáty z hutí. Nejzajímavějším je 500 tun těžký plynový motor, konvertory a soubor parních kladiv. Exponáty je také možné pozorovat z restaurace, která se nachází ve vyvýšeném proskleném boxu nad částí haly. V muzeu je také možné se setkat s bývalými pracovníky hutí, kteří jsou tam nyní zaměstnáni a provádí návštěvníky např. slévárnou, kde si návštěvníci spolu s nimi mohou vyzkoušet pracovní kroky odlévání – formování, tavení a vylévání.

Obr. 358 - Gebläsehalle, hala průmyslového muzea, Henrichshütte Hattingen, 2021. Zdroj: archiv autorky

Kraftzentrale, multifunkční sál – Landschaftspark Duisburg-Nord, Německo

Významným objektem bývalé železářny Meiderich je elektrárna z roku 1902, která je nyní novým místem setkávání. V roce 1997 byla adaptována na multifunkční sál, který je díky svému zvláštnímu prostředí – průmyslové haly ve spojení s moderní technikou často vyhledávaným místem pro konání různých akcí. Stejně nové využití má i strojní hala parních dmychadel, která je dnes místem pro konání akcí. Její přeměna započala již v roce 1993 v rámci mezinárodního stavebního veletrhu Emscher Park a v roce 2002 k ní byla doplněna zvedací tribuna pro 500 osob.

Obr. 359 - Kraftzentrale, pohled na budovu centrály adaptované na multifunkční sál, Landschaftspark Duisburg-Nord, 2021. Zdroj: archiv autora

Gebläsehalle, museum a galerie –
Völklinger Hütte, Volklingen, Německo

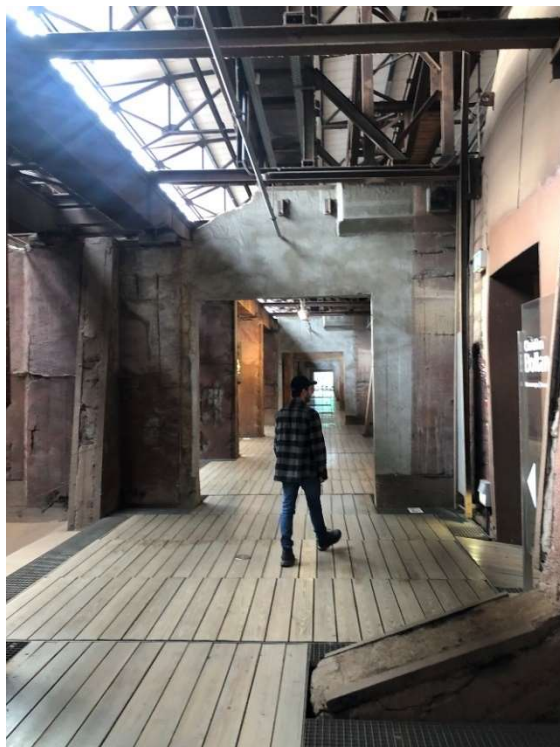
Hala úpravy plynu a strojovna je prvním konzervovaným a částečně nově adaptovaným objektem v areálu železáren Völklinger, k této změně využití došlo roku 1996. V hale se nyní nachází hlavní vstup pro návštěvníky areálu a hlavní měnicí se výstavy mezi dochovanými původními stroji z roku 1905.

Obr. 360 - Gebläsehalle, interiér muzea, Völklinger Hütte, 2022. Zdroj: archiv autora

Möllerhalle, galerie obrazů – Völklinger Hütte, Volklingen, Německo

Hala rudy a přísad je další konzervovanou a zároveň nově využívanou halou k výstavám. V minulosti v této hale docházelo k nákladu rudy a přísad do vozů jednokolejky, které směs dopravovaly do vysokých pecí. Dnes slouží k výstavám především pro prezentaci fotografií a obrazů a vytváří ústřední prostor pro UrbanArt Biennale prezentující street art a graffiti. Od roku 2004 se v jejím suterénu nachází ScienceCenter Ferrodrom. Kapsy bunkrů, ve kterých se nacházela železná ruda a aglomerát, byly propojeny zářezy v bočních stěnách, díky čemuž vznikl unikátní výstavní prostor.

Obr. 361 – Möllerhalle, galerie obrazů – vlevo fotografie interiéru kapsy bunkru, vpravo fotografie průchodu skrz objekt, Völklinger Hütte, 2022. Zdroj: archiv autora

Möllerei, univerzitní knihovna a museum – Belval, Esch-Sur-Alzette, Lucembursko

Jedním ze zachovalých objektů dokládající průmyslovou historii oblasti bývalé železářny ARBED je hala „Möllerei“, která sloužila pro přepravu vsázky, směsi koksu, rudy a dalších materiálů, kterými byly napájeny vysoké pece. Stavba byla zachována v celém svém objemu s obvodovým pláštěm jako charakteristický prvek lokality. Interiér byl adaptován pro sídlo univerzitní knihovny a Luxembourg learning centra. V přední části haly se nachází muzeum průmyslové kultury.

Obr. 362 – Budova Möllerei – nahoře fotografie pohledu na část, kde se nachází muzeum, dole fotografie fasády části, kde je univerzitní knihovna, Belval, Esch-Sur-Alzette, 2022. Zdroj: archiv autora

Důl Zollverein, Ruhr museum – Essen, Německo

Regionální muzeum Porúří v bývalém uhelném dole Zollverein, který je na seznamu UNESCO, bylo otevřeno v roce 2010. Muzeum uchovává a představuje geologické, archeologické a historické sbírky v rámci individuálních prohlídek i prohlídek s průvodcem. Hlavní budova muzea se nachází v bývalé uhelné umývárně, která je největším objektem areálu. Budova je v podstatě velkým strojem, který sloužil k třídění, skladování a distribuci černého uhlí. Konstruktivní systém je těmto funkcím zcela podřízený. Přestavba na muzeum byla provedena podle návrhu Rema Koolhaase a Henricha Bölla s respektem k památkové ochraně. V objektu jsou zachována strojní zařízení.

Obr. 363 – Důl Zollverein, interiér Ruhr musea, Essen, 2021. Zdroj: archiv autora

- 56 **Kotelna**
jihovýchodní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1972
  - 2007

Hodnocení adaptability objektu:

Budova kotelny je složena ze dvou částí – z výrobní budovy obsahující technologii pro vytápění areálu a z budovy administrativy. Každá část budovy tedy nabízí rozdílné prostorové možnosti a variabilitu prostoru. Výrobní část obsahuje všechny dochované technologie pro zásobování areálu teplem. Jedná se o zajímavé prostory, které ale vzhledem k velké velikosti technologií obsahují malé volné plochy. Tato část nenabízí mnoho ploch pro adaptabilitu objektu a výběr nové funkce bude velmi omezený. Konstrukce a architektonické zpracování této části je hodnotné – představuje zajímavé členění prosklených ploch, které zdůrazňují střed objektu a utvářejí velmi prosvětlený interiér.

Administrativní část objektu nabízí typické kancelářské prostorové možnosti, tato část by mohla i nadále plnit svoji administrativní funkci.

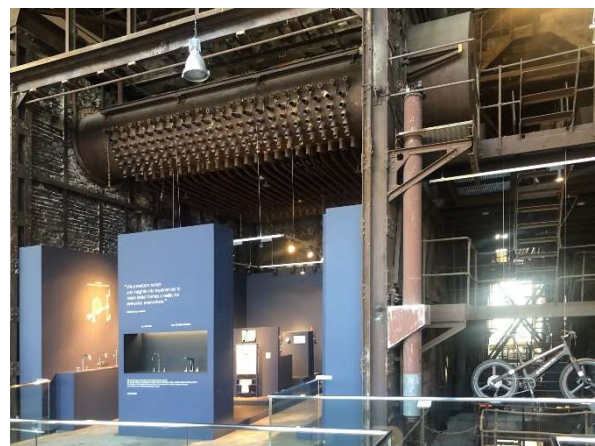
Návrh a doporučení:

Objekt se svým komínem, který svou výškou 90 m je nejvyšším z areálu železářny, utváří dominantu areálu i města Hrádku. Bylo by příhodné zachování i památková ochrana objektu, protože se jedná o pomocný objekt s dochovanou technologií s vlastním uzavřeným provozem. Parní kotelna byla základním zdrojem pro vytápění areálu a pohon zařízení železářny. Budova by mohla sloužit jako muzeum prezentující tuto technologii a doplňovat tak informace o hutnictví a výrobě oceli, které by byly prezentovány v hale elektroocelárny. Pro ozvláštňení prostor by mohla být kotelna doplněna výstavami obrazů nebo designových předmětů.

Příklady řešení:

Důl Zollverein, Red Dot design museum
– Essen, Německo

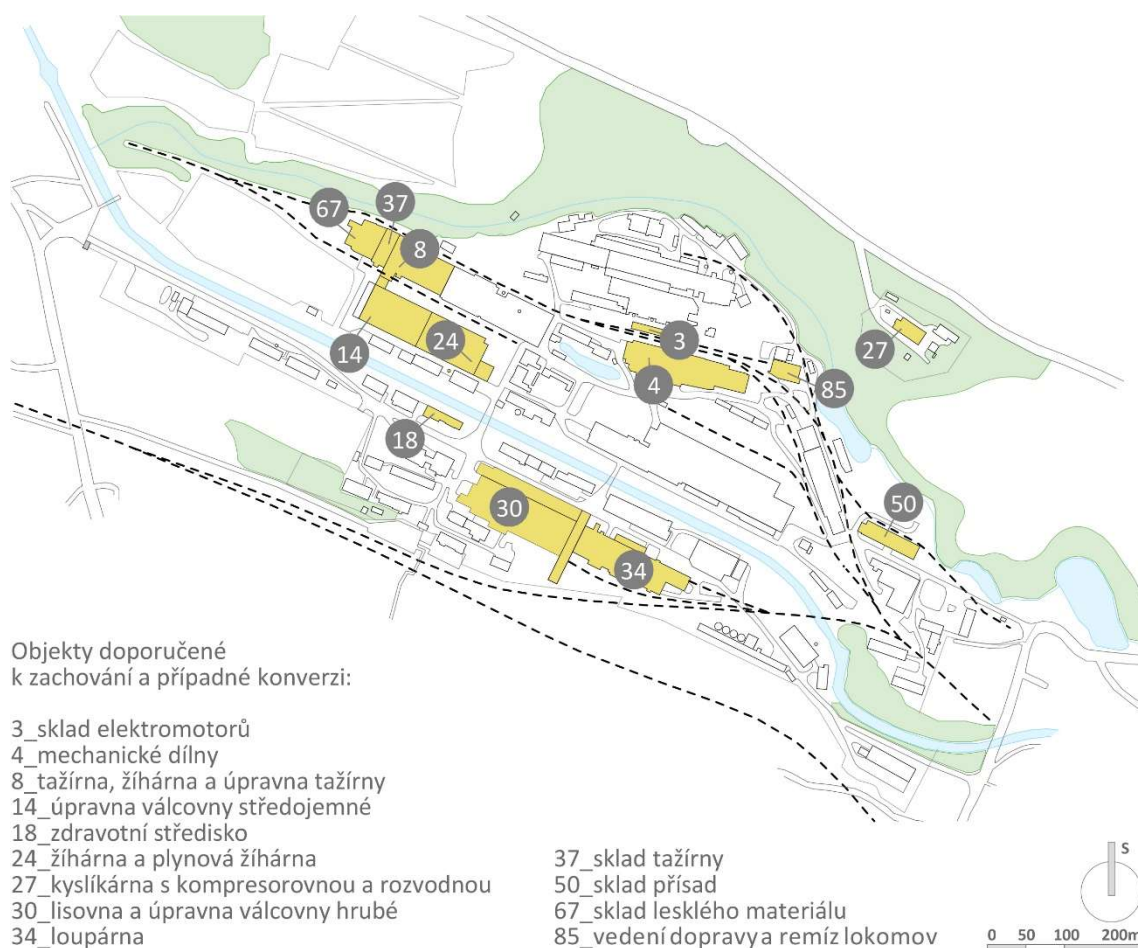
V budově bývalé kotelny uhelného dolu Zollverein v Essenu dnes sídlí museum designu Red Dot, které v pěti podlažích prezentuje celou škálu produktového designu (od talířů přes ledničky a roboty až po auta). Jedinečnou atmosféru muzea vytváří především působivý kontrast starého a nového. Areál dolu je zapsán na seznam světového dědictví UNESCO. Adaptace kotelny na novou funkci muzea designu je provedena podle návrhu britského architekta Lorda Normana Fostera.

Obr. 364 – Fotografie budovy bývalé kotelny dolu Zollverein, kde dnes sídlí Red Dot design museum – nahoře fotografie exteriéru budovy, dole fotografie interiéru, Essen, 2021. Zdroj: archiv autora

7.2 Objekty areálu železáren doporučené k zachování a případné konverzi

Jedná se o objekty areálu železáren Hrádek, které byly vyhodnocené podle tradičních a specifických hodnotících kategorií dle metodiky hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče. Vybrané objekty v tomto hodnocení dosáhly nadprůměrných hodnot v jednotlivých kategoriích, a tak tvoří druhou skupinu, doplňující ikonické objekty (které dosáhly hodnot maximálních). Tuto skupinu tvoří rozmanité druhy objektů: výrobní haly (mechanické dílny, tažírna, úpravna válcovny, žihárna, lisovna a loupárna), sociálně-administrativní (zdravotní středisko) a pomocné (sklad elektromotorů, kyslíkárna, sklad tažírny, přísad, lesklého materiálu, odsávání elektroocelárny a remíz lokomotiv.

Obr. 365 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením návrhu objektů doporučených k zachování a případné konverzi

Tab. 12 – Tabulka prezentující jednotlivé objekty areálu železárny, které jsou podle hodnocení průmyslového dědictví doporučené k zachování a případné konverzi

č.	informace	fotografie
3	<p>Sklad elektromotorů severní část areálu stavební prvek pomocný původně generátorová stanice</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1913 ○ 1953 	
4	<p>Mechanické dílny severovýchodní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1913 ○ v provozu 	
8	<p>Tažírna, žíhárna a úpravna tažírny severozápadní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1920 ○ v provozu 	
14	<p>Úpravna válcovny střeďojemné severozápadní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1953 ○ v provozu 	

č. informace	fotografie
<p>18 Zdravotní středisko jihozápadní část areálu stavební prvek sociálně administrativní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1954 ○ 1998	
<p>24 Žihárna a plynová žihárna severozápadní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1958, 1979 ○ 2019	
<p>25 Budova vývoje a automatizace severozápadní část areálu stavební prvek sociálně administrativní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1958 ○ 1998	
<p>27 Kyslíkárna s kompresorovou a rozvodnou severní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1958, 1960, 1977 ○ 1994	
<p>30 Lisovna a úpravna válcovny hrubé jihovýchodní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1959 ○ v provozu	

č.	informace	fotografie
34	<p>Loupárna jihovýchodní část areálu stavební prvek výrobní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1961 ○ v provozu 	
37	<p>Sklad tažirny severozápadní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1962 ○ v provozu 	
50	<p>Sklad přísad severovýchodní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1969 ○ v provozu 	
67	<p>Sklad lesklého materiálu severozápadní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1980 ○ v provozu 	
85	<p>Vedení dopravy a remíz lokomotiv severovýchodní část areálu stavební prvek pomocný</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1992 ○ v provozu 	

Legenda:

● dokončení stavby / uvedení do provozu

○ v provozu / ukončení provozu

foto autora 2021

- 3 **Sklad elektromotorů**
severní část areálu
stavební prvek pomocný
původně generátorová stanice
- 1913
  - 1953

Hodnocení adaptability objektu:

Budova bývalé generátorové stanice již zažila adaptování k jiné funkci, když z části sloužila jako učňovská dílna a sklad elektromotorů. Objekt nabízí menší prostorové možnosti (půdorys rozměrů 61 x 9 m) než velké výrobní haly, díky čemuž je bližší lidskému měřítku, a tak by mohl celkem snadno nalézt další využití. Dnes je polovina objektu rozdělena částečným vloženým patrem na dvě podlaží, druhá polovina má otevřený prostor na celou výšku objektu.

Návrh a doporučení:

Díky snadno uchopitelnému měřítku a příjemné proporci objektu by mohl být v budoucnu využit pro různé funkce. V části objektu, kde se nacházela učňovská dílna a je tam dostatek prosvětlení, by mohlo být umístěno krátkodobé ubytování, kterého je ve městě Hrádek nyní k dispozici velmi málo. Mezi další funkce, které připadají v úvahu je opět kultura a zábava, výchova a vzdělání, sport a rekreace (v objektu by mohla být vybudována horolezecká stěna, či dětský svět) nebo stravování, služby či alternativní funkce. Objekt z pohledu průmyslového dědictví není unikátní, proto není navržen pod památkovou ochranu.

Příklady řešení:

Hornický penzion Bohutín

Penzion, který se nachází v areálu bývalé šachty Rudolfka v Bohutíně, kde se těžila stříbrná ruda. Celý areál prochází regenerací na odpočinkovou zónu. V blízkosti penzionu, který je v adaptovaném objektu bývalé hornické budovy, se nachází dominanta těžební věže, která nyní slouží jako vyhlídka.

Obr. 366 – Pohled na Hornický penzion Bohutín.
Zdroj: <https://www.hornickypenzion.cz/>

- 4 **Mechanické dílny**
severovýchodní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1913
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Hala mechanické dílny nabízí velké prostorové možnosti s různou variabilitou prostoru. Půdorys objektu je 130 x 30 m s plochou cca 3900 m². Hala je o dvou lodích z ocelového skeletu, jejíž stěny jsou vyzdívané z cihel plných, i mezi dvěma lodmi haly je vyzděná stěna, která je rozděluje. Současná podoba haly je z roku 1968. Ve středu haly je místnost kanceláře neboli velínu. Dnes je hala mechanické dílny v pronájmu společnosti InterStroj a nachází se v ní funkční a stále používané technické stroje. Na jižní straně se nacházejí různé přístavky menších dílen a skladů.

Návrh a doporučení:

Objekt mechanické dílny by bylo příhodné očistit od drobných různorodých přístavků, aby vynikla jednoduchost haly. Vzhledem k tomu, že se jedná o univerzální průmyslovou stavbu – výrobní halu, může její nová funkce být téměř libovolná. Umístěné technické stroje by bylo potřeba prohlédnout a vybrat ty jedinečné, které by bylo příhodné vystavit v muzejních objektech. Nová funkce haly může být kultura a zábava; výchova, vzdělání a výzkum; cestovní ruch; stravování, obchod nebo služby. Zajímavé by mohlo být vytvoření tržiště.

Příklady řešení:

Holešovická tržnice, Praha

Bývalá ústřední jatka královského města Prahy byla adaptována na areál holešovické tržnice. Jedná se o památkově chráněný areál. V různých halách – dřívějších stájích a chlévech se dnes nacházejí různé nové funkce a obchody. Například hala č. 22 obsahuje tržnici s ovocem, zeleninou a dalšími potravinami. Hala č. 13 je volná pro konání různých výstav a veletrhů a v hale č. 7 a 8 sídlí progresivní divadlo Jatka 78.

Obr. 367 – Holešovická tržnice, Hala č. 13, Výstava Lény Brauner, 2022. Zdroj: archiv autora

- 8 **Tažírna, žíhářna a úpravna tažírny**
severozápadní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1920
  - v provozu

- 37 **Sklad tažírny**
severozápadní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1962
  - v provozu

- 67 **Sklad lesklého materiálu**
severozápadní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1980
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Budovy tažírny, žíhářny, úpravny tažírny a jejich sklady jsou přímo navázány na válcovnu středoemnou (objekt číslo 1) a společně tvoří jeden dlouhý trakt o celkové délce půdorysu 130 m a šířce 48 m. Vznikají tak rozdělené plochy o celkové výměře 6240 m². Výrobní haly i na ně navázané sklady představují velké prostorové možnosti s variabilitou a jedinečnou různorodostí prostoru. Tažírna se nachází v části původní haly z roku 1920. Objekty byly doplňovány v různých časových etapách, a tak představují ucelenou paměť místa se všemi dobovými stopami. V tažírně a žíhářně se nacházejí původní technologická zařízení.

Návrh a doporučení:

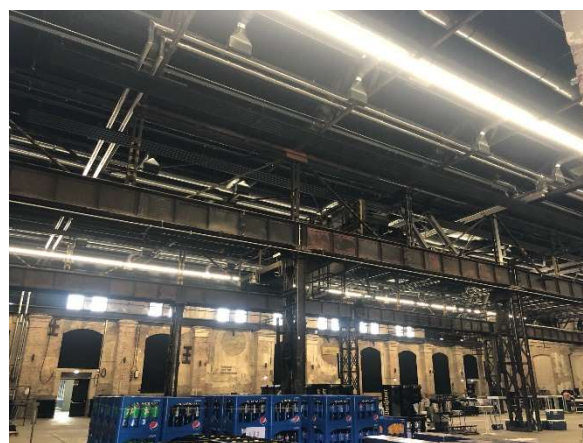
Vzhledem k tomu, že v části hal (v tažírně a žíhářně) se nacházejí původní technologická zařízení, bylo by vhodné je adaptovat na muzeum. Jedna hala skladu tažírny by mohla být adaptována na obchod s dárkovými předměty k muzeu. V hale lesklého materiálu by mohla být restaurace, kavárna či bistro, která by dopřála návštěvníkům muzea odpočinek a občerstvení. Případně by tyto sály mohly nabídnout prostor pro kulturní či vzdělávací akce. Vzhledem k návaznosti na nejstarší objekt areálu a dotváření dílčích

historických stop ve formě doplněných výrob a kladů je trakt hal doporučen k památkové ochraně.

Příklady řešení:

Warsteiner Music Hall, společenský sál – Phoenix West, Dortmund, Německo

Památkově chráněné haly byly opraveny a zajištěny. Jako první byla adaptována bývalá plynová žihárna na výstavní a společenský sál Warsteiner Music Hall. Trojlodní hala z pálených cihel a ocelových nosníků nyní vytváří centrum společenských událostí.

Obr. 368 – Warsteiner Music Hall, společenský sál – nahoře fotografie průčelí hal, dole fotografie interiéru společenského sálu, Phoenix West. Zdroj: archiv autora

Kino Vnitroblok, Praha – Holešovice

Holešovický Vnitroblok oživuje celou industriální ulici. Kde se dříve nacházely sklady, jsou dnes trendy prostory s rozmanitým využitím. Nově se zde nachází bistro, kavárna, různé velké taneční sály, pronajímatelné prostory, galerie, polyfunkční prostor a dva kinosály.

Obr. 369 – Vnitroblok, interiér kinosálu. Zdroj: <https://vnitroblok.cz>

- 14 **Úpravna válcovny středojemné**
severozápadní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1953
  - v provozu

- 24 **Žíhářna a plynová žíhářna**
severozápadní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1958, 1979
  - 2019

Hodnocení adaptability objektu:

Výrobní haly úpravny válcovny středojemné a na ní navázané žíhářny a plynové žíhářny se nacházejí rovnoběžně s řadou hal válcovny a tažírny. Haly nabízejí velké prostorové možnosti s variabilitou prostoru. Půdorys objektů je 160 x 48 m s plochou 7680 m². Vnitřní prostor není nijak členěný. V obou halách jsou dochovány původní technologie. V plynové žíhářně se nachází jedinečná průběžná pec pro žíhání a devět komorových žíhacích pecí.

Návrh a doporučení:

Technologické zařízení průběžné žíhací pece by mělo být kulturní památkou. V části žíhářny by se tedy mohla nacházet další část muzea. Prostory úpravny středojemné by mohly být upraveny pro muzeum vojenské techniky, které by nalákalo mnoho návštěvníků zajímajících se o blízkou bývalou vojenskou oblast Brd.

Příklady řešení:

Muzeum na demarkační linii, Rokycany

Haly by mohly být částečně využity jako součást vojenského muzea na demarkační linii v Rokycanech, které má velmi omezenou plochu a všechny vystavené exponáty nejsou umístěné pod krytým prostorem.

Obr. 370 – Vojenské muzeum na demarkační linii, Rokycany, exponáty, pro které by hala mohla vytvořit výstavní prostor, 2022. Zdroj: archiv autora

- 18 **Zdravotní středisko**
jihozápadní část areálu
stavební prvek sociálně administrativní
- 1954
  - 1998

Hodnocení adaptability objektu:

Bývalá budova zdravotního střediska představuje sociálně administrativní objekt. Nabízí prostory bývalých ordinací lékařů, čekárny a lázní. Rozsahem nabízí malé prostorové možnosti, bez variability prostoru, které jsou členité. Konstrukce budovy a její fasády odpovídají stylu socialistického realismu.

Návrh a doporučení:

Budova by se mohla adaptovat na správcovský objekt pro společnost, která bude zaštitovat nové území areálu. Dále by mohla být rekonstruována a upravena na rekreační ubytovací objekt s lázněmi.

Příklady řešení:

Kreativní centrum Kutscherhaus, Neunkirchen, Německo

Kreativní centrum Neunkirchenu se nachází v bývalém objektu kočovny, která patřila mezi další objekty rodiny Stumm (zakladatelů železárn v Neunkirchenu). Budova nabízí prostory pro kreativní oblasti a start-upy. Jedná se o instituci veřejného vzdělání s kulturní nabídkou.

Obr. 371 – Kreativní centrum Kutscherhaus, Altest Hüttenareal, Neunkirchen, 2022. Zdroj: archiv autora

- 27 **Kyslíkárna s kompresorovnou a rozvodnou**
severní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1958, 1960, 1977
  - 1994

Hodnocení adaptability objektu:

Budova kyslíkárny se nachází na severním okraji areálu železářny v zalesněném svahu u hlavní komunikace mezi Rokycanami a Strašicemi. Objekt nabízí dva různorodé prostory. Hlavní prostor s půdorysným rozměrem 20 x 18 m nabízí výšku 7,5 m, která je v části rozdělena vloženým podlažím. Prostor je prosvětlený z jižní strany s výhledem na areál železářny, která se nachází pod ním. Druhá část objektu je bývalá dílna se sklady a sociálním zázemím.

Návrh a doporučení:

Objekt je zajímavě členěný a nabízí jedinečné prostory s výhledem na areál železářny a město, z toho důvodu je doporučeno jeho zachování a nové využití například jako multifunkčního prostoru pro konání různých společenských akcí, s možností pronájmu pro soukromé oslavy a večírky. Do objektu by bylo příhodné doplnit hygienické a kuchyňské zázemí.

Příklady řešení:

Město – moře, Praha – Holešovice

Budova bývalé truhlárny je dnes adaptovaná na pronajimatelný prostor s libovolnou variabilitou. Představuje místo vytvořené k setkávání lidí při jakékoli příležitosti. Oblíbené je pro svatby, kuchařské kurzy, firemní večírky, oslavy, workshopy, natáčení, focení, jógu a cvičení.

Obr. 372 – Město – moře, interiér industriálního pronajimatelného multifunkčního prostoru.
Zdroj: <https://www.mestomore.cz>

- 30 **Lisovna a úpravna válcovny hrubé**
jihovýchodní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1959
  - v provozu

- 34 **Loupárna**
jihovýchodní část areálu
stavební prvek výrobní
- 1961
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Haly lisovny a loupárny společně tvoří jeden dlouhý trakt na jižní části areálu železárny. Haly nabízejí velké prostorové možnosti s variabilitou prostoru. Vnitřní prostředí není nijak členité. Hala lisovny a válcovny hrubé má půdorysné rozměry 130 x 57 m a hala loupárny 120 x 38 m.

V objektech jsou dochována technologická zařízení a lisovací a loupací stroje. Konstrukce hal je velkorozponová skeletová, tvořící dvě lodě. Fasády jsou s velkými prosklenými plochami, které nabízejí dostatečné prosvětlení interiéru.

Návrh a doporučení:

Univerzální halové prostory nabízejí nové využití k různým funkcím. Tyto haly by mohly být využity pro sport a rekreaci, například nabídnout prostor pro tenisové, fotbalové basketbalové a další kryté sportovní hřiště, nebo pro fitness centrum či skatepark. V jedné hale by se případně mohl nacházet krytý bazén či vodní svět. Haly jsou vzájemně propojeny vloženým příčným traktem skladu, který by mohl utvářet vstupní prostor do sportoviště, například s vloženým bistro.

V jihozápadním rohu objektu lisovny by měl zůstat jako památka speciální lis na protlačování trubek za tepla.

Příklady řešení:

Kryté fotbalové hřiště N10 Sports Facility, Coimbra, Portugalsko

Jako kryté fotbalové hřiště od roku 2011 slouží bývalý objekt skladu průmyslových materiálů v Coimbře. V objektu je umístěna dvojice hřišť s povrchem zeleného trávniku. Na konci těchto hřišť je vložena dřevěná vestavba boxu s šatnami, sprchami a recepcí. Návrh adaptace je od Comoco Architects. Architekti zde využili materiálové surovosti a drsných povrchů bývalého objektu skladu, které doplnili o měkký prvek dřeva – panelů z MDF desek.

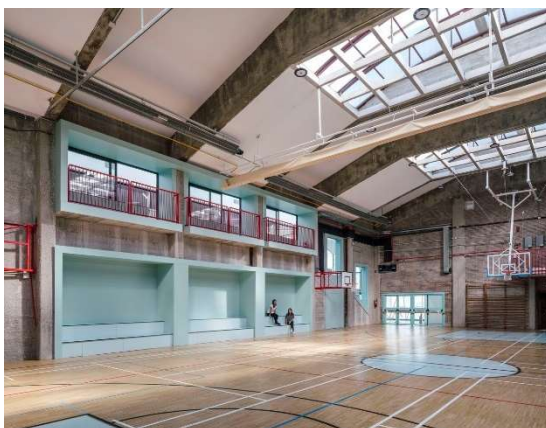

Obr. 373 – Dvě fotografie N10 Sports Facility, nahoře pohled na fotbalové hřiště, dole pohled na vstup do objektu a šatny, 2012. Zdroj: Fernando Guerra. Dostupné z: <https://www.dezeen.com/2012/10/13/n10-sports-facility-by-comoco-architects/>

Sportovní centrum Las Eras, Madrid, Španělsko

Sportovní centrum Las Eras v Madridu představuje rekonstrukci a dostavbu bývalé části sportoviště s industriálním vzhledem. Sportoviště obsahuje prostory basketbalového hřiště, tělocvičny, fitness, horolezecké stěny, šatny, ale i víceúčelové místnosti a bufet, který je propojený s exteriérem.

Návrh je od architektonického studia Enkiro.

Obr. 374 – Sportovní centrum Las Eras, Madrid, interiér basketbalového hřiště, 2021. Zdroj: Miguel de Guzmán + Rocío Romero. Dostupné z: <https://www.archdaily.com/976618/las-eras-sports-center-enkiro>

- 50 **Sklad přísad**
severovýchodní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1969
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Sklad přísad představuje halové zastřešení volného prostoru pro skladování surovin určených k výrobě oceli. Hala má půdorysné rozměry 75 x 20 m o zcela volném půdorysu. Prostor není nijak členěný a nabízí tak variabilitu pro budoucí funkci.

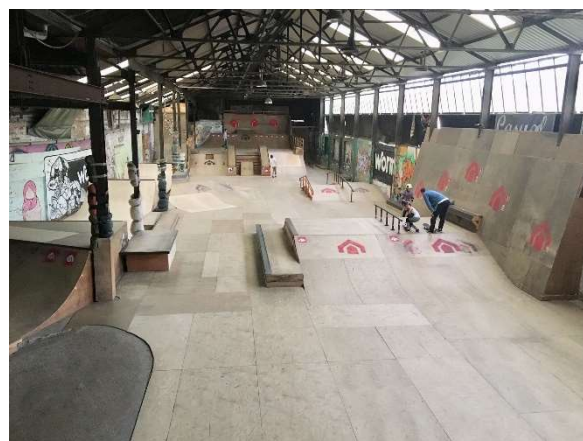
Návrh a doporučení:

Budova by mohla najít nové využití ve formě letní scény nebo tanečního prostoru. Dalším vhodným využitím může být funkce sportu, například krytý skatepark, horolezecké centrum a další.

Příklady řešení:

The House Skatepark, Sheffield, Anglie

V anglickém Sheffieldu byla využita budova bývalého skladiště pro dřevěné konstrukce a rampy skateparku. Hlavní výzvou projektu bylo umístění pouličního sportu do budovy a přitom zachování hranosti sportu a syrovosti ulice, kterou bývalý industriální objekt taktéž nabízí.

Obr. 375 – The House Skatepark, Sheffield, 2019. Zdroj: Neil Ellis. Dostupné z: <https://www.skateparks.co.uk/south-yorkshire/house-skatepark/>

Dolní oblast Vítkovice, Ostrava

V areálu Dolní oblasti Vítkovice se nachází během letních měsíců mnoho kulturních akcí, letních scén, festivalů a koncertů.

Obr. 376 – Dolní oblast Vítkovice v Ostravě, fotografie z koncertu skupiny Kabát a v pozadí objekty areálu železářny, 2019. Zdroj: archiv autora

- 85 **Vedení dopravy a remíz lokomotiv**
severovýchodní část areálu
stavební prvek pomocný
- 1992
  - v provozu

Hodnocení adaptability objektu:

Budova vedení dopravy má úzký půdorys rozměrů 40 x 6 m. V přízemí se nachází pouze místnost šatny a denní místnost zaměstnanců. V patře se nachází kanceláře. Budova nabízí omezené prostorové možnosti bez variability prostoru s danou členitostí. Konstrukce administrativní části ani fasády nevykazují cennost.

Objekt remízu lokomotiv utváří zajímavý otevřený prostor půdorysu rozměrů 37 x 15 m bez vnitřní členitosti, který je osluněn především skrze střešní konstrukci. V interiéru se nacházejí dvoje koleje k odstavení lokomotiv.

Návrh a doporučení:

Po vyčištění půdorysu administrativního objektu vedení dopravy by objekt mohl nabídnout zajímavý prostor např. pro galerii.

Remíz lokomotiv by mohla sloužit své původní funkci k odstavení lokomotiv a zároveň vytvořit prostor muzea.

Příklady řešení:

Muzeum Tatra, Kopřivnice

U technického muzea v areálu automobily Tatra Trucks v Kopřivnici byl postaven speciální depozitář s výstavním pavilonem pro movitou kulturní památku Slovenskou Strelu. Ve výstavním pavilonu se také nacházejí vitríny s autentickými prvky vozu, původním nádobím a replikami uniforem posádky.

Obr. 377 – Depozitář a výstavní pavilon v areálu automobilky Tatra Trucks v Kopřivnici, Slovenská Strela, 2022. Zdroj: archiv autora

7.3 Vyhodnocení analýzy adaptability objektů

Výsledky provedené analýzy hodnot průmyslového dědictví vyhodnotily objekty, kterými se práce zabývá dále do větší podrobnosti. V předchozích kapitolách byly podrobně rozebrány jednotlivé objekty doporučené jako ikonické a k zachování a případné konverzi. Tato kapitola shrnuje výsledky jednotlivých hodnocení objektů, podle jejich možného návrhu a doporučení pro budoucí využitelnost, která závisí na jejich prostorových možnostech. U jednotlivých objektů byly ukázány příklady řešení na podobných konverzích z České republiky a světa.

V návrhu a doporučení byl brán ohled na potřebu zhodnocení hlavního hlediska – základní funkce architektury, kterou je komplexní užitnost, konstrukce, ekonomie a tvar. Toto závěrečné vyhodnocení prezentuje již zmiňované objekty v souhrnných tabulkách pro přehlednost jejich hodnot, možností a cennosti.

Škála určující míru hodnoty objektů je znázorněna body následovně:

- ANO (velké / variabilní / členité prostory)
- STŘEDNÍ
- NE (malé / nevariabilní / volné prostory)

Cennost objektů je zobrazena následovně:

- ★ cenné
- ☆ středně cenné
- necenné

Míra adaptability objektů je navržena a posouzena ve třech stupních dle míry možného zásahu do objektu.

Akceptace je přijmutí stavby jako takové, u návrhu jsou eliminovány zásahy do konstrukce stavby a architektonické podoby.

Intervence, nové zásahy v kombinaci s maximálním využitím původních kvalit stavby.

Destrukce, neboli radikální a nevratné zásahy. Případně zbourání stavby a ponechání stop.

Tab. 13 – Tabulka objektů navržených jako ikonických a doporučených k zachování a případné konverzi s hodnocením jejich vlastností a možností k budoucí adaptabilitě pro nové funkce

	ČÍSLO OBJEKTU	posouzení hodnot						adaptabilita		
		prostorové možnosti	variabilita prostoru	členitost vnitřního	zachovaná technologie	cennost konstrukce	cennost fasád	akceptace	intervence	destrukce
ikonické	1	●	●	○	○	★	★	●	●	○
	2	●	●	○	○	★	★	●	●	○
	6	●	●	○	○	-	-	●	●	○
	7	○	○	●	○	☆	★	●	●	○
	15	●	●	○	○	☆	-	○	●	○
	38	●	●	○	●	★	★	●	●	○
	39	○	○	●	○	-	-	○	●	○
	56	●	○	●	●	★	★	●	●	●
	83	○	○	○	●	-	-	●	○	○
k zachování a případné konverzi	3	○	●	○	○	☆	☆	○	●	●
	4	○	●	●	○	☆	☆	●	●	○
	8	●	●	○	●	☆	★	○	●	○
	14	●	●	○	○	☆	-	○	●	○
	18	○	○	●	○	-	☆	○	●	○
	24	●	●	○	●	☆	-	●	●	○
	27	○	●	○	○	☆	☆	●	●	○
	30	●	●	○	●	☆	☆	●	●	○
	34	●	●	○	●	☆	☆	●	●	○
	37	●	●	○	○	☆	☆	○	●	○
	50	●	●	○	○	☆	☆	○	●	○
	67	●	●	○	○	☆	☆	○	●	○
85	○	○	○	●	-	-	○	●	●	

V návaznosti na posouzení hodnot a možností adaptability jednotlivých objektů byla vytvořena analýza zkoumající míru vhodnosti integrity nových základních funkcí do jednotlivých objektů.

Funkční skladba pro posouzení nových možností adaptability byla rozdělena do relevantních skupin funkcí, které tvoří současný systém občanského vybavení a soudobé trendy rozvoje společnosti. Funkce byly rozděleny do dvanácti klíčových skupin.

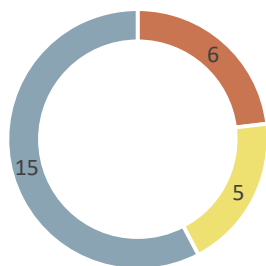
Škála hodnocení vhodnosti jednotlivých funkcí je opět znázorněna body následovně:

- zcela vhodné
- spíše vhodné
- spíše nevhodné

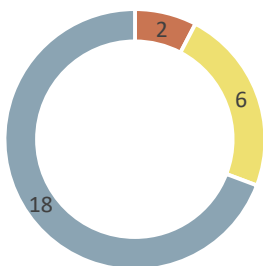
Tab. 14 – Tabulka objektů navržených jako ikonických a doporučených k zachování a případné konverzi s hodnocením jejich vhodnosti pro vybrané nové funkce

	ČÍSLO OBJEKTU	správa a administrativa	ubytování	kultura a zábava	výchova, vzdělání a výzkum	zdravotnictví	sport a rekreace	cestovní ruch	stravování	obchod	služby	sakrální funkce	alternativní funkce
ikonické	1	●	○	●	○	◦	●	●	●	●	○	◦	●
	2	○	○	●	●	◦	●	●	●	●	●	●	●
	6	◦	◦	●	○	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	7	○	◦	○	○	○	◦	○	○	○	◦	◦	○
	15	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	38	●	○	●	○	◦	●	●	●	●	●	◦	●
	39	●	○	○	◦	○	◦	○	◦	◦	○	◦	○
	56	○	◦	●	●	◦	◦	●	●	○	◦	◦	○
	83	◦	◦	◦	◦	◦	◦	●	◦	◦	◦	◦	◦
k zachování a případné konverzi	3	◦	○	○	○	◦	○	○	○	○	○	○	○
	4	◦	○	●	●	◦	○	○	◦	○	○	◦	○
	8	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	14	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	18	○	◦	○	○	●	●	●	○	○	○	◦	◦
	24	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	27	◦	◦	●	●	◦	◦	○	○	◦	◦	◦	○
	30	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	34	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	37	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
	50	●	●	●	●	◦	●	○	○	○	○	◦	○
	67	◦	◦	●	●	◦	●	●	○	○	○	◦	●
85	○	◦	○	●	○	◦	○	○	●	○	◦	○	
CELKEM													
	●	6	2	16	14	1	14	15	5	4	3	1	12
	○	5	6	9	10	4	3	10	16	18	18	1	12
	◦	15	18	1	2	21	9	1	5	4	5	24	2

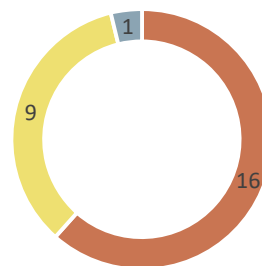
správa a administrativa

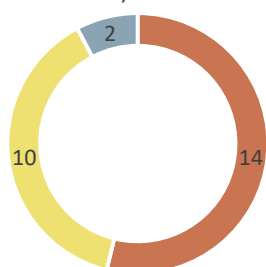
ubytování

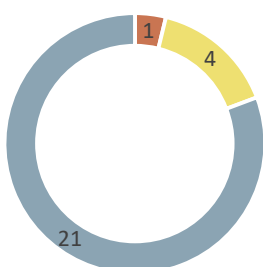
kultura a zábava

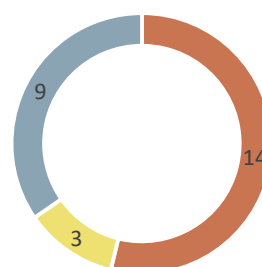
výchova, vzdělání a výzkum

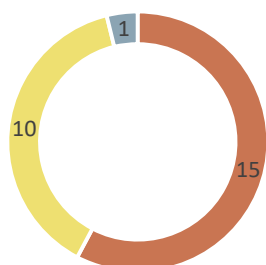
zdravotnictví

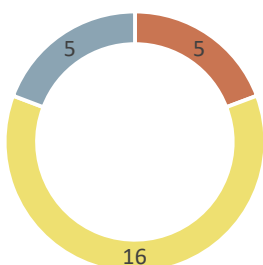
sport a rekreace

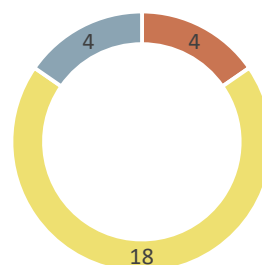
cestovní ruch

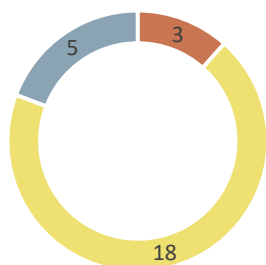
stravování

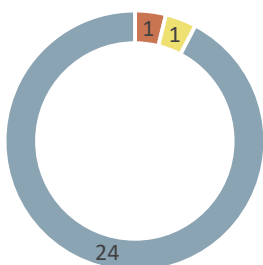
obchod

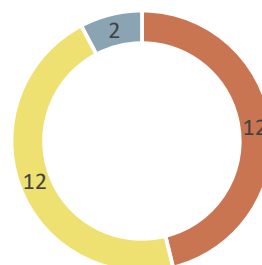
služby

sakrální funkce

alternativní funkce

■ funkce zcela vhodné   ■ funkce spíše vhodné   ■ funkce spíše nevhodné

Obr. 378 – Grafy vybraných nových funkcí a jejich vhodnost pro adaptabilitu objektů, danou vzájemným poměrem (počtem)

Z analýzy vyplývá, že pro nejvíce objektů je nejvhodnější nová funkce kultura a zábava, po ní následuje funkce stravování a dále výchova, vzdělání a výzkum, cestovní ruch a alternativní funkce.

Pro areál jako celek by byla velmi příhodná kombinace těchto funkcí, které jsou shodné i s funkcemi, které chybí lidem ve městě Hrádek, podle odpovědí obyvatel ve výše vloženém dotazníku.¹⁷⁴

Základním a nejdůležitějším principem pro jakoukoli konverzi je především zachování objektu samotného, zvláště jeho architektonického konceptu, výrobních technologií, technických zařízení a strojů tím nejudržitelnějším a zároveň co možno nejšetrnějším způsobem. Některé druhy nově integrovaných funkcí vyžadují částečné proměny a transformace původních objektů.

---

¹⁷⁴ Kapitola 4.6 Dotazník – zhodnocení potřeb města

7.3.1 Navržené objekty a technologická zařízení k památkové ochraně

Na základě výsledků předešlých analýz byly vybrány jedinečné objekty z areálu železářny, které by bylo vhodné památkově ochránit a tím zamezit jejich nevratné likvidaci. Společně s výběrem objektů bylo nalezeno i několik jedinečných technologií, které práce také doporučuje zařadit pod památkovou ochranu.

Tab. 15 – Tabulka objektů a technologických zařízení navržených k památkové ochraně

číslo objektu	popis budovy nebo technologického zařízení
1	Budova válcovny středojemné
2	Budova siemens-martinské ocelárny
6	Technologie narážecích pecí (v budově hrubé válcovně)
7	Budova centrály
8	Budova tažírny, žíhárny a úpravny válcovny
24	Technologie průběžné pece pro žíhání a 9 komorových žíhacích pecí (v budově plynové žíhárny)
30	Technologické zařízení speciálního lisu na protlačování trubek za tepla
37	Budova skladu tažírny
38	Budova elektroocelárny včetně kompletního technologického zařízení obloukových a pánvových pecí
56	Budova kotelny včetně technologie
67	Budova skladu lesklého materiálu

8 STAV SOUČASNÝCH PŘÍSTUPŮ

8.1 Případové studie regenerací hutních areálů

Jako příklady současných přístupů byly vybrány několik let funkční obnovené areály nového využití již funkčně nevyhovujících objektů a areálů hutního průmyslu. Jedná se o výběr jedné české a několika zahraničních kultivací a proměn průmyslem devastovaného území vzniklého v důsledku restrukturalizace průmyslové výroby. Mrtvá krajina s opuštěnými objekty v dezolátním stavu, kontaminované prostředí a narůstající ekonomické, ekologické a sociální problémy vyvolaly potřebu komplexních řešení. Vybrané projekty obnovy zdevastované krajiny průmyslovou výrobou jsou příkladem vyčištění kontaminovaných, zdraví nebezpečných území, včetně navrácení života objektům prostřednictvím stavební činnosti a doplněním nových funkcí vytvářejících pracovní příležitosti a místa pro trávení volného času a rekreaci. Takto rozsáhlá území jsou řešena důmyslnou strategií nového využití reliktní industriální minulosti většinou jako nových ohnisek kulturních a společenských aktivit.

Jako zásadní a největší je záměr regenerace zpuštěných oceláren a dalších industriálních areálů v Severním Porýní-Vestfálsku, který vznikl v rámci IBA (International Building Exhibition) jako výzva a alternativní přístup k záchraně postindustriální krajiny Emscher Parku. Regenerace území vycházejí ze strategie regionálního rozvoje. Jedním z největších je krajinný park na okraji Duisburgu, jehož srdcem je železárna Meiderich. Park respektuje princip pozvolné integrace a prolínání zkušenosti industriálního a postindustriálního světa. Jako další příklad z této oblasti je vysokopecní areál významné dortmundské huti Phoenix West, která svými obnaženými, rezavějícími a autenticky zachovanými objekty technologického zařízení nyní plní ryze dekorativní význam rostoucímu kancelářskému centru. Část huti Phoenix Ost byla srovnána se zemí a na jejím území vzniklo jezero Phoenix a několik památníků připomínajících význam místa. Posledním vybraným příkladem z tohoto území je bývalá huť Henrichshütte v Hattingenu, která je nyní součástí Vestfálského státního muzea průmyslové kultury LWL-Industriemuseum.

Jednotlivé případové studie zhodnocují nově obnovené oblasti, které jsou rozdílným řešením využití již funkčně nevyhovujících objektů hutního průmyslu. Analýza reaguje na souvislosti zachování průmyslového dědictví v kontextu s použitím nových funkcí a hodnocením rekultivace území s ohledem na úzké i širší okolí.

Obr. 379 – Mapa západní Evropy s vyznačením polohy vybraných případových studií, 2022. Mapový podklad: www.mapaevropy.eu

Prezentovaná analýza jednotlivých přístupů k regeneraci bývalých metalurgických závodů začala od počátku vzniku průmyslu v jednotlivých oblastech, tedy od analýzy historie s přehledem vzniku jednotlivých objektů, a milníků rozvoje lokality (založení hutě, stavba zásadních – často dochovaných objektů, změny majitele, modernizace zařízení / úpadky výroby a ukončení výroby jednotlivých technologických zařízení, či celých závodů). Po výběru zásadních historických milníků rozkvětu a úpadku průmyslu přišla řada na studium těchto milníků z regenerace oblasti (začátek nového projektu, vyhlášení soutěže – vybrání vítěze, důležitá jednání – vznik společností, památková ochrana, zpřístupnění veřejnosti, adaptace jednotlivých objektů, ocenění a další). Celý výzkum byl zaměřený především na průmyslové dědictví, a tak byla snaha nalézt jeho zásadní hodnoty v každé případové studii, pro ucelený přehled důvodů k zachování a výběru jednotlivých objektů a případně jejich nové funkce. Byly stanoveny hodnotící kategorie podle metodiky Národního památkového ústavu v tradičních hodnotách (architektonická, urbanistická, umělecko historická) a v hodnotách specifických (historická, typologická, technologického toku, systémových a technologických vazeb, technická, autenticity a atmosféry místa).

Následně byly stanoveny základní funkce, které byly v jednotlivých případových studiích vyhledávány. Zvolena byla základní funkční skladba členěná na: správu a administrativu; ubytování; kulturu a zábavu; výchovu, vzdělání a výzkum; zdravotnictví; sport a rekreaci; cestovní ruch; stravování; obchod; služby a alternativní funkce. Podle četnosti funkčního zastoupení byly rozříděny na hlavní a doplňkové v řešené oblasti.

Tab. 16 – Tabulka prezentující jednotlivé případové studie regenerací hutních areálů

č.	informace	fotografie
1	<p>Dolní oblast Vítkovice Ostrava, Česká republika Vítkovické železářny ● 1829 ○ 1998</p> <p>multifunkční společenský areál ● 2007 ☆ 2002 NKP; ☆ 2008 Evropské dědictví</p>	
2a	<p>Phoenix West Dortmund, Německo huť Hermann ● 1841 ○ 1998</p> <p>administrativní a kulturní centrum ● 2003</p>	
2b	<p>Phoenix Ost Dortmund, Německo huť Hermann ● 1852 ○ 2001</p> <p>rekreační centrum s jezerem Phoenix ● 2012</p>	
3	<p>Henrichshütte Hattingen, Německo huť Henrich ● 1854 ○ 1987</p> <p>průmyslové muzeum hutnictví ● 1997</p>	
4	<p>Landschaftspark Duisburg-Nord Duisburg, Německo huť Meiderich ● 1890 ○ 1985</p> <p>sportovní a rekreační průmyslový park ● 1994</p>	

č.	informace	fotografie
5	<p>Altes Hüttenareal</p> <p>Neunkirchen, Německo </p> <p>huť bratří Stummů ● 1880 ○ 1981</p> <p>kulturní a společenské centrum ● 1991</p>	
6	<p>Völklinger Hütte</p> <p>Völklingen, Německo </p> <p>huť založena Buchem; později Röchlingova ● 1873 ○ 1986</p> <p>centrum pro umění a průmyslovou kulturu ● 1999</p> <p>☆ 1994 Weltkulturerbe UNESCO</p>	
7	<p>Parc du haut-forneau U4</p> <p>Uckange, Francie </p> <p>huť bratří Stummů ● 1890 ○ 1991</p> <p>průmyslový park ● 2007 (otevření) ☆ 2001 průmyslová památka Lotrinska</p>	
8	<p>Belval</p> <p>Esch-sur-Alzette, Lucembursko </p> <p>železářna Arbed ● 1911 ○ 1997</p> <p>multifunkční městské centrum s muzeem ● 2001 (projekt)</p>	

8.1.1 Dolní oblast Vítkovice v Ostravě

<p>1 Ostrava, Česká republika </p> <p>Vítkovické železářny ● 1829 ○ 1998</p> <p>Plocha areálu 10 ha</p> <p>multifunkční společenský areál ● 2007 ☆ 2002 NKP; ☆ 2008 Evropské dědictví</p>	
--	--

Historické milníky:

- 1828 založení Vítkovických železáren
- 1836 zapálení první vysoké koksové pece v habsburské monarchii
- 1911 pec nového typu uvedena do provozu
- 1924 dokončení dostavby plynojemu
- 1977 dosažení rekordu (1,7 milionu tun surového železa na první vysoké peci)
- 1988 generální oprava první vysoké pece
- 1998 po 162 letech poslední odpich a konec výroby surového železa v Dolních Vítkovicích
- 2002 Národní kulturní památka

Milníky z regenerace oblasti:

- 2007 založení Sdružení Dolní oblast Vítkovice a začátek proměny
- 2008 Evropské dědictví
- 2011 zvednutí zvonu plynojemu a start rekultivace
- 2012 nový život – vznik VP1, Gongu a začátek stavby Velkého světa techniky
- 2014 otevření Velkého světa techniky
- 2015 otevření Nástavby Vysoké pece č.1 – Bolt Tower
- 2022 začátek obnovy U6

Stručný popis:

Největším projektem regenerace hutního areálu v rámci České republiky je konverze Vítkovických železáren v Ostravě. První úvahy o hledání nového využití Dolní oblasti Vítkovic probíhaly již na studentských projektech na přelomu 70. a 80. let 20. století. Diplomová práce Radima Václavíka nastínila konkrétní možnost využití plynojemu na společenské a kulturní účely a zabývala se zachováním panoramatu města s novým využitím železáren. Národní památkový ústav začal postupně dokumentovat jednotlivá

průmyslová odvětví, a vybírat historicky, a typologicky významné objekty a technické zařízení. Zájem o zachování průmyslového dědictví byl projevem i od Magistrátu města Ostravy, na jehož základě zpracoval architekt Petr Májek studii využití území Dolní oblasti Vítkovice. Ministerstvo kultury ČR podpořilo koncepci zachování souboru technických památek s možností zpřístupnění veřejnosti s odhadem nákladů na stabilizaci objektů. Jednotlivé objekty byly rozděleny do kategorií: 1. vhodné ke zpřístupnění veřejnosti, 2. vhodné ke konverzi, 3. určené k demolici. Nejvýznamnější objekty byly prohlášeny za kulturní památky a v roce 2002 za národní kulturní památky podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Důležité bylo také vyhlášení plošné ochrany formou městské památkové zóny a ochranného pásma pro nejvýznamnější průmyslové objekty a obytný soubor Vítkovic. V rámci privatizace v roce 2003 byl areál svěřen soukromému vlastníkovi — Lahvárně Ostrava, která je zastoupená generálním ředitelem a předsedou představenstva Vítkovice holding, a.s. Janem Světlíkem. Ten nechal zpracovat studie na budoucí možnou podobu areálu. Zásadní byla studie profesorky Zemánkové s kolektivem, která respektovala památkové hodnoty a návaznosti technologického toku těžby uhlí, koksování a výroby ve vysokých pecích. Dalším krokem byla studie proveditelnosti s názvem Zpřístupnění a nové využití NKP Vítkovice, kterou zpracoval architekt Josef Pleskot a jeho ateliér AP. Aby bylo možné čerpat finanční prostředky z Integrovaného operačního programu Ministerstva kultury ČR, byla vytvořena nezisková organizace — Zájmové sdružení právnických osob Dolní oblast Vítkovice. V roce 2008 byla areálu udělena známka Evropského dědictví European Heritage Label.¹⁷⁵

Realizace nového využití areálu probíhala dle koncepce a urbanistického řešení Nových Vítkovic navržené architektem Josefem Pleskotem. Proběhla konverze plynojemu na multifunkční aulu Gong (kongresové, konferenční a společensko-kulturní centrum), která, jak prohlásil profesor Rostislav Švácha: „*se nepochybně stala nejvýznamnějším architektonickým dílem, jaké se v posledních dvaceti letech zrodilo na půdě města Ostravy*“.¹⁷⁶ Dalším upraveným objektem byla VI. energetická ústředna, kterou navrhl architekt Zdeněk Fránek jako Malý svět techniky se zachováním toku médií a technologických strojů – dvou mohutných dmychadel.¹⁷⁷ Významným využitým objektem je veřejnosti zpřístupněná vysoká pec č. 1, která je osazena prosklenou kabinou na místě skipového výtahu. Vrchol vysoké pece č. 1 je doplněn o stavbu prosklené vyhlídkové věže Bolt Tower, která je novým nejvyšším geografickým bodem v Ostravě. Navrhl ji architekt Josef Pleskot nejen jako rozhlednu, ale i kavárnu a klub. Má symbolizovat oheň, který nad pecí hořel díky unikajícím vysokopečním plynům.¹⁷⁸ Na trase jsou dále přístupné plošiny sazební, výfučen, odlévací hala a vlastní pec, ve které byl proražen prohlídkový koridor. Zajímavou uměleckou intervencí je vložení díla – sochy několikatunového exponátu zavěšeného na ocelových lanech symbolizující roztažená křídla Fénixe od architekta Pleskota. Pod tímto dílem se nachází nástupní

¹⁷⁵ MATĚJ, Miloš, Irena KORBELÁŘOVÁ a Ludvík TEJZR. *Kulturní dědictví Vítkovických železáren*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-85034-80-6.

¹⁷⁶ VOLF, Petr, Rostislav ŠVÁCHA a Tomáš SOUČEK. *1492: the story of Dolní Vítkovice*. [Praha]: Prostor —architektura, interiér, design, 2013. ISBN 978-80-87064-11-5.

¹⁷⁷ VI. energetická ústředna. *Fránek Architects* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://franekarchitects.cz/projekt/vi-energeticka-ustredna-vitkovice/>

¹⁷⁸ RAŠKOVÁ, Kateřina. Pleskot postavil Ostravě vyhlídkovou věž Bolt Tower. *DesignMagazin.cz* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.designmag.cz/architektura/57239-pleskot-postavil-ostrove-vyhlikovou-vez-bolt-tower.html>

místo prohlídek. Areál byl doplněn i o nový objekt Velkého světa techniky se zrcadlovou fasádou také od architekta Pleskota. V roce 2014 byl areál oceněn „Zvláštní cenou poroty“ v rámci soutěže European Union Prize for Cultural Heritage.

Mnoho proměn bylo uskutečněno i v části areálu kolem Dolu Hlubina, kde byly v roce 2013 využity prostředky z Integrovaného operačního programu na multifunkční centrum se zaměřením na vzdělávání humanitních věd a uměleckých oborů. Proběhla rekonstrukce sedmi objektů: sklad MTZ (nově Cineport), trafostanice (nově Art Studios), průběžná jídelna (nově Music Studios), staré koupelny (nově Brick House), kompresorovna (nově Compress Hall), těžní věž (pohledová dominanta) a průběžný most. Vznikly zde prostory a zázemí pro workshopy, umělecké ateliéry a další kreativní odvětví. Důraz byl kladen na propojení areálů bývalé šachty a vysokých pecí, a tak došlo k uzavření unikátního okruhu „uhlí – koks – železo“.

Obr. 380 – Dolní oblast Vítkovice focená z vyhlídky Bolt Tower na vysoké peci č.1, vpravo na fotce je původní plynojem – dnes multifunkční aula Gong, 2019, Zdroj: archiv autorky

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Dolní oblast Vítkovice v Ostravě
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Areál zachovává původní architekturu objektů, která je v různých formách adaptability upravována pro současné funkční využití. - Původní atmosféra území zůstává.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Současný urbanismus areálu dodržuje původní strukturu, jsou zachovány a zvýrazněny (Bolt Tower) dominanty lokality.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných a památkově chráněných objektů v co nejvyšší míře.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Celá Dolní oblast Vítkovice je dokladem historické průmyslové éry rozkvětu těžkého průmyslu v České republice.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Jedná se o unikátní jednoúčelový areál těžkého průmyslu s typickými halovými objekty U6, volnými aparaturami a speciálními zařízeními (vysoké pece), plynojem.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - Areál do dnešní doby prezentuje formou muzea komplexní výrobu těžkého průmyslu od těžby uhlí přes úpravnu a výrobu koksu až po produkci surového železa.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Současné prohlídkové okruhy areálem vedou trasami systémových a technologických vazeb.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu se nachází dochovaná technická a technologická zařízení typická pro výrobu surového železa.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Autenticita je v oblasti zachována jedinečností a syrovostí industriálního prostředí, podpořena zachováním tras technologií a jejich potrubí.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - V místě je patrný původní genius loci tvořený složitostí průmyslového prostředí.

Hodnotou tohoto bývalého hornického a hutnického areálu je především jedinečnost a syrovost industriálního prostředí, jeho složitost, sevřenost prostoru, kontrast velkých staveb a přístaveb, zachovalost technologie a její propojení. To vše společně vytváří genius loci a jedinečnou atmosféru místa.

Obr. 381 – Dolní oblast Vítkovice, schéma areálu se současnými funkcemi, 2022,
 Zdroj: <https://www.dolnivitkovice.cz/o-dolnich-vitkovicich>

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Kultura a zábava + výchova, vzdělání a výzkum + cestovní ruch:
  - muzeum hutnictví a hornictví (prohlídky areálu – vysokopecní a uhelný okruh)
  - muzeum techniky (Malý, Velký a Dětský svět)
  - vyhlídka a café (Bolt Tower na vysoké peci)
  - multifunkční aula s galerií (Gong, bývalý plynojem)

Doplňkové funkce:

- Sport a rekreace:
  - lezecká stěna
- Stravování:
  - kavárny, bary, restaurace
- Obchod + služby:
  - pronajímatelné prostory pro obchod a služby
  - dílna
- Alternativní funkce:
  - umělecké ateliéry (Art Studios, Music Studios, Cineport)

Dolní oblast Vítkovice je skvělým příkladem proměny industriálního komplexu ve vzdělávací, kulturní a společenské centrum s mezinárodním přesahem. V areálu se nachází téměř kompletní funkční skladba, nenachází se tam správní objekty, ubytování, zdravotnictví a sakrální stavby.

Závěr:

Areál Dolní oblasti Vítkovice není rovnocenným příkladem pro porovnání s areálem železářny v Hrádku, ale byl vybrán jako velmi povedený příklad z České republiky, který dokládá potenciál již dosloužené průmyslové oblasti u nás. Je předpoklad, že regenerace probíhá nejprve ve větších městských centrech než u těch menších či na periferii. Dolní oblast Vítkovice je příkladem spolupráce majitele (investora) a města. Pro obyvatele města se stala regenerace oblasti neskutečným přínosem. Ze špinavé části města se stala prosperující žijící čtvrť plná různých aktivit k trávení volného času. Došlo k proměně ve vzdělávací, kulturní a společenské centrum s mezinárodním přesahem. Roční návštěvnost v roce 2016 přesáhla 1,3 mil. návštěvníků.¹⁷⁹ V areálu se každý den koná hned několik akcí – koncerty, divadelní představení, sportovní aktivity, závody, speciální prohlídky, unikátní výstavy a spousta dalších.

Obr. 382 – Dolní oblast Vítkovice, Ostrava – vlevo fotografie vysoké pece č. 1 s nástavbou Bolt Tower, vpravo fotografie bývalého plynojemu a dnes multifunkční auly Gong, 2019. Zdroj: archiv autora

¹⁷⁹ O Dolních Vítkovicích. *Dolní Vítkovice.cz* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.dolnivitkovice.cz/o-dolnich-vitkovicich/>

8.1.2 Phoenix, Dortmund

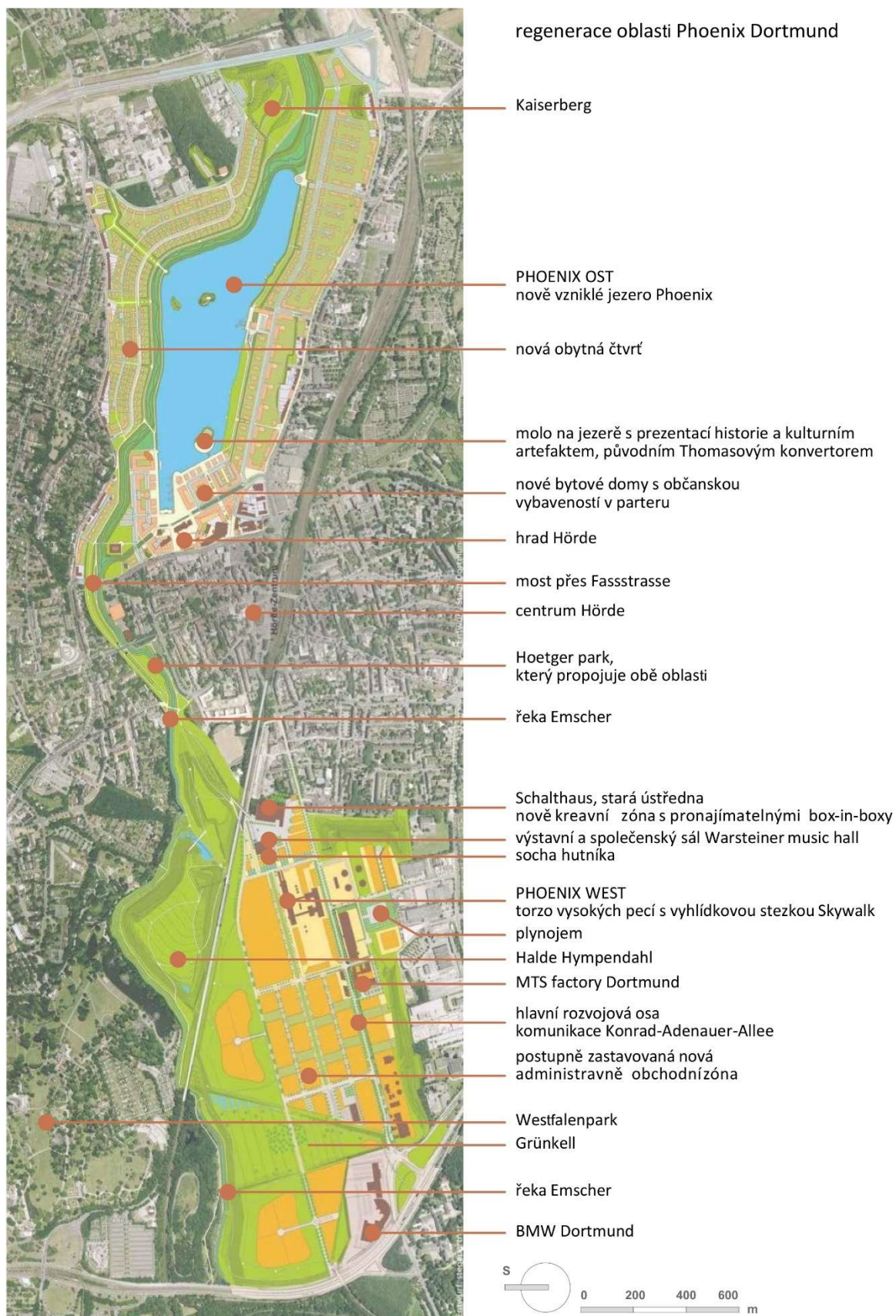
<p>2a Phoenix West</p> <p>Dortmund, Německo </p> <p>huť Hermann ● 1841 ○ 1998</p> <p>administrativní a kulturní centrum ● 2003</p>	
<p>2b Phoenix Ost</p> <p>Dortmund, Německo </p> <p>huť Hermann ● 1852 ○ 2001</p> <p>rekreační centrum s jezerem Phoenix ● 2012</p>	

Historické milníky:

- 1841 založení Hermannshütte na východě dortmundského okresu Hörde (Phoenix Ost)
- 1852 založení Hörder Vereinn (Phoenix West)
- 1854 dokončena první vysoká pec
- 1864 použití Bessemerova procesu, poprvé na německém území
- 1880 použití Thomasova procesu, čtyřmi osmitunovými konvertory
- 1963 stavba nejmodernější kyslíkové ocelárny v Evropě
- 1966 převzato Hüttenunion firmou Hoesch AG a přejmenováno na Phoenix
- 1992 převzato skupinou Krupp
- 1997 fúze Thyssen a Krupp a vznik ThyssenKrupp AG, pouze jedna ocelářská skupina v celém Porúří
- 1998 poslední odpich vysoké pece v Phoenix West
- 2001 uzavření železářny Phoenix Ost (ještě před uzavřením se městská rada Dortmundu rozhodla vytvořit jezero jako jádro budoucího využití)

Milníky z regenerace oblasti:

- 2000 proběhl komplexní vývojový workshop za spolupráce pěti architektonických kanceláří
- 2001 založení společnosti PHOENIX See Entwicklungsgesellschaft mbH
- 2002 zahájení demoličních prací (památkově chráněné haly byly opraveny a zajištěny)

Obr. 383 – Plán regenerace oblasti Phoenix v Dortmundu s popisem, 2012. Zdroj podkladu: Dortmund/stagepartner, dostupné z: http://phoenixdortmund.de/downloads/plaene/PHOENIX-gesamt_2012.jpg

- 2003 otevření výstavního a společenského sálu z trojlodní haly bývalé plynové žihárny (první kontaktní místo pro návštěvníky)
- 2004 konání vysokopecního symposia k projednání rozvoje Phoenix West (vysoké pece mají být zachovány jako orientační body a symbol změny s pozitivním image)
- 2005 dokončení hlavní rozvojové osy, ulice Konrad-Adenauer-Allee a otevření MST. Factory – evropského kompetenčního centra pro mikrosystémové technologie
- 2005 zahájeny podzemní práce na vytvoření jezera Phoenix Ost
- 2006 plánování zelených ploch na Phoenix West
- 2008 otevření Centra výrobní technologie Dortmund (ZfP) a dokončení jižního rozvojového systému na Phoenix West
- 2009 dokončení oprav hradu Hörde v oblasti Phoenix Ost
- 2010 dokončení mostu přes Fassstrasse, který spojuje obě lokality Phoenix
- 2011 otevření parku Phoenix
- 2012 dokončení vytvořeného jezera Phoenix a jeho otevření pro vodní sporty a zároveň dokončení „Skywalk“ na Phoenix West
- 2013 převod vlastnictví od developerské společnosti městu Dortmund
- 2014 otevření mol na jezeře Phoenix

Stručný popis:

Železářny s vysokými pecemi byly založeny roku 1841 s názvem "Hermannshütte" Hermannem Dietrich Pipenstockem z Iserlohnu západně od města Hörde. O 10 let později vznikly na východě města ocelárny Phoenix Ost pro výrobu vysoce kvalitní oceli a odlitků. Areály byly vzájemně propojeny Eliasbahn. Kolem roku 1906 patřily hutě mezi největší průmyslové podniky v Německé říši. Během následujících 150 let byly přestavovány a stále expandovaly. Roku 1992 společnost Hoesch AG prodala závody společnosti Krupp, která roku 1997 vytvořila fúzi se společností Thyssen a tím vznikla ThyssenKrupp. Tato ocelářská skupina byla pouze jedinou v celém Porúří, a právě to částečně předznamenalo konec výroby v Dortmundu a vložení budoucnosti do ocelářských závodů v Duisburgu. V roce 1998 byly odstaveny vysoké pece v Phoenix West a v roce 2001 ocelárna Phoenix Ost.¹⁸⁰

Město Dortmund začalo plánovat koncepce na využití zpustlých oblastí s ekologickou zátěží. Začátkem roku 2000 proběhl komplexní vývojový workshop, kterého se zúčastnilo pět projektových a architektonických kanceláří a byly probírány různé perspektivy nového využití. Základ pro regeneraci byl postaven na návrhu dortmundské kanceláře Stagerpartner. Oblasti pro obnovu byly prodány skupinou ThyssenKrupp AG nově vzniklé společnosti Phoenix See Entwicklungsgesellschaft.

Na bývalém místě Phoenix Ost vzniklo jezero Phoenix o rozloze 24 ha, nové rekreační centrum s přístavištěm, nové obytné čtvrti a ostrovy. Regenerací oblasti došlo k proměně města a zvýšení kvality života obyvatel v něm. Jezero Phoenix představuje

¹⁸⁰ Bewegt - Die Historie von PHOENIX. *Phoenix Dortmund* [online]. 2015, [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.phoenixdortmund.de/de/fakten/historie.html>

mimořádný příspěvek s vysokou mírou ekologické a estetické kvality. Všechny bývalé výrobní haly v této lokalitě byly zdemolovány nebo demontovány a prodány. Průmyslovou historii místa nyní připomínají různé památníky. Na mole v jezeře je vystaven jako kulturní artefakt používaný Thomasův konvertor s uměleckou skulpturou, která je částečně doplněna historickými fotkami a popisem zásadních průmyslových milníků oblasti. Také okolí hradu Hörde je doplněno instalacemi připomínajícími industriální minulost lokality.

Obr. 384 – Regenerovaná oblast s jezerem Phoenix Ost, Dortmund – nahoře vlevo fotografie hradu Hörde, nahoře vpravo fotografie jezera a nových bytových a administrativních objektů, vlevo dole fotografie vystaveného Thomasova konvertoru, vpravo dole fotografie jezera focená z ostrova, 2021. Zdroj: archiv autora

Na rozdíl od východní ocelárny, která je již „ztracená“ v jezeře Phoenix, je západní část železářny, především dvě vysoké pece, uchována jako památník průmyslové doby a zázrak železářství. Nejmodernější z původních tří vysokých pecí byla demontována a převezena do Číny.¹⁸¹ Dále bylo zdemolováno několik objektů, které nestály za zachování, mezi kterými byla například budova koksovny. Památkově chráněné haly byly opraveny a zajištěny. Jako první byla adaptována bývalá plynová žíhárna na výstavní a společenský sál Warsteiner Music Hall, trojlodní hala z pálených cihel a ocelových nosníků, která nyní vytváří centrum společenských událostí. Následně vodárenská věž a bývalé chladicí věže, které jsou částečně využity jako rozhledny. Na novém náměstí Phoenixplatz se dále nachází stará ústředna Schalthaus, která je využívána jako moderní kreativní zóna sloužící pro různé akce a případně k pronájmům jako box-in-box pro umělce. Naproti této hale je otevřený veřejný prostor se sochou hutníka, ukončený průhledem na vysoké pece o výšce téměř 100 m, které vytvářejí zásadní prvek panoramatu města a dávají ryze dekorativní význam nové obchodní a rekreační oblasti. Na plynovém potrubí vedoucím z budovy ústředny, ve výšce 26 m, vznikla nová pochozí lávka zvaná „Skywalk“, která vede areálem nad budovami kolem vrcholů vysokých pecí. Nový koncept založený na hlavní rozvojové ose komunikace Konrad-Adenauer-Allee nechává vyčištěnou volnou plochu postupně proměnit v nové administrativní a obchodní centrum postupně přecházející směrem na sever v přírodní park s pozůstatky industriálních budov. Podél hlavní cesty se rozvíjí komerční areál, doplněný o bulváry, vodní prvky a místa pro rekreaci. Mezi prvními zde vzniklo první evropské kompetenční centrum pro mikrosystémové technologie – MST.Factory Dortmund a centrum pro výrobní technologie, které podporuje zakladatele a mladé technologické společnosti v kontextu vývoje produktů. Volná plocha tak postupně zaplňuje administrativními objekty společností. Rozsáhlý průmyslový park vedoucí podél koryta řeky Emscher je tvořený více než polovinou úhorové plochy a spojuje nejen dvě bývalé průmyslové oblasti, ale zároveň doplňuje zelený pás vedoucí kolem centra města.

Obr. 385 – Regenerovaná oblast Phoenix West, Dortmund – vlevo fotografie sochy hutníka v pozadí s torzem vysoké pece, vpravo bývalá budova plynové žíhářny adaptovaná na společenský sál Warsteiner Music Hall, 2021. Zdroj: archiv autora

¹⁸¹ Phoenix-West hütte, Dortmund. Viktor Mácha: *The Beauty of Steel project* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.viktormacha.com/galerie/phoenix-west-hutte-dortmund-92/>

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Phoenix West a Phoenix Ost, Dortmund
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu Phoenix West je dochované bývalé výrobní centrum, které utváří nové náměstí – veřejný prostor, který vymezují vysoké pece, bývalá hala tažírny (Warsteiner Music Hall), bývalá hala ústředny (Schalthaus) a doplňuje jej nový objekt administrativy s restaurací v parteru. - Na území Phoenix Ost z pohledu průmyslového dědictví není dochována žádná architektonická hodnota, z ocelářského areálu nezůstaly žádné haly, pouze památná místa a artefakty zobrazující historii lokality.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Lokalita Phoenix West je založena na rozvojové ose, která dodržuje původní areálovou strukturu s centrem v místě srdce bývalé výroby.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných a památkově chráněných objektů, které jsou doplněny současnými intervencemi pro nová využití.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Celá oblast Phoenix je pro město Dortmund dokladem průmyslové historie, a tak je v obou lokalitách dbán důraz na její prezentaci.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologická hodnota je dochována u vybraných objektů, např. u vysokých pecí a plynojemu.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V současné době je hodnota technologického toku promítnuta na vyhlídkové trase „Skywalk“, která vede po potrubí z haly centrální ústředny mezi vysoké pece.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Systémové a technologické vazby nejsou na první pohled viditelné, nyní jsou zachovány pouze jednotlivé artefakty průmyslové éry (vybrané objekty a technologické zařízení), ale zůstává zachováno vzájemné propojení lokalit formou přírodního parku podél řeky Emscher.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Technické zařízení a volné aparatury vysokých pecí jsou současnými dominantami nového využití území.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Původní autenticita je využita jako dekorace nového moderního vědeckého centra.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Atmosféra v území je moderní, se současnými trendy jako jsou příjemná veřejná prostranství doplněná alejemi stromů, vodními prvky, vhodně zvolenými povrchovými materiály, ale zároveň je na první pohled jasná průmyslová historie.

Hodnoty průmyslového dědictví jsou více zachovány a využity v oblasti Phoenix West. V lokalitě Phoenix Ost jsou umístěny pouze artefakty technologického zařízení a různou formou prezentovány historické milníky a historické fotografie v rámci nově vytvořeného veřejného prostoru.

Funkční struktura areálu Phoenix West po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Administrativa, vzdělání a výzkum:
  - na volné ploše po industriálu vznikají nové administrativní a obchodní objekty společností a vědeckých a výzkumných center (vzhledem k ploše areálu je tato funkce převažující)

Doplňkové funkce:

- Kultura a zábava:
  - pro tyto funkce jsou adaptovány původní průmyslové objekty, které na území zůstaly:
  - výstavní a společenský sál (bývalá plynová tažírna)
  - rozhledny (bývalé chladič věže)
  - vyhlídková trasa (bývalé potrubí)
- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý přírodní park
- Stravování:
  - kavárny, bary, restaurace
- Obchod + služby:
  - pronajímatelné prostory pro obchod a služby
- Alternativní funkce:
  - kreativní zóna (bývalá ústředna)

Funkční struktura areálu Phoenix Ost po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Sport a rekreace:
  - především na nově vytvořené ploše jezera Phoenix, přístav, vodní sporty
- Bydlení:
  - nově vzniklé obytné čtvrti kolem jezera

Doplňkové funkce:

- Stravování:
  - kavárny, bary, restaurace
- Obchod + služby:
  - pronajímatelné prostory pro obchod a služby

Funkční struktura regenerované dortmundské oblasti po bývalém metalurgickém komplexu Phoenix je rozmanitá a podle dvou vzájemně propojených lokalit rozdělená na lokalitu administrativně výzkumnou s částí kulturní a na lokalitu plnou rekreace a bydlení.

Obr. 386 – Regenerovaná oblast Phoenix West, Dortmund – vlevo fotografie vstupu na stezku Skywalk na plynovém potrubí u budovy společenského sálu Warsteiner Music Hall, vpravo vodní plochy a nová administrativní budova 2021. Zdroj: archiv autora

Závěr:

Areály Phoenix v Dortmundu jsou výrazně rozsáhlejší než areál železárny v Hrádku a také se nacházejí na okraji centra největšího města regionu s cca 580 tis. obyvatel. Jedná se tedy o nesrovnatelné podmínky, co se týče umístění a rozlohy řešeného území. Tento příklad byl vybrán a hodnocen z důvodu postupu regenerace oblasti. Především aby byl prezentován příběh nového využití oblasti, který začal od vývojového workshopu za spolupráce několika týmů architektů, založení společnosti za podpory města. Také spolupráce mezi původní ocelářskou skupinou s městem, která území prodala a poskytla jej pro nové využití.

Dalším důvodem výběru je prezentování historických stop v oblasti Phoenix Ost a volba zachování vybraných objektů v oblasti Phoenix West, v jejichž adaptované formě lze nasbírat inspiraci pro podobné objekty v Hrádku.

8.1.3 Henrichshütte, Hattingen

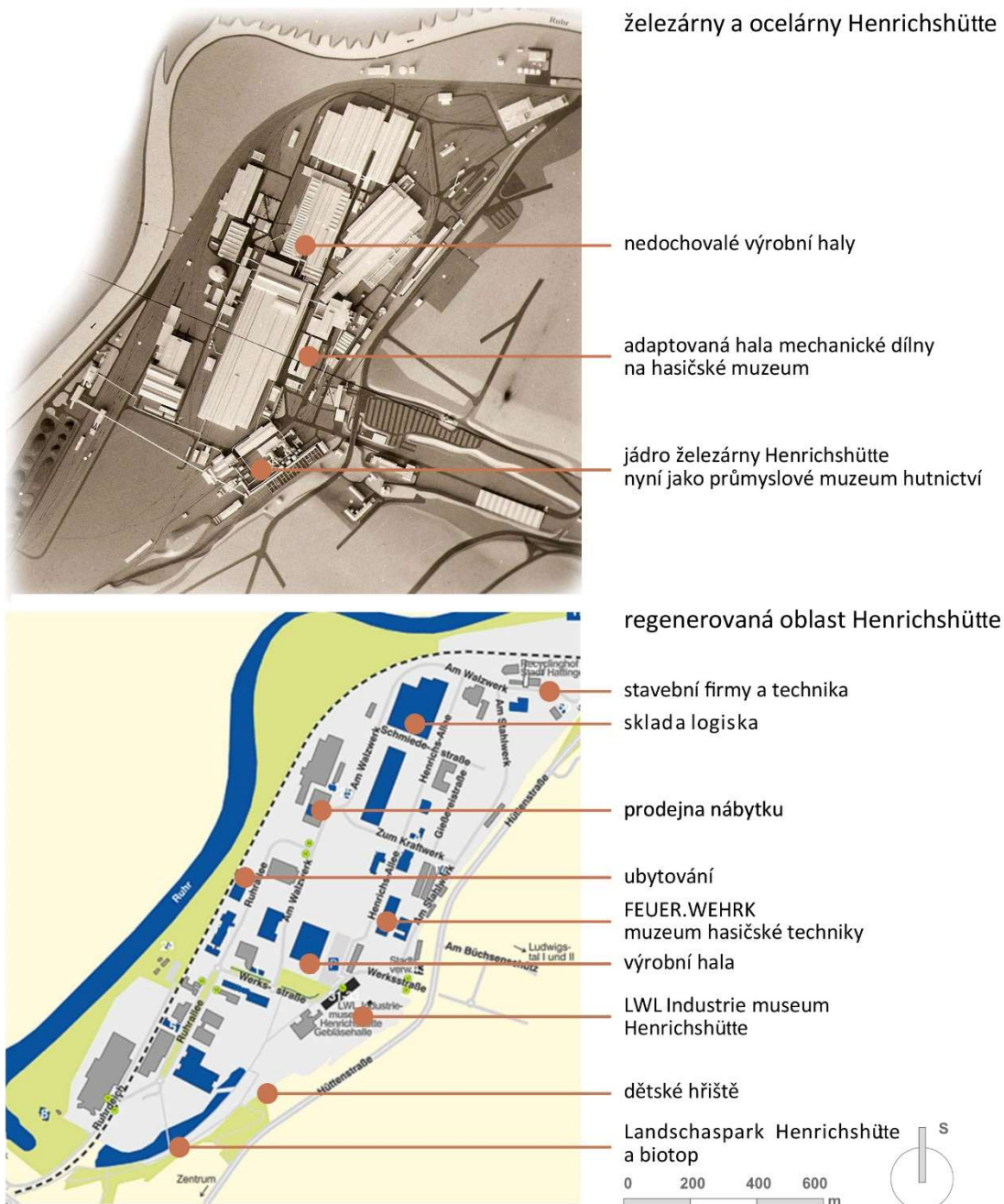
<p>3</p> <p>Hattingen, Německo </p> <p>huť Henrich ● 1854 ○ 1987</p> <p>průmyslové muzeum hutnictví ● 1997</p>	
---	--

Historické milníky:

- 1854 založení Henrichshütte, pojmenované podle hraběte Henrich zu Stolberg-Wernigerode
- 1872 stavba Bessemerovy ocelárny
- 1904 počátek modernizace
- 1923 částečné odstavení huti
- 1940 stavba vysoké pece č. 3, která je nynější dominantou muzea
- 1943 v huti pracovali váleční zajatci pod terorem a za nejtvrděších podmínek
- 1945 osvobození Hattingenu americkými jednotkami a zničení 1/3 továrních zařízení
- 1951 založení nové společnosti Ruhrstahl AG
- 1958 vyvinut proces „Ruhrstahl-Heraues“ pro vakuové zpracování ocelových tavenin
- 1967 reorganizace výroby – závod upraven na plynulé odlévání, racionalizace
- 1974 Henrichshütte součástí skupiny Thyssen, vrchol výroby – 53 mil. tun
- 1976 nová elektroocelárna
- 1987 odstavení vysokých pecí, válcovny tlustých plechů, elektrické ocelárny a licí haly
- 2004 uzavření kovárny a posledních dílen

Milníky z regenerace oblasti:

- 1989 regionální sdružení Westfalen-Lippe (Landschaftsverband Westfalen-Lippe) začíná uvažovat o přeměně železáren a oceláren na Německé průmyslové muzeum
- 1989 rozebrána vysoká pec č. 2 a převezena a smontována v Číně
- 1989 zahájení demoličních prací, odstraněna válcovna, ocelárna a další výrobní haly
- 1997 otevření průmyslového muzea hutnictví
- 2006 muzeum hasičské techniky FEUER.WEHRK v bývalé hale mechanických dílen

Obr. 387 – Nahoře je původní situace areálu z roku 1974, kdy areál železáren Henrichshütte patřil do skupiny Thyssen, zdroj: <http://henrichshuette.otie.de/>. Dole se nachází plán zóny Henrichs park po regeneraci, zdroj: <http://www.hattingen.ruhr/wirtschaft/glp/glp.htm>.

Stručný popis:

Henrichshütte jsou bývalé spojené železářny a ocelárny v severozápadní části průmyslové oblasti v Hattingen. Původní továrna na výrobu železa a oceli byla založena roku 1854 a pojmenována podle hraběte Henry Stolberg-Wernigerode, jehož rodina provozovala slévárnu železa v oblasti Ilsenburgu již od 16. století. V době rozkvětu pracovalo v ocelárnách okolo 10 000 lidí, kteří vyráběli koks, železo a ocel, lili, válcovali a kovali. V roce 1974 se Henrichshütte stala součástí skupiny Thyssen. Proti velkému

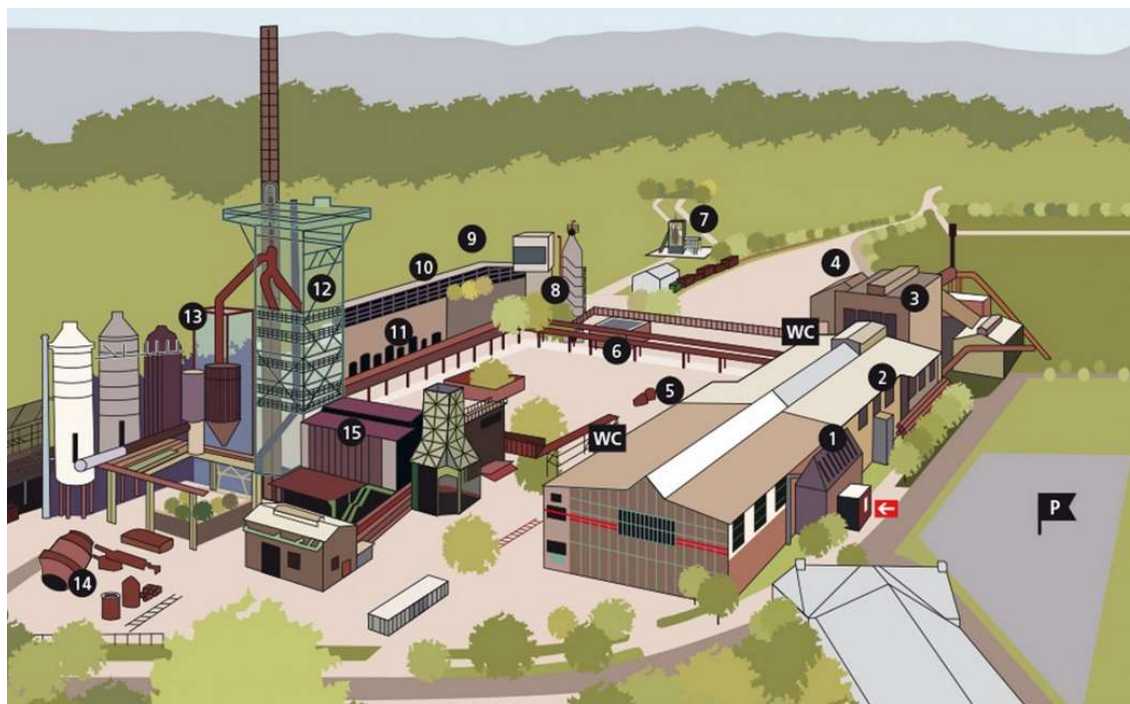
odporu byla roku 1987 ukončena výroba poslední vysoké pece, kovárny byly definitivně uzavřeny roku 2004, (150 let po založení hutě).¹⁸²

Společnost Landschaftsverband Westfalen Lippe (LWL) převzala lokalitu hutního závodu spolu s inventářem roku 1989 a postupně začala uvažovat o regeneraci oblasti. Centrem regenerace zůstalo původní jádro hutě, které se začalo přeměňovat v hutnické muzeum. Zbytek oblasti prošel rozsáhlými demolicemi a začal se postupně měnit v novou průmyslovou zónu, tzv. Henrichs park, se stavebními firmami a sklady, různými prodejny – od nábytku po kancelářské potřeby, doplněný i o zóny rekreace. Před odstřelem se podařilo zachránit pár objektů i z území bývalé ocelárny – jako např. konvertory, odlitky, či formy, které jsou vystaveny ve vedlejším muzeu. Z objektů zůstala hala mechanické dílny, která byla v roce 2006 adaptována na největší německé muzeum hasičské techniky FEUER.WEHRK.

Obr. 388 – LWL industriemuseum Henrichshütte, Hattingen – vlevo nahoře fotografie vstupu do muzea; vpravo nahoře interiér haly dmychadel; vlevo dole fotografie vysoké pece; vpravo dole pohled z vysoké pece na halu dmychadel a další objekty areálu, 2021. Zdroj: archiv autora

¹⁸² LWL-Industriemuseum Henrichshütte Hattingen. *Ruhrgebiet* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.ruhrgebiet-industriekultur.de/henrichshuette/>

1_hala dmychadel – vstupní hala, společenský sál a kavárna	
2_hala dmychadel – historická část s expozicí	
3_Bessemerova ocelárna	
4_slévárna	10_rudný most
5_vlak	11_rudné zásobníky (rudiště)
6_laboratoře	12_vysoká pec
7_nové dětské hřiště	13_výtah vysoké pece
8_předávací stanice	14_Thomasův konvertor
9_vstup do protiletadlového krytu	15_líci hala

Obr. 389 – Ilustrační schéma Průmyslového muzea LWL Henrichshütte Hattingen, Zdroj: Martina Kuhn, Dostupné na: <http://martinakuhn.com/portfolio/illustration/einladung/>

Hutnické muzeum Henrichshütte je největším turistickým lákadlem oblasti a patří mezi osm Vestfálských státních muzeí průmyslové kultury (LWL Industrial Museum), které tvoří trasu průmyslového dědictví a její kotevní body. Muzeum zároveň tvoří i kotevní bod Evropské cesty průmyslového dědictví (ERIH).¹⁸³ Jedná se o otevřenou plochu bývalých železáren s vysokou pecí, kde se návštěvníci mohou volně pohybovat. Vstup do muzea začíná v bývalé hale dmychadel, která je z části adaptována na velký společenský sál k pořádání koncertů, výstav, veletrhů nebo firemních akcí. Tato hala byla původně energetickým centrem Henrichshütte. Druhá část haly je výstavním prostorem s trvale uloženými exponáty z huti. Nejzajímavějším je 500 tun těžký plynový motor, konvertory a soubor parních kladiv. Exponáty je také možné pozorovat z restaurace, která se nachází ve vyvýšeném proskleném boxu nad částí haly. V muzeu je také možné se setkat s bývalými pracovníky huti, kteří jsou tam nyní zaměstnáni a provádí návštěvníky např. slévárnou, kde si návštěvníci spolu s nimi mohou vyzkoušet pracovní kroky odlévání – formování, tavení a vylévání. Dále jsou v nabídce tři typy tematických tras popisující nejen cestu z rudy k oceli, ale i oblasti ekologie a přístupu k brownfields.

¹⁸³ LWL-Industriemuseum Henrichshütte Hattingen: Eine weltaus eisenund stahl. ROUTE INDUSTRIEKULTUR: REGIONALVERBAND RUHR [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.route-industriekultur.ruhr/standorte-der-route/ankerpunkte/lwl-industriemuseum-henrichshuette-hattingen/tte/>

V areálu se nachází mnoho původních dochovaných objektů včetně technického zařízení. Na závěr prohlídky je možné vyjet proskleným výtahem na vysokou pec č. 3, která je dominantou celé oblasti a na níž je umístěna nová vyhlídková plošina ve výšce 55 m, která umožňuje pohled na celou průmyslovou oblast a údolí Porúří.

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Henrichshütte Hattingen
architektonická	- Centrum nové oblasti Henrichs parku je v „srdci“ bývalé huti, která je nyní muzeem hutnictví a prezentuje objekty v jejich původní podobě (až na adaptovaný interiér části haly dmychadel a nový vstupní portál).
urbanistická	- Nově vzniklá lokalita Henrichs parku dodržuje původní urbanistickou strukturu a řazení objektů podél kolejiště a řeky Ruhr.
umělecko-historická	- Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných objektů, centrum huti zůstalo téměř nedotčeno a je pro návštěvníky ukázkou průmyslové éry.
historická	- Muzeum skvěle prezentuje historii celé oblasti Porúří a společně s ostatními Vestfálskými muzei ukazuje všechna odvětví průmyslové výroby.
typologická	- Typologická hodnota je zachována téměř u všech dochovaných objektů, a některé jsou stále funkční např. lící hala, kde původní zaměstnanci předvádějí pracovní proces.
technologického toku	- V areálu muzea je dochována a přímo prezentována hodnota technologického toku areálu, po kterém je přímo vedena prohlídková trasa „cesta rudy k oceli“.
systémových a technologických vazeb	- Systémové a technologické vazby jsou stejně jako technologický tok prezentovány v části areálu muzea, ve zbylém prostoru Henrichs parku jsou znázorňovány pouze odkazy např. urbanistickou strukturou, komunikacemi.
technická	- V muzeu je prezentováno mnoho technických a technologických zařízení i z bývalé části ocelárny, která byla zdemolována.
autenticity	- Původní autenticita je zachována opět v areálu muzea.
atmosféry místa	- Atmosféra místa je jedinečná a působí svou průmyslovou syrovostí a velikostí.

Hodnoty průmyslového dědictví jsou zachovány a prezentovány v centru bývalé Henrichshütte formou naučného muzea, které je částečně zachováno v konceptu posledního pracovního dne, ale také výstavou stálé expozice jedinečného technologického zařízení a dalších doplňujících výstav, které mohou nalákat další návštěvníky, kteří nemíří přímo za průmyslovým dědictvím.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Kultura, zábava, vzdělání a cestovní ruch:
  - především v dochované části industriálního muzea, které je již výše dopodrobna popsáno
  - hasičské muzeum v hale bývalé mechanické dílny
- Obchod + služby:
  - sídla stavebních firem
  - sklady a logistika
  - velkoobchodní haly

Doplňkové funkce:

- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý přírodní park s biotopem a dětským hřištěm
  - skatepark
  - dirtpark
- Stravování:
  - restaurace
- Ubytování:
  - hotel

Henrichs park je skvělým příkladem, kdy je zachováno historické centrum oblasti muzejní formou s konceptem zachování posledního pracovního dne. Návštěvníci tak mají příležitost se ocitnout v reálné průmyslové atmosféře s jedinečným geniem loci. Zároveň muzeum představuje vzdělání o odvětví těžkého průmyslu a jeho velikosti (velikosti technologických zařízení, objektů, které jej zastřešují a volných aparaturách speciálních zařízení). Prezentace historie je doplněna o společenskou funkci ve velkém sále, který slouží pro konání různých akcí.

Závěr:

Srovnání této regenerace s areálem železářny v Hrádku je z pohledu plochy areálu možné. Tento příklad regenerace může být inspirací pro město nově vzniklou průmyslovou zónou. V železárně v Hrádku již není cenné historické jádro kolem siemens-martinských pecí a dalších technologických zařízení, protože byly z velké části odstraněny, a nelze tedy v oblasti vytvořit takto rozsáhlé hutnické muzeum. Lze si opět vzít příklad z jednotlivých řešení využití objektů (např. haly dmychadel).

8.1.4 Landschaftspark Duisburg-Nord

<p>5 Duisburg, Německo </p> <p>huť Meiderich ● 1890 ○ 1985</p> <p>sportovní a rekreační průmyslový park ● 1994</p>	
---	--

Historické milníky:

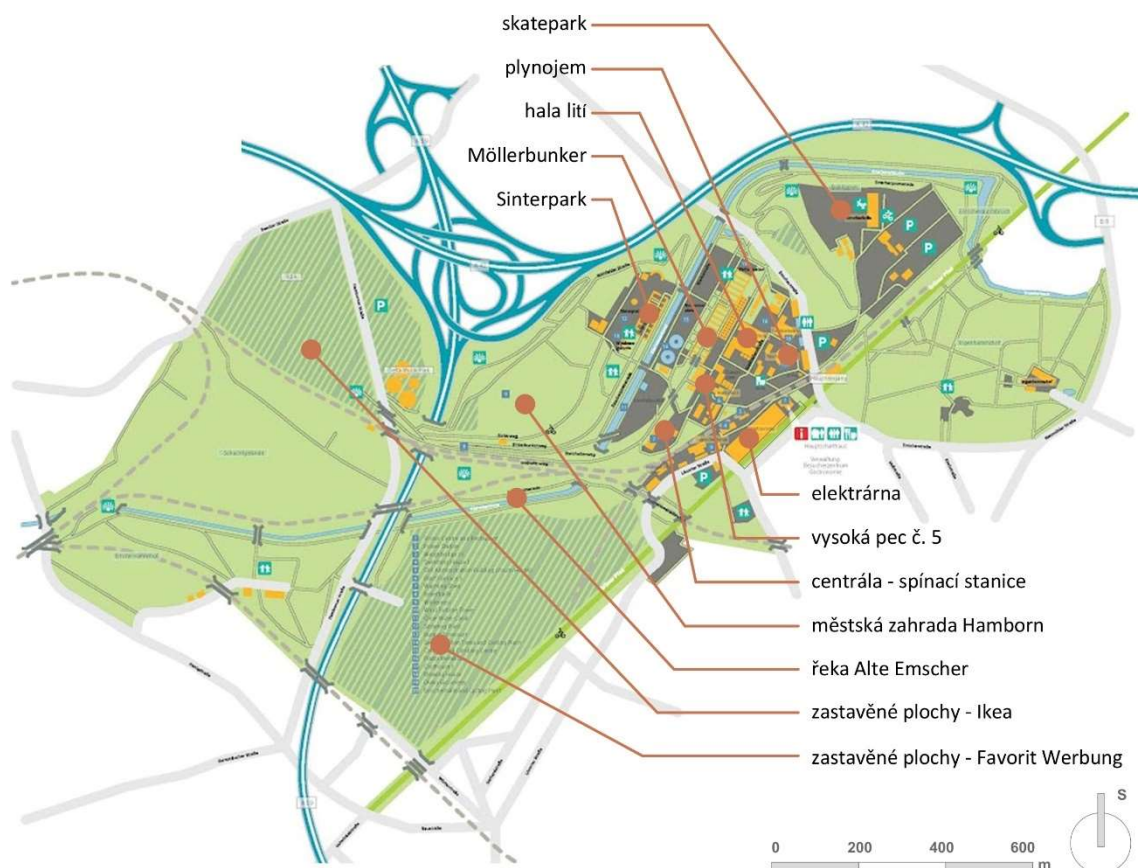
- 1901 zahájil Agust Thyssen stavbu závodu huti Meiderich
- 1902 mechanické dílny, truhlářství
- 1903 dokončení vysoké pece č. 1 a č. 2, strojovny dmychadel
- 1912 v provozu pět vysokých pecí
- 1913 stavba rudného sila
- 1925 stavba mostu na nakládání rudy
- 1936 rozšíření aglomerace
- 1964 výstavba vysokopecní čerpací stanice plynu s elektrárnou
- 1979 odstavení vysokých pecí č. 1 a č. 2
- 1982 modernizace vysoké pece č. 5
- 1985 ukončení výroby železárny

Milníky z regenerace oblasti:

- 1988 počátek vzniku stavební výstavy Emscher Park (IBA)
- 1989 vyhlášení mezinárodní soutěže pro krajinářské architektky
- 1990 otevření zrekonstruované budovy skladu jako kontaktní místo projektu
- 1991 vybrán vítězný projekt soutěže od prof. Petera Latze z Kranzbergu
- 1992 usnesení rady města Duisburg o zachování hutního závodu
- 1994 zpřístupnění první části krajinného parku
- 1996 světelná instalace vytvořená umělcem Jonathanem Parkem
- 1997 založení městské společnosti Landschaftspark Duisburg-Nord GmbH
- 2000 památková ochrana objektů
- 2001 adaptace bývalé hlavní rozvodny na návštěvnické centrum s restaurací podle návrhu architekturfabrik aachen

Železářny v Hrádku – Industriál na Klabavě

- 2002 hala dmychadel adaptována na divadelní sál
- 2003 stavba Casting Hall 1, nové membránové konstrukce střechy, která se může libovolně pohybovat mezi lící halou a tribunou u lící haly
- 2004 hala vzorkovny adaptována na pobočku Biologické stanice Wesliches Ruhrgebiet e.V.
- 2007 památkově renovována stará administrativní budova
- 2008 nový interiér „Bauhütte“ podle návrhu architekta Ralfa Badury
- 2008 založena Evropská cesta průmyslového dědictví (ERIH), krajinářský park je zakládajícím členem
- 2009 změna světelné show na úspornou LED technologii
- 2012 skladové bunkry otevřeny veřejnosti
- 2013 zpřístupněna pochozí vysoká pec č. 5
- 2016 rekonstrukce haly bývalých dílen „Hüttenmagazine“ jako atraktivní místo pro konference
- 2017 Regionální svaz Porúří (RVR) a krajinný park Duisburg-Nord podepisují smlouvu na Cestu průmyslového dědictví na dalších 10 let
- 2019 krajinářský park slaví 25. výročí

Obr. 390 – Plán regenerace oblasti bývalé huti Meidereich, dnes Landschaftspark Duisburg-Nord s popisem, 2012. Zdroj podkladu: http://visceralintricacyexperientialresearch.blogspot.com/2012/09/case-studies-landschaftspark-duisburg.html#.Y4_u_X2ZOUk

Stručný popis:

Landschaftspark Duisburg-Nord se nachází na místě bývalé huti Meiderich, kterou založil roku 1901 Agust Thyssen v těsné blízkosti uhelných dolů. Již v roce založení byla započata stavba vysoké pece č. 1, která byla poprvé od fouknuta roku 1903 spolu s vysokou pecí č. 2. Už v roce 1912 hořelo všech pět vysokých pecí závodu. Meiderichova železárna vyráběla speciální druhy surového železa pro strojírenství. V polovině 70. let 20. století došlo ke globální ocelářské krizi a nadbytečným kapacitám na evropském trhu s ocelí. Výroba v závodě musela být omezena, až v roce 1979 došlo k odstavení vysokých pecí č. 1 a č. 2. Skupina Thyssen i přesto do železářny nadále investovala a v roce 1982 přestavěla a zmodernizovala vysokou pec č. 5. Vzhledem k této modernizaci zastihlo ukončení výroby 4. dubna 1985 zaměstnance zcela nečekaně. Zbývajícím 300 zaměstnancům byla nabídnuta práce v závodech Thyssen v Ruhrortu a Hambornu, a také byl sociální plán a systém předčasného odchodu do důchodu. Tím se zabránilo velkým protestům.¹⁸⁴

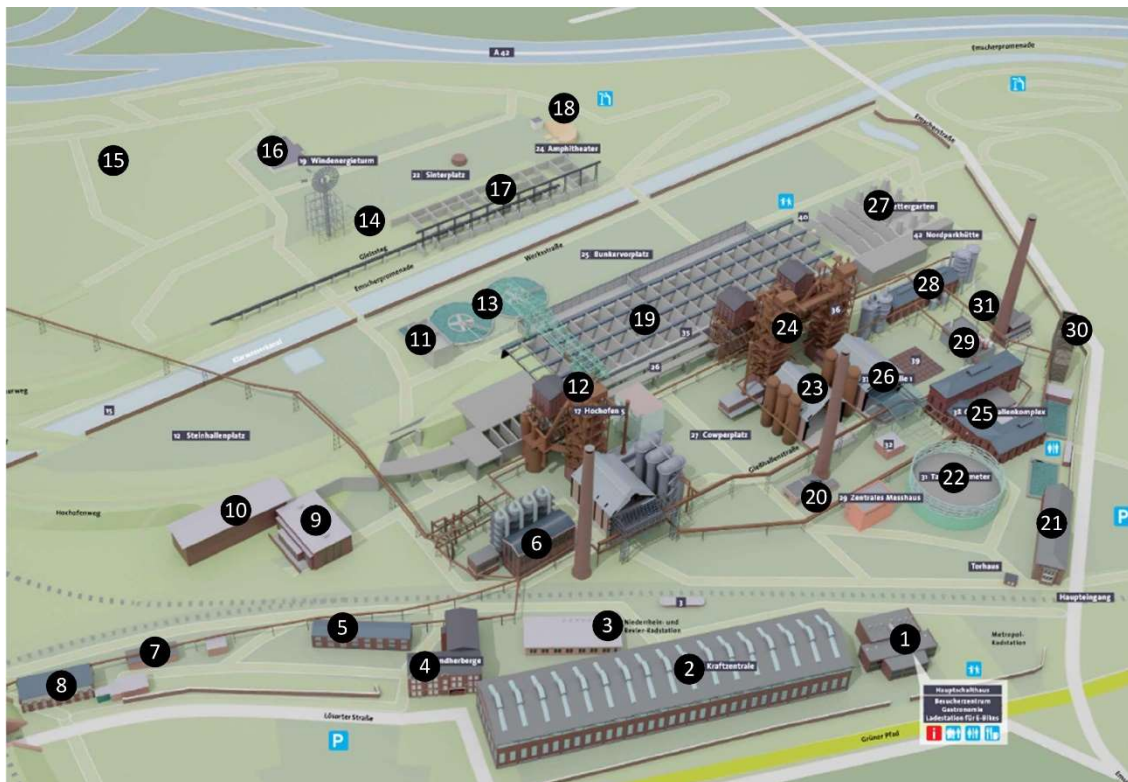
V roce 1985 byla položena základní otázka: „*Co dělat s rezavějícími ocelovými obry a 500 akry znečištěné půdy brownfieldu?*“ Mnoho místních politiků bylo pro demolici, protože se obávali nepředvídatelných následných nákladů, které by přešly do veřejného rozpočtu. Silueta, která utvářela panorama města, představovala železářny a ocelárny Meiderich a byla ikonou pro celý sever Duisburgu, hovořila proti demolici. Demolici by čtvrť přišla o průmyslovou dominantu a historický vývoj města by přestal být srozumitelný. Úzký okruh zainteresovaných občanů – laiků i odborníků, si dal za úkol vehementně pracovat proti bourání huti. Z této iniciativy se vyvinula společnost pro průmyslové dědictví a zájmová skupina Nordpark – die Deutsche Gesellschaft für Industriekultur e.V. und die Interessengemeinschaft Nordpark e.V. Znalecký posudek památkové péče potvrdil vysokou památkovou hodnotu areálu. Tyto dva faktory vedly k politickému rozhodnutí o zachování bývalé železářny. Roku 1988 začala vznikat mezinárodní stavební výzva Emscher Park (IBA – International Building Exhibition), která se zabývala ekologickou, ekonomickou a sociální obnovou Porúří a jejím centrem měla být rozsáhlá průmyslovo-kulturní lokalita huti Meiderich.¹⁸⁵ V prvním kroku získal území železářny stát s cílem vybudovat z průmyslové pustiny velký park. V následujícím kroku byla vyhlášena mezinárodní soutěž pro krajinářské architekty, které se zúčastnilo pět týmů z několika evropských zemí. V roce 1991 byl vybrán vítěz této soutěže prof. Peter Latz, který tak převzal plánování a realizaci budoucího parku Duisburg-Nord. Zároveň probíhaly analýzy jednotlivých objektů a možnosti jejich konzervace a demontáže. Výsledkem analýz bylo, že většina demoličních variant je nákladnější než údržba zařízení, a tak rada Duisburgu rozhodla ponechat železářnu prozatím uzavřenou. Nový krajinářský park se měl stát otevřeným a zážitkovým územím pro obyvatelstvo a dlouhodobě zlepšovat kvalitu života v okolních čtvrtích. První plochy krajinného parku byly otevřeny v roce 1994. V prvních letech byla sponzorem projektu státní developerská společnost Landesentwicklungsgesellschaft Nordrhein-Westfalen (LEG). V roce 1997 byla založena

¹⁸⁴ Betriebszeit. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/betriebszeit/>

¹⁸⁵ Stadtentwicklung. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/stadtentwicklung/>

městská společnost Landschaftspark Duisburg-Nord GmbH, která od té doby spravovala bohatství parku.¹⁸⁶

Krajinný park je kotevním bodem Trasy průmyslového dědictví a nabízí několik tematických tras: „Industriální kultura na Rýně“; „Industriální příroda“; „Mýtus o Porúří“; „Na cestě k modrému Emscheru“ a „Významné umění“. Protože je park zároveň na mezinárodní úrovni, je také kotevním bodem Evropské cesty průmyslového dědictví (ERIH).¹⁸⁷

1_hlavní centrála – návštěvnícké centrum, restaurace	17_Sinterpark
2_elektrárna – multifunkční sál	18_amfiteátr
3_rozvodna – půjčovna kol	19_skladovací bunkry
4_stará administrativa – krátkodobé ubytování	20_vodní elektrárna
5_mechanické dílny – archeologická výstava	21_nová administrativa – Hüttenmagazin
6_stanice čištění plynu	22_plynojem – potápěčské centrum
7_biologická stanice	23_drátovna
8_laboratoře	24_vysoká pec č.1 a č.2
9_rozmrazovací hala	25_areál hal dmychadel
10_rozvodna	26_hala lití 1 – Casting Hall 1 se zastřešením
11_chladicí zařízení	27_hala lití 2 – horolezecké stěny
12_vysoká pec č. 5 – vyhlídka	28_hala čištění plynu
13_kruhová usazovací nádrž	29_výroba páry a úprava vody
14_věž větrné energie	30_dvojitě chladicí zařízení
15_městská zahrada, 16_skleník	31_centrála východ

Obr. 391 – Schéma areálu krajinného parku Duisburg-Nord s popisem jednotlivých objektů a jejich současného využití,
Zdroj: <https://www.landschaftspark.de/besucherinformationen/downloads/>

¹⁸⁶ Internationale Bauausstellung. Landschaftspark Duisburg-Nord [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/internationale-bauausstellung/>

¹⁸⁷ Route der Industriekultur. Landschaftspark Duisburg-Nord [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/internationale-bauausstellung/>

Objekty bývalé železárny Meiderich jsou v konceptu krajinného parku zachovány jako památky a architektonické prvky a zároveň jsou znovu a různorodě využívány k novým funkcím. Návštěvníci mají možnost poznat proces výroby železa jedinečným způsobem od dodání suroviny po její zpracování a výsledný produkt. Tři z bývalých pěti vysokých pecí Meiderichovy železárny a ocelárny jsou dodnes zachovány. Vysoká pec č. 5 je od roku 1994 jediná z těchto tří veřejnosti volně přístupná, protože byla v dobrém stavu díky modernizaci proběhlé krátce před ukončením výroby. Na vrcholu vysoké pece je vyhlídková plošina, která je otevřená 24 hodin denně, 7 dní v týdnu. Uzavíraná je pouze z bezpečnostních důvodů v případě bouřky, sněhu nebo ledu. Dalším významným objektem bývalé železárny je elektrárna z roku 1902, která je nyní novým místem setkávání. V roce 1997 byla adaptována na multifunkční sál, který je díky svému zvláštnímu prostředí – průmyslové haly ve spojení s moderní technikou, často vyhledávaným místem pro konání různých akcí. Také nové využití strojní haly parních dmychadel je místem pro konání akcí, jeho přeměna započala již v roce 1993 v rámci mezinárodního stavebního veletrhu Emscher Park a v roce 2002 k němu byla doplněna zvedací tribuna pro 500 lidí. V bývalých rozžhavených halách lití 1, 2 a 5 se nyní nachází letní kino – Castingová hala 1, používaná pro akce pod širým nebem, která je v případě potřeby chráněná zastřešením ze speciální fólie, horolezecká stěna s lanovým centrem – Castingová hala 2 a dochované původní pracoviště huti, kde je možné vidět bývalý proces – Castingová hala 5. Velmi zajímavé je nové využití bývalého plynojemu z roku 1920, ve kterém se nyní nachází podmořská krajina s vrakem lodi, vrakem letadla, dvěma auty a umělým útesem, která slouží pro trénink potápěčů k průzkumu a objevování. Dnes je plynojem potápěčským centrem, které nemá v Evropě obdoby. V bývalé administrativní budově vedení hutní společnosti se od roku 2001 nachází návštěvnické centrum s ubytováním pro 140 osob a v novější administrativní budově se nyní nachází sídlo kanceláře vedení a správy areálu parku. Dalším objektem je bývalá hala dílen, která byla první adaptovanou stavbou, kde se plánoval vznik parku a setkávali se tam architekti i občané. Následně sloužila jako krátkodobé ubytování a od roku 2002 se v ní nachází „Hüttenmagazin“ – prostor pro setkávání a občanské slavnosti. Posledním objektem je budova centrály neboli hlavní spínací stanice, která je adaptována na restauraci, návštěvnické centrum se suvenýry a sálem pro různé akce.¹⁸⁸

Takto obsáhlý stavební fond je v Porúří ojedinělý a výjimečný i celostátně. Krajinářský park není tradičním muzeem – heslem území je objevovat, žasnout a zažít, takže jím nevede výhradně jedna hlavní cesta, ale návštěvníci mohou oblast volně prozkoumávat a informace získávat ze značek, tzv. park + points, na kterých se skrze mobilní telefon a QR kód dostanou k zajímavým faktům, obrázkům nebo i videím. Je možné absolvovat i komentovanou prohlídku parku nejen přes den, ale i během večera s pochodněmi nebo čelovkami.¹⁸⁹ V případě rekultivované průmyslové krajiny funguje krajinářský park na ekologickém, sociálním a kulturním (stavebním) principu rozvoje města. Tato rekultivace krajiny není návratem k dřívějším poměrům, ale spíše následováním přírody. V postindustriálním krajinném parku je potřeba zachovat to, co již existuje a vytvořit podmínky pro společný rozvoj přírody a kultury. Uměle udržovaná volná prostranství a zahrady v krajinném parku Duisburg-Nord byly navrženy podle speciálních

¹⁸⁸ Gebäudearchitektur. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>

¹⁸⁹ Denkmal Hüttenwerk. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>

představ krajinného architekta. Jedná se o příklady různých druhů zahrad: 1) Sinterpark – kde návštěvník prochází po lávkách a cestách a kochá se výhledem dolů do bunkrů, kde jsou osázeny různé druhy bylin, např. levandule a mochna stříbrná; 2) udržované městské zahrady – které se skládají ze tří částí (trvalkových zahrad, ovocného sadu a kolektivní zahrady, ve které je možnost spontánního osázení); 3) francouzské zahrady – které se skládají z dělených záhonů s květinami, ohraničené živými ploty z buxusu. Základem konceptu jsou ekologické aspekty, které jsou důležitým bodem udržitelného hospodaření a navrací ekologickou obnovu znečištěné lokality. Dnes je krajinný park na území bývalého hutního závodu důkazem, že opuštěné průmyslové areály mohou patřit k nejbohatším biotopům. Stromy si podmanily velkou část parku, park ale nenabízí domov jen rostlinám, ale také mnoha živočichům. Další hlavní roli v návrhu hrála i voda, která je po parku rozvedena nadzemními kanály. Vodní plochy jsou částečně přístupné po malých terasách na několika místech.¹⁹⁰

Projekt získal několik ocenění:

- Green Good Design Award 2009
- EDRA Places Award 2005
- Play & Leisure Award 2004
- Grande Medaille d'Urbanisme 2001
- 1st European Prize for Landscape Architecture Rosa Barba 2000¹⁹¹

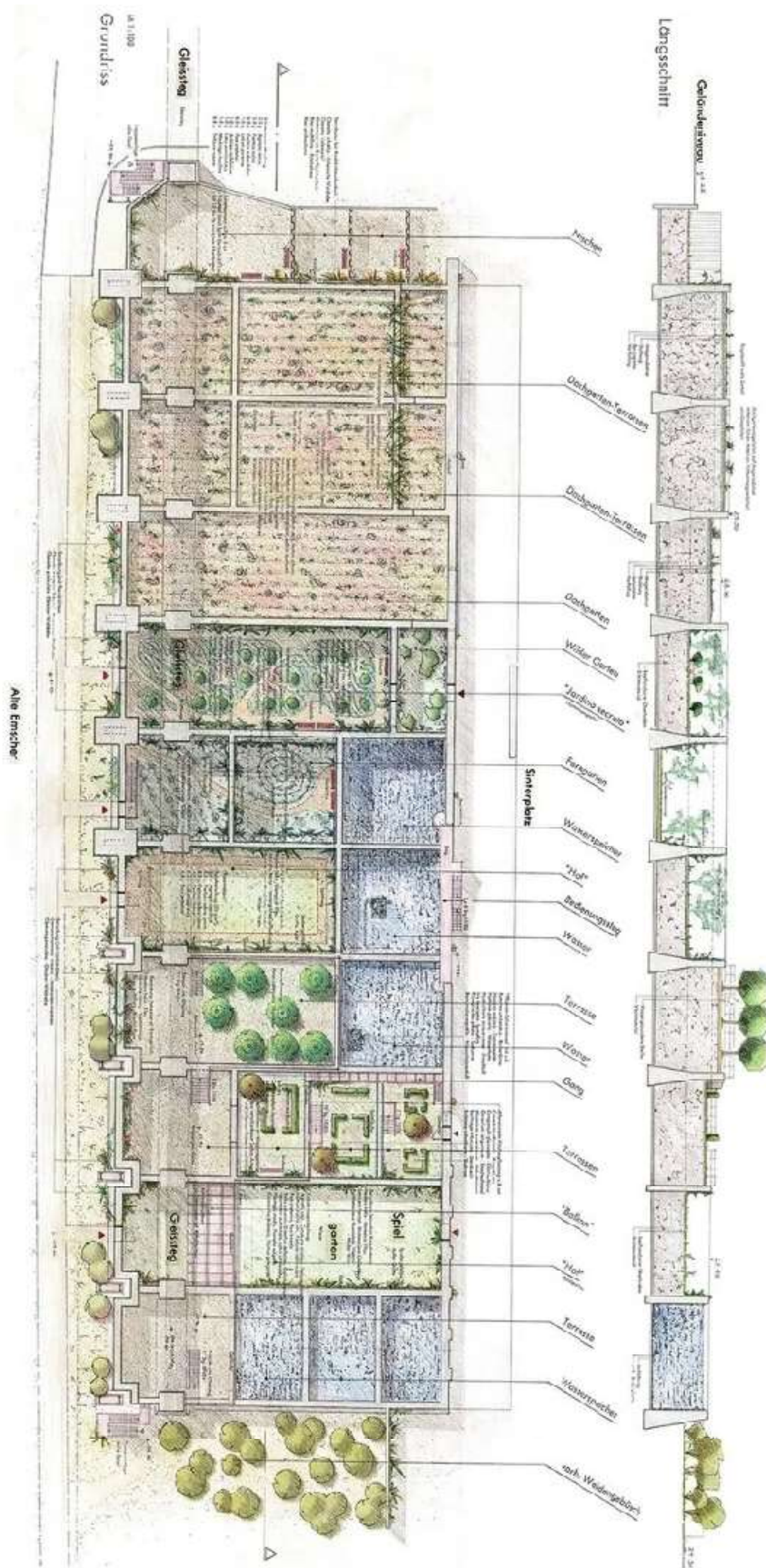

Obr. 392 – Landschaftspark Duisburg-Nord – vlevo fotografie prostranství v pozadí s dominantou technologie, vpravo hala elektrárny s multifunkčním sálem a výstavou industriálních fotografií od manželů Becherových, 2021. Zdroj: archiv autora

¹⁹⁰ NODU: Duisburg Nord Landscape Park, DE. *Latz + Partner* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/landschaftspark-duisburg-nord-de/>

¹⁹¹ Tamtéž.

Obr. 393 – Landschaftspark Duisburg-Nord, návrh Sinter parku, Zdroj: Peter Latz. Dostupné z: <https://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/duisburg-nord-sinterpark/>

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Landschaftspark Duisburg-Nord
architektonická	- Architektonická hodnota areálu je jedinečná díky kompletnímu zachování všech původních objektů a jejich šetrnému adaptování pro nové využití.
urbanistická	- Areál má ucelenou stávající urbanistickou strukturu a je doplněn o hodnotu krajinářského zpracování, které doplňuje kulturní hodnoty objektů a zařízení.
umělecko-historická	- Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných objektů, areál železářny zůstal zachován a je volně přístupný pro návštěvníky včetně nově doplněné vyhlídkové trasy na vysokou pec č. 5.
historická	- Areál bývalé železářny skvěle prezentuje průmyslovou historii města a celé oblasti Porúří.
typologická	- Typologická hodnota je u jednotlivých objektů respektována, některé jsou nedotčeny v původním stavu a jiné vybrané získaly nová využití šetrnou adaptací k zachování svých hodnot.
technologického toku	- V areálu železářny je dochována a přímo prezentována hodnota technologického toku materiálu.
systémových a technologických vazeb	- Systémové a technologické vazby jsou stejně jako technologický tok zachovány díky dochování areálu jako celku.
technická	- V objektech zůstala původní technologická a technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Areál působí velmi autenticky, je zachován celek a nechává se pomalu navracet do přírody. - Na některých místech je stále cítit typický zápach z vysoké pece. - Park působí velmi autenticky, jak náhle ponechaný přírodě.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu parku je jedinečný genius loci tvořený složitostí průmyslového prostředí, jeho syrovostí a velikostí. - Na otevřených prostranstvích se tvoří kvetoucí koberce, propojují je zarostlé kolejové systémy, nad kterými jsou dopravníkové jeřáby, z některých částí objektů vyrůstají stromy.

Landschaftspark Duisburg-Nord má zachovány všechny hodnoty z posuzovaných kategorií průmyslového dědictví, a to především díky velmi promyšlenému konceptu jeho nového využití a tím zachování průmyslového odkazu města spojeného s výrobou železa a jeho prezentací pro budoucí generace.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Kultura, zábava, vzdělání a cestovní ruch:
  - návštěvnické centrum v bývalé hlavní centrále
  - volně přístupná vyhlídková trasa a plošina na vysoké peci č. 5
  - dochované objekty s popisy historie výroby
  - multifunkční sál v bývalé elektrárně
  - amfiteátr
  - multifunkční prostor u bývalé hale lití 1
  - letní kino
  - veřejná prostranství pro konání různých kulturních akcí
- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý velmi rozsáhlý krajinný park s různými druhy zahrad a zahrádek
  - potápěčské centrum v bývalém plynojemu
  - horolezecké stěny v bývalé hale lití 2
  - skatepark
  - půjčovna kol
  - plochy pro míčové hry

Doplňkové funkce:

- Stravování:
  - restaurace
- Ubytování:
  - hotel
- Obchod + služby:
  - tržiště
  - sídla firem – správa parku, biologická stanice

V krajinném parku Duisburg-Nord je kvalita nového využití bývalého metalurgického areálu doložena dobou svého provozu, která již přesahuje 25 let. Za tuto dobu se prokázalo výborné zvolení funkční struktury pro trávení volného času a relaxaci obyvatel, ale i velká kulturně historická hodnota, díky níž do oblasti přijíždějí návštěvníci z celého světa. V parku je nadprůměrná návštěvnost, je označován jako „druhá nejnavštěvovanější atrakce v Severním Porýní-Vestfálsku po Kolínské katedrále“ nebo „nejnavštěvovanější kulturní krajina v Severním Porýní-Vestfálsku“.¹⁹²

¹⁹² Besucherinformationen. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>

Obr. 394 – Landschaftspark Duisburg-Nord – vlevo nahoře fotografie zrcadlení technologie na vodní ploše; vpravo nahoře chladicí zařízení; vlevo dole průhled na vysoké pece č. 1 a 2 z výstupu na vysokou pec č. 5; vpravo dole pohled na industriální objekty parku z vysoké pece č. 5, 2021. Zdroj: archiv autora

Závěr:

Landschaftspark Duisburg-Nord je skvělým příkladem pozvolného navrácení území přírodě a přitom se zachováním důležitých historických, průmyslových a kulturních hodnot. Regenerace je podpořena promyšlenou kultivací území na základě krajinářského návrhu. Opět velikostí řešeného území a velikostí města Duisburg se jedná o nesrovnatelný příklad k městu Hrádek, ale svým využitím – přírodního parku a místa pro sport, relax a kulturu je velmi přínosný i pro města menších kapacit. Takové řešení regenerace by pro areál železářny v Hrádku mohlo být velmi inspirační.

8.1.5 Altes Hüttenareal, Neunkirchen

<p>6</p> <p>Neunkirchen, Německo </p> <p>huť bratří Stummů ● 1880 ○ 1981</p> <p>kulturní a společenské centrum ● 1991</p>	
--	--

Historické milníky:

- 1593 první zmínky o tavení železa v oblasti
- 1806 koupili železářny NeunkircherHütte bratři Stumm (společně s dalšími dvěma hutěmi v Sársku – huť Fischbacher a závod Halberger)
- 1858 převzal vedení závodu Carl Ferdinand Stumm
- 1879 zaveden Thomasův proces
- 1903 společnost majitelů změněna na společnost s ručením omezeným, stavba haly dmychadel
- 1920 založení Neunkircher Eisenwerk AG
- 1933 výbuch plynojemu – 68 obětí
- 1940 výroba válečné nerezové oceli a nařízené nucené práce válečných zajatců
- 1944 závod poničen nálety, tak došlo k zastavení provozu
- 1950 závod postupně uváděn zpět do provozu
- 1963 postavena nová válcovna drátů
- 1972 uvedena do provozu nová válcovna jemné oceli
- 1978 sloučení s železářnami Völklingen a Burbach (Röchling-Burbach) a vytvoření Arbed Saarstahl GmbH pod vedením Arbed
- 1982 železářna částečně odstavena (koksovna, vysoké pece a ocelárna)
- 1984 kompletní ukončení výroby včetně válcoven

Milníky z regenerace oblasti:

- 1984 vlastníkem brownfieldu město Neunkirchen
- 1987 počátek revitalizace a rekultivace ploch, demolice nevyhovujících budov
- 1989 otevřeno obchodní centrum Saarpark-Center
- 1991 otevřena Neunkircher Hüttenweg
- 1993 dokončen Hüttenpark

- 1996 otevřeno volnočasové a kulturní centrum vodárenské věže s kinem a restauracemi
- 1999 zrekonstruována hala dmychadel na společenský sál
- 2000 osvětlení „Altes HüttenAreal“
- 2003 zpřístupnění Spitz bunkru

Stručný popis:

Huť v sárském Neunkirchen je zmiňována již od konce 16. století. V té době se jednalo jen o pár tavicích pecí. Razantní modernizace, provedená průmyslníky bratry Stummy, započala okolo roku 1880, jejíž architektonické prvky vysokopecního provozu jsou viditelné do současnosti.¹⁹³ Další přestavby a přístavby proběhly po druhé světové válce, kdy byla doplněna Martinská a konvertorová ocelárna. Propad výroby nastal po roce 1978, a v roce 1984 došlo k úplnému ukončení provozu.

Po ukončení výroby získalo rozsáhlé plochy brownfields město Neunkirchen a začalo s demolicemi budov a rekultivací lokality. Čtyřicet hektarů velká oblast zvaná "Altes Hütten Areal" se začala nepřetržitě přeměňovat na městské kulturní a společenské centrum doplněné parky a zelenými plochami. Jednalo se také o redesign sousedící městské části, kde bylo v roce 1989 otevřeno obchodní centrum Saarpark-Center. Roku 1991 byla otevřena Neunkircher Hüttenweg. První část parku vybavená pozůstalostmi strojů z doby industrializace byla slavnostně otevřena roku 1993. V areálu jsou dodnes pouze dvě z původních šesti vysokých pecí (II a VI). Vysoká pec II byla první vysokou pecí obnovenou za účelem prezentace muzea. Vysoká pec VI je nyní plně přístupná v rámci prohlídky a nabízí panoramatický výhled na celý starý Neunkirchen. Architektonicky unikátní a památkově chráněná je vodárenská věž z roku 1936 o objemu 2150 m³, která přiváděla vodu do vysokých pecí. Ta se roku 1996 kultivovala na Cinetower se čtyřmi kinosály. V její blízkosti se nachází mnoho hospůdek, restaurací a barů. Roku 1999 byla adaptována vedlejší hala dmychadel na nový multifunkční divadelní a konferenční sál „Gebläsehalle“, který pojme až 1000 návštěvníků na sezení a 2000 návštěvníků ke stání. Tato adaptace zachovala industriální charakter objektu, který byl doplněn o moderní technické vybavení.¹⁹⁴ Nedaleko továrny se nacházel zámeček Carla Friedricha Stumma, který byl zničen roku 1945. Dochovala se však budova jízdního „Stummsch Reithalle“, která byla používána později jako hasičská stanice s výcvikovým zařízením.¹⁹⁵ Nyní je centrem kulturních akcí, divadla a hudebních vystoupení. V areálu se také nachází hřbitov rodiny průmyslníků Stumm ve středu s 5 m vysokou litinovou neogotickou stélou.¹⁹⁶

---

¹⁹³ Neunkircher Hütte, Neunkirchen [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.viktormacha.com/galerie/neunkircher-hutte-neunkirchen-75/>

¹⁹⁴ Neue Gebläsehalle Neunkirchen. *Region Neunkirchen* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.regionneunkirchen.de/erleben/sehenswuerdigkeiten/neue-geblaesehalle-neunkirchen>

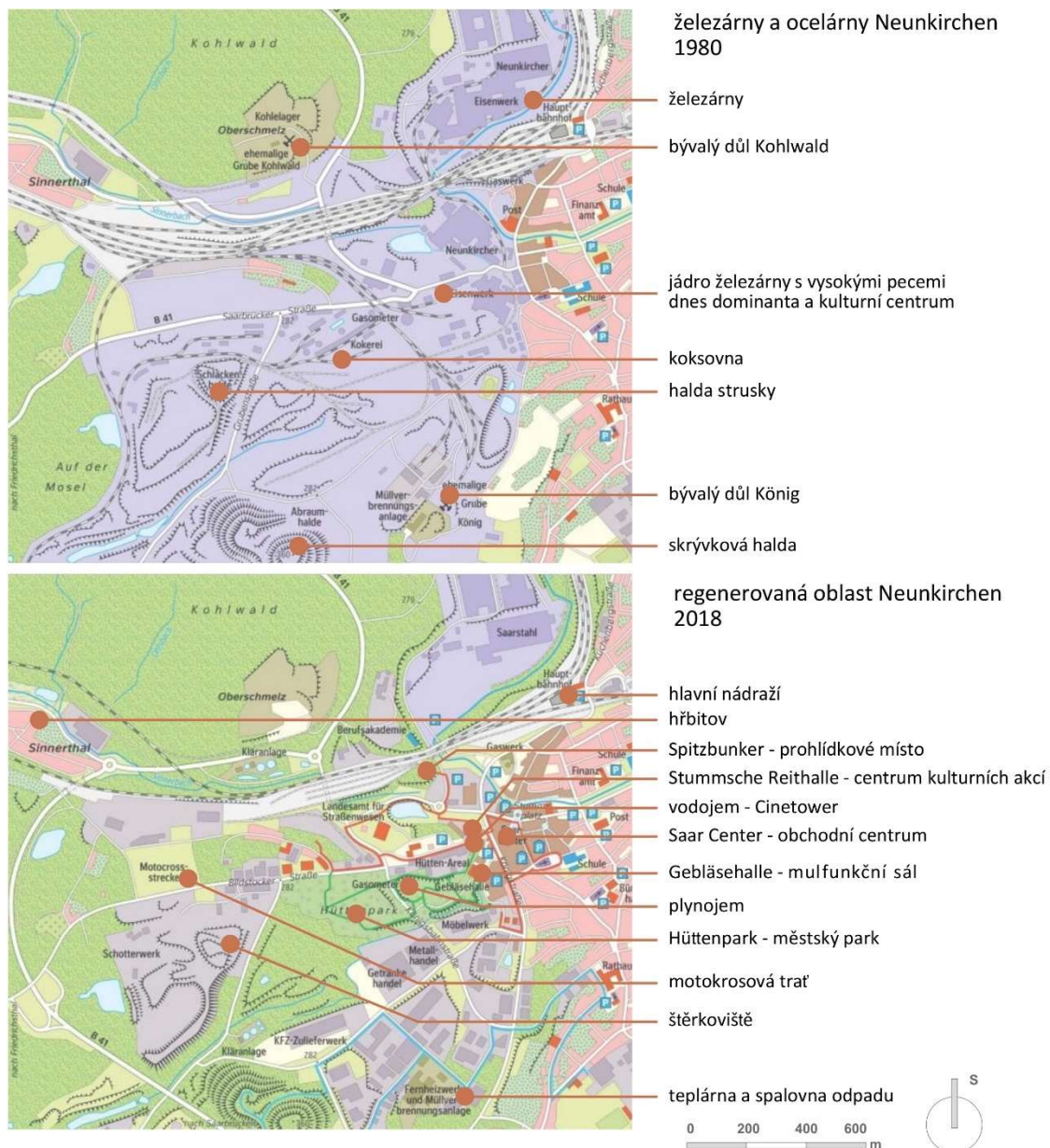
¹⁹⁵ *Altes Hüttenareal Neunkirchen* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.urlaub.saarland/Media/Attraktionen/Altes-Huettenareal-Neunkirchen>

¹⁹⁶ *Altes Hüttenareal Neunkirchen. Saarland* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

https://www.saarland.de/mbk/DE/portale/industriekulturportal/industriekultur/OrteIndustriekulturSaarland/denkmaeleranderebereiche/huettenarealneunkirchen/huettenarealneunkirchen_node.html

Industriální architektura je od roku 2000 doplněna o osvětlení a moderní konstrukce, s nabídkou mnoha aktivit pro trávení volného času – divadlo, kino, koncerty, gastronomie, fitness a Saarpark s více než 120 specializovanými obchody.

Obr. 395 – Nahoře je původní situace areálu z roku 1980, kdy areál železáren Neunkirchen patřil společnosti Saarstahl, zdroj: <https://diercke.westermann.de/content/neunkirchen>. Dole se nachází plán zóny regenerované oblasti industriální zóny Neunkirchen z roku 2018, zdroj: <https://diercke.westermann.de/content/neunkirchen>.

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Altes Hüttenareal Neunkirchen
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - V současné době se nejedná o architektonickou hodnotu areálu, ale pouze o hodnotu pár dochovaných objektů, především vodárenskou věž a volné aparatury vysokých pecí, které jsou dochovány jako dominanta. - za zmínění také stojí Gebläsehalle, která je skvělým příkladem adaptace industriálního objektu.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Urbanistická hodnota je znázorněna pouze dominantami a jádrem původních železáren, oblast bývalé koksovny je nyní městským parkem.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Zachované objekty dokládají historii lokality, včetně objektů prezentujících zakladatele železářny bratry Stummy – jízďárna, kaple, hřbitov se stélou.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Pozůstatky bývalé železářny (vysoké pece, plynojem, vodojem, hala dmychadel a exponáty technologických zařízení v hutnickém parku) dokládají průmyslovou historii města a celé oblasti Sárska.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologická hodnota je u dochovaných objektů využita pro nové náplně kulturních a dalších veřejných funkcí.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V bývalém areálu železářny není dochována hodnota technologického toku, je pouze popsána na návštěvnických tabulích.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Systémové a technologické vazby nejsou stejně jako technologický tok dochovány.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - Některá původní technologická a technická zařízení jsou vystavena v novém městském parku, který se nachází místo bývalé koksovny, technická hodnota je dochována u volných aparatur vysokých pecí.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Původní autenticita je využita jako průmyslová dekorace moderního kulturního a volnočasového centra.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Původní atmosféra a genius loci v místě „Altes HüttenAreal“ nezůstala a je trochu připomínána pouze pár ponechanými industriálními objekty, které ji jako celek neutváří.

Hodnoty průmyslového dědictví železářny v Neunkirchenu jsou zachovány pouze ve formě pár ojedinělých objektů, které jsou z velké části adaptovány pro svá nová využití. Průmyslovou atmosféru tak má pouze nové kulturní centrum „Altes HüttenAreal“, které je podpořeno v noci moderním osvětlením. V městském parku jsou umístěny artefakty technologického zařízení.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

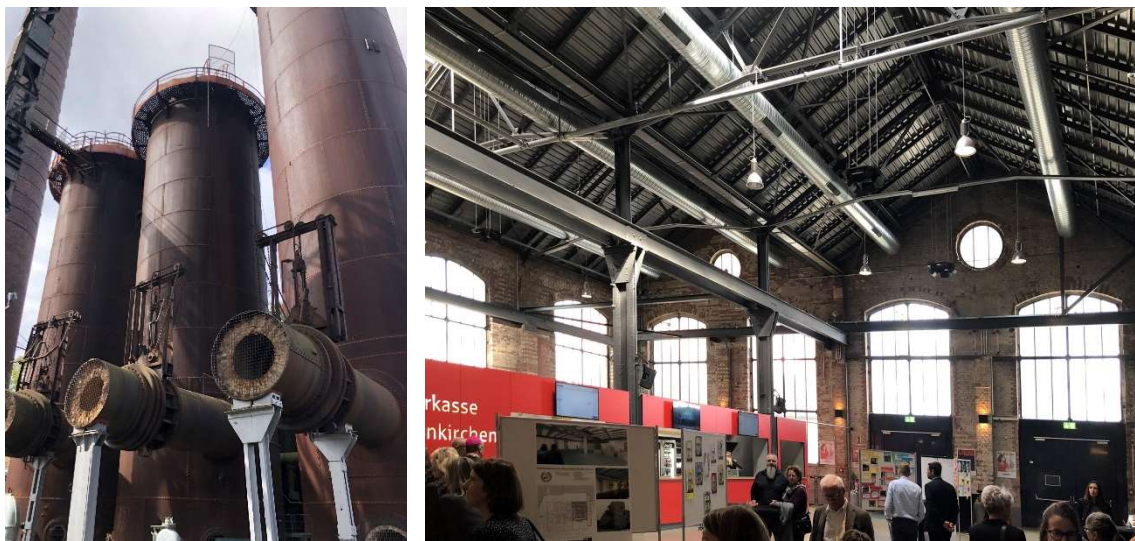
Hlavní funkce v areálu:

- Kultura a zábava:
  - multifunkční sál v hale dmychadel (Gebläsehalle)
  - multifunkční sál v bývalé jízdárně bratří Stummů
  - kino a restaurace ve vodárenské věži

Doplňkové funkce:

- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý městský park
  - motokrosová trať
- Obchod + služby:
  - velké obchodní centrum Saarpark Center
- Stravování:
  - restaurace ve vodojemu
  - restaurace v obchodním centru

Funkční struktura bývalého hutního areálu odpovídá dnešním nejvíce vyhledávaným společenským funkcím, mezi které patří kultura, zábava, obchod a stravování. Důležité je také vytvoření nového městského parku pro trávení volného času sportem a rekreací.

Obr. 396 – Altes Hüttenareal, Neunkirchen – vlevo fotografie ponechaného torza technologie; vpravo fotografie interiéru foyer multifunkčního sálu v bývalé hale dmychadel (Gebläsehalle), 2022. Zdroj: archiv autora

Závěr:

Příklad regenerace oblasti z německého Neunkirchenu může být pro budoucí podobu území železářny v Hrádku přínosný především „vyčištěním“ území a využitím jeho potenciálu pro potřebné funkce vyhledávané moderní společností. Byly zachovány opravdu jen jedinečné objekty – ať už pro nové využití, jak dokládá objekt haly dmychadel (Gebläsehalle), nebo jen jako nové dominanty území a odkazy k průmyslové historii, která je s místem neoddělitelně spjata.

8.1.6 Völklinger Hütte

- 7 Völklingen, Německo
huť založena Buchem; později Röchlingova
- 1873
  - 1986
- centrum pro umění a průmyslovou kulturu
- 1999
- ☆ 1994 Weltkulturerbe UNESCO

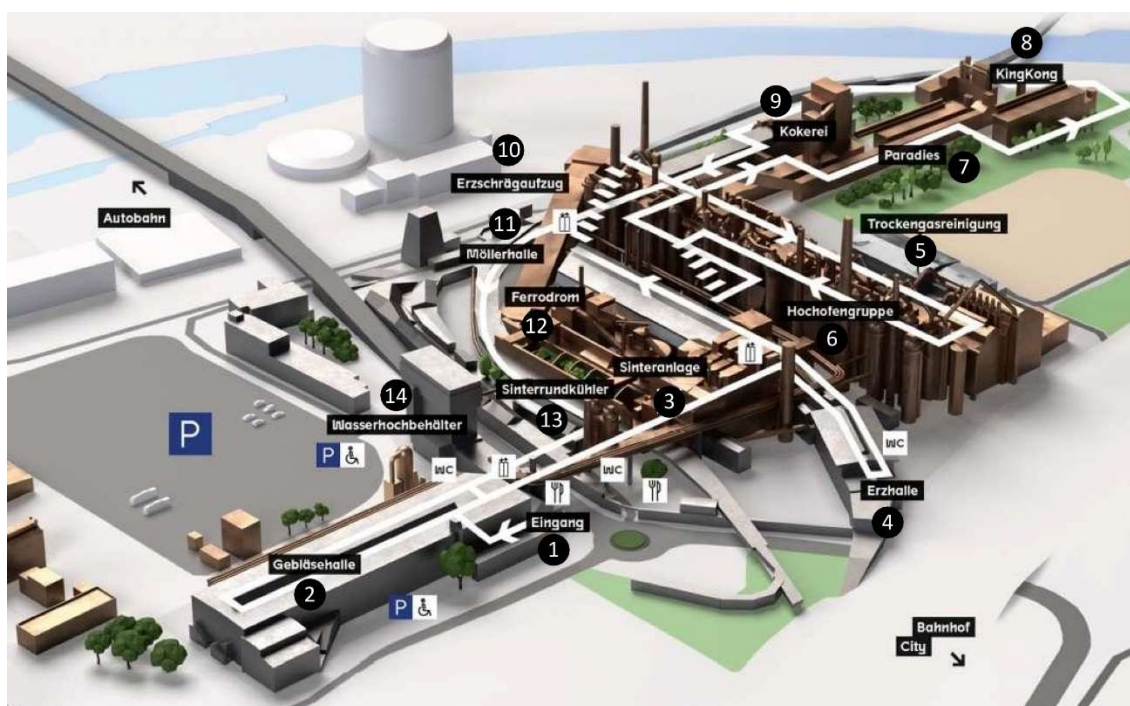

Historické milníky:

- 1873 založil Julius Buch továrnu s pudlovnou a válcovnou
- 1881 koupil závod podnikatel Carl Röchling
- 1883 uvedena do provozu vysoká pec č. 1
- 1890 železárny Völklinger jsou největším výrobcem ocelových nosníků v Německé říši
- 1891 zaveden Thomasův proces
- 1893 dostavění kompletu 5 vysokých pecí
- 1897 postavena první koksárenská baterie přímo u vysoké pece
- 1900 postavena strojovna s plynovými motory využívající vysokopecní plyn
- 1917 vybudován železniční systém pro nakládání vysokých pecí
- 1917 první použití systému čištění suchého plynu na světě
- 1918 stavba vyvýšené vodní nádrže na železobetonové příhradové konstrukci
- 1928 vynález technologie spékání pro recyklaci odpadních produktů z tavicích procesů
- 1935 postavena siemens-martinská ocelárna a přestavba a rozšíření koksovny
- 1940 pracovalo v železárnách 12000 cizinců v nucených pracích
- 1945 Sársko prohlášeno za francouzskou okupovanou zónu
- 1956 železárny navráceny rodině Röchlingů
- 1971 železárny sloučeny s železárnami Burbach – vznik „Ocelárny Röchling-Burbach GmbH“
- 1974 vrchol produkce
- 1975 ocelářská krize
- 1980 nová ocelárna s nejmodernější technologií
- 1986 odstaveny vysoké pece, ukončena výroba surového železa a uzavřena koksovna

Milníky z regenerace oblasti:

- 1986 železářny převedeny do vlastnictví spolkové země Sársko
- 1994 železářny zařazeny na seznam světového kulturního dědictví UNESCO
- 1996 konzervace a částečná adaptace haly úpravy plynu a strojovny (Gebläsehalle)
- 1999 vznik podpůrné společnosti Völklinger Eisenhütte bei Saarbrücken, Actiengesellschaft für Eisenindustrie
- 2004 nové využití suterénu haly rudy a přísad (Möllerhalle), pro centrum společnosti ScienceCenter Ferrodrom

1_ hlavní vstup	8_ socha KingKonga
2_ hala úpravy plynu a strojovna (hlavní výstavy)	9_ koksovna
3_ Sinterlange (stálé výstavy)	10_ šikmý výtah rudy
4_ hala rudy (akce, divadla)	11_ hala rudy a přísad (výstavy obrazů)
5_ suché čištění plynu	12_ centrum vědy Ferrodrom
6_ skupina vysokých pecí (vyhlídka)	13_ sintrový kulatý chladič
7_ zelený park – ráj	14_ zvýšená vodní nádrž

Obr. 397 – Schéma areálu světového dědictví Völklinger Hütte, 2022, Zdroj: <https://voelklinger-huette.org/de/besuch/>

Stručný popis:

Železářna byla založena roku 1873 inženýrem Julusem Buchem s názvem „Völklinger Eisenhütte bei Saarbrücken, Actiengesellschaft für Eisenindustrie“. Zpočátku prosperovala, ale po pěti letech došlo k propadu a závod se dostal do likvidace. Zchátralou železářnu Völklingen koupil roku 1881 Carl Röchling, který o rok později dokoupil i rudná pole v Algringenu v Lotrinsku pro zásobování železáren rudou. Během první světové války byla hlavním úkolem železáren „Röchling´sche Iron and Steel Works“ výroba zbraní. Dále se soustředila výroba na ocelové přílby. V roce 1905 se stal ředitelem železáren syn Hermann Röchling, který podnik v roce 1936 orientoval do služeb

zbrojního průmyslu Třetí říše výrobou granátů a součástí letadel. Od roku 1940 byly v závodě Röchling využíváni váleční zajatci na nucené práce. Hermann Röchling patřil mezi největší obdivovatele Adolfa Hitlera. V letech 1948–51 byl uvězněn za válečné zločiny a železárny byly obsazeny americkými vojsky. Následně železárny přešly pod francouzskou vojenskou správu. V roce 1953 byl Hermannu Röchlingovi udělen Siemens Ring – nejvyšší ocenění za technické vědy v Německu a roku 1956 byly jeho rodině navráceny železárny. V roce 1971 byly železárny Völklingen sloučeny se železárnami Burbach a staly se z nich „Ocelářské závody Röchling-Burbach GmbH“. Následně stále rostla produkce, která byla na vrcholu v roce 1974, ale hned rok poté nastala ocelářská krize. V roce 1978 proběhlo další sloučení, tentokrát s železárnami Neuenkirchen a vytvoření „Arbed Saarstahl GmbH“ pod vedením Arbed. 4. července 1986 byly odstaveny vysoké pece a kompletně ukončena výroba surového železa. Po ukončení výroby byla železárna převedena do vlastnictví spolkové země Sársko a byla zahájena regenerace areálu spočívající v úpravě areálu na rozsáhlé muzeum hutnictví bez demolic jakýchkoli objektů.¹⁹⁷

Železárna ve Völklingen symbolizuje identitu Sárska a rozvoj celého regionu Saar-Lor-Lux. To byl také důvod, proč 17. prosince 1994 v Phuketu v Thajsku došlo poprvé k zařazení průmyslového místa – Völklinger Hütte do řad světového kulturního dědictví UNESCO. Do té doby byl seznam vyhrazen pro katedrály, stará města a paláce. Lokalita představuje zcela neporušený a autentický komplex, který prezentuje vrchol průmyslové éry a zároveň odráží historii Německa. V 21. století, ve věku antropocénu¹⁹⁸ zaujímá klíčové postavení v pozici k tomu, aby prostřednictvím umění a kultury prozkoumala pozitivní a negativní dopady tohoto vývoje a zamyslela se nad přítomností a budoucností.¹⁹⁹

Pro podporu kultury a péče o industriální dědictví železáren byla 7. července 1999 založena podpůrná společnost s názvem „World Cultural Heritage Site at the Völklingen Ironworks the European Centre for Art and Industrial Culture gGmbH“. Dnes je železárna jedinečné místo pro mezinárodní výstavy, festivaly a koncerty. Také se jedná o místo, kde se setkává kultura a příroda. Cílem společnosti je konzervace a rozvoj památkového komplexu Völklingen Ironworks a šíření průmyslové kultury v kontextu s uměním a vzděláním veřejnosti v této oblasti. Součástí je také vědecký výzkum a hodnocení průmyslové kultury v rámci rozvoje evropských záchranných bodů a jejich efektivní prezentace.²⁰⁰

Areál železárn zabírá plochu 36 ha a nabízí návštěvníkům seznámení se všemi kroky výroby surového železa podle původních technologií s inovacemi, které v té době znamenaly revoluční převrat v hutním průmyslu. Prvním konzervovaným a částečně nově adaptovaným objektem byla roku 1996 hala úpravny plynu a strojovna

---

¹⁹⁷ The history of the Völklingen Ironworks: Chronology. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/weltkulturerbe/geschichte/>

¹⁹⁸ Antropocén = epocha, ve které lidské bytosti svou činností drasticky mění své prostředí a globálně ovlivňují zemský ekosystém

¹⁹⁹ The Völklinger Hütte UNESCO World Heritage Site. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/weltkulturerbe/unesco-weltkulturerbe/>

²⁰⁰ Our Company. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/ueber-uns/unser-leitbild/>

(Gebälsehalle), ve které se nyní nachází hlavní vstup pro návštěvníky areálu a hlavní měnicí se výstavy mezi dochovanými původními stroji z roku 1905.²⁰¹

Dále prohlídka vede do Sinterlange, kde byly původně dále zužitkovávány zbytky z procesu tavení a intenzivním ohřevem spečeny do znovu použitelného materiálu. Dnes se v těchto prostorách nachází prezentace historických souvislostí s památkem nuceně nasazených podle návrhu Christiana Boltanski a návštěvnické centrum UNESCO.²⁰²

Další konzervovanou a zároveň nově využívanou halou k výstavám je hala rudy a přísad (Möllerhalle), ve které docházelo k nákladu do vozů jednokolejky, které směř dopravovaly do vysokých pecí. Dnes slouží k výstavám především pro prezentaci fotografií a obrazů. Vytváří ústřední prostor pro UrbanArt Biennale prezentující street art a graffiti. Od roku 2004 se v jejím suterénu nachází ScienceCenter Ferrodrom a kapsy bunkrů, ve kterých se nacházela železná ruda a aglomerát, byly propojeny zářezy v bočních stěnách, díky čemuž vznikl unikátní výstavní prostor.²⁰³

Také rudná hala (Erzhalle), která sloužila pro ukládání rudy, dnes prezentuje umělecké a experimentální zaměření areálu muzea a kulturní památky. Nachází se v ní výstavy a konají různé divadelní festivaly, také tam sídlí společnost FUTURE LAB.²⁰⁴

Dominantou území utvářející panorama železáren je především šest vysokých pecí, které jsou doplněny jedinečným systémem dopravníků. V rámci prohlídky je možné se dostat na plošinu ve výšce 45 m, procházet mezi dopravníky a pozorovat celý areál a okolí z této nové vyhlídky. Ruda byla do vysokých pecí dovážena jednokolejnými vozy po šikmém výtahu na výšku 27 m, v zadní části byl stejným systémem šikmého výtahu dopravován koks. Vedle vysokých pecí se nacházejí horkovzdušná kamna Cowper dosahující výšky 40 m.²⁰⁵

Jedinečnou technologií v železárně je suché čištění plynem, které je originální inovací v Sársku a následně celosvětově používané.²⁰⁶ Další dochovanou částí železáreny je koksovna s uhelnými věžemi a s ocelovým silem, která se nyní nachází v zeleném ráji, kde si flora a fauna získává zpět svůj prostor.²⁰⁷

---

²⁰¹ Die Gebläsehalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/geblaesehalle/>

²⁰² Sinteranlage: UNESCO Besucherzentrum. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/sinteranlage/>

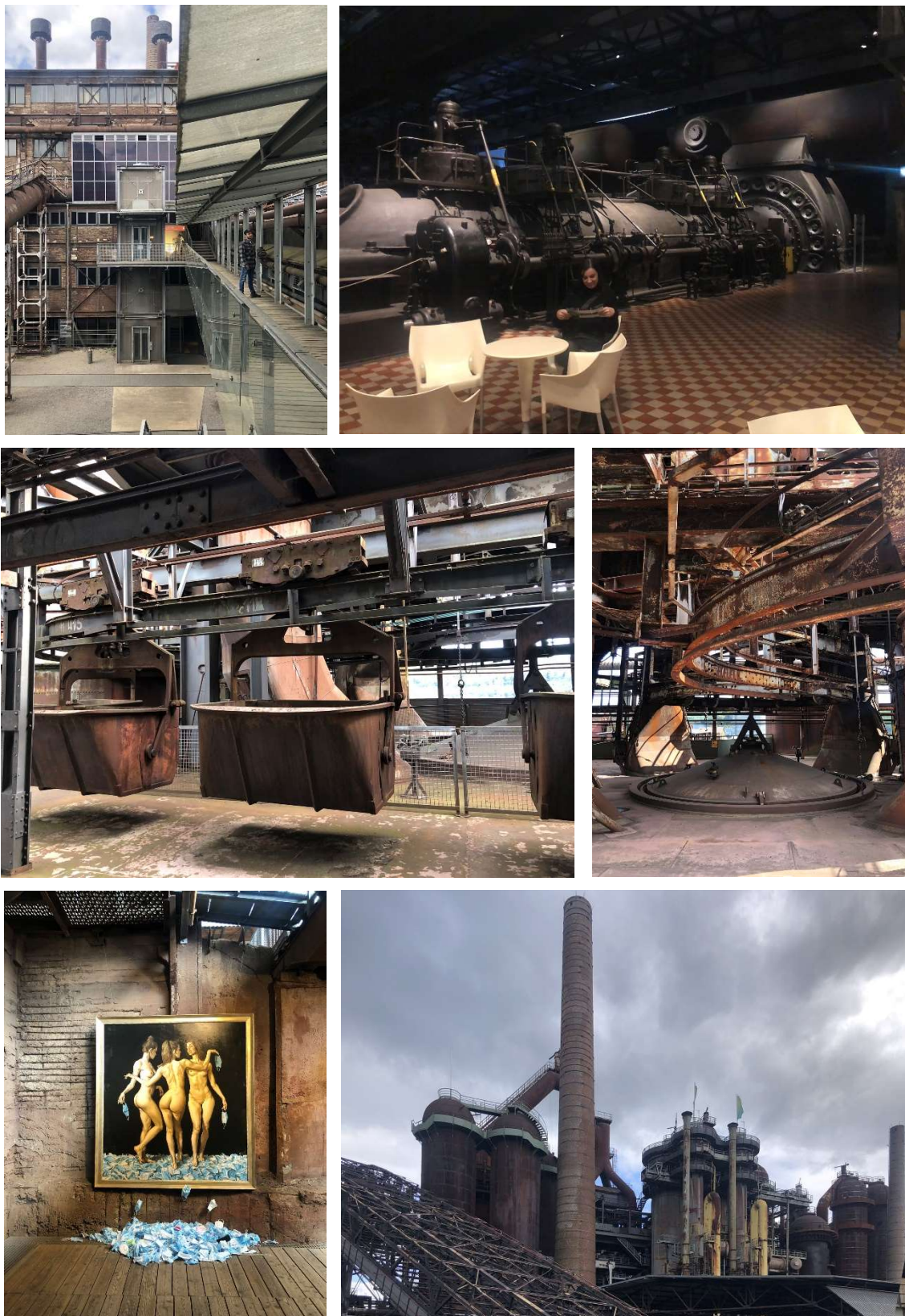
²⁰³ Die Möllerhalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/moellerhalle/>

²⁰⁴ Die Erzhalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/erzhalle/>

²⁰⁵ Die Hochofengruppe. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/hochofengruppe/>

²⁰⁶ Die Trockengasreinigung. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/trockengasreinigung/>

²⁰⁷ Die Hüttenkokerei. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/kokerei/>

Obr. 398 – Völklinger Hütte – vlevo nahoře fotografie nadchodu nad komunikací, který vede podél technologického potrubí; vpravo nahoře interiér strojovny, kde bývají umístěny hlavní výstavy (Gebälsehalle); vlevo uprostřed fotografie systému dopravníků pro zavážku do pecí; vpravo uprostřed víko vysoké pece; vlevo dole výstava obrazů v hale rudy a přísad (Möllerhalle); vpravo dole pohled na vysoké pece a šikmý výtah, 2022. Zdroj: archiv autora

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Völklinger Hütte
architektonická	- Architektonická hodnota areálu včetně jeho technologických zařízení je jedinečná a ucelená, proto patří mezi světové dědictví UNESCO.
urbanistická	- Urbanistická hodnota je také dochována v kompletní historické podobě.
umělecko-historická	- Zachované objekty dokládají historii lokality, včetně objektů a technologií prezentujících rozvoj za Hermanna Röchlinga, který přinesl mnoho inovací pro technologický obor hutnictví.
historická	- Historická hodnota je jedinečná, jedná se o ucelený komplex hutního areálu dokládající průmyslovou historii města, oblasti Sárska, ale i Německa.
typologická	- Typologická hodnota je zachována a u některých objektů využita pro nové náplně – ve všech případech se jedná o kulturu (muzeum a galerie – výstavy umění, obrazů a fotografií, které jsou doplněny o moderní technologie).
technologického toku	- Areál prezentuje ucelený komplex včetně zachovalého technologického toku od surovin po výsledný produkt surového železa.
systémových a technologických vazeb	- Systémové a technologické vazby jsou stejně jako technologický tok dochovány a prezentovány.
technická	- Původní technologická a technická zařízení jsou na svých původních místech nebo vystavena v hale úpravný plynu a strojovny, technická hodnota je opět ve velké míře zachována.
autenticity	- Původní autenticita a hodnověrnost je zachována a v některých místech (např. v místě památníku nuceně nasazených podle návrhu Christiana Boltanski) je tato hodnota ještě podtržena a zvýrazněna.
atmosféry místa	- Původní atmosféra a genius loci v místě areálu jsou také zachovány, jedná se o surové industriální prostředí, které je pouze upraveno pro prezentaci a pro větší zájem doplněno kulturními výstavami.

Hodnoty průmyslového dědictví železářny ve Völklingen jsou zachovány v maximální možné míře, a i proto se jedná o jediné železářny nacházející se na seznamu světového dědictví UNESCO.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Kultura, zábava, vzdělání a cestovní ruch:
  - návštěvnické centrum a stálé výstavy o historii s památníkem nuceně povolovaných v bývalé Sinterlange
  - různě měnící se hlavní výstavy a muzeum původních strojních zařízení v hale úpravny plynu a strojovně (Gebläsehalle)
  - výstavy obrazů a fotografií v bývalé hale pro nakládání rudy a přísad (Möllerhalle)
  - volně přístupné vyhlídkové trasy na plošině se systémem dopravníků kolem skupiny vysokých pecí
  - umělecké a experimentální zázemí a prostor pro konání akcí v hale rudy (Erzhalle)
  - dochované objekty s popisem historie výroby

Doplňkové funkce:

- Sport a rekreace:
  - nově vzniklá zelená zóna v části kolem koksovny
  - areál často vyhledávaný fotografy
- Obchod + služby:
  - Možnost zakoupit si dárkové předměty
- Stravování:
  - V muzeu se nacházejí pouze prodejní automaty

Funkční struktura v tomto areálu je jednotná, jedná se o uzavřený areál přístupný veřejnosti pouze v otvíracích hodinách, který slouží jako muzeum hutnictví. Toto nejrozsáhlejší muzeum hutnictví je doplněno spoustou přidružených výstav stálých i měnících se v průběhu času a současných trendů. Také se v areálu nachází sídla některých vědeckých a výzkumných institucí.

Závěr:

Případová studie areálu Völklinger Hütte je v práci popsána především kvůli své jedinečnosti a dokladu toho, že průmyslové dědictví z oblasti hutnictví je tak významné, že bylo jako první zapsáno na světový seznam kulturních památek UNESCO. Rozsahem a přístupem se jedná o nesrovnatelný příklad k Hrádku, avšak je důležité jej zmínit. Na regeneraci areálu je možné sledovat celek a zároveň jednotlivosti a drobnosti v přístupu k zachovaným objektům. Tento příklad také dokazuje zájem široké veřejnosti o místa s jedinečnou atmosférou a autenticitou bývalého průmyslu.

8.1.7 Parc du haut-forneau U4, Uckange

<p>8 Uckange, Francie </p> <p>huť bratří Stummů ● 1890 ○ 1991</p> <p>průmyslový park ● 2007 (otevření) ☆ 2001 průmyslová památka Lotrinska</p>	
---	--

Historické milníky:

- 1890 založení huti německými průmyslníky bratry Stumm se 4 vysokými pecemi
- 1897 poprvé zapálena vysoká pec U4
- 1904 dokončena stavba dalších dvou vysokých pecí
- 1935 rekonstrukce U4
- 1960 továrna na počátku rozvoje
- 1980 vrchol hospodářského růstu
- 1991 ukončení provozu huti

Milníky z regenerace oblasti:

- 2001 lokalita zapsána na Monuments Historiques (list průmyslových památek Lotrinska)
- 2005 odkup huti společností Val de Fensch
- 2007 otevření areálu pro veřejnost a instalace osvětlení U4 „Tous les Soleils“ od Clauda Lévêque
- 2011 dokončení zahrady industriálních stop
- 2012 začátek plánované realizace developerského projektu Evol'U4 (s plánovaným dokončením v roce 2030)
- 2016 rekonstrukce bývalých prodejen
- 2016 přístup do castingové haly a instalace jejího osvětlení

Obr. 399 – Situace regenerované oblasti Parc du haut-forneau U4 s návrhem nové zónyEVOL'U4, návrh od ATELIER D'ÉCOLOGIE URBAINE, EPFL et CAVF. Zdroj: <https://www.itinerairedarchitecture.fr/ficheop.php?id=448>

Stručný popis:

Železářny ve francouzském Uckange byly založeny v roce 1890 německými bratry Stumm (zmiňovanými již u železářny v Neunkirchen), kteří zde na počátku 20. století postavili čtyři vysoké pece a později další dvě. V průběhu 30. let 20. století došlo k modernizaci zařízení a kompletní přestavbě vysoké pece U4. V 60. letech koupila závod společnost Usinor, která se specializovala na výrobu litiny, a tak provedla další modernizaci. K vyhasnutí pecí a ukončení výroby došlo roku 1991.²⁰⁸

Slavnou huť dnes připomíná pouze torzo vysoké pece U4 vysoké 71 m. Tato vysoká pec byla s podporou obce sdružením Mémoire et Cultura Industrielle Lorraine (MECILOR) zapsána pod Monuments Historiques (list průmyslových památek Lotrinska roku 2001), díky svému neobvyklému systému zavážení vsázky pomocí kolmého výtahu. Sdružení je složeno z dobrovolníků, většinou profesionálních ocelářů, kteří v místě pracovali

²⁰⁸ Parc du Haut Fourneau U4: Uckange (Moselle) [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.itinerairedarchitecture.fr/ficheop.php?id=448>

a nyní nabízejí komentované prohlídky pro návštěvníky. MECILOR bylo založeno s cílem vést a povzbudit provoz k zachování průmyslového dědictví lokality. V roce 2005 začala společnost Val de Fensch, majitel části lokality, s prací na regeneraci, s těžkým odstraňováním azbestu a dekontaminací celého území. Velká část přilehlých budov a ostatní vysoké pece byly odstraněny. Území bylo roku 2007 otevřeno pro veřejnost jako Parc du haut-fourneau U4 – park věnovaný paměti průmyslové éry. Vysoká pec U4 se stala součástí uměleckého díla „Tous les Soleils“ (instalace červeného osvětlení na architekturu vysoké pece) od mezinárodně uznávaného umělce Clauda Lévêque. Cílem bylo trvalé zvýraznění vysoké pece jako silného symbolu a součást průmyslového dědictví Lotrinska a Francie, ale také jako „totemizovaného“ objektu. Umělecká intervence působí jako odhalení surové architektury v součásti urbanistického kontextu, ve kterém se nachází.²⁰⁹

Od roku 2012 probíhají strategické a rozvojové plány na celé území pod názvem projekt „Evol'U4“, jehož realizace by měla být dokončena do roku 2030. Průmyslová pustina by měla být za spolupráce města, týmu projektového managementu, architektů a univerzity v Lotrinsku přeměněna na centrum pro vědeckou, technickou, průmyslovou a environmentální kulturu. V roce 2016 byla otevřena hala s restaurací a obchody od AEA Architectes.²¹⁰

Prostředkem k ochraně průmyslového dědictví oblasti, ale i jednotlivých zařízení, je poskytnout návštěvníkům pochopení procesu výroby litiny za využití vysoké pece, která je doplněna pomocnými technickými prvky – skladem surovin, nakládacím systémem, licí halou a halou s čištěním plynu. A také budovami nezbytnými pro její provoz, jako je elektrorozvodna, mechanická dílna, kompresorovna a centrála s dmychadly a kotly. Objekty a technologické zařízení tvoří soudržný a úplný soubor.²¹¹ Prohlídka mezi objekty je po ocelových lávkách, které návštěvníkům umožňují dvojitý pohled – a to jak během dne, tak i v noci. Stezky po lávkách jsou zřízené v různých výškách doplněné o stožáry s lampami a vinou se po areálu i mezi technologickým zařízením po cestě výroby litiny. Celý areál je obklopen nově vzniklým městským parkem – zahradou stop „Jardin des Traces“, která je zasvěcena paměti dělnické třídy. Návrh parku je od ateliéru Base Paysage a zahrnuje tři různé druhy zahrad – zahrady Alchymie, Energie a Steelmakers.²¹² Nově se také oblast stává místem a zdrojem tvorby, inspirace a kulturního prostoru. V parku se konají různé akce pro veřejnost, pouliční umění, cirkus, divadlo, hudba a výtvarné umění. Prostor se snaží o propojení mezi průmyslovým dědictvím, uměním a kulturou. Park nabízí ucelené pohledy, nezbytný odstup, k zachycení zachované části areálu jako celku.

²⁰⁹ L'ŒUVRE « TOUS LES SOLEILS » DE CLAUDE LÉVÊQUE. U4 [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.hf-u4.com/fr/le-lieu/l-oeuvre-tous-les-soleils-de-claude-leveque>

²¹⁰ Parc du Haut Fourneau U4: Uckange (Moselle) [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.itinerairedarchitecture.fr/ficheop.php?id=448>

²¹¹ LIEU PATRIMONIAL. U4 [online]. [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.hf-u4.com/fr/le-lieu/lieu-patrimonial>

²¹² PARC DU HAUT FOURNEAU U4: Uckange (Moselle). *Itinéraires D'Architecture* [online]. 2017 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.itinerairedarchitecture.fr/ficheop.php?id=448>

Obr. 400 – Parc du haut-fourneau U4, Uckange – vlevo pohled na panorama areálu kolem vysoké pece č. 4; vpravo fotografie z vyvýšené lávky na technologické zařízení, 2022. Zdroj: archiv autora

Obr. 401 – Schéma zahrady stop „Jardin des Traces“, která se nachází na regenerovaném území části železářny Uckange. Zdroj: <https://www.astronomie54.fr/tete-dans-les-etoiles-uckange/>

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Parc du haut-forneau U4
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Architektonická hodnota areálu je zachována v části kolem vysoké pece U4. - Hodnota je podtržena a zvýrazněna uměleckým nasvícením.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Areál má v zachované části původní urbanistickou strukturu, která je podtržena návštěvnickou stezkou (lávkami), které vedou po cestě výroby. - Je doplněna hodnota krajinářského zpracování, které doplňuje kulturní hodnoty objektů a zařízení.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných objektů.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Areál bývalé železářny prezentuje průmyslovou historii města a celé oblasti a svou historickou hodnotu prezentuje návštěvníkům ať formou zachovalých objektů, tak formou industriálních stop v městském parku.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologická hodnota je u jednotlivých objektů respektována, zachované objekty jsou nedotčeny v původním stavu.
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu železářny je dochována a přímo prezentována hodnota technologického toku výroby litiny.
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Systémové a technologické vazby jsou stejně jako technologický tok zachovány díky dochování celistvé části areálu.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektech zůstala původní technologická a technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Areál působí velmi autenticky, je zachována celistvá část areálu, která utváří panorama města.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - Zachované části výrobních objektů a zařízení utvářejí jedinečný genius loci, tvořený složitostí průmyslového prostředí. - V místě parku atmosféra místa již není i přes jednotlivé průmyslové stopy působí spíše moderně.

Hodnoty průmyslového dědictví železářny v Uckange jsou patrné v celistvé části dochovaných objektů a technologických zařízení kolem vysoké pece U4. Příjemný je orientační systém – procházení po jasně dané stezce, ze které se nedá odejít a ze které je možné nahlížet i dovnitř objektů z různých výšek. Z přilehlého městského parku je výhled na ucelený soubor areálu, který se tyčí v jinak volném prostranství jako železný obr.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Kultura, zábava, vzdělání a cestovní ruch:
  - návštěvnické centrum v nově umístěné montované hale, skrze kterou je přístup na prohlídkovou stezku
  - dochované objekty s popisy historie výroby
- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý volně přístupný městský park s industriálními stopami
  - možnost projížďky na koni kolem vysoké pece

V tomto případě je funkční struktura složena ze dvou hlavních složek – jedné kulturně vzdělávací a druhé rekreační. Nová funkční náplň oblasti je městský park se zachovalým torzem vysoké pece U4 a jejích přidružených technických objektů, který nabízí prohlídky pro veřejnost během hlavní sezóny.

Obr. 402 – Parc du haut-fourneau U4, Uckange – dvě fotografie z vyvýšené lávky, ta vlevo zachycuje pohled na halu rudy a přísad, ta vpravo pohled na technologie u vysoké pece, 2022. Zdroj: archiv autora

Závěr:

Území bývalé železárny ve francouzském Uckange je svou rozlohou a vazbou na město nejvíce podobné řešenému území areálu v Hrádku. Také prezentuje důležitou vzájemnou podporu obce a sdružení dobrovolníků, kteří usilují o zachování identity místa. Tato případová studie by mohla být jedním z podkladů pro představu o možném novém využití hrádeckého brownfieldu. Regenerace je rozdělena do menších postupně rekultivovaných území – jádro bývalé průmyslové výroby, městský park doplněný o interaktivní prvky a území připravené pro budoucí novou výstavbu.

8.1.8 Belval, Esch-Sur-Alzette

<p>9</p> <p>Esch-sur-Alzette, Lucembursko </p> <p>železárna Arbed ● 1911 ○ 1997</p> <p>multifunkční městské centrum s muzeem ● 2001 (projekt)</p>	
--	--

Historické milníky:

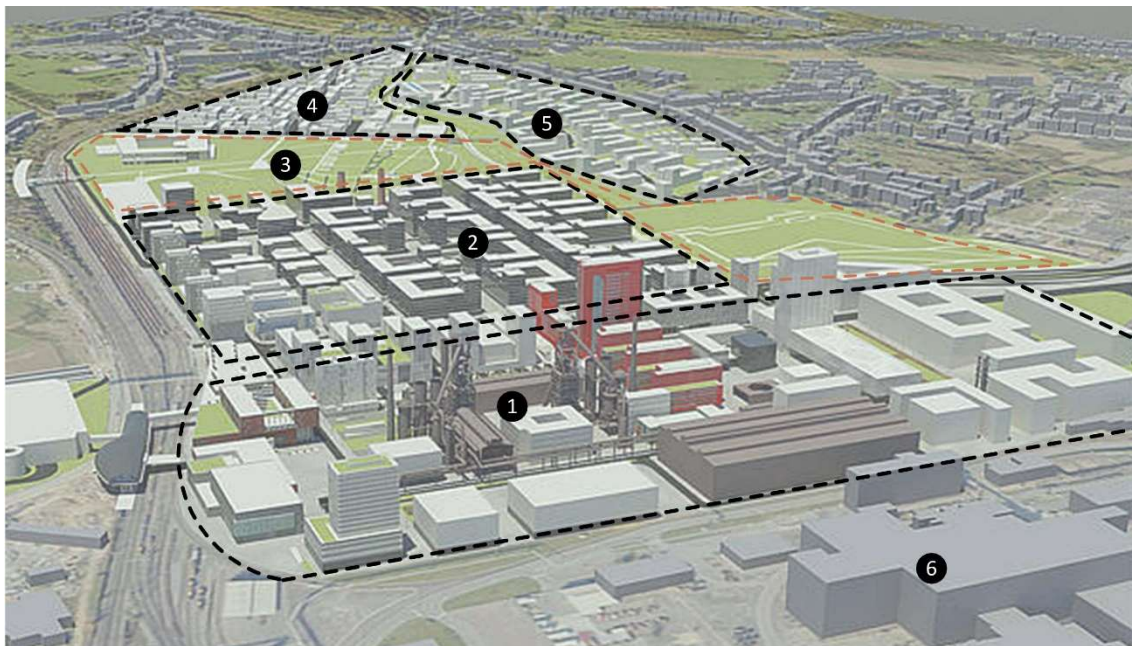
- 1909 založení železární společností Gelsenkirchener Bergwerks A.G
- 1911 sloučením hutí založena lucemburská ocelářská skupina ARBED
- 1919 rozšíření areálu železární
- 1965 železárna byla kompletně transformována a modernizována až do roku 1979, šest starých vysokých pecí bylo zbouráno a nahrazeno třemi novými
- 1993 částečně odstaveny vysoké pece a používána elektrická pec pro kovový šrot
- 1995 jedna ze tří pecí prodána čínské ocelářské společnosti Kisco
- 1997 úplné odstavení poslední provozované vysoké pece a ukončení výroby
- 2002 skupina ARBED sloučena se španělskou skupinou Usinor a vznikla skupina Arcelor
- 2006 skupina Arcelor sloučena s Mittal Steel a vznikla skupina ArcelorMittal, která nadále provozuje výrobu ve vedlejším areálu na východní straně Belval

Milníky z regenerace oblasti:

- 2000 Lucemburský stát a ocelářská skupina Arbed (dnes AcelorMittal) společně založily developerskou společnost Agora pro plánování a vytvoření nové městské čtvrti
- 2000 vysoké pece A a B přidány na seznam „Inventaire Supplémentaire den Sites et Monuments Nationaux“ – seznam národních sídel a památek
- 2001 Agora společně s ministerstvem vnitra zahajuje urbanistickou soutěž na územní plán pro novou rozvojovou oblast – vítězí architektonický atelier Jo Coenen & Co. z Maastrichtu s krajinářským atelierem Lubbers z 's-Hertogenbosch
- 2002 vytvoření fondu „Le Fonds Belval“ – veřejné instituce sloužící k vytvoření „Cité des Sciences, de la Recherche et de l'Innovation“, tedy realizaci programu veřejných investic do nemovitostí v Belvalu
- 2005 otevření Rockhal – největší koncertní síň v Lucembursku
- 2006 otevření červené budovy Dexia (dnes BIL), jako nového symbolu Belval
- 2007 využití bývalé haly dmychadel (Halle des Soufflantes) na divadlo pro výstavu „All we need“ v rámci programu Evropské hlavní město kultury pro Lucembursko

Železárny v Hrádku – Industriál na Klabavě

- 2008 otevření multifunkčního centra Belvalplaza s obchody, restauracemi, kavárnami, kinem a bydlením
- 2009 dokončení obytné čtvrti Belval Nord
- 2009 zahájena stavba ústřední budovy univerzitního kampusu „Maison du Savoir“
- 2010 otevření nové vlakové stanice „Belval-Université“, která nahrazuje starou zastávku „Belval-Usines“
- 2010 otevření druhé části multifunkčního centra Belvalplaza II s obchody, restauracemi a bydlením
- 2011 otevření budovy nového univerzitního kampusu „Maison de la Biomédecine“ a Lyceé Bel-Val
- 2012 budova bývalé šatny zaměstnanců železárny je adaptována na podnikatelský inkubátor Technoport
- 2014 otevření areálu vysokých pecí po rekonstrukci pro návštěvníky včetně světelné instalace od Ingo Maurera
- 2015 otevření parku „Um Belval“ a zahájení prvního akademického roku v kampusu univerzity
- 2016 otevření tunelu pod Belval, nové hlavní dopravní tepny mezi Lucemburskem a Francií
- 2018 otevření univerzitní knihovny – Lucemburského výukového centra

1_oblast vysokých pecí „Terrasse des Hauts-Fourneaux“ – město věd

2_obchodní čtvrť „Square Mile“

3_Le Parc Belval

4_obytná čtvrť Belval Sud

5_obytná čtvrť Belval Nord

6_funkční průmyslová zóna ArcelorMittal Belval

Obr. 403 – Regenerovaná oblast nový Belval a její jednotlivé čtvrti. Zdroj: <https://www.belval.lu/belval/le-nouveau-belval>

Stručný popis:

Ocelářský závod ve městě Esch-sur-Alzette vznikl v roce 1909 s názvem "l'usine Adolfe-Emil" pod vedením společnosti Gelsenkirchener Bergwerks A.G. Společnost ARBED (Aciérie Réunies de Burbach-Eich-Dudelange) byla založena roku 1911 sloučením tří největších lucemburských hutí. Hutnictví zde probíhalo do roku 1994, kdy vyhasla poslední vysoká pec.²¹³ Železářny měly celkem tři vysoké pece, nejmodernější z nich byla po ukončení výroby rozebrána a převezena do čínského Kunmingu.²¹⁴

Roku 1997 byla developerskou společností Agora vypsána architektonická soutěž na nové využití areálu (o velikosti 120 hektarů), kterou vyhrálo studio Jo Coenen & Co z Maastrichu. Výstavba projektu Belval na brownfieldu začala roku 2002 a byla plánovaná podle rozsáhlého regeneračního programu s rozpočtem 450 milionů EUR. Podmínky její implementace přinášely velký rozvojový potenciál především vytvořením harmonické městské struktury s obcemi Esch-sur-Alzette a Sanem a respektováním zásad formulovaných hlavními subjekty. Politika území byla vyvinuta ve vztahu k vytvoření středoškolského a vysokoškolského vzdělání. Prvky bývalého průmyslového areálu byly zachovány a jedinečným způsobem integrovány do nového konceptu. Území bylo přestavěno na velké vědecké a kulturní centrum. Vznikl tak ucelený komplex městského prostředí s Lucemburskou univerzitou a Lycée Bel-Val, obytnými budovami pro více než 5 000 obyvatel, administrativní a obchodní centra a zelené plochy s veřejnými prostory pro rekreaci (tvořícími 1/3 z celkové plochy).²¹⁵

Obr. 404 – Regenerovaná oblast Belval, Esch-Sur-Alzette – vlevo pohled na vysokou pec; vpravo pohled na červenou budovu Dexia (dnes BIL) a v popředí haly Möllerei s knihovnou focenou z vysoké pece, 2022. Zdroj: archiv autora

Dvě vysoké pece A a B svými výškami 82 a 90 m jsou dominantou území, vzpomínkou na průmyslovou éru a zároveň dotvářejí neodmyslitelné panorama města. Zůstaly zachovány pro svůj velmi dobrý stav a nyní slouží jako sídlo Národního centra průmyslové kultury. Je možné vystoupat na 40 m vysokou plošinu kolem vysoké pece A

²¹³ Belval: Histoire [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.belval.lu/fr/belval/histoire/>

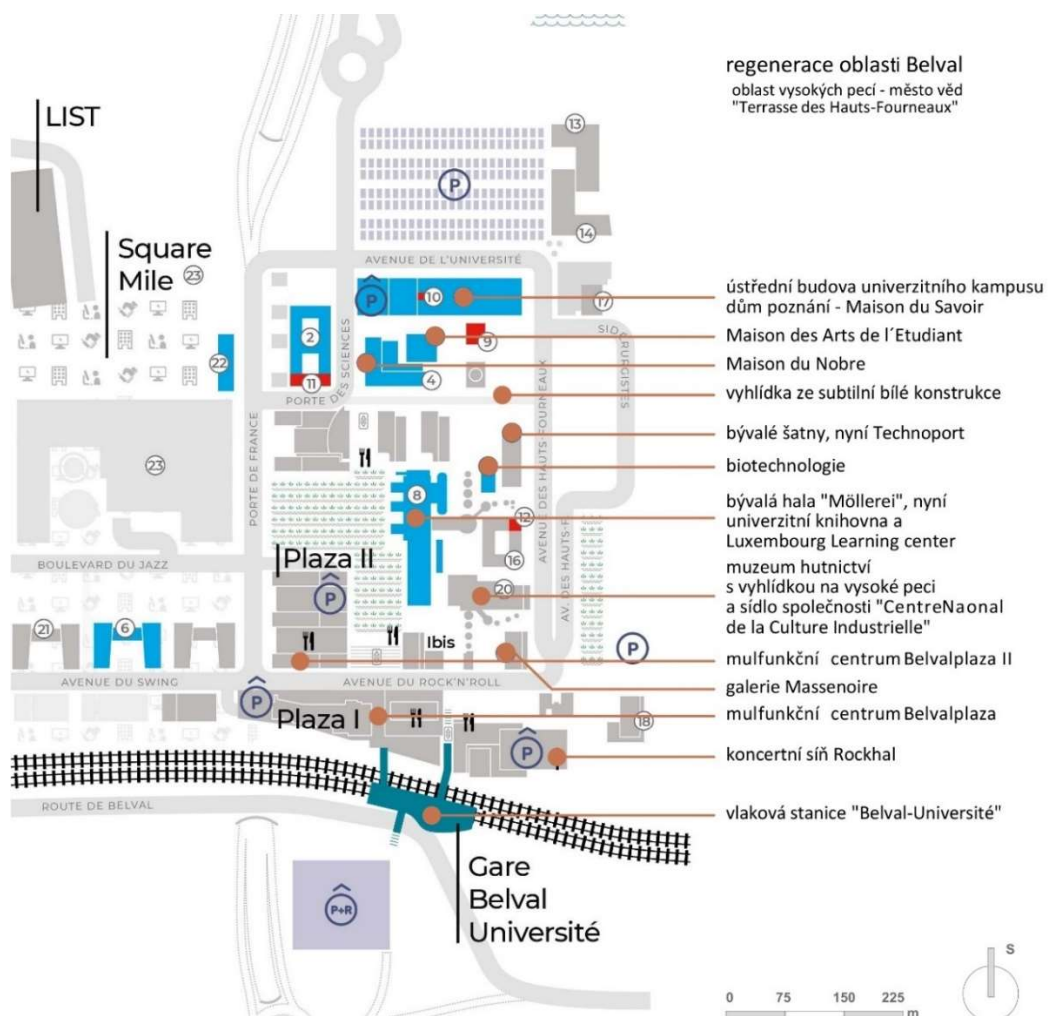
²¹⁴ Esch-Belval, lucemburské Vítkovice [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.industrialnifotografie.cz/blog/esch-belval-lucemburske-vitkovice-99.html>

²¹⁵ Belval: Projet de conversion [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.belval.lu/fr/belval/konversionsprojekt/>

a vychutnat si pohled na Belval. Jedním ze zachovalých objektů dokládající průmyslovou historii oblasti je hala „Möllerei“, která sloužila pro přepravu vsázky, směsi koksu, rudy a dalších materiálů, kterými byly napájeny vysoké pece. Stavba byla zachována v celém svém objemu s obvodovým pláštěm jako charakteristický prvek lokality. Interiér byl adaptován pro sídlo univerzitní knihovny a Luxembourg learning centra. V přední části haly se nachází muzeum průmyslové kultury. Dalším objektem s novým využitím je budova „Massenoire“, ve které se připravovala těsnicí hmota pro odpichové otvory vysokých pecí. Dnes se v ní nachází výstava o Městě vědy, která doprovází a dokumentuje nový zrod této regenerované oblasti. Zrekonstruována byla i bývalá budova řídicí vysoké pece a nyní v ní sídlí developerská společnost Agora. Také budova bývalých šaten a dílen vysokopecních dělníků byla přeměněna pro novou funkci – inkubátoru Technoport. Ještě se v oblasti nachází hala dmychadel (Halle des Soufflantes), která je ikonická svými gigantickými rozměry (160 m dlouhá, 70 m široká a 28 m vysoká), jejíž interiéru doposud nenašel stálé využití. Hala byla dočasně použita pro divadlo při výstavě „All we need“ v rámci programu Evropské hlavní město kultury pro Lucembursko.²¹⁶

Obr. 405 – Regenerovaná oblast Belval se zvýrazněnými univerzitními budovami. Zdroj: https://www.uni.lu/contact/campus_de_belval

²¹⁶ Projet de conversion: Le site de la plus grande aciérie du Luxembourg devient un quartier urbain moderne. BELVAL [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.belval.lu/belval/konversionsprojekt>

Hodnoty průmyslového dědictví areálu:

hodnota	Belval, Esch-Sur-Alzette
architektonická	<ul style="list-style-type: none"> - Původní architektonická hodnota průmyslového areálu je zachována a prezentována Národním centrem průmyslové kultury, především v části kolem vysokých pecí a přilehlých adaptovaných průmyslových hal. - Hodnota je doplněna novou soudobou architekturou městské oblasti.
urbanistická	<ul style="list-style-type: none"> - Regenerovaná oblast doplněná o nové objekty vychází z původní urbanistické struktury průmyslového areálu železárny.
umělecko-historická	<ul style="list-style-type: none"> - Při regeneraci oblasti byl kladen důraz na zachování umělecko-historické jedinečnosti dochovaných objektů, které jsou očištěny a lesknou se jako chlouba místa.
historická	<ul style="list-style-type: none"> - Historická hodnota je zachována v centru nové čtvrti – jádru bývalé průmyslové aglomerace opět kolem rekonstruovaných a konzervovaných hutních objektů.
typologická	<ul style="list-style-type: none"> - Typologická hodnota je u jednotlivých objektů buď přímo prezentována (vysoké pece) nebo využita pro nové funkce sloužící městu (hala Möllerei, Massenoire, bývalé šatny a další).
technologického toku	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu železárny jsou ponechány stopy technologického toku výroby železa (dochované propojení vysokých pecí a haly Möllerei, potrubí vedoucí podél komunikace na východní straně oblasti).
systémových a technologických vazeb	<ul style="list-style-type: none"> - Systémové a technologické vazby jsou stejně jako technologický tok zachovány v určitých vizuálních propojeních objektů.
technická	<ul style="list-style-type: none"> - V objektech (vysokých pecí, části haly Möllerei) zůstala původní technologická a technická zařízení.
autenticity	<ul style="list-style-type: none"> - Míra autenticity je střední – objekty působí svojí velikostí a silou, ale zároveň jsou rekonstruované či konzervované a vyčištěné či přímo nablýskané, nepůsobí z nich „špinavost a rez“ spojená s těžkým průmyslem.
atmosféry místa	<ul style="list-style-type: none"> - V areálu zachované části výrobních objektů a zařízení působí jedinečným geniem loci vytvořeným složitostí průmyslového prostředí a zároveň jsou „nablýskaným pomníkem“ dokládajícím jedinečnou průmyslovou historii místa. - Komplexně je atmosféra v území moderní, se současnými trendy a městskou architekturou doplněnou příjemnými veřejnými prostranstvími.

Regenerovaná oblast bývalého ocelářského závodu společnosti ARBED má ponechané hodnoty průmyslového dědictví především v centru bývalé výroby kolem vysokých pecí a přidružených industriálních hal velkých rozměrů. Tyto průmyslové objekty a technologická zařízení utváří významný bod v nově vzniklé městské čtvrti s veškerou veřejnou vybaveností a zároveň dotváří neodmyslitelné panorama města.

Funkční struktura areálu po regeneraci:

Hlavní funkce v areálu:

- Vzdělání a výzkum:
  - město věd – oblast vysokých pecí „Terrasse des Hauts-Fourneaux“
  - kampus lucemburské univerzity – University of Luxembourg
  - univerzitní knihovna a výukové centrum v bývalé hale Möllerei
  - střední škola Lyceé Bel-Val
- Kultura, zábava a cestovní ruch:
  - sídlo Národního centra průmyslové kultury a muzeum kolem vysokých pecí
  - muzeum v hale Möllerei
  - muzeum a galerie v hale Massenoire
  - nová koncertní síň Rockhal
  - kino v Belvalplaza centru
- Obchod + služby:
  - obchodní čtvrt „Square Mile“
  - dvě velká obchodní centra Belvalplaza a Belvalplaza II
  - supermarkety a další drobné obchody
  - podnikatelský inkubátor v budově bývalých šaten zaměstnanců areálu
  - sídla firem

Doplňkové funkce:

- Stravování:
  - mnoho restaurací a kaváren
- Bydlení a ubytování:
  - nově vzniklé obytné čtvrti Belval Sud a Belval Nord
  - bydlení v multifunkčních centrech
  - hotely
- Sport a rekreace:
  - nově vzniklý přírodní park „Le parc Belval“
  - skatepark

Nově vzniklá městská část Belval v okolí industriálních objektů je novým moderním centrem vzdělání, výzkumu a trávení volného času. Funkční struktura nabízí všechny skupiny nového využití od kultury, zábavy, obchodu, služeb, stravování až po bydlení a ubytování s možnostmi sportu a rekreace. Plocha bývalého závodu je rozdělena do pěti funkčních částí – první je město věd kolem vysokých pecí, druhá je obchodní čtvrt, třetí rozsáhlý přírodní park a poslední dvě jsou obytné.

Obr. 406 – Regenerovaná oblast Belval, Esch-Sur-Alzette – vlevo nahoře pohled na vysokou pec B focenou z vyhlídky na vysoké peci A; vpravo nahoře vyhlídková bílá konstrukce a v pozadí hlavní budova Lucemburské univerzity, vlevo dole nablýskané technologie, vpravo dole torzo výrobního objektu s prohlídkovou cestou, 2022. Zdroj: archiv autora

Závěr:

Belval, nová moderní čtvrť v lucemburském městě Esch-Sur-Alzette je v porovnání s řešeným areálem obrovským územím. Prezentuje rozsáhlý regenerační program s maximálním využitím rozvojového potenciálu. Pro Hrádek může být přínosná myšlenka integrování zachovaných objektů či prvků do nového konceptu za účelem dalšího použití.

8.2 Zhodnocení vybraných případových studií

regenerací území

Přístup k opětovnému využití brownfields byl u každého prezentovaného příkladu trochu odlišný, podle situace v daných územích. Základ spočívá v prezentaci mnoha povedených příkladů, které dokládají jedinečný potenciál začlenění průmyslového dědictví do nově vzniklých funkčních zón. I když nejsou zcela totožné, co se rozsahu nebo polohy vůči aglomeraci týče, z každého je možné nabrat inspiraci a nápad pro představu o vytvoření konkrétního řešení v jednotlivých detailech.

Zhodnocení vybraných případových studií regenerovaných území je zpracováno formou analýzy a posouzením přímo u každé jednotlivé posuzované oblasti:

- posouzení hodnot zachovaného průmyslového dědictví
- míra památkové ochrany
- analýza poměru adaptovaných objektů, ponechaných ladem a demolic, která je patrná ze zpracovaných situačních plánů regenerovaných oblastí
- analýza funkční struktury nového využití

Z této funkční struktury vychází závěrečné posouzení vycházející z četnosti druhu funkčního zastoupení, které je prezentováno souhrnnou tabulkou. Tabulka obsahuje na jedné straně jednotlivé regenerované oblasti a na straně druhé posuzuje zastoupení zvolených funkcí pro nové využití bývalých objektů z hutních areálů. Tabulka je doplněna jednotlivými grafy řešených oblastí, které znázorňují poměr pro přehledné zobrazení nejpoužívanějších funkcí v oblastech bývalých metalurgických areálů.

Legenda případových studií regenerovaných hutních areálů:

- 1_Dolní oblast Vítkovice, Ostrava, ČR
- 2a_Phoenix West, Dortmund, DE
- 2b_Phoenix Ost, Dortmund, DE
- 3_Henrichshütte, Hattingen, DE
- 4_Landschaftspark Duisburg-Nord, DE
- 5_Altes Hüttenareal, Neunkirchen, DE
- 6_Völklinger Hütte, Völklingen, DE
- 7_Parc du haut fourneau U4, Uckange, FRA
- 8_Belval, Esch-Sur-Alzette, LUX

Legenda zobrazení funkcí:

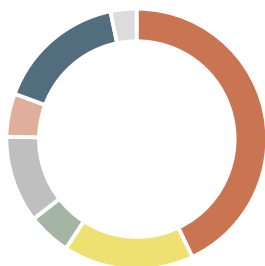
- hlavní funkce v oblasti
- doplňkové funkce v oblasti
- nenalezené funkce

Tab. 17 – Tabulka regenerovaných hutních areálů se zobrazením použitých nových funkcí

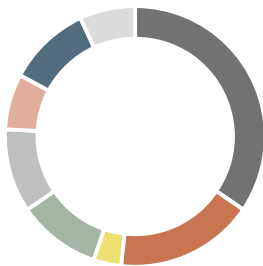
ČÍSLO PŘÍPADOVÉ STUDIE	správa a administrativa	ubytování	kultura a zábava	výchova, vzdělání a výzkum	zdravotnictví	sport a rekreace	cestovní ruch	stravování	obchod	služby	sakrální funkce	alternativní funkce
1	-	-	●	●	-	○	●	○	○	○	-	○
2a	●	-	○	-	-	○	○	○	○	○	-	○
2b	-	●	○	○	-	●	○	○	○	○	-	-
3	-	○	●	●	-	○	●	○	●	●	-	-
4	○	○	●	●	-	●	●	○	○	○	-	-
5	○	-	●	●	-	○	●	○	○	○	-	-
6	-	-	●	○	-	○	○	●	●	○	-	-
7	-	-	●	●	-	●	●	-	-	-	-	-
8	●	○	●	●	-	○	○	●	●	●	-	○
CELKEM												
●	2	1	7	6	0	3	5	2	3	2	0	0
○	2	3	2	2	0	6	4	6	5	6	0	3
-	5	5	0	1	9	0	0	1	1	1	9	6

Z těchto příkladů se dá dojít k závěru, že postindustriální oblasti zatížené hutním průmyslem jsou po regeneraci oblasti nejčastěji využity jako kulturní prostory, centra výchovy, vzdělání či výzkumu, rekreační oblasti nebo živá střediska nových aktivit. Bývalé hutní areály představují příležitosti pro vznik těchto funkcí, zároveň s odkazem na průmyslovou historii daného místa. Administrativa a bydlení, případně ubytování se nachází pouze v rozsáhlých regenerovaných oblastech Belval v lucemburském Esch-Sur-Alzette a Phoenix v německém Dortmundu. Stavby s funkcí zdravotnictví a nové umístění sakrální stavby není součástí žádné regenerované oblasti. Vznik železáren v 19. století razantně vstoupil do krajiny města a vytváří dodnes zásadní panorama. Ze zahraničních příkladů vyplývá využití starých vysokých pecí jako dekorativního prvku nových moderních čtvrtí či rekreačních parků. Zásadní význam má zapojení původních budov pro udržení genia loci části areálu či daného místa. V některých příkladech je využito výšky vysokých pecí pro nové rozhledny a turistické atrakce. Všechny příklady odkazují na historii hutnictví buď institucí muzea nebo turistickou trasou s odkazy na historické relikt. Pro obyvatele je velmi důležitá prostupnost území a otevření starého uzavřeného areálu jako nového veřejného prostoru. Oblasti byly řešeny po několik let plánovanou strategií města s odborníky z několika oborů, z nichž vzešly koncepty k vybudování moderního udržitelného prostředí pro smíšené využití i v budoucnu.

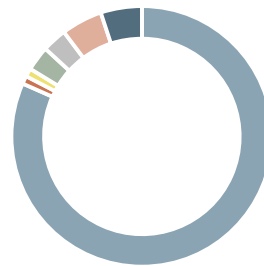
1 Dolní oblast Vítkovice
Ostrava

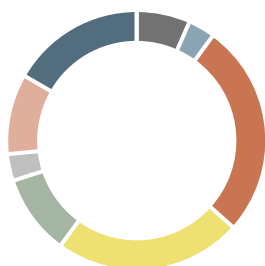
2a Phoenix West
Dortmund

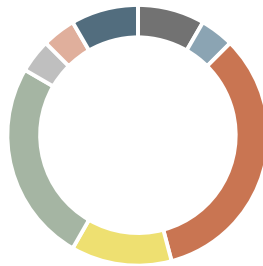
2b Phoenix Ost
Dortmund

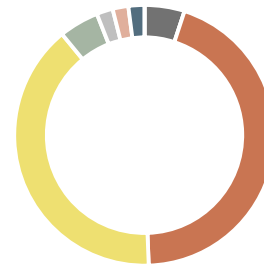
3 Henrichshütte
Hattingen

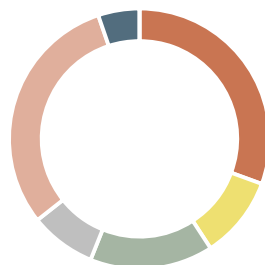
4 Landschaftspark
Duisburg -Nord

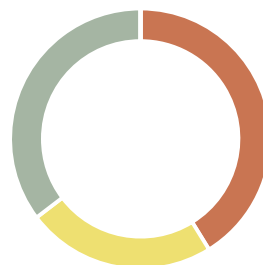
5 Neunkircher
AltesHüttenareal

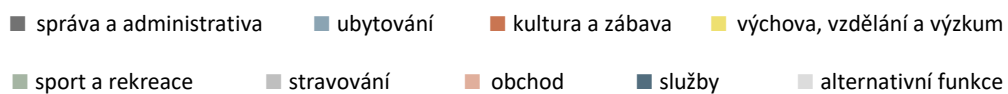
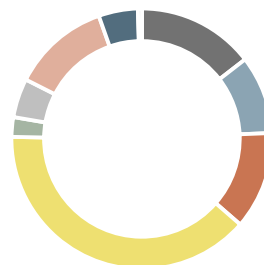
6 Völklinger Hütte
Völklingen

7 Parc du haut
forneau U4, Uckange

8 Belval
Esch-Sur-Alzette

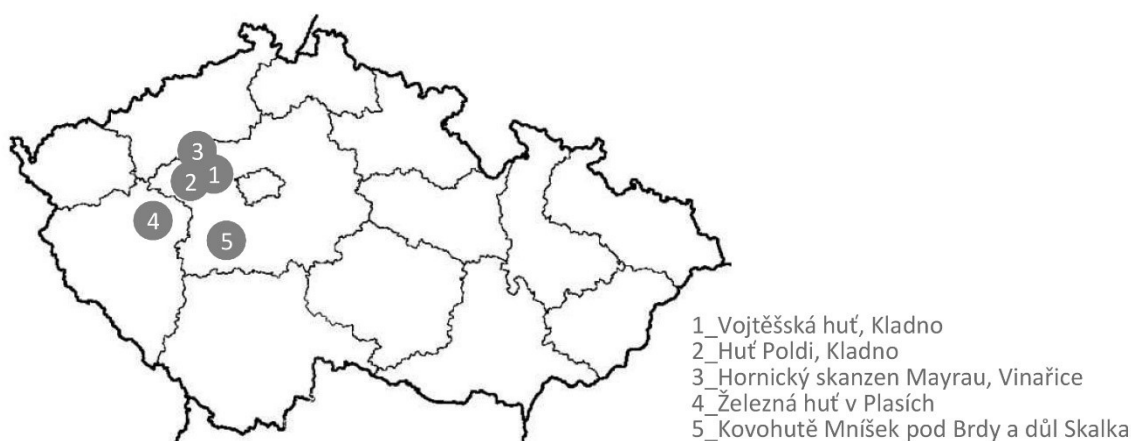
Obr. 407 – Grafy regenerovaných hutních areálů a jejich funkční struktura

8.3 Případové studie uměleckých intervencí v hutních areálech

Pojem intervence lze obecně popsat jako vnější zásah do nějakého procesu za účelem jeho ovlivnění. Aktuálně je uměleckým fenoménem využívání projektů typu site specific. Tyto intervence propojují průsečík divadla, výtvarného umění a architekturu.²¹⁷ Umělecké komunity vyhledávají objekty industriálního charakteru k rozvoji svých aktivit. Dalším stupněm jsou společensko-kulturní centra, která jsou představována oficiálními úřady s plánovanou architektonicky a stavebně upravenou lokalitou ke kulturnímu využití.²¹⁸ Nefunkčním průmyslovým objektům je znovu navrácen život a zhodnocena jejich architektonická podoba konverzí pro současnou funkci. Objekty jsou vybírány především podle strategického rozvoje dané čtvrti, města či regionu. Umění a kultura je tak využívána jako účinný nástroj k regeneraci zatížených městských částí brownfields. Ze zahraničních příkladů je velmi často k vidění vložení galerií, muzeí, knihoven, koncertních sál a dalších kulturních funkcí do opuštěných průmyslových objektů. Často je takové řešení doplněno i klidovou zónou s parkem.

V této kapitole jsou vybrány nejznámější příklady vložení uměleckých intervencí z České republiky. Z výběru případových studií je nejrozsáhlejší Kladenská průmyslová aglomerace, která byla velmi rozsáhlá – nacházela se nejen v Kladně samotném, ale své průmyslové objekty měla směrem na západ až ke Stochovu, severně až ke Knovízů a na jihu v okolí Nučic a Mořiny. Obsahovala mnoho technologických zařízení, důlních děl, koksoven, hutních agregátů (vysokých pecí, ocelářských pecí, válcovny a turbosoustrojí) a liniové stavby (lanovky, železniční tratě).

Obr. 408 – Mapa ČR s vyznačením polohy vybraných případových studií uměleckých intervencí v hutních areálech, 2022. Mapový podklad: www.mapaceskerekrepubliky.cz/slepa-mapa-cr

²¹⁷ VÁCLAVOVÁ, Denisa, Tomáš ŽIŽKA a kol. *Site specific*. Pražská scéna, 2008. ISBN 978-80-86102-44-3.

²¹⁸ MARHOUNOVÁ, Monika. *Konverze průmyslových objektů jako platforma pro kulturní a umělecké využití*. Praha, 2009. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Viktor Pantůček.

Tab. 18 - Tabulka prezentující jednotlivé případové studie uměleckých intervencí

č.	informace	fotografie
1	<p>Vojtěšská huť Kladno, Česká republika ● 1855 ○ 1976 ● 2005 Kladno + - Záporno ☆ 2008 šachtové vápenné pece KP ● 2014 Konverze Bessemerovy ocelárny</p>	
2	<p>Huť Poldi Kladno, Česká republika huť Hermann ● 1889 ○ 2016 rekultivace území na novou průmyslovou a administrativní zónu ● 2018 (započato)</p>	
3	<p>Hornický skanzen Mayrau Vinařice, Česká republika huť Hermann ● 1874 ○ 1980 ● 1980 muzeum na dole Gottwald II ☆ 1994 areál prohlášen KP ● 2002–2010 galerie Mayrau</p>	
4	<p>Železná huť v Plasích Plasy, Česká republika huť Hermann ● 1827-1829 ○ 1875 ☆ 1963 železná huť prohlášena KP ● 2004 galerie</p>	
5	<p>Kovohutě Mníšek pod Brdy a důl Skalka Mníšek pod Brdy, Česká republika huť ● 1955 důl ● 1746 ○ 2013 ○ 1966 prohlídky a krátkodobé pronájmy ● 2000</p>	

8.3.1 Vojtěšská huť

<p>1</p> <p>Kladno, Česká republika </p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1855 ○ 1976 <ul style="list-style-type: none"> ● 2005 Kladno + - Záporno ☆ 2008 šachtové vápenné pece KP ● 2014 Konverze Bessemerovy ocelárny 	
--	--

Při záchraně průmyslového dědictví Vojtěšské hutě sehrály iniciativy občanských sdružení velmi významnou roli. Jedním z nich byl v roce 2005 site specific projekt iniciovaný Tomášem Žižkou s názvem Kladno + - Záporno. Sdružení umělců Mamapapa, o.s. si připravilo představení Industriální safari, jako cestu mezi osvětlenými a ozvučenými objekty mizející industriální zóny. Představení bylo doplněno expoziční částí s fotografiemi, videoartem, rozhovory, přednáškami, živou hudbou a dalším.²¹⁹ Občanské sdružení Kladno-Koněv, o.s. se snažilo a nadále snaží seznámit zájemce s areálem bývalé Vojtěšské huti (zvané také Huť Koněv), s její historií a současným stavem, a vyvíjí snahy, aby byla jeho budoucí podoba co nejlepší.²²⁰ Dalším je občanské sdružení Kladno Záporno, které vytvořilo internetový projekt Kladno minulé, kde se snaží oživit historii města Kladna, přispět k jeho kulturním hodnotám a vnést podněty k diskusím.²²¹ V roce 2008 byly prohlášeny šachtové vápenné pece za kulturní památku, také díky popularizaci ze strany Výzkumného centra průmyslového dědictví ČVUT v Praze a jeho bienálem Industriální stopy.²²² Vápenky jsou významným symbolem, který se uplatňuje v horizontu kladenské krajiny. Geolog Václav Cílek prohlásil: „*tři vápenné pece svojí tajemností a monumentalitou vypadají jako nějaký industriální chrám nějaké svaté Trojice neznámého náboženství.*“²²³

Bohužel najít náplň do takového objektu bude složité, lze ho využít jako sochu. Dále bylo rozhodnuto o obnově Bessemerovy ocelárny. Stavební úpravy ocelárny začaly v roce 2014 dle návrhu architekta Ivana Sládka ze společnosti ARX Studio architekti. Z bývalé trojlodní haly je dochována jen ta jižní, u které došlo k výměně značně poškozené cihelné vyzdívkou a opravě nýtované konstrukce. Budova je dokladem důležitého milníku ve vývoji zušlechťování železa – v roce 1879 zde byla poprvé na evropské pevnině provedena tavba v Thomassově konvertoru. Nyní s názvem Hala Strojovna představuje ideální příklad konverze starého průmyslového objektu v jedinečný prostor pro konání

²¹⁹ Kladno + - Záporno. *České noviny* [online]. 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/kladno-zaporno/148382>

²²⁰ *Kladno-Koněv, o.s.* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://kladno-konev.blogspot.com/>

²²¹ *Kladno minulé: Čtení nejen o uhlí a oceli* [online]. 2007 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/o-projektu>

²²² MATĚJ, Miloš. *Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace*. [Ostrava]: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, [2017]. ISBN 978-80-85034-98-1.

²²³ Z pořadu české televize: *Podzemní Čechy – Černé Kladno*, 2009, odkaz na video:

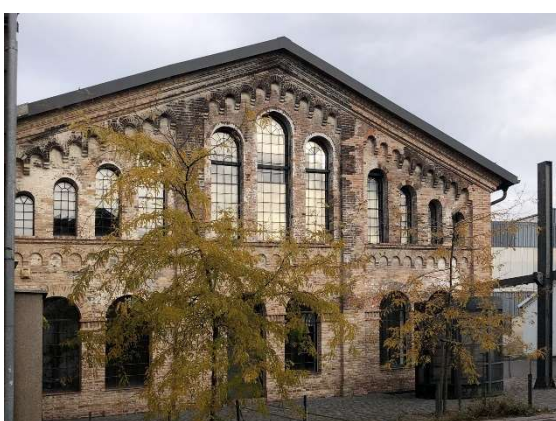
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1031888653-podzemni-cechy/209572230140005-cerne-kladno/>

Železářny v Hrádku – Industriál na Klabavě

různých kulturních akcí a zároveň její soukromá část a kanceláře slouží pro reprezentativní účely firmy Jiko metal, s.r.o.

Obr. 409 – Šachtové vápenné pece, foceno během prohlídky „Po stopách industriálního Kladna“, 2018. Zdroj: archiv autora

Obr. 410 – Strojovna Bessemerovy ocelárny, 2021. Zdroj: archiv autora

8.3.2 Huť Poldi

2

Huť Poldi

Kladno, Česká republika

huť Hermann ● 1889

○ 2016

rekultivace území na novou průmyslovou a administrativní zónu ● 2018 (započato)

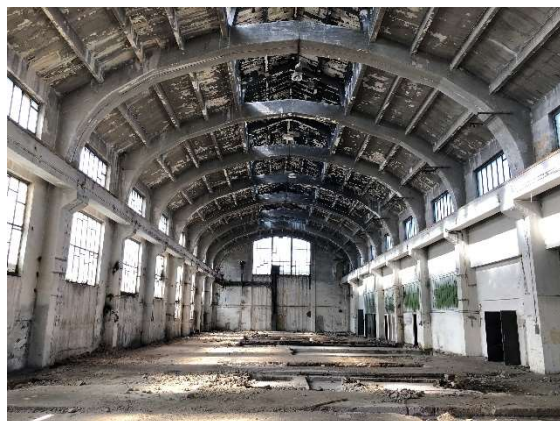
Podobně jako u Vojtěšské huti nedošlo ke zhodnocení dochovaného historického fondu bývalé huti Poldi, která byla ve velkém rozsahu zlikvidována především z důvodu složitého majetkového a organizačního vývoje, který vedl k rychlému konci společnosti Poldi, a.s. a k zastavení hutní výroby. Zbytek areálu se stal útočištěm hledačů kovů a postupně byl rozebrán. Nyní je již mnoho objektů demontováno. Mezi prvními se vytratilaly haly z ocelových konstrukcí, které se daly snadno rozebrat a v podobě kovového odpadu zpeněžit. Následně přišly na řadu objekty kombinovaných konstrukcí, jejichž bourání bylo složitější a likvidace suti komplikovanější. Rozlehlé území hutí je v současné době silně denaturalizované dlouholetou průmyslovou činností a mnoho pozemků je kontaminováno ekologickými zátěžemi a skládkami komunálního odpadu.

V dokumentárním snímku *Zrezivělá krása – Ticho nad Kladnem* nalézá dokumentaristka Veronika Müllerová střípky z Hrabala a Boudníka. Dokument vyrobilo Televizní studio Ostrava (Česká televize roku 2012). Areál v něm působí jako opuštěné město nasycené nostalgií průmyslu, který je spjatý s identitou místních lidí. Umělec Vladimír Boudník vnímal Poldovku jako umělecko-průmyslovou školu, kde vytvářel aktivní grafiku s vtlačováním materiálů a vrypů.²²⁴ Město Kladno ve spolupráci se společností KDS vypravuje dvakrát ročně zážitkové vlaky nazvané „Po stopách industriálního Kladna“. Jedná se o skvělou intervenci, která návštěvníky zavede do kladenské industriální zóny a vytvoří tak smíšené pocity. Na několika místech vlak zastaví a cestující se mohou projít holými plochami s ruinami, kde stávala slavná Poldi. O projížďku Buštěhradskou dráhou, kudy z Kladna jezdily vagony s uhlím, byl pokaždé velmi velký zájem a lístky byly téměř okamžitě vyprodané. Kdo by si nechal ujít výhled na Buštěhradské haldy, kablovky, vápenky, šrotiště (známé z filmu *Skřiváci na niti* od režiséra Jiřího Menzela, 1969) a další se skvělým průvodcem.²²⁵ Probíhající strategická restrukturalizace se snaží připravit území pro vznik nové průmyslové a administrativní zóny. Pár objektů dokládajících éru slávy Poldiny hutě zůstalo zanecháno a snad přečká i do budoucna. Město Kladno se snaží najít cesty k řešení a zanedbané prostředí vytvářející nebezpečné a znečištěné místo znovu přeměnit na funkční plochu. Jedinečnost a genius loci dochovaným objektům nelze odepřít. Nyní vyčkávají na ocenění své unikátnosti a těší se novému

²²⁴ Odkaz na video: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10318003501-zrezivela-krasa/412235100091005-ticho-nad-kladnem>

²²⁵ Areálem bývalé kladenské Poldovky jezdí zážitkový vlak. Nastoupit můžete 2x ročně. Český rozhlas [online]. 27.4.2017 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/arealem-byvale-kladenske-poldovky-jezdi-zazitkovy-vlak-nastoupit-muzete-2x-rocne-7415723>

životu. Mezi dochovanými objekty jsou generátorové stanice „Dvojhalí“, ústřední laboratoře se zkušebnou a vývojovým poloprovozem, žihárna s plechárnou, segmentová hala nitridace a železobetonová hala skladu údržbářských dílen.

Obr. 411 – Huť Poldi v Kladně: vlevo nahoře jsou dochované objekty generátorové stanice zvané „dvojhalí“; vpravo nahoře ústřední laboratoře se zkušebnou a vývojovým poloprovozem; vlevo uprostřed je hala žihárny s plechárnou; vpravo uprostřed železobetonová hala skladu údržbářských dílen a na posledních dvou fotografiích dole je segmentová hala nitridace.; vše z roku 2018. Zdroj: archiv autora

8.3.3 Hornický skanzen Mayrau ve Vinařicích

3	<p>Vinařice, Česká republika </p> <p>huť Hermann ● 1874</p> <p>○ 1980</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 1980 muzeum na dole Gottwald II ☆ 1994 areál prohlášen KP ● 2002–2010 galerie Mayrau 	
---	---	--

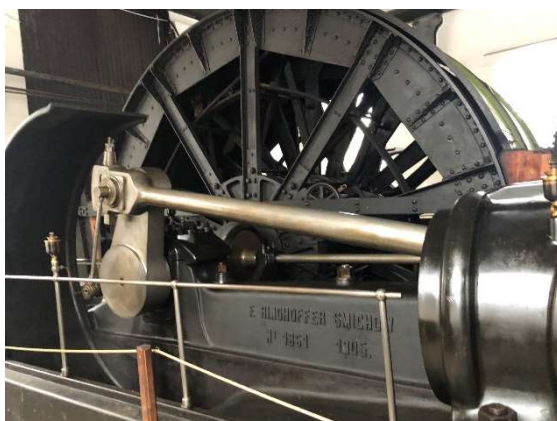
V roce 1980 bylo zřízeno muzeum na dole Gottwald II (dříve důl Mayrau/Fierlinger) ve Vinařicích. Roku 1994 byl areál (mimo některé objekty) prohlášen za kulturní památku a jeho těžba byla ukončena v roce 1997.²²⁶ V historicky vzácném areálu je zachován program posledního pracovního dne. Připomíná historii těžby černého uhlí na Kladensku.²²⁷ V roce 2002 vznikla v hornickém skanzenu Galerie Mayrau, kterou založilo Centrum pro současné umění se svojí vlastní sbírkou. Tato technická památka kurátorku Dagmar Šubrtovou přímo vybízela k velkolepým vizuálním intervencím a byla předurčena k sochařským sympóziím. Vzniklá díla reflektovala prostředí technické památky a zároveň reagovala na tehdejší umělecké a společenské tendence. Mezi umístěnými díly je socha Kvádrohlava a dílo Housenka raného kapitalismu od Kurta Gebauera, dílo Šatna (zobrazující ženskou figuru v životní velikosti vsunutou do jedné z dělnických skříněk) od Lenky Klodové, dílo Sv. Barbora a vlkoň od Tomáše Kúse a další. Postupem času došlo k rozšíření o kulturně-výtvarnou dimenzi, kde se podařilo sloučit dvě rozdílné komunity, svět umělců a svět horníků. Díky jejich symbióze vznikaly výjimečné umělecké performance – divadla, koncerty a další multimediální umění reflektující drsné prostředí. Tato galerie zanikla roku 2010, kdy Hornický skanzen Mayrau změnil svého správce.²²⁸ Ale akce a výstavy se ve vstupní hale dolu nadále konají. Za zmínku stojí výstava industriálních fotografií Viktora Máchy s názvem Hutě, která se konala od listopadu 2018 do března 2019. Fotograf Viktor Mácha se systematicky věnuje dokumentaci těžkého průmyslu. Pravidelně cestuje za hutěmi, koksovny, slévárnami, válcovny, ocelárnami a doly po celém světě a zachycuje fungující i dohasínající závody s cílem zanechat komplexní obraz pomalu mizejícího světa těžkého průmyslu dalším generacím.²²⁹

²²⁶ MATĚJ, Miloš. Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace. [Ostrava]: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, [2017]. ISBN 978-80-85034-98-1.

²²⁷ Hornický skanzen Mayrau ve Vinařicích: Pobočka Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://mayrau.omk.cz/>

²²⁸ Galerie Mayrau. Action Galleries [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://actiongalleries.info/detail_galerie.php?l=cz&id=5

²²⁹ MÁCHA, Viktor. Viktor Mácha: Dokumentace těžkého průmyslu [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.viktormacha.com/>

Obr. 412 – Hornický skanzen Mayrau: vlevo nahoře a uprostřed objekty dolu; vpravo nahoře situační plán skanzenu; vpravo uprostřed unikátní stále funkční stroj; vlevo dole dílo Housenka raného kapitalismu od Kurta Gebauera; vpravo dole dílo Sv. Barbora a vlkoň od Tomáše Kúse; foto 2019. Zdroj: archiv autora

8.3.4 Železná huť v Plasích

- 4 **Železná huť v Plasích**
 Plasy, Česká republika
 huť Hermann ● 1827-1829
 ○ 1875
- ☆ 1963 železná huť prohlášena KP
 ● 2004 galerie

Železná huť v Plasích v Plzeňském kraji vznikla pravděpodobně v letech 1827–1829 za doby knížete Metternicha, při příznivých podmínkách – dostatku dřeva v přilehlých lesích pro výrobu dřevěného uhlí a blízkosti řeky Střely. Vysoká pec byla tzv. belgického typu (dřevouhelná pec s otevřenou hrudí). Jedná se o objekt věžovitého tvaru, který je doplněn z pravé strany patrovou provozní budovou, která je obdélníkového půdorysu ve středu s průjezdem. Provozní budova vznikla v druhé etapě výstavby roku 1844. Huť s vysokou pecí zpracovávala místní i dováženou železnou rudu, ze které produkovala především litinové výrobky užitkové a umělecké. Největšího rozmachu dosáhla v druhé polovině 19. století. Po 70. letech 19. století došlo k nárůstu nákladů spojených s dopravou železné rudy a povodni, která železářnu značně poškodila. Roku 1875 byl provoz hutě zastaven. Postupně byly objekty prodávány, některé bourány pro stavební materiál.²³⁰ V roce 1963 byla železná huť prohlášena za technickou památku a objekty se začaly postupně opravovat. V roce 2004 byla vybudována výstavní síň, ve které jsou k vidění objekty z umělecké litiny a historie plaské huti.²³¹

²³⁰ Býv. železářská huť sv. Klimenta. In: *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/?element=18288773&sequence>

²³¹ Výstavní síň plaské litiny. *Plasy město: oficiální stránky města* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.plasy.cz/mesto/pamatky/vystavni-sin-plaske-litiny/>

8.3.5 Kovohutě Mníšek pod Brdy a důl Skalka

5 Kovohutě Mníšek pod Brdy a důl Skalka

Mníšek pod Brdy, Česká republika

huť ● 1955   důl ● 1746

○ 2013   ○ 1966

prohlídky a krátkodobé pronájmy

● 2000

V oblasti probíhala těžba sedimentárních železných rud už před naším letopočtem, kdy území obývali Keltové (4.–1. stol. př. n. l.). Hlubinná těžba je zaznamenána od roku 1746 na mapě císařského a královského veličenstva. Od roku 1824 probíhala těžba pod vedením rodiny Colloredo-Mansfeldů. Ruda byla zpracovávána ve Staré huti u Dobříše. V roce 1914 došlo k odkoupení dolu Živnostenskou bankou a v roce 1938 Pražskou železářskou společností. Největší rozmach v těžbě byl v poválečném období se zahájením ražby dopravní štoly a vybudováním zpracovatelského závodu. V blízkosti města byl vybudován rozsáhlý závod na zhrudkování nízkoprocentní železné rudy – Kovohutě Mníšek.²³² Postupně docházelo k likvidaci důlního provozu, roku 1966 byl důl Skalka uzavřen. Důl je unikátním technickou stavbou – historicky se 36 patry hloubky (dnes je přístupný do 16. patra – 18 až 150 metrů podzemí). Zajištění dolu je provedeno speciální konstrukcí valených betonových kleneb s výztuží typu Neubauer.²³³

Od roku 2000 ho vlastní Montánní společnost, která je zaměřená na studium, dokumentaci a ochranu technických památek báňské historie. Na místě provádí prohlídky dolu s průvodcem.²³⁴ Kovohutě Mníšek, které nyní vlastní Kovohutě Holding DT, a.s. mají od roku 2013 zcela zastavenou výrobu. Přesto město neustále bojuje se starou ekologickou zátěží především v oblasti Bažantnice. V současné době je možný pronájem hal, ploch či kanceláří.²³⁵ Plochy hal tedy nyní slouží k různým účelům. Zajímavostí je pronájem jako filmové či reklamní kulisy. Především se tedy jedná o krátkodobé pronájmy bez potřeby stavebních zásahů, rekonstrukcí nebo konverzí.

²³² Důl Skalka. In: *Brdy info: Mníšek pod Brdy* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.brdy.info/kapitoly/mnisek.php>

²³³ Důl skalka je fascinující svou minulostí i přítomností. In: *Příbramský deník.cz: Zprávy* [online]. 6.7.2017 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://pribramsky.denik.cz/zpravy_region/dul-skalka-je-fascinujici-svou-minulosti-i-pritomnosti-20170705.html

²³⁴ *Montánní společnost o.s.: Návštěva dolu Skalka* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.montannispolecnost.cz/>

²³⁵ Kovohutě holding DT – Divize Mníšek p. Brdy. *Demonta Trade see* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.demontagroup.cz/stranka/250/cz/kovohute-holding-dt-divize-mnisek-p-brdy/>

8.4 Zhodnocení intervencí ve vybraných areálech

Hutní areály byly v době průmyslové místem, a hlavně frekventovaným cílem, magnetizujícím okolím, kde se centralizovala velká část zaměstnanosti oblasti. Investice podniků podmínily výstavby nových území měst. Jedná se tak o velmi důležitou etapu historie Česka. Využití těchto průmyslových staveb se na první pohled může zdát spíše problematické. Příklady železáren a jejich hal jsou handicapovány jejich velkým objemem s dispozicemi, které obsahují pouze technologie a jsou nevhodné pro využití člověkem. Dalším negativem těchto pozůstalých objektů je častá kontaminace. Avšak už se ukazuje několik příkladů pro využití jako open-space prostoru pro konání různých kulturních akcí, příkladem je Bessemerova ocelárna v Kladně. Drobnější stavby jsou lépe uchopitelné a již nastiňují jistá řešení přístupu ke konverzím, ale i jako torza a pozůstatky, které lákají cestovatele. Z uvedených příkladů je viditelné, že doplnění drobné umělecké intervence dokáže nalákat nejen místní obyvatele, ale i velké množství širší veřejnosti k zájmu o industriální architekturu. Historická hodnota budov a genius loci železáren jsou mimořádně silným argumentem pro jejich zachování a předání dalším generacím. Ukrývají v sobě velkou práci a technický um generací hutníků. Realizované konverze objektů dokládají pozitivní dopad na celý region.

9 FORMA MOŽNÉ REGENERACE AREÁLU

Kritéria pro rozhodování o změnách v řešených územích jsou popsána v politice územního rozvoje²³⁶ a rozdělena do několika bodů:

„a) řešení stávajících problémů a střetů a předcházení potenciálním problémům a střetům různých zájmů ve využití území;

b) ochrana specifických přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území;

c) využití specifického potenciálu oblasti k jejímu rozvoji;

d) zkvalitnění veřejné, zejména dopravní a technické infrastruktury;

e) posílení a stabilizaci sociálně ekonomického rozvoje;

f) umístování investic důležitých pro rozvoj oblasti.“

9.1 Všeobecné podmínky regenerace řešeného území

9.1.1 Výchozí stav a proces regenerace oblasti

Regenerace oblasti železářny v Hrádku by mohla začít téměř okamžitým plánováním, shromažďováním podkladů a přípravami, které by měly stanovit konkrétní způsob obnovy. Nemělo by jít pouze o postup a návrh konverze objektů, ale zejména o kompletní architektonicko-urbanistické pojetí a finanční stránku projektu. Včasná příprava projektu regenerace by zamezila, aby nedošlo ke znehodnocení dochovaného historického fondu areálu železářny, který by mohl nastat při rychlém konci společnosti Železářny Hrádek, a.s. a s ním by mohla být spojena likvidace tak, jako se stalo u bývalé Vojtěšské huti a huti Poldi v Kladně.

Základem a začátkem je rozdělení areálu na zóny, po kterých bude regenerace postupně procházet. Jednotlivé rozčlenění areálu utvoří více snadněji uchopitelných částí a etapizaci projektu, která může pokračovat desítky let. V současné situaci není vůbec využívána severní část areálu železářny, kde se nacházejí z pohledu průmyslového dědictví nejhodnotnější objekty. Bylo by příhodné začít regeneraci právě v této zóně,

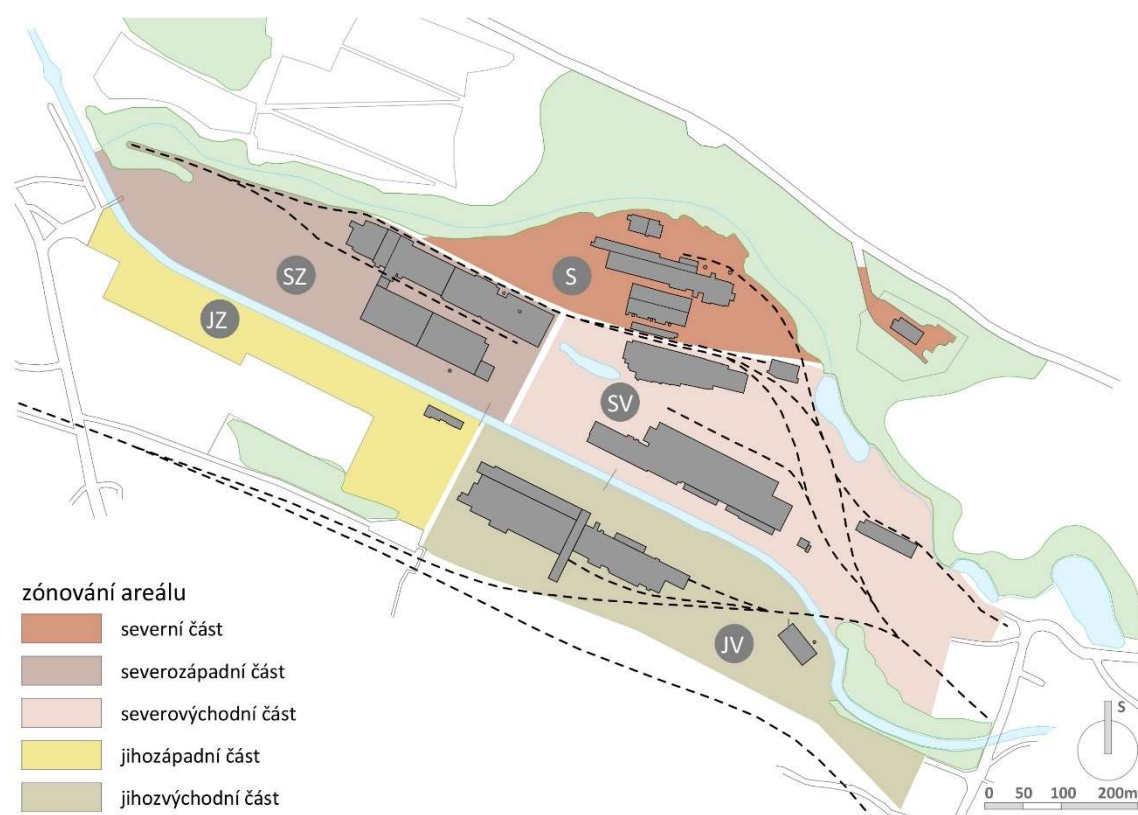
---

²³⁶ *Politika územního rozvoje České republiky (ve znění závazném od 1.9.2021)*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2021. Dostupné také z: <https://www.mmr.cz>

kteřá může být dostupná z hlavní komunikace Rokycany – Strašice nalézající se nad areálem železářny.

Důležitým faktorem, který je zásadní u všech prezentovaných případových studií z regenerací hutních areálů je včasné zapojení obyvatel do procesu návrhu pomocí adekvátní vzájemné komunikace, a tím docílení pozitivního přijetí záměru.

Podle již proběhlých komunikací s občany města, zastupiteli a s paní starostkou města Hrádek občanům území areálu železářny není lhostejné. Probíhalo již mnoho debat a besed během let 2015–2018 při plánování územního plánu města. Město je specifické menším počtem obyvatel, z nichž téměř všichni mají své vzpomínky, či vzpomínky od starších generací spjaté s železářnou – z dob jejího rozkvětu, kdy tam pracovala velká část obyvatelstva města.

Obr. 413 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením navrženého zónování, 2022. Zdroj: archiv autora

9.1.2 Specifika transformace území areálu

Železárny poskytují „výklad“ o prostorovém, geografickém, hospodářském a sociálním rámci, ve kterém území Hrádku nachází svou dnešní formu a otevírají nové šance do budoucna. Budoucí přestavba prostředí by neměla zcela zrušit materiální projevy, aby nedošlo k hmotnému a duchovnímu ochuzení společnosti. Naopak by měla udržet kontinuální orientační funkci vypovídající o kulturní úrovni společnosti, vytvořit rovnováhu a upřímný vztah mezi průmyslovým dědictvím a novým komerčním využitím.

Transformace území areálu by měla vycházet především:

- z výsledků – z příležitostí stanovených ve SWOT analýze města Hrádku;
- z potřeb města a regionu;
- z ochrany životního prostředí;
- z hodnot průmyslového dědictví areálu železárny;
- z možností adaptability jednotlivých objektů, navržených jako ikonické a doporučené k zachování a případné konverzi.

Stavebně-architektonické zásahy lze rozdělit podle poměru míry zachování objektu samotného ve vztahu k charakteru a formě zásahu, tedy intervence, od nejšetrnějších po nejintenzivnější na:

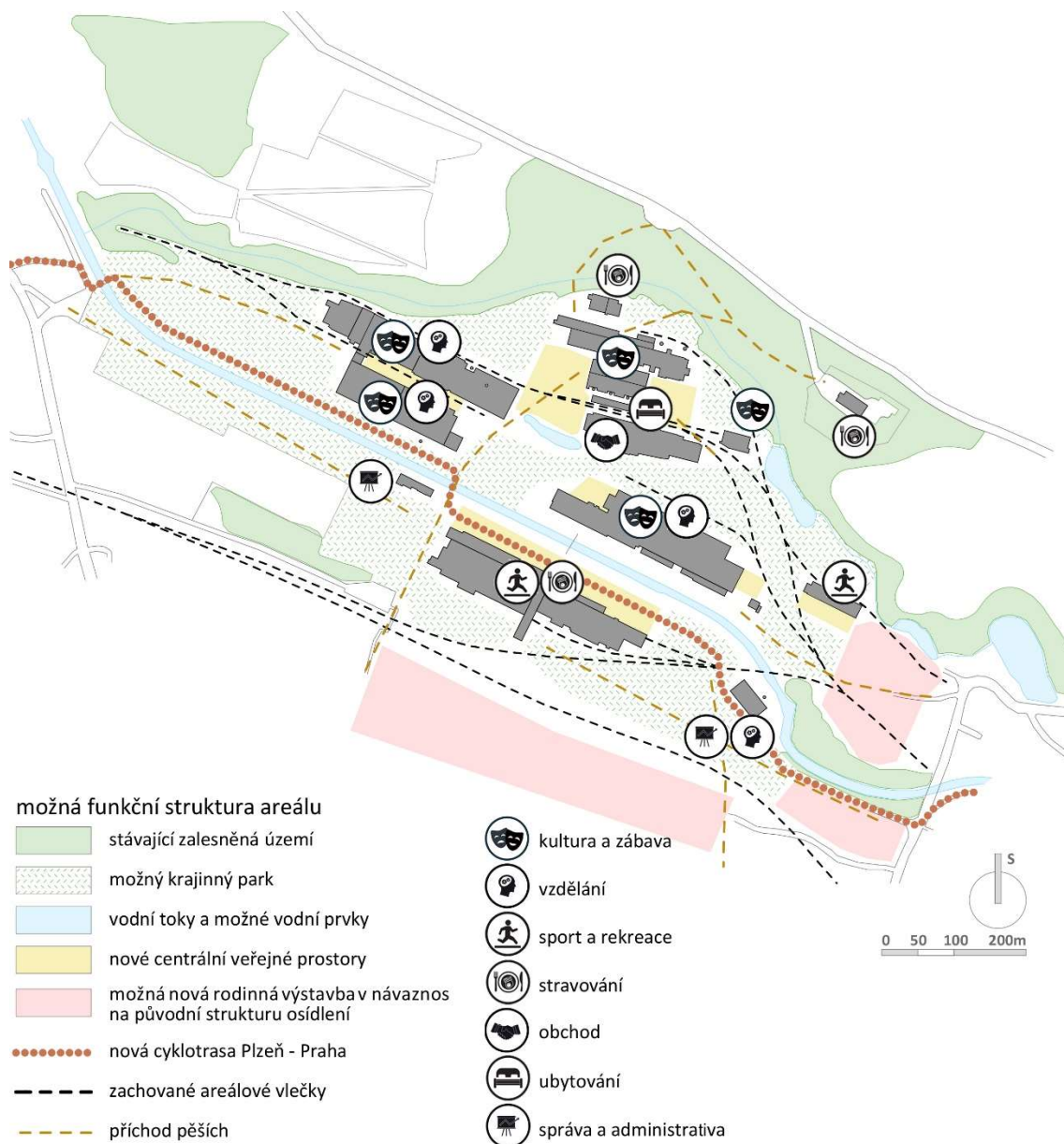
- a) Metodu konzervace a rehabilitace, která zachovává a obnovuje původní historické objekty včetně jejich technologických zařízení. Ve výsledku vznikne nové umělecké či architektonické dílo, památka, tzv. „socha v krajině“ či „monument“. Tato metoda se může implementovat v rámci konverze ve dvou formách: s přístupem, kdy je možné navštívit a projít interiér objektu, např. ve formě „posledního dne výroby“ nebo bez přístupu, tedy využití pouze jako exteriérového exponátu.
- b) Metodu přirozené konverze, která předpokládá integraci nových funkcí bez negativního vlivu na původní stav architektonického a konstrukčního řešení objektu.
- c) Metodu intervence, která se charakterizuje určitým zásahem do původního architektonického nebo konstrukčního řešení. Její míra může být v různých úrovních od intervencí s malým podílem zásahu, s výrazným podílem zásahu či se zásadním podílem zásahu, kdy původnost objektu připomínají pouze zanechané detaily.²³⁷

---

²³⁷ FETISOV, Oleg. *Metodologie konverze objektů průmyslového dědictví pro nové nevýrobní funkce*. Praha, 2019. Disertační práce. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. Vedoucí práce Prof. Ing. arch. Tomáš Šenberger.

9.2 Možnosti území podle volby funkční struktury

Podle doložených možných přístupů ze zahraničí a jejich zhodnocení nabízí brownfieldová území zatížená těžkým průmyslem mnoho nových funkčních využití. Analýza jasně naznačuje funkční využití především pro kulturu a zábavu; vzdělání a sport s rekreací.

Obr. 414 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením možné funkční struktury, 2022. Zdroj: archiv autora

Cílem, jak naložit s areálem, by mohla být kombinace několika hlavních a doplňkových funkcí, která nabídne rozmanitou strukturu pro podpoření trvale udržitelného rozvoje území. Tato struktura by podle inspirace ze zahraničí mohla obsahovat technické muzeum, galerii, prostory pro kulturní akce a industriálně krajinný park.

9.2.1 Technické muzeum a galerie

V části areálu železárny může vzniknout prostor pro nadregionální projekt jedinečného technického muzea – především ve výrobních objektech, které mají doposud dochované technologie, případně mohou být technologie z vícero míst uloženy v jedné výstavní (bývalé výrobní) hale. Vznik technického muzea by obohatil město Hrádek o rozvoj cestovního ruchu a zvýšený zájem o kulturu a vzdělání mladší generace, které v současné době nemá moc co nabídnout.

Nově vzniklé muzeum by mohlo tvořit pobočku nadregionálního muzea podobně jako Muzeum dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, které je pobočkou Západočeského muzea. Příkladem také může být Centrum stavitelského dědictví Plasy, které je pobočkou Národního technického muzea v Praze.

Další možností by mohlo být vytvoření druhého výstavního prostoru Muzea vojenské techniky na demarkační linii v Rokycanech, které má nyní omezenou plochu a část cenných exponátů je vystaveno na volném prostranství. Velkorozměrové haly by mohly nabídnout prostory pro prezentaci této techniky. Zároveň se v blízkosti – ve Strašicích tradičně od roku 1990 každý rok koná akce BAHNA: Den pozemního vojska, která je velmi oblíbená a navštěvovaná nadprůměrným počtem návštěvníků. Také se v blízkosti nachází bývalý vojenský prostor Brdy, areál by z části mohl být zastávkou na naučné stezce za poznáním vojenské oblasti.

Dalším příkladem může být již výše popsany muzeálně využívaný bývalý důl Mayrau ve Vinařicích u Kladna, který byl doplňován o umělecké instalace.

Funkce muzea by do oblasti doplnila zároveň vzdělávací instituce.

9.2.2 Prostory pro kulturní akce

Vytvoření společenského kulturního prostoru pro konání městských i rozsáhlejších akcí – koncertů, divadla, kina. Možnosti pronajímatelných menších prostor pro konání soukromých akcí pro občany.

Některé objekty by mohly najít nová využití jako prostory pro setkávání místních komunit. Příkladem mohou být nejen společenské, kulturní a multifunkční sály, ale i sportovní haly, například regenerace skladu přísad na skatepark by mohla vytvořit zázemí pro místní teenagery k vytvoření jejich společné komunity.

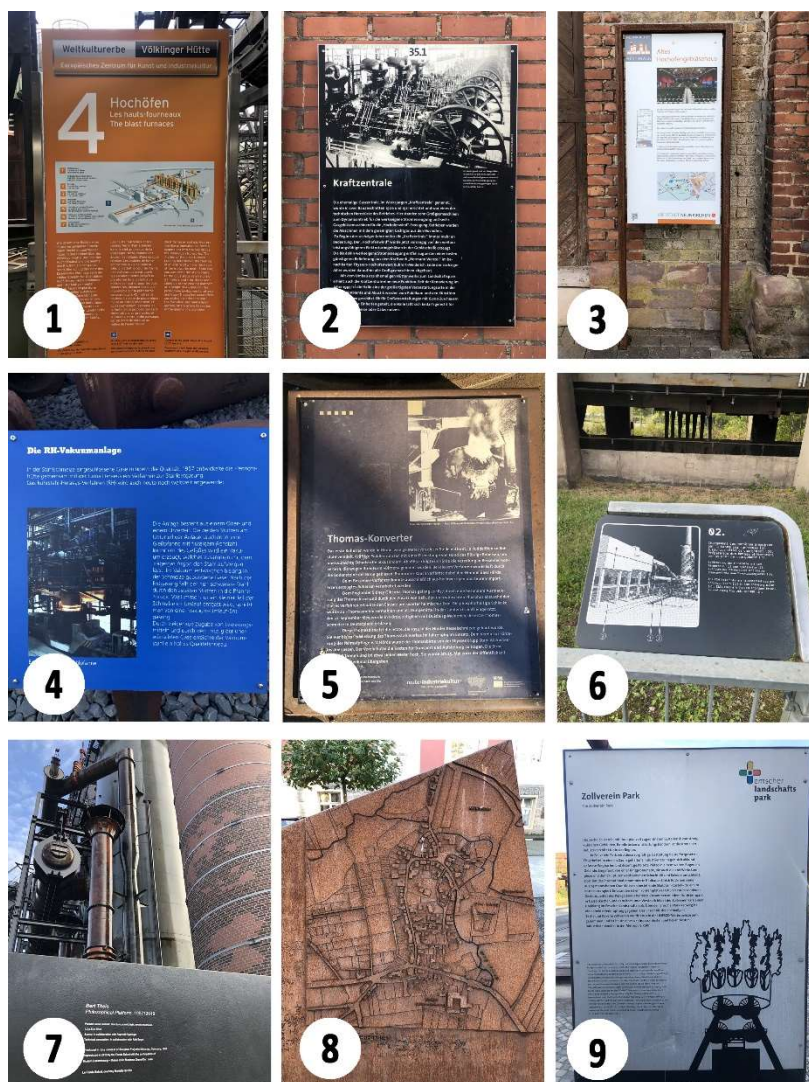
Vznik těchto prostor by mohlo podmínit nalezení funkce pro další objekty menších rozměrů nově sloužící pro krátkodobé ubytování, kterého je ve městě v současné situaci velmi málo.

9.2.3 Industriálně krajinný park

Muzeální část areálu by mohla být obklopena krajinným parkem, který pozvolna naváže na zalesnění vrchu Ždárů a zároveň dopřeje obnovu biokoridoru na toku řeky Klabavy, který je nyní v místě železárny přerušen. Přírodní park by mohl podobně jako v zahraničních příkladech být doplněn o naučné stezky a informační tabule zmiňující historii areálu a poukazující na její základní milníky a jedinečnosti. Na místě by měly být zachovány ikonické stopy průmyslového dědictví v terénu, to mohou být konkrétně koleje dopravní vlečky, nebo různě ponechané stroje, či ingoty, a další formy pro odlévání železa a oceli.

Součástí by mohla být zábavná hřiště pro děti různých věkových kategorií. Zároveň také sportovní fitness hřiště pro dospělé, které by nabídlo aktivní trávení volného času místním obyvatelům.

Některé haly by také mohly nabídnout nová využití pro sportovní aktivity. Vhodné jsou např. velkorozponové haly, které mohou být vhodné pro tenis, fotbalové hřiště, kryté bazén a haly o vysoké výšce interiéru pro horolezecké stěny atd.

- 1_Völklinger Hütte
- 2_Landschaftspark Duisburg
- 3_Neunkircher Hütte
- 4_Henrichshütte
- 5_Phoenix Ost
- 6_Parc du haut-forneau U4
- 7_Belval
- 8_Phoenix Ost
- 9_Zollverein

Obr. 415 – Ukázka informačních tabulí o objektech z navštívených lokalit po regeneraci, 2022.
Zdroj: archiv autora

9.2.4 Administrativně obchodní část města

Areál může částečně sloužit jako nové administrativně obchodní centrum pro rozvoj terciálního sektoru města. K obchodním účelům mohou posloužit plochy hal využité jako tržiště či prostory pro pořádání příležitostných tematických veletrhů. Původní administrativně sociální objekty mohou najít využití opět v administrativě. Do areálu také mohou být doplněny nové administrativní objekty tvořící sídla firem.

9.3 Jak se k možnostem propracovat

9.3.1 Iniciační projekty

Regenerace oblastí jsou z velké části vybudovány na základě podnětu místních občanů, kteří společně vytvoří iniciační projekty. V oblasti průmyslového areálu se usazují místní umělci, kteří „zkrášlují“ objekty a poukazují na jejich hodnoty – architektonické, urbanistické, estetické a další. Vložením drobných intervencí do objektů a areálů tak nalákají veřejnost k zájmu o industriální architekturu.

Iniciovat regeneraci oblasti také mohou bývalí zaměstnanci, kteří území průmyslového areálu velmi dobře znají a mohou nabídnout informace o jeho chodu, zajímavostech a řadu svých vzpomínek. V bývalém dole Mayrau nyní provádí návštěvníky bývalý zaměstnanec a pamětník a procházka po areálu s ním je tak doplněna o mnoho příběhů, odehrávajících se v objektech. Přináší do území „**paměť místa**“, která je jedinečná.

Příklady zapojení bývalých zaměstnanců byly popsány také u několika zahraničních regenerací areálů a konverzí objektů. Výrazným zapojením bývalých zaměstnanců do nového využití areálu je příklad dolu Zollern. Ten byl nově využit jako první muzeum průmyslu v Německu. Bývalí pracovníci se aktivně podíleli na rekonstrukci objektů a strojů. Stroje neznal nikdo jiný lépe, než ti, kteří s nimi dlouhá léta pracovali, a tak měli znalosti o jejich údržbě a opravě.

9.3.2 Vytvoření společnosti

Jednou z možností, která se často aplikuje v západní Evropě a je prezentována v případových studiích je vytvoření nové společnosti, která je buď založena samotným městem, nebo v kombinaci původního majitele areálu a města. Ti společně iniciují regeneraci oblasti, investice do urbanistické studie a vyhlášení architektonické soutěže., na jejímž podkladu regenerace probíhá.

9.4 Zhodnocení potencionálního přínosu regenerace pro město

Areál železáren ve vztahu k širšímu prostředí uplatňuje svůj kontrast, který je silný, logický a založený na odlišnosti od výrazu formami i měřítkem. Historie železáren zachycuje zajímavý fenomén rozvoje malého hamru až ve středně velkou železářnu v průběhu jednoho století.

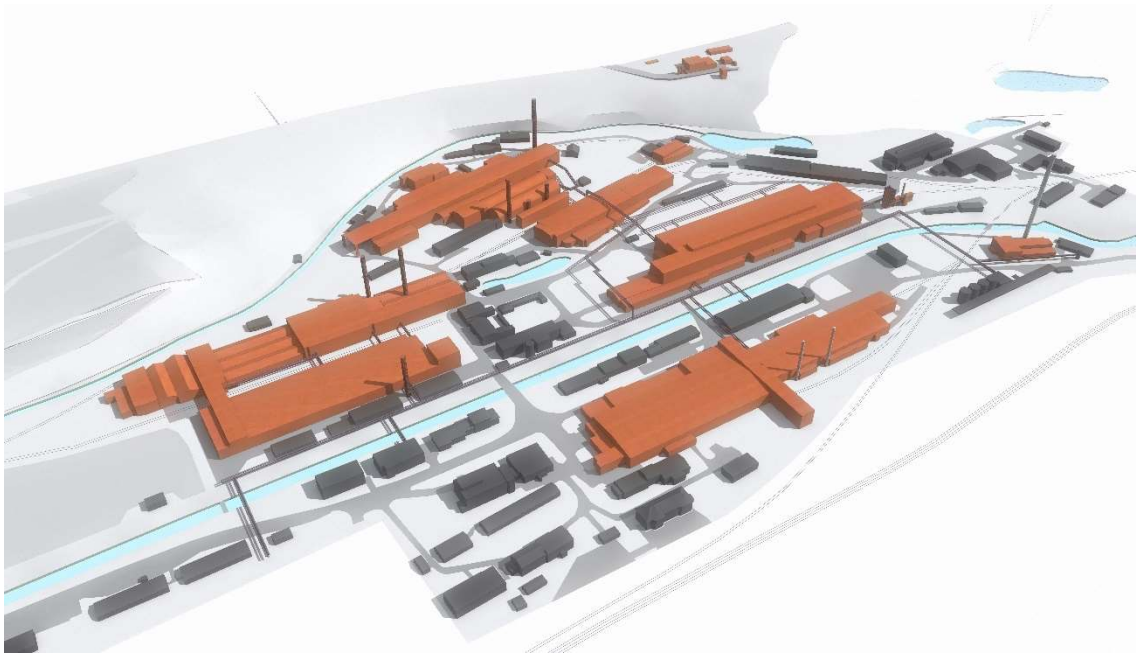
Průmyslové stavby tvoří pro dnešní dobu cennou výpověď o technické, sociální a ekonomické úrovni doby svého vzniku. Právě tyto technické stavby jsou kulturou svého věku a svědectvím o technologické dovednosti, konstrukční odvahnosti a výtvarné schopnosti lidí, kteří je vytvořili, ale i o způsobu života a vztazích těch, kteří je užívali. Cennost není jen v rovině historické, ale i v nezaměnitelných rysech, měřítku a atmosféře, kterou dotváří město a krajinu. Historická hodnota budov a genius loci železáren jsou mimořádně silným argumentem pro jejich zachování a předání dalším generacím. Ukrywají v sobě velkou práci a technický um generací hutníků. Realizované příklady regenerací oblastí dokládají pozitivní dopad na celý region, ve kterém se nacházejí.

Ze strany města je zájem o to, aby se oblast železáren, nebo alespoň její část do budoucna proměnila ve veřejný prostor města. Na téma železářny a jejich osud se v září roku 2017 v kulturním domě pořádala beseda s názvem „Hrádek u Rokycan průmyslový byl je a bude?“ s odhalením expozičních panelů o historii, která měla velkou návštěvnost.

10 ZÁVĚR

Areál železáren byl a je: součástí životního prostředí lidí (ve vztahu lidí mimo závod), výrobním prostředím (jako prostor, v němž probíhá společenský proces výroby ve vztahu k lidem, kteří se ho účastní) a technologickým prostředím (bez účasti lidí). Architektura tohoto postindustriálního areálu vytváří umělé prostředí výrobních pochodů zobrazující složitost hutnictví v jednotlivých podobách. Člověk se dostává do intenzivního vztahu k technologii právě prostřednictvím architektury jednotlivých objektů a urbanismu areálu. Prostorová organizace staveb a jejich materiálové a výtvarné řešení představuje a dokládá jejich fyzickou a psychickou účast ve výrobním procesu.

„Obsahuje areál železáren v Hrádku kulturní hodnoty, potenciál k dalšímu využití a k regeneraci území?“ „Mají některé budovy předpoklady pro zachování a adaptaci?“ Nejen na tyto otázky, ale i na další jsou v závěru hledány odpovědi již konstatované v obsahu této práce. Zachování určitých objektů areálu železáren má společensky dosažné důvody – vliv estetických zážitků na kultivaci lidských schopností, na lidské vědomí a na tvorbu lidské subjektivity. Estetická úroveň je nejzřetelnějším výrazem celkové kulturní úrovně jedince, skupiny či společnosti, a tvoří odraz jejich jistoty a kulturní tradice. Architektura areálu vydává svědectví o společnosti, která ji realizovala. Závěr shrnuje odpovědi na jednotlivé otázky položené v úvodu.

Obr. 416- Zpracovaný 3D model areálu železáren v Hrádku se zvýrazněnými výrobními objekty

10.1 Hypotézy a jejich ověření

Hlavní výzkumná hypotéza byla položena následovně:

„Areál železáren v Hrádku obsahuje hodnotné budovy, které jsou dokladem rozvoje a pokroku hutního průmyslu, proto by měly být dochovány a získat nová využití.“

Ano, z práce vyplývá, že v areálu železářny jsou dochovány hodnotné objekty, které jsou podrobně popsány v analýze adaptability objektů a v kapitole „7.3.1 Navržené objekty a technologická zařízení k památkové ochraně“ jsou nejhodnotnější z nich včetně technologických zařízení doporučeny k památkové ochraně.

Konkrétně se jedná o nejstarší budovu středoemné válcovny; jedinečnou betonovou konstrukci budovy siemens-martinské ocelárny; pomocný objekt centrály; komplex na sebe navázaných hal tažírny, žíhárny, úpravny válcovny, skladu tažírny a skladu lesklého materiálu; budovu elektroocelárny včetně technologického zařízení obloukových a pánvových pecí a budovu kotelny včetně technologie.

Společně s objekty byly nalezeny i hodnotná technologická zařízení, např. narážecí pece (nacházející se v budově hrubé válcovny); průběžné pece pro žíhání a 9 komorových žíhacích pecí (v budově plynové žíhárny) a zařízení speciálního lisu na protlačování trubek za tepla (který je umístěn v hale lisovny).

Následovala vědecká otázka:

„Jaké jsou základní hodnoty a potenciál místa?“

Jednou ze základních lidských hodnot je hodnota estetická. Estetická hodnota objektů areálu je závislá na vztahu k člověku, především těm nejbližším (na pracujících, či žijících v blízkém či vzdálenějším okolí). Jejich „vkusové“ hodnocení vyplývá především z jejich individuální a sociální zkušenosti. Je předpokládáno rozdílné hodnocení v závislosti na rozdílných východiscích u odlišných skupin lidí. Jinak areál hodnotí obyvatelé širšího území, jehož areál je součástí, jinak dělníci pracující v tomto areálu a jinak návštěvníci, či profesně zaměřeni odborníci, pro něž je areál objektem speciálního zájmu. Hodnocení jednotlivce je souborem subjektivních vjemů a soudů závislých také na délce, intenzitě a podrobnosti kontaktu ve zkoumaném prostředí. Při časově omezené návštěvě člověk snadno přehlédne to, co je při trvalém působení rozhodující. Trvalý uživatel, pracovník z areálu, bude pravděpodobně nejvíce hodnotit funkční stránku objektů a areálu (provoz, hygienické podmínky). Občasný návštěvník hodnotí nejvíce stránku estetickou

V areálu železářny byly definovány všechny hodnoty z pohledu průmyslového dědictví (hodnota architektonická, urbanistická, umělecko-historická, historická, typologická, technologického toku, systémových a technologických vazeb, technická, hodnota autenticity a atmosféry místa) podle metodiky Národního památkového ústavu, které jsou podrobně popsány v kapitole „6.5 Hodnocení kulturního dědictví areálu železářny“. Tyto hodnoty vzájemně utvářejí jedinečný potenciál místa využitelný pro okresní město Rokycany a rozvoj regionálního cestovního ruchu a vzdělání v oblasti těžkého průmyslu.

V souvislosti s touto otázkou vznikly další:

„Jaké jsou cesty k záchraně průmyslového dědictví areálu železáren?“

Práce předkládá systematický průzkum, který dokumentuje, hodnotí a navrhuje nejvýznamnější průmyslové dědictví areálu železáren. Ten by měl do budoucna zamezit pokračování současné likvidace výjimečného technického zařízení a připravit podklad pro prohlášení významných a jedinečných objektů za kulturní památky.

K záchraně a zachování těchto hodnotných budov je nejen památková ochrana, ale především nalezení nové funkční náplně a zapojení území do chodu města Hrádek.

„Je nové využití formou adaptace vybraných objektů areálu způsobem k záchraně jejich průmyslového dědictví?“

Každá stavba vymezuje prostor, v němž jsou její základní funkce uváděny do reálné, třírozměrně vnímatelné podoby a zároveň vytváří vnější urbanistické prostory. Rozsáhlá osmá kapitola *„Stav současných přístupů“* prezentuje reálné a několik let až desítek let fungující regenerované oblasti zasažené hutním průmyslem, které naplno využívají svého jedinečného potenciálu nacházeného ve složitosti industriálního prostředí plného železa, rzi, velikosti a rozmanitosti prostor. Tyto prostory ať vnější či vnitřní jsou adaptovány pro funkce, které vyžaduje a plně využívá současná společnost. Přesto, že se z velké části jedná o industriální území nacházející se ve větších městských centrech než řešené území, lze se zde inspirovat a nalézt způsoby k záchraně průmyslového areálu v Hrádku, který funguje ve společnosti Rokycan a Plzně.

„Které nově vložené funkce do území areálu (do jednotlivých objektů či krajiny), by byly pro město Hrádek největším přínosem?“

Současné přístupy ze zahraničí, z České republiky (DOV, Ostrava), ale i vlastní analýzy provedené v rámci této práce – shrnuté v kapitole *„7.3 Vyhodnocení analýzy adaptability objektů“* naznačují, že vhodnou novou funkcí pro postindustriální území železáren v Hrádku je především kultura a zábava, doplněná o funkci stravování a také výchovy, vzdělání a výzkumu. Tyto funkce zároveň vytvářejí turistický potenciál. Pro areál jako celek by byla velmi příhodná kombinace těchto funkcí zasazená do krajinného parku sloužícího pro rekreaci nejen návštěvníků, ale i místních obyvatel. Vyhodnocené funkce jsou shodné s těmi, které chybí obyvatelům města Hrádek dle provedeného dotazníkového šetření.

10.2 Přínosy práce

Práce prezentuje výběr jedinečných objektů s nastíněním jejich možné budoucnosti. Tento výběr byl podmíněn zmapováním veškerých objektů nacházejících se v areálu železářny, které jsou představeny po jednotlivých historických a stavebních etapách s klasifikací z pohledu průmyslového dědictví. Touto analýzou vznikly přehledy (tabulky) zobrazující hodnoty a jedinečnost těchto objektů. Z tohoto hodnocení vychází tabulka navržených objektů a technologických zařízení k památkové ochraně. Současně byly identifikovány i budovy doporučené ke konverzi, budovy využitelné dle situace a objekty bez dalšího potenciálu, navržené k demolici.

Zpracování této práce by mělo nalákat vlastníka, město a jeho obyvatelstvo, či další zainteresované instituce a zájemce ke snaze o zakonzervování objektů a zabránění nevratné likvidaci tohoto průmyslového fondu. Jedná se o území s rozlohou 50,4 ha vyžadující velké finanční prostředky, a tak by konzervace s postupnou regenerací postupující po menších částech (výše navržených „zónách“) v průběhu několika desetiletí mohla být jakýmsi prvotním návodem pro uchopení problematiky brownfieldu železářny. Zásadní je využití potenciálu, které oblast areálu může poskytnout nejen městu Hrádek, ale zároveň okresnímu městu Rokycany. Inspirace a srovnání současných přístupů k tomuto tématu je podrobně popsána na příkladech z německého Severního Porýní-Vestfálska, Sárska, francouzského Lotrinska a jižního Lucemburska. Tyto oblasti v minulosti zatížené těžkým průmyslem nyní představují moderní čtvrti sloužící současným trendům společnosti.

10.3 Možnosti dalšího výzkumu

Nabízejí se možnosti dalšího výzkumu během možné realizace konzervace vybraných objektů či při návrhu regenerace.

Možností pro další výzkum je vytipování dalšího hutního areálu či závodu zabývajících se těžkým průmyslem v rámci České republiky a identifikace jeho objektů s rozbohem z oblasti průmyslového dědictví. Nabízejí se například závody:

- Pilsen steel, Plzeň
- ŽĎAS, Ždár nad Sázavou
- Třinecké železářny, Třinec
- Železářny Veselí
- Válcovny trub Chomutov
- KD Foundry, Králův Dvůr
- Buzuluk, Komárov
- Kovohutě Rokycany
- a další.

11 O AUTORCE

Narozena v Plzni r. 1990

Vystudovala bakalářský a magisterský studijní obor Architektura a stavitelství na Fakultě stavební ČVUT v Praze. Od října roku 2015 je studentkou doktorského studijního oboru Trvale udržitelný rozvoj a průmyslové dědictví v programu Architektura a stavitelství Fakulty stavební ČVUT.

Seznam aktivit studentky týkající se zpracování disertační práce

Publikace v knize:

- **Kapitola: O huti železné**
Fragner, B.; Vonka, M.; Hofman, M.; Kaňka, M.; Zikmund, J.; Kučerová, Z.; Kubjátová, E.; Mácha, V. et al. Přehlížené drobné zapomenuté industriální stopy v krajině a sídlech
Praha: CTU FA. Research Centre for Industrial Heritage, 2017. ISBN 978-80-01-06327-9.

Příspěvky ve sborníku:

- **Analýza bývalých metalurgických areálů v oblasti Severního Porýní – Vestfálska**
- **Analýza bývalých metalurgických areálů v oblasti německého Sárska, francouzského Lotrinska a jižního Lucemburska**
In: Architektura a udržitelný rozvoj 2022. Praha: CTU FCE. Department of Architecture, 2022. ISBN 978-80-01-07071-0.
- **Vliv hutnictví na umění a architekturu**
In: Ohrožená průmyslová architektura 2. poloviny 20. století. Praha: CTU. Faculty of Civil Engineering, 2021.
- **Přístupy k novému využití areálů železáren ve světě**
In: Průmyslové dědictví – evidence, výzkum, ochrana, nové využití. Praha: CTU. Faculty of Civil Engineering, 2021. p. 103-108. ISBN 978-80-01-06657-7.
- **Umělecké intervence v bývalých hutních areálech**
In: Architecture and Sustainable Development 20. Praha: Czech Technical University in Prague, 2020. p. 105-113. ISBN 978-80-01-06770-3.

- **Výhledová studie Železářny v Hrádku na přelomu 50. a 60. let 20. století**
In: Z dějin hutnictví 44 - Příspěvky k dějinám železáren, umělecké litiny a osobnostem hutnické vědy a vzdělávání. Praha 7: Národní technické muzeum v Praze, 2018. p. 37-47. ISSN 0139-9810. ISBN 978-80-7037-309-5.
- **Železářny Hrádek a jejich možné začlenění do veřejného prostoru města**
In: Veřejný prostor v širším kontextu – město, industriál, krajina. Praha: ČVUT. Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2018. ISBN 978-80-01-06355-2.

Články v časopise:

- **Možné přístupy k jednoúčelovým průmyslovým stavbám**
CESTROVÁ, E. Možné přístupy k jednoúčelovým průmyslovým stavbám. Czech Journal of Civil Engineering. 2019, 2019(1), 29-39. ISSN 2336-7148.
- **Dědictví Poldiny hutě v Kladně**
CESTROVÁ, E. Dědictví Poldiny hutě v Kladně. Czech Journal of Civil Engineering. 2018, 2018(1), 26-35. ISSN 2336-7148. Dostupné z:
http://www.scientificjournals.eu/magazine/2018/CJCE_2018_01.pdf
- **Dědictví železáren v Hrádku u Rokycan**
CESTROVÁ, E. Dědictví železáren v Hrádku u Rokycan. Czech Journal of Civil Engineering. 2017, 2017(1), 20- 28. ISSN 2336-7148. Dostupné z:
http://www.scientificjournals.eu/magazine/2017/CJCE_2017_01.pdf

Prezentace na konferencích, seminářích a besedách:

- Konference **Architektura a stavitelství 2016**: Veřejný prostor v širším kontextu – město, industriál, krajina
Příspěvek „Železářny Hrádek a jejich možné začlenění do veřejného prostoru města“
- **57. Seminář z dějin hutnictví** v Národním technickém muzeu 7. 12. 2017
Příspěvek Výhledová studie Železářny v Hrádku na přelomu 50. a 60. let 20. století
- **Hrádek u Rokycan průmyslový – byl, je a bude?**
Příspěvek „Železářny v Hrádku a možnosti jejich regenerace“ na veřejné besedě v kulturním domě v Hrádku dne 25. 9. 2017
- Konference **Architektura a udržitelný rozvoj 2018** v Továrně, Praha 7 dne 5. 10. 2018
Příspěvek „Jednoúčelové a víceúčelové průmyslové stavby“ ve spolupráci s Ing. Janem Bartoníčkem
- Konference **Architektura a udržitelný rozvoj 2020** online dne 2. 10. 2020
Příspěvek „Umělecké intervence v bývalých hutních areálech“
- Konference **Architektura a udržitelný rozvoj 2022** ve Fsv ČVUT dne 9. 12. 2022
Příspěvek „Analýza bývalých metalurgických areálů v oblasti Severního Porýní – Vestfálska“

Spolupráce na pořádání konference:

- **Architektura a udržitelný rozvoj 2018**
Továrna, Dělnická 63, Praha 7, konána dne 5.–6. 10. 2018
- **Architektura a udržitelný rozvoj 2020**
Konference proběhla online dne 2.–3. 10. 2020
- **Architektura a udržitelný rozvoj 2022**
Fakulta stavební ČVUT, Praha 6, konána dne 9.12.2022
<http://www.aur-konference.cz/>

Spolupráce na výstavě:

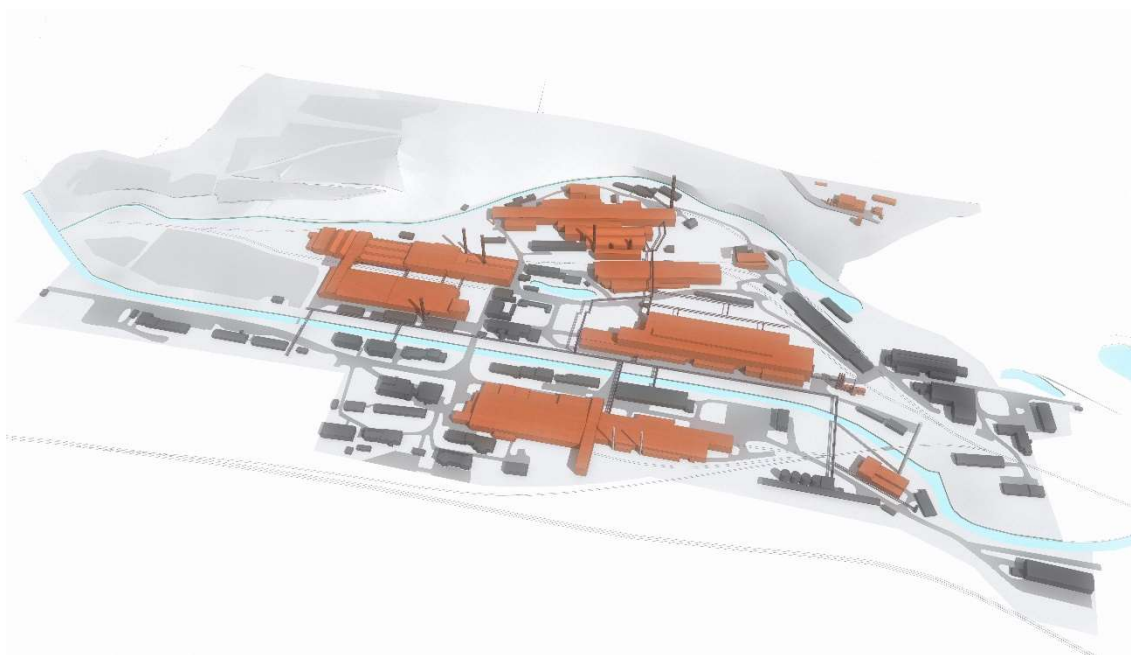
- **Historie hutnictví v Hrádku**
stálá výstava v kulturním domě v Hrádku

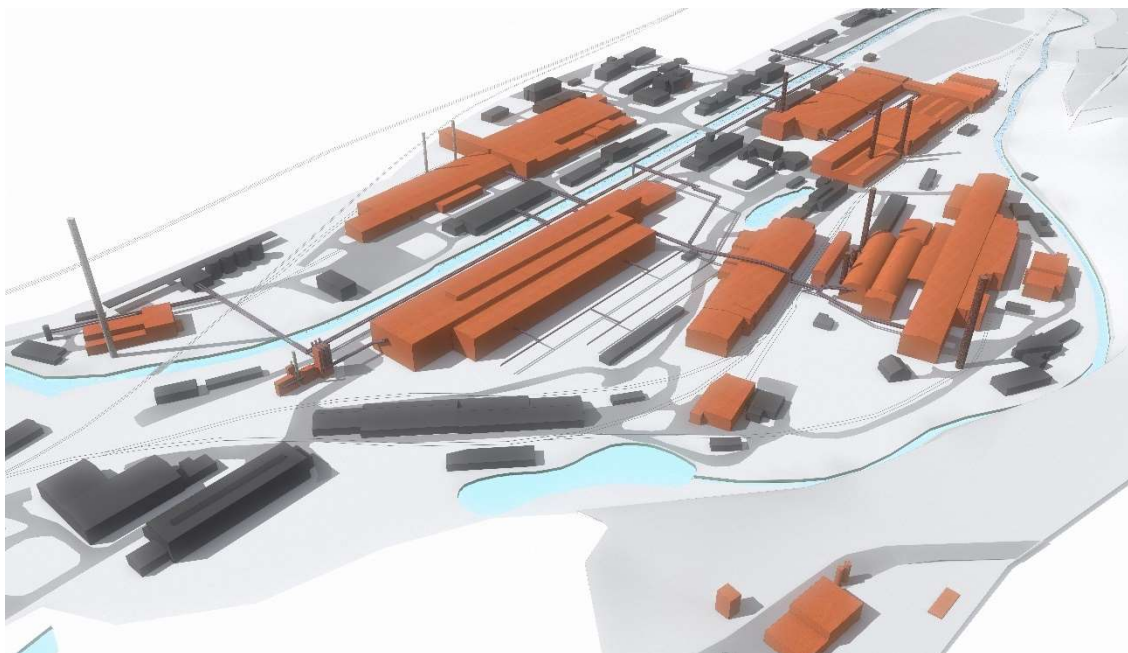
12 PŘÍLOHY

12.1 Příloha č. 1 – 3D model areálu železářny

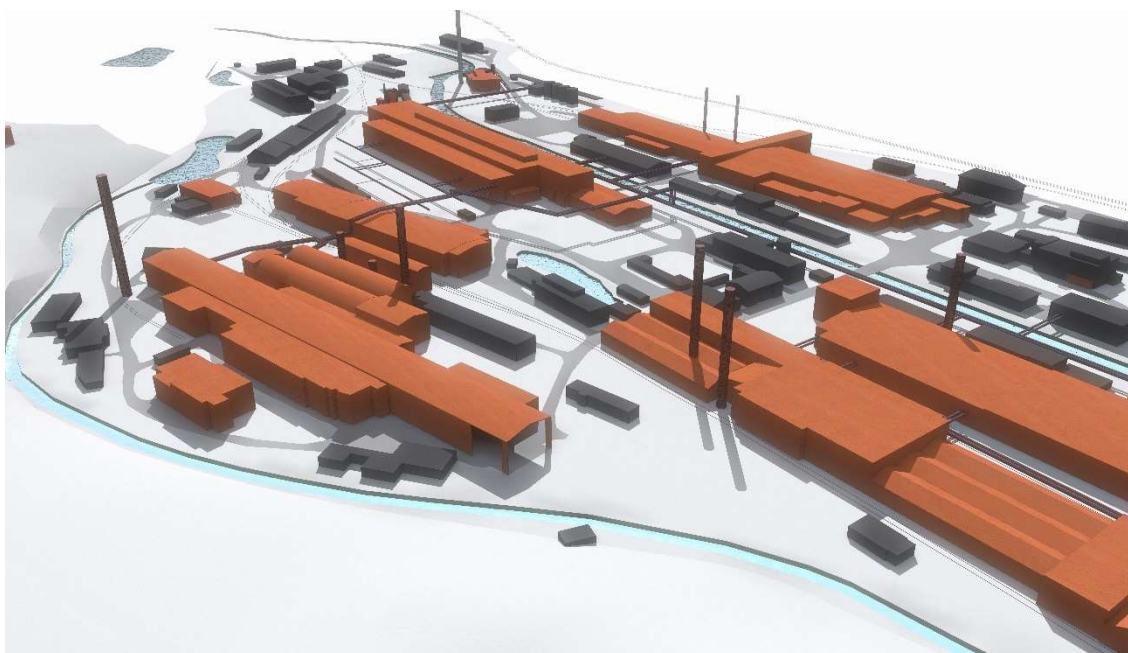
V rámci disertační práce byl zpracován hmotový 3D model areálu železářny v programu ArchiCAD od společnosti Graphisoft, který zachycuje současný stav podoby areálu na konci roku 2022. Vymodelovaný terén je v rozsahu plochy areálu železářny. Ve 3D modelu jsou zvýrazněny hnědo-oranžovou barvou velké výrobní objekty a tmavě šedou barvou objekty pomocné a sociálně-administrativní.

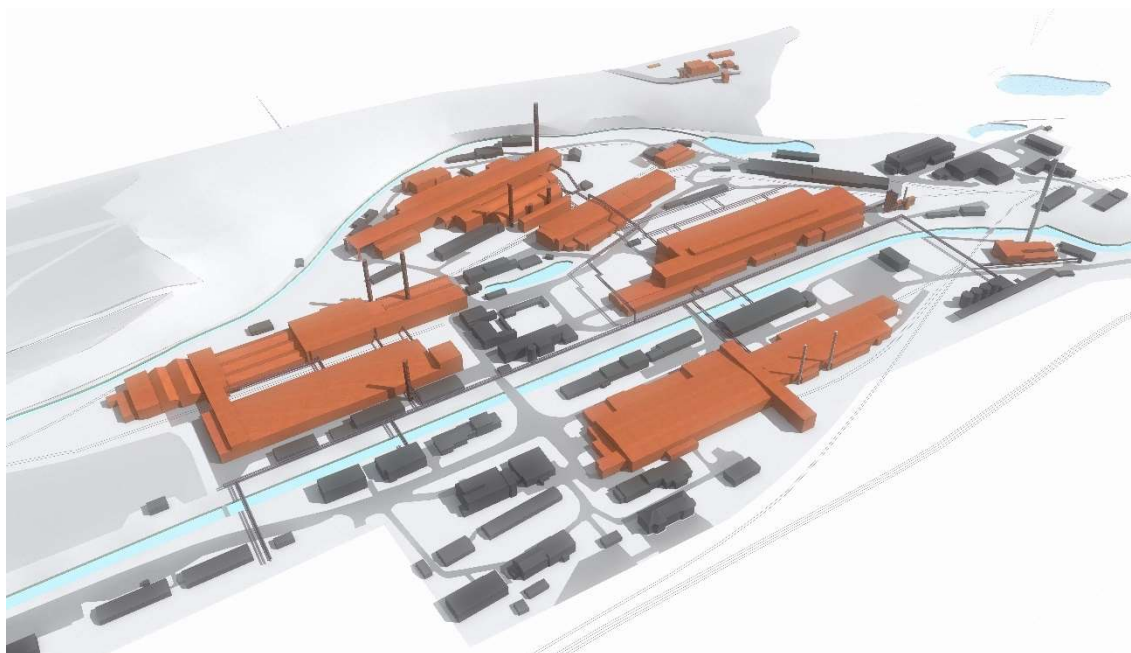
Příloha č. 1 obr. 1 – 3D model areálu železářny, pohled jižní zachycující celý areál

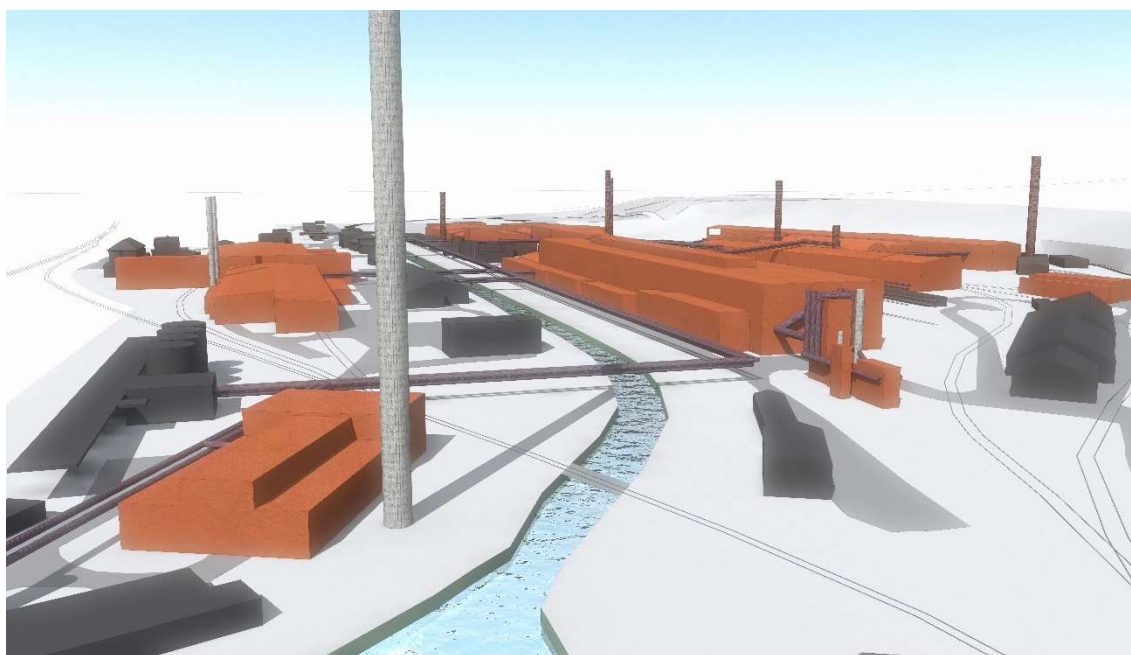
Příloha č. 1 obr. 2 – 3D model areálu železářny, pohled severozápadní na centrální část areálu

Příloha č. 1 obr. 3 – 3D model areálu železářny, pohled severovýchodní na centrální část areálu

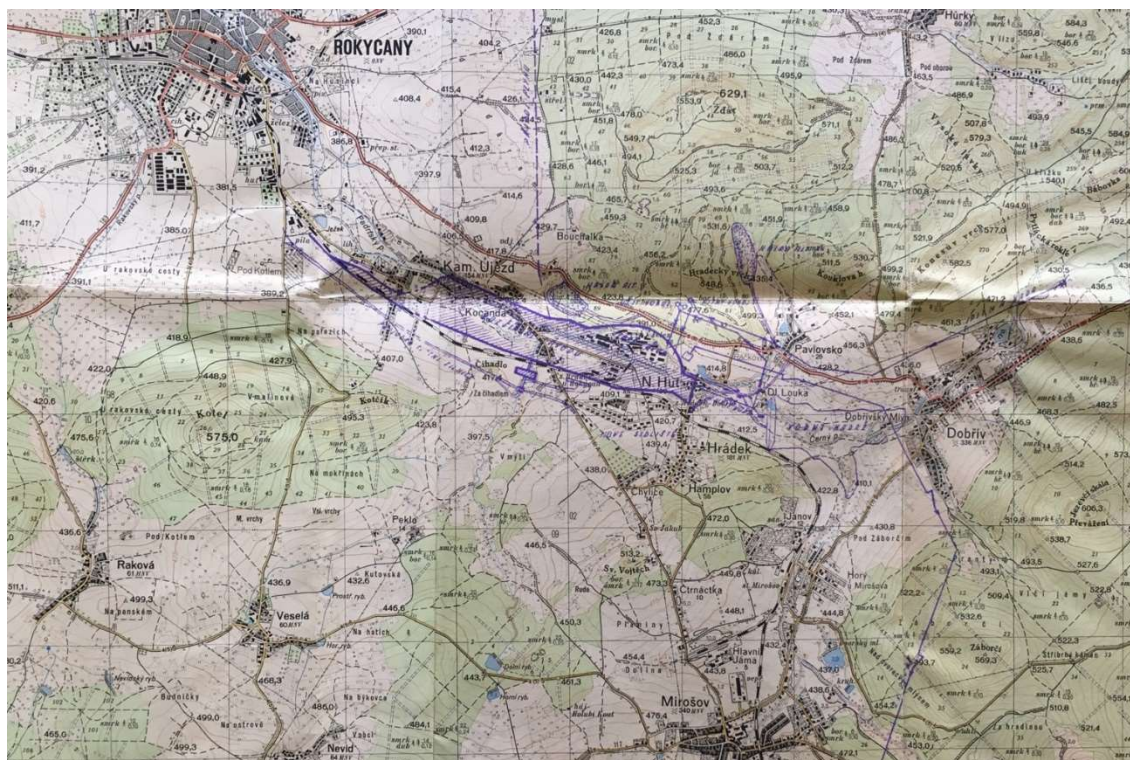
Příloha č. 1 obr. 4 – 3D model areálu železářny, pohled jihovýchodní na centrální část areálu

Příloha č. 1 obr. 5 – 3D model areálu železářny, pohled západní na řeku Klabavu a přilehlé objekty (na levé straně je kotelna a na pravé straně elektroocelárna)

12.2 Příloha č. 2 – Výhledová studie

Příloha č.2 obsahuje plán rozvoje areálu železárny z přelomu 50. a 60. let 20. století. V této historické éře se železárny nazývaly „Železárny Bílá Cerkev“ a jejich nerealizovaný rozvoj byl vypracován na základě orientačních ukazatelů z návrhových koncepčních variant hutního průmyslu. Příloha prezentuje varianty urbanistické koncepční studie a zastavovacích plánů přestavby a rozšíření areálu ŽBC tak, aby se stal výhradním výrobcem válcovaného a loupaného materiálu z ocelí. Koncepce výrazně zasahovala do širšího okolí železárny, Hrádku, ale i Rokycanska. Vize rozvoje železáren je z dnešního pohledu utopická.

Příloha č. 2 obr. 1 – Mapa se znázorněním plochy plánovaného rozvoje Železárny bílá Cerkev, 1952. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 321-329 Tč. 28.

Příloha č. 2 obr. 2 – Plán varianty nerealizovaného rozvoje Železářny bílá Cerkev, 1952. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 321-329 Tč. 28.

Příloha č. 2 obr. 3– Plán varianty nerealizovaného rozvoje Železářny bílá Cerkev s návrhem vodní nádrže, 1952. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 321-329 Tč. 28.

Příloha č. 2 obr. 4– Perspektiva varianty rozvoje Železářny bílá Cerkev, 1962. Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.TN ŽBC 317-318 Tč. 25.

12.3 Příloha č. 3 – Tabulka identifikace objektů areálu železářny

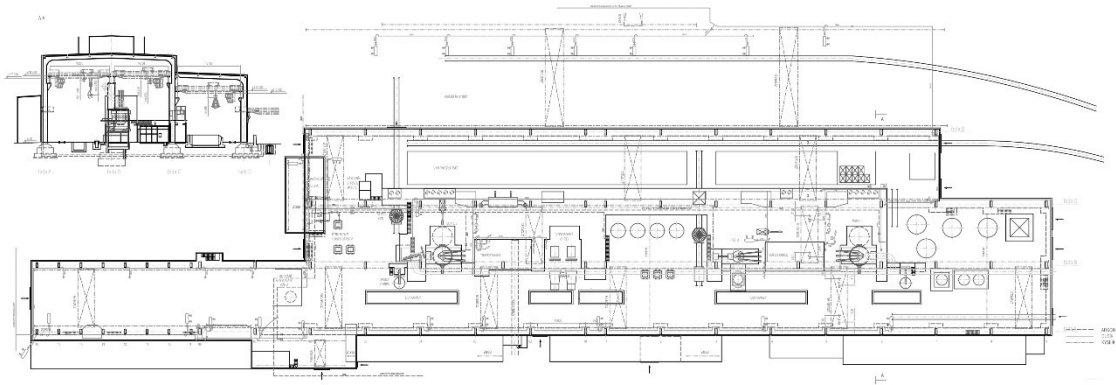
V rámci disertační práce byla vypracována podrobná tabulka identifikující všechny současné objekty v areálu železářny. Tabulka obsahuje číslování podle historického vzniku, číslování podle současného systému areálu, názvy objektů, dataci vzniku objektů, dataci přístaveb, zařazení objektů do historických etap, rozdělení objektů na stavební prvky a druhy staveb, rozdělení objektů podle současného stavu a současného využití historické etapy, navržené rozdělení objektů, zastavěné plochy objektů, parcelní čísla, architektonický, konstrukční a technologický popis.

Příloha č. 3 tab. 1 – Tabulka identifikace objektů areálu železářny

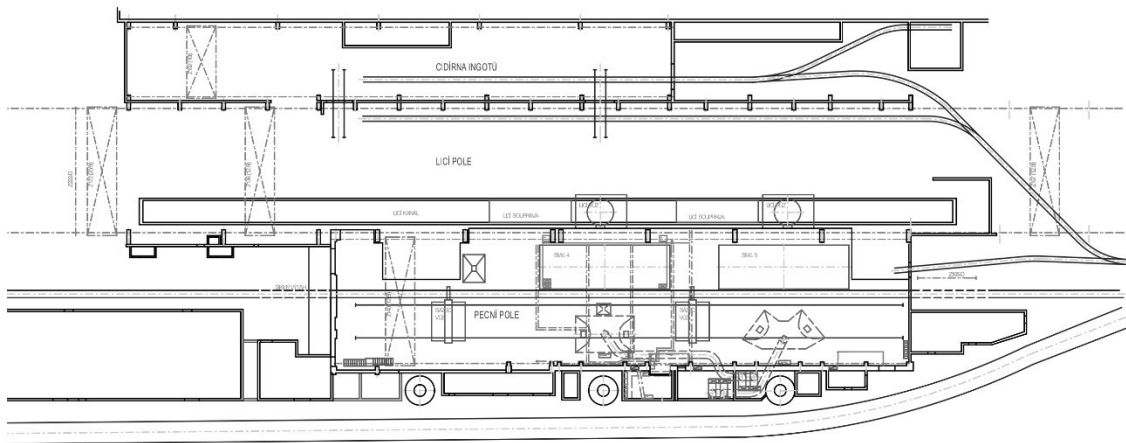
nov.	název	datace	přístavby	etapa	stavební prvky	druh stavby	rozdělení obje	stav objektu	současné využití	budoucnost	zastavěná plocha	parcelní číslo	
1	1 Válcovna středojemná	1905		I.	výrobní	výrobní	ikonická	silně zanebaná	žádné		7018	18	
2	22 Mechanické dílny	1913	1953, 68, 69,	I.	výrobní	výrobní	k zachování a	mírně zanebaná	pronájem	1969 rozšířeno majitelem k demolici	6115	68	
3	28 Stará administrativní budova	1913		I.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	havarijní	žádné		455	554	
4	10 Siemens Martinská ocelárna	1913		I.	výrobní	výrobní	ikonická	silně zanebaná	žádné		4828 (s obj. č.11)	292	
5	21 Sklad elektromotorů	1913	1953	I.	pomocný	skladovací	k zachování a	silně zanebaná	žádné		525	310	
6	9 Centrála	1919		I.	pomocný	energetická	ikonická	mírně zanebaná	pronájem		919	287	
7	6 Hrubá válcovna	1919	1963, 64, 72, I.	I.	výrobní	výrobní	ikonická	silně zanebaná	žádné		6559 (s obj. č.8)	288	
8	2 Tažárna, žhárna a úpravná tažárny	1920		I.	výrobní	výrobní	k zachování a	silně zanebaná	funkční		5900	558	
9	20 Budova šaten a hygienického zařízení	1926	1972 II.	II.	sociálně - adm	hygienická	nezajímavé, al	destruovaný	žádné		287	295	
10	16 Požární zbrojnice	1938		II.	pomocný	bezpečnostní	k demolici	destruovaný	žádné		497	284	
11	22 Garáže	1938	1953, 1971	II.	pomocný	dopravní	k demolici	destruovaný	žádné		106, 322	286; 553	
12	12 Laboratoře a sociální zařízení SM ocelárny	1938		II.	sociálně - adm	pro údržbu	nezajímavé, al	havarijní	žádné		1950 rekonstrukce a přístavba soc zařízení	814	552
13	23 Vodárna	1952		III.	pomocný	energetická	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční		696 (s obj. č. 24)	285	
14	44 Sklad samotkových materiálů	1953	1983	III.	pomocný	skladovací	k demolici	silně zanebaná	sklad		2487	304	
15	11 Čistírna ingotů	1953		III.	výrobní	výrobní	k zachování a	havarijní	žádné		4828 (s obj. č.10)	292	
16	6 Úpravná hrubé válcovny – pískovna	1953		III.	výrobní	výrobní	ikonická	silně zanebaná	žádné				
17	4 Úpravná válcovny středojemné	1953		III.	výrobní	výrobní	k zachování a	silně zanebaná	žádné		8597 (s obj. č. 5)	279	
18	78 Zdravotní středisko	1954		III.	sociálně - adm	zdravotnická	k zachování a	silně zanebaná	žádné		1963 vodoléčba majitelem k demolici	536; 65	533/1; 533/2
19	38 Budova byvalé tesárny a sklady	1955	1985	III.	pomocný	pro údržbu	k demolici	havarijní	sklad		566	309	
20	27 Stará jídelna	1955	1905	III.	sociálně - adm	gastronomická	k demolici	havarijní	žádné		400	70	
21	30 Budova staré vrátnice	1955		III.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	havarijní	žádné		73	289	
22	79 Trafo vstup	1956		IV.	pomocný	energetická	nezajímavé, al	dobry	funkční		264; 298	532/1; 532/2	
23	64 Objekt zařízení „stavenišť“	1957		IV.	pomocný	skladovací	k demolici	havarijní	žádné		578	543	
24	5 Žhárna a plynová žhárna	1958	1979	IV.	výrobní	výrobní	k zachování a	mírně zanebaná	funkční		8597 (s obj. č. 4)	279	
25	39 Sklad použitých chňel	1958		IV.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad		100	301	
26	32 Budova vývoje a automatizace	1958		IV.	sociálně - adm	administrativní	k zachování a	havarijní	žádné		1305 (s obj. č.31)	281	
27	43 Kyslíkárna s kompresorovnou a rozvodnou	1958	1960, 1977	IV.	pomocný	energetická	k zachování a	silně zanebaná	žádné		747; 115; 44; 44; 262; 263; 264	410	
28	62 Venkovní rozvodna 110kV a rozvodna 22kV	1959		IV.	pomocný	energetická	nezajímavé, al	dobry	funkční		305	260	
29	46 Struskoviště	1959		IV.	pomocný	skladovací	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční		3915	32	
30	66 Lisovna a úpravná válcovny hrubé	1959		IV.	výrobní	výrobní	k zachování a	mírně zanebaná	funkční		11433; 552	544; 820	
32	24 Trafo střed	1960		IV.	pomocný	energetická	k zachování a	mírně zanebaná	funkční		696 (s obj. č. 23)	285	
33	70 Dílny a akumulátorová stanice telku lisovny	1960		IV.	pomocný	energetická	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční				
33	67 Loupárna	1961		V.	výrobní	výrobní	k zachování a	mírně zanebaná	funkční		4516; 1526	548; 409	
34	73 Adm. budova odborů a laboratoří řízení	1961		V.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční		1339	538	
35	65 Trojice budov: knihovna, IT a vedení druzh	1961		V.	sociálně - adm	administrativní	k zachování a	silně zanebaná	žádné		736; 259	583; 580	
36	80 Administrativní budova ředitelství	1961		V.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	silně zanebaná	žádné		majitelem k demolici	436	531
37	36 Electroocelárna	1962	1973, 1986,	V.	výrobní	výrobní	ikonická	mírně zanebaná	funkční		14614 (s obj. č. 37)	299	
38	37 Šatny a kanceláře elektroocelárny	1962		V.	sociálně - adm	administrativní	ikonická	mírně zanebaná	funkční		14614 (s obj. č. 36)	299	
39	2 Sklad tažárny	1962		V.	pomocný	skladovací	k zachování a	mírně zanebaná	sklad		184	559	
40	14 Budova neutralizace	1963		V.	pomocný	energetická	k demolici	mírně zanebaná	funkční		618	559	
41	44 Výrobná bríket	1963		V.	pomocný	skladovací	k demolici	dobry	sklad		629	302	
42	42 Olejová stanice	1963		V.	pomocný	skladovací	k demolici	destruovaný	žádné		113	419	
43	15 Vrátnice č. 4 – severní	1965		V.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	havarijní	žádné				
44	75 Budova hospodářské úpravy	1965		V.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	silně zanebaná	žádné		majitelem k demolici	75	534
45	76 Administrativní budovy úpravy a rozborů	1965		V.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	silně zanebaná	žádné		283; 653	535; 536	
46	82 Dva likovné objekty	1966		V.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	destruovaný	žádné		532; 526	529; 530	
47	8 Přístavba šaten a hygienického zařízení	1967	1972	V.	sociálně - adm	hygienická	nezajímavé, al	silně zanebaná	žádné		6559 (s obj. č.6)	288	
48	45 Sklad	1968		V.	pomocný	skladovací	k demolici	havarijní	žádné		481	418	
49	43 Sklad přísad	1969		V.	pomocný	skladovací	k zachování a	mírně zanebaná	sklad		1523	303	
50	7 Rovnáč linka – hladička	1969		V.	výrobní	výrobní	k zachování a	silně zanebaná	žádné		447	319	
51	83 Silniční váha	1970		V.	pomocný	dopravní	k demolici	mírně zanebaná	funkční		11	819	
52	84 Dílna dopravy a garáže	1970		V.	pomocný	dopravní	k demolici	mírně zanebaná	funkční		968	528	
53	81 Sklad trafoolejů	1970		V.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad		83	614	
54	50 Vrátnice č. 3 - východní	1970		V.	sociálně - adm	administrativní	k demolici	havarijní	žádné				
55	51 Budova stavební údržby	1970		V.	pomocný	pro údržbu	k demolici	silně zanebaná	žádné		669	416	
56	61 Olejové hospodářství	1972		VI.	pomocný	skladovací	nezajímavé, al	havarijní	žádné		1107	306	
57	60 Kotelna	1972		VI.	pomocný	energetická	k zachování a	silně zanebaná	žádné		majitelem k demolici	305	
58	53 Budova údržby dráhy a komunikací	1973		VI.	pomocný	dopravní	k demolici	mírně zanebaná	funkční		510	307	
59	85 Vrátnice č. 2 - západní	1975		VI.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční		67	527	
60	71 Vrátnice č. 1 - jižní	1975		VI.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	mírně zanebaná	žádné		94	539	
61	33 Dílny úpravy válcovny VS a VJ	1975		VI.	pomocný	pro údržbu	nezajímavé, al	silně zanebaná	žádné		majitelem k demolici	220	280
62	3 Kanceláře a šatny tažárny	1975		VI.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	silně zanebaná	žádné		239, 107	620; 619	
63	25 Kompresorovna	1978		VI.	pomocný	energetická	k demolici	dobry	funkční		106	406	
64	48 Sklad ferolitin a garáže	1978		VI.	pomocný	skladovací	nezajímavé, al	mírně zanebaná	sklad		1980	415	
65	56 Provozní sklad olejů EO	1978		VI.	pomocný	skladovací	k demolici	silně zanebaná	sklad		185	411	
66	18 Budova stavební údržby a šaten	1978		VI.	sociálně - adm	pro údržbu	k demolici	destruovaný	žádné		756	294	
67	63 Budova příjmu materiálů a sklad prac. odt	1980		VI.	sociálně - adm	skladovací	k demolici	silně zanebaná	funkční		2023	581	
68	18 Rybárna	1980		VI.	pomocný	gastronomická	k demolici	silně zanebaná	pronájem				
69	2 Sklad lesklého materiálu a dílny úpravy	1980		VI.	pomocný	skladovací	k zachování a	mírně zanebaná	sklad				
70	59 Sklad nafty	1980		VI.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad		82	413	
71	31 Sociální budova úpravy VS a VJ	1981		VII.	sociálně - adm	hygienická	k demolici	silně zanebaná	pronájem		1305 (s obj. č. 32)	281	
72	52 Byvalé učňovská dílna	1984		VII.	sociálně - adm	pro údržbu	k demolici	mírně zanebaná	sklad		682	304	
73	34 Administrativní budova válcovny	1984		VII.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	silně zanebaná	žádné		371	403	
74	68 Tepelné oddělení	1985		VII.	pomocný	energetická	k demolici	havarijní	pronájem		296	624	
75	57 Sklad hutního materiálu – Ferrum Plzeň s.r	1985		VII.	pomocný	skladovací	k demolici	dobry	sklad		1311	354	
76	58 Sklad modelů	1985		VII.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad		380	414	
77	72 Sklady	1985		VII.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad		56, 93	622; 623	
78	49 Garáže a sklad stavební údržby	1986		VII.	pomocný	dopravní	k demolici	dobry	funkční		444	417	
79	29 Budova vodního hospodářství	1986		VII.	pomocný	energetická	nezajímavé, al	mírně zanebaná	funkční		1017, 47	325; 408	
80	35 Regulační stanice plynu	1986 ?		VII.	pomocný	energetická	k demolici	mírně zanebaná	funkční		217	553	
81	54 Garáže u elektroocelárny	1989		VII.	pomocný	dopravní	k demolici	mírně zanebaná	funkční		412	412	
82	55 Odsávání elektroocelárny	1991		VIII.	pomocný	výrobní	k zachování a	dobry	funkční		40	311	
83	17 Provozní sklad olejů hrubé válcovny	1991		VIII.	pomocný	skladovací	k demolici	mírně zanebaná	sklad				
84	40 Vedení dopravy a remiz lokomotiv	1992		VIII.	pomocný	dopravní	k zachování a	dobry	funkční		824	297	
85	74 Velký sklad nebezpečných odpadů	1992		VIII.	pomocný	skladovací	k demolici	dobry	sklad		2111	560	
86	7 Expedice hrubé válcovny	1992		VIII.	pomocný	skladovací	nezajímavé, al	dobry	žádné		321	296	
87	41 Dílna železniční dopravy	1992		VIII.	pomocný	dopravní	k demolici	havarijní	žádné		227	452	
88	13 Sklad válců válcovny středojemné	1995		VIII.	pomocný	skladovací	k demolici	dobry	sklad				
89	77 Nová budova jídelny a prodejny	1997		VIII.	sociálně - adm	gastronomická	nezajímavé, al	silně zanebaná	funkční		916; 556	583/1; 583/2	
90	69 Nová administrativní budova vedení	2000		VIII.	sociálně - adm	administrativní	nezajímavé, al	dobry	pronájem		500	660	

12.4 Příloha č. 4 – Výkresy vybraných objektů

Příloha č. 4 obsahuje výkresy výrobních objektů včetně zakreslení technologických zařízení. Jedná se o výkresy haly elektroocelárny, siemens-martinské ocelárny, válcovny středoječné, úpravny válcovny středoječné, válcovny hrubé, tažírny, žíhárny, lisovny, loupárny a mechanické dílny. Vložené výkresy výrobních hal jsou z archivu „Železářny Hrádek a.s.“ a pro publikaci v disertační práci je poskytl Josef Brožík.

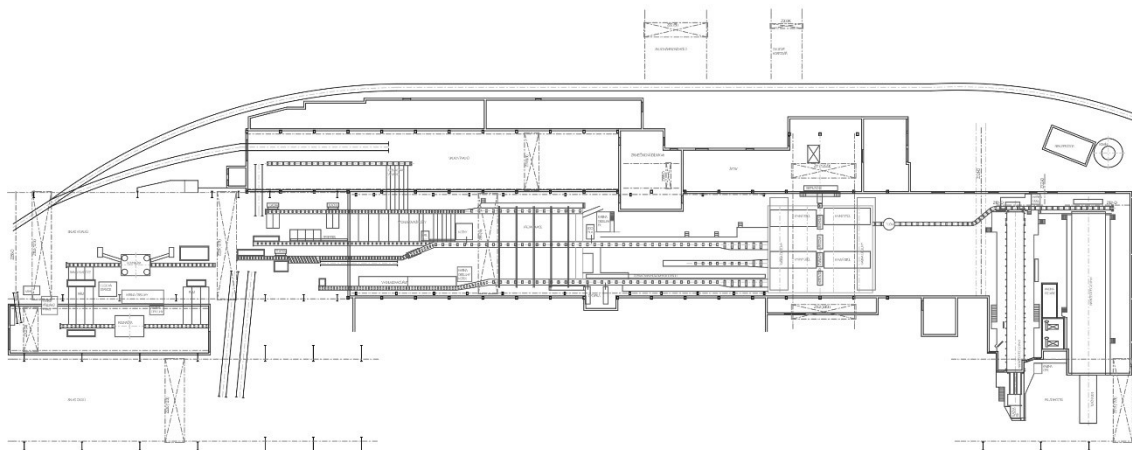

Příloha č. 4 obr. 1 – Půdorys a řez haly elektroocelárny včetně zakreslení technologických zařízení

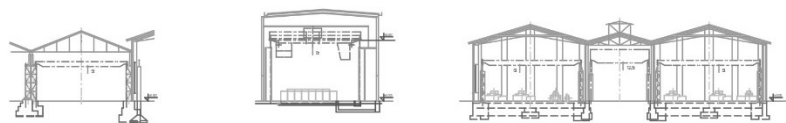
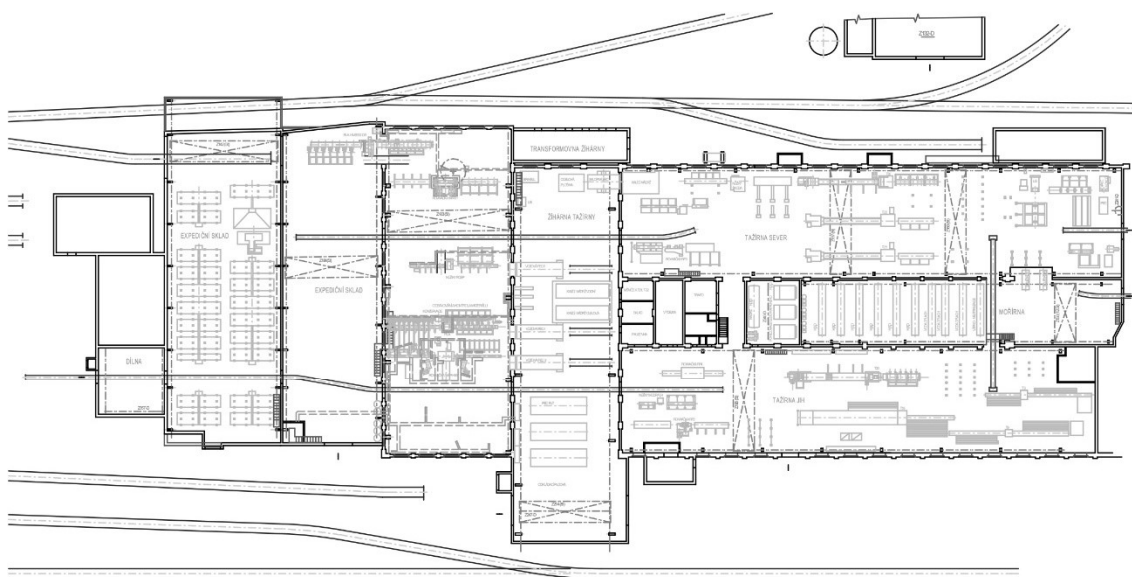

Příloha č. 4 obr. 2 – Půdorys siemens- martinské ocelárny

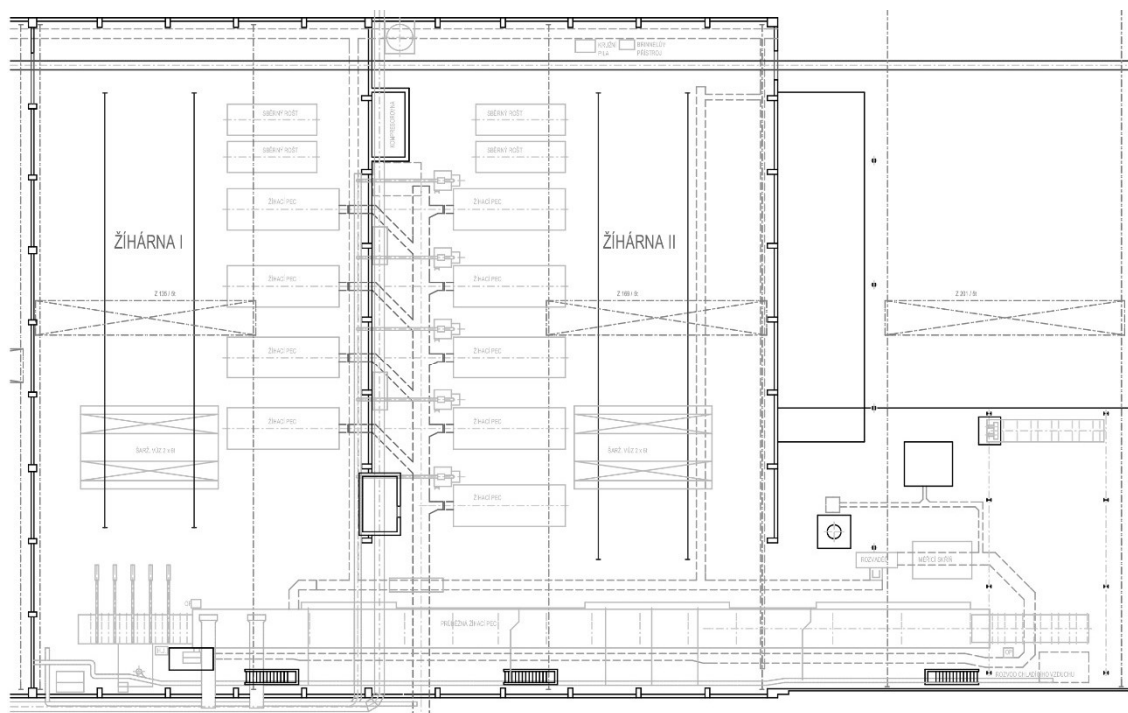

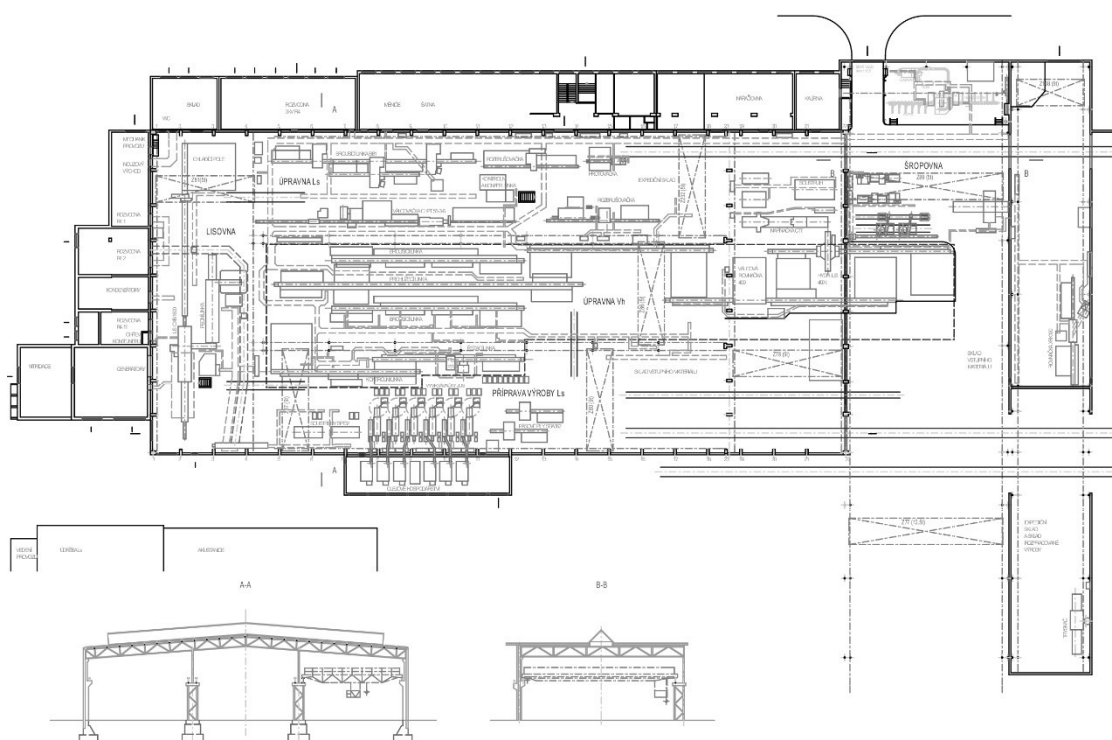
Příloha č. 4 obr. 5 – Půdorys válcovny hrubé

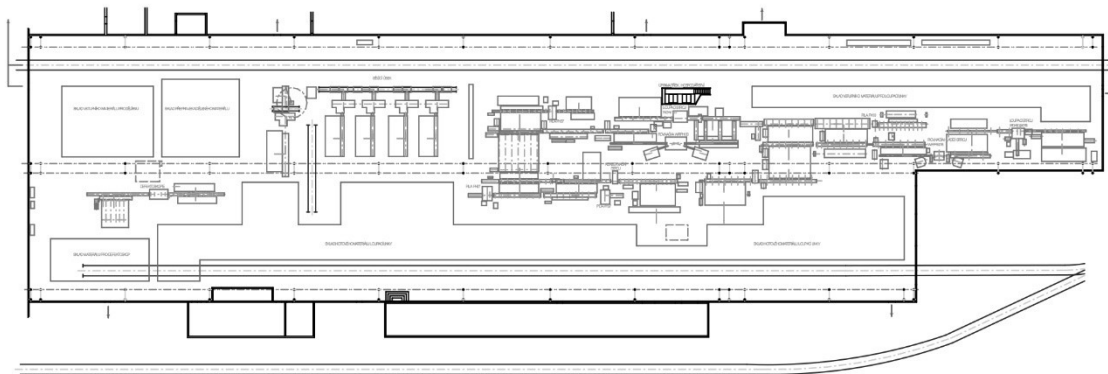
Příloha č. 4 obr. 6 – Půdorys a řezy halami tažirny

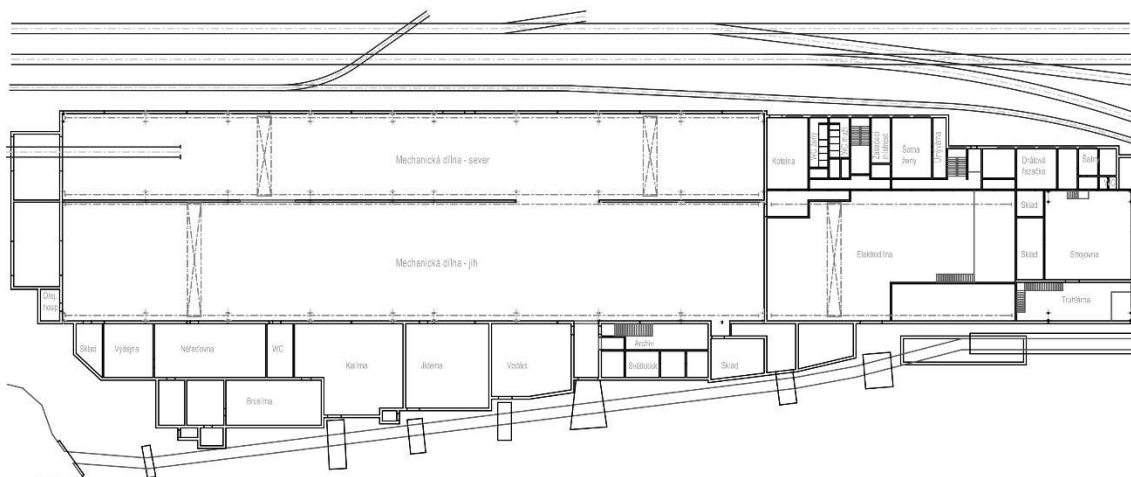
Příloha č. 4 obr. 7 – Půdorys žíhárny

Příloha č. 4 obr. 8 – Půdorys a řezy haly lisovny

Příloha č. 4 obr. 9 – Půdorys haly lisovny

Příloha č. 4 obr. 10 – Půdorys haly mechanické dílny

13 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

13.1 Literární zdroje

BERÁNEK, Jan a Petr MACEK. *Metodika stavebně historického průzkumu*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-037-5.

BERGATT-JACKSON, Jiřina. *Příručka pro vlastníky brownfieldů*. IURS Institut pro udržitelný rozvoj sídel, 2011, 16 s. Dostupné také z: <https://www.iurs.cz/www/files/upload/file/Pro%20vlastn%C3%ADky%20brownfield%C5%AF.pdf>

BERGATT-JACKSON, Jiřina, Wolfgang BERGATT a Jan VOTOČEK. *Metodika inventarizace brownfieldů v úrovni ORP*. IURS Institut pro udržitelný rozvoj sídel, 2010, 32 s. Dostupné také z: <https://www.usti-nad-labem.cz/files/metodika-p.pdf>

BERGATT-JACKSON, Jiřina a kolektiv. *Brownfields snadno a lehce: Příručka zejména pro pracovníky a zastupitele obcí*. IURS Institut pro udržitelný rozvoj sídel, 2005, 38 s. Dostupné také z: <http://rrajm.data.quonia.cz/brownfieldy/publikace/Brownfields1.pdf>

BOHUSLAV, František. Železářství v Oseku u Rokycan. In: *Tradice a současnost železářské výroby II.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 29. - 30.10.1998*. Rokycany: Suppl.Historie, 1998, s. 3.

COLQUHOUN, Alan. *Modern architecture*. New York: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0-19-284226-8.

CORBUSIER, Le. *Za novou architekturou*. Praha: Petr Rezek, 2005. ISBN 80-860-2723-6.

COSSONS, Neil a Barrie Stuart TRINDER. *The Iron Bridge: symbol of the Industrial Revolution*. Bradford-on-Avon: Moonraker Press, 1979. ISBN 978-0239001870.

DELEUZE, Gilles a Félix GUATTARI. *Tisíc plošin*. Praha: Herrmann, 2010. ISBN 978-808-7054-253.

DOLEŽELOVÁ, Lucie. *Regenerace brownfieldů: vývoj politik a příklady realizací*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2015. ISBN 978-80-86684-96-3.

DUDÁK, Vladislav a kolektiv. *Plzeňsko – příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2008. ISBN 978-80-7340-100-9.

EBERT, Wolfgang. ERIH – Evropská trasa průmyslového dědictví. FRAGNER, Benjamin, Lukáš BERAN a Vladislava VALCHÁŘOVÁ. *Průmyslové dědictví: [sborník příspěvků z mezinárodního bienále Industriální stopy] = Industrial heritage : [conference proceedings from the international biennial "Vestiges of Industry"*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2008, s. 66-. ISBN 978-80-01-04067-6.

FETISOV, Oleg. *Metodologie konverze objektů průmyslového dědictví pro nové nevýrobní funkce*. Praha, 2019. Disertační práce. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. Vedoucí práce Prof. Ing. arch. Tomáš Šenberger.

FÖHL, Axel. Průmyslové stavby a systémy jejich dekorace: Vpád do nezmapovaných oblastí. In: FÖHL, Axel, Lenka POPELOVÁ, Franziska BOLLEREY, Renata SKŘEBSKÁ, Inga KARLSTREMA, Patrick VIANE, Hanne ABILDGAAR a Daina GLAVOVČIC. *Industriál a umění*. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební: Česká technika, 2015. ISBN 978-80-01-05811-4.

FRAGNER, Benjamin a Tomáš ŠENBERGER. Stavební fond průmyslového dědictví – potenciál udržitelného rozvoje. *Stavebnictví*. 2007, 11-12(11-12/07).

HAHNER, Václav. Železárny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan. Cit. v pozn. 1.

HLAVÁČEK, Emil. *Architektura pohybu a proměn: Minulost a přítomnost průmyslové architektury*. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-519-85.

HOFMANN, Gustav. *Komorní železárny na Podbrdsku: Studie z dějin starého českého železářství*. Rozpravy národního technického muzea v Praze. Praha, 1968.

HUČKA, Jan, František SÝKORA a Václav VOHLMUT. Ke stoleté historii železáren v Hrádku u Rokycan. In: Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, Tradice a současnost železářské výroby III.: Materiály z konference konané v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech dne 21.–22. 11. 2001. I. vydání. Rokycany: Tisk Koldušek Rokycany, 2002. ISSN 0862-5387.

HUDLICKÝ, Rudolf. *Rukopis: V upomínku na 50leté narozeniny*. Státní okresní archiv Rokycany, Fond podniku železárny Hrádek, 1924.

Charta průmyslového dědictví TICCIH. V Praze: České vysoké učení technické, Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury, 2013. ISBN 978-80-01-05235-8

Industriální topografie: Plzeňský kraj. 1. Praha: Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT v Praze, 2013. ISBN 978-80-01-05396-6.

JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

JOSIF, Jan. *Dějiny hutnictví železa v Československu. Technickoekonomický výzkumný ústav hutního průmyslu*. Řada pojednání z dějin československého hutnictví železa. Praha: Historia Magistra Vitae, 1985.

JOSIF, Jan, Ivo KRULIŠ, František ZVONAŘ, Alois PĚNIČKA a Jan KORECKÝ. *Sto let kladenských železáren: Příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854-1957*. Praha: Práce, 1959.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: II.díl: H-Kole*. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-14-1.

KLÍMA, Karel, Ladislav BAREŠ, Miroslav JUNGR, Jiří KOVAŘÍK, Petr MENCL, Jaroslava PETRMANNOVÁ, Rudolf UXA a Josef VÁCHAL. *100 let POLDI*. Kladno: POLDI – SONP, 1989.

LABOUTKOVÁ, Irena, Zdeněk RASL a Josef PETRIK. *Katalog expozice Hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2014. ISBN 978-80-7037-239-5.

LOOS, Adolf a Bohumil MARKALOUS. *Navzdory: ornament je zločin: 1900-1930*. Vyd. 2. Hodkovičky: Pragma, 2015. ISBN 978-80-7349-442-1.

MATĚJ, Miloš, Irena KORBELÁŘOVÁ a Ludvík TEJZR. *Kulturní dědictví Vítkovických železáren*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-85034-80-6.

MATĚJ, Miloš a Michaela RYŠKOVÁ. *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

MATĚJ, Miloš. *Kulturní dědictví kladenské průmyslové aglomerace*. [Ostrava]: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, [2017]. ISBN 978-80-85034-98-1.

MARHOUNOVÁ, Monika. *Konverze průmyslových objektů jako platforma pro kulturní a umělecké využití*. Praha, 2009. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Viktor Pantůček.

MARX, Karl. *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Svoboda, 1978. Knižnice marxismu-leninismu (Svoboda).

MENDELS, Franklin F. *Proto-Industrialization: The First Phase of the Industrialization Process*. *The Journal of Economic History* 32, no. 1 (1972): 241-61. <http://www.jstor.org/stable/2117187>.

MERTO VÁ, Petra. *Metodika ochrany průmyslového dědictví muzejními prostředky*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2019. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-88240-14-3.

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU A AGENTURA CZECHINVEST, MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Národní strategie regenerací brownfieldů 2019-2024*. 2019, s. 3. Dostupné také z: <http://www.brownfieldy.eu/narodni-strategie-regenerace-brownfieldu/>

Národní strategie regenerace brownfieldů. *Ministerstvo průmyslu a obchodu*. Praha, 2008. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/data/files/strategie-regenerace-vlada-1079.pdf>

NTM Praha, NAD 791 Sběrka vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu (tzv. Klepova sbírka). HAHNER, Václav. *Železárny Bílá Cerekev, n. p. Hrádek u Rokycan*. inv. č. 2086 (karton č. 292).

NTM Praha, NAD 791 Sběrka vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu (tz. Klepova sbírka). Pokorný, Ladislav: *Sociální a politická problematika národního podniku Železárny Bílá Cerkev v Hrádku u Rokycan za dobu od r. 1901-1974*, s.44-47. inv. č. 2159 (karton č. 306).

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Principy moderní architektury*. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-032-4.

OLEXA, Miroslav. *Plzeňský vzorný projekt: Model sídliště Hrádku u Rokycan. Stavoprojekt*. Ostrava, 1953, II.(8), 1.

PALMER, Marilyn, Peter NEAVERSON. *Industrial archaeology: principles and practice*. New York: Routledge, 1998. ISBN 978-041-5166-263.

PAULINYI, Ákoš. *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*. Praha: ISV, 2002. Historie (ISV). ISBN 80-866-4202-X.

PODROUŽEK, Kamil, Renata KUPROVÁ, David SKALICKÝ, Jan HORÁK a Michal TRNĚNÝ. *Metodika dokumentace lidové architektury*. Ústí nad Labem: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-85036-58-9.

POKORNÝ, Jan. *Stručná historie železáren Bílá Cerkev v Hrádku u Rokycan*. In: *Z dějin českého železářství*. Praha, 1962.

Politika územního rozvoje České republiky (ve znění závazném od 1.9.2021), Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2021. Dostupné také z: <https://www.mmr.cz>

POPELOVÁ, Lenka. Meziválečná pražská architektura s výtvarnými motivy industrie: východiska a užitá ikonografie. In: FÖHL, Axel, Lenka POPELOVÁ, Franziska BOLLEREY, Renata SKŘEBSKÁ, Inga KARLSTREMA, Patrick VIANE, Hanne ABILDGAAR a Daina GLAVOVČIC. *Industriál a umění. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební: Česká technika*, 2015, 31-52. ISBN 978-80-01-05811-4.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Svazek I*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1954.

SCRUTON, Roger. *Krása*. Praha: OIKOYMENH, 2021, 181 s. ISBN 978-80-7298-529-6.

SVOBODA, Milan, Jan CIHLÁŘ, Simona MARHOUNOVÁ, Václav LUKEŠ, Radka DVORSKÁ a Šárka SVOBODOVÁ. 5. Úplná aktualizace územně analytických podkladů pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany: Textová část. 1. Beroun, 2021.

ŠENBERGER, Tomáš. Akceptace/intervence/destrukce: Úvahy o adaptabilitě industriální architektury. *Fakulta stavební ČVUT*, 12.

ŠENBERGER, Tomáš. Rekonstrukce výrobně-technických staveb k novým účelům. Praha: Národní technické muzeum, 1995. ISBN 80-7037-044-0, s. 28–30.

ŠTĚPÁNEK, Otakar. *Architektura průmyslových staveb*. Praha: Česká matice technická v Praze, 1949.2 vyd. 62 s.

ŠTULC, Josef. Autenticita památky a problém její rekonstrukce (několik poznámek k věčně aktuálnímu tématu památkové péče). *Zprávy památkové péče*. 2021, 61(8).

TAUŠ, Petr. *Územní plán Hrádek* [online]. 2018, s. 1-30 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.mestohradek-ro.cz/modules/file_storage/download.php?file=eb45cb7e%7C130

TOLASZ, Radim. *Atlas podnebí Česka: Climate atlas of Czechia*. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 2007. ISBN 978-80-244-1626-7.

TOP-ENVI TECH BRNO S.R.O. Železářny Hrádek a.s.: Žádost o integrované povolení provozu dle Zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci. 2007. České Budějovice, s. 14

Územně analytické podklady pro správní obvod obce s rozšířenou působností Rokycany: Textová část. In: Městský úřad Rokycany, 2016. Dostupné také z: <https://www.rokycany.cz/uzemne-analyticke-podklady-obce-s-rozsirenou-pusobnosti-rokycany/ds-30080>

VÁCLAVOVÁ, Denisa, Tomáš ŽIŽKA a kol. *Site specific*. Pražská scéna, 2008. ISBN 978-80-86102-44-3.

VOLF, Petr, Rostislav ŠVÁCHA a Tomáš SOUČEK. *1492: the story of Dolní Vítkovice*. [Praha]: Prostor —architektura, interiér, design, 2013. ISBN 978-80-87064-11-5.

Zákon č. 4/1992 Sb., o životním prostředí, Základní pojmy, §6 – Trvale udržitelný rozvoj. In: Praha, 1992. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17>

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, Část první – Základní ustanovení, §2 - Kulturní památky. In: Praha, 1987. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>

Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Praha, 1992. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>

Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, Plzeň, Plzeňský kraj, 2008. Dostupné také z: <https://www.plzensky-kraj.cz>

ZEITHAMMER, Karel. *Vývoj techniky*. Vyd. 3. Praha: Vydavatelství ČVUT, 2003. ISBN 978-800-1028-360.

Železárny Bílá Cerkev-Hrádek: Mechanizace střední válcovny. 1956. Státní oblastní archiv v Plzni, Fondy podnikových a hospodářských subjektů, Hrádek, kart.7.

13.2 Internetové zdroje

Abstrakce a figurace v sochařství 20. století [online], s. 7 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2020/DU2318/ab_f7.abfigsoch.pdf

Alegorické sousoší Hutnictví a Hornictví. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/alegoricke-spousosi-hutnictvi-a-hornictvi-23215877>

Altes Hüttenareal Neunkirchen [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.urlaub.saarland/Media/Attraktionen/Altes-Huettenareal-Neunkirchen>

Altes HüttenAreal Neunkirchen. *Saarland* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.saarland.de/mbk/DE/portale/industriekulturportal/industriekultur/OrtelIndustriekulturSaarland/denkmaeleranderebereiche/huettenarealneunkirchen/huettenarealneunkirchen_node.html

Areálem bývalé kladenské Poldovky jezdí zážitkový vlak. Nastoupit můžete 2x ročně. Český rozhlas [online]. 27.4.2017 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/arealem-byvale-kladenske-poldovky-jezdi-zazitkovy-vlak-nastoupit-muzete-2x-rocne-7415723>

Architecture. *Britannica* [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/architecture/Architectural-types>

Belval: Histoire [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.belval.lu/fr/belval/histoire/>

Belval: Projet de conversion [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.belval.lu/fr/belval/konversionsprojekt/>

BERAN, Lukáš, Jan ZIKMUND, Benjamin FRAGNER, Irena LEHKOŽIVOVÁ, Jakub POTŮČEK, Petr VORLÍK a Magdalena TAYERLOVÁ. Industriální architektura. Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa. *Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT v Praze* [online]. Praha 6 -Dejvice, 17. 03. 2016 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://vcpd.cvut.cz/industrialni-architektura-pamatka-prumysloveho-dedictvi-jako-technicko-architektonicke-dilo-a-jako-identita-mista/>

Besucherinformationen. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>

Betriebszeit. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/betriebszeit/>

- Bewegt - Die Historie von PHOENIX. *Phoenix Dortmund* [online]. 2015, [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.phoenixdortmund.de/de/fakten/historie.html>
- Býv. železářská huť sv. Klimenta. In: *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/?element=18288773&sequence>
- Denkmal Hüttenwerk. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>
- Die Erzhalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/erzhalle/>
- Die Gebläsehalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/geblaesehalle/>
- Die Hochofengruppe. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/hochofengruppe/>
- Die Hüttenkokerei. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/kokerei/>
- Die Möllershalle. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/moellershalle/>
- Die Trockengasreinigung. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/trockengasreinigung/>
- Důl Skalka. In: *Brdy info: Mníšek pod Brdy* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.brdy.info/kapitoly/mnisek.php>
- Důl skalka je fascinující svou minulostí i přítomností. In: *Příbramský deník.cz: Zprávy* [online]. 6.7.2017 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://pibramsky.denik.cz/zpravy_region/dul-skalka-je-fascinujici-svou-minulosti-i-pritomnosti-20170705.html
- ERIH – Evropská trasa průmyslového dědictví [online]. [cit. 2022-05-21]. Dostupné z: <https://www.erih.net>
- Esch-Belval, lucemburské Vítkovice* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.industrialnifotografie.cz/blog/esch-belval-lucemburske-vitkovice-99.html>
- FRAGER, Benjamin, Lukáš BERAN, Jan ZIKMUND, Jan ČERVINKA, Irena LEHKOŽIVOVÁ, Jakub POTŮČEK a Petr VORLÍK. Profil. *Výzkumné centrum průmyslového dědictví* [online]. Praha 6 - Dejvice [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://vcpd.cvut.cz/profil/>
- FRAGNER, Benjamin, Svatopluk ZÍDEK, Eva DVOŘÁKOVÁ, Jan ZIKMUND a Lukáš BERAN. Profil. *Industriální stopy* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.industrialnistopy.cz/profil>
- Galerie Mayrau. Action Galleries [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://actiongalleries.info/detail_galerie.php?l=cz&id=5
- Gebäudearchitektur. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/rundweg-industriegeschichte/denkmal-huttenwerk/>
- Historický lexikon obcí České republiky - 1869-2011. Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015

Historie výrobních závodů. *Z-Group Steel Holding* [online]. [cit. 2017-01-10]. Dostupné z: <http://www.steel-holding.cz/index.php/cs/steel-holding-cz/history-cz>

Hornický region Krušnohoří je památkou světového dědictví UNESCO. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA, 6.7.2019 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/44483-hornicky-region-krusnohori-je-pamatkou-svetoveho-dedictvi-unesco>

Hornický skanzen Mayrau ve Vinařicích: Pobočka Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://mayrau.omk.cz/>

Hydrologické údaje. Kamenný Újezd: Povodňový plán obce [online]. EDPP.cz, 2010–2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.edpp.cz/kuj_hydrologicke-udaje/Industriální_topografie [online]. Praha: VCPD FA CVUT, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.industrialnitopografie.cz/index2.php>

Informace o městě. *Město Hrádek* [online]. Galileo Corporation, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.mestohradek-ro.cz/mesto/informace-o-meste/>

Internationale Bauausstellung. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/internationale-bauausstellung/>

JAROŠOVÁ, Adriana. Výpravní budova hlavního nádraží v Plzni bude v lesku do 2,5 let. Město Plzeň [online]. 17.8.2021 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://www.plzen.eu/o-meste/aktuality/aktuality-z-mesta/vypravni-budova-hlavniho-nadrazi-v-plzni-bude-v-lesku-do-2-5-let.aspx>

Kladno-Koněv, o.s. [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://kladno-konev.blogspot.com/>

Kladno minulé: Čtení nejen o uhlí a oceli [online]. 2007 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/o-projektu>

Kladno + - Záporo. *České noviny* [online]. 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/kladno-zaporno/148382>

KOŤÁTKOVÁ, Eva a Dominik LANG. 7. nádražní nebe: Plzeň hlavní nádraží. Zen Plzeň [online]. 30.9.2015 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <http://zen.plzne.cz/misto/7-nadrazni-nebe/>

Kovohutě holding DT – Divize Mníšek p. Brdy. *Demonta Trade see* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.demontagroup.cz/stranka/250/cz/kovohute-holding-dt-divize-mnisek-p-brdy/>

L'ŒUVRE « TOUS LES SOLEILS » DE CLAUDE LÉVÊQUE. *U4* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.hf-u4.com/fr/le-lieu/l-oeuvre-tous-les-soleils-de-claude-leveque>

LIEU PATRIMONIAL. *U4* [online]. [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.hf-u4.com/fr/le-lieu/lieu-patrimonial>

LWL-Industriemuseum Henrichshütte Hattingen: Eine welt aus eisen und stahl. *ROUTE INDUSTRIEKULTUR: REGIONALVERBAND RUHR* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.route-industriekultur.ruhr/standorte-der-route/ankerpunkte/lwl-industriemuseum-henrichshuette-hattingen/tte/>

LWL-Industriemuseum Henrichshütte Hattingen. *Ruhrgebiet* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.ruhrgebiet-industriekultur.de/henrichshuette/>

MÁCHA, Viktor. *Viktor Mácha: dokumentace těžkého průmyslu* [online]. 2012 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.viktormacha.com/>

Metodické centrum průmyslového dědictví. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/uop-ostava/metodicke-centrum-prumysloveho-dedictvi>

Montánní společnost o.s.: Návštěva dolu Skalka [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.montannispolecnost.cz/>

MUCHA, Josef. *Hrádek u Rokycan – lomy Nad Planinou* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.geologie-astronomie.cz/Geologicke-lokality/Plzensko/_fotogalerie/Hradek-u-Rokycan-lomy-Nad-Planinou

Národní strategie regenerace brownfieldů 2019-2024. *Brownfieldy v České republice: Národní databáze brownfieldů* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.brownfieldy.eu/narodni-strategie-regenerace-brownfieldu/>

Neue Gebläsehalle Neunkirchen. *Region Neunkirchen* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.regionneunkirchen.de/erleben/sehenswuerdigkeiten/neue-geblaesehalle-neunkirchen>

Neunkircher Hütte, Neunkirchen [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z:

<https://www.viktormacha.com/galerie/neunkircher-hutte-neunkirchen-75/>

NODU: Duisburg Nord Landscape Park, DE. *Latz + Partner* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.latzundpartner.de/en/projekte/postindustrielle-landschaften/landschaftspark-duisburg-nord-de/>

Nová radnice osmdesátiletá: Umělecká výzdoba. *Ostrava.cz* [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: https://amo.ostrava.cz/wp-content/uploads/2019/05/vystava_radnice_80.pdf

O Dolních Vítkovicích. *Dolní Vítkovice.cz* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.dolnivitkovice.cz/o-dolnich-vitkovicich/>

Our Company. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/ueber-uns/unsere-leitbild/>

Označení Evropské dědictví. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/sluzby/european-heritage-label>

Parc du Haut Fourneau U4: Uckange (Moselle) [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.itinerairesdarchitecture.fr/ficheop.php?id=448>

Phoenix-West hütte, Dortmund. *Viktor Mácha: The Beauty of Steel project* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.viktormacha.com/galerie/phoenix-west-hutte-dortmund-92/>

POPELOVÁ, Lenka. Industrial Heritage 2.0. *Industrial Heritage 2.0* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://ih2.cz/>

Projet de conversion: Le site de la plus grande aciérie du Luxembourg devient un quartier urbain moderne. *BELVAL* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.belval.lu/belval/konversionsprojekt>

RAŠKOVÁ, Kateřina. Pleskot postavil Ostravě vyhlídkovou věž Bolt Tower. *DesignMagazin.cz* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.designmag.cz/architektura/57239-pleskot-postavil-ostrove-vyhlidkovou-vez-bolt-tower.html>

Regenerace brownfieldů. *CzechInvest* [online]. CzechInvest, 2002 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-municipality/Online-akademie-pro-starosty/Technicka-a-digitalni-infrastruktura/Regenerace-brownfieldu>

Route der Industriekultur. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/internationale-bauausstellung/>

Sinteranlage: UNESCO Besucherzentrum. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/de/weltkulturerbe/orte-und-schauplaetze/sinteranlage/>

Skřiváci na niti. CSFD [online]. [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/6669-skrivanci-na-niti/prehled/>

Stadtentwicklung. *Landschaftspark Duisburg-Nord* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/stadtentwicklung/>

TAUŠ, Petr. *Územní plán Hrádek* [online], 2018, s. 1–30 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://www.mestohradek-ro.cz/modules/file_storage/download.php?file=eb45cb7e%7C130

Technické památky. *Národní památkový ústav* [online]. PORTA [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/technicke-pamatky>

The Definition of Art [online]. 2007 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/art-definition/>

The history of the Völklingen Ironworks: Chronology. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/weltkulturerbe/geschichte/>

The Völklinger Hütte UNESCO World Heritage Site. *World Heritage Site Völklinger Hütte* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://voelklinger-huette.org/en/weltkulturerbe/unesco-weltkulturerbe/>

Umění druhé poloviny 20. století [online]. s. 55 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/phil/jaro2014/DU0109/epochy07.pdf>

VÁCLAV, Hála. Trvale udržitelný rozvoj: Definice a praxe. *Návrh strategie udržitelného rozvoje ČR* [online]. Český ekologický ústav, 2002 [cit. 2023-3-20]. Dostupné z: <https://sustainable.cz/definiceapraxe.htm>

Venkovský dům. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-18880951>

Veřejná databáze Hrádek (okres Rokycany). Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__559822

VI. energetická ústředna. *Fránek Architects* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://franekarchitects.cz/projekt/vi-energeticka-ustredna-vitkovice/>

Völklingen Ironworks. *Unesco: World Heritage Convention* [online]. UNESCO World Heritage Centre, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/687/>

Výstavní síň plaské litiny. *Plasy město: oficiální stránky města* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.plasy.cz/mesto/pamatky/vystavni-sin-plaske-litiny/>

Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen. *Unesco: World Heritage Convention* [online]. UNESCO World Heritage Centre, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/975/>

Z pořadu české televize: *Podzemní Čechy – Černé Kladno*, 2009, odkaz na video: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1031888653-podzemni-cechy/209572230140005-cerne-kladno/>

Železářny Hrádek ukončily provoz Siemens-martinských pecí. *Ekolist.cz* [online]. 31.7.2001 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/zelezarny-hradek-ukoncily-provoz-siemens-martinskych-peci>

14 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

14.1 Seznam obrázků

- Obr. 1 – Fotografie areálu železářny a v pozadí města Hrádek, 2021.
- Obr. 2 – Podobná území hutnictví v České republice.
- Obr. 3 – Triptych s alegorií hornictví a hutnictví v obřadní síni radnice města Kladna, Adolf Liebscher.
- Obr. 4 – Žofínská huť, olej na desce, Bedřich Augustin Tkaczyk, 1947.
- Obr. 5 – Úvoz, Vilém Wünsche.
- Obr. 6 – Důl Trojice, Josef Drha.
- Obr. 7 – Haldy, Cyril Bouda.
- Obr. 8 – Továrna za mostem, Vladimír Silovský.
- Obr. 9 – Krajina s plynojemem, František Gross.
- Obr. 10 – Litografie s hutí, Jan Mácha.
- Obr. 11 – Litografie s hutí, Jan Mácha.
- Obr. 12 – Socha hutníka, Plzeňské hlavní nádraží,
- Obr. 13 – Plastika hutnictví, zakončení štítu domu na fasádě v Poděbradech, Antonín Štrunc.
- Obr. 14 – Průčelí budovy Kraftzentrale, Landschaftspark Duisburg-Nord s výstavou fotografií Hilly a Bernda Becherových, 2021.
- Obr. 15 – O milionáři, který ukradl slunce, Zdeněk Miler, 1948.
- Obr. 16 – Principy a hlavní úkoly trvale udržitelného rozvoje.
- Obr. 17 – Schéma ČR se zvýrazněním města Hrádek.
- Obr. 18 – Hrádek (Čechy, u Rokycan), mapa stabilního katastru z roku 1838.
- Obr. 19 – Schéma osad Nové Hutě a Hrádku v historické podobě z roku 1838.
- Obr. 20 – Schéma osad Nové Hutě a Hrádku v historické podobě z roku 1917.
- Obr. 21 – Hrádek (Čechy, u Rokycan), topografická mapa, 50. léta 20. století.
- Obr. 22 – Schéma obce Hrádek v historické podobě z roku 1961.
- Obr. 23 – Situace rozvoje závodu ŽBC Hrádek, 1958.
- Obr. 24 – Článek z časopisu Stavoprojekt, Plzeňský vzorný projekt, Ročník II., Číslo 8, V Ostravě 18.V. 1953.
- Obr. 25 – Schéma města Hrádek v současné podobě z roku 2022.
- Obr. 26 – Mapa ŽBC Hrádek, Hutní projekt, 1955.
- Obr. 27 – Geologická mapa, Hutní projekt, 1959.
- Obr. 28 – Graf počtu obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869.
- Obr. 29 – Schéma vztahu areálu železářny k osídlení města Hrádek, 2022.
- Obr. 30 – Schéma vztahu areálu železářny a města Hrádek ke krajině, 2022.
- Obr. 31 – Schéma dopravního napojení areálu železářny a města, 2022.
- Obr. 32 – Schéma dopravního napojení areálu železářny a města s časy dojezdu.
- Obr. 33 – Schéma sociální infrastruktury areálu železářny a města, 2022.
- Obr. 34 – Schéma areálu železářny a města s vyznačenými hodnotami území, 2022.
- Obr. 35 – Schéma výhledů a průhledů na areál železářny a město Hrádek, 2022.
- Obr. 36 – Schéma areálu železářny a města s vyznačenými limity využití území, 2022.
- Obr. 37 – Fotografie Mill Worker, Hrádek, Czech Republic, 2018.
- Obr. 38 – Rudolf L. Hudlický, zakladatel železáren v Hrádku, 1924.
- Obr. 39 – Schéma historického vývoje Spojené ocelárny národní podnik Hrádek u Rokycan.
- Obr. 40 – Schémata historických etap výstavby areálu železářny Hrádek.

- Obr. 41 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1900-1923.
- Obr. 42 – První dělnictvo železáren v Hrádku fy. R. L. Hudlický roku 1906.
- Obr. 44 – Návrh přístavby Válcovny I., 1913.
- Obr. 45 – Půdorys mechanizace válcovny, 1956.
- Obr. 46 – Válcovna ze soudružské návštěvy.
- Obr. 47 – Přístavba válcovny, jižní fasáda, 2021.
- Obr. 48 – Středojemná válcovna, interiér, 2021.
- Obr. 49 – Historická fotografie Siemens-martinské pece, interiér.
- Obr. 50 – Fotografie stavby II. pece Siemens-martinské ocelárny, 8.8.1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc.
- Obr. 51 – Fotografie stavby II. pece Siemens-martinské ocelárny, 1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc.
- Obr. 52 – Fotografie, ŽBC Hrádek – výstavba Siemens-martinské ocelárny, 1916, Ing. Stanislav Bechyně DrSc.
- Obr. 53 – Fotografie, železárny Hrádek – SM ocelárna (= výroba oceli siemens-martinským způsobem), 20.stol.
- Obr. 54 – Siemens-martinská ocelárna, východní pohled, 2016.
- Obr. 55 – Siemens-martinská ocelárna, interiér, 2018.
- Obr. 56 – Detail Siemens-martinských pecí, 2018.
- Obr. 57 – Detail váhy Siemens-martinské ocelárny, 2018.
- Obr. 58 – Siemens-martinská ocelárna, jižní fasáda, 2021.
- Obr. 59 – Siemens-martinská ocelárna, pohled do interiéru z východní strany, 2021.
- Obr. 60 – Siemens-martinská ocelárna, interiér během demolice pecí, červenec 2022.
- Obr. 61 – Siemens-martinská ocelárna, demolice pecí, červenec 2022.
- Obr. 62 – Siemens-martinská ocelárna, interiér po odstranění pecí, září 2022.
- Obr. 63 – Siemens-martinská ocelárna, jižní strana interiéru, září 2022.
- Obr. 64 – Siemens-martinská ocelárna, severní strana interiéru – po odstranění pecí, září 2022.
- Obr. 65 – Siemens-martinská ocelárna, jihovýchodní pohled, září 2022.
- Obr. 66 – Siemens-martinská ocelárna, východní pohled na fasádu, září 2022.
- Obr. 67 – Siemens-martinská ocelárna, západní pohled na fasádu, září 2022.
- Obr. 68 – Půdorys generátorové haly, 1942.
- Obr. 69 – Podélný řez generátorové haly, 1942.
- Obr. 70 – Příčný řez generátorové haly, 1942.
- Obr. 71 – Generátorová stanice a komíny Siemens Martinské ocelárny, 1916.
- Obr. 72 – Sklad elektromotorů, jihovýchodní pohled, 2021.
- Obr. 73 – Sklad elektromotorů, severovýchodní pohled, 2022.
- Obr. 74 – Sklad elektromotorů, fotografie interiéru z vloženého podlaží, kde se nacházela učňovská dílna, 2022.
- Obr. 75 – Situace s umístěním mechanické dílny, 1942.
- Obr. 76 – Půdorys, řez a pohledy rozšíření mechanické dílny, 1928.
- Obr. 77 – Historická fotografie mechanické dílny.
- Obr. 78 – Interiér mechanické dílny, 1916.
- Obr. 79 – Mechanické dílny, západní pohled, 2021.
- Obr. 80 – Mechanické dílny, severní pohled, 2021.
- Obr. 81 – Mechanické dílny, interiér jižní lodi haly s jeřábovou dráhou, 2022.
- Obr. 82 – Mechanické dílny, interiér severní lodi haly s velínem, 2022.
- Obr. 83 – Stará administrativní budova – ředitelství, pohled severozápadní, 2021.
- Obr. 84 – Stará administrativní budova – ředitelství, pohled severovýchodní, 2021.
- Obr. 85 – Hrubá válcovna, pohled východní, 2021.
- Obr. 86 – Hrubá válcovna, interiér s narážecími pecemi, 2021.
- Obr. 87 – Hrubá válcovna, interiér za chodu výroby, 18.3.2018.
- Obr. 88 – Hrubá válcovna, interiér s funkční výrobou a válcovacími stolicemi, které se tam dnes už nenachází, 18.3.2018.
- Obr. 89 – Hrubá válcovna, interiér, 2021.
- Obr. 90 – Hrubá válcovna, interiér, 2021.
- Obr. 91 – Hrubá válcovna, východní část interiéru, 2022.
- Obr. 92 – Hrubá válcovna, východní část interiéru, 2022.
- Obr. 93 – Návrh budovy centrály., 1919.
- Obr. 94 – Centrála, pohled jihovýchodní, 2021.

- Obr. 95 – Centrála, pohled severní, 2021.
- Obr. 96 – Centrála, fotografie interiéru – vlevo nahoře pohled do budovy od hlavního vstupu, vpravo nahoře technologie přečerpání vody z Padrťského potoka, vlevo dole schodiště do 2. NP, vpravo nahoře interiér 2. NP s jeřábovou dráhou ovládanou ručně řetězem, 2022.
- Obr. 97 – Centrála, interiér 2. NP, 2022.
- Obr. 98 – Centrála, detail stěny s řídicími panely s litinovými rámy, 2022.
- Obr. 99 – Centrála, detail funkční jeřábové dráhy s řetízovým ručním ovládáním, 2022.
- Obr. 100 – Půdorys tažírny s vybavením, 1948.
- Obr. 101 – Tažírna, severní fasáda, 2021.
- Obr. 102 – Tažírna, jižní fasáda, 2021.
- Obr. 103 – Tažírna, interiér, 2022.
- Obr. 104 – Část žíhárny s elektrickými žíhacími pecemi, 2022.
- Obr. 105 – Část žíhárny – interiér kalírny, 2022.
- Obr. 106 – Část žíhárny, detail elektrické žíhací pece, 2022.
- Obr. 107 – Část žíhárny, pohled do tažírny, 2022.
- Obr. 108 – Část žíhárny, interiér s technologií a ohořelými stěnami z roku 2007, 2022.
- Obr. 109 – Úpravna tažírny, jižní fasáda, 2021.
- Obr. 110 – Úpravna tažírny, interiér – pohled na severní stěnu, 2022.
- Obr. 111 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1924-1944.
- Obr. 112 – Situace Akciové společnosti dř. Škodovy závody v Plzni, závod v Hrádku, 1940.
- Obr. 113 – Situace mechanické dílny, 1942.
- Obr. 114 – Objekt šaten a hygienického zázemí, 2021.
- Obr. 115 – Detail vstupu do objektu šaten, 2021.
- Obr. 116 – Budova laboratoří a sociálního zařízení SM ocelárny, 2021.
- Obr. 117 – Interiér sociálního zařízení SM ocelárny, místnost bývalé kantýny, 2021.
- Obr. 118 – Požární zbrojnice 2021.
- Obr. 119 – Požární zbrojnice, 2021.
- Obr. 120 – Garáže umístěné na jihu, 2021.
- Obr. 121 – Garáže umístěné na severu, 2021.
- Obr. 122 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1945-1955.
- Obr. 123 – Situace Železářny Bílá Cerkev, 1955.
- Obr. 124 – Vodní nádrž s vodárnou, 2021.
- Obr. 125 – Vodárna, interiér, 2021.
- Obr. 126 – Úpravna válcovny střeďojemné, pohled jižní, 2021.
- Obr. 127 – Úpravna válcovny střeďojemné, pohled severní, 2021.
- Obr. 128 – Úpravna válcovny střeďojemné, interiér s technologií, 2022.
- Obr. 129 – Úpravna válcovny střeďojemné, interiér s technologií, 2022.
- Obr. 130 – Úpravna hrubé válcovny, pohled západní, 2021.
- Obr. 131 – Úpravna hrubé válcovny, interiér, 2021.
- Obr. 132 – Čistírna ingotů, interiér – vlevo stěna Siemens Martinské ocelárny a vpravo stěna hrubé válcovny, 2022.
- Obr. 133 - Hromada ingotů, 2021.
- Obr. 134 – Sklad šamotových materiálů, západní pohled, 2021.
- Obr. 135 – Sklad šamotových materiálů, východní pohled, 2021.
- Obr. 136 – Situace zdravotního střediska, 1952.
- Obr. 137 – Půdorys zdravotního střediska, 1952.
- Obr. 138 – Pohledy zdravotního střediska, 1952.
- Obr. 139 – Budova zdravotního střediska, pohled severní, 2021.
- Obr. 140 – Budova zdravotního střediska, interiér, 2021.
- Obr. 141 – Situace umístění válcovny, kujné huti, dílny, kantiny a kanceláří, 1905.
- Obr. 142 – Stará jídelna, pohled západní, 2021.
- Obr. 143 – Budova bývalé vrátnice, v pozadí odkalovací věž vodního hospodářství, 2021.
- Obr. 144 – Budova bývalé tesárny, pohled severní, 2021.
- Obr. 145 – Sklad tesárny, pohled severní, 2021.
- Obr. 146 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1956-1960.
- Obr. 147 – Budova trafostanice u vstupu, pohled jihozápadní, 2021.
- Obr. 148 – Budova trafostanice u vstupu, pohled severní, 2021.

- Obr. 149 – Budova trafostanice u vstupu, pohled východní, 2021.
Obr. 150 – Objekt zařízení „staveniště“, severozápadní pohled, 2021.
Obr. 151 – Objekt zařízení „staveniště“, severovýchodní pohled, 2021.
Obr. 152 – Plynová žíhárna, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 153 – Prostor před plynovou žíhárnou, 2021.
Obr. 154 – Plynová žíhárna, interiér s komorovými žihacími pecemi, 2022.
Obr. 155 – Plynová žíhárna, detail komorové žihací pece, 2022.
Obr. 156 – Plynová žíhárna, detail jiného typu komorové žihací pece, 2022.
Obr. 157 – Plynová žíhárna, průběžná plynová žihací pec, 2022.
Obr. 158 – Budova vývoje a automatizace, pohled severní, 2021.
Obr. 159 – Budova vývoje a automatizace, detail fasády, 2021.
Obr. 160 – Sklad použitých cihel, severní pohled, 2021.
Obr. 161 – Budova kyslíkárny, pohled jihozápadní, 2021.
Obr. 162 – Budova kyslíkárny – část s dílnou a sociální zařízením, pohled severní, 2022.
Obr. 163 – Budova kyslíkárny, interiér části s dílnou, 2022.
Obr. 164 – Budova kyslíkárny, interiér 1.NP – pohled na východní stěnu, 2022.
Obr. 165 – Budova kyslíkárny, interiér 2.NP – pohled na jižní stěnu, 2022.
Obr. 166 – Budova kyslíkárny, historická fotka interiéru s technologií.
Obr. 167 – Budova kompresorovny, pohled jižní, 2021.
Obr. 168 – Budova rozvodny v pozadí s objektem kompresorovny, 2021.
Obr. 169 – Budova rozvodny, interiér, 2022.
Obr. 170 – Nádrže na kyslík, nahrazující původní technologii v budově kyslíkárny, 2022.
Obr. 171 – Situace struskoviště a železniční napojení na elektroocelárnu, 1958.
Obr. 172 – Struskoviště s jeřábovou dráhou, 2021.
Obr. 173 – Struskoviště, 2021.
Obr. 174 – Venkovní rozvodna 110kV, 2021.
Obr. 175 – Rozvodna R24 22 kV, východní pohled, 2021.
Obr. 176 – Lisovna, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 177 – Lisovna, pohled jižní.
Obr. 178 – Sklad lisovny, střední část mezi lisovnou a loupárnou, interiér, 2021.
Obr. 179 – Lisovna, interiér – speciální lis na protlačování trubek za tepla.
Obr. 180 – Lisovna, interiér – speciální lis na protlačování trubek za tepla.
Obr. 181 – Lisovna, interiér – s technologickým zařízením.
Obr. 182 – Lisovna, interiér – s technologickým zařízením.
Obr. 183 – Budova zámečnické dílny lisovny, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 184 – Budova akumulátorové stanice tlaku lisovny, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 185 – Vodní nádrž s budovou trafa, jižní pohled, 2021.
Obr. 186 – Trafo střed, severní pohled, 2021.
Obr. 187 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1961-1970.
Obr. 188 – Situace Železářny Bílá Cerkev, 1965.
Obr. 189 – V popředí budova knihovny, za ní objekt IT serveru a v pozadí objekt vedení druhovýroby, pohled jihozápadní, 2021.
Obr. 190 – Střední objekt IT serveru a jeho navázání na okolní objekty, 2021.
Obr. 191 – Loupárna, budova řízení jakosti, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 192 – Loupárna, pohled jižní, 2021.
Obr. 193 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022.
Obr. 194 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022.
Obr. 195 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022.
Obr. 196 – Loupárna, interiér s technologickým zařízením, 2022.
Obr. 197 – Budova odborů a laboratoří řízení jakosti, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 198 – Detail vstupu do budovy odborů a laboratoří řízení jakosti, 2021.
Obr. 199 – Administrativní budova ředitelství, pohled severní, 2021.
Obr. 200 – Administrativní budova ředitelství, hlavní vstup, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 201 – Sklad tažírny a sklad lesklého materiálu, severní fasáda, 2021.
Obr. 202 – Sklad tažírny, interiér, 2022.
Obr. 203 – Sklad lesklého materiálu, interiér – pohled na severní stěnu, 2022.
Obr. 204 – Sklad lesklého materiálu, interiér – pohled na jižní stěnu, 2022.

- Obr. 205 – Situace elektroocelárny, 1958.
Obr. 206 – Perspektivní pohled na elektroocelárnu, 1958.
Obr. 207 – Fotografie výstavby elektroocelárny, 1959.
Obr. 208 – Pohled na elektroocelárnu, 1983.
Obr. 209 – Elektroocelárna, jižní pohled, 2022.
Obr. 210 – Elektroocelárna s licí halou HZPO, západní pohled, 2021.
Obr. 211 – Elektroocelárna, v popředí s rozvodnou, dále elektrodílnou a v pozadí selektoobjektem HZPO, jižní pohled, 2021.
Obr. 212 – Elektroocelárna, interiér výrobní haly, vpravo jsou umístěné obloukové pece, 2018.
Obr. 213 – Elektroocelárna, interiér výrobní haly, kontrolní lávka, ze které je přístup do kanceláří, 2018.
Obr. 214 – Elektroocelárna, fotografie obloukové pece s odpichem oceli do pánve, 2018.
Obr. 215 – Elektroocelárna, fotografie odlévání ingotů, 2018.
Obr. 216 – Fotografie z instalace vakuovacího zařízení VD.
Obr. 217 – Elektroocelárna, detail víka obloukové pece, 2018.
Obr. 218 – Šatny a kanceláře elektroocelárny, pohled jižní, 2021.
Obr. 219 – Šatny a kanceláře elektroocelárny, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 220 – Objekt neutralizace, 2021.
Obr. 221 – Olejová stanice, interiér, 2021.
Obr. 222 – Nádrž na oleje, 2021.
Obr. 223 – Budova skladu (vlevo) a výrobní briket (vpravo), severozápadní pohled, 2021.
Obr. 224 – Vlevo pohled na vrátnici č. 4; vpravo pohled na příchod k vrátnici č. 4, 2021.
Obr. 225 – Budova hospodářské správy, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 226 – Administrativní budova účtárny a personální, pohled severní, 2021.
Obr. 227 – Administrativní budova účtárny a personální, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 228 – Likusový objekt, pohled jižní, 2021.
Obr. 229 – Likusový objekt, interiér, 2021.
Obr. 230 – Přístavba budovy hygienického zařízení z roku 1967, na severní straně úpravny hrubé válcovny, 2021.
Obr. 231 – Přístavba budovy šaten z roku 1972, na severní straně úpravny hrubé válcovny, 2021.
Obr. 232 – Sklad, jihozápadní pohled, 2021.
Obr. 233 – Sklad, jihovýchodní pohled, 2021.
Obr. 234 – Rovná linka, pohled jižní, 2021.
Obr. 235 – Expedice (vlevo) a rovnací linka (vpravo), pohled západní, 2021.
Obr. 236 – Sklad přísad, jižní fasáda, 2021.
Obr. 237 – Interiér skladu přísad, 2021.
Obr. 238 – Dvě fotografie vrátnice č. 3 na východní straně areálu, 2021.
Obr. 239 – Budova stavební údržby, východní pohled, 2021.
Obr. 240 – Budova stavební údržby, severovýchodní pohled, 2021.
Obr. 241 – Sklad trafoolejů, vlevo pohled severozápadní, vpravo pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 242 – Silniční váha, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 243 – Garáže, pohled severní, 2021.
Obr. 244 – Dílna dopravy a garáže, pohled východní, 2021.
Obr. 245 – Schéma historické etapy výstavby areálu železářny Hrádek z let 1971-1980.
Obr. 246 – Situace Železářny Bílá Cerkev, 1971.
Obr. 247 – Kotelna, jihovýchodní pohled, 2021.
Obr. 248 – Kotelna, severozápadní pohled, 2021.
Obr. 249 – Kotelna, severozápadní pohled, 2022.
Obr. 250 – Kotelna, detail na rozvodné potrubí z kotelny, 2021.
Obr. 251 – Kotelna, interiér, 2021.
Obr. 252 – Kotelna, interiér, 2021.
Obr. 253 – Kotelna, interiér – technologické zařízení kotelny, 2022.
Obr. 254 – Kotelna, interiér – technologické zařízení kotelny, 2022.
Obr. 255 – Pohled na nádrže olejového hospodářství, 2021.
Obr. 256 – Jižní pohled na olejové hospodářství, 2021.
Obr. 257 – Budova údržby dráhy a komunikací, severní pohled, 2021.
Obr. 258 – Budova údržby dráhy a komunikací, severní pohled, 2021.
Obr. 259 – Kanceláře a šatny tažírny, pohled západní, 2021.

- Obr. 260 – Propojení budovy kanceláří s tažírnou a žihárnou, 2021.
Obr. 261 – Dílny úpravny válcovny VS a VJ, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 262 – Vrátnice č. 1, pohled severní, z areálu ven, 2021.
Obr. 263 – Vrátnice č. 1, interiér a píchačky, 2021.
Obr. 264 – Budova vrátnice č. 2, pohled západní, vně areálu, 2021.
Obr. 265 – Budova vrátnice č. 2, pohled východní, uvnitř areálu, 2021.
Obr. 266 – Stará stavební údržba a šatny, 2021.
Obr. 267 – Detail vchodu do budovy staré stavební údržby a šaten, 2021.
Obr. 268 – Kompresorovna Kaeser, 2021.
Obr. 269 – Kompresorovna Kaeser, interiér.
Obr. 270 – Budova skladu feroslitin, pohled jihozápadní, 2021.
Obr. 271 – Budova skladu feroslitin a v popředí garáže, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 272 – Plechová hala provozního skladu olejů, západní pohled 2021.
Obr. 273 – Sklad lesklého materiálu a dílny úpravny, jižní fasáda, 2021.
Obr. 274 – Sklad lesklého materiálu a dílny úpravny, západní fasáda, 2021.
Obr. 275 – Rybárna, 2021.
Obr. 276 – Okolí rybárny, 2021.
Obr. 277 – Dvě fotografie skladu nafty s čerpací stanicí, 2021.
Obr. 278 – Budova příjmu materiálu, pohled západní, 2021.
Obr. 279 – Budova příjmu materiálu, pohled jižní, 2021.
Obr. 280 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1981-1989.
Obr. 281 – Sociální budova úpravny VS a VJ, pohled severovýchodní, 2021.
Obr. 282 – Sociální budova úpravny VS a VJ, interiér, 2021.
Obr. 283 – Budova administrativy válcoven, pohled severozápadní, 2021.
Obr. 284 – Bývalá učňovská dílna, východní pohled 2021.
Obr. 285 – Bývalá učňovská dílna, severní pohled, 2021.
Obr. 286 – Sklad hutního materiálu Ferrum Plzeň s.r.o., 2021.
Obr. 287 – Sklad hutního materiálu Ferrum Plzeň s.r.o., 2021.
Obr. 288 – Budovy skladu modelů, 2021.
Obr. 289 – Odpařovací stanice na argon, 2021.
Obr. 290 – Bývalý objekt tepelného oddělení, dnes budova v pronájmu firmy GATOS, pohled severní, 2021.
Obr. 291 – Bývalý objekt tepelného oddělení, dnes budova v pronájmu firmy GATOS, pohled západní, 2021.
Obr. 292 – Vlevo sklad a vpravo sklad nebezpečných odpadů, severní pohled, 2021.
Obr. 293 – Detail označení skladu nebezpečných odpadů, 2021.
Obr. 294 – Budova vodního hospodářství, 2021.
Obr. 295 – Regulační stanice plynu, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 296 – Regulační stanice plynu, pohled severovýchodní, 2021.
Obr. 297 – Garáže u vrátnice č. 3, západní pohled 2021.
Obr. 298 – Garáže u vrátnice č. 3, severozápadní pohled, 2021.
Obr. 299 – Garáže u elektroocelárny, severozápadní pohled 2021.
Obr. 300 – Garáže u elektroocelárny, severovýchodní pohled, 2021.
Obr. 301 – Schéma historické etapy výstavby areálu železárny Hrádek z let 1990-2022.
Obr. 302 – Provozní sklad olejů, 2021.
Obr. 303 – Napojení sacího potrubí na elektroocelárnu, východní fasáda ocelárny, 2021.
Obr. 304 – Odsávání elektroocelárny, 2022.
Obr. 305 – Odsávání elektroocelárny, 2021.
Obr. 306 – Odsávání elektroocelárny, 2022.
Obr. 307 – Expedice, pohled jižní, 2021.
Obr. 308 – Expedice, pohled západní, 2021.
Obr. 309 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, pohled jihovýchodní, 2021.
Obr. 310 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, pohled západní, 2021.
Obr. 311 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, interiér, 2021.
Obr. 312 – Budova vedení dopravy a remíz lokomotiv, interiér pracovní dispečera dopravy, 2021.
Obr. 313 – Dílna železniční dopravy, pohled severní, 2021.
Obr. 314 – Dílna železniční dopravy, pohled severozápadní, 2021.

- Obr. 315 – Budova skladu nebezpečných odpadů, pohled severní.
- Obr. 316 – Sklad nebezpečných odpadů, jihovýchodní pohled, 2021.
- Obr. 317 – Sklad válců válcovny středojemné, 2021.
- Obr. 318 – Budova jídelny, pohled severovýchodní, 2021.
- Obr. 319 – Budova jídelny, hlavní vstup, pohled východní, 2021.
- Obr. 320 – Nová administrativní budova vedení, dnes firma Ferra, pohled jihozápadní, 2021.
- Obr. 321 – Nová administrativní budova vedení, dnes firma Ferra, pohled severovýchodní, 2021.
- Obr. 322 – Graf historických etap výstavby areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 323 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1910.
- Obr. 324 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1924.
- Obr. 325 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1929.
- Obr. 326 – Historická fotografie pohledu na areál železářny v roce 1973.
- Obr. 327 – Areál železářny v Hrádku, severozápadní pohled na celý areál a v pozadí město hrádek, 2021.
- Obr. 328 – Areál železářny v Hrádku, západní pohled – vlevo na fotografii se nachází hala úpravny válcovny středojemné a žihárny, v pozadí severní část areálu, uprostřed fotografie je vidět koryto řeky Klabavy, vlevo na fotografii se nachází administrativní objekty a v pozadí hala lisovny a loupárny, vzadu na fotografii je vidět komín kotelny, 2021.
- Obr. 329 – Areál železářny v Hrádku, jihozápadní pohled na severozápadní část areálu s halami – úpravny válcovny středojemné, žihárny, tažírny a válcovny středojemné, 2021.
- Obr. 330 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na severovýchodní část areálu s elektroocelárnou ve středu fotografie, vlevo je vidět komín kotelny, 2021.
- Obr. 331 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na severní část areálu – ve středu fotografie se nachází hala mechanické dílny, vpravo od ní Siemens Martinská ocelárna a hrubá válcovna s výrobním komínem v popředí, vpravo v zalesněné části je vidět objekt centrály, 2021.
- Obr. 332 – Areál železářny v Hrádku, severovýchodní pohled na střed areálu s vodní nádrží vlevo dole na fotografii, ve středu fotky se nachází hala – válcovny středojemné, tažírny, žihárny a úpravny válcovny středojemné, vpravo na fotografii je zachycena část expedice haly hrubé válcovny, 2021.
- Obr. 333 – Areál železářny v Hrádku, západní pohled ze středu areálu, vlevo hala elektroocelárny, uprostřed řeky Klabava, vpravo hala loupárny a komín s kotelnou, v horním rohu fotografie je viditelná návaznost na město Hrádek, 2021. Zdroj: archiv autora
- Obr. 334 – Areál železářny v Hrádku, východní pohled na halu elektroocelárny a její napojení na odsávání.
- Obr. 335 – Areál železářny v Hrádku, východní pohled nad halou mechanické dílny, vpravo fotografie je vidět severní část areálu se Siemens Martinskou ocelárnou a hrubou válcovnou, 2021.
- Obr. 336 – Areál železářny v Hrádku, severní pohled nad halou hrubé válcovny, za kterou je postupně vidět Siemens Martinská ocelárna, generátorová stanice, mechanická dílna a elektroocelárna, za kterou je komín kotelny a haly lisovny a loupárny, v pozadí fotografie je město Hrádek, 2021.
- Obr. 337 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením typologického rozdělení objektů, 2022.
- Obr. 338 – Graf zobrazující zastoupení poměru typologického rozdělení objektů v areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 339 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením současného využití objektů, 2022.
- Obr. 340 – Graf zobrazující zastoupení poměru současného využití jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 341 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením současného stavu objektů, 2022.
- Obr. 342 – Graf zobrazující zastoupení poměru kategorií současného stavu jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 343 – Grafy zobrazující míru zastoupení jednotlivých tradičních a specifických hodnot průmyslového dědictví nacházejících se v areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 344 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením návrhu rozdělení objektů podle vyhodnocení hodnot jejich průmyslového dědictví, 2022.
- Obr. 345 – Graf zobrazující zastoupení poměru rozdělení jednotlivých objektů v areálu železářny v Hrádku, 2022.
- Obr. 346 – Schéma areálu železářny v Hrádku se zobrazením návrhu ikonických objektů, 2022.

- Obr. 347 – Válcovna ze soudružské návštěvy, Zdroj: archiv Josefa Brožíka
- Obr. 348 – Dvě fotografie The First Station v Jeruzalémě, nahoře vstupní fasáda bývalé nádražní budovy, dole nové tržiště na místě půdního kolejiště, 2018.
- Obr. 349 – Schalthaus – kreativní zóna, interiér, Phoenix West v Dortmundu, 2021.
- Obr. 350 – Dvě fotografie Jahrhunderthalle, Bochum, nahoře fotografie průčelí haly, dole fotografie nové prosklené vstupní části haly, 2021.
- Obr. 351 – Fotografie Turbinenhalle, Bochum, 2021.
- Obr. 352 – Schéma areálu Jahrhunderthalle Bochum, 2021.
- Obr. 353 – Dvě fotografie Gebläsehalle v Neunkirchen, nahoře fotografie průčelí haly, dole vstupní foye, 2022.
- Obr. 354 – Strojovna Bessemerovy ocelárny, hlavní průčelí haly, 2021.
- Obr. 355 – Fotografie budov dolu Zollern (LWL- Industriemuseum), vlevo hala šatny a umývárny s výstavou hornictví a nahoře zavěšenými fáračkami na řetízkách, vpravo interiér strojovny, 2021.
- Obr. 356 – LW- industriemuseum Henrichshütte Hattingen, budova Schaugiessel sloužící pro výstavu, 2021.
- Obr. 357 – Pohled na Café Umwalzer, které se nachází před vstupem do areálu železárny Völklinger, 2022.
- Obr. 358 – Gebläsehalle, hala průmyslového muzea, Henrichshütte Hattingen, 2021.
- Obr. 359 – Kraftzentrale, pohled na budovu centrály adaptované na multifunkční sál, Landschaftspark Duisburg-Nord, 2021.
- Obr. 360 – Gebläsehalle, interiér muzea, Völklinger Hütte, 2022.
- Obr. 361 – Möllershalle, galerie obrazů – vlevo fotografie interiéru kapsy bunkru, vpravo fotografie průchodu skrze objekt, Völklinger Hütte, 2022.
- Obr. 362 – Budova Möllerei – nahoře fotografie pohledu na část, kde se nachází museum, dole fotografie fasády části, kde je univerzitní knihovna, Belval, Esch-Sur-Alzette, 2022.
- Obr. 363 – Důl Zollverein, interiér Ruhr muzea, Essen, 2021.
- Obr. 364 – Fotografie budovy bývalé kotelny dolu Zollverein, kde dnes sídlí Red Dot design museum – nahoře fotografie exteriéru budovy, dole fotografie interiéru, Essen, 2021.
- Obr. 365 – Schéma areálu železárny v Hrádku se zobrazením návrhu objektů doporučených k zachování a případné konverzi, 2022.
- Obr. 366 – Pohled na Hornický penzion Bohutín.
- Obr. 367 – Holešovická tržnice, Hala č. 13, Výstava Lény Brauner, 2022.
- Obr. 368 – Warsteiner Music Hall, společenský sál – nahoře fotografie průčelí hal, dole fotografie interiéru společenského sálu, Phoenix West.
- Obr. 369 – Vnitroblok, interiér kinosálu.
- Obr. 370 – Vojenské muzeum na demarkační linii, Rokycany, exponáty, pro které by hala mohla vytvořit výstavní prostor, 2022.
- Obr. 371 – Kreativní centrum Kutscherhaus, Altest Hüttenareal, Neunkirchen, 2022.
- Obr. 372 – Město – moře, interiér industriálního pronajímatelného multifunkčního prostoru.
- Obr. 373 – Dvě fotografie N10 Sports Facility, nahoře pohled na fotbalové hřiště, dole pohled na vstup do objektu a šatny, 2012.
- Obr. 374 – Sportovní centrum Las Eras, Madrid, interiér basketbalového hřiště, 2021.
- Obr. 375 – The House Skatepark, Sheffield, 2019.
- Obr. 376 – Dolní oblast Vítkovice v Ostravě, fotografie z koncertu skupiny Kabát a v pozadí objekty areálu železárny, 2019.
- Obr. 377 – Depozitář a výstavní pavilon v areálu automobilky Tatra Trucks v Kopřivnici, Slovenská Strela, 2022.
- Obr. 378 – Grafy vybraných nových funkcí a jejich vhodnost pro adaptabilitu objektů, danou vzájemným poměrem (počtem) 2022.
- Obr. 379 – Mapa západní Evropy s vyznačením polohy vybraných případových studií, 2022.
- Obr. 380 – Dolní oblast Vítkovice focená z vyhlídky Bolt Tower na vysoké peci č.1, vpravo na fotce je původní plynojem – dnes multifunkční aula Gong, 2019.
- Obr. 381 – Dolní oblast Vítkovice, schéma areálu se současnými funkcemi, 2022.
- Obr. 382 – Dolní oblast Vítkovice, Ostrava – vlevo fotografie vysoké pece č. 1 s nástavbou Bolt Tower, vpravo fotografie bývalého plynojemu a dnes multifunkční auly Gong, 2019.
- Obr. 383 – Plán regenerace oblasti Phoenix v Dortmundu s popisem, 2012.

- Obr. 384 – Regenerovaná oblast s jezerem Phoenix Ost, Dortmund – nahoře vlevo fotografie hradu Hörde, nahoře vpravo fotografie jezera a nových bytových a administrativních objektů, vlevo dole fotografie vystaveného Thomasova konvertoru, vpravo dole fotografie jezera focená z ostrova, 2021.
- Obr. 385 – Regenerovaná oblast Phoenix West, Dortmund – vlevo fotografie sochy hutníka v pozadí s torzem vysoké pece, vpravo bývalá budova plynové žíhárny adaptovaná na společenský sál Warsteiner Music Hall, 2021.
- Obr. 386 – Regenerovaná oblast Phoenix West, Dortmund – vlevo fotografie vstupu na stezku Skywalk na plynovém potrubí u budovy společenského sálu Warsteiner Music Hall, vpravo vodní plochy a nová administrativní budova 2021.
- Obr. 387 – Nahoře je původní situace areálu z roku 1974, kdy areál železáren Henrichshütte patřil do skupiny Thyssen. Dole se nachází plán zóny Henrichs park po regeneraci.
- Obr. 388 – LWL industriemuseum Henrichshütte, Hattingen – vlevo nahoře fotografie vstupu do muzea; vpravo nahoře interiér haly dmychadel; vlevo dole fotografie vysoké pece; vpravo dole pohled z vysoké pece na halu dmychadel a další objekty areálu, 2021.
- Obr. 389 – Ilustrační schéma Průmyslového muzea LWL Henrichshütte Hattingen.
- Obr. 390 – Plán regenerace oblasti bývalé huti Meidereich, dnes Landschaftspark Duisburg-Nord s popisem, 2012.
- Obr. 391 – Schéma areálu krajinného parku Duisburg-Nord s popisem jednotlivých objektů a jejich současného využití.
- Obr. 392 – Landschaftspark Duisburg-Nord – vlevo fotografie prostranství v pozadí s dominantou technologie, vpravo hala elektrárny s multifunkčním sálem a výstavou industriálních fotografií od manželů Becherových, 2021.
- Obr. 393 – Landschaftspark Duisburg-Nord, návrh Sinter parku.
- Obr. 394 – Landschaftspark Duisburg-Nord – vlevo nahoře fotografie zrcadlení technologie na vodní ploše; vpravo nahoře chladicí zařízení; vlevo dole průhled na vysoké pece č. 1 a 2 z výstupu na vysokou pec č. 5; vpravo dole pohled na industriální objekty parku z vysoké pece č. 5, 2021.
- Obr. 395 – Nahoře je původní situace areálu z roku 1980, kdy areál železáren Neunkirchen patřil společnosti Saarstahl. Dole se nachází plán zóny regenerované oblasti industriální zóny Neunkirchen z roku 2018.
- Obr. 396 – Altes Hüttenareal, Neunkirchen – vlevo fotografie ponechaného torza technologie; vpravo fotografie interiéru foye multifunkčního sálu v bývalé hale dmychadel (Gebälsehalle), 2022.
- Obr. 397 – Schéma areálu světového dědictví Völklinger Hütte, 2022.
- Obr. 398 – Völklinger Hütte – vlevo nahoře fotografie nadchodu nad komunikací, který vede podél technologického potrubí; vpravo nahoře interiér strojovny, kde bývají umístěny hlavní výstavy (Gebälsehalle); vlevo uprostřed fotografie systému dopravníků pro zavážku do pecí; vpravo uprostřed víko vysoké pece; vlevo dole výstava obrazů v hale rudy a přísad (Möllerhalle); vpravo dole pohled na vysoké pece a šikmý výtah, 2022.
- Obr. 399 – Situace regenerované oblasti Parc du haut-forneau U4 s návrhem nové zóny EVOL'U4, návrh od ATELIER D'ECOLOGIE URBAINE, EPFL et CAVF.
- Obr. 400 – Parc du haut-forneau U4, Uckange – vlevo pohled na panorama areálu kolem vysoké pece č. 4; vpravo fotografie z vyvýšené lávky na technologické zařízení, 2022.
- Obr. 401 – Schéma zahrady stop „Jardin des Traces“, která se nachází na regenerovaném území části železářny Uckange.
- Obr. 402 – Parc du haut-forneau U4, Uckange – dvě fotografie z vyvýšené lávky, ta vlevo zachycuje pohled na halu rudy a přísad, ta vpravo pohled na technologie u vysoké pece, 2022.
- Obr. 403 – Regenerovaná oblast nový Belval a její jednotlivé čtvrti.
- Obr. 404 – Regenerovaná oblast Belval, Esch-Sur-Alzette – vlevo pohled na vysokou pec; vpravo pohled na červenou budovu Dexia (dnes BIL) a v popředí haly Möllerei s knihovnou focená z vysoké pece, 2022.
- Obr. 405 – Regenerovaná oblast Belval se zvýrazněnými univerzitními budovami.
- Obr. 406 – Regenerovaná oblast Belval, Esch-Sur-Alzette – vlevo nahoře pohled na vysokou pec B focenou z vyhlídky na vysoké peci A; vpravo nahoře vyhlídková bílá konstrukce a v pozadí hlavní budova Lucemburské univerzity, vlevo dole nablýskaná technologie, vpravo dole torzo výrobního objektu s prohlídkovou cestou, 2022.
- Obr. 407 – Grafy regenerovaných hutních areálů a jejich funkční struktura, 2022.

- Obr. 408 – Mapa ČR s vyznačením polohy vybraných případových studií uměleckých intervencí v hutních areálech, 2022.
- Obr. 409 – Šachtové vápenné pece, foceno během prohlídky „Po stopách industriálního Kladna“, 2018.
- Obr. 410 – Strojovna Bessemerovy ocelárny, 2021.
- Obr. 411 – Huť Poldi v Kladně: vlevo nahoře jsou dochované objekty generátorové stanice zvané „dvojhalí“; vpravo nahoře ústřední laboratoře se zkušebnou a vývojovým poloprovozem; vlevo uprostřed je hala žíhárny s plechárnou; vpravo uprostřed železobetonová hala skladu údržbářských dílen a na posledních dvou fotografiích dole je segmentová hala nitridace.; vše z roku 2018.
- Obr. 412 – Hornický skanzen Mayrau: vlevo nahoře a uprostřed objekty dolu; vpravo nahoře situační plán skanzenu; vpravo uprostřed unikátní stále funkční stroj; vlevo dole dílo Housenka raného kapitalismu od Kurta Gebauera; vpravo dole dílo Sv. Barbora a vikoň od Tomáše Kůse; foto 2019.
- Obr. 413 – Schéma areálu železárny v Hrádku se zobrazením navrženého zónování, 2022.
- Obr. 414 – Schéma areálu železárny v Hrádku se zobrazením možné funkční struktury, 2022.
- Obr. 415 – Ukázka informačních tabulí o objektech z navštívených lokalit regenerovaných oblastí, 2022.
- Obr. 416 – Zpracovaný 3D model areálu železárny v Hrádku se zvýrazněnými výrobními objekty

14.2 Seznam tabulek

- Tab. 1 – Tabulka počtu obyvatel podle výsledků sčítání od roku 1869
- Tab. 2 – Tabulka věkové struktury obyvatel
- Tab. 3 – Tabulka počtu domů podle výsledků sčítání od roku 1869
- Tab. 4 – Tabulka analýzy pozitiv a negativ území podle Územně analytických podkladů, 2021
- Tab. 5 – Tabulka SWOT analýzy města Hrádek
- Tab. 6 - Historické etapy výstavby areálu železárny v Hrádku, jejich datace a počet postavených objektů
- Tab. 7 – Stavební prvky areálu železárny v Hrádku, jejich počet a procentuální zastoupení
- Tab. 8 – Současné využití jednotlivých objektů areálu železárny v Hrádku, počet v jednotlivých kategoriích a procentuální zastoupení
- Tab. 9 – Současný stav jednotlivých objektů areálu železárny v Hrádku, počet v jednotlivých kategoriích a procentuální zastoupení
- Tab. 10 – Tabulka hodnotící míru průmyslového dědictví u jednotlivých objektů v areálu železárny v Hrádku, 2022. Zdroj: archiv autora
- Tab. 11 – Tabulka prezentující jednotlivé objekty areálu železárny, které jsou podle hodnocení průmyslového dědictví navrženy jako ikonické
- Tab. 12 – Tabulka prezentující jednotlivé objekty areálu železárny, které jsou podle hodnocení průmyslového dědictví doporučené k zachování a případné konverzi
- Tab. 13 – Tabulka objektů navržených jako ikonických a doporučených k zachování a případné konverzi s hodnocením jejich vlastností a možností k budoucí adaptabilitě pro nové funkce
- Tab. 14 – Tabulka objektů navržených jako ikonických a doporučených k zachování a případné konverzi s hodnocením jejich vhodnosti pro vybrané nové funkce
- Tab. 15 – Tabulka objektů a technologických zařízení navržených k památkové ochraně
- Tab. 16 – Tabulka prezentující jednotlivé případové studie regenerací hutních areálů
- Tab. 17 – Tabulka regenerovaných hutních areálů se zobrazením použitých nových funkcí
- Tab. 18 - Tabulka prezentující jednotlivé případové studie uměleckých intervencí